

CATALOGUE

OF THE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF

HIS HIGHNESS THE MAHARAJA OF BIKANER

PETER PETEHRADSE

PROFESSOR OF SANSKRIT IN THE UNIVERSITY OF BOMBAY

PREFACE.

THE account given in my "Second Report of Operations in Search of Sanskrit Manuscripts in the Bombay Circle*" of the Sanskrit Library of the Maharaja of Ulwar attracted the notice of Colonel Peacocke, then Political Agent at Ulwar; and it was at his instance that I was employed by the Ulwar Durbar, by the sanction of the Government of India, to compile the Catalogue which is now offered to my colleagues in these researches. I am ashamed to think of the time that has elapsed since I undertook the commission. But my opportunities of visiting Ulwar have been unexpectedly rare; and it has been difficult to carry the work to a completion at a distance. I owe much to the assistance given to me by Pandits, my own Shastri Ramachandra Dinanath of Ahmedabad, and my honoured and lamented friend Pandit Durgaprasada of Jeypore, Sivadatta Jeypore, and others who worked for me, for longer or shorter periods, in the course of preparation of the book.

I doubt if the Catalogue, long delayed as it has been, would have appeared even now if it had not been for the assistance afforded by Aufrecht's *atalogus Catalogorum*. That invaluable book has been consulted for every entry; and reference has been made to it wherever I have not been able to supplement the information it gives. The generous terms on which the publication of the book, which is intended for presentation rather than for sale, was undertaken by His Highness the late Maharaja, have enabled me to materially enhance its

---

* The Bombay Circle includes—besides the Presidency of Bombay—Rajputana, Central India, and the Central Provinces.

value by an unusually large collection of extracts, which I have, I hope, selected and edited with due discrimination and care. I trust these will be regarded as a valuable feature of the book.

I hope that the liberal example of the Ulwar State will be followed by other Native States in Rajputana and elsewhere. In the Report referred to as having led to the preparation of this Catalogue, I see that I have mentioned that the Jeypore Durbar had, at the instance of Dr. Stratton, undertaken to publish a catalogue of the rich collection in the Palace there. I do not know what progress has been made with that Catalogue, but it ought now to be pushed to a completion. Above all, perhaps, scholars desiderate a catalogue with full extracts, of the library at Anhilwad Pattan, which is reported to contain the books of Hemachandra. For that we must look, and we shall not look in vain, to the interest in learning taken by His Highness the present Gaekwar of Baroda. But there are many other libraries in the Bombay Circle which still lie unexamined and uncatalogued. I hope the present book may be of some little use in itself, and may serve also as a stimulus to further effort in this direction.

TABLE OF CONTENTS.

I.	The Veda	page	1
II.	Philosophy	"	12
III.	Puranic Literature	"	33
IV.	Poetry and the Art of Poetry	"	37
V.	Grammatical Science	"	47
VI.	Dharma, &c.	"	54
VII.	Medicine	"	69
VIII.	Astronomy and Astrology	"	73
IX.	Mantra, &c.	"	87
X.	Jain and other works in Prakrit	"	100

I. THE VEDA.

The Rigveda in the Sankhayana Sakha.

1. The Rik-sanhita in the Sanhita-patha. Ashtakas 4, 6, 7 and 8 are dated Sam. 1761, 1618, 1681 and 1659. See Peterson's Second Report on the Search for Sanskrit MSS. in the Bombay Circle, p. 4.
2. The same in the Pada-patha. Sam. 1711.
3. Another copy of the Pada-patha. The ashtakas bear various dates from Sam. 1517 to Sam. 1825.
4. The sixth ashtaka of the Pada-patha.
5. The Kaushitaki-brahmana, called also the Sankhayana-brahmana. Complete in thirty adhyayas. Weber's Berlin Catalogue, No. 79. Eggeling's Catalogue of the Sanskrit MSS. in the India Office, No. 89. The Purvardha is dated Sam. 1713, and the Uttarardha Sam. 1840.
6. Kaushitakibrahmanabhashya. By Vinayaka Bhatta, son of Madhava Bhatta, of Vriddhanagara. Weber, Nos. 80, 81. In his Catalogue Catalogorum Aufrecht notes that Vinayaka must be put after the Kalanirnaya and the Kaladarsa, which he quotes.
7. The Aranyaka. Complete in fourteen adhyayas, of which adhyayas 3 to 6 are the Kaushitakopanishad (not called so here). Weber's No. 82 is a fragment of this aranyaka, containing the first two adhyayas, and breaking off in the beginning of the third. His No. 1408 is our book, our 13th adhyaya being given there as adhyayas 13 and 14. MSS. of the Kaushitakopanishad, or Kaushitakibrahmanopanishad as it is also called, are pretty common; and that work has been edited, with the Commentary of Sankarananda and a translation into English, by Cowell.
8. Sankhayana-srautasutra. Adhyayas 1 to 16. Edited, with the two additional adhyayas, by A. Hillebrandt, in the Bibl. Ind., 1885-86.
9. Sankhayanasrautasutrabhashya. By Anartiya, son of Varadatta. Eggeling, No. 261, follows Weber in ascribing part of this book to one Dasasarman. But see my Second Report, p. 8, Note.
10. Another copy. Of the Purvardha there are here only the 3rd, 4th, and 8th adhyayas. Along with them is a copy of the Commentary on the 18th adhyaya. The Uttarardha is complete.
11. Sankhayana-grihyasutra. In the Bombay Government Collection, Peters. 3, 386.
12. A Commentary, called Grihyapradipika, on the above. By Narayana. Composed in Sam. 1629. Narayana was the son of Krishna or Vishnu, who was the son of Sripati. Sripati was the son of Jayadeva, eldest of two sons (the name of the other being Jagannatha) of Bhanu. Bhanu was the son of Nilakantha, of whom it is said that, coming from the country of the Telingas, he introduced the kramapatha of the Rigveda. He was the son of Janardana, who was the son of Aditya (Aditya's brother Vamana is mentioned), who was the son of Chandansu, a Nagar Brahman of Patalapuri in the country of the Gurjaras. Narayana studied under his grandfather Sripati. He refers to the Bharadvaja, the Chhandoga and the Kathaka Grihya sutras. The first of these is in GBC., Peters. 3, 362. The second is the Gobhila Grihyasutra. See Extract 1.
13. Sankhayanasutrapaddhati, called Kraturatnamala. By Vishnu Kavi, son of Sripati. See the lineage in last number. Extract 2.
14. Sankhayanasutrapaddhati. By Narayana, author of No. 12. Two copies.

15. Sankhyanasutraprayogaratnakara. By Dayasankara, son of Dharanidhara (called Vyavaharika), Peters. 2, 8. Weber's No. 131 is a single leaf of this book. Composed in "hutavahalochanadhriti," Sam. 1823. Extract 3.
16. Sankhayanahnikadipika. By Achala, son of Vatsaraja.
17. Sankhyanasakhayam Pratisakhya. The book is the well-known work of Saunaka, No. 31 attached here to the Sankhayana Sakha. Extract 4.
18. Sarvanukramanika. See No. 28.
19. Upalekha. On the Kramapatha of the Rigveda. Weber, p. 8.
20. Rudrapatha. Or Rudrajapa or Rudrajapya. Aufrecht's Oxford Catalogue, p. 296.
21. Svacharachaturdasiparisishtha. By Dviveda Narayana. In the Benares catalogue this book is assigned to the Yajur-Veda. Extract 5.
22. Saunaki. On the worship of the nine Grahas. Weber, p. 348.
23. Laghu-Saunaki. A shorter recension. Weber, p. 349.

The Rigveda in the Asvalayana Sakha.

24. The Rik-sanhita in the Sanhita-patha. The ashtakas are of various dates from Sam. 1580 to Sam. 1811. A second copy contains the first four ashtakas only, and a third copy is accented, which the others are not, but wants the seventh ashtaka. There are beside fragments (48 pp.) of a fourth copy.
25. The same, with the Commentary of Sayana. Wants the first ashtaka. A second copy extends only to the first adhyaya of the first ashtaka.
26. The Rik-sanhita in the Pada-patha. The ashtakas are dated from Sam. 1710 to Sam. 1738.
27. The same. The ashtakas are dated from Saka 1720 to Saka 1722.
28. The Sarvanukramani of Katyayana. A complete index of the metres, deities, rishis, and number of verses of the hymns of the Rigveda in the Sakala recension.
29. The same, with the Chhandasankhya as given in Macdonell's edition. Sam. 1587.
30. Fragments of a similar work called Chandaraha. Sam. 1543.
31. The Rigveda-pratisakhya, ascribed to Saunaka. Sam. 1561.
32. Rigvedapratisakhyabhashya. Called also Parshadabhashya. By Uata or Uvata, son of Vajrata of Anandapura.
33. Nighantu, or Naighantuka. A Vedic glossary.
34. Nirukta. Yaska's Commentary on the above.
35. Nighantunirvachana. Another Commentary on the Nighantu. By Devaraja Yajvan, son of Yajnesvara, and grandson of another Devaraja Yajvan of Rangapuri. He quotes Skandasvamin. Burnell's Tanjore Catalogue, p. 2. Eggeling, No. 556.
36. Rigvidhana. A metrical treatise on the fruits of recitation of the Veda. Edited by Meyer. Weber, No. 123. Eggeling, No. 62.
37. Nitimanjari. Moral precepts illustrated by references to the Rigveda. By Dya Dvivedin. With a Commentary by the author. See my Second Report, p. 8. But the date assigned there to Dya Dvivedin (not Dya Dviveda) is wrong. He wrote this book in Sam. 1550, and Kielhorn was therefore right in pointing out that he made in it free use of Sayana's Commentary. E. 6.

- 38-9. Aitareya-brahmana. Two copies. Aitareyabrahmanabhashya. By Sayana. Two copies.
- 40-1. Aitareya-aranyaka. Two copies. Aitareyaranyakabhashya. By Madhava.
42. Asvalayana-srautasutra.
43. Asvalayanasrautasutravritti. By Narayana Gargya, son of Narasinha. Eggeling, No. 245.
44. Asvalayana-grihyasutra. Two copies.
45. Asvalayanagrihyasutravritti. By Narayana, son of Divakara. His book is a compendium of Devasvamin's. Eggeling, Nos. 254 to 257.
46. Asvalayanagrihyaparisishtha. Aufrecht notes that this book, under the title of Bahvrichagrihyaparisishtha, is quoted by Hemadri, Raghunandana, Kamalakara, in Sanskarakaustubha, Dvaitaparisishtha and elsewhere. E. 7.
- 47-8. Dvarapalamantra. Three copies. Rudranyasa.
49. Lakshmisukta and other similar hymns. Compare Oxford Catalogue, p. 298.
50. Somagnishtomayajamana.
51. Hautramanjari. By Jagannatha, son of Yadavasomayajin. He mentions the Manchana Bhutta who wrote the Asvalayanasrautasutraprayogadipika.—The Achhuvakaprayoga. The Apor Yama Hautra. The Charakasautramani. The Maitravarunaprayoga. The Jyotishyajamana.—E. 8.
52. Agnishtomasaptahautra. Aufrecht refers to Haug, p. 50. E. 9.

The Black Yajur-Veda.

53. The Taittiriya-sanhita in the Sanhita-patha.
54. The Taittiriya-sanhita in the Pada-patha.
55. The Commentary of Sayana on the Taittiriyasanhita. The Commentary on the sixth ashtaka is wanting.
- 56-7. The Taittiriya-brahmana. Taittiriyabrahmanabhashya. By Sayana.
58. Apastamba-sutra. Prasnas 1 to 3 (Darsapurnamasa); Prasna 5 (Agnyaulhana); Prasna 8 (Chaturmasya); Prasna 9 (Prayashchitta); Prasnas 10 to 17 (Somasutra); Parts of Prasna 19 (Kathakachayanasutra, Savitrachayanasutra and Arunaketusutra), Prasnas 25, 26 (Mantraprasnau).

Commentaries on the Apastambasutra or parts of it.

59. By Rudradatta. On Prasnas 1 to 14. Eggeling, No. 298. This MS. omits the introductory verse given by Eggeling, and in Garbe's edition. The book begins with verse 2.
60. Another copy. Prasnas 1 to 9 only.
61. By Somapa Talavrintanivasin. Called Prayogavritti. This writer is the same as the Somapa, author of the Apastambagnihotrprayaschittadipika, mentioned in Buhler's Gujrat Report 1871-72. He takes his second name from his place of abode.—The sections dealing with Chayana and Somaprayaschitta. Eggeling, Nos. 305 to 307.
62. By Dhurtasvamin. On the Samanyasutra. Rajendralal's Notices, &c., Nos. 1231, 1232. Bikaner Catalogue, p. 112.
63. By Dhurtasvamin. On the Chayanaprasna.
64. By Sundararaja, son of Madhavarya of the Kusika race. On the Sulbasutra, Prasna 30. Burnell, p. 16.

65. By Karavindasvamin. Also on the Sulbasutra. E. 10.
66. By Gopala, son of Narasinha, and pupil of Rangaraja of the Vaghula race. Called Apastambasulbarahasyaprakasa. E. 11.
67. By the same. On the Darsapurnamasaprayaschittasutra.
68. Grihyatatparyandarsana or Sudarsanasanhita, by Sudarsanacharya. "This is, in all probability his Commentary on the Apastambagrihyasutra." Aufrecht in CC. See Peters, 2, 8. Aufrecht says that Sudarsanacharya (or Darsanacharya, or Darsanarya) was son of Vagyijaya. Hall, p. 92, gives him the other name Nainara. He wrote one of his many works (the Srutaprakasika Sribhashyutika) at the request of Rangaraja. He refers to Apastamba's work as a Kramakalpa, and praises the commentator Kapardin, E. 12.

Various Karikas, Prayogas and Paddhatis connected with the Apastambasutra.

69. Agnichitikarika. The compiler says that he followed the teaching of Tulavrintanivasin.
70. Agrayanaprayoga.
71. Aramaketurakaprayoga. By Ramachandradhvarindra. Burnell, p. 25, has an anonymous book of this name. E. 13.
72. Grihyapragoga. By Sri Brahnavidyatirtha. Catalogue of Sanskrit MSS. in the Sanskrit College Library, Benares, p. 97. E. 14.
73. Chaturmasyaprayoga. By Tryambaka. Aufrecht, who refers to K. 6. B. I., 222, calls this writer Tryambaka Bhatta Molha of Benares. E. 15.
74. Chaturhotrachayanaprayoga. Perhaps the same as the Chayanaprayoga, Burnell, p. 25.
75. Darsapurnamasaprayoga. By Gaga, otherwise called Visvesvara Bhatta.
76. Two other books of the same name. There is a Darsapurnamasaprayoga mentioned in Proceed. ASB. 1869, 135.
77. Darsapurnamaseshti. By Gopala. See above No. 66, for this writer.
78. Darsapurnamaseshtipaddhati. E. 16.
79. Nakshatreshhtiprayoga. By Kesava. Burnell, p. 25, has an anonymous book of the name.
80. Nirudhapasubandhaprayoga. Ox., p. 382.
81. Vaisvasrijachayanaprayoga. Another part of the Chayanaprayoga. Burnell, p. 25.
82. Sulbopadhana. Ben., p. 11, has a Sulbopadhanapaddhati. E. 17.
83. Somakarika and Pasukarika.
84. Somapanchika. Aufrecht in CC. refers also to Rice's Mysore Catalogue, p. 46. E. 18.
85. Somayagaprayoga. By Misra Somayujin.
- 86-7-8. Parts of the Baudhayanasutra. Prasnas 1 and 2. Darsapurnamasa. Prasna 4. Part of Prasna 5. The Pasusutra and the Chaturmasyani. Prasnas 6 to 9.

Commentaries on the Baudhayanasutra or parts of it.

89. By Vidyaranya. On the Darsapurnamasasutra. E. 19.
90. By Gopala. Parts of his Commentary on the Prayaschittasutra. E. 20.
91. By Visvanatha, son of Narasinha Dikshita. On the Prayaschittasutra. Called Srutaprayaschittachandrika. Eggeling, No. 448.

Various Karikas, Prayogas and Paddhatis on the Baudhayanasutra.

92. Agnistomaprayoga. By Govindasesha, son of Seshayajnesha of Benares. Weber, No. 1453.
93. Kamyeshthiprayoga. By Govinda Dikshita called Toro.
94. Baudhayanaagrihyaprayogamala. By Rama, son of Chaunda. E. 21.
95. Chaturmasyaprayoga.
96. The Darasapurnamasaprakarana of the Prayogapancharatna. Aufrecht notes that the Prayogapancharatna is mentioned in the Chaturmasyaprayoga. India Office Library, 599.
97. Darasapurnamasapaddhati. By Ananta. Kielhorn's Central Province's Catalogue, p. 8. E. 22.
98. Darasapurnamasapaddhati. By Gaga, another name of Visvesvara Bhatta. E. 23.
99. Darasapurnamasesthipaddhati. By Gopala. E. 24.
100. Nakshatrasattre Hautraprayoga. E. 25.
101. Nakshattrestiprayoga. By Kesava. Ben. 12. E. 26.
102. Baudhayanaaprayoga. The Adhana chapter. Eggeling, No. 380.
103. Prayaschittapradipa. Eggeling, No. 449. An anonymous treatise on propitiatory rites. Besides the sutras the author refers to the Commentaries of Gopala and Bhavasvamini (Eggeling underlines Vyasa, but in "vyasoktani" the first word is not a proper name).
104. Rudranushthanapaddhati. By Narayana Bhatta, son of Ramesvara Bhatta. Proceed. ASB. 1869, 135. 1870, 312. E. 27.
105. Baudhayanasulbasutratika. By Dvaraknatha, son of Tikabhata. Eggeling, No. 292. Printed in the Pandit, Vols. IX, X.
106. Sahasrabhojanasutrayakhya. By Bhaskara Raya (son of Gambhiru Raya Dikshita, pupil of Nrisinha and Sivadata, lived at Benares in 1629). NP. VIII, 6. E. 28.
107. Somapaddhati. By Gaga, called also Visvesvara Bhatta. E. 29.
108. Hiranyakesisutra. With the Commentary of Gopinatha Dikshita, son of Ganesa Dikshita. E. 30.
109. Hiranyakesisutravritti. Incomplete. E. 31.
110. The Yajushahautraprakarana of Mahadeva Somayajin's Commentary on the Hiranyakesisutra. E. 32.
111. Kamyeshthiprayoga. By Mahadeva Yajvan. E. 33.

The White Yajur-Veda.

112. The Sanhita-patha in the Kanva recension. Three copies of the tenth adhyaya.
113. A Commentary on the above. By Anantacharya, son of Nagadevabhata. In GBC., Peters. 3. 383. Adhyayas 32 to 40.
114. The Pada-patha in the Kanva recension. Complete.
115. Darasapurnamasesthi. By Somaraju, son of Nrihari. E. 34.
116. The Sanhita-patha in the Madhyandina recension. Three copies. Two other copies incomplete.
117. Mantrabhashya. By Uvata. Eggeling, No. 186 (1-3 "susukha"). At the end of the tenth adhyaya there is the couplet to which Bhandarkar called attention, Report 1882-3, p. 3.

118. The Commentary of Mahidhara on the Vajasaneyi Sanhita.
 119. The Commentary of Vidyaranya on the Vajasaneyi Sanhita. A fragment of 24 pages. E. 35.
 120. The Pada-patha in the Madhyandina recension.
 121. The Krama-patha in the Madhyandina recension.
 122. Vajasaneyisanhitarāṅkramanika. By Katyayana. Three copies.
 • 123-4. Satapatha-brahmana. Two copies. Katyayana-srautasutra.

Commentaries on the Katyayanasrautasutra.

125. By Ananta, called Samratsthapatimahayajnika. Adhyayas 1 to 24. Only the first four exist elsewhere. See Eggeling, Nos. 320, 321, and Weber, Preface of Edition. E. 36.
 126. By Karka. Adhyayas 1 to 20. E. 37.
 127. The same. A fragment of the twenty-sixth adhyaya.
 128. By Garga. 24 Adhyayas. E. 38.
 129. By Pitribhuti. Adhyayas 1 to 19.
 130. By Yajnikadeva. Adhyayas 7 to 16.
 131. Bhartrahya's Commentary on the third adhyaya. Aufrecht in CC. says that this writer is quoted in Trikandamandana by Ananta, by Yajnikadeva, by Hemadri Sulapani, and others : and that he is followed by Garga in the Gargapaddhati.
 132. Katiya-Grihyasutra. Called also Paraskara-Grihyasutra. Three copies.

Commentaries on the Katiyagrihyasutra.

133. By Karka. L. 1891.
 134. By Gadadhara, son of Vamana. L. 832. A second copy is incomplete.
 135. By Jayarama, son of Balabhadra, grandson of Damodaracharya. He was a pupil of Kesava, who was a pupil of Madhava. This is the author's own copy written, as he tells us, in Sam. 1611. The name of the commentary is Sajjanavallabha. E. 39.
 136. By Bhaskara, pupil of Raghavendrananya. Called Arthabhaskara. E. 40.
 137. By Murarimisa, son of Krishramisa, pupil of Ramabhadra and Kesavumisa. Called Paras-karamantrabhashya. He states that his book is an adaptation of an earlier work, called Grihyaprakasa, by Vedamisa. E. 41.
 138. By Visvanatha, son of Narasinha, who was son of Asadhara, who was son of Suryadatta, who was son of Lakshmidhara, who was son of Munja, a Nagar Brahman of the Kasyapa gotra. He wrote this book in Sam. 1692. Called Grihyasutraprakasika. E. 42.
 139. By Harihara Agnihotrin. Called Prayogapaddhati. E. 43.
 140. Trikandikasutravivarana. By Mahadeva Dvivedin. L. 2550. The text is the Snanasutraparisista of Katyayana. Weber, p. 321.
 141. Navakandikasradhasutra. Called also Sraddhakalpasutra. The sixth Parisista of Katya-ana. Weber, pp. 62, 63. Bik. p. 405.

142. A Commentary on the above. By Gadadhara. In GBC., Peters. 3, 389.
143. Another Commentary on the same. By a son of Sankarshana, who is not named here. Aufrecht, Oxford Catalogue, p. 380, calls him Nilasura. E. 44.
144. Pratijnasutra. The third Parisishta of Katyayana.
145. A Commentary on the above. By Kesavacharya. Aufrecht in CC. refers also to NPV, 62 and SB. 54. E. 45.
146. Charanavyuha. The fifth Parisishta of Katyayana.
147. Charanavyuhabhashya. By Mahidhara.
148. Maunamantrasutra. By Devabhadra, son of Balabhadra, pupil of Harisunkara. The author states that he came of the stock of Gangadhara, son of Ramachandra. E. 46.
149. Sulbasutra, the seventh Parisishta of Katyayana.

Commentaries on the Sulbasutra.

150. By Karka. Eggeling, No. 364.
151. By Gangadhara. Completed by his son Ramakrishna. He himself was both son and pupil of Ramachandra. E. 47.
152. By Mahidhara. L. 753. Mahidhara wrote this book in Sam. 1646. (Correct Rajendralal's entry, as Aufrecht has done.) He was son of Ramabhatta and grandson of Ratnakara. Ratnesvara, son of Kesava, was his teacher. He lived at Benares. He based his commentary on that of Rama. See next entry.
153. By Rama. A commentary on his own paraphrase (varttika) of the text. Rama or Ramachandra (Vajapeyin : Naimishastha) was the son of Suryadasa, who was son of Sivadasa, who was son of Sridhara-malava. He mentions his mother's name Visalakshi. Aufrecht notes that he was a client of Ramachandra, King of Ratnapura.
154. Nigama, the fourteenth Parisishta of Katyayana.
- 155-6-7. Chhandas. Jyotisha. Siksha.
158. A volume containing the three foregoing.
159. Dandaka. Aufrecht, Ox., p. 382, describes this as a small book in which verses of the Vajasaneyi-Sanhita applied to some sacrifice.
160. Pitri-Sanhita.
161. Mandalabrahmanabhashya. By Sayana. Rajendralal, No. 137, describes the Mandalabrahmana as a Brahmana treating of the worship of the Divinity as the soul of the Sun.
162. Mantrapatha.
163. Mantrarthadipika. By Satrugna. L. 1936. See also Peters. 2, 114. The book was written by order of King Dharmachandra, son of Ramachandra. It is a commentary on the mantras used in daily worship. Satrugna refers to Uata's Mantravyakhya, to Gunavishnu (the son of Damuka and author of a Chhandogyamantrabhashya), to Halayudha's Brahmanasarvasva, and to a "Vedavilasini." Aufrecht takes this last book to be referred to as a separate work by Satrugna, but it may be another name for this book.
164. Karmadipika, or Karmapradipika, or Karmadipikapaddhati. By Ramachandra, author of No. 153. The Agnishtoma, and the Prayascitta sections (paddhatis). He mentions here his guru Vidya-kara. Compare Eggeling, No. 446. E. 48.

165. Agnishtomaprayer. Part of a Srutamartanda. By Martanda-Somayajin. He praises his guru Svaprakasa. E. 49.
166. Asvamedhayajnapaddhati. By Pathaka Mahananda, son of Visvabhadra. E. 50.
167. Ahnika. By Yajnika-Srideva. A part of his Snanapaddhati. Weber, pp. 321, 322. Bik. 470.
168. Ishtakapurana-bhashya. By Yajnikadeva. The Ishtakapurana is the tenth parisista of Katyayana. E. 51.
- 169-70. Upakarnapaddhati. By Vaidyanatha. Katiyayajurvedamanjari. By Kalanatha. E. 52.
- 171-2. Katiyasnanasutrapaddhati. By Karka. Katiyasnanasutrapaddhati. By Harihara. E. 53.
173. Katiyasnasulbasutraprachinsadhanadi.
174. Katiyasnasutrapaddhati. By Yajnikadeva. Weber, No. 230. Three copies.
175. Hautrasutra. The sixteenth Parisista of Katyayana.
176. A Commentary on the above. By Karka. Weber, p. 64.
177. Kurma. The eighteenth Parisista of Katyayana.
178. Kraturatnamala. By Harihara. Two copies. Called also the Darsapurnamasahautra.
179. Gargapaddhati. Or Paraskaragrihyapaddhati. By Garga (Sthapati Garga). He follows Bhartriyajna, whose Commentary on the Katiyasnasutra has not yet been recovered. L. 1916. In GBC., Peters. 3, 385.
180. Gayatrimantrasya Vyakhya Chaturdha.
181. Grihyapaddhati. By Vasudeva Dikshita. Weber, p. 64. L. 1890.
- 182-3. Grihyapaddhati. By Bhaskara Dikshita. E. 54. Anonymous Grihyapaddhati.
184. Grihyagnisagara. By Narayana Bhatta, son of Lakshmidhara, called Arada. Two copies. Ben. 13. E. 55.
185. Chayanapaddhati. By Nrisinha. (Autkaladesiya.) L. 46.
186. Chayanapaddhati. By Rama Vajapeyin. Aufrecht refers also only to Ben. 3. E. 56.
- 187-8. Chaturmasyaprayoga. Incomplete. Chaturmasyapaddhati. E. 57.
189. Suklayajurvediyadakshinadvaranirnaya.
- 190-1. Darsapurnamasahautra. Weber, p. 30. Dronachitiparisista.
- 192-3. Nigama. The fourteenth Parisista of Katyayana. Nirudhapasuprayoga. Two copies.
194. Padarthadarsa. In GBC. Peters. 3, 385. See also Peters. 2, 103. The author refers to Karka's bhashya. Aufrecht refers also only to Bik. p. 133. Two copies.
195. Parshada. The eighth Parisista of Katyayana.
196. Pistapasutiraskarini. Against the substitution in sacrifices of figures of animals made with flour for real animals. By Ramesvara. Aufrecht has a reference to SB. 151. E. 58.
197. Purushasuktabhashya.
198. Prakritivikritiyagakalaviveka. By Gangadhara. Aufrecht refers also to Ben. 14, and notes that the book is quoted by Devabhadra. Gangadhara mentions his guru Ramchandra, whose guru, he says, was Harisankara Dikshita. This was the guru of Devabhadra, the author of the Prayogasara.
199. Prayogapaddhati. By Gangadhara. The Grihyagnyadhana and Pakayajna sections.

200. Prayogasara. By Devabhadra, son of Balabhadra. L. 756. E. 59.
201. Pravaradhiyaya. The eleventh Parisishta of Katyayana.
202. Pratishakhyabhashya. By Uvata.
- 203-4-5. Yajnapattrakarika. Yupasthapana. E. 60. Rudrajapa.
- 206-7-8. Rudrapaddhati. By Visvanatha. Laghukarika. Santipatha.
209. Srisuktabhashaya. By Vidyananya. Two copies.
210. Srantapaddhati. By Dikshita Mahadeva, son of Devasura of the town Srima (Bhimma) and younger brother of Gangadhara. E. 61.
- 211-2. Srantapaddhati. Incomplete. Srantadhanapaddhati. By Ganapati. E. 62.
213. Srantadhanapaddhati. By Ramchandra, son of Suryadasa.
214. Sansthapaddhati. By Vaidyanatha. This is the book I have entered Sec. Rep., p. 173, as Srisanstha. It is a book for the Yajur-Veda of the same kind as the Sansthapaddhati for the Sama-Veda. Weber, p. 78. E. 63.
- 215-6-7. Sandhya. Sandhyabhashya. Sandhyavyakhyana.
218. Sampradayapaddhati. Aufrecht notes that this book is quoted by Vajnikadeva on Katyayanasrautasutra and by Devabhadra in his Prayogasara.
219. Sarvatomukhapaddhati. By Gangadhara, son of Ramchandra. Ben. 15.
220. Suparnachitidipika. By Upendra. E. 64.
221. Santramaniapaddhati, or Kratumuktavali. E. 65.

The Sama-Veda.

222. The Purva (or Chandas) Archika of the Samaveda-sanhita in the Sanhita-patha. Sam. 1625.
223. The same. With the Commentary of Madhava. Two copies.
224. The same in the Pada-patha.
225. The Uttararchika of the Samaveda-sanhita in the Sanhita-patha. Sam. 1675.
226. The same. With the Commentary of Madhava.
227. The same in the Pada-patha.
228. Aranyagana, with the supplement called Mahananyaji. Two copies.
229. Another copy of the Aranyagana. With an anonymous Commentary.
230. A Commentary on the Aranyagana. By Bhatta Sobhakara. (This book is wrongly described in my Second Report, p. 180, as a Stobhabhashya by Bhatta Sekhara.) E. 66.
- 231-2. Uhyagana. Uhadarpaṇa. A Commentary on the above. By Pritikara.
- 233-4. Uhyagana. Uhyadarpaṇa. A Commentary on the Uhyagana. By Pritikara.
235. Gramageyagana, or Prakritigana ("or, as it is often wrongly called, Veyagana." Aufrecht in CC.).
236. Veyadarpaṇa. A Commentary on the Gramageyagana or Veyagana. By Pritikara.
237. Stobha. "Musical words and syllables inserted in the chants." Eggeling, No. 122. Burnell gives the name of the book as Stobhapada.

238. Stobhanusanharu. Aufrecht refers also to Oxford Catalogue, p. 378, and Oudh 111, 6. Sam. 1511.
239. Agni-brahmana. "Describes Agni, his mantra, together with rules of the Homa of Dakshinagna. Garhapatya, Ahavaniya, Avasathya, &c.," NWP.; p. 18. Aufrecht refers also to Oudh III, p. 2. Two copies.
240. Chhandogya-brahmana.
241. Tandyu-brahmana or Paschavinsa-brahmana or Maha-brahmana. Two copies. One is dated 1496.
242. A Commentary on the Tandyabrahmana. By Sayana.
243. Another Commentary on the Tandyabrahmana. By Jayasvamin, son of Harisvamin. He mentions also his father's brother Sundara. E. 67.
- 244-5. Vansa-brahmana. Two copies. Shadvinsa-brahmana. Two copies. One is dated Sam. 1575.
- 246-7. A Commentary on the Shadvinsabrahmana. By Sayana. Sanhitopanishadbrahmana.
248. Samavidhana-brahmana. Three copies.
249. A Commentary on the Samavidhanabrahmana. By Bharatasvamin (son of Narayana. He wrote at Sriranga, under Hosahadhisvara Ranganatha, about the end of the 13th century). E. 68.
- 250-1. Anukramanika. Mantranukramanika. E. 69.
- 252-3. Sarvanukraminika. E. 70. Anustotrasutra.
254. Upagranthasutra. "A treatise on expiatory rites and Samavedic sacrificial details." Eggeling, No. 271.
255. Latyayana-srantasutra.
256. A Commentary on the Latyayanasrantasutra. By Ramakrishna Dikshita, called Nahnabhai, son of Damodara. The Berlin Library possesses a copy of Narayana Bhatta's Tristhalisetu, which, according to an inscription in the end of the book, was written out by this author at Benares in Sam. 1673. E. 71.
257. The Commentary of Sayana on the Latyayanasrantasutra.
258. Panchavidhasutra. Ox. p. 377. E. 72.
259. Pushpasutra. A manual of rules on the modification of the Samaveda texts in the ganas Eggeling, No. 270.
260. Grihyasutra. By Gobhila. Three copies.
261. A Commentary on the Gobhilagrihyasutra. By Bhatta Narayana. L. 1967.
262. Pratiharsutrabhashya. By Varadaraja, son of Vamanacharya, grandson of Anantanarayana Ox. p. 379, where Aufrecht notes that Varadaraja is more recent than Madhavacharya, whom he quotes. I GBC. Peters. 3, 385.

Parisishtas of the Sama-Veda.

263. Amritaharana. Ox. p. 378. Aufrecht there gives Sarpabala as another name. E. 73.
- 264-5. Avagrahadāsaka. Ox. p. 377 (Avagrahasaka). Adhanakarika. Ox. p. 383.
- 266-7-8. Adhana. Ox. p. 383 (Adhanavidhi). Uttaravitavakya. Utsarga.
269. Riksanukhya. L. 1588 (Kauthumanam).

270. Gobhila. In Ben. 17 there is a Gobhilaparisishthaprasa.
- 271-2-3. Grihyasangraha. Dasavatara. Dhatulakshana. L. 1591. On some Vedic verbs.
274. Naigeyanam rikshvarsham and Naigeyanam rikshu daivatam. Ox. p. 383. Two copies. L. 796, where, as also in my Second Report, p. 180, the two parts are wrongly entered under the title of the last only. The two together form an Anukramanika for the Sama-veda.
- 275-6. Pranata. Ox. p. 378. Praushthapada. Ox. p. 383.
277. Mahanani. The text to which this Parisishta refers is generally given as the concluding chapter of the Aranyagana. See No. 228. Ox. p. 378. L. 1590.
- 278-9. Viseshabhuta (Kauthumanan). Vrishtotsarga : and Snanavidhi. Ox. p. 383. E. 74.
- 280-1-2. Vyudhahinadvadasaha. Sanskara. Sanjnakarana.
- 283-4. Samaganam Chhandas. Ox. 383. E. 75. Somotpatti. Weber, p. 78. Ox. 383. L. 1589.
285. Riktantravyakarana. In four prapadhakas. Ox. p. 378, where five are mentioned. In GBC. P. 6. In CC. Aufrecht says that this work is attributed to Sakatayana. Bik. 147. E. 76.
286. Samatantra. Weber, p. 76. Ox. p. 386. E. 77.
- 287-8. Gautami Siksha. In GBC. P. 7. Lonasi Siksha. L. 132. In GBC. P. 7.

Various Karikas, Prayogas and Paddhatis connected with the Sama-Veda.

- 289-90. Agnishtomaprayoga. E. 78. Asvamedhapaddhati. E. 79.
291. Aptoryamasansthapaddhati. E. 80.
292. Ahnika. Incomplete. It is Eggeling's No. 455, the Chhandoganivahnika, by Sivarama, son of Visrama (this MS. has "Visrama" in verse 1).
293. Karmapradipa. Attributed to Katyayana or Gobhila. Weber, p. 80. Ox. pp. 378, 383. Aufrecht notes that this book passes currently under the name of Gobhilasmruti. Eggeling, No. 460.
294. Samasakhiyabrahmatvapaddhati. Eggeling. E. 81.
295. Kusakandika. Aufrecht has a Tantrikakusakandika from Phoh. I. E. 82.
296. Gayatryarishichhandodevatanukraminika.
297. Chayanapaddhati. By Ramakrishna, son of Damodara. It is the same as that in Ben. 17. E. 83.
298. Chhalaparakriya. Compare the Ubachhalakshara, L. 1415, and the Rahasya-chhalakshara. L. 1420.
299. Agnihotraprayaschittapaddhati. By Ramakrishna, son of Damodara. E. 84.
300. Jyotishtomapaddhati. E. 85.
- 301-2. Chhandogaprayaschitta. E. 86. Samudhadvadasahapaddhati.
303. Samudhapaundarikapaddhati. By Ramakrishna, son of Damodara. 10. 1254, 2394. Eggeling, No. 430.
304. Panchamahayajnavidhi. Aufrecht refers also only to Taylor I, 133. E. 87.
305. Pakayajnapaddhati. By Anantamisra. It is the same as that in Ben. 5.
306. Paundarikaprayoga. By Sadarama, son of Tripathi-Devesvara, whose father was Surajit. This is either the same, or on the same subject, as the Commentary by this writer on a Dvadasahaprayoga which Aufrecht notes as being in Paris (D. 150 a). E. 88.

- 307-8-9-310. Prayaniyatiratna. Maitravarunaprayoga. Rudrajapa. E. 89. Rudrajapya. E. 90.
 311. Vajapeyapaddhati. By Ramakrishna, son of Damodara. Eggeling, No. 428.
 312-3. Vajapeyastoma. Weber, p. 78. E. 91. Vajapeyarchika. Eggeling, No. 429.
 314. Visvajidatiratripaddhati. By Ramakrishna, son of Damodara.
 315-6. Vasishthasradhukalpa. Weber, No. 1429. Sankhyakappa. E. 92.
 317. Sandhya. Aufrecht refers to Kh. 63. Ascribed here to Gobhila. Two copies.
 318. Sadasyapaddhati. By Ramakrishna, son of Damodara. E. 93.
 319-20. Sarvatomukhapaddhati. By Ramakrishna. E. 94. Sarvavishvutiprayoga. E. 95.

The Atharva-Veda.

321. The Atharvaveda-sanhita in the Sanhita-patha.
 322. Sarvanukramani. Eggeling, No. 235. Aufrecht refers also only to B. I, 198. E. 96.
 323-4. Gopathabrahmana. A second copy is incomplete. Kausikasutra.
 325-6. Vaitanasutra. A Commentary on the Vaitanasutra.
 327-8. Pratisakhya. Weber, p. 87. Pratisakhyabhashya. E. 97.
 329. Sanhitavishivivarana. In GBC. Peters. 3, 383. E. 98.
 330. The seventy-two Parisishtas of the Atharvaveda. In GBC. Peters. 3, 383. E. 99.

Various Prayogas and Paddhatis connected with the Atharveda.

- 331-2. Ashtakakarmapaddhati. E. 100. Punyahavachanabhyudaya. E. 101.
 333. Kausikagrihyasutrapaddhati. By Kesava. E. 102.
 334. Darsapurnamaseshtipaddhati. By Ramakrishna. E. 103.
 335. Lakshahomapaddhati. By Govinda, son of Purushottama. E. 104.
 336-7. Mahasantika. E. 105. Santikadhyaya. E. 106.
 338. Smartadhana. E. 107. Two copies.
 339. Madhuparkamantra. Aufrecht has an Atharva text Madhuparka in SB. 105.
 340. Atharvachhandas. In GBC. Peters. 3, 383.

II. PHILOSOPHY.

Purvamimansa.

341. The Sutras of Jaimini (Mimansasutra). Two copies.
 342. The Sabarabhashya. A Commentary on the above. By Sabarasvamin.
 343. The Varttika of Kumarilabhatta on the above. Adhyayas 1 to 3. Sam. 1672.
 344. The same. From the third para. of the first adhyaya to the end of the third adhyaya. The third and fourth padas of the second adhyaya are put separately under the name of Tantratika. This is the name of the first four books of the Varttika (Hall, p. 170).

345. The *Slokavarttika* of Kumarilabhatta on the same. This book extends only to the first pada of the first adhyaya (Hall, p. 171). The number of granthas is given here at 3,303.

346. *Kasika*. A Commentary on the above. By Sucharitamisra. L. 2301. Incomplete.

347. *Tantraranta*. A Commentary on Jaimini's *Mimansasutra*, by Parthasarathimisra. Adhyayas 4-12. Two copies, one dated Sam. 1658.

348. *Sastradipika*. A Commentary on the *Mimansasutra*, by Parthasarathimisra.

349. The same. With the Commentary of Vaidyanatha, son of Ramachandrasuri. The name of the Commentary is *Prabha*. Its date is said to be 1710. Hall, p. 174. Vaidyanatha speaks of his text as the "*Bhattatantrasiddhantatattva*." L. 2457. E. 108.

350. The same. With the Commentary of Bhattasankara, son of Bhatta Narayana. The name of the Commentary is *Prakasa*. L. 2359 (a fragment). E. 109.

351. The same. With the Commentary of Somanatha. The name of the Commentary is *Mayukhamalika*. Hall, p. 176. Somanatha says that he learned his subject from Venkatadriyajvan, who was his own brother, both being sons of Surabhatta. They belonged to the Nitila tribe. E. 110.

352. The same. With the Commentary of Kamalakara. Hall, p. 177. The name of the Commentary is *Aloka*. Kamalakara mentions his father Ramakrishna, and his mother Uma. He writes in censure of the *Ranaka* (called by him *Ranakachaurya*), a Commentary on Kumarila's *Tantravarttika* by Somesvarabhatta. Aufrecht (Ox., p. 280) has noted that Kamalakara is a late writer, his *Nirnayasindhu* having been composed in 1612. His father Bhattaramakrishna was son of Bhattanarayana. E. 111.

353. The same. With the Commentary of Ramakrishnabhatta. This professes to be the first Commentary on the *Sastradipika*. Ramakrishna has another reading of the verse which Aufrecht (Ox., p. 220) quotes from the *Sastradipika* (see extract). The reference, according to Ramakrishna, is to the false doctrine of Prabhakara. Our author traces his lineage to one Sivadasa of the Parasara gotra. His son was Mitrasarman. His son was Janardana. His son, by his wife Gangadevi, was Bhairava, who was honoured and patronised by an unnamed king of the Sesha dynasty. Bhairava's son, by his wife Putadevi, was Narayana. His son was Madhava, who, as a student of the Vedanta, became an ascetic. He left his own country, Malwa, and settled at Benares. His son, by Prabhavati, was our author Ramakrishna. He stayed at Benares and studied under his father's guidance. He was the author of many books. Gopinatha gave him the title of bhatta, which carried with it the primacy of the Nagar Brahmins there. On the occasion of the composition of his work the *Pratapamartanda*, he was styled by his guru Balabhadra, the chief pandit at the court (of Prataparudra), Panditarsiromani. He claims to be only the instrument : the god is the real commentator. Compare Hall, p. 174. He mentions a Bhattaveka as a commentator on the *Varttika*, who does not appear to be otherwise known. Mention is made of Sucharitamisra's book (The *Slokavarttikakasika*, No. 345 above) and of the *Ranaka*. E. 112.

354. *Jaiminiyanyamalavistara*. Two other copies are incomplete.

355. *Purvamimansarthasangraha*. By Laughakshibhaskara. Two copies.

356. *Bhattadipika*. A Commentary on the *Mimansasutra*. By Khandadeva. Date of MS. 1767. Hall, p. 179.

357. *Bhattarahasya*. By Khandadeva. Hall, p. 187. The first parichchhoda only.

358. *Vedaprakasa*. With a Commentary. Both by Satyajnananandatirtha Yati. Hall, p. 189. The author praises his guru Sachchidananda, from whom he got the name he uses. He pays reverence to Jaimini Bhatta and to the muni Sabaraswamin. His book is to be in three prakaranas, the subjects being

Sastrarthasangraha, Vidhibhedana, and Bhavana. He expects to incur laughter, but of fools, not of great men. He styles himself the pupil of Ramakrishnanandatirtha Yati. Hall, p. 136. E. 113.

359. Adhikarapakamudi. By Devanatha. "He follows Somabhatta, and quotes Ratnakara Kalpataru, Sridatta, Harinatha, Vachaspati." Aufrecht in CC. L. 1883.

360. Mimansanyayasaṅgraha. By Mahadeva, Hall, p. 172. E. 114.

361. Laghuchintana. By Raghavadeva and Anantadeva. (Unless these are two names of the same person. The one name occurs in the middle of the book and the other in the colophon.) Hall, p. 185. E. 115.

362. Vidhirasayana. By Apyadikshita. E. 116.

363. Sivarkodaya. By Gagabhatta. This is another name of Visvesvarabhatta. The book is a continuation of the Varttika in verse. (No. 345 above), which Kumarila, to the sorrow of all learned men, did not live to finish. The book was written at the request of Siva, called Chhatradhisa, of the Bhosala House, son of Saha, whose order our author pleads as his excuse for this interruption of the ascetic life. He mentions his descent from Bhatta Narayana, whose son was Ramakishina, whose son was Dinakara, father of our author. L. 2047. E. 117.

364. Mimansanyayaprakasa. By Apadeva, son of Anantadeva. He mentions his guru Govinda. The book is also called Apadevi.

365. Mimansamandana.

366. Dharmanimansanvritti. By Damodara. A Commentary on the Sūtras of Jaimini. The name of the Commentary is Subodhika. The book is written because Sabara's Bhashya occasionally errs, and Kumarila's Varttika is too long. The author mentions Gadadhara, Mahadeva.

367. Nyayabindu. By Vaidyanatha. A Commentary on the Mimansasūtra. The author is the same as the author of the Commentary called Prabha on the Sastradipika (No. 349 above).

Uttaramimansa.

Upanishads.

368. Atharvasiraupanishad. Five copies. Eggeling, No. 489.

369. Atmopanishad. Eggeling, No. 489.

370. Anandavallyupanishad, the seventh and eighth prapathakas of the Taittiriyaṛanyaka.

371. Aruniyopanishad, or Arunikopanishad, or Aruneyopanishad, or Arunyupanishad.

372. Asramopanishad. Eggeling, No. 489.

373. Aitareyopanishad. Called also Atmashatka and Bahrichopanishad, a part of the Aitarey-
aranyaka (2, 4-6). With the Commentary of Sankaracharya. Two copies.

374. The same. With the Commentary of Anandagiri.

375. The same. With an anonymous Commentary.

376. Isavasyopanishad, or Isopanishad. The 40th Adhyaya of the Vajasaneyisaṅhita. With the
Commentary of Sankaracharya.

377. Isavasyarahasya. By Brahmananda Sarasvati.

378. Kathasrutyanishad, usually called Kanthasrutyanishad. Eggeling, No. 489.

379. Kalisantarapanishad. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 194. Eggeling, p. 181.
380. Kalagnirudropanishad. Eggeling, No. 490. It is a part of the Nandikesvarapurana. L. 2194. Bik. p. 93.
381. Kathakopanishad, or Kathavallyupanishad, or Kathopanishad. With the Commentary of Sankaracharya, and the tika of Balagopala Yatindra, otherwise Balayogin. Ox. p. 365. Weber, p. 85.
382. The same. With a Commentary by a pupil of Anandajnana, otherwise Anandagiri. This is a different book from Anandajnana's own Commentary on the same text.
383. The same. With a Dipika.
384. Two incomplete copies of the sixth valli of the same. With a Bhashya.
385. Kenopanishad, or Keneshitopanishad, or Tulavakaropanishad.
386. A Commentary on the above. By Sankaracharya. Two copies.
387. A Dipika on the foregoing. By Sankarananda. Bik. p. 202.
388. An anonymous Tippana on Sankaracharya's Bhashya on the Kenopanishad. Eggeling, No. 502.
389. Kaivalyopanishad. Eggeling, p. 110.
390. The same. With the Dipika of Narayana. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, No. 233.
391. The same. With the Dipika of Vidyananya. L. 848. The author's name is not given in this MS.
392. Kshurikopanishad. Eggeling, p. 111.
393. Ganesatapinyupanishad. Aufrecht refers only to B.I., 70 and Oudh XIX, 28.
- 394-5. Garudopanishad. Eggeling, p. 113. Gurupanishad.
396. Gopalatapaniyopanishad. With a Commentary, called Subodhini, by Jiva.
397. The same. With the Commentary of Visvesvara. Bühler's Gujrat, &c., Catalogue I, 74.
- 398-9. Chulikopanishad. Eggeling, p. 111. Chhandogyopanishad. Three copies.
400. The same. With the Commentary of Sankaracharya.
401. The same. With the Commentary of Sankaracharya, and the tika of Anandajnagiri, otherwise Anandagiri. Two copies.
402. The same. With the Commentary, called Mitakshara, of Nityanandasrama, pupil of Purushottamasrama.
403. Jabalopanishad. Eggeling, p. 113.
404. The Dipika of Sankarananda on the above. Eggeling, p. 144. L. 172, where the second verse is given as the first.
405. Taittiriopanishad, prapathakas 7-9 of the Taittiriyananyaka.
406. The Bhashya of Sankaracharya on the above.
407. The Tippana of Anandajnana on the above Bhashya.
408. Taittiriyaśrutivarttika, a metrical paraphrase of the above Bhashya. By Suresvara. Eggeling, No. 174.
409. A Commentary on the foregoing. By Anandajnagiri.
- 410-1. Tripuropanishad. Eggeling, p. 142. Narayanopanishad.

412. The same. With the Commentary of Sankaracharya.
413. The same. With the Dipika of Narayana.
414. Niralambopanishad. Eggeling, p. 119. •
415. Nrisinhatapaniye Mahopanishad. In seven kandikas. Eggeling, p. 112.
416. Nrisinhottamatapaniyopanishad. Eggeling, p. 112.
417. Pindopanishad. Eggeling, p. 112. L. 102. In GBC., Peters. 3, 384.
418. Prasnopanishad. Called also Shatprasnopanishad.
419. The same. With the Commentary of Sankaracharya. Three copies.
420. A Vivarana on the foregoing. By Narayanendra Sarasvati, pupil of Jnanendra, who was pupil of Kaivalyendra. Ox. p. 366. (Aufrecht makes our author pupil of Kaivalyendra, and says that the gloss is identical with that ascribed in Roer's edition to Anandagiri.)
421. Brihadaranyakopanishad.
422. The same. With the Commentary of Sankaracharya.
423. The same. With the Commentary of Sankaracharya, and the tika, called Nyayanirnaya, of Anandagiri, pupil of Suddhananda. Eggeling, No. 125. This Nyayanirnaya may be the book of that name in Oppert 1876.
424. The same. With the Commentary, called Mitakshara, of Nityanandasrama, pupil of Purushottamasrama. Three copies. Eggeling, Nos. 224—226.
425. The same. With the Dipika of Narayana.
426. Sastraprakasika. By Anandagiri. Described as a "Kanvopanishadbhashyatika." The Kanvopanishad is the Brihadaranyaka in the Kanva recension. Suresvaracharya, pupil of Sankaracharya, wrote a metrical paraphrase of the Bhasya of Sankaracharya and called it the Brihadaranyakopanishadvarttika. Our book is Anandagiri's Commentary upon that. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 140.
- 427-8. Brahmbindupanishad. Eggeling, p. 112. Brahmavidyopanishad. Eggeling, p. 111.
429. Brahmopanishad. With the Commentary of Sankarananda, pupil of Anandapujyapada. L. 168.
430. Bhriuguvalyupanishad. The ninth prapathaka of the Taittiriyaanyaka.
431. Mahanarayanopanishad. With the Dipika of Narayana. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 201.
432. Mandukyopanishad. Two copies.
433. The same. With the Dipika of Sankarananda, pupil of Anandatman. Incomplete. L. 2559.
434. The same. With the Commentary of Anandagiri, pupil of Suddhananda. Eggeling, No. 497. Two copies.
435. Agamasastravivarana, or Gaudapadiyabhashya. By Sankaracharya. The text commented on (Agamasastra or Mandukyopanishatkrika) is Gaudapadacharya's paraphrase of the Mandukyopanishad.
- 436-7. Mundakopanishad. The same. With the Commentary of Sankaracharya. Two copies.
438. The same. With the same and a tippana by a writer here unnamed.

- 439-40. Ramatapaniyopanishad. The same. With the Commentary of Visvesvara.
441. Rudropanishad. Two copies.
442. Rudratharvasiropanishad. In Buhler's Gujrat, &c. Catalogue 1, 128, there is a Rudratharvanasirshopanishad.
443. Vajrasuchyupanishad. By Sankaracharya.
444. Svetasvataropanishad.
445. The same. With a Tika. Two copies.
446. Sannyasopanishad. Eggeling, p. 111.
447. Sanhitopanishad. With the Commentary of Sankaracharya. Aufrecht refers only to Radh. 4.
448. Hansopanishad. Eggeling, p. 113.
449. The fifty-two Upanishads of the Atharva-Veda. In the Colophon it is stated that the first fifteen belong to the Saunakiyas, and the remaining thirty-seven to the Paippaladis.
450. Another copy of the same, wanting the three last.
451. The Dipikas of Narayana on the following Upanishads :—
 Krishnapurvutapaniyopanishad.
 Krishnottaratapaniyopanishad.
 Krishnopanishad.
 Vasudevopanishad.
 Gopichandanopanishad.
 Kāfisantaranopanishad.
452. A volume containing the Isavasya, Kena, Kathavalli, Prasna, and Mundaka Upanishads.
453. A volume containing the Kathavalli, Kena, Narayana, Brihannarayana, Sarva, Hansu, Paramahansu, Anandavalli, Bhṛiguvalī, Garuda, Kalagnirudra, Ramatapaniya, Kaivalya, Jabali and Asrama Upanishads.
454. A volume containing the Garbha, Maha, Brahma and Pranagnihotra Upanishads.
455. A volume containing the Nilarudra, Nadabindu, Brahmabindu, Amritabindu, DhyanaBindu, Tejobindu, Yogasikha, Yogatattva, Sannyasa, Aruneya, Kathasrutī, Pinda, Atma and Nrisinhatapaniya Upanishads. With the Dipikas of Narayana.
456. A volume containing the Sikshavalli, Brahmavalli and Bhṛiguvalī Upanishads. With the Dipikas of Narayana.

The Brahmasutra.

457. Brahmasutra, or Uttaramimansa, or Badarayanāsutra, or Brahmamimansa, or Vedantasutra, or Vyasasutra, or Sarirakasutra. Attributed to Badarayana.
458. The same. With the Commentary of Sankaracharya. Called the Sarirakabhashya. Two other copies are incomplete.
459. Nyayanirnaya. A Commentary by Anandatirtha on the Sarirakabhashya.

460. *Brahmavidyabharana.* A Commentary on Sankara's Bhashya by Advaitananda, pupil of Ramanandatirtha, who was pupil of Bhuvanandasarasvati. Hall, p. 89. Two copies.

461. *Sarirakanyayarakshamani.* A Commentary on Sankara's Bhashya by Apya Dikshita. E. 119.

462. *Ratnaprabha.* A Commentary on Sankara's Bhashya by Govindananda. He mentions his teacher Gopalasarasvati. Gopala's teacher Sivarama Yogi is also mentioned. Ox. p. 221.

463. *Sarirakamimansabhashya.* By Bhaskara. Aufrecht in CC. mentions a *Brahmasutrabhashyasara* by Bhaskarabhutta. Tub. 19.

464. *Bhamati.* A Commentary on Sankara's Bhashya. By Vachaspatimishra. Hall, p. 87. Another name of the work is *Sarirakabhashyavibhaga*. Vachaspati wrote under a king called Nriga. He mentions his works on Vedanta, Nyayakanika, Tattvasamiksha, Tattvabindu. Also his teacher Martandatilakaswamin. A second copy is incomplete.

465. *Panchapadikavivarana.* By Svaprakasa. Hall, p. 88. In this MS. the beginning of the author's name only is given as above. Auf. in CC. finds the forms *Prakasatman Yati* and *Svaprkasutman Yati*. The *Panchapadika* is a Commentary on the first Adhyaya and the first Pada of the second Adhyaya of Sankara's Bhashya.

466. *Vivaranabhavaprakasika.* By Parivrajakacharya. Aufrecht refers only to Suchipustaka 59. Perhaps a Commentary on the *Panchapadikavivarana*.

467. *The Brahmasutra.* With the Commentary, called *Brahmamritavarshini*, of Ramanada Sarasvati. Weber, p. 177.

468. The same. With the Commentary, called *Siddhantajahnavi*, of Sri Devacharya. Auf. in CC. notes that this book is quoted in the *Vedantakaustubhaprabha*. Devacharya mentions his teacher Niyamananda, which is another name of Nimbarka.

469. The same. With the Commentary, called *Anubhashya*, of Vallabhacharya. Hall, p. 93.

470. The same. With the Commentary, called *Sribhashya*, of Ramanuja. Hall, p. 92. Ramanuja bases his Commentary on the *Brahmasutravritti* (Oppert, 1511, II. 4774) of Bodhayana.

471. *Srutaprakasika.* A Commentary on Ramanuja's Bhashya. By Sudarsanacharya. The author states that he was the son of Vagvijayin, the ornament of the Harita tribe, that he obtained the title of Vedavyasa from Sri Rangaraja, and that he studied Ramanuja's book under Varadacharya. Rice 276 mentions a *Srirangarajastava* by Vyasabhata. Aufrecht in CC. Hall, p. 92, gives Nainara as another name of our author.

472. *Sribhashyavishayavakyartha.*

473. *Sribhashyadhikaranamala.* By a pupil of Srinivasacharya. The author mentions that Srinivasa belonged to the Vaghula tribe.

474. *Govindabhashya.* A Commentary on the Brahmasutra. By Vidyabhushana, otherwise called Govinda or Baladeva. Oudh XVI. 140.

475. A Commentary on the foregoing by the author. Called *Siddhantaratna*. According to Auf. in the CC. *Siddhantaratna* is the name of the work by Nimbarka on which the *Govindabhashya* is itself based. The author mentions his patron Gajapati, otherwise called Gopaladasa, and Prataparudra, King of the Utkalas.

476. *Vedantakaustubhaprabha.* A Commentary on the Brahmasutra. By Kesava Bhatta. The doctrine of Nimbarka. Printed in Pandit VIII. IX.

Vedānta.

477. *Ajñanabodhini*. Or *Adhyatamavidyopadesavidhi*, or *Sankshiptavedāntasastraprakriya*. Sankarāchārya's Commentary on his *Atmabodha*.

478. *Advaitadipika*. By Nrisinhaśrama, pupil of Jagannāthasrama. He wrote this book at the desire of another teacher Girvanendrasrama. Hall, p. 157.

479. A Commentary on the foregoing by the author's pupil, Narayanasrama. Hall, p. 156. Incomplete.

480. *Advaitabrahmasiddhi*. By Sadananda of Kashmir, pupil of Brahmanandasarasvatī. He praises also Narayanaśārya. Aufrecht has only one reference for this book, K. 114. Sadananda mentions two other books of his, the *Svarupaprakāsa* and the *Jīvanmuktīprakriya*. The last appears to be unknown.

481. *Advaitamakaranda*. By Lakshmidhārakavi. With the Commentary, called *Rasabhivyanjika*, of Svayamprakāśayati, pupil of Kaivalyanandayogindra. The Commentator mentions Purushottama as his teacher. Cf. Hall p. 102.

482. *Atmanatnaviveka*. The book of that name by Svayamprakāśayogindra. Hall, p. 131.

483. *Advaitisiddhi*. (Or *Advaitabrahmasiddhi*. Aufrecht in CC.) By Madhusudana Sarasvatī, pupil of Visvesvara Sarasvatī. Our author praises Śrīrama, Visvesvara, and Madhava as his teachers, and in the colophon does reverence to Śrīvyasa, Sankara, Suresvara, and Padmapada.

484. *Advaitasudhakalapa*. By Lakshmana, son of Dattasuri of the Kaulīnyakula, and Goja of the Atreyakula. Of Benares. Ganesa and Raghunātha were his elder brothers, and Nagesa and Nārāyaṇa his uncles on the mother's side. He praises his teacher Uttamasloka, also Rāmasrama. Datta's father was Visvanātha. Our author was a hearer of Śukladikṣita's lectures, and he learned *Tarka* from Madhava, and the *Veda* from his father. The date seems to be given as 1345. E. 120.

485. *Adhikarasangraha*. By Venkātānāthārya. With a Commentary, called *Bhavaṇpradarsini*. The Commentator states that in the *Adhikarasangraha* Venkātānāthārya threw, each into a separate sloka, the *adhikaras* of his *Rahasyatrayasara* (Hall, p. 112). He adds that the *Adhikarasangraha* had been already commented on by his guru Śrīnivāsa, son of Devarāja of the Śrī Vaghula kula. Two copies.

486. *Adhyatmakarika*. By Śrī Purushottamāchārya. With a Commentary, called *Adhyatmasudhatarangini*. Hall, p. 204. E. 121.

487. *Anubhūtiprakāsa*. By Vidyātīrtha. Hall, p. 116.

488. *Anumitīnirūpaṇa*. By Rāmanārāyaṇa. Aufrecht refers only to Lahore 1882, 5.

489. The same. With the Author's Commentary. E. 122.

490. *Aparokṣhanubhūti*, or *Aparokṣhanubhava*, or *Aparokṣhanubhūtisudharnava* (Aufrecht). By Sankarāchārya. "The Vedānta doctrine set forth in verse. This work was lithographed in Bombay, in the Śukh year 1771, together with a Mahrathi metrical translation of it, the *Samasloki*, by Vamuna." Hall, p. 104.

491. The same. With a Commentary by a pupil of Nityānanda (described as "*Bhīmatatākrita-vīlasavīgraha*"). The Commentator's name is perhaps Śiva.

492. The same. With a *Dipika*. The name of the Commentator is perhaps Svaprakāsa.

493. *Aṣṭavakra-gīta*, or *Avadhūtanubhūti*, or *Adhyatmasāstra*. With the Commentary, called *Adhyatmapradīpa*, of Visvesvara. Hall, p. 123. L. 2493.

494. *Atmajnanopadesa*. By Sankaracharya. Hall, pp. 129 and 176.
495. *Atmabodha*. By Sankaracharya. With a Commentary by the author. Hall, p. 105, gives *Ajnanabodhini*, *Adhyatmavidyopadesavidhi*, and *Sankshiptavedantasasthaprakriya* as three names of the Commentary. Three copies.
496. *Ishtasiddhi*. By Vimuktatmabhagavan, pupil of Avyayatmabhagavan. With the author's Commentary. Burnell, p. 95. Oppert II, 4489. Commentary Oppert, 5910, II, 4490. Aufrecht in CC.
497. *Upadesasahasri*. Called also *Sakalavedopanishatsaropadesasahasri*. By Sankaracharya. With the Commentary, called *Padayojanika*, of Ramatirtha, son of Krishnatirtha. Hall, p. 99.
498. *Khandanakhandakhadya*. ("Or rather *Nyayakhandanakhandakhadya*. Auf. in CC"). By Sri Harsha. Two copies.
499. A Commentary on the foregoing. By Padmanabha. E. 123.
500. Another Commentary on the same. E. 124.
501. *Gitasara*. One *Gitasara* is in the GBC; Peters. 1, 115, where it is said to be from the *Skandapurana*. Aufrecht in CC. cites another, called also *Omkaramahatmya*, from Bhr. 234.
502. *Govindashtaka*. By Sankaracharya. With the Commentary of Anandagiri.
503. *Chitrabodha*. By Bhaskarakantha. With a Commentary by the author. His father was called *Avatarkantha*. They were Kashmirians. The book is in metre, and is divided into fifteen *prakaranas*.
504. *Chitsukhi*, or *Pratyaktattvadipika*, or *Tattvapradipika*. By Chitsukha. Hall, p. 154.
505. *Jivanmuktiviveka*. By Sayana. Hall, p. 133.
506. *Tattvatrayachulika*. By Varadacharya. This is the book entered as *Chulika*, Oudh 1876, 30. E. 125.
507. A Commentary on the foregoing by the author, called *Tattvatrayachulikarthasangraha*.
508. *Tattvanirnaya*. By Varadaraja. Aufrecht notes that it is quoted in the *Yatindramatadipika*.
509. *Tattvaprasavivarana*. Burnell, p. 111.
510. *Tattvabindu*. By Vachaspatimisra. Hall, p. 87. Aufrecht in CC. has only two other references for this book, K. 82, Ben. 77.
511. *Tattvabodha*. By a pupil of Vasudevendrayogindra. Hall, p. 112.
512. *Tattvasambodha*. By Ramanarayana. With the author's Commentary. Aufrecht enters it under *Tattvabodha*, with a reference to Lahore 1882, 7 and N. V. 108. E. 126.
513. *Tattvasara* or *Vedantatattvasara*. By Ramanuja. In GBC., Peters. 3, 392.
514. *Tattvanusandhana*. By Mahadeva Sarasvati, pupil of Svayamprakasananda. Buhler, Kashmir Report, p. XXVII.
515. A Commentary on the foregoing by the author. Called *Advaitakaustubha*.
516. *Triputiprakarana*. By Sankaracharya. With a Commentary by Anandagiri, pupil of Sudhananda. Bhandarkar's Second Report, 267.
517. *Naishkarmyachandrika*. By Jnanotamamisra. The *Naishkarmyāsiddhi* "is a Vedanta refutation of the Mimamsa system, by Suresvaracharya, whose civil name was Mandanamisra. His preceptor was Sankaracharya." Hall, p. 159.

518. Panchadasi. A metrical digest of Vedanta doctrine in fifteen chapters, of which the first ten are here stated to be by Bharatatirtha, and the last five by Vidyaranya, two pupils of Sankarananda. Vidyaranya is another name of Sayana. With the Commentary, called Tatparyabodhini, of Ramakrishna, the author's pupil. Hall, p. 98. Four copies.

519. Panchikaranamahavakyartha. By Sankaracharya. Aufrecht refers only to Poona 45.

520. Pratyabhijnasutra. Or Isvarapratyabhijnasutra. By Utpala, with the Commentary of Abhinavagupta. Bühler's Kashmir Report, p. XXX.

521. Prapannakanthabhushana or Prapattiratna. By Ramanujadasa. The author praises first Ramanuja, and then Lokacharya, who, he says, was guru of his guru. This manuscript was copied from one which was written in Samvat 1475.

522. Prasnottaratnamala. By Sankaracharya. "Printed in Brihatstotraratnakara, p. 329, also in ASB. 1847, 1223, but attributed to Srisuka Yatindra." Aufrecht in CC.

523. Prasthanabheda. A general view of Sanskrit Literature from a Vedanta stand-point. L. 309. Weber, p. 183.

524. Brahmagita. From the Yajnavalkyabrahmavivada in the Sutasanhita of the Skandapurana. Hall, p. 124. Aufrecht in CC. With the Commentary of Madhavacharya.

525. Brahmavada. By Vajranatha. K. 154, assigns a book of this name, perhaps wrongly, to Nyaya. E. 127.

526. Brahmasankhita, or Bhagavatsiddhantasangraha. Hall, p. 126. "Verses setting forth the doctrine of the Vedanta." L. 691, from which appears that the book is the work of Rupa, brother of Vallabha and Sumatana, immediate followers of Chaitanya.

527. Bhagavadgita, an episode from the Bhishmaparvan of the Mahabharata.

528. The same. With the Commentary of Sankaracharya.

529. A Commentary on the foregoing work of Sankara. By Anandatirtha. Hall, p. 117.

530. The two foregoing works in one manuscript.

531. Bhagavadgita. With the Commentary of Sridharasvamin, called Subodhini. "It was printed at Calcutta in the Saka year 1754, and lithographed at Bombay in the Saka year 1771." Hall, p. 118.

532. Gitabhushana. The Bhagavadgita with the Commentary of Vidyabhushana.

533. Sararthavarshini. A Commentary on the Bhagavadgita.

534. A Commentary on the Bhagavadgita. By Pancholacharya. This must be the Commentary which Aufrecht knows under the name Pancholi. "L. 1703. Radh. 44. Oudh 1877, 12. XVIII, 10." Aufrecht also refers to a Pancholi by Sankarananda, B. 2, 58.

535. A Commentary on the Bhagavadgita. By Madhusudana. Hall, pp. 119. L. 1364, 1470.

536. Bhagavadbhaktiviveka. By Anantadeva, son of Apadeva. Hall, p. 145 (Bhaktivivekarniraya). Aufrecht in CC. refers also only to K. 208 and NW. 404. Two copies.

537. Bhagavatattatvadipaprukasavaranaabhangha. By Pitambara. Aufrecht refers only to E. 13, E 128.

538. Bhedadhikara. By Nrisinhasrama. Hall (p. 158), who says that the author was pupil of Jagannathasrama, describes the treatise as similar in subject to the Advaitadipika of Nrisinhasrama, pupil of Girvanendra Sarasvati, in which the Nyaya philosophy is controverted from the adualistic point of view.

539. The same. With the Commentary of Narayanasrama, the author's pupil, called Bhedadhikararatkriya. In the GBC., Peters. 2, 191.

540. Madhvamukhabhanga, or Madhvamukhamardana, or Madhvatanttramukhamardana, or Madhavamatakhandana, or Madhvamatamukhamardana. Aufrecht in CC. In this manuscript it is also called Madhvamatarambharmardana, &c., and other similar names. By Apya Dikshita. Hall, p. 114. With a Commentary by the author, called Vyadhvavidhvansana, not Madhvavidhvansana, as Hall has the name. The first thirty-four verses are wanting in this manuscript.

• **541.** Mahavakyavivarana. By Sankaracharya. Weber, p. 181.

542. Mahavakyaiddhanta. Called also Mahavakyarthasiddhanta (Bhandarkar's First Report, 244) and Dvadasamahāsiddhantanirupana (Aufrecht in CC.). By Sankaracharya.

543. Mayavadasatadushani. (Hall, p. 160, and Aufrecht with the name Mayavadasandushani.) Called also Tattvamuktavali. By Purnananda. In GBC. Bühler's Kashmir Report, p. XXVII.

544. Mithyatvavadarahasya. Aufrecht refers only to Oudh 1876, 14, where the author's name is given as Gokulanatha. E. 129.

545. Mukundamahimastava. By Mahimadasa. E. 130.

546. Yatindramatadipika. By Srinivasadasa, son of Govindacharya. In BC. Peters. 3, 388.

547. Yajnavalkyugita. "A poem in commendation of the practice of Yoga. It is attributed to Yajnavalkya the muni, and perhaps it is from some purana." Hall, p. 14. Quoted in the Puranasarvasva, a book written in A. D. 1474. Aufrecht in CC. With a Commentary called Prabha. This manuscript was written in A. D. 1609.

548. Yogavasishtha, or Arsharamayana, or Jnanavasishtha, or Maharamayana, or Vasishttharamayana, or Vasishtha. "A sequel to the Ramayana, is classed with the Vedanta, and attributed to Valmiki." Aufrecht in CC. Hall, p. 121. Two copies.

549. The same. With the Commentary of Anandabodhendra Sarasvati. Hall, p. 121. Two copies.

550. Yogavasishthasara. "Verses selected from the principal work and arranged in ten chapters." Aufrecht in CC.

551. Ramagita. The fifth chapter of the Uttarakhanda of the Adhyatmaramayana, which is a portion of the Brahmandapurana. Aufrecht in CC. Ox., p. 299. In the GBC., Peters. 2, 186. With a Commentary by Ramanarayana.

552. The same. With the Commentary of Mahidhara. Hall, p. 122. Two copies.

553. Laghuvakyavritti. By Sankaracharya. Hall, p. 107.

554. Laghustavaraja. By Srinivasa. E. 131.

555. Laukikanyayasangraha. By Raghunatha. E. 132.

556. Vachanabhushanamimansa. By a pupil of Srinivasa, "Srinivasanghridasa." The author states that his book is a translation into Sanskrit of a work written by Varadacharya in the language of the Dravidas. His author Varadadesika was the son of Anantadesika. His own guru Lokacharya was son of Krishnapada. Aufrecht in CC. cites a Vachanabhushana, which must be the original of our book, or its translation, from Oppert; also Commentary by Lokacharya.

557. Vakyavritti. By Sankaracharya. With the Commentary, called Vakyavrittiprakasika, by Visvesvara Pandita, pupil of Sriman Mahayogin Madhavaprajnaguru. Hall, pp. 10, 106.

558. The same. With the Commentary of Ananda, pupil of Suddhananda. Auf. in CC. cites this Commentary from L. 178, 1324, and NP. VIII, 40.

559. Vakyasudha. By Sankaracharya. With a Commentary. By an unnamed author. The text consists here of 46 verses, agreeing with Hall's second copy. Hall, p. 129.

560. *Vivekachudamani*. By Sankaracharya. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 261.
561. *Vivekamakaranda*. By a pupil of Vasudevayatindra. The author is probably the same as the author of the *Tattvabodha*, Aufrecht, who ascribes this book to Vasudeva himself (*Vasudevendra*) has only two references, B. 4, 92. Oudh XIII, 88 (*Vasudeva Yati*).
562. *Vivekasindhu*. By Mukunda, pupil of Ramanatha, who was pupil of Harinatha, who was pupil of Adinatha. Mukunda wrote the book for his pupil king Jaitrapala.
563. *Vishnusahasrastotra*. From the *Mahabharata*, *Anuśāsanikaparvan* 6936-7078. With the Commentary of Sankaracharya. Ox. p. 4. "By Vedantins the text is taken in the light of a catalogue of the attributes of Vishnu considered as the pantheistic all pervader." Hall p. 127.
564. The same. With the Commentary of Vanamalin.
565. *Vedantakalpataru*, or *Vachaspathikalpataru*. Hall. By Amalananda. A Commentary on the *Bhamati*, *Vachaspathimisra's* Commentary on Sankaracharya's *Bhashya* on the *Brahmasutra*. Hall. p. 87. Amalananda was a disciple of Anubhavananda, and wrote under a king Krishna. He praises Vyasa, Bhagavatpada, and Anubhavananda in that order. The second name must be a synonym for Sankaracharya. Aufrecht cites a *Tantrasara* and a *Pratahsmaranastotra* by a "Bhagavatpadacharya." Anantatman "Yatisvara" was one of his teachers. This was the Guru of Sankarananda, author of the *Upanishaddipikas* and Guru of Sayana. Another of our author's teachers was Sukhaprakasa, who is known to us as the pupil of Chitsukhamuni. Amalananda's patron Krishna had a brother, also a king, called Mahadeva. They were sons of Jaitradeva. Hall states that Amalananda was also called *Vyasaśrama*, but this seems doubtful. He styles himself Vyasa, as well as Amalananda, in the colophon; but at the end of the third *Adhyaya* he refers to "*Vyasaśrama*" as one of the hearers of his book. In his note on the verse "*Yannya-yoti*," in the fourth *Adhyaya*, Amalananda gives the following list of Vachaspati's works there according to him, referred to:
- Nyayakanika*, a Commentary on the *Vidhiviveka*.
Tattvasamiksha, a Commentary on the *Brahmasiddhi*.
Tattvabindu, an original work on the Bhatta doctrine (*Bhattamata*).
Nyayavarttikatatparyatika, a book on *Nyaya*.
Tattvakaumudi, a book on *Sankhya*.
Tattvasaradi, a book on *Yoga*, being a Commentary on the *Patanjabhashya*.
Bhamati. "*Vedantanam Sarvopanishadam nibandhanam*."
- Amalananda says that he wrote under Krishna, as the author of the *Parikshita* (*Bhagavatapurana*) wrote under Dharmasunu (*Yuddhishtira*). They were both "Vyasa." Two copies.
566. *Vedantakalpataruparimala*. A Commentary on the foregoing. By Apya Dikshita. Hall, p. 880.
567. *Vedantakaumudi*. By Ramadvayasrama, pupil of Advayasrama. With a *Dipika* by the author. A copy of this book was bought for the Bombay Government by Kielhorn. Lists 23. Aufrecht in CC. has only one other reference, to Suchipustaka, Calcutta, 60.
568. *Vedantaparihāsha*. By Dharmarajadhvarindra. Hall, p. 100. Peters. 2. (7). With a Commentary by the author's son, Ramakrishna. The name of the Commentary is *Vedantasikhamani*.
569. *Vedantaratanamanjusha*. A Commentary on the *Siddhantaratanma* or *Dasaleki* of Nimbarka. Hall, p. 114. By Burushottanacharya. E. 133.
570. *Vedantavibhavana*. By Narayanatirtha. Aufrecht refers only to K. 130. The author was pupil of Ramagovindatirtha. With a Commentary by the author. E. 134.

571. Vedantasajnaprakarana. "Technical terms of the Vedanta. K. 132 (and Comm.). Radh. 44. Oudh IV, 17. V, 24." Aufrecht in CC. Aufrecht also cites a Commentary by a Adityapuri, from L. 1844.

572. Vedantasara. By Sadananda. "A compendium of Vedanta doctrine. By Sadananda Yogindra, disciple of Advayananda or Advaitananda. It was first printed at Calcutta, in 1828. There are translations of it in several of the languages of Europe." Hall, p. 101. Two copies.

573. A Commentary on the foregoing, called Vidvanmanoranjini. By Ramatirtha, pupil of Krishnatirtha. Hall, p. 101. "It has twice been printed, at Calcutta, with the text which it annotates."

574. Another Commentary on the Vedantasara, called Subodhini. By Nrisinha Sarasvati or Nrisinha Yogi. The author tells us that he wrote this Commentary in Saka 1510. Hall, p. 101. Peters. 2, (7). Two copies.

575. Vedantasiddhantadipika. A Commentary on the Vedantasiddhantamuktavali of Prakasananda, by his pupil Nanadikshita. Hall, p. 103. E. 135.

576. Vedantasiddhantaratanavali. By Vanamalin. In the opening verses the author praises 'Yatiguru Marudansa' (Nimbarka?) Anandatirtha, Matinidhi Jayatirtha, and Vyasatirtha. In the colophon, after reverence done to Sriyasa and Marudansa he mentions Akshobhyatirtha, Jayatirtha, and Vyasatirtha as his teachers. Aufrecht in CC. gives 1268 and 1339 A.D. as the dates of the deaths of these two last. Oppert has a good many references to a Vanamalimisriya as a Vedantist writer. E. 136.

577. Vedantasyamantaka. By Radhadamodara. "An elementary treatise on the Vedanta in six parts." Hall, p. 103. The parts are called Kiranas.

578. Vedantadhikaranamala. Or Adhikarananyayamala or Sarirakadhikaranamala. By Bharatitirtha Muni. With a Commentary. Hall, p. 98, has a book of the name, which he ascribes to Vidyaranya Acharya, disciple of Bharati Tirtha. Two copies.

579. Sankaradigvijaya. By Madhava. Two copies.

580. Sastradarpana. Or Sarirakasastradarpana. By Amalananda. See No. 565. Hall, p. 91. Hall describes the book as an abridgment of Sankara's Bhashya. Aufrecht in CC. has only one other reference, Oudh XIX, 32. E. 137.

581. Sastrasiddhantasangraha. By Apya Dikshita. Hall, p. 153.

582. Srikrishnalankara. A Commentary on the foregoing. By Achyutakrishnanandatirtha. Hall, p. 153. The author was pupil of Svayampurakanandatirtha. E. 138.

583. Sivagita. From the Padmapurana. Ox. p. 17. With the Commentary of Srikoladivenkatarinayaka. In the GBC., Peters. 1,120 (Vyankatesvara: correct Venkatesvara).

584. Sivatatvaviveka. By Apya Dikshita. Called also Sikharinimala. 60 verses in the metre of that name. E. 139.

585. Sivadvaitanirnaya. By Apya Dikshita. E. 140.

586. Sukashtaka. "Eight sardulavikridita verses, besides one of introduction, on the Vedanta faith. They are attributed to Suka, the traditional son of Vedavyasa. It is probable that they occur somewhere in the Puranas." Hall, p. 127. With the Commentary of Gangadharendra Sarasvati, pupil of Ramanandasarasvati.

587. Shatpadi. With the Commentary of Ramabhadramisra. E. 141.
588. Saptaslokiivivarana. By Hariraya. L. 52.
589. Sanatsujatiyabhashya. By Sankaracharya. The text is from the Mahabharata, Udyogaparvan, 40-45. Two copies.
590. Siddhantachudamani. By Narayana. E. 142.
591. Siddhantadarpana. By Vidyabhushana. With the Commentary of Nandamisra. E. 143.
592. Siddhantabindu. Or Siddhantatattvabindu, which Aufrecht in CC. says is the more accurate form of the title. All our copies have Siddhantabindu. A Commentary on the "Dasasloki" of Sankaracharya (Chidanandastavara or Chidanandadasasloki, Aufrecht in CC.). By Madhusudana Sarasvati, pupil of Visvesvara Sarasvati. In GBC., Peters. III, 392. Two copies.
593. The same. With a Tippana.
594. The same. With the Commentary of Purushottama Sarasvati, a pupil of Madhusudana. Hall, p. 108. L. 679. E. 144.
595. Siddhantasudhakara. By Sri Sadanandagiri, pupil of Sri Bhagavat Svarupanandagiri. The author seems to cite Nilakaptha as his guru. The book has reference to the "mahavakyas" of the Vedanta. E. 145.
596. Spandasutra, or Sivasutra, attributed to Vasugupta. With the Commentary of Kshemaraja. Hall, p. 196. In GBC., Bühler's Kashmir Report, pp. XXXIII, CLXVII.
597. Svarajyasiddhi. With a Commentary, called Kaivalyakalpadruma, by Gangadhara Sarasvati Bhikshuka, pupil of Ramachandra Sarasvati. The name of the author of the text is not given, but Aufrecht in CC. has pointed out that Gangadhara, in his Nirvanashtaka, has referred to it as his own. Hall, pp. 103, 104. Incomplete.
598. Harimidestotra. By Sankaracharya. Called also Haristuti. With the Commentary, called Haritattvamuktavali of Svayamprakasa Yati, pupil of Kaivalyananda Yogindra. The text consists here of 44 verses. Hall, pp. 135, 136. Three copies.
599. Hastamalakaprakarana with a Commentary. "A Vedanta poem in 12 irregular stanzas attributed to Hastamalaka and the Commentary to Sankaracharya, or the reverse." Aufrecht in CC. See Hall, p. 107. Our copy of the text has 14 verses.

Vaisheshika and Nyaya.

Vaisheshika and Nyaya Sutras and Commentaries upon them.

600. Vaisheshikasutra. By Kanada.
601. Prasastapadabhashya. Or Padarthadharma-sangraha (so styled in the first verse), or Padarthoddesa. Hall gives a name Dravyabhashya, but this can only be the name of the first chapter. A Commentary on the foregoing. By Prasastakara-deva (Peters, 3, p. 273). Ox. p. 240. L. 492. 1961. In this last entry Rajendralal wrongly distinguishes the Padarthadharma-sangraha and the Prasastapadabhashya (Dratya in L. 1961 is a misprint for Dravya).
602. Kiranavali. A Commentary on the Prasastapadabhashya. By Udayanacharya. "It is said that but two books of this work were completed by its author."—Hall, p. 65. The two parts are the "Dravyakiranavali" and the "Gunakiranavali" on the first two chapters of the Prasastapadabhashya, which are found separately mentioned.
603. Dravyakiranavali-prakasa. A Commentary on the first chapter of the Kiranavali. By Vardhamana, son of Gangesvara. L. 1963.

604. Gunakiranaivaliprakasa. A Commentary on the second chapter of the Kiranavali. By the same. L. 1080.
605. Kiranavalibhaskara. A Commentary on No. 602. By Padmanabha (Bhattacharya Misra Sri), son of Balabhadra and Vijayasri, younger brother of Visvanatha (Aufrecht mentions another brother, Govardhanamisra.) He praises his teacher Vardhamana. L. 2843, where the author's name is wrongly given as Padmanatha.
606. Dravyaprakasavivritti. A Commentary on No. 603. By Ruchidatta, pupil of Jayadeva. E. 146.
607. Another Commentary on the Prasastapadabhashya, called Vaiseshikasetu. Written by Padmanabha for the use of his patron Viravara, and so called also Viravariya. Compare the Virabhadra-champu, which Padmanabha wrote in 1578. E. 147.
608. Dravyabhashyatika. A Commentary on the first chapter of the Prasastapadabhashya. By Jagadisa. L. 2485, where the author is called Bhattacharya Tarkalankara. This is a surname of the author's and also apparently the title of this or some other work. See Khn. p. 64. Aufrecht calls our book Padarthatattvaniraya. But see Hall, pp. 64 and 65. E. 148.
609. Another Commentary on the Prasastapadabhashya. The name of the author is not given. E. 149.
610. Vaiseshikasutropaskara. By Sankaramisra, son of Bhavanatha and Bhavani. Hall, p. 68.
611. Nyayasutra. By Gautama.
612. Nyayabhashya. A Commentary on the Sutra of Gautama. By Vatsayana Pakshilasvamin. Hall, p. 20.
613. Nyayasutravritti. Another Commentary on No. 608. By Visvanatha Panchanana, son of Vidyanivasin. Hall, p. 22.
614. A Commentary on Vachaspathinirsa's Commentary on the Nyayavarttika of Uddyotakara. E. 150.

Other works on Vaisesika and Nyaya.

615. Anumitivichara. By Harirama. L. 2410.
616. Apurvavada. Hall, p. 190, has an Apurvavadatippani, which he describes as "annotations on an unknown work entitled Apurvavada, the subject of which appears to be the moral relation of cause and effect."
617. Avayavavyavivichara.
618. Akhyatavada. By Gadadhara. Part of that writer's Gadadhari. Aufrecht identifies this work with the Akhyayavichara of Gadadhara L. 1541, but that seems doubtful.
619. Akhyatavada. By Raghunathabhattacharyasiromani. L. 366 and 845 are Commentaries on this work by two different writers.
620. A Commentary on the foregoing by the author himself. L. 1985, where the name of the Commentary is given as Akhyatavadavyakhyaahasya.
621. A Commentary on No. 619. By Mathuranatha. Hall, p. 58.
622. A Commentary on the Atmatattvaviveka or Bauddhadhikkara, of Udayanacharya. By Gunananda (pupil of Madhusudana. He is quoted by Trilochanadeva. Hall, p. 84. Aufrecht, in CC.) He refers in this book to his "Anumanadidhitiviveka." Hall, p. 82, says that the Commentary is called Gunanandi. E. 151.

- 623-4. Isvaravada. By Mahadeva. Karakavada. By Jayarama.
625. Karakavada. Or Sabdarthamanjari. By Bhavananda. E. 152.
626. Karanavada. (By Bhavananda?). Hall, p. 43.
627. Karyakaranavada. By Raghudeva. Aufrecht refers only to Bühler 555.
628. Ktvavada. Aufrecht has two tracts called Ktvapratyayavichara, one of them by Harirama.
629. Tattvachintamani. By Gangesvara. The Anumana chapter. Hall, p. 28.
630. Tattvachintamanididhiti. Or Siromani. A Commentary on the Tattvachintamani. By Raghunatha Siromani. The chapter on Pratyaksha.
631. The same. The chapter on Anumana.
632. Gadadhari. "A Commentary on the Tattvachintamani and also on the Tattvachintamanyaloka. Hardly ever found complete."—Aufrecht in CC. In the opening verse Gadadhara describes his book as a commentary on the difficulties of the Siromani. It is a commentary on the Anumana chapter only of the Siromani. This MS. contains the following parts :—
1. Akhyatavada. 2. Upadhivada. 3. Pakshatavada. 4. Panchalakshani. 5. Mukativada.
  6. Visishhtaishishtyavichara. 7. Vyutpattivada. 8. Saktivada. 9. Samagrivada.
  10. Samanyanirukti.
633. The "Krodapatrani" of Chundranarayana on the Samanyanirukti, a part of the Gadadhari. "The word *kroda* demands explanation. It is used to indicate groups of stray notes, as distinguished from consecutive comments. Collections thus denominated are very abundant in private collections ; and they are held in high esteem. They are frequently by eminent authors ; and their value consists in combining great conciseness with an exclusive attention to questions of real difficulty."—Hall, p. 32.
634. Muktamala. A Commentary on the Gadadhari. The part referring to the Panchalakshani chapter. Aufrecht refers only to Kasi Nath Kunte's Lahore Report, 26 : perhaps also to K. 156. The author refers to another work of his called Abhinavadidhiti vyakhyaya.
635. Kasika. Another commentary on the Gadadhari. By Krishna Bhatta, called Marada (Arde, Auf.). The Commentary refers to the Samanyanirukti chapter only. The author was son of Rauganatha and Kannala, and wrote his book after their death. He had an elder brother Narayana.
636. Jagadisi. Jagadisi's Commentary on the Tattvachintamanididhiti. Hall, p. 35. It deals with the Anumana chapter only. The author's biruda was Tackalankara.
637. The same. The Vyaptivada chapter. Two copies.
638. Bhavanandi. A Commentary on the Tattvachintamanididhiti. By Bhavananda. Hall, p. 33. The chapter on Anumana.
639. Bhavanandiprakasa. A Commentary on the foregoing work. By Mahadeva. Hall, p. 33. Three copies.
640. Sarvopakarini. By the same writer. A shorter Commentary on the Tattvachintamanididhiti. Four copies.
641. Mathuri. Or Mathuranathi. A Commentary on the Tattvachintamani and the Tattvachintamanididhiti. By Mathuranatha. The chapter on Anumana.
642. The same. The chapter on Sabda.
643. A Commentary on the Tattvachintamani. By Nyayavachaspati, son of Vidyavivasin.
644. Baudri. A Commentary on the Tattvachintamanididhiti. By Rudra, son of Rama and younger brother of Madhusudana.

645. Sabdaloka. The chapter on Sabda of the Tattvachintamanyaloka, a Commentary on the Tattvachintamani, by Jayadevamisra (called Pakshadhara, a nephew and pupil of Hari Misra. Hall, p. 38).

646. Gudharthadipika. A Commentary on the Anumana chapter of the Tattvachintamani. By Raghudeva Bhattacharya. The Samanyalakshani section only.

647. Various Krodapatrani on the Jagadisi, No. 636.

648. Tarkabhasha. By Kesavamisra. Hall, p. 22.

649. A Commentary on the foregoing, Tarkabhashaprakasika, by Kaudinya Dikshita, pupil of Murari Bhatta. Hall, p. 24.

650. Another Commentary on the Tarkabhasha. By Chenna Bhatta (Chinambhatta or Chennu Bhatta, Auf. in CC.), son of Vishnudevadaradiya, younger brother of Sarvajna, protected by King Harihara (latter part of the fourteenth century). He begins his book with the "yasya nisvasitam" verse. He praises Yoganadarikesarin.

651. Another Commentary on the Tarkabhasha. By Chaurikanta Sarvabhauma Bhattacharya. The name of the Commentary is Bhavarthadipika. Hall, p. 23.

652. Another Commentary on the Tarkabhasha. By Srikantha.

653. Another Commentary, called Tarkaprakasa, on the Tarkabhasha. By Vardhamana.

654. Another Commentary on the Tarkaprakasa. By Ruchidatta.

655. Tarkasangraha. By Annambhatta. With the Commentary, called Dipika (Tarkasangrahadipika or Tarkadipika), of the author.

656. A separate copy of the Tarkadipika.

657. A Commentary on the Tarkadipika, called Tarkasangrahadipikaprakasa, by Nilakantha Sastrin. Two copies.

658. A Tarkasangrahadipikaprakasa by Sri Raya Narsinha. Aufrecht has only the reference to L. 2811. The author praises Ramanuja.

659. Nyayabodhini. A Commentary on the Tarkasangraha. By Govardhanamisra. Hall, p. 71.

660. Nyayabodhini. Another Commentary of that name on the Tarkasangraha. By Ratnanatha, son of Sukla Bulkishna, of the city called Suryapura (Surat), and of the Modha division of Brahmans.

661. Tarkasangrahaprakasikah. By Kshamakalyana. Aufrecht in CC., with reference to B. pp. 143, 278, 450.

662. A Commentary on the above. By Ratnanatha.

663. Siddhantachandrodaya. A Commentary on the Tarkasangraha. By Krishnadhurjati ("son of Venkatesa Dikshita and Seshi : and pupil of Kasinatha Bhatta, surnamed Chitrama, of Punyanagara. Krishna was a Dravida Maharatta : he was of the gotra of Kusika and he resided at Koyampuri(?) The Siddhantachandrodaya was written in the year 4875 of the Kali-yuga, or A. D. 1774, for the use of Rajasinha, son of Raja Gajasinha, of Vikramapattana or Ujjayini."—Hall, p. 70.)

664. Tarkasangraha-chandrika. A Commentary on the Tarkasangraha. By Mukunda Bhatta, of the Gadegila kula ("Mukunda Bhatta, Gadegila, son of Ananta Bhatta: Marahattas. The author's preceptor was Manohara Viresvara. My own copy reads Visvesvara." Hall, p. 70).

665. Tarkasangrahopanyasa. A Commentary on the Tarkasangraha. By Meru Sastrin, a contemporary author. Hall, p. 71.

666. Nyayarthalaghubodhini. A Commentary on the Tarkasangraha. By Govardhanaranga Acharya of Vrindavana: a living writer. He praises Ramanuja.
667. Another Commentary on the Tarkasangraha. By Ramanarayana.
668. Another Commentary on the Tarkasangraha. Called Vakyarthanirukti.
669. Tarkamrita. An elementary work on the Vaisheshika doctrine. By Jagadisa Bhattacharya. Hall, 76.
670. Tarkamritatarangini. A Commentary on the foregoing. By Mukunda Bhatta, whose upanama was Gadagila (Gadegil: Hall, p. 76). Hall mentions his father Ananta Bhatta.
671. Tarkamritachashaka. Another Commentary on the Tarkamrita. By Gangarama, whose upanama was Jadia. He mentions his father Narayana, and his teacher Nilkantha. Two copies.
672. Tarkamritachashakatatparyanirnaya. A Commentary by the author on his Tarkamritachashaka.
673. Tarkikaraksha. By Varadaraja.
674. Commentary on the above. By the author of the text.
675. Nyayaratna. By Raghunatha, pupil of Raghavadecharya, called Parvata.
676. Nyayasara. By Madhavadeva of Benares, son of Lakshmana of Dharasura on the banks of the Godaveri. Hall, p. 77.
677. Nyayasiddhantamanjari. Commonly called Nyayamanjari. By Janakinathasarman Bhattacharya Chudamani. Hall, p. 24.
678. Tarkaprakasa. A Commentary on the foregoing work, by Srikantha: Hall, p. 24. He mentions his father Visvanatha, and his mother Kasi.
679. Another Commentary on the Nyayasiddhantamanjari. By Sri Krishna Nyayavagisa Bhattacharya: Hall, p. 25. The name of the Commentary is Bhavadipika. The author mentions his father Govinda Nyayalankara Bhattacharya. Three copies.
680. Sabdarthamala. By Jayarama.
681. A Commentary on the foregoing. Incomplete.
682. Dharmitavachchhedakapratyasattvivichara. By Harirama. Hall, p. 52.
683. Nanvada. By Raghunathasiromani. Hall, p. 61. Two copies.
684. Nanvadaviveka. By Jaggunnatha. Hall, p. 62.
685. A Commentary on the above. By Ramakrishna. E. 153.
686. Nipatarthanirnaya. By Harikrishna. E. 154.
687. Nyayakalika (Nyayashodasapadarthatattva, Aufrecht in CC.) By Jayanta. In GBC., Bühler's Kashmir Report, pp. XXV, CXLV.
688. The Nyayakusumanjali or Kusumanjali of Udayanacharya. With the Commentary of Haridasa. The text consists of seventy-two memorial couplets, being a refutation, chiefly in dependence on the Vaisheshika doctrine, of the system of the Buddhas. Hall, p. 82. The text is accompanied by a running commentary on the couplets by the author himself.
689. The same. With the Commentary of Upadhyaya Vardhamana, called Nyayakusumanjaliprakasa.
690. Kusumanjaliprakasamakaranda. A Commentary on the foregoing work. By Ruchidatta. Hall, p. 83.

691. Another Commentary on Vardhamana's Nyayakusumanjali. Incomplete. The author's name is not stated in this MS. He states that Vardhamana was the son of Purushottama. Aufrecht in CC. makes him the son of Gangesa or Gangesvara. That was the name of his teacher (Gangesvaraya gurave pitretra bhavate namah.) The Commentary also states that the title Lilavati was taken from the name of the author's wife.

692. Nyayakaustubha. By Mahadeva Punatamakara, son of Mukunda Pandita, pupil of Sitikantha. Hall, p. 26.

693. Nyayachandrika. By Kesava Bhatta.

694. Pakshatuvada. By Mathuranatha. Hall, p. 53.

695. Padarthatattva. A criticism of the Vaisesika categories. By Raghunatha Siromani. With a Commentary, called Padarthatattvavivechana, by Ramadeva, son of the author. Hall says (p. 10) that Padarthatattvavivechana is another name of the text, but this would appear to be a mistake.

696. Another Commentary on the Padarthatattva. By Raghudeva. Hall, p. 80.

697. Another Commentary on the Padarthatattva. By Ramabhadra. Hall, p. 80.

698. Padarthamala. Or Subdarthanala (also Padarthamanimala : Hall and Aufrecht). By Jayarama (Nyayapanchanana : Hall, p. 80).

699. A Commentary on the foregoing. Incomplete.

700. Padarthadipika. By Kaunda Bhutta. Hall, p. 78. The author mentions his father Rangoji Bhatta.

701. Pratibandhakatavichara. By Narayana. E. 155.

702. Bhashaparicheheda. Or Karikavali. By Visvanatha Panchanana. With the Commentary, called Siddhantamuktavali, of the author. Two copies.

703. A Commentary on the Bhashaparicheheda, called Nyayachandrika, by Narayanatirtha. "Narayanatirtha or Narayanabhikshu, pupil of Vasudevavartirtha and of Ramagovindatirtha, Guru of Brahmananda Sarasvati." Hall, p. 109, 157.

704. Another Commentary on the same. By Visvanatha. Two copies.

705. Muktavali prakasa. Or Dinakari. A Commentary on the Muktavali by Balkrishna and his son Mahadeva Dinakara.

706. Mathuranathakrodapatrani. Cf. note above on No. 633.

707-8. Mukti rahasya. E. 156. Mukti vadarahasya. Two copies.

709. Ratnakosavichara. By Harirama. Aufrecht refers only to Ben. 163, 164, 173. E. 157.

710. Ratnakaravatarika. A Commentary on the Pramananayatattvavalokalanakara. By Ratnaprabhacharya.

711. Lakshanavali. By Mahadeva Somayajin, servant of Sri Sankara.

712. Lakshanaprakasa. The Author's Commentary on the foregoing. E. 158.

713. Laghavanavichara.

714. Lilavatiprakasa. Vardhamana's Commentary on the Nyayalilavati. Hall, p. 72. L. 1076. 1200.

715-16. Vachyavada. Vadasanchaya. E. 159.

717. Vadasudhakara. By Krishnacharya. E. 160.

718. Vighatasabdartha.

719. Vidhivada. By Mathuranatha. Hall, p. 60. L. 1531.

- 720-21. Visishtavaisishthya-vichara. Visheshalakshana. By Vyenkata Suri.
- 722-23. Vishayatapada. By Raghudeva. Vyaptiparishkara.
724. Vyutpattivada. By Gadadhara. Cf. No. 632. With the Commentary of Srikrishna.
725. Vyutpattivada. By Damodara.
726. Vyutpattivadalokamahasya. By Mathuranatha.
727. Saktivada. By Gadadhara. Cf. No. 632 above. With a Commentary.
728. Sabdavicara. By Aohalasarinan.
729. Sabdasaktiprakasika. By Jagadisa. Hall, p. 55. Published at Calcutta, in the Saka year 1769.
- 730-31. Sabdarthasarasangruha. Sannikarshavada.
- 732-33. Samusavada. By Jayaruma. Hall, p. 61. Sankaryavichara.
734. Saptapadarthi. By Sivaditya Misra (called here Vyomasivadityacharya). An elementary treatise on the Vaisesika philosophy. Ox., p. 353. Hall, p. 74.
735. Padarthachandrika. A Commentary on the Saptapadarthi. By Seshananta. He praises his Guru Sarngadhara. He is therefore probably not to be distinguished from the author of the Nyayasiddhantadipaprabha, who, we know, wrote that work at the instance of Sarngadhara, Guru of King Padmanabha.
736. Samanyulakshanakaryakaranabhava.
737. Siddhantadipika. By Visvarupa. The Pratyakshaparicheheda chapter only.
738. Siddhantasangraha. By Yadavavyasa, son of Nrisinha and pupil of Ramakrishna. Hall, p. 27. "IO. 362, p. 14."—Aufrecht in CC.
739. Sinhavyaghralakshanamahasya. By Mathuranatha. L. 497. Two copies.
740. Svataavada.

Sankhya.

741. The Commentary of Sri Vijnanacharya on the Sankhyapravachanasutra of Kapila. Hall, p. 1, Poona 262-263. "Vijnanabhikshu was Guru of Bhava Ganesa Dikshita (Yogasutravritti, etc.) He is later than Aniruddha, earlier than Mahadeva."—Aufrecht in CC.
742. An epitome of the foregoing work, called Laghusankhyasutravritti. By Nagoji Bhatta. Hall, p. 2. "Nagesa Bhatta or Nagoji Bhatta was son of Siva Bhatta, client of Rama, Prince of Sringeri, pupil of Haridikshita. He was the Guru of Gangarama, the great-grandfather of Manirama (1804)." Aufrecht in CC. Aufrecht's only other references are to N.W. 396 and to Ox. 238. This last manuscript (Ox. 574) is, as Aufrecht conjectured, a fragment of our book. Nagoji Bhatta begins by quoting the passage from the Padmapurana, which Aufrecht gives in his note at p. 14 of the Oxford Catalogue. The various readings are numerous. Nagoji Bhatta quotes from Panchasikhaacharya's Commentary on the Sutras, and refers also to Vamadeva. E. 161.
743. Tattvasamasa. "Like the Sankhyasutra this work is ascribed, but on very questionable authority, to Kapila. It is nothing but a list of the topics of hylotheism. Each topic is, however, denominated by the several annotators, a *sutra* or sentence."—Hall, p. 2.

744. The same with the Commentary, called *Tattvayatharthyadiṇa* (Aufrecht : *Tattvasamasayatharthyadiṇa*), of Bhava Ganesa Dikshita, son of Bhava Visvanatha Dikshita. Hall, p. 4. He mentions and quotes from the *bhashya* on the *Sutras* of Kapila of his teacher Vijnanacharya. He refers also to a previous Commentary on the *Tattvasamasa* by Panchasikha, as one of the bases of his own work. According to Oudh XIV, 70, Ganesa, son of Visvanatha, wrote a Commentary on the *Sankhyapravachanasutra* (?)

745. *Sankhyasutraprakshopika*. Called also *Sankhyakramadipika*. In two of Hall's (p. 3) copies it was called also *Sankhyalankara*. Another commentary on the *Tattvasamasa*, which is in it styled the *Sankhyasutra*. Published and translated, by Dr. J. R. Ballantyne, in 1850.

746. *Sankhyakarika* (called here *Sankhyaryu*). Or *Sankhyasaptati*. By Isvarakrishna. Two copies.

747. A Commentary on the foregoing work, called *Sankhyatattvakaumudi*. By Vachaspatimisra. Hall, p. 5. Two copies.

748. Another Commentary on the same. By Narayanatirtha or Tirthanarayana. Called *Sankhyachandrika*. Hall, p. 7. He mentions his teachers Damagovindatirtha and Tirtha Sri Vasudeva.

749. A Commentary on Nos. 747 and 748, called *Tattvamritaprakasini* (also *Tattvarnava* : Hall, p. 6). By Raghavananda Sarasvati, pupil of Advayabhagavatpada (or Advayananda : B. Hall, p. 6), who was pupil of Visvesvara Bhagavatpada. This writer quotes the "*Bhashya*" and the "*Varttika*." The *Bhashya* refers to the text as the "*Shashtitantra*."

750. Another work of the same kind. By Bodhabharati, pupil of Bodharanya. Hall, p. 5. This writer says that Kapila taught the *Sankhya* to Asuri, Aruri to Panchasikha, Panchasikha to Isvara Krishna. I., 2820.

Yoga.

751. *Yogasastrabhashya*. The oldest commentary in existence on the *Yogasutra* (or *Yoganusasana-sutra*, or *Sankhyapravachana*, or *Patanjala* of Patanjali. Attributed to Vyasa. Weber, p. 186. According to Weber, *Sankhyapravachana* is the name of the Commentary.

752. A Commentary on the foregoing. By Nagoji Bhatta. E. 162.

753. Another Commentary on the same called *Rajamartanda*. By Bhoja. Three copies.

754. Another Commentary on the same. By Misra Gopala. E. 163.

755. Another Commentary on the same. By Vachaspatimisra.

756. *Gorakshasataka*. Or *Jnanasataka*. By Gorakshanatha. A second copy is incomplete.

757. *Hatapradipika*. Or *Hatadipika*. By Svatamarama. With the *bhashya* of Vrajabhushana. Aufrecht refers to NW. 434,

III.—PURANIC LITERATURE.

758-59. *Agnipurana*. A second copy is incomplete. *Adbhutamayana*. Weber, p. 123.

760. *Adhyatmamayana*. A part of the *Brahmandapurana*. Weber, p. 132. Two copies.

761. *Anantakatha*. Part of the *Bhaviṣyottapurana*,

- 762-3. Ayodhyamahatmya. From the Skandapurana. Arunachalamahatmya. From the same.
764. Arbudamahatmya. From the Skandapurana.
765. Atinapurana. Or Upanishadratna. The substance of the principal Upanishads in verse. By Sankarananda, pupil of Anandatman. L. 182.
766. Adityapurana. Or Suryapurana. Bik., p. 182. Two copies.
767. Itihasasamuchchaya. Thirty-two legends taken from the Mahabharata. Weber, p. 118. L. 156.
768. Ekadasimahatmya. From the Itihasasamuchchaya. L. 2579.
769. Kalkipurana. Aufrecht refers only to IO. 650. K. 22. B. 2, 2. Pheh 5. E. 164.
770. Kartikamahatmya. From Sanatkumarasanhita of Skandapurana. Two copies.
771. Kartikamahatmya. From the Padmapurana. Ox. p. 15.
772. Kanchimahatmya. From the Skandapurana.
773. Kalikapurana. Or Kalipurana. Or Chandipurana. Weber, p. 127. Ox. p. 78. L. 149, &c.
- 774-5. Kurmapurana. A second copy is incomplete. Krishnasanhita. E. 165.
776. Kedarakalpa. Part of the Skandapurana. Ox. p. 84. Assigned here to the Sivapurana. Two copies.
777. Kedaramahatmya. From the Skandapurana.
778. Gangamahatmya. From the Bhavishyottapurana.
- 779-80. Ganamuktisakshetramahatmya. From the Skandapurana. Ganesapurana.
781. Ganesamahatmya. From the Skandapurana. Two copies. L. 1751.
- 782-3. Gayamahatmya. From the Vayupurana. Two copies. Garudapurana.
784. Gargasanhita. Divided into the following kandas : Goloka, Vrindavana, Giriraja, Madhurya, Mathura, Dvaraka, Vijnana and Balabhadra. Two other copies are incomplete. Weber No. 1527, where the seventh khanda is Visvajitkhanda, and our last two are transposed.
785. Gopipromamrita. From the Adityapurana.
786. Chitraguptakatha. From the Padmapurana. L. 2467. Two copies.
- 787-8. Jagannathamahatmya. From the Skandapurana. Jalandharamahatmya. From the same.
- 789-90. Tapimahatmya. From the Skandapurana. Tulasimahatmya. From the same.
791. Dvarakamahatmya. Or Dvaravatimahatmya. From the Skandapurana.
792. Nrisinhapurana. Or Narasinhapurana.
793. Padmapurana. One copy of the Purvakhanda, and four copies of the Uttarakhanda.
794. Padmapurana. With a Commentary.
- 795-6. Padmapurana. The Adikhanda. The Patalakhanda. Four copies.
797. Padmapurana. The Bhumikhanda. Four copies.
798. Parasapurana. Styled an upapurana. E. 166.
799. Purushottamamahatmya. From the Skandapurana. Two copies.
800. Pushkaramahatmya. From the Padmapurana.

801. Pretamanjari. From the Garudapurana. Ox. p. 8.
 802. Badarimahatmya. From the Sanatkumarsanhita. Two copies.
 803. Brihadbrahmasanhita. Aufrecht cites Oppert 5343. E. 167.
 804-5. Brihannaradiyapurana. Two copies. Brahmapurana. Or Adipurana. Two copies.
 806. Brahmapurana. The Krishnajanmakhandā. Two copies. The Ganapatikhandā. Two copies. The Prakritikhandā. Two copies. The Brahmakhandā. Two copies.
 807. Brahmasanhita. With a Commentary called Diglarsini. L. 691, where the work is said to be an epitome of a larger work of the name on the divinity of Krishna by Rupa, brother of Vallabha and Sanatana, immediate followers of Chaitanya.
 808. Brahmandapurana. "This Purana hardly exists in a complete body, but seems to be made up of a large number of Mahatmyas." Aufrecht. Two copies, one of which (209 pp.) professes to be complete : the other is a fragment (75 pp. The Virajamahatmya).
 809-10. Bhagavtibhagavatapurana. Bhavishyapurana. Or Bhavishyapurana.
 811. Bhavishyottarapurana. Two incomplete copies.
 812. Bhagavatapurana.

Commentaries on the Bhagavatapurana.

- 813-4. By Visvanatha Chakravartin. By Sridhara.
 815. By Rupa Sanatana.
 816. By Sudarsana Suri, called Sukapakshin. Oppert's entries under that name are therefore to be referred here. Aufrecht refers only to Oudh XVI, 48. E. 168.
 817. An anonymous Churnika.
 818. A Commentary called Tatparyadipika. Aufrecht refers to K. 26. Also to Oppert 3661, where there is a Tatparyadipika by Nrihari.
 819. A Commentary called Toshani on the tenth skandha only. E. 169.
 820. Another Commentary on the tenth skandha by Vijayadhvaja. Called Padaratnavali. E. 170.
 821. Another Commentary on the tenth skandha by Viraraghava. Called Viraraghavi or Bhagavatachandrachandrika.
 822. A Commentary called Salaka.
 823. A Commentary called Sarvarthaprakasika.
 824. A Commentary on the tenth skandha by Vallabhacharya. Called Subodhini. E. 171.
 825. A Padayojana on the Venugita, verses from the tenth skandha of the Bhagavatapurana. By Dikshita Balakrishna. E. 172.
 826. A Commentary on the Vedastuti, verses from the tenth skandha of the Bhagavatapurana. By Chakrachudamani.
 827. Another Commentary on the Vedastuti. By Nikunjavilasin.
 828. Krishnasandarbhā. By Jiva Gosvamin.
 829. Kramasandarbhā. Two copies, one of which is accompanied by a Tippana.

830. Gitavali. With a Commentary. Aufrecht finds a Gitavali in Proceed. ASB. 1865, 140. E. 173.
831. Krodapatraraja. By Kesava. "Kesava Bhatta of Kashmir, son of Srimangala, pupil of Srinivasa and Mukunda Bhatta, prasishya of Sundara Bhatta, belonging to the Nimbarka sect, wrote a Commentary on the Vedastuti (Bhagavatapurana 10th skandha)" Aufrecht. E. 174.
832. A Commentary on the Chatuhsloki.
833. Tattvasandarbhā. On Bhagavatasandarbhā. This is a work by Jiva Gosvamin, illustrating the philosophy of the Bhagavatapurana, in which the omissions and deficiencies in the Commentary of Sridhara are supplied. The work is in seven parts and is known under the collective title of Bhagavatapurana. L. 1656—60.
834. Paramatmasandarbhā. A part of the last-mentioned book.
835. Dushtasyachapetika. Or Durjanamukha-chapetika. By Ramasrama. Ox p. 38. Translated by Burnouf in the preface to his edition of the Bhagavatapurana.
836. Mangalarthashatka. By Rama Narayana.
837. Bhagavatamahatmya. From the Gauritāntra. Oudh XII, 48.
838. Bhagavatamahatmya. From the Padmapurana.
839. Bhagavatamahatmya. From the Skandapurana.
840. Rasapānchādhyayi. From the tenth skandha of the Bhagavatapurana (ch. 29-33). With a Commentary. Three copies.
841. Bhagavatavichara. By Dharanidhara. E. 175.
842. Bhagavatsiddhāntavijayavada. By Ramakrishna. E. 176.
843. Harilila. Anukramani to the Bhagavatapurana. By Vopadeva. Ox. p. 37.
844. Harililaviveka. A Commentary on the foregoing. By Madhusudana Sarasvati. Ox. p. 37.
845. Bhagavata-kathasāngraha. By Kesava Sarman.
- 846-7. Bhārgavopapurana. E. 177. Matsyapurana. A second copy is incomplete.
848. Mathuramahatmya. From the Varahapurana.
849. The Mahabharata.
850. The same. With the Commentary of Nilakantha Sari of the Chaturdharna family, son of Govinda Suri and Phullambika. He resided at Kurpura, to the west of the Godavari in Maharashtra.
851. Mahabharatagartoddhara. Aufrecht finds a Mahabharatagartoddhara in Radh. 40.
- 852-3. Mahabharatajaiminiyasvamedha. Mahabharatasara.
854. Harivansa. A supplement to the Mahabharata. With a Commentary. Two copies. A third copy is incomplete.
855. Harivansasravanaphala. Aufrecht refers only to SB. 245.
856. Kailasayatra. An episode from the Harivansa.
857. Maghānāhatmya. From the Padmapurana. A second copy is incomplete.
858. Markandeyapurana. Three copies.
859. Margasirshamahatmya. Two copies. From the Skandapurana.

860. Ramachandrabalacharita. From the Vasisthasanhita.
861. The Ramayana. By Valmiki. Three copies.
862. The Ramayana. With a Commentary. Three copies.
863. Ramayanamahatmya. From the Skandapurana.
864. Ramasvamedha. From the Padmapurana.
865. Revamahatmya. From the Skandapurana. Two copies.
- 866-7. Lingapurana. Two copies. Vasisthalainga. Burnell 203. Two copies. E. 178.
- 868-9. Vamanapurana. Varahapurana.
870. Virajamahatmya. From the Brahmandapurana.
871. Vishnudharmottara. Held to be a part of the Garudapurana.
872. Vishnupuranasarasangraha. With the Commentary of Sridharasvamin. E. 179.
873. Vrindavanamahatmya. From the Varahapurana.
874. Vaisakhamahatmya. From the Padmapurana.
875. Vyenkatamahatmya. From the Skandapurana.
876. Vyenkatamahatmya. From the Bhavishyottapurana.
877. Sivagita. From the Padmapurana.
878. Sivadharmottara. The Saivadharmakhanda. The Sivadharmottara is a sequel of the Sivadharna, which is a part of the Nandikesvarasanhita.
879. Sivapurana. The Vayaviasanhita. The Vignesvarasanhita. The Isvarasanhita. The Kailasasanhita. The Kotirudrasanhita. (Two copies.)
880. Sivapurana. From the Brahmottarakhanda of the Skandapurana.
881. Sivarahasya. From the Skandapurana. Three copies.
882. Srimalamahatmya. From the Skandapurana.
883. Satyanarayanakatha. From the Skandapurana.
884. Satyopakhya. A puranic life of Rama.
885. Sanatkumarasanhita. From the Skandapurana. A second copy is incomplete.
886. Sambopapurana. E. 180.
887. Setumahatmya. From the Skandapurana. (Ramesvara, a low sandy island in the gulf of Manaar, the passage that separates India from Ceylon. Aufrecht.)
888. Skandapurana. The Ayodhyakhanda. The Avantikhanda. The Kasikhanda. Two copies. The Kumarikakhanda. The Kausalkhanda. The Prakritikhanda. The Brahmakhanda. The Brahmottarakhanda, two copies. The Bhukhanda. The Yajnavalkyabhavakhanda. The Yuddhakhanda and the Devakhanda of the Sankarasanhita.
889. Hanumatsanhita. A poem describing the divertisement of Rama and Sita at a pastoral dance (rasotsava) on the banks of the Sarayu. Aufrecht. L. 2496. Aufrecht notes that the book is quoted in the Ahalyakamadhenu.
890. Hatakesvaramahatmya. From the Skandapurana.

IV. POETRY AND THE ART OF POETRY.

Kavya, &c.

891. Anyoktikanthabharana. By Chandrachuda, son of Bhatta Purushottama. Printed in the Kavyamala.
892. Amarusataka. Sometimes called Sringarasataka. By Amaru. In this manuscript it is attributed to Sankaracharya, as Aufrecht notes is sometimes by irony done. With the Commentary, called Rasikasanjivini, of Arjunavarman. This C. is in GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XI. Aufrecht refers also only to Bikaner, p. 243. In that entry the text is called Gurusataka, i.e., the Amarusataka by Sankaracharya, and is wrongly described by Rajendralal as a collection of a hundred stanzas on the respect due to spiritual guides. Text and Commentary are printed in the Kavyamala.
893. The Commentary of Jnanananda on the Amarusataka. L. 557, 2393.
894. Uddhavaduta. By Madhava Kavindra of Talitanagura. Printed in Haeberlin, p. 348.
895. Kadambari. By Bana.
896. A "Vishṇuapadavyakhya" to Kadambari. By Vaidyanatha (Payagunde). "K. 76 ; Oudh XV, 44 ; Bühler 555."—Aufrecht in C. C.
897. Karnasudha. Or Madhuripucharita. E. 181.
898. Kiratarjuniya. By Bharavi. With the Commentary, called Ghanthapatha, of Mallinatha.
899. A separate copy of Mallinatha's Commentary.
900. Kiratarjuniya, with the Commentary, called Pradipika, of Vinayasundara. Aufrecht in CC. refers only to B. 2, 76, and BP. 278, 448. This copy contains only sargas 3 to 13.
901. A fragment—36 pages—of Kuthambhuti, another Commentary on the Kiratarjuniya.
902. Kumarasambhava. By Kalidasa. The seven sargas. Two copies.
903. Another copy. The eleven sargas.
904. The Commentary, called Sanjivini, of Mallinatha, on the Kumarasambhava. Two copies.
905. Krishnakurnamrita. Or Krishnalilamrita. By Vilvamangala. He mentions his Guru Somagiri. With the Commentary, called Sarangarangada, of Krishnadasa, pupil of Srirupa. Ox. p. 128. Bikaner, p. 573 (text). In the Oxford copy the name of the commentator is not given. Three copies.
906. A separate copy of the above Commentary on the Krishnamrita.
907. Gangakavitva. A poem in Hindi, with a Sanskrit Commentary by the author, one Makaraserman.
908. Gitagovinda. By Jayadeva. With the Commentary, called Rasakadambakallolini of Bhagavaddasa. Aufrecht in CC. refers only to Bh. 25. E. 182.
909. A Commentary, called Sasilekha, of Maithila Krishnadatta on the Gitagovinda. The author tells us that he has here so explained the text as to make it refer throughout to Siva instead of to Vishnu, and compares his feat to the work in which Madhusudana has wrested the "Mahimnah-stuti" into the service of Vishnu. Aufrecht has one reference, to 10, 197. E. 183.

910. A Commentary, called Sahityaratnamala, on the Gitagovinda, by Sesha Kamalakara, son of Ranganatha and Plala. This must be Oppert's 5707. Aufrecht gives the father's name as Menganatha. Paris (D 261), B. 2, 80. Gu. 3 ; p. 9. E. 184.

911. A Commentary, called Rasamanjari, on the Gitagovinda, by Sri Sankara Misra. Aufrecht refers only to K. 62 and Oudh VIII, 38. The author mentions his father as Dinesvara, and says that he wrote at the request of Sri Salinatha. Oudh XIV, 28 mentions a Gitagovindatika by Salinatha, which may be this book. E. 185.

912. A Commentary, called Balabodhini, on the Gitagovinda, by Chaitanyadasa. He mentions a second work of his on the same text, called Bhavarthadipika. L. 301.

913. A Commentary, called Padadyotanika (Aufrecht, Padadyotini), on the Gitagovinda, by Narayana Pandita.

914. Govardhanakavya (Mahakavya). By Jagannatha, pupil of Dharanidhara. The poem is "subhanka," that is, the word subham occurs in the last verse of each sarga. Dharanidhara was of the Kasyapa vamsa.

915. Govardhanasaptasati. Or Aryasaptasati. By Govardhanacharya.

916. A Commentary on the foregoing work, called Vyangyarthadipika, by Anantapandita of Punyastambha on the Godaveri, son of Tryambakapandita (Timaji), son of Balopandita, son of Nilakanthapandita : written in 1646. Aufrecht in CC. Two copies. Printed in Kavyamala.

917. A Commentary on the Aryasaptasati (Sankshiptavyakhya). By Gangaramabhatta, whose upanama was Tarn. Aufrecht refers only to Oudh 1877, 16. E. 186.

918. Govindalilamrita. By Krishnadasa, pupil of Srirupa and Raghunatha. Aufrecht ascribes the poem to Raghunathabhatta, with reference to L. 571 and Bik. 232. According to Rajendralal, Raghunathabhatta was a pious and learned Vaishnava, who was a contemporary of Chaitanya, and flourished about the end of the 15th century. Two copies. E. 187.

919. Guprisankarankirti. By Amarakavi, a Gauda Brahmin. Written in 1788. E. 188.

920. Ghatakarpara. Sometimes attributed to Kalidasa. With a Commentary.

921. Chaurapanchasika. By Bilhana. A second copy is accompanied by his Commentary.

922. Dasakumaracharita. By Dandin. Two copies.

923. Dasakumarasesha. By Chakrapani Dikshita. E. 189.

924-25. Dasavatarnastuti. Danalila. By Madhava. Written in 1570. Printed in the Kavyamala.

926. Durghatakavya. With a Commentary.

927. Nalodayakavya. Ascribed to Kalidasa. The author was Ravideva. See Peters. 3, 20.

928. A Dipika on the Nalodaya, by Govinda Bhatta, one of two sons of Mahadeva, who seems (the MS. is defective) to have been son of Pitambar. Aufrecht cites a Dipika from Haug, 52. E. 190.

929. Naishadhacharita. Or Naishadhiyacharita, or Naishadhakavya. By Sri Harsha. With the Commentary of Premachandra Nyayaratna, son of Sri Ramanarayana. The commentator calls the poem also Nalacharita, which explains Oppert's entries, 2865. 3799. His commentary here extends to the Purvartha only.

930-1. The same, with the Commentary of Narayana. Four copies. Panchatantra.

932. Panchadandapatraprabandha. Or Panchadandachchhatraprabandha. By Ramachandrasuri. In GBC., SB. p. 192.
933. Pandavacharita. By Lakshmidatta. Aufrecht refers only to L. 2004. He seems to call himself son of Lakshminarayana.
934. Pattraprasasti.
935. Premapattana. By Rasikattansa. With the author's Commentary.
936. Premasamputa. Written in 1550. The author was perhaps Visvanatha Chakravartin. He was a pupil of Srirupa Goswamin.
937. Phalgunasataka. E. 191.
938. Balabharata. By Amarachandra, pupil of Jinadatta. Bikanoor, p. 2. 229.
939. Bhagavatprasadacharita. By Damodara, son of Visvanatha, called Dadaji, and Yamuna. The author's upanama was Duvadaghaya. The theme is the same as that of the Draupadivastraharana. E. 192.
940. Bhartriharisataka.
941. Bhaminivilasa. By Jagannatha Panditaraja. Two copies. A fourth MS. contains a tilaka.
942. Bhojaprabandha. By Ballala.
943. Bhattikavya. By Bhatti. With a Commentary.
944. Manodutikakavya. By Srinivasadasa. L. 613.
945. Manovalambika. By Mukundadasa. The author praises Srirupa, Sri Raghunathadasa (whose Govindalilamrita is also mentioned), Sri Karnapura and Krishnadasa, the last three as teachers of his own. Aufrecht has one reference, in which the author's name is not given, to Tüb. 16. E. 193.
946. Madhavanulopakhyana. Ox. p. 157. "An insipid love story," Aufrecht in CC.
947. Mukundamala. By Kulasekhara. Printed in Kavyamala.
948. Mrigankasataka. By Kankana (Sri Kavikankana). Aufrecht refers to Burnell, p. 164, where the author's name is wrongly given as Kuvikalanka. There is no poet of that name. E. 194.
949. Meghaduta, by Kalidasa, with the Commentary called Balaprabodhini, of Sthiradeva. This Commentary is mentioned by Janardana in his work of the same character. Peters. 3, 324. Sthiradeva calls his text also Sarasvatisringaraha. E. 195.
950. Yudhishtiravijaya. By Vasudeva Paramasivayogin of Kerala. L. 2441. Peters. 3, 355. E. 196.
951. A Commentary on the foregoing, called Padabodhini, by Raghurama. Incomplete.
952. Raghuvansa. By Kalidasa.
953. The same with the Commentary of Mallinatha.
954. The Raghuvansa with the Commentary, called Panjika, of Vallabhadeva. Peters. 1, 118.
955. Rakshasakavya. Ascribed here to Kalidasa. With a Commentary by Viharimisra. Peters. 2, 189.
956. The Raghuvansa, with the Commentary of Premachandra.
957. Raghavapandaviya. By Kaviraja. A second copy is accompanied by the Commentary of Sasidhara.
958. Rajatarangini. The supplements by Srivara and Jonaraja.

959. Radhavinodakavya. By Ramachandra, son of Purushottama. With the commentary of Narayana, son of Sukhadeva. There is some confusion about this book. My entry (Peters. 8,326) ascribes text and commentary to Ramachandra, whom Aufrecht calls son of Janardana.

960. Ramakrishnavilomakavya. Or Ramakrishnakavya. By Surya Pandita. Ox. 132. The author who mentions his father Jnanadhiraja ("suganaka") speaks of this book as forming with his "Krishna katha" and his "Ramakatha" a prayaga, or meeting place of the Ganges, Jumna, and Sarasvati. Surya Pandita wrote in 1540. Aufrecht.

961. Another copy of the same. Both are accompanied by a short Commentary.

962. Ramachandrahnikā. By Visvanatha, son of Jayasinhadeva, with a Commentary. Aufrecht in CC. refers to L. 73, Oudh V, 30, XIII, 100.

963. Lakshmisarasvativivada. By a son of Tripathi Madhukara. Written in 1684. Aufrecht cites a "Lakshmisarasvatisamvada" from Radh. 47. E. 197.

964. Vakhatesarahasya. By Manikya Maithila. Praise of the Rajah of Ulwar of that name. E. 198.

965. Varanasidarpana. By Sundara, son of Raghava. Written in the year "sirasavisvanathaganite." (Sam. 1611?). E. 199.

966. Vasavadatta. By Subandhu.

967. A Commentary on the Vasavadatta, called Sarvankasha, by Narayana Dikshita.

968. Vidagdhamukhamandana. Enigmatology, by the Buddhist Dharmadasa. Aufrecht in CC. Printed with a commentary in Kavyakalapa, Bombay.

969. Vidvadbhushana (padyasangraha). By Balakrishna, with a Commentary, by Asanatha. This last appears to be otherwise unknown.

970. Vinayasinhakirtiratha by Gargadina. Praise of the Rajah of Ulwar of the name. E. 200.

971. Visvaganadarsa. A poetical description of the Dekkan. By Venkata. L. 1309.

972. Vrajavilasastavana. Two copies. E. 201.

973. Sambhumativilasa. By Sambhu Misra, pupil of Srinivasacharya. Written in the year (Saka) "abdhichandrahayabhumiyute." E. 202.

974. Salivahanasaptasati, the Gathasaptasati or Gathakosa of Hala. With the Commentary of Govindasarma. He refers to the previous work of Pitambara, who is apparently called son of Hari. E. 203.

975. Sarngadharapaddhati.

976. Sisupalavadha. Or Maghakavya. By Magha. With the Commentary, called Sardehavi-shaushadhi, of Vallabhadeva, son of Anandadeva. Two copies.

977. Sisupalavadha. With the Commentary of Mallinatha, called Sarvankasha.

978-9. Sukasaptati. Slokasangraha.

980. Sangitaraghunandana. By Visvanathasinha. With a Commentary, called Vyangyarthachandrika by the author. Visvanatha was the grandfather of the late ruler of Ulwar. E. 204.

981. Sahityaratnamala. Oppert, 5707, has a book of this name.

982. Sabhyabharana. By Ramachandra. With a Commentary by Sesharamachandra. E. 205.

983. Sinhasanadvatrinśat. "Thirty-two insipid tales concerning Vikramaditya." Aufrecht in CC. Two copies.
984. Suryastuti. Ox. p. 358.
985. Haracharitchintamani. By Jayadratha. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XIV. Incomplete. E. 206.
986. Hansaduta. By Srirupa Gosvamin. Printed in Haeberlin, p. 374. With a Commentary. E. 207.
987. Harivilasa. Written by order of King Harihara, son of Surya, by Lolimbaraja. Printed in Pandit 2, 79. E. 208.

Drama.

988. Atandrachandrikanataka. By Jagannatha. Peters. 2, 120, 188. Jagannatha was son of Pitambara, a Maithila Brāhman, and grandson of Ramabhadra. He wrote by order of Phatesah.
989. Anargharaghavanataka. By Murari. Printed in Kavyamala.
990. ▲ Commentary of the foregoing by Ruchipati of Vaijoliagrama, sprung from the Khaṇḍala tribe, father of Harapati, the author of a Mantrapradīpa, L. 2011. Ruchipati wrote this Commentary at the request of Bhairavasinha, son of Narasinha.
991. Abhijñānasakuntalanataka. By Kalidasa. Two copies.
992. A Commentary, called Arthoddyotanika, on the foregoing, by Raghava Bhatta, son of Prithvidhara.
993. Anandachandrodayanataka. By Rangilala. Written in 1849, in the city Baroda.
994. Apandavrindevanachampū. By Kavikarnapura, or Karnapura Gosvamin, formerly Paramanandadasa, son of Sivanandasena. "This writer was born in 1524 in Kanchanipalli in Nadiya. He was father of Kavichandra." Aufrecht in Ox. Cat., p. 212. With a Commentary by the author. E. 209.
995. Uttaramacharitanataka, by Bhuvabhūti: A Commentary on. By Bhatta Narayana, son of Ranganatha Dikshita, and grandson of Tana Bhatta. Narayana says that this book was written "ritugajarasachandre vikramarkasya sake," which Aufrecht understands to be 1764, but it should rather be 1630. Narayana mentions his younger brother Balakrishna. Ox. p. 136. L. 2435.
996. Karpuramanjari. A sataka. By Rajasekhara. Printed in Kavyamala.
997. Krishnabhaktichandrikanataka. By Anantadeva, son of Apadeva, son of Anantadeva, son of Apadeva, client of Bajabhadur Chandra. Peters. 2, 23, 103. L. 64.
998. Krishnalilanataka (sringaranataka). By Vaidyanatha. Aufrecht refers only to Khn. 92. Vaidyanatha was called Tatsat. E. 210.
999. Gopalachampū. Incomplete. Aufrecht, who refers only to L. 72, says that the author is the Jivaraṇa Dikshita, son of Vrajaṇa Dikshita, who wrote the Tarkakarika, Hall, p. 77.
1000. Chāndraprabhanatika. L. 124.
1001. Chaitanyachandrodayanataka. By Kavikarnapura, author of No. 994. Composed in 1543.
1002. Jagannathavallabhanataka. By Ramanandaraya. Aufrecht refers only to L. 1565 and Tüb. 23.
1003. Jivanandanataka. By Anandaraya Makhin. Printed in the Kavyamala. The author was son of Narasinhārāya.
1004. Damayantichampū. Or Damayantikatha, or Nalachampū. By Trivikramabhatta. Two copies.

1005. A Commentary on the foregoing, by Chandapala, son of Yasornja, brother of Chandasinha, pupil of Luniga. Weber, No. 1588.

1006. Danakelikaumudi. A bhāṇika. By Raghunāthadāsa, according to the statement of the commentator, whose name is not given, but who is apparently the author. Aufrecht, following the *Suchipustika*, ascribes the text to Itupa Gosvamin and the Commentary only to Raghunāthadāsa. It is stated in the Commentary that the text was written in Saka 1471. Incomplete.

1007. Dutungada. A cĥhayānataka. By Subhata. Ox. p. 159. Bik. p. 251. In GBC., Peters. 3, 894.

1008. Dharmavijayanataka. By Bhudevāsukla. With the Commentary of Sankara.

1009. Nrisinhachampu. By Kesava Bhūta. L. 2832. In GBC., Peters. 1, 116. Two copies.

1010. Panchayudhaprapancha. A bhāṇa. By Trivikrama Pandita.

1011. Prabodhachandrodayanataka. By Krishnamisra.

1012. A Commentary on the foregoing, by Ramadāsa Dikṣiṭa.

1013. Prasannaraghavanataka. By Jayadeva, son of Mahadeva.

1014. Mahavimcharitanataka. By Bhavabhūti.

1015. Malavikāgnimitranataka. By Kalidasa.

1016. Mukundananda. A bhāṇa. By Kasiṇi. Printed in Kavyamala.

1017. Muktacharitanataka. By Krishna Kavi. E. 211.

1018. Mudrarākṣhasanataka. By Viśakhadatta.

1019. Rādhāmadhavanataka. E. 212.

1020. Rāmabhyudaya. A cĥhayānataka. By Vyasa Śrī Rāmadēva. The drama was performed at the court of Maharaja Merudeva, son of Śrī Rāmadēva. Aufrecht has one reference to Br. M. (addit. 26, 424). E. 213.

1021. Rāmāyānachampu. Or Champuramayana, or Bhojachampu. "A poem in seven books. 1-2 are attributed to Bhoja and Kalidasa, 3-5 to Viḍarbhuraja, 6 to Lakṣmaṇa Kavi, 7 to Venkatanāja Dikṣiṭa." Aufrecht in CC. Two copies.

1022. Latakāmolakaprahasana. By Saṅkhaḍhara. In GBC., Peters. 2, 189. Aufrecht writes the title Latakāmelana. Printed in Kavyamala.

1023. Vasantatilaka. A bhāṇa. By Varadacharya, of Kanchi, son of Sudarsana.

1024. Viḍugḍhamadhavanataka. By Rupa Gosvamin. "Written in 1549." Aufrecht. This MS. reads in the text "nandasindhuravedondu," but the accompanying Commentary, by a pupil of Rupa Gosvamin, has Aufrecht's reading "nandasindhurabanendu."

1025. Vidyāparinayanataka. By Anandāya Makhin, son of Nrisinharaya Makhin. This last had a younger brother Tryambakāya Makhin. Aufrecht, who calls our author son of Narayana, and states that he wrote about 1780, distinguishes him from the author of the *Jivanandanataka*, above No. 1003, but this appears to be a mistake.

1026. A Commentary on the *Venisanharanataka*. By Jagaddhara, son of Ratnadhara and Damayanti.

1027. Saṅkalpasūryodayanataka. By Venkatanātha. Aufrecht apparently distinguishes this from the "philosophical drama in 10 acts, an imitation of the *Prabodhachandrodaya*," but they would seem to be the same. Weber, No. 1566.

1028. Hanumannataka. Or Mahanataka. It exists in two recensions, the more ancient by Damodara and explained by Mohanadasa, and a recent one edited by Madhusudana. Aufrecht in CC. Two copies.

1029. The dipika of Mohanadasa on the Hanumannataka. L. 1740.

1030. Hasyarnava. A prahasana. By Jagadisvara.

1031. Hridayavinoda. A prahasana. By Kavi Pandita. Performed at the court of Bharatasinha, son of Sangramsinh. E. 214.

Alankara, &c.

1032. Anangaranga. By Kalyanamalla, King of Illadurga in Gujarat, son of Narayana, patron of Gokulajit, who wrote the Sankshoptithinirnayasara in 1632. Written for the diversion of Ladakhana or Ladanamalla.

1033. Alankarakulapradipa. By Visvesvara, otherwise Visvanatha, son of Lakshmidhara, the author of the tika on the Rasamanjari. Aufrecht, who distinguishes the two, has only one reference to this book, N. W. 608. E. 215.

1034. Alankarakaustubha: the Commentary on. By the author of the text, Visvesvara, son of Lakshmidhara. E. 216.

1035. Alankaramuktavali. By Visvesvara, son of Lakshmidhara. E. 217.

1036. Alankarasekhara. "A Commentary on the Alankarasutra of Sauddhodani, written by request of Manikyachandra, by Kesavamisra." Aufrecht.

1037. Ujjvalanilamani. By Rupa Gosvamin.

1038. Kavikalapala. By Devesvara, son of Vagbhata, minister of "Malavendra."

1039. A Commentary on the Kavyaprakasa, called Tilaka. By Jayarama Panchanana. Peters. 2, 21, 107. Three copies.

1040. A Commentary on the Kavyaprakasa, called Sarabodhini, by Srivatsalanchhana or Srivatsa-sarman. Peters. 2, 17. Two copies.

1041. A Commentary on the Kavyaprakasa, by Kamalakara. This writer, who was son of Ramakrishna Bhatta (son of Narayana Bhatta, son of Ramesvara Bhatta), younger brother of Divakara Bhatta, father of Ananta Bhatta, wrote his Nirnayasindhu in 1616. Aufrecht in CC.

1042. A Compendium of Commentaries on the Kavyaprakasa, called Sarasamuchchaya, by Ratna-kantha. Peters. 2, 16.

1043. A Commentary on the Kavyaprakasa, called Kavyaprakasadarsa or Bhavarthachintamani, by Mahesvara Nyayalankara Bhattacharya.

1044. A Commentary on the Kavyaprakasa, called Udaharanachandrika, by Vaidyanatha, son of Ramachandra (Ramabhatta) grandson of Vitthala. He wrote this book in 1683.

1045. The karikas of the Kavyaprakasa. Attributed here to Bharatamuni.

1046. Sahityachandra. A Commentary on the karikas of the Kavyaprakasa, which are here also ascribed to Bharatamuni. E. 218.

1047. Sahityakaumudi. By Sri Vidyabhushana. A Commentary on the karikas of the Kavyaprakasa. Peters. 2, 10. With a Commentary by an author whose name is not given here. E. 219.

1048. Kavyapradipa. A "Kavyaprakasavyakhya," by Govinda Bhatta.
1049. A Commentary on the foregoing, called Kavyapradipoddyota, by Nagesa. Two copies.
1050. Kavyakaustubha. Incomplete. Aufrecht refers only to Oppert, II, 8616. E. 220.
1051. Kavyavilasa. By Chiranjiva, otherwise called Ramadeva, son of Raghavendra, who is here called Satavadhana. Ox, p. 261.
1052. Kuvalyananda. By Apya Dikshita. Written by desire of Venkata, King of Vijayanagara : based on the Chandraloka of Jayadeva.
1053. A Commentary on the foregoing, called Alankarachandrika, by Vaidyanatha. Two copies.
1054. Kamasutra. By Vatsyayana. Incomplete.
1055. A Commentary on the Kamasutra, called Jayamangala. By Yasodhara. In GBC., Peters. 2, 190. Text and Commentary have been printed by Pandit Durgaprasada.
1056. Kitavollasa. By Lakshmanacharya, son of Sri Venimadhavacharya, called Samaga. Written in 1841.
1057. Chandraloka. By Jayadeva, son of Mahadeva. With the Commentary called Chandraloka-prakasa, also called Saradagama, of Pradyotana Bhattacharya, son of Misra Balabhadra. The Commentary was written at the request of the Yuvaraja Sri Virabhadra Deva, who was son of Sri Ramachandra Deva. This Virabhadra wrote the Kandarapachudamani in Sam. 1604. L. 1784.
1058. Chandraloka. Apparently a different book from the last, since, for example, it refers to the Kuvalyananda.
1059. A Commentary on the foregoing. There is a reference to a Venkataprabhu.
1060. Chitramimansa. By Apya Dikshita. Printed in Kavyamala.
1061. Natakachandrika. By Rupa Gosvamin. L. 3160. Aufrecht notes that the Sahityadarpana is mentioned. E. 221.
1062. Padyamritasarovara. By Lakshmana Sarman, son of Ramachandra, called Kesava, of the Kasyapa gotra. Aufrecht has one reference to a book of this name, B. 2, 92, where the author's name is not given. E. 222.
1063. Padyavali. By Rupa Gosvamin. "A collection of verses by various authors, asserted to be written in praise of Krishna, by Rupa Gosvamin." Aufrecht in CC. Two copies.
1064. Prastavachintamani. By Chandrachuda, son of Purushottama Bhatta and Durga, of the "Bekaramauni" kula. Aufrecht has only one reference, to Weber, p. 229. E. 223.
1065. Bhaktirasamritasindhu. Or ("more accurately," Auf.) Bhagavadbhaktirasamritasindhu. Ascribed here to Rupa, younger brother of Sanatana and elder brother of Vallabha. The three brothers were sons of Kumara. Aufrecht in CC. says that our book was composed by Sanatana Gosvamin in 1542.
1066. Madhukelivalli. By a disciple of Rupa Gosvamin. E. 224.
1067. Rasakalpadruma. By Chaturbhuj. Written for the diversion of Sayasta Khan, whose genealogy is given. E. 225.
1068. Rasangangadhara. By Jagannatha Panditaraja. Printed in Kavyamala.
1069. Rasatarangini. By Bhanudatta Misra. Two copies.

1070. The same. With the Commentary, called *Setu*, of Jivaraja, son of Sri Vrajaraja Dikshita, who was son of Samaraja Dikshita. This Jivaraja is to be identified with the author of the *Gopalachampu*, (No. 999) who, according to Aufrecht, was son of Vrajaraja, son of Kamarupa Suri, son of Samaraja. Jivaraja says that his grandfather Samaraja obtained the name of Kamaraja, and was the author of the *Kavyenduprakasa* (printed in the *Kavyamala*), the *Rasanirnaya* (unless that word is to be taken as a description of the *Kavyenduprakasa*) and of the *Nrisinhavijaya* and other *natakas*. (Aufrecht's "*Kamarupa Suri*" seems to be a variant for *Kamaraja*, the *upanama* of Samaraja.) Jivaraja says that his father Vrajaraja was also called *Harudatta*. Our author wrote at the court of Sri Madhavasena. E. 226.

1071. Another Commentary on the *Rasatarangini*, called *Rasikarajini*. By Venidatta, who appears to be called here the son of Mahidasa. Aufrecht, who says that this commentary was written in 1553, identifies this Venidatta with the author of the *Alankaracandrodaya*, who, he says, was son of Virosvara, and grandson of Lakshmana. E. 227.

1072. *Rasapradipa*. By Prabhakara, called also Bhatta Bhattaraka, son of Bhatta Madhava, who was son of Bhatta Ramesvara, who was son of Kulaka. Our author was the youngest of three sons of Madhava, the two others being Visvanatha and Raghunatha. He studied under Visvanatha. He wrote this book in Sam. 1640. He refers in it to a larger work of his own on the same subject, the *Rasalan-kararahasya*, which must be added to Aufrecht's list of his writings. He was nineteen years old when he wrote the *Rasapradipa*. Aufrecht refers only to IO. 235, and Weber, p. 228. E. 228.

1073. *Rasamanjari*. By Bhanudatta, or Bhanumisra, or Bhanukara.

1074. A Commentary on the *Rasamanjari*, called *Vyangyarthakatanudi*, by Ananta Pandita, of Panyastambha on the Gautami (Godayeri, Auf.), son of Tryambaka Pandita, who was son of Balo Pandita, who was son of Nilakantha Pandita. He wrote this book in the year "*lochanarandhrashadvipula*" 1692. for King Chandrabhanu.

1075. Another copy of the *Rasamanjari*. With the Commentary, called *Rasumanjaripurimala*, of Sesha Chintamani, son of Sesha Nrisinha. He was an inhabitant of Bradnapura (Suryapura).

1076. A third commentary on the *Rasamanjari*, called *Rasumanjariprakasa*, by Nagosabhatta, whose *upanama*, Kala, is mentioned here.

1077. *Rasamritasesha*. By Rupa Gosvamin. Aufrecht notes that two poems by Rupa Gosvamin called *Rasamrita* are mentioned in the *Vaishnavatatoshini*.

1078. *Vagbhatalankara*. By Vagbhata. With a Jain *avachuri*.

1079. *Vagbhushana*. By Ramachandra. L. 2833. With a *tilaka* by the author.

1080. *Vrittivarttika*. E. 229.

1081. *Sringaratilaka*. By Rudra, called in the colophon here Bhatta Rudra. Two copies.

1082. *Sringaratilaka*. Attributed to Kalidasa.

1083. *Sringaramala*. By Sukhalalamisra. Written in Sam. 1801. He praises his Guru Gangesamisra. He was son of Baburaya, a writer on *Sahitya* and *Rasa*, who was son of Hridayarama, who was son of Madhavarama, who was one of three sons (the others being Tulasirama, the eldest, and Gangarama, the youngest) of Sri Ramakrishna, who was son of Damodara. Either Damodara or Ramakrishna is referred to as a "*vaidyaganthakurta*." Damodara left the native village of the family, Gharonda, and came to Kasi, where he studied the six systems, and became the minister of Vairanaputra. He was the son of Narayana, who was son of Sri Vishnudatta. E. 230.

1084. *Sringaramandana*. By Vitthalesvara, "son of Vallabhacharya, younger brother of Gopinatha, father of Giridhara Dikshita and Raghunatha. He is said to have been born in 1515."—Aufrecht in CC. Called also *Sringararasamandana*, Peters. 3, 396. E. 231.

1085. *Sringarasarasi*. By Bhavamisra. Aufrecht refers only to the Calcutta Suchipustaka, 94. E. 232.

1086. *Sringaramritalahari*. By Samaraja Dikshita, son of Narahari. This Samaraja is therefore the same as the Samaraja who wrote the *Damacharitanataka* and the *Dhurtanartaka*. E. 233.

1087. *Sarasvatikanthabharana*. By Bhoja.

1088. A Commentary on the *Sarasvatikanthabharana*. By Jagaddhara. E. 234.

1089. Another Commentary on the same. By Ratnesvara.

1090. *Sahityadarpana*. By Visvanathabhatta.

1091. *Sahityasudhasindhu*. By Visvanatha. E. 235.

1092. *Subhashitamuktavali*.

1093. *Suktavali*.

Chhandas and Sangita.

1094. *Kavyalakshmi prakasa*. By Sivarama. In GBC., Peters. 2, 190.. The author says here that he had written five kavyas, five nutis (stutis), seventeen commentaries, one *Unadikosa*, the *Bhupalabhushana*, the *Rasaratnahara*, and the *Vidyavilasa*. "Elder brother of Govindarama, Mukundarama and Kesavarama, son of Krishnarama, grandson of Trilokachandra. He quotes the *Paribhasendusekhara* in the *Lakshmi vilasa* 9, which suffices to place him in the beginning of the 18th century." Aufrecht in CC. E. 236.

1095. *Chhandahkaustubha*. By Radhadamodara. With a Commentary by the author's pupil Vidyabhushana. The statement in Oudh viii, 10, xiv, 40, that Vidyabhushana wrote a text of this name is probably a mistake. L. 2570. E. 237.

1096. *Chhandalahpiyusha*. By Jagannatha Misra, son of Gopala, who was son of Vidyadhara. Harikrishnadeva, his mother's father, was his guru. E. 238.

1097. *Chhandodipika*. By Kumaramani. This writer and Vasudeva were two sons of Harivalabha, who was one of two sons (the other being Vedamani) of (name omitted) whose grandfathers were Ohaturbhuj and Rudrana. Kumaramani wrote in 1704. In NW. a *Chhandodipikatika*, by one Krishnarama, is mentioned, p. 616. E. 239.

1098. *Chhandomanjari*. By Gangadasa, son of the physician Gopaladasa and Santosha. Ox., p. 198. Eggeling, Nos. 1099-1100. Several editions have been printed at Calcutta.

1099. *Chhandomuktavali*. By Sambhurama, son of Sitarama, and pupil of Srinivasa Acharya. In GBC., Peters. 3, 394. E. 240.

1100. *Pingalachhandas*: A Commentary on, called *Mritasanjivini*, by Halayudha. Two copies.

1101. *Pingalapradipa*. Or *Pingalarthadipa*. Another Commentary on *Pingalachhandas*. By Lakshminatha. Composed in 1600. The author was son of Rayanna Bhatta (Rayebhatta), who was son of Narayana, who was son of Ramachandra. In GBC., Kielhorn's Report, 1880-1, p. 71. Peters. 1, 117.

1102. *Ragatattvavibodha*. By Srinivasa Acharya. Bik. 517.

1103. Vanibhushana. By Damodara, of the Dirghaghosha family. Eggeling, No. 1097. In GBC., Peters. 3, 396. Quoted by Haribhaskara on Kedara's Vrittaratnakara. E. 241.
1104. Vrittaratnakara. By Kedara. With a tippana by Kshemahansa. The Commentator is probably the same as the Kshemahansagani who wrote a commentary on the Meghaduta, Peters. 3, 395. (This writer's biruda was Vachanacharya.) E. 242.
1105. The same. With the Commentary (varttika) of Jagannatha, son of Rama, who was son of Vidyadhara. Composed in 1778. E. 243.
1106. The same. With the Commentary of Srikantha. E. 244.
1107. The same. With the Commentary of Somachandragani. In GBC., Peters. 3, 396. The Commentary was composed in 1273. Somachandragani's guru was Jayamangala. E. 245.
1108. Vrittāsara. By Ramapati, son of Yasodhara, who was son of Sri Harisa. This MS. was written in Sam. 1673.
1109. Srutabodha. "A poor compendium of Sanskrit metres, attributed, with equal discretion, either to Kalidasa or Vararuchi." Aufrecht in CC. With the Commentary, called Subodhini, of Manohara Sarman. Ox., p. 352.
1110. Gitaganrisasangita. By Bhanudatta Misra. K. 58. E. 246.
1111. Sangitadarpana. By Damodara. Eggeling, No. 1120. The Taladhyaya only. Two copies.
1112. Sangitaratnakara. By Sarngadeva, son of Sodhala, and grandson of Bhaskara, a Kashmirian. Eggeling, No. 1117. With a bhasha in Hindi.
1113. The same. The prakirnakadhyaya only.

V. GRAMMATICAL SCIENCE.

Grammar.

1114. Ashtadhyayi. The grammatical aphorisms of Panini. Six copies.
1115. Mahabhashya. Explanatory and critical notes on the aphorisms of Panini and the Varttika of Katyayana. By Patanjali. A second copy is incomplete.
1116. The same, with the Pradipa of Kaiyata. Two copies.
1117. Mahabhashyapradipoddyota. A Commentary on Kaiyata's Pradipa. By Nagesa.
1118. A Commentary on the Mahabhashya, called Suktiratnakara. By Sesha Narayana. Eggeling, No. 590. Weber, p. 210.
1119. A tippana on the Mahabhashya, also called Suktiratnakara. By Nrisinha, son of Jivadeva. Peters. 2, 104.
1120. Kaśika. Or Kasikavritti. A Commentary on the aphorisms of Panini. By Jayaditya and Vamana. A second copy is incomplete.
1121. A Commentary on the foregoing, called Padamanjari. By Haradatta, younger brother of Agnikumara, son of Rudrakumara. Aufrecht in CC., where it is also noted that Haradatta is quoted in the Nakulisapasupatadarsana of the Sarvadarsanasangraha, Ox., p. 247. This book of his is quoted in the Madhaviyadhatuvritti by Vitthala, Ox. p. 167, and by Mallinatha, Ox., p. 113. Eggeling, Nos. 597—600.

1122. Nandikesvarakarika. Or Nandikesvarakasika. By Nandikesa. Twenty-seven slokas, containing a mystical interpretation of the Sivasutra, the alphabet as given in the beginning of Panini's Grammar. Hall, p. 137. Quoted in Nagesa's Sabdendusekhara. With the Commentary of Abhimanyu. E. 247.

• **1123.** Unadisutravritti. A Commentary on the Unadisutra as handed down in connection with Panini's Grammar. By Ujjvaladatta, surnamed Jajuli. Edited by Aufrecht, 1859.

1124. Another Commentary on the Unadisutra. Incomplete. E. 248.

1125. Katantravritti. A Commentary on the Katantrasutra of Sarvavarman. By Durgasinha. The sutras, with the Durgasinha Vritti, and extracts from other Commentaries have been edited by Eggeling, Bibl. Ind., 1874—78. Two copies.

1126. Katantramantraprakasa. Another Commentary on the Katantrasutra. By Karmadhara. This book and its author appear to be alike unknown elsewhere. E. 249.

1127. Katantravrittijanika. A Commentary on Durgasinha's Vritti. By Trilochanadasa, son of Mogha, and father of Gadadhara, of the Kayastha race. Eggeling, Nos. 740—6.

1128. Kalapachandra. A Commentary, called Vyakhyasara, on the Katantra. By Sushena Kaviraja Misra, son of Misra Mahidhara. Eggeling, Nos. 750—2.

1129. Katantraparisishtha. A set of grammatical rules supplementary of the Katantra, with brief comments. By Sriputadatta. Two copies. Eggeling, Nos. 761—2.

1130. Kriyakalapa. A work on conjugation. By Vijayananda, or Vijaya. In GBC., Peters. 1, 123. Aufrecht notes that the book is quoted by Padmanabha, Ox., p. 110, and by Gunayinaya on Damayantikatha. The book is a help to the understanding of a Dhatusangraha, or work of some such name, by Vidyananda. Aufrecht notes that a grammarian Vidyananda is quoted by Bhavasarman, Kh. p. 68 in that writer's Katantraparibhashavritti. Two copies. E. 250.

1131. Ganapatha to Panini's Grammar.

1132. Ganaratnamahodadhi. A metrical arrangement of the ganas, with a Commentary. Composed by Varadhamana, pupil of Govinda Suri, in 1140. Edited by Eggeling, 1879-81.

1133. Jainendravakyakaram. Or from its five chapters, Panchadhyayi, or Panchavastuka. By Devanandin. E. 251.

1134. A Commentary on the foregoing. By Abhayanandin. E. 252.

1135. Dhatuspatha, as handed down in connection with Panini's sutras.

1136. Padavakhyaratnakara. By Gokulanatha. Hall, p. 56.

1137. Paramalaghumanjusha. By Nagesa. An epitome of his own Vaiyakaranasiddhantamanjusha (No. 1180), giving briefly the philosophy and uses of the case affixes. L. 2299.

1138. Paribhashapatha. The general rules of interpretation and application, as handed down in connection with Panini's Grammar. Attributed in this manuscript to Vyadi. Two copies.

1139. Paribhashavritti. A Commentary on the foregoing. By Siradeva. He quotes Purushottamadeva. A second copy is incomplete. Eggeling, No. 672.

1140. Paribhashendusekhara. Another Commentary on the paribhashas. By Nagojibhatta. Edited with a translation and explanations, by Kielhorn, Bombay Sanskrit Series.

1141. Paribhasharthamanjari. A Commentary on the foregoing. By Bhima, son of Madhava. Three copies. E. 258.

1142. Another Commentary on the Paribhashendusekhara, called *Kasika*. By Vaidyanathabhattacha Payagunda, son of Mahadeva and Veni. Eggeling, Nos. 679-80. L., 1782.

1143. Another Commentary on the same, called *Gada*. Also by Vaidyanatha. Three copies. E. 254.

1144. Another Commentary on the same, called *Chitprabha*. By Brahmananda Sarasvati, called Taraka, pupil of Govindananda. Aufrecht refers only to B. 3, 10. E. 255.

1145. Another Commentary on the same, called *Tripathaga*. By Raghavendracharya, a writer who died about 1855.

1146. Another commentary on the same, called *Paribhashendusekharadoshoddhara*. By Mannudeva (the forms Manudeva and Manyudeva are also found), otherwise Gopaladeva, son of Sambhu and Durga, younger brother of Krishnadeva. He mentions his guru Balambhatta Payagunda. This is another name of Vaidyanatha Payagunda, the pupil of Nagesa. E. 256.

1147. Another Commentary on the same, called *Gada*. By Bhairava Misra.

1148. Another Commentary on the same. By Sankarabhattacha.

1149. *Paribhashapradiparchis*. A collection of grammatical paribhashas, more recent than that by Nagesa. By Udayankara Pathaka (or Udayakara Pathaka), called also Nana Pathaka, a Nagar Brahmin, who taught at Benares about 80 years ago. "He still enjoys a great local reputation for his scholarship, especially as a grammarian." Hall, p. 11. E. 257.

1150. *Paribhashabhaskara*. By Bhaskara Agnihotrin, son of Apaji Bhatta. He is otherwise called Haribhaskara Sarman, or Bhaskara Sarman. Apaji Bhatta was son of Hari Bhatta, who was son of Purushottama Bhatta. Our author was the father of the Jayarama, who wrote the *Padyunritataranginisopana* Peters, 3, 395 : a Commentary on a work of his father's. One of his books, the *Vrittaratnakaraseta*, was written in Benares in 1676. E. 258.

1151. *Prakriyakaumudi*. A grammatical compendium in sutras systematically arranged from Panini's *Ashtadhyayi*, and explained by a brief Commentary. By Ramachandra Acharya, son of Krishna Acharya. Eggeling, Nos. 613-7. L. 1306.

1152. *Prakriyakaumuditika*. A Commentary on the foregoing. By Krishna, son of Sesha Nrisinhāsuri. The work was composed by order of Kalyana, son of Viravara and grandson of Gangadasa. Two other copies are incomplete. Eggeling, Nos. 22-4.

1153. *Prakriyabhushana*. An elementary grammar. By Srinivasadasa. Incomplete. L. 2680.

1154. *Prabodhachandrika*. An elementary grammar, said to have been written by Baijaladeva, king of Patana, for his son Hiradharma. The colophon of Weber, No. 1635, gives Visvasarman as the name of the real author. In this manuscript the book is attributed to Baijalabhupati. Eggeling, No. 898.

1155. *Prayogavivekasangraha*. Attributed to Vararuchi. With the Commentary. The text is in GBC., Kh. p. 86. For the commentary, Aufrecht refers only to the Bühler MSS. in India Office 557. E. 259.

1156. *Prakṛāpṛakasa*. By Vararuchi. With the Commentary, called *Prakritachandrika*, or *Prakritamanorama*, of Bhamaha. Edited by Cowell. Eggeling, No. 939. Two copies.

1157. *Balabodhini*. Incomplete.

1158. *Mugdhubodhi*. A grammar by Vopadeva.

1159. Upasargavichara. By Ramesvara, son of Tribhuvanatilaka. He refers to Gadadhara's book (L. 2347). E. 260.
1160. Upasargarthadipika. By Daivajna Haridatta, who wrote the work in Saka 1664. E. 261.
1161. Upasargadipika (laghu). With a Commentary. E. 262.
1162. Abhedamandana. By Krishnasastri. E. 263.
1163. Karakanirupana. By Trilokanatha, son of Vaidyanatha. L. 1717 is a Radhavinodakavyatika by the same author. E. 264.
1164. Karakavichara.
1165. Purvapakshavali. By Horila Sarman. Aufrecht finds a Purvapakshavali in Radh. 8, put under grammar, and assigns it to Nyaya. E. 265.
1166. The same. With a Commentary by the author himself.
1167. Linganusasana. Attributed to Panini.
1168. Vakyapadiya. A metrical treatise on the philosophy of grammar. By Bhartrihari. It is also called Trihandi, from the three kandas into which it is divided, and, as in this MS., Harikarika (though that is properly a name of the single verses). Eggeling, No. 706.
1169. A Commentary on the Second Kanda (Vakyakanda) of the foregoing. By Punyaraaja. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XX. E. 266.
1170. A Commentary on the Third Kanda (Padakanda or Prakirnaka) of the same. By Helaraja, son of Bhutiraja. Aufrecht notes that he is quoted in the Madhaviyadhaturvriti and the Sarvadarsanasangraha. Eggeling, No. 707.
1171. Vakyavada. With a Commentary, called Vakyadipika. The author of the Commentary is Hariyasomitra, the author of a Bhagavadgitatika, in which latter he quotes Madhusudana's book of the same kind. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XX. L. 1692.
1172. Vadachudamani. By Krishnabhattacharya. E. 267.
1173. Vibhaktiyarthanirnaya. By the same. Aufrecht calls this writer Jayakrishna Maunin. He was the son of Raghunatha Bhatta, and grandson of Govardhana Bhatta. Often called Krishna. His Vadachudamani does not seem to be known elsewhere. For the present work Aufrecht refers only to Khn. 48 and K 88.
1174. Vaiyakaranabhushanasaravyakhya. By Harirama. E. 268.
1175. Vaiyakaranasarvasva. By Dharanidhara. Aufrecht refers only to Radh. and NW. 64.
1176. Vaiyakaranasiddhantabhushana. By Konda Bhatta (sometimes written Kaunda Bhatta), son of Rangaji Bhatta, nephew of Bhattoji Dikshita.
1177. Vaiyakaranasiddhantabhushana. The karikas only. Three copies.
1178. A Commentary on the Vaiyakaranasiddhantabhushana, called Kasika. By Harirama, called Kala, son of Kesava Dikshita.
1179. Vaiyakaranasiddhantabhushanasara. A compendium of the larger work. By the author himself.
1180. Vaiyakaranasiddhantamanjusha. By Nagesa. Two copies. Eggeling, No. 718.
1181. A Commentary on the foregoing, called Kunchika. By Krishnamitra. L. 2302.

1182. *Vrittīdīpikā*. A philosophical grammar. By the same. L. 2027. He mentions his guru Madhavendrasarasvatī.

1183. *Sabdakaustubha*. A Commentary to the first pada of Panini's *Ashtādhyāyī*. By Bhattoji Dikshita, son of Lakshmidhara. A second copy is incomplete. Eggeling, Nos. 607—9. "The work was left unfinished by the author. The India Office MSS. contain only the first pada, which portion has also been printed at Benares (1876); but the work is supposed to have extended to the end of the Fourth *Adhyāya*." Eggeling. If Burnell, p. 39, is right, the Tanjore Library contains a copy of the book, which extends to the end of Panini's Fourth *Adhyāya*.

1184. A Commentary on the foregoing, called *Prabha*. By Vaidyanātha Payagunda, son of Mahadeva and Veni, and pupil of Nagojibhatta. Three copies. Eggeling, No. 610.

1185. *Vishamapadi*. A Commentary on the same. By Nagesa.

1186. *Sabdabodhavyākaraṇa*. By Virajananda, pupil of Gaurisankara. A modern work, composed by the order of the late Maharaja of Ulwar, Vinayasinha. E. 269.

1187. *Subdasara*. By Vatisa. With a Commentary, called *Vyutpattichintamani*, by the author's pupil, Jagunnatha. In GBC., Bhandarkar's Report, 1883-84, p. 264. E. 270.

1188. *Sabdabodhaprakriyā*. By Ramakrishna. L. 1695. "The philosophy of grammar, or the logical relations of the several members of a sentence."

1189. *Sanskritamanjari*. By Uddhavadasa, pupil of Raghavadasa. E. 271.

1190. *Samasachakra*. Compare Eggeling, Nos. 918, 919.

1191. *Sarasvatī Prakriyā*. Or *Sarasvatāprakriyā*: being the sūtras of the *Sarasvatā* grammar, with the Commentary of Anubhūtiśārūpachārya, Ox. p. 171. Eggeling, Nos. 790—800. "The work was lithographed at Surat in 1829, and reprinted in Bombay in 1861; but both editions are quite uncritical, and contain much that is not found in our MSS. The *subānta* section, with Bhatta Vasudeva's Commentary was also published at Benares in 1864 and reprinted at Calcutta in 1874."

1192. A Commentary on the foregoing. By Kasinātha. In GBC., Kielhorn's Report, 1880-81, p. 70. E. 272.

1193. Another Commentary on the same. By Chandrakīrti Suri. The author was guru of Harshakīrti, who was High-priest of the Nagapuriya branch of the *Tapagachchha*. Harshakīrti tells us that Chandrakīrti was highly honoured by Salem Shah (1545—53). See Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 43.

1194. Another Commentary on the same. By Punjaraja, son of Jivanendra, of the *Srimalakula*, from Malabar. Eggeling, Nos. 801-2.

1195. Another Commentary on the same. By Vasudeva. In GBC., Kielhorn's Report, 1880-1, p. 86.

1196. Another Commentary on the same. By Sahajakīrti. In GBC., Peters, 1, 131.

1197. *Siddhantakaumudī*. By Bhattojīdikshita. "An imitation of the *Prakriyākaumudī*, which, in the usual course of things, ancient and modern, is roundly abused by the compiler in the *Praudhamanorama*." Aufrecht. Two copies.

1198. A Commentary on the foregoing, called *Praudhamanorama*. By the author himself.

1199. Another Commentary on the same, called *Tattvabodhini*. By Jnanendra Sarasvatī. Eggeling, 654—7.

1200. Another Commentary on the same, called *Ratnarnava*. By Krishnamitra Achārya, son of Ramasevaka or Ramaniatha, and grandson of Devidatta. E. 273.

1201. Another Commentary on the same, called *Laghusabdendusekhara*. By Nagoji. An abridgement of a larger work called *Sabdendusekhara*, or *Brihatsabdendusekhara*. Three copies.

1202. Another Commentary on the same, called *Subodhini*. By Jayakrishna, son of Raghunatha. It extends to the *Vaidikaprakriya* only. Eggeling, Nos. 658-9.

1203. Another Commentary on the same, called *Vaiyakaranasiddhantaratnakara*. By Ramakrishna Bhatta, son of Tirumala, and grandson of Venkatadri. L. 705. In GBC., Peters. 3. 393. E. 274.

1204. A *Tippana* on the same. By Jayakura, a female grammarian. She mentions her mother Devi, and ignores her father. E. 275.

1205. *Sabdaratna*. A Commentary on the *Praudhamanorama* (No. 1198). By Hari Dikshita, son of Viresvara Dikshitta, grandson of Bhattoji Dikshitta, pupil of Ramasrama, guru of Nagoji. Eggeling, Nos. 651-2. Three copies.

1206. *Chandrakala*. A Commentary on the *Laghusabdendusekhara* (No. 1201). By Bhairava Misra.

1207. *Chidasthimala*. Another Commentary on the same. By Vaidyanatha Payagunda. Eggeling, No. 666.

1208. *Jyotsna*. A Commentary on the *Brihatsabdendusekhara*. By Udayankara.

1209. *Sankari*. Another Commentary on the *Brihatsabdendusekhara*. By Sankara.

1210. *Vrittisangraha*. A concise Commentary on the *Sabdendusekhara*.

1211. *Sarasiddhantakaumudi*. The shortest epitome of the *Siddhantakaumudi*. By Varadaraja, son of Durgatunaya.

1212. *Siddhantakaumudigulhaphakkika-prakasa*. By Indralatta Upadhyaya. L. 1771. "The work refers to the portion of the *Siddhantakaumudi* extending from sandhi to kridanta."

1213. *Madhyasiddhantakaumudi*; or, *Madhyakaumudi*. By Varadaraja, Ox. p. 165. Eggeling, No. 667.

1214. A Commentary on the foregoing, called *Madhyamanorama*. By Rama Sarman. Written at the request of Sivananda Bhatta. L. 820.

1215. *Laghusiddhantakaumudi*; or, more commonly, *Laghukaumudi*. By Varadaraja.

1216. *Siddhantachandrika*. A Commentary on the *Sarasvatisutra*. By Ramachandrasrama. Eggeling, Nos. 807-10.

1217. A Commentary on the foregoing, called *Tattvadipika*. By Lokesakara, son of Kshumankara, and grandson of Ramakara. Lokesakara wrote this book in Sam. 1741. E. 276.

1218. *Siddhantatattva*. A philosophy of grammar. By Jagannatha. L. 1872.

1219. *Siddhantaratna*. A grammar. By Jinendu. Jinendu or Jinachandra wrote by the favour of his guru Sagarachandra. This is the name of a Jain poet who is quoted in the *Ganaratnamahodadhi*, and who in one of the verses there cited mentions Jayasinhadeva. E. 277.

1220. *Sphotachandrika*. On the eternity of the perception of articulated sound, although the latter be perishable. By Krisna Bhatta (Jayakrishna : Aufrecht), son of Raghunatha, and grandson of Govardhana. L. 1780. In GBC., Kielhorn's Report, 1880-1, p. 70.

1221. *Sphotatattva*. By Dviveda Krishna. L. 1431, where he is called Krishna Sesha.

1222. *Harinamamritavyakarana*. A grammar in which all examples are connected with Krishna, Radha, &c. E. 278.

Koshas.

• 1223. **Anekarthadhvanimanjari.** By Mahakshapanaka of Kashmir. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XXI. Eggeling, Nos. 1029-31. Three copies.

1224. **Anekarthasangraha.** By Hemachandra. The second, or homonymous part of his Haimakosha. Eggeling, Nos. 1010-13. Two copies.

• 1225. **Abhidhanachandrika.** By Bhimasena. A grammarian of this name is quoted by Rayamukuta and by Padmanabha. Ox. p. 110. E. 279.

1226. **Abhidhanachintamani.** By Hemachandra. The first, or synonymous part of his Haimakosha. Eggeling, Nos. 1004-9.

1227. The same. With the author's Commentary.

1228. **Amarakosha.** By Amarasinha. Eggeling, Nos. 945-51. Four copies.

1229. The same. With the Commentary, called **Amarakoshodghatana**, of Kshirasvamin. Eggeling, Nos. 952-3.

1230. The same. With the Commentary, called **Vyakhyasudha**, of Bhannji Dikshita, son of Bhattoji Dikshita. Eggeling, Nos. 965-7.

1231. The same. With the Commentary, called **Padachandrika**, of Rayamukuta, or Brihaspati, son of Govinda. This Commentary was composed in 1431. The **Amarakosapanjika**, Bühler's Kashmir Report, p. XXII, is the same book.

1232. **Ushnaviveka.** By Mahesvara.

• 1233. **Ekaksharakosa.** By Mahakshapanaka. Aufrecht refers only to Oudh VI, 6.

1234. **Trikandasesha.** Or **Amarasesha** (Trikanda being a name of the **Amarakosa**). By Parushotamadeva. A Vocabulary of words of less common occurrence, intended as a supplement to the **Amarakosha**. Eggeling, Nos. 993-4.

1235. **Dvirupakosa.** By Mahesvara.

1236. **Dhananjayanamanala.** By Dhananjaya. The book is called **Namamala**, **Namavali**, **Dhananjayanighantu**, **Dhananjayakosa**, **Pramananamanala**, **Nighantusamaya**. It contains two chapters, the first part (204 verses) being synonymic, the second containing homonymous words (45 verses). Three copies. Eggeling, Nos. 1014-5.

1237. **Nanartharatnamala.** By Miruga Dandadhinatha Bhaskara Suri. See Ox. p. 193 and Burnell, p. 49. Burnell omits the first of these names. Aufrecht renders it **Jugapa**. "Composed (in the fourteenth century?) for a king Harihara." Burnell. E. 280.

1238. **Parasiprakasa.** By Vedangaraya (for whom see No. 1415). "A vocabulary of Persian and Arabic words used in Indian Astronomy and Astrology, composed by Vedangaraya in 1643." Aufrecht in CC. The book also gives methods for converting Hindu into Mahomedan dates and *vice versa*. See Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 34.

1239. **Medinikosa.** By Medinikara, son of Pranakara (Aufrecht, Pranadhara). Eggeling, Nos. 1024-7.

1240. **Rajavyavaharakosa.** By Raghunathapandita, son of Narayana. He mentions that he stood in favour with Sivaji (Sagaraja), and that this book was written by order of that prince. Burnell, p. 48, who calls the book **Rajakosanighantu**, describes it as a "list of synonyms of king in Sanskrit, Mahratta Telugu and Hindustani, and of names for things belonging to or referring to kings," &c.

- 1241.** Lingavishesavidhi. Attributed to Vararuchi. Ox. p. 167.
- 1242.** Vichitrānamamala. By Saubhari Muni. Aufrecht in CC. cites an Ekarthānamamala and a Dvyarthānamamala (correct Dvyakṣurānamamala, under that head : the name is given correctly under Ekartha and Saubhari) by this writer, from Bühler's Report, 1874-5, 18. E. 281.
- 1243.** Visvaparakasakosa. By Mahesvara, son of Brahma, and grandson of Kesava. Composed in 1111. Eggeling, Nos. 1000-3. Two copies.
- 1244.** Subdabhedaparakasa. By Mahesvara. "A glossary of nouns which, although identical in meaning, differ more or less in their orthography. It is usually appended to the Visvaparakasa, and attributed to Mahesvara." Aufrecht in CC. E. 282.
- 1245.** Subdaratnapradīpa. By Kasirama. The author was son of Mathuradasa, who was son of Gurusada, who came from the city Argala. Gurusada was sprung from the same lineage (Sarasvata Brahmins of the Bharadvāja Gotra from the West) as Kalhana and Malhana. Aufrecht in CC. refers, for a Ratnapradīpanighantu, a medical work, by Kasirama or Kasinatha, to Oudh VIII, 34. Our author wrote at the instigation of one Kalyanadasa, son of Namadeva, who was the son of Lakṣmidhara. Namadeva was the court physician of Gopalarāja, and Kalyanadasa held the same office at the court of Gopalarāja's son Yadava. E. 283.
- 1246.** Saradinānamamala. By Harshakīrti, pupil of Chandrakīrti, high-priest of the Nagapuriya branch of the Tapagacchha. Cf. No. 1193. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. L., Kielhorn's Report, 1880-1, p. 103. The book was printed at Benares in 1874.
- 1247.** Haravali. By Puruṣottamadeva. In GBC., Peters. 3, 363. "A vocabulary of uncommon words. Quoted in Medinikosa, in Bhurīprayoga, in Asatīprakasa, and in Sivakosa." Aufrecht in CC.

VI. DHARMA, &c.

- 1248.** Twelve Anantavratodyapanapaddhatis. The Anantavratapuja is the worship of Vishnu to avert misfortune. Burnell, p. 144.
- 1249.** Anupavilasa. Or Dharmambhodhi. By Manirama Dikṣita. Composed at the request of King Anupasinha. Manirama was son of Gangarama, who was son of Sivadattasarmān. See Bik. pp. 290 and 360. His patron Anupasinhadeva Rathaur was son of Karnasinha Rathaur.
- 1250-51.** Angirasmṛiti. Eggeling, No. 1303. Atrismṛiti. Eggeling, No. 1309.
- 1252.** Antyakriyavidhi. By Manirama. E. 284.
- 1253.** Arunasmṛiti. Aufrecht notes that this smṛiti is quoted in the Nirṇayasindhu and Sanskāra-kaustubha. E. 285.
- 1254.** Asvadanaprayoga. Burnell, p. 49, has a tract of this name.
- 1255.** Acharatattva. By Hariprasada. The Saddharmatattvahnika in GBC., Peters. 2, 188 is another part of Hariprasada's book. Two copies. E. 286.
- 1256.** Acharapradīpa. By Nagadeva, author of the Nirṇayatattva, a writer who is quoted in the Dravyasūddhidīpika of Puruṣottama, and in the Acharamayukha. In GBC., Peters. 3, 386. Weber, p. 311. L. 138. Four copies.
- 1257.** Acharamayukha. By Nilakantha Bhatta. Part of his Bhagavāntabhāṣkāra or Smṛitibhāṣkāra, a law-book composed early in the 17th century. Nilakantha Bhatta was the son of Sankara Bhatta,

who was son of Narayana Bhatta, who was son of Ramesvara Bhatta. He was the younger brother of Ranganatha, Damodara, Nrisinha; and father of Sankara Bhatta, the author of the *Vratarka*, and of Bhanu Bhatta, the author of the *Dvaitanirnayasiddhantasangraha*. Divakara, author of the *Prayaschittamuktavali*, was his sister's son. His patron was Bhagavantadeva, King of Bhureha, of the Sringavara (Sengara) family. His other known works are the *Dharmaprakasa* and the *Sraddhaprakasa*.

1258. *Achararatna*. By Manirama Dikshita, son of Gangarama and grandson of Sivadattasarma. Part of the author's *Anupavilasa* or *Dharmambhodhi*, No. 1249. E. 287.

1259. *Achararatna*. By Lakshmana Bhatta, brother of Divakara and Kamalakara, sons of Ramakrishna Bhatta, who was son of Narayana Bhatta, who was son of Ramesvara Bhatta. Aufrecht refers for this book to Khn. 68 only. E. 288.

1260. *Acharadarsa*. By Sridatta Maithila. His works are quoted by Kamalakara, Divakara, Raghunandana, Ratnapani, Rudradhara and Vachaspathimisra. Eggeling, No. 1613. Two copies.

1261. *Achararka*. By Divakara, son of (Bharadvaja) Mahadeva, and grandson of Balakrishna. Part of the author's *Dharmasastrasudhanidhi*. Eggeling, No. 1616. He was, on the mother's side, grandson of Nilakantha Bhatta, No. 1257.

1262. An *anukramanika*, *Achararkakrama*, to the foregoing. By Vaidyanatha, the author's son. His *anukramanika* to his father's *Danaharavali* and *Sraddhachandrika* are already known.

1263. *Apastambadharmasutra* (Samayacharika). With the Commentary, called *Ujjvala*, of Haradatta.

1264. *Asauchachandrika*. By Vedangaraya, author of the *Parasiprakasa*, No. 1238 (see No. 1415). E. 289.

1265-66. *Asauchanirnaya*: By Tryambaka Panidita, L. 905. *Asauchanirnaya*. By Bhattoji.

1267. *Asvalayanasmriti*. Aufrecht notes that this *smriti* is quoted by Homadri in *Pariseshakhanda*, by Madhavacharya and others.

1268. *Ahnika*. By Kamalakara, brother of Lakshmana Bhatta, No. 1259. Kamalakara is known to have written the *Nirnayasindhu* in 1616. Hall, p. 177, mentions his *Ahnikaprayoga*. Aufrecht finds it only in Burnell, p. 135, and Oppert II, 2648. E. 290.

1269. *Ahnikadipika*. By Achala. In GBC., Kielhorn's Report of MSS. 1881. (Aufrecht has missed this reference.) Achala traces his lineage to his ancestor Dharingadeva, of the Madoda tribe, in the city Anandapura (Vadnagar). Dharingadeva had four sons, one of whom was called Ananta. Ananta's son was Lakshmidhara, who had a son Govinda, who had a son Vatsaraja, who was the son of Achala. Two copies. E. 291.

1270. *Ahnikaprayoga*. By Raghunatha Bhatta, son of Madhava. L. 1314. Bik. p. 356. Two copies.

1271. *Upanayanapaddhati*. By Visvanatha Dikshita. Two copies.

1272. *Upakarmapaddhati*. Three copies.

1273. *Usanahsmriti*. Or *Ausanasadharmasastra*. Eggeling, No. 1315.

1274. *Ekadasiivrato dyapanapaddhati*.

1275. *Karmakaumudi*. By Krishnadatta, son of Avasathika Brahmadatta. Aufrecht refers only to Oudh VI, 10. In Oudh III, 8, there is a *Charanavyubhashya*, by one Krishnadatta, son of Brahmadatta. E. 292.

1276-77. Karmapaddhati. Karmamanjari.

1278. Three Karmavipakas. The first two are called Suryarunasamvadas. Of Aufrecht in CC.; under Jnanabhaskara. E. 293.

1279. Karmavipakaratra. By Kamalakara. Bik. p. 404.

1280. Karmasaraṇi. Called also Yajurvallabha. By Vitthala Dikshita (or Vitthalesa, or Vitthales-vara, or Agnikumara), son of Vallabhacharya, younger brother of Gopinatha, father of Giridhara Dikshita and Ranganatha. He is said to have been born in 1515. But Aufrecht distinguishes our author from this Vitthala Dikshita. The name he gives his book is perhaps a compliment to his father. In three parts: Ahnika, Sanskara, and Avasathya. In L. 2031, which is Aufrecht's only reference, the book, or part of it, is described as an Agrayanapaddhati, and Aufrecht enters it under this name. But there is some mistake there. E. 294.

1281. Kalivarjyanirnaya. By Damodara. Aufrecht notes that this book is quoted in the Acharamayukha. Two copies, one of them incomplete.

1282. Kamandaka. Or Kamandakiyanitisara.

1283. A Commentary on the foregoing. By a pupil of Vishnugupta. E. 295.

1284. Karttikodyapanavidhi. E. 296.

1285. Kalatattvavivechana. By Raghunatha Bhatta. Composed in 1620 (Hall, p. 176). The author was son of Madhava and Lalita, nephew, by the father's side, of Narayana. He had a twin-brother Visvanatha. Aufrecht makes Raghunatha the younger brother of Visvanatha and Prabhakara (Rasapradipa, 1583), and adds the name of his grandfather, Ramesvara Bhatta. See also Hall, *loc. cit.* E. 297.

1286. Kalatattvavivechanasarasangraha. Based on the preceding work. By Sambhu Bhatta (here written Subhu Bhatta), son of Balakrishna Kavi (Hall, Balakrishna Bhatta), and pupil of Khanda-deva. In Burnell, p. 83, he is called Mandana Bhatta. He is known to have written the Bhattadipika (Prabhavali) in 1708. Aufrecht in CC.

1287. Kalanirnaya. The chapter of that name in the Pariseshakanda of Hemadri's Chaturvargachintamani. Hemadri was the son of Kamadeva, who was the son of Vasudeva, who was the son of Vamana. He lived under King Mahadeva (1260-71) of Devagiri, son of Jaitrapala (Chaitrapala: Aufrecht), son of Sinhana, of the Chandra vamsa.

1288. Kalanirnayadipika. By Ramachandra, pupil of Gopala. Bik. p. 400. See next entry.

1289. The same. With a Commentary by the author's son, Nrisinha. Nrisinha tells us that Ramachandra was son of Krisnacharya, and that he wrote three books, the Prakriyakaumudi, the Vaishnavamasiddhantasuddipika, and this book. The Gopalacharya, who was Ramachandra's Guru, was son of Anantacharya, who was son of Vimuktacharya. This last may be the author of the Ishtasiddhi. Of Anantacharya it is said that he got the title 'acharya' from Sri Ramasvamin, called Raghupati, and that he wrote a Pancharatragamahridaya.

1290. Kalanirnayasanskshepa. By Bhattoji. Two copies.

1291. Kalamadhava (Kalanirnaya). By Vidyaranya (Madhavacharya.) In GBC., Peters. 2, 186. 3, 387.

1292. Kalamadhavanirnayakarika.

1293. Laghumadhava. By Sri Madhavacharya. With the Commentary, Kalumadhaviyakarikavi-varana, of Bhatta Vaidyanatha Suri, son of Tatsat Ramchandra Bhatta (who was son of Vitthala). In GBC., B. p. 297. Aufrecht refers also only to W. p. 331, and K. 168. Two other copies are incomplete.

1294. Kalasiddhanta. (Kalasiddhantanirnaya). By Chandrachuda, son of Bhatta Umanasarmun, called Pauranika and Dharma Bhatta. See L. 1814, where the genealogy is somewhat different. E. 298.

1295. Kundakalpadruma. By Madhavasukla. "Composed in 1656, by Madhavasukla, son of Kuka. K. 170. Printed in Kundagranthavinsati, p. 30."—Aufrecht in CC. Two copies.

1296. Kundatattvapraplpa. By Balabhadra Suri. In GBC., Peters. 1, 114. "Composed at Stambhatirtha in 1624. Printed in Kundagranthavinsati, p. 25." Aufrecht in CC. It was written to the order of Jayadeva Dikshita, son of Nrisinha.

1297. The same. With a Commentary by the author, written in 1632. Balabhadra tells us here that he was a Gauda Brahmana of Stambhatirtha, that his father's name was Suklastha Suri (Aufrecht Sthavara). Two copies.

1298. Kundanirmanaslokadipika. By Manirama Dikshita.

1299. Kundaprakasa. A part of the Pratapanarasinha, which is a work ascribed to Rudradeva Bhatta, son of Toro Narayana. See Aufrecht under Pratapanarasinha. This part does not appear to be elsewhere known. E. 299.

1300. Kundamandapanamandanaprakasika. By Narahari Bhatta (Daivajna). Narahari also called his book Saptarshi. Aufrecht refers only to Oudh LX, 28. A running Commentary by the author accompanies it. E. 300.

1301. Kundamandapavidhi. By Kesava Bhatta, son of Gopala Dikshita.

1302. Kundamartanda. By Govinda, son of Gadadhara ("of Junnur," Auf. in CC.) Composed in 1692 (?) (So Aufrecht : that is the date of the Commentary ; our copy does not give the date of the text.) With a Commentary, composed in 1693, by Ananta (Daivajna), son of Siddhesvara. Ananta lived in Pallipatana. For the Commentary Aufrecht refers only to K. 170 and Bühler, 770. In GBC., Peters. 1, 114. Printed in Kundagranthavinsati, p. 4.

1303. Kundamridanga. By Gopala. E. 301.

1304. Kundaratnakara. By Visvanatha, son of Sripati and Tojasvini. Printed in Kundagranthavinsati, p. 34. With a Commentary by the author. In the Commentary it is stated that Sripati was the son of Jagannatha, and that our author Visvanatha had an older brother Vishnujiva.

1305. Kundarka. By Sankara, son of Nilakantha. Printed in Kundagranthavinsati, p. 2. With a Commentary by Raghuvira Dikshita, son of Vitthala Dikshita, who was son of Bubasarman. In GBC., Bhk. 22. Raghuvira wrote his Muhurtasarvasya in 1636. Aufrecht in CC. "Raghuvira gives the name of his Commentary as Kundarkamarichimala. It is printed under that name in the Kundagranthavinsati."

1306. Kundoddyota. By Nilakantha (son of Sankara Bhatta : Aufrecht in CC.) Printed in Kundagranthavinsati, p. 21. With a Commentary by the author's son Sankara.

1307. Krityakalpataru. By Laksmidhara, son of Hridayadhara, minister of Govindachandradeva of Kanyakubja. Eggeling, No. 1385.

1308. Krityaratnavali. By Ramachandra Bhatta, son of Vitthala Bhatta, who was son of Tatsat Balakrishna Bhatta. See Hall, p. 174. In GBC., Bühler 93. Peters. 2, 186. 3, 387.

- 1308-10. Ganesapaddhati. By "Somesaraputra." Gayapaddhati. By Anantadeva.
1311. Gayatripurascaranavidhi. Said to be part of a Gayatripurascaranachandrika. E. 302.
1312. Gayatribhashyanirnaya. E. 303.
1313. Govindarnava. By Nrisinha, son of Ramachandra. Colebrooke's Misc. Essays, I., 472. The book is quoted in the Nirnayasindhu and Vrataprakasa, but does not seem to have been met with before. E. 304.
- 1314-15. Gantasmriti. Eggeling, No. 1250. Grahayajnakatika.
1316. Grahayajnapaddhati.
1317. Chaturvargachintamani. By Hemadri. Divided into five kandas: Vrata, Dana, Tirtha, Moksha and Parishesha.
1318. Chaturvinsatimriti (Or Chaturvinsatimunimata, or Chaturvinsatimata): Bhattoji Dikshita's Commentary on the Prayashchitta Kanda of. Two copies.
- 1319-20. Chanakyaniti (Laghu). Janmadivaspujapaddhati.
1321. Janmashtramivratodyupanavidhi. From the Bhavishyottarapurana. Three copies.
1322. Jayasinhakalpadruma. Or Vratakalpadruma (Aufrecht, who notes also that the book is called Jayasinhakalputaru in Ahalyakamadheni). By Ratnakara. Composed in 1714 ("Sake Vikramaparthivasya subhade vyomarshisaptenduyugvarsho"). Ratnakara was son of Devabhatta and Guru of the famous Jayasinha, King of Joypore, whose city Ambika (Amber) forms his title here, Ambikesa, the Lord of Ambika. For his lineage, see Aufrecht in CC. under the name, or in Oxford Catalogue, p. 285, and Prinsep's Essays, II, 260. E. 305.
1323. Jativiveka. By Gopinatha, son of Vyasaraja, previously called Visvanatha, grandson of Samaraja. The tract is part of a Visvambharavastusastra, which is quoted by Hemadri and Kamalakara. Peters, 2, 187.
1324. Jivatpitrikavibhagavyavasthasarasangruha. By Madhusudana Gosvamin. E. 306.
1325. Tithinirnaya. By Balakrishna Bharadvaja. There is a Nirnayarnava in the GBC., S.B. 249. E. 307.
1326. Tithinirnaya. By Buddhile Govinda. He praises one Kalaraghuttama. E. 308.
1327. Tithinirnaya. By Bhattoji. Begins as in Burnell, 140, "Chaitrasuklapratipadi." The book of the name in Bik. p. 478, is a part of the Tithinirnaya, is a part of the work only.
1328. Tithinirnaya. By Madhava. A part of the Kalamadhava.
1329. Tithinirnaya. By Gosvamin Sivananda Bhatta. E. 309.
1330. Tithiprakasa. By Dvivedi Gangadasa. E. 310.
1331. Tithyarka. By Divakara Bhatta. A part of that author's Dharmasastrasudhanidhi. Divakara composed that work in 1683. Hall, p. 176. Divakara traces his lineage here to Sri Ramesvara Suri. His son was the Narayana, who caused to be built a temple to Visvesvara in Avimuktaka. His son was Sri Sankara. His son was Sri Nilakantha (Bhattanyatula). Divakara was the son of the daughter of this Nilakantha. His father was Mahadeva, son of Balakrishna, of the Bharadvaja kula.
1332. Tirthachintamani. By Vachaspathimisra. E. 311.
1333. Tirthenduseklara. By Nagoji Bhatta. E. 312.

1334. Tulasivivaha. The marriage of an image of Vishnu with the Tulasi plant. Said to be part of the Pratapamartanda.

1335. Tulasivivahapaddhati. E. 313.

1336. A volume containing a number of tracts similar to the last two.

1337. Tuladanapaddhati. Burnell, p. 140, has a tract of this name.

1338. Tuladanapurushaprayaga.

1339. Trinsachchloki. Or Asaukatrinsachchloki. By Vopadeva. In GBC., Peters. 1, 113. 3, 386.

1340. The same. With the Commentary of Ananta Bhatta.

1341. The same. With the Commentary of Bhattacharya. In GBC., Peters. 1, 113. 3, 386. Two copies.

1342. The same. With the Commentary of Raghunatha.

1343. Tristhalisetu. On pilgrimage to Kasi, Gaya and Prayaga. By Narayana Bhatta, son of Ramesvara Bhatta, who was son of Govinda Bhatta. He was father of Ramakrishna Bhatta, who was father of Dinakara Bhatta (father of Visvesvara Bhatta and Kamalakara Bhatta).

1344. Tristhalasetusara. By Bhattoji Dikshita. The name Tristhalisetu for this book (SB p. 138, and elsewhere) is wrong. Bhattoji Dikshita wrote only this Sangraha of Narayana's book.

1345. Dakshasmṛiti. Eggeling, Nos. 1318-20.

1346. Dattakachandrika. By Kuvera Mahopadhyaya. Eggeling, No. 1541.

1347. Dattakamimansa. Or Putrikaranamimansa. By Nanda Pandita, called also Vinayaka Pandita, son of Rama Pandita, who was living in 1568.

1348. Darsanirnaya. By Venkatanatha, called also Vaidikasavyabhauma, son of Ranganatha, who was son of Sarasativallabha, of the Harita kula. Perhaps a part of this writer's Smritiratnakara (or Smritisangraha). L. 2561. E. 314.

1349. Danakamalakara. By Kamalakara. Bik. p. 385.

1350. Danaparijata. By Ananta Bhatta, son of Nagadeva Bhatta, who was son of Jahnna. L. 226.

1351. Danamayukha. Part of the Bhagavantabhaskara. See No. 1257.

1352. Danaratna. Part of the Anupavilasa, No. 1249.

1353. Danavakyavali. By Sridharapati. In Khn. sp. 74, there is a Danachandrikavali by Sridharapati, which is probably the same book. Two copies. E. 315.

1354. Danasankshopachandrika. By Divakara. Entered as the Danachandrika. L. 5.

1355. Danasarasangraha. The Vastupujana section. E. 316.

1356. Dayadhikarukramasangraha. By Jayakrishna (or Srikrishna) Tarkalankara. L. 932.

1357. Dahadikarmanirnaya. By Yajnikadeva. B. 3, 94, is a Dahadikartrikakarmanirnaya. E. 317.

1358-59-60. Durgonavapaddhati. Devalasmṛiti. Eggeling, No. 1321. Dronachintamani. E. 318.

1361. Dharmapravritti. By Narayana Bhatta. In GBC., Peters. 2, 187, 387. He refers to Narayana's Commentary on the Asvulayana Sutra. Aufrecht in CC. notes that his book is quoted in the Sanskarakaustubha and in the Vyavaharamayukha. A second copy is incomplete. E. 319.

- 1362.** Dharmaviveka. By Visvakarmun. E. 320.
- 1363.** Dharmasindhusara. By Kasinatha, son of Ananta. Composed in 1791. Aufrecht in CC.: "He followed the arrangement of the Nirayasindhu." L. 773. Burnell, 180. These two have the same beginning: it is slightly different here. E. 321.
- 1364-65.** Navagrahayagavidhi. Navagrahahoma. Cf. Weber, p. 350.
- 1366.** Naradiyadharmasastra. Or Naradasmriti. L. 1195. Weber, No. 1753.
- 1367.** Nityanushthanapaddhati. By Balabhadra. Burnell, p. 147, has a Nityanushthanapujapaddhati. E. 322.
- 1368.** Nirnayadipika. By Achala. Aufrecht (Nirayadipika) refers only to B. 3, 98, and D 2. In Vriddhanagara there dwelt Dharigadev of the Madoda sub-division of the Nagar Brahmins. His son was Anantadeva. His son was Lakshmidhara. His son was Govinda. His son was Vatsaraja. His son was this Achala. Our author, then, is the same as the author of the name of the Sankhyanahika. His Nirnayadipika was, he tells us, the "anuja" of his, "Maharudravidhana." This is the Maharudrapaddhati, for which Aufrecht in CC. has one reference to B. 1, 192. He composed our book in Sam. 1575. E. 323.
- 1369.** Nirnayaprakasa. Incomplete.
- 1370.** Nirayasara. By Nandarana Misra, son of Dipachandra Misra. Composed in 1780. The author is therefore probably to be identified with the Nandarana, who wrote the Prasaratna (jy.) in 1768. E. 324.
- 1371.** Nirayasindhu. By Kumalakara. Composed in 1616. Printed at Bombay, Saka 1779.
- 1372.** Nirayamrita. By Alladanatha, son of Siddhalakshmana. Written by order of King Suryasena. See Burnell, p. 130. Suryasena (King of Ekachakra, BP. 350) was son of Chandrasena, who was son of Uddharanaraja, who was son of Karnadeva, who was son of Chahuvana (Chahuvana?). Two copies. E. 325.
- 1373.** Nirayoddhara. By Raghava Bhatta. The Titinirayoddhara, Peters. 3, 387, is a part of this book. Bik. p. 428, begins at the second verse only. Two copies. E. 326.
- 1374.** Nitinayukha. Part of the Bhagavantalbhaskara. See No. 1257.
- 1375.** Nitivakyamrita. By Somadeva Suri. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XLVII. Perhaps the same as the Somaniti by Somadeva in K. 78. Aufrecht notes that Somadevasuri's Nitivakyamrita is quoted by Mullinatha on Kiratgrjuniya, 1, 2, 4, 26.
- 1376.** Nrisinhaprasada. By Dalapatiraja, son of Vallabha. The Prayaschitta chapter only. E. 327.
- 1377.** Panchangarudranyasa. Or Rudrapanchanganyasa. Baudh. In GBC., SB. p. 379.
- 1378.** Pallipatanaphala. Prognostics derived from the falling of a house-lizard. Cf. Weber, p. 269.
- 1379-80.** Pallipatanavidhi. Pallipatanayor Vidhana.
- 1381.** Parasarasmiti. Four copies. Two other copies are incomplete.
- 1382.** Parasarasmiti (Laghu).
- 1383.** A Commentary on the foregoing. Two copies.
- 1384-85.** Parvanasraddhapaddhati. Three copies. Four Punyahavachana tracts.

1386. Punarupanayana. A second initiation of a Brahman when the first has been vitiated by partaking of forbidden fruit. L. 1361 is a Punarupanayanaprayoga.

1387. Purta. Or Purtakamalakara. On acts of pious liberality for public good. By Kamalakara Bhatta, son of Ramakrishna Bhatta. L. 1831. Weber, p. 344.

1388. Pratapamartanda. Attributed to Prataparudradeva Gajapati, that is, written under the orders of that Prince. The author was Ramakrishna Bhatta, son of Madhava. See Hall, pp. 173-174.

1389. Prataparka. By Visvesvara, son of Rameswara, who was son of Gangarama, who was son of Ratnakara, who was son of Devabhattacha, called Mahasabda, of the Sandilya Kula. The book is a compendium of this Ratnakara's Jayasinhakalpadruma, written to the order of King Pratapa, who was son of Madhava, who was son of Jayasinha. E. 328.

1390-91. Pratisthapaddhati. E. 329. Pratisthaprayoga. E. 330.

1392. Pratisthamayukha. A chapter of the Bhagavantabhaskara of Nilakantha.

1393. Prayogadarpana. By Padmanabha Dikshita, son of Gopala and Parvati, grandson of Narayana, pupil of Sitikantha. L. 1775.

1394. Prayogaratna (here called Prayogasastra). Or Smartanushthanapaddhati. By Dikshita Ananta, son of Visvanatha. The Prayaschitta chapter only. He refers to Narayana's book. Eggeling, No. 1632.

1395. Prastavaratnakara. A poem treating of various subjects, such as alankara, niti, jyotis, compiled by Haridasa, son of Purushottama in 1557. The niti chapter only. Cf. Weber, p. 229.

1396. Prayaschittakadamba. Also called Prayaschittanirnaya. By Gopala Nyayapanchanana. L. 963. The book is a summary of Raghunandana's work.

1397. Prayaschittakamalakara. Or Prayaschittaratna. By Kamalakara. Aufrecht refers only to B. 3, 108, and notes that it is quoted in the Nirayasindhu. E. 331.

1398. Prayaschittakutuhala. By Raghunatha. E. 332.

1399. Prayaschittamanohara. By Murarimisra, son of Krishnamisra, pupil of Ramabhadra and Kesavamisra. L. 2868.

1400. Prayaschittamayukha. From the Bhagavantabhaskara. See No. 1257.

1401. Prayaschittaviveka. By Sulapani. Part of his Smritiviveka. Aufrecht notes that Sulapani is quoted by Mitramisra, by Gopala in the Pitripaddhati, Raghunandana, &c. The latest authors he mentions are Bhojadeva or Dharevara, Bhavadeva and Lakshmidhara. Ox. p. 281. L. 415. The MS. has "Sahudipalamahopadhyayasulapani." Two copies.

1402. Pretadipika. By Gopinatha Agnihotrin. E. 333.

1403. Pretamanjari. By Dyadumisra. E. 334.

1404-5. Badhasmriti. Eggeling, No. 1323. Brihaspatismriti. (Laghu).

1406-7. Brihaspatismriti. Eggeling, No. 1325. Brihaspatismritistava.

1408. Mathurasetu. A description of Mathura. By Anantadeva, son of Apadeva. Mack. 55. E. 335.

1409. Madanaparijata. Written, in the reign of Madanapalla, by Visvesvara Bhatta.

1410. Madanaratnapradipa. Attributed to Madanasinha. The Samayoddyota (Kaloddyota) Chapter. The book is the joint work of Ratnakara Misra, Gopinatha, Visvanatha, and Bhatta Gangadhara. Madanasinha, the patron and nominal author of the book, was son of Saktisinha. He was the son of Suryadasa, who was the son of Devidasa, who was the son of Damodara. Of this last it is apparently said that he lived in the time of Mahipaladeva, at Delhi, and that he abandoned that city when it was overrun by the Turushkas. E. 336.

1411. Madhuparkapaddhati.

1412. Manusmriti, with the tika of Kulluka Bhatta. Three copies.

1413. Mahadanapaddhati. By Rupa Narayana. Eggeling, No. 1715.

1414. Maharudrapaddhati. By Achala, No. 1368, here called Dvivedyachala. Aufrecht refers only to B. 1, 192, where the author is called Achaladeva. E. 337.

1415. Maharudrapaddhati, or Rudrarchanamanjari. By Malajit or Mallajit, otherwise called Vedangaraya, son of Tigulabhatta, grandson of Rataabhatta, of Srishthula in Gujarat (Siddhpur), father of Nandikesvara, author of the Ganakamandana. Vedangaraya's patron was Shah Jehan (1627-57). In the Vishrambag (Peshwa) collection at the Deccan College, No. 444. Two copies. E. 338.

1416. Maharnavakarmavipaka. The putative author is Mandhatri, son of Madanapala. The real author is Visvesvara Bhatta, son of Petti or Peddi Bhatta.

1417. Mahasanti. Atharv. Weber, No. 1249.

1418. Mansamimansa. By Munindra, son of Kavindra, who was son of Harindra, who was one of three sons of Ratnapati (the others being Ramaramana and Haridatta), who was son of Himangada. Munindra wrote this book in Samvat 1893 at the request of Lahanasinhanripa. E. 339.

1419. Mitakshara : Balambhatta's Commentary (attributed to Lakshmidēvi) on the Vyavahara section.

1420. Mitakshara : the Commentary of Visvesvara on the Vyavahara section.

1421. Maunavratadharanavidhi. E. 340.

1422. Yatidharmasamuchchaya. By Visvesvara Sarasvati, or Visvesvarananda Sarasvati, pupil of Sarvajna Visvesa, who was pupil of Govinda Sarasvati, guru of Madhusudana Sarasvati and of Madhava Sarasvati. Aufrecht in CC. L. 17.

1423-24. Yamasmriti. Eggeling, No. 2489. Yajnopavitadharanavidhi.

1425. Yajnavalkyadharmasastra.

1426. A Commentary on the foregoing. By Apararka. Eggeling, No. 1284. Two copies.

1427-28. Yajnopavitānirṇaya. Ramapaddhati.

1429. Rajadharmakaustubha. A part of the Smritikaustubha, written by request of Rajabahadur Chandra, by Anantadeva, son of Apadeva. Bik. p. 444.

1430. Rajabhisheka. By Ananta.

1431. Ramanibandha. By Kshemarama, son of Sri Bhavananda, who was son of Dikshita Babu called "Dyipanchasagranthin." Kshemarama mentions his mother Padmini. He wrote this book in 1720. In GBC., Peters. 3, 388. Aufrecht refers also only to Oudh III, 16. According to Aufrecht Kshemarama was the author, besides, of a Pretamuktida (Oudh V, 16), and a Sraddhapaddhati (Oudh XV, 80). His

grandfather may perhaps be the Babu Dikshita Jade, who wrote the Kundamandapavidhi, NPV, 50. Two copies.

1432. Ramapaddhati. By Kshemaraja. E. 341.

1433. Ramaprakasa. Attributed to Kriparama. The real author is the Raghavendra, who is described, with a reference to this book, by his son Ramadeva in that author's Vidvanmodatarangini. Ox. p. 260. The patron Kriparama was a recipient of the royal favour of Shahjehan. He was the son of Yadava Rayavarman, of the line of Manikyachandra and the Gaurakshatra kula. His birud was Satavadhana. Our book is a Commentary on the Kalatattvarnava. Two copies.

1434. Ramarchanachandrika. By Anandavana, pupil of Mukundavana. IO. 270, 2074.

1435-36. Ramarchanadarpana. E. 342. Rudrapaddhati. By Parasurama. IO. 353.

1437. Rudranushtanaprayoga. By Khanda Bhatta, son of Mayuresvara. This writer's Sanskarabhaskara is in GBC., Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 7. He mentions his father's upanama Ayachita. E. 343.

1438. Lakshahomapaddhati. By Narayana. In Burnell, pp. 146 and 148.

1439. Lingarchanachandrika. By Sudasiva, son of Gadadhara, grandson of Vishnu, of the Dasaputra family. His patron was King Jayasinha. IO. 99. L. 1944.

1440-41. Vasisthasmriti. Vasisthi Santi. By Gadadhara.

1442. Vastusanti.

1443. Varshikikrityanirnaya.

1444. Vijayadasamipaddhati. In. B. 3, 120, there is a Vijayadasaminirnaya. E. 344.

1445. Vidhanaparijata. By Ananta Bhatta, son of Nagudeva. Written at Benares in Sam. 1682. Eggeling, Nos. 1468-9. Bik. pp. 493, 494.

1446. Vidhanamala. By Nrisinha Bhatta, of Vairat. Bik. p. 493. Peters. 1, 102. E. 345.

1447-48. Fragments of another Vidhanamala. Vidhavavivahakhandana.

1449. Vivadachintamani. By Vachaspati Misra.

1450. Vivadaratnakara. By Chandesvara Thakkura. Composed in 1314. Eggeling, Nos. 1390-3.

1451. Vivadarnavabhang. Peters. 2, 53.

1452. A Commentary, called Subodhini, on a Vivahakarmamantra. E. 346.

1453-54. Vivahapaddhati. From the Anupavilasa, No. 1249. Two copies. Vivahaprayoga. E. 347.

1455. Visvaprasapaddhati. Apast. Composed by Visvanatha in 1544. IO. 1683.

1456. Visvarupanibandha. A part of the Bhavishyottapurana. Weber, p. 130.

1457. Vishnudharmamimansa. By Nrisinha Bhatta, son of Soma Bhatta. IO. 2461. Two copies.

1458. Vishnuyagapaddhati. Two copies. E. 348.

1459. Vishnusahasranama. From the Mahabharata (Anusasaniaparvan 6936-7078).

1460-61. Vishnusmriti. Viramitrodaya. Egg. No. 1471. Two copies. See next number.

1462. Vrataprakasa. By Mitramisra. A part of that writer's Viramitrodaya. "Mitramisra was son of Parasuramamisa, and grandson of Hansa Pandita. He wrote under the auspices of King Virasinhadeva, son of Madhukarasa, grandson of Prataparudra."—Aufrecht in CC.

- 1463.** Vegarajasanhita. Composed by Vegaraja in 1503. (Aufrecht says 1494. The date is given in words "randhreshubanasasi." Aufrecht takes randhra to be 0 : it stands for 9.) Peters. 2, 105.
- 1464.** Vaisakhasnavidhi.
- 1465.** Vratarka. By Sankara, son of Nilakantha. L. 3240.
- 1466.** Vaishnavaniraya.
- 1467.** Vrishotsargaprayoga. By Ananta Bhatta, son of Nagadeva. E. 349.
- 1468.** Vyavaharakanda. Part of the Kalpataru of Lakshmidhara. Egg. No. 1385.
- 1469-70.** Vyavaharatatva. By Raghunandana. Vyavastharnava. By Raghunatha.
- 1471.** Vyasapujavidhi. From the Vishnudharmottara, a work which is held to be a part of the Garudapurana. E. 350.
- 1472.** Vyasasmriti.
- 1473.** Vratakamalakara. The first part of the Dharmatatva of Kamalakara. Bik. p. 499.
- 1474.** Vratasara. By Sridatta. Paris (D. 35.) E. 351.
- 1475.** Vratodyapanakamudi. By Sankara, son of Ballala, of Vallai Surdi, as this manuscript has it, whose upanama was Ghare. L. 1824. The book was composed in Saka 1625. E. 352.
- 1476-77-78.** Sankhasmriti. Satachandipaddhati. Satatapasmriti.
- 1479.** Santiprakasa. A part of the Viramitrodaya, No. 1461, q. v.
- 1480.** Santimayukha. A part of the Bhagavantabhaskara.
- 1481-82.** Santiratna. By Kamalakara. Santiviveka. By Madana. E. 353.
- 1483-84.** Santisara. By Dalapatiraja. Oudh X, 18. Santisara. By Dinakara.
- 1485.** Sivadamanarchanapaddhati. Written for Vinayasinha, a former Maharaja of Ulwar.
- 1486-87.** Sivaratripaddhati. Four copies. Sivaratriratodyapanavidhi. Five copies.
- 1488-89.** Sukraniti. Suddhimayukha. From the Bhagavantabhaskara.
- 1490.** Suddhiratna. From the Anupavilasa, No. 1240, q. v.
- 1491.** Suddhiviveka. By Rudradhara, son of Lakshmidhara, younger brother of Haladhara. He is quoted by Raghunandana, Kamalakara and Nilakantha. Eggeling, No. 1742. L. 1736, 1934. Two copies.
- 1492.** Sudrasunkara. Incomplete.
- 1493.** Sraddhakalpalata. By Napa Pandita. Eggeling, Nos. 1731-2. Another copy is incomplete.
- 1494.** Sraddhakanda. From Nrisinha's Prayogaparijata.
- 1495-96-97.** Sraddhakanda. Sraddhakarika. E. 354. Sraddhakriyapradipa. E. 355.
- 1498.** Sraddhaganapati. By Ramakrishna. IO. 1708 B.
- 1499.** Sraddhachandrika. A part of the Dharmasudhanidhi by Divakara, son of Mahadeva. Hall, p. 176. L. 734. Peters. 2, 188.
- 1500.** Sraddhachintamani. By Vachaspatimisra. L. 430, 1650.
- 1501.** Sraddhanirupana. Incomplete. IO. 617 is a work of the same name.
- 1502-3.** Sraddhanirnaya. Incomplete. Sraddhapaddhati. By Ramagpihotrin.
- 1504-5.** Sraddhapaddhati. Sraddhamantravyukhya. By Halayudha. E. 356.

1506. *Sraddhamayukha*. Part of the *Bhagavantabhaskara*. Egg. No. 1442.
- 1507-8. *Sraddhaviveka*. By Rudradhara. Egg. No. 1741. *Sraddhashodasavidhi*. E. 357, P.
1509. *Sraddhasutrashasha*. By Gadadhara. E. 358.
1510. *Sraddhasutrarthamanjari*. By Gadadhara.
1511. *Sraddhangubhaskaraprayoga*. By Vishnusarman, son of Yajnadatta. E. 359.
1512. *Sraddhendusekhara*. By Nagoji Bhatta. E. 360.
- 1513-14. *Sanksheparudrapaddhati*. *Sandhyatika*. By Satrugna. E. 361.
1515. *Sandhyabhashya*. By Ramasrama. Composed in Saka 1574. Ramasrama gives his spiritual lineage. He was pupil of Mahadeva, who was pupil of Ramachandra, who was pupil of Vishvasrama, who was pupil of the Yativara Visvanatha. E. 362.
1516. *Sandhyabhashya*. By Anandagiri. Two copies.
1517. *Sannyasadipika*. Or *Sannyasapaddhati*. By Sachchidanandasrama, a pupil of Nrisinhasrama. E. 363.
1518. *Sanskarakalpadruma*. By Yanjnika Jagganatha, son of Sankara Sukla (this last is the name of the author of a *Mimansarthapradipa*). E. 364.
1519. *Sanskaraakustubha*. Or *Sanskarakamudi*. By Anantadeva. Part of his *Smritikaustubha*. Egg. No. 1475. IO. 105, &c.
1520. *Sanskaraadinakaroddyota*. By Visvesvara, surnamed Gaga Bhatta, nephew of Kamalakara (1612). This *Dinakaroddyotta* was commenced by his father Dinakara and completed by Visvesvara. L. 702. Bik. 886, &c.
1521. *Sanskaraabhaskara*. By Sankara, son of Nilakantha. Eggeling, Nos. 1464-6. Ox. p. 280. Aufrecht in CC. identifies this book with the next entry.
1522. *Sanskaramayukha*. The first part of the *Bhagavantabhaskara*. Written by the author's son, Sankara, author of the foregoing. Eggeling, No. 1439, attributes the *Sanskaramayukha* to Nilakantha himself, and says that it was superseded by the *Sanskaraabhaskara*.
- 1523-24. *Sanskaramartanda*. *Sanskaraaratna*. From the *Anupavilasa*, No. 1249.
1525. *Samayanirnayasaukhya*. By Tadarumalla. See No. 1633.
1526. *Samayamayukha*. A part of the *Bhagavantabhaskara*. See No. 1257.
- 1527-28. *Sarvadevapratishtha*. *Sahasrachandividhi*. E. 365.
1529. *Sadhanadipika*. By Narayana Bhatta. L. 1721.
1530. *Snanadipika*. A Commentary by Gopinatha, son of Madhava, on the *Snanasutraparisista* of Katyayana. Ox. p. 379. This should have been entered under *Yajur-Veda*.
1531. *Smartamartanda*. By Martanda Somayajin. Two copies. E. 366.
1532. *Smartollasa*. By Sivaprasada. In K. 12 a *Srautollasa* by Sivaprasada is entered. The *Upakarmaprayoga* of this book is in GBC., Bhandarkar's Report, 1881-82, p. 23. E. 367.

- 1533-34. Smritikaustubha. By Anantadeva. E. 368. Smrititattva Dayatattva. By Raghunandana.
1535. Smritiratanakara. By Venkatanatha.
1536. Smritisara. By Yajnikadeva. Two copies. Bik. p. 108. E. 369.
1537. Smritisara. By Sarojasundara. E. 370.
1538. Smritisarasangraha. By Vidyānandanātha. E. 371.
1539. Smritisarasamuchchaya. By Ruchi. E. 372.
1540. Smritisudhakara. By Sankara. L. 1699. Bik. p. 468.
1541. Smritiyarthasara. By Śrīdhara, son of Nagavishnu. The Prayaschitta chapter only. Eggeling, Nos. 1543-1548. Bhandarkar's Report, 1883-84, notes that the Smritiyarthasara is quoted in Hemadri's Sraddhaprakarana, so that our author must have lived before the 13th century. E. 373.
- 1542-43. Haritasmṛiti. Haritasmṛiti. (Bṛihat.) E. 374.
1544. Homapaddhati. By Lambodara. Two copies.
- 1545-46. Vasisthahomapaddhati. Homapaddhati. By Madhava. E. 375.

Bhakti.

1547. Abhayapradana. Bhakti according to the Ramanuja sect. By Varadacharya.
1548. Archiradimargavaibhava. Also of the Ramanuja sect.
1549. Arthapanchaka.
1550. Ashtadasarahasyani. Oudh IX, 18, is a work by Ramanuja of this name.
1551. Alamandarastotra. By Yamunacharya Svamin of Rangakshetra. Hall, p. 117, mentions a Commentary on the Bhagavadgita by this writer. With a Commentary. Ox. p. 127.
1552. Karnananda. A champu. By Krishnadasa. Aufrecht refers only to Radh. 23 and P. 189. With a Commentary by Sriprabodha.
1553. Kshamashodasi. E. 376.
1554. Gangabhaktitarangini. By Ganapati, son of Dhāresvara ("a resident of Mithila, and a scion of the family of the King of Dhara.") L. 1867.
1555. Gangabhaktiprakasa. Phek. 15 and Lahore 1882, 9 are books of this title.
1556. Gangasataka. By Narayanacharya (Atreya). E. 377.
1557. Gokulesalilasudhasindhu. E. 378.
1558. Gauragadadharashtaka. Or Utkanthamanimalika. By Achyutananda. E. 379.
1559. Gaurangastavakalpavriksha. By Raghunathadasa Gosvamin. E. 380.
1560. Chatuhslokiyavyakya. By Vitthala Dikshita. Two copies. E. 381.
1561. Chaitanyacharitamrita. The biography of Chaitanya.
1562. Tattvadipa. With a Commentary. Aufrecht refers to Radh. 30.
1563. Narayanasarasangraha. Two copies. E. 382.

1564. Panchatattvanirupana. By Harikrishna. E. 388.
1565. Pushtipravahamaryadabhedha. With a Commentary. Both by Vallabhaacharya. Hall, p. 147.
1566. Prapannamrita. Or Ramanujacharita. A legendary biography of Ramanuja. Hall, p. 203. L. 1731.
1567. Prameyaratnavali. By Vidyabhushana. With a Tippiana, called Kantimala, by Balabhadra. E. 384.
1568. Premamanjari. By Krishnachaitanya (born in 1485).
1569. Bhaktiprabha. A Commentary on a number of verses on bhakti taken from the Bhagavatapurana.
1570. Bhaktibhaskara. By Tarkatilakabhattacharya. This writer was previously known only as the author of a Sarasvatasutravritti. In this MS. he states that he was the son of Dvarikadasa and Devamamati, and that Mohana was the name of an elder brother. E. 385.
1571. Bhaktibhushana. Kh. 208 is a Bhaktibhushanasandarbhya, by Narayana Bhatta. E. 386.
1572. Bhaktimargopadesa. By Charanadasa, son of Vallabha. E. 387.
1573. Bhaktiratna. By Kamalakara, son of Ramakrishna. Aufrecht refers only to Oudh IX, 18. E. 388.
1574. Bhaktirasamritasindhu. Or ("more accurately" Auf.) Bhaktirasamritasindhu. By Sanatana Gosvamin.
1575. Bhaktivardhini. Or Bhaktivivardhini. By Vallabhaacharya. With the Commentary of Kalyanaraya. This last writer was born in 1567. For the Bhaktivardhini itself see Hall, p. 148. E. 389.
1576. The same. With the author's own Commentary. E. 390.
1577. Bhagavadarchanavidhi. By Raghunatha. E. 391.
1578. Bhagavadaradhanavidhi. By Narayana Muni. E. 392.
1579. Bhagavadbhaktiprasansa.
1580. Bhagavadbhaktimahatmya. By Chandradatta (Maithila). Aufrecht refers only to Oudh VIII, 30. Chandradatta was the author also of a Kasigita or Kasikagita (L. 2364) and a Krishnavirudavali and Commentary. E. 393.
1581. Bhagavadbhaktiratnavali. "A collection of verses bearing on bhakti, culled from the Bhagavatapurana, by Vishnupuri Tairabhukta." Aufrecht, who notes that Vishnupuri or Vaikunthapuri, from Tirabhukti, was a pupil of Madanagopala, and that he is quoted by Purushottama in the Avataravadavali, and in the Padyavali. Our copy of the book gives the date of the composition of the work, Saka 1555. Accompanied by the author's Commentary, called Kantimala. Two copies. E. 394.
1582. Bhagavadbhaktirasayana. By Mudhusudana Sarasvati. Hall, p. 145. L. 458. Two copies. The MSS., as is the case also with L., contain the first Ullasa only of the work.
1583. Bhagavadbhaktiviveka. Or Bhagavadbhaktinirnaya. By Anantadeva, son of Apadeva. Two copies. Hall, p. 145. E. 395.
1584. Bhagavatamrita. With the Commentary, called Digdarsini.

1585. *Madhuryakadambini*. L. 2101.
1586. *Muktaphala*. "Vaishnava doctrine based on the *Bhagavatapurana*."—Aufrecht. By Vopadeva, with the Commentary called *Kaivalyadipika* of Hemadri. Vopadeva was son of Kesava and pupil of Dhanosa. He was Pandit to Mahadeva, King of Devagiri. Aufrecht notes that he is quoted in the *Madhaviyadhatuvritti*. L. 597 (Text), 1466 (Commentary).
1587. *Muktirahasya*.
1588. *Yamunashtaka*. By Vallabhacharya. With a Commentary by the author's son Vitthala, and a *Tippana* by Haridasa. Hall, p. 147, notices the text, and has at p. 152 *Yamunashtapadi* by Vitthala. The author of the *Tippana* here was a relative of Vitthala, who wrote a great number of tracts on bhakti. E. 396.
1589. *Raghuviragadya*. By Venkata.
1590. *Radhakrishnaganokdesadipika*. Composed in Saka 1472. E. 397.
1591. *Radhakrishnabhaktichandrika*. By a pupil of Pradyumna. E. 398.
1592. *Radhabhaktimanjusha*. By a pupil of Pradyumna. Composed in Samvat 1812.
1593. *Radhasudhanidhinamastavaraja*. By Gosvamin Harivansachandra.
1594. *Radheyasiddhanta*. By Vansidhara. E. 399.
1595. *Ramanamanahatmya*. By Achyutasrama, a disciple of Paramanandasrama or Chidanandasrama. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 169. E. 400.
1596. *Vasishthasanhita*. E. 401.
1597. *Varttanala*. E. 402.
1598. *Vishnudharmamimansa*. E. 403.
1599. *Vaishnavasiddhantasarasangraha*. Or *Pashandadalana*. By Virabhadra. Two copies.
1600. *Sandilyasutrabhushya*. By Svapnesvara. Hall, p. 144. L. 1224.
1601. *Sankalpapakpadruma*. With a Commentary. E. 404.
1602. *Sampradayapradipa*. By Gada, pupil of Vitthala, son of Vallabhacharya. In GBC., Peters. 3. 389. Aufrecht writes the author's name Gadadhara. Two copies. E. 405.
1603. *Siddhantachandrody*. E. 406.
1604. *Siddhantarahasya*. By Raghunatha. This must be the book which, as Aufrecht notes, is quoted by Raghunatha in his *Anumanadidhiti*.
1605. *Sevaphala*. By Vallabhacharya. Hall, p. 149.
1606. A Commentary on the foregoing. By the author himself.
1607. *Stavamala*. By Rupa Gosvamin. L. 1529, 1614.
1608. A Commentary on the foregoing. Incomplete.
1609. *Svamanobodhavakyani*. With the Commentary of Vallabhacharya. E. 407.
1610. *Harinamavyakhya*. By Jiva Gosvamin. E. 408.
1611. *Haribhaktivilasa*. By Gopala Bhatta. Two copies.
1612. *Haribhaktisudhodaya*. From the *Naradapurana*.

VII. MEDICINE.

1613. Anjananidana. Ascribed to Agnivesa. This old writer is quoted as a medical authority by Vagbhata, Ox. p. 303 ; by Misrabhava, Ox. p. 310 ; and by Tisata, Ox. p. 358. Aufrecht in CC. Bik. p. 650, where it is called Netranjana.

1614. Arkaprakasa. Or Arkachikitsa. Attributed to Iankesvara Ravana. Weber, p. 291. E. 409.

1615. Ashtangahridayasanhita. By Vagbhata, son of Sinhagupta, who was son of Vagbhata.

1616. The Commentary, called Sarvangasundari, on Vagbhata's Ashtangahridayasanhita, by Srimad Arunadatta, son of Sri Mrigankadatta. Weber, p. 280. Two copies.

1617. Asvayurvedasastra. Or Asvavaidyakasastra. By Mahasamanta Jayadatta, son of Vijayadatta. L. 1647. Two copies.

1618. Atreyasanhita. L. 2633.

1619. Ayurvedaprakasa, by Madhavopadhyaya of the Sarasvatakula, an inhabitant of Benares. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 150.

1620. Ayurdamahodadhi. By Sri Sukha. E. 410.

1621. Ayurvedasangraha. By Chakradatta, son of Narayana. He is here styled Gaudacharya, and he refers to the Gauda king, who was his patron. Chakradatta is short for Chakrapanidatta. L. 638, where the book is called Chikitsasangraha or Gudhavakyabodhaka. E. 411.

1622. Kutamudgara. Essays on Digestion and Dietetics. By Madhava. L. 792, where, as here, an anonymous Commentary is attached to the text. In GBC., Peters. 2, 195. Ox. p. 312. This Madhava or Madhavakara was the son of Indukara.

1623. Kshemakutuhala, or Kshemaraja. By Kshemasarman, son of Naravaidya Manmatha. E. 412.

1624. Charakasanhita. By Charaka.

1625. The part of the foregoing called Sutrasthana.

1626. Chikitsakalika. Or Yogamala. By Tisata, son of Vagbhata, father of Chandruta. Weber, pp. 292-3. L. 3051. In GBC., Peters. 2, 195.

1627. Chikitsanjana. By Upadhyaya Vidyapati. E. 413.

1628. Chikitsasarasangraha. By Tripurarin. E. 414.

1629. Chikitsasarasangraha. By Anandabharati. This is the same book as the one entered under the name found here, also Anandamala, by Anandasiddha in CC. E. 415.

1630. Chovachiniprakasa. By Gosvamin Madhusudanasarman, son of Vrajaraja Gosvamin, father of Radhakrishna and Devidatta Prasada (who died in 1877), grandfather of Javaladatta Prasada. He was almoner to Ranjit Sing. The Chovachini is the China-root. Aufrecht, who refers only to Radh. 31.

1631. Chikitsasarasagara. By Nanda Kisora Misra, son of Veniprasada, who was son of Sitarama, who was son of Manikanta, of the Gautama gotra. The book was composed in Samvat 1814 in the time of Madhavrao Sindia. Two copies.

1632. Jvaratimirabhaskara. By the Kayastha Chamunda. The work was composed in Sam. 1546. Bik. p. 643, where our first verse is omitted. It shows that Kumbha was the name of the author's father, not of the father of his patron, King Rajamalla (of Medapata). E. 416.

1633. Toderananda. The medical section. The Toderananda was an encyclopaedia of law, astronomy and medicine, compiled by Akbar's famous minister Toderamalla, son of Bhagavutidasa. This part is also called Ayurvedasaukhya. Weber, p. 289.

1634. Trisati. Or Jvarutrisati Vaidyavallabha. By Sarngadhara, son of Devaraja, and pupil of Vaikunthasrama. With a Commentary, called Vaidyavallabha, by Vaidyavallabhabhatta. E. 417.

1635. Dravyagunasatasloki. Or Satasloki. By Trimalla Bhatta (Tirumalakavi). L. 203. The author, whose older name is Tirumalla, was a Tailanga, son of Vallabha, grandson of Singana Bhatta, father of Sankara Bhatta, the author of the Rasapradipa.

1636. Dhanvantarinighantu. A glossary of materia medica. L. 823.

1637. Dhatukriya. From the Rudrayamalatantra.

1638. Dhatumarana. Aufrecht has a reference to a tract of this name by Sarngadhara, B. 4, 226.

1639. Nadibhedha.

1640. Nadijariksha. Ascribed to Ravana. Two copies.

1641. Nighanturaja. Or Rajanighantu, or Abhidhanachudamani. A dictionary of materia medica. By Narahari, son of Isvara Suri, a Kashmirian. Ox. p. 323. L. 566.

1642. Nighantunamavali. By Govardhananatha.

1643. Pathyapathyavinischaya. In GBC., Peters. 2, 195.

1644. Palakupyā (Gajachikitsa, Gajavaidya, Gajayurveda, Hastayurveda). See Peters. 1, 98-100.

1645. Balatantra. By Kalyana, son of Muhidhara. L. 818. There is an incomplete copy in GBC., Peters. 3, 399. Two copies.

1646. Balabodha.

1647. Bhavaprakasa. By Bhavamisra. L. 180. Two copies.

1648. Bhishukchakrachittotsava. Aufrecht refers only to Kasin. 36. E. 418.

1649. Madanapalavinodanighantu. Or Madanavinoda. A vocabulary of materia medica, composed in 1375, and attributed to Madanapala. Four copies.

1650. Madhavanidana. Or simply Nidana. Called also Rugvinischaya, or Rogavinischaya. By Madhava, or Madhavakara, son of Indukara. With the Commentary, called Atankadarpana, of Vaidyavachaspati, or Vachaspati, son of Pramoda. Ox. p. 314.

1651. Another Commentary on the Madhavanidana, called Madhukosa, by Vijayarakshita. Bik. p. 649. E. 419.

1652. Yogachintamani. Or Vaidyakaśarasangraha. By Harshakirti. See No. 1193. In GBC., Peters. 3, 399.

1653. Yogatarangini. By Trimalla Bhatta, No. 1634. E. 420.

1654. Yogatarangini (Brihati). E. 421.

1655. Yogamuktavali. By Vallabhadeva. E. 422.

1656. Yogasataka. Attributed to Vararuchi. Weber, p. 296. Yogasamuchchaya. By Navanidhirama, son of Sahimalla. E. 423.

1657. Rajendrakosha. By Ramachandra, son of Prabhakara. Our author wrote at the request of Indrasinha, King of the Gaudas. E. 424.

1658. Ratnakutuhala. Composed in 1442. Two copies.

1659. Rasakalpa. Part of the Rudrayamalatantra.

1660. Rasaparijata. By Lakshmidhara Sarasvati.

1661. *Rasamanjari*. By Salinatha, son of Vaidyanatha. L. 2162.
- 1662. *Rasamuktavali*. There is a medical work of this name in B. 4, 236.
- 1663. *Rasaratnapradipa*. By Ramaraja, son of Ratnadeva. K. 216. E. 425.
1664. *Rasuratnasamuchchaya*. By Vagbhatu, son of Sinhagupta. E. 426.
1665. *Rasaratnakara*. By Nityanatha Siddha, son of Sankhagupta and Parvati. Bik. p. 656. Three copies.
- 1666. *Rasarahasya*. By Dayagrama, son of Devakinandana. Cf. Weber, p. 289.
- 1667. *Rasarajalakshmi*. By Ramesvara Bhatta, son of Vishnu. Ox. p. 321.
- 1668. *Rasasāgara*. Aufrecht refers to K. 216 and Radh. 32: and notes that the *Rasasagara* is quoted in the *Rasarajalakshmi* (last entry).
- 1669. *Rasasara*. By Govindacharya. E. 427.
- 1670. *Rasasiddhiprakasa*. By Vishnugiriji Gosvamin, inhabitant of Cutch. K. 216 is an entry of a book with this title.
1671. *Rasendrakalpadruma*. By Ramakrishna Bhatta, son of Nilakantha Bhatta. Weber, p. 299. Ox. p. 321. L. 2165.
- 1672. *Rasendrachintamani*. By Ramachandra of the Guha family. Weber, p. 299. Ox. p. 321. L. 1422.
- 1673. *Rajamartanda*. By Bhoja. The chapter on medicine, called also *Yogasarasangraha*. L. 218.
1674. *Rogarogavada*. By Virāvara, son of Devidasa, of Kanyakubja. Composed in Sam. 1725. E. 428.
1675. *Langanapathyanirnaya*. By Kasinatha. Composed in Sam. 1792. There is a copy of this work in the Hultsch Collection, Oxford. E. 429.
1676. *Lakshmanotsava*. By Lakshmana (Mathurakayasthavansa), son of Amarasinha. Bik. p. 646. Composed in Sam. 1506. E. 430.
1677. *Vangasena*. Or *Chikitsasurasangraha*. The first title is the author's name, by which the book is very generally called. Vangasena was the son of Gadadhara, an inhabitant of Kantika. Aufrecht notes that Vangasena is quoted in the *Lauhapradipa*, Weber, p. 301, and by Bhavamisra, Ox. p. 311. E. 431.
1678. *Virasinhavaloka*. Or *Virasinhavalokana*. By Virasinha of the Tomara race, son of Devavarman, who was son of Kamulasinha. Composed in Sam. 1439. Bik. p. 495.
1679. *Vrinda*. Another example of a book called by the name of its author. The author, Vrinda, is sometimes called Viravrinda Bhatta. Aufrecht notes that his book is quoted in the *Vasudevanubhava*, Weber, p. 289, in the *Todarananda*, No. 1632, and in the *Yogasangraha*. Weber, p. 296. E. 432.
- 1680. *Vaidyakadamba*. By Kadamba. E. 433.
1681. *Vaidyachandrodaya*. By Trimalla Vaidya Tailanga, son of Vallabha, who was son of Singana Bhatta, father of Sankara Bhatta. E. 434.
1682. *Vaidyajivana*. By Lolimbaraja, son of Divakara, client of Harihara, son of Surya.
- 1683. The same. With a Commentary, called *Jagachchandrika*, by Bhagiratha. This Commentary does not appear to be known elsewhere. The writer must be the Bhagiratha, son of Harshadeva, of the Pitamundi family, who lived under Jagachchandra of Kurmachala, and who called his Commentary on the *Raghuvansa* also *Jagachchandrika*, in compliment to his patron.

1684. The same. With the Commentary of Harinatha, son of Manohara, who was son of Lakshmidasa. In GBC., Peters. 2, 198. E. 435.
1685. Vaidyadarpana. By Pranatha. Composed in Sam. 1883. Aufrecht refers only to Lahore, 22. E. 436.
1686. Vaidyamanorama. Bik. p. 63.
1687. Vaidyaratna. By Sivananda Gosvamin. E. 437.
1688. Vaidyavinoda. By Sankara Bhatta, son of Ananta Bhatta. L. 2546.
1689. Vaidyavilasa. By Raghava. He is also called here Raghunatha, so that the two entries in CC. must be thrown together. He was an inhabitant of Champavati, and composed this book in Saka 1619. E. 438.
1690. Vaidyasarvasva. Weber, p. 302. E. 439.
1691. Vaidyavitopadesa. Or Vaidyakasarasangraha. By Srikanthasambhu. L. 3119. Aufrecht notes that the author is referred to in the Sarvagadharapaddhati and in the Prayogamrita. Ox. p. 316.
1692. Vaidyamrita. By Moresvara Bhatta, son of Manikyabhatta Vaidya, inhabitant of Mahamadnagura. Composed in Sam. 1603. E. 440.
1693. Satuloki. By Vopadeva. Weber, p. 303. Ox. p. 319. Weber, No. 1751. A second copy is incomplete. Three copies. E. 441.
1694. Sarvagadharasankhita. By Sarvagadhara, son of Damodara. Two copies.
1695. A Dipika on the foregoing. By Adhamalla, son of Bhavasinha, who was son of Chakrapani. Adhamalla flourished in the time of King Jaitrasinha. E. 442.
1696. Sadyogaratnavali. By Gangarama. E. 443.
1697. Samipatachandrika. By Manikya, son of Padmanabha. Two copies. E. 444.
1698. Sarvaroganidana. E. 445.
1699. Sarvasangraha. E. 446.
1700. Sarvasadhhanidana. By Bhavamisra. E. 447.
1701. Sarasamuchchaya. On horses and their diseases. By Bilhana, son of Kalhana, who was son of Yasahpala. Aufrecht refers to Oudh XVI, 148, and Bühler 558. He makes Kalhana the author, and calls him son of Bilhana. E. 448.
1702. Siddhamantraprakasa. By Vopadeva. A Commentary on the Siddhamantra of his father Kesava. Mention is made of King Sinharaja. E. 449.
1703. Susruta. His Ayurvedaprakasa is generally styled by the author's name.
1704. A Commentary on Susruta, called Nibandhasangraha, by Dallana, as the name is spelt here. Aufrecht notes Ullana, Uhlana and Dalhana as variants of the name. Two copies. Bik. 651.
1705. Svarnakaramarana.
1706. Hikmatprakasa. Translated from the Arabic by Mahadeva Pandita, son of Balakrishna, who was son of Nrisinhadeva. Bik. p. 641. Composed in Sam. 1830.
1707. Hridayadipikanighantu. A glossary of materia medica. By Vopadeva. Bik. p. 642.
1708. Hikmatpradipa. By the same. Said here to be the second part of the Hikmatprakasa (No. 1706).

VIII. ASTRONOMY AND ASTROLOGY.

1709. *Abdaratna*. By Durgasahaya. Aufrecht refers only to Ben. 30 (2) and Kasin. 22. Durgasahaya wrote also a *Muhurtarachana* and a *Vrittavivechana* (metrics). E. 450.

1710. *Amarabhushana*. By Amarasinha. E. 451.

1711. *Arishtanavanita*. Sometimes called *Navanitarishta*. By Navanitarama. (Aufrecht, *Navanita Kavi*). With a Commentary by Sridhara. Rice, 32, is a copy of this Commentary. The Astronomer Sridharacharya is quoted twice by Bhaskara in the *Bijaganita*, in Kesava's *Jatakapaddhati* (Bhandarkar's, Report 1882-83, p. 30), in *Kesavajatakapaddhatyudaharana* (Ox. p. 338), in the *Kundakaumudi* (Ox. p. 341) and in the *Muhartachintamanitika*. Probably there were several astronomers of the name. Aufrecht in CC. E. 452.

1712. *Arkasankrantiphala*. Incomplete. Two copies.

1713. *Arghyadipika*. Probably the same as the *Arghadipika* by Ramadasa in Kasin. 4.

1714. *Arghyaphalavasana*. Described as a part of the *Suryasiddhanta*, No. 2019.

1715. *Avirodhaprakasa*. By Yajnesvara. Aufrecht refers only to K. 222.

1716. *Ashtakavarga*. Oppert II. 910, 1945. Three copies.

1717-18. *Ashtaisvaryaphala*. E. 453. *Ashtottaridasaphala*. B. 4, 14.

1719. *Akhetakachakra*. Incomplete. E. 454.

1720. *Ududayapradipa*. Called also *Parasarahora*. With a Commentary, called *Ududayapradipoddyota*. By Bhairavadatta Suri, son of Harirama Sarman. L. 3232. Cf. Nos. 1838-9. Two copies.

1721. *Karanakanthirava*. By Kesava, called also *Kesavarka* or *Kesavaditya*, son of Raniga, who was the son of Sri Aditya, who was the son of Janardana. Kesava had two brothers, Jayaditya and Krishna. He was the father of Ganesa Daivajna (1520). Compare Weber, p. 261, and Ox. p. 349. A second copy is incomplete. E. 455.

1722. *Karanakutuhala*. Or *Grahagamakutuhala*, or *Brahmatulya*, or *Brahmatulyasiddhanta*. By Bhaskara, son of Mahesvara. This writer was born in 1115. He completed his *Siddhantasiromani* in 1151, and the present book in 1184. Weber, p. 236. Ox. p. 327. In GBC., Peters. 1, 115.

1723. *Karanaprakasa*. By Brahmadeva Ganaka (Aufrecht Brahmadeva Pandita. In K. 229 he is called Brahmadata, son of Chandra Bhatta (in this MS. Chandra Buddha). He wrote this book in 1093. E. 456.

1724. *Karanavashmava*. By Sankara. This writer, whom Aufrecht calls doubtfully the son of Harihara, was pupil of Harsharatna, and wrote his Commentary on Bhaskara's *Karanakutuhala* (No. 1722) in 1619. Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 27 (Sankara Kavi). Bik. p. 310. Two copies.

1725-26. *Kakasabdapariksha*. *Kalachakra*. Attributed to Vararuchi. E. 457.

1727. *Kundalikalpataru*. By Jagesvara. B. 4, 118. E. 458.

1728. *Kripapaddhati*. By Devakinandana Daivajna, son of Jivananda Daivajna. He wrote this book in Saka 1736. E. 459.

1729-30. *Keralaprasna*. By Garga. Two copies. Oudh XV, 68. *Keralasutra*. Radh. 33.

1731. *Kesavi*. Also called *Jatakapaddhati*. By Kesavarka (No. 1721). Weber, p. 260, 261. Ox. p. 337. L. 2448. With the Commentary of the author. Bik. p. 312. In GBC., Bhr. 314. Two copies.

1732. The Commentary, called Udaharana, on the above by Visvanatha, son of Divakara Daivajna. He wrote between 1612-1632. Weber, p. 261. Ox. p. 337. L. 1340. Divakara of Golagrama, son of Bhattacharya, had five sons : Krishna, Vishnu, Mallari (Grahlaghavatika No. 1750), Kesava and Visvanatha (our author). Krishna was the father of Nrisinha (Suryasiddhantavasanabhashya No. 2011) and the grandfather of Divakara (No. 1733). Aufrecht in CC.

1733. The Commentary, called Praudhmanorama, on the same by Divakara, son of Nrisinha, who was son of Krishna Daivajna. Compare last entry. He wrote this book in Saka 1548. In GBC., SB. 72-3. E. 460.

1734. Kautukalilavati. By Bhutta Ramachandra, son of Vidyadhara. In GBC., Peters. 2, 192 (Rama Bhutta). Bik. No. 679 is the same book. E. 461.

1735. Krantipatrayatrayavivarana. By Visvarupa Ganaka, called also Munisvara, son of Ranganatha, who was son of Ballala Daivajna. Ballaladeva Daivajna of Benares, the author of the Bhojaprabandha, had five sons : Rama, Krishna (served under Jakangir), Govinda, Ranganatha (wrote his Suryasiddhantagudharthaprakasaka in 1604, No. 2021) and Mahadeva. E. 462.

1736. Gajayogarnava. E. 463.

1737. Ganakanandana. By Nandikesvara, son of Vedangaraya (No. 1415). E. 464.

1738. Ganitatattvachintamani. Called also Tattvachintamani. By Divakara (No. 1733). In GBC., Peters. 2, 192. E. 465.

1739. Ganitalata. By Vallabha Ganaka. Aufrecht refers only to Oudh VIII., 14. E. 466.

1740-41. Gargasanhita (brihad). Two copies. E. 467. Gargasanhita (laghu). The Titliprakarana of.

1742. Gautamajataka. A second copy has the Commentary of Lakshminipati. E. 468.

1743. Gaurijataka.

1744. A Commentary on the Grahakalpataru. By Raghunatha. E. 469.

1745. Grahakautuka.

1746. Grahakaustubha. By Mapidasa or Mayidasa, son of Prayaga and Tapi. An Audichya Brahmin of Gujarat. Pupil of Rama. Bik. p. 225 (which begins differently) gives Mayadasa as the name. E. 470.

1747. Grahagocharaphala. Oppert, 599, is a book of this name.

1748-49. Grahanahehlayadisadhanayogasaruni. Grahabhavaphala. Two copies.

1750. Grahlaghava. Called also Siddhantarashya. By Ganesa Daivajna, or Ganesvara Acharya, of Nandigram, son of Kesavarka (No. 1721). He wrote this book in 1520. Weber, p. 237. L. 2024. With the Commentary of Mallari. This writer was the third son of Divakara, and brother of Krishna, Vishnu, Kesava and Visvanatha. See No. 1732. L. 2025.

1751. The Commentary, called Udaharana, of Visvanatha (No. 1732) on the Grahlaghava. L. 2456.

1752. Chandrapradipika. E. 471.

1753. Chandronmilana, Bik. p. 578. L. 490 is the same book with a somewhat different opening. L. describes the book as an astrological miscellany compiled from various works, but principally from five Tantras and the Adichudamani, a work said to have been compiled by Jina himself. E. 472.

1754. A Commentary on the foregoing, called Prabha (B. 4, 130 "Chandronmilana by Chandra-prabha" is perhaps this book). E. 473.

1755. A Commentary, called Udāharana, on the same. E. 474.

1756. Chamatkarachintamani. By Narayana. Aufrecht in CC. ascribes two other astronomical works to this Narayana : the Amritakumbha B. 4, 114 (quoted in the Muhurtadipika, a work written in 1661), and a Grahalaghava B. 4, 26. With the Commentary of Dharmesvara Daivajna from Malava. L. 2666. Dharmesvara was the author also of a Kesavivasanabhashya.

1757. Chudamanisara. By Lakshmana Bhatta. Aufrecht refers only to Ben. 27. He assigns to this Lakshmana two other works : the Daivajnavidhivilasa of a number of entries in Oppert (Lakshmana Yajvan), and a Ramalagrantha, Ben. 31. E. 475.

1758-59. Janmapatrikapaladesasloka. Janmapatirilekhanapaddhati.

1760. Jatakakamadhenu. E. 476.

1761. Jatakalandrika. By Venkatesa. Aufrecht refers only to Oppert II., 1966. E. 477.

1762. Jatakapaddhati. By Sripati Bhatta, son of Nagadeva, who was son of Kesava. Bik. p. 338.

1763. The same. With the Commentary of Krishna Daivajna, son of Ballala, No. 1735.

1764. Jatakapaddhati. By Divakara, son of Nrisinha, who was son of Krishna. See No. 1732. E. 478.

1765. Jatakapaddhatikalpavalli. By Vitthala, son of Buba Sarman. This writer was living in 1620 (date of his Kundamandapasiddhi) and in 1628 (date of his Muhurtakalpadruma). E. 479.

1766-67. Jatakaparipathi. Jatakaparijata. By Vaidyanatha. Two copies. E. 480.

1768. Jatakasaradipika. By Nrihari. Apparently a Commentary on his own Jatakasara (Burnell, p. 78 : Oppert II, 5980). Aufrecht notes that this writer quotes Saravali, Horapradipa and Janmadipa. E. 481.

1769. Jatakadesa. By Damodara Daivajna. Aufrecht notes that a Shatpanchasatikika by a writer of this name and title is quoted in Kesava's Jatakapaddhati. E. 482.

1770. Jatakabharana. By Dhundhiraja, son of Nrisinha, of Partapura on the banks of the Godavery. Father of Ganesa, No. 1804. Bik. p. 299. Weber, p. 259.

1771. Jatakalankara. By Ganesa Daivajna, son of Gopala. With the author's Commentary composed in 1614. L. 2416. Gopala, Surya and Ramakrishna were three sons of Kavaji of Gujarat.

1772. Jaiminisutra. E. 483.

1773. A Commentary on the foregoing by Krishnananda Sarasvati. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XXXIV, Peters. 3, 398. Krishnananda Sarasvati, or Balakrishnananda, was a Dravida, pupil of Sridhararya, Svayamprakasa, Gopala, Sivarama, Purushottama and Purnananda. Our book is perhaps to be identified with the entry in Suchipustaka, p. 58. E. 484.

1774. Another Commentary on the same. By Venkatesa. Aufrecht (Venkatacharya) refers only to B. 4, 136. E. 485.

1775. A third Commentary on the same. Incomplete.

1776-77. Jnanamanjari. By Somanatha Bhatta. Jnanapradipa. Bik. p. 302. Two copies.

- 1778.** Jyotihsara. By Kirtikara, called also Vriddha, son of Horila. E. 486.
- 1779.** Jyotihsarasangraha. Aufrecht, who has no reference, notes that this book is quoted in the Madanaparijata, and by Raghunandana in his Udvahatattva. E. 487.
- 1780.** Jyotihsarasiddhanta. By Sukla Mathiuranatha, who wrote this book in Saka 1704. The writer, whom Aufrecht distinguishes from the prolific author of the same name and title, was a native of Malava, who had settled in Pataliputra, and wrote at the instigation of Prince Dalachandra. E. 488.
- 1781.** Jyotihsaroddhara. By Harshakirti Suri. See No. 1133. Bik. p. 306. E. 489.
- 1782.** Jyotiribandhasarvasva. By Sivadasa Bhatta. In Lahore 10 the book is called Jyotiribandhasangraha. E. 490.
- 1783.** Jyotirmanimala. By Kesava, who wrote it in 1564. Bik. p. 305. Aufrecht, referring to Cambr. 42, 43, makes this Kesava the son of Divakara, and uncle of Nrisinha (1584.) But in this MS. he calls himself son of Harinatha. E. 491.
- 1784.** Jyotirvidabharana. By Kalidasa. See Weber, No. 1743.
- 1785.** The same with the Commentary, called Subodhini, of Bhaveratna, pupil of Mahimaprabha of the Purnimiyagacheliha. He wrote this book in Sam. 1761. E. 492.
- 1786.** Jyotisha. The Vodanga so called. By Lagadha. With the Commentaries of Somakara and Seshanaga.
- 1787.** Jyotischandrarka. By Rudramani, son of Mahadeva, who was the son of Heramba, who was the son of Huresvara, who was the son of Padmakara, who was the son of Purandara. Composed in Saka 1648. E. 493.
- 1788.** Jyotishkalpataru. Called also here Jatakaskandha. By Kavichudamani. L. 1754.
- 1789.** Jyotishkedara. By Kripasankara. Bik. p. 304. The date is given as Saka 1688 and Vikrama 1822. The author wrote in the city of Kotah, in the reign of Gumanasinha. He was the son of Chhajurama, who was the son of Devakrishna. Lahore 1882, 3, which is a Jyotishkedara by Chhajurau, is probably this book. E. 494.
- 1790.** Jyotishkaumudi. By Nilakantha, son of Ananta, who was son of Chintamani. Our author's brother Rama composed his Muhurtachintamani (No. 1900) at Benares in 1601. The Prasnaprakarana only, as in the MS. which is Aufrecht's only reference, K. 228. Two copies. E. 495.
- 1791.** Jyotishprakasa. By Hirananda, Composed in Saka 1708-1762. See No. 1796. Aufrecht, who refers only to Oudh V, 12, VIII, 14, notes that this book is quoted in the Nirnayasiudhu, Sanskara-kaustubha and Sanskaramayukha. E. 496.
- 1792.** Jyotiratnamala. By Sripati, author of the Jatakapaddhati. See No. L. 1426. Two copies.
- 1793.** A Commentary on the foregoing. By Chaturbhujamisra. E. 497.
- 1794.** Another Commentary on the same. By Mahadeva. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XXXIV. Two copies. Mahadeva was son of Luniga (who wrote notes on his son's look). He wrote this book in Sak. 1186. Two copies. E. 498.
- 1795.** Toderananda. See No. 1633. The Sanhitasaukhya chapter.
- 1796.** Thakuradasavilasa. By Hirananda, son of Narahari, and younger brother of Nayanasukha. A writer of this last name translated Euclid from Arabic into Sanskrit, Cambr. 76. This book was written in Saka 1705. E. 499.

1797. *Tattvapanchasika*. Or *Jyotishatattvapanchasika*. By Harirasa Kavi, a Gauda Brahmin of Benares. Incomplete. In GBC., Peters. 2, 194. E. 500.

1798. *Tajikakaustubha*. By Balakrishna Bhatta. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 147. Balakrishna of Jambusaras was son of Yadava, who was son of Ramakrishna, who was son of Narayana, who was son of Ramajit. A second copy is incomplete. By Tajika (also Tajaka) in this and the titles that follow is meant astrology derived from Arabic or Persian sources. E. 501.

1799. *Tajikatantrasara*. Or *Gajakabhushana*, or *Karmaprakasa*. By Samarasinha, of the *Pragvatavansa*, son of Kumarasinha, who was son of Samanta, who was son of Sobhanadeva, who was son of Chandrasinha, who was minister of one of the Chalukya Princes of Gujarat. See also Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 32 and p. 216. A writer called Samanta composed, under a prince Sripati Vishnudasa, a *Tajikasaratika* in 1620.

1800. *Tajikadivakara*. By Narayana, son of Nrisinha.

1801. *Tajikanikakantha*. Or *Sanjnaviveka*. By Nilakantha, author of the *Jyotishakaumudi*. See No. 1783. With the Commentary, called *Rasala* (not *Sarala*), of Govinda. In GBC., Peters. 2, 194. Govinda was the author's son (his mother's name was Chandrika), and he is therefore to be identified with the Govinda who wrote the *Chandrodayanatakaprakritavivritti*. 10. 1715. Two copies. E. 502.

1802. The same. With the Commentary of Madhava. L. 1898.

1803. *Tajikapadma-kosa*. By Govardhana. In GBC., Peters. 1, 115.

1804. *Tajikabhushana*. By Ganesa, son of Dhundhiraja. See No. 62. Bik. p. 343.

1805. *Tajikaratnakara*. By Ratnakara, son of Satavadhana Bhattacharya. E. 503.

1806. *Tajikavarshapatrapahala*.

1807. *Tajikasara*. By Haribhatta. Bik. p. 343 (Haribhadra Suri). L. 2796. In GBC., Peters. 1, 124 (Haribhadra Ganaka).

1808. *Tajikasarasudhanidhi*. By Narayana, son of Dadabhai, who was son of Madhava. This Dadabhai wrote a *Suryasiddhantatika* in 1720 (Ox. p. 326). Ox. p. 332.

1809. *Tatkalikachandra*. With a Commentary. E. 504.

1810. *Tithyadichandrika*. By Haribhanu Sukla, sometimes called Haribhavana. Oudh 1877, 24.

1811. *Trikonakadhipatyasodhana*.

1812. *Trivikramasataka*. Or *Sataslokavyavahara*, or *Satasloki*. By Trivikrama, son of Narayana, of the Maudgalya gotra. In GBC., Peters. 1, 119, 3, 398. E. 505.

1813. The same, with the Commentary of Hrishikesa, son of Somachandra. E. 506.

1814. *Doshajuanaratnavali*. By Jayaratna, pupil of Bhavaratna, of the Purnimiyagachchha. Or Cambay. E. 507.

1815. *Doshaparihara*. Phol. 9.

1816. *Dhikoti*. By Sripati. E. 508.

1817. A Commentary (*sthapana*) on the foregoing. Oudh VII, 4, is Sripati's *Dhikoti* with a Commentary.

1818. *Narapatijayacharya*. Or *Svarodaya*. On divination from sounds. By Narapati, son of Pradeva, a noted astrologer of Dhara in Malava. Narapati composed this book in Anahillapattana in Samv. 1232, Ajayapala reigning. L. 1093. Burnell, p. 80. Three copies. E. 509.

1819. A Commentary on the foregoing, called Jayalakshmi. By Harivansa Pathaka (correct Pavaka, Bik. p. 341).

1820. Another Commentary on the same. By Narahari, son of Narasinha, who was son of Ganēsa. Of Mithila. L. 2381.

1821. Nashtajataka. By Harivansa. A part of his Jatakaratnakara. Five copies.

1822. Narachandra. By Narachandra Suri. L. 2798, where it is called also Jyotilsara.

1823. Naradasanhita. Weber, p. 257. In GBC., Peters. 2, 193.

1824. Narayanasukunavali. From the Skandapurana.

1825. Narayanipaddhati. By Narayana.

1826. A Commentary on a Nishekadhyaya.

1827. A Commentary on the Panchapakshi. By Kalyanakara Sukla. E. 510.

1828. Another Commentary on the Panchapakshi. Two copies.

1829. A third Commentary (udaharana) on the Panchapakshi.

1830. Panchastoki. With a Commentary. Both by Balakrishna. E. 511.

1831. A Commentary on Prajapatidasa's Panchasvara. By Gaudabhattacharya. In GBC., Peters. 2, 193. E. 512.

1832. Another Commentary on Prajapati's Panchasvara. By Paramasukhopudhyaya, son of Sitarama. See No. 1928. E. 513.

1833. A Commentary on the Panchasvara of Prajapatidasa. By the author himself. E. 514.

1834. Panchangasadhana. Cambr. 74 is a tract of this name which Aufrecht says is a chapter of the Grahayamala. Here the author's name is given as Baba Pandita. Three copies.

1835. Padyapanchasika. By Sripati, author of the Dhikoti. No. 1816.

1836. Pavanavijaya. Three works of the name. Cf. Ox. p. 107. Hall, p. 13. L. 485. Bik. p. 708.

1837. Parasiprakasa. "A Vocabulary of Persian and Arabic terms used in Indian astronomy and astrology, composed by Vedangaraya in 1643." Aufrecht in CC. For this author, see No. 1415. L. 862. Bik. p. 325.

1838. Parasara. Or Parasari, or Parasarya, or Parasarasutra. Attributed to Parasara. In GBC., Peters 2, 193. Aufrecht notes that the Jyotishparasara is quoted by Hemadri, Raghunandana, in the Kalamudhaviya and Sraddhamayukha. Four copies of the text. E. 515.

1839. A Commentary on the foregoing, called Ududayapradipa or Parasarihora. By Lakshipati, called Pande, of the Bharadvaja gotra, son of Krishnananda of Kanyakubja (Khora village). E. 516.

1840. Pasakakevali. "Sometimes spelled Pasakevali, or Pasakakerali [this last here], on divination, attributed to Garga, a Jaina." Aufrecht in CC. Weber, p. 269. L. 973.

1841-42. Another book of the same name. Pindanayanopapatti. By Rama Jyotirvid.

1843. Purahadipatakachakrantayoga.

1844. Pratodayantra. By Ganesa Daivajna, son of Kesavarka. (See No. 1721). Bik. p. 328.

1845. Prasagargamanorama. Or Gargamanorama, or Lokamanorāma. A Commentary on Gargasanhita. By Gargacharya. In GBC., Peters. 2, 192.

1846. Prasnagrantha. Or Prasnarahasya. By Vignaraja. This writer was the author also of a Commentary on Padmaprabhasuri's Bhuvanadipaka (No. 1886). E. 517.

• 1847. Prasnachandesvara. By Chandesvara, author of a Suryasiddhantabhashya. No. 2025. In GBC., Peters. 2, 193.

1848. Prasnatattva. By Chakrapani, son of Satyadhara and Satyarupa. Two copies.

1849. Prasnatantara. By Chintamani Pandita. Oudh XI, IO. Two copies. E. 518.

• 1850-51. Prasnodoshajñana. Prāṇanirṇaya.

1852. Prasnapradipa. By Kasinatha Bhattacharya. (The author of the Prasnapradipa is perhaps to be identified with the author of the Muhurtamuktavali. Lahore, 1882, 3.) Two copies.

1853. Prasmanikya. By Paramananda, son of Venidatta, a Sarasvata Brahmin. Paramananda was pupil of Sadasiva. E. 519.

1854. Prasnamarga. By Natha, son of Murari. E. 520.

1855. Prasnaratna. By Nandarama. Composed in 1768. Bik. p. 327.

1856. The same. With the author's Commentary. In GBC., Peters. 2, 193. Two copies.

• 1857. Prasnaratnasagara. By Vijayadaya Suri. NP. V, 90. E. 521.

1858. Prasnavinoda. E. 522.

1859. Prasnavaiskava. Or Prasnavava, or Vaishnavasastra. By Narayanadasa Siddha, son of Brahmaḍasa and Nayaḍa. He is sometimes called Narayana Gosvamin. Of the Kayasthavaṇsa. Aufrecht notes that he mentions in this book Mukunda, Bhanubhatta and Hariji.

• 1860. Prasnasiromani. By Rudramani Tripathin, son of Tripathi Valmiki. He wrote this book in Saka 1697. Aufrecht refers only to NP. V, 90. Rudramani's son was Valmiki Kavi, author of the Ramalenduprakasa (No. 1936). E. 523.

1861. Prasnasangraha. By Kasinatha. Two copies. E. 524.

1862. Prasnasara. By Jiva Jyotirvid, son of Yajnika Narahari. Of Gujarat. E. 525.

1863. Prasnajnana. By Bhattotpala. In GBC., Bhandarkar's Report, 1883-4, 272.

1864. Prasnajnana. By Brahmaka Kavi (or Brahmaditya), son of Mokshesvara, who was son of Jyotihṣudana. Bik. p. 325. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-3, 338.

1865. Balabodha. By Munjaditya. Weber, p. 265.

1866. Bijaganita. The second part of Bhaskara's Siddhantasīromani (No. 2006).

1867. A Commentary on the foregoing, called Bijankura, or Bijapallava, or Bijavivritikalpalata-vatara. By Krishna Ganaka, or Krishna Daivajna, son of Ballala, brother of Rama, Govinda, Ranganatha, and Mahadeva. Served under Jehangir. See our extract, and Ranganatha on Suryasiddhanta. Cf. also No. 1735. Two copies. E. 526.

1868. A Commentary on the Bijaganita, called Bijaganitaprabodha. By Ramakrishna, son of Lakshmana, who was son of Nrisinha. E. 527.

1869. Bijaganitodaharana. By Kriparama. Aufrecht refers only to the Catalogue of Sanskrit MSS. in the Sanskrit College Library, Benares, 257. Our author was the son of Narayana, a Gurjara Modha Brahmin. He wrote this book in Saka 1714. E. 528.

1870. Bijabodhasudhakara. By Surya Ganaka. Part of his Bodhasudhakara, otherwise called Tajikalankara. Weber, p. 260. Bik. p. 342. Surya Kavi (or Suri or Pandita), or Suryadasa, was the son of Jnanaraja Pandita, who was the son of Naganatha, an inhabitant of Parthapura, who was the son of Nilakantha, who was the son of Vishnu, who was the son of Rama, who lived in Parthapura under Rama, King of Devagiri. Aufrecht in CC., with a reference to Weber, p. 231. E. 529.

1871. Brihaechhintamani. With Commentary. The longer recension of Ganesa's Tithichintamani. With the Commentary of Vishnu Daivajna, son of Divakara, brother of Krishna, Mallari, Kesava and Visvanatha, uncle of the Nrisinha, who wrote the Suryasiddhantavasanabhashya. Cf. No. 1732. E. 530.

1872. Brihajataka. By Varahamihira. With the Commentary called Jagachchandrika, or Chintamani, of Bhattotpala, composed in 966. Three copies.

1873. Another Commentary on the Brihajataka. By Mahidhara. He wrote his Commentary in Saka 1520.

1874. A third Commentary on the Brihajataka, called Subodhini. Burnell, p. 77. E. 531.

1875. Brihadyatra. Or Yogayatra. By Varahmihira. In GBC., Peters. 1, 100. Three copies.

1876. The same. With the Commentary of Bhattotpala.

1877. Brahmatalya. Another name for the Karanakutubala, No. 1722, composed by Bhaskara, son of Mahesvara, of the Sandilya gotra, in 1184. With the Commentary called Narmadi, of Padmanabha, son of Narmada. This Commentary is in GBC., Bhandarkar's Report, 1882-83, p. 145. E. 532.

1878. Brahmasphutasiddhanta. By Brahmagupta, son of Bhillamacharya Jishnu. Weber, No. 1733. Brahmagupta wrote this book in 628 under King Vyaghramukha of the Chapavansa, in the thirtieth year of his own age. E. 533.

1879. Bhadrabahasanhita. By the well-known Jain writer. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XLII. E. 531.

1880. Bhavadasaphalasloka.

1881. Bhavitotpatti.

1882. Bhasvatikarana. Or Bhasvati. By Satananda, son of Sankara and Sarasvati. He wrote this book in Saka 1022. Weber, p. 231. L. 785. Bik. p. 291.

1883. The same. With the Commentary (Udharana) of Gangadhara, son of Vidhichandra Jyotirvid. Composed in Saka 1607. E. 535.

1884. Another Commentary on the Bhasvatikarana, called Anupama, by Misra Madhava, son of Govinda Jyotirvid. He composed this book in 1526. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XXXV, Peters. 2, 194. E. 536.

1885. Another Commentary on the Bhasvatikarana. By Balabhadra. L. 785. "Attached to the work is a Commentary entitled Balabodhini, by Balabhadra, son of Vasanta, and grandson of Vimalakarna of the Kausikagotra. The Commentary was completed on Thursday, the second of the wane in the month of Chaitra, Samvat year of Vikramaditya 1465, A.D. 1521, in the town of Uma, in the country of Jamila, during the reign of the Shahi dynasty." E. 537.

1886. Bhuvanadipika. Or Grahabhavaprakasa. By Padmaprabha Suri. L. 850. In GBC., Peters. 1, 128. 2, 194. Two copies.

1887. Bhṛigusanhita : Parts of—Yogadhyaya, Yogaphaladhyaya, Varshakundalivichara, Mithunakundalivichara, Karkakundalivichara.

1888. A Commentary on Gunakara's Horamakaranda, called Abhinavatamarasa, by Purushottama Bhatta. In Oudh VII, 2, a work of this kind and name is assigned to Krishna Sarman. The Horamakaranda of Gunakara, son of Sripati (Bik. p. 297) is quoted in Kesava's Jatakapaddhati. Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 30. See No. 2033 for the text of the work. E. 538.

1889. Another Commentary on the same. By Divakara, son of Nrisinha, who was son of Krishna-nanda. Weber, p. 259. L. 1301. Two copies.

1890. Another Commentary (Udharana) on the same. By Visvanatha Daivajna, son of Divakara (No. 1732). Bik. p. 314.

1891. Makarandasarani. Aufrecht refers only to Ben. 27 and Radh. 35.

1892. Manjira. By Rama. With a Commentary by Ramasevaka. Oudh V, 12 (text), and XVIII, 34 (Com.), are Aufrecht's only references. E. 539.

1893. Manushyataka. By Samarasinha. A chapter of his Tajikatantrasara, No. 1799.

1894. The same. With the author's Commentary, called Karmaprakasika. E. 540.

1895. Mitanka (rules for compiling almanacs) vivarana. By Tandavakaviraja. E. 541.

1896. Mithahkotijyanighnavidhi.

1897. Mukundaviṣaya. By Parama, son of Yadumani, who was son of Prayaga. He wrote this book in Samvat 1591 for Raja Mukunda Sena, son of Rudra Sena, who was son of Chandra Sena, who was son of Rupa Narayana. L. 872. In GBC., Peters. 2, 194.

1898. Muhurtakalpadruma. By Vitthala Dikshita. He wrote this book in 1628. Two copies. E. 542.

1899. Muhurtaganapati. By Ganapati Ravala, son of Harisunkara Suri. He wrote this book in Sam. 1742. L. 1296.

1900. Muhurtachintamani. With the author's Commentary, called Pramitakshara. By Rama Daivajna, son of Ananta, who wrote the joint work in Benares in 1601. Weber, p. 262. Ox. p. 335. Two copies.

1901. Another Commentary on the Muhurtachintamani, called Piyushadhara, by Govinda, son of Nilakantha and Chandrika. This is the author of the Commentary called Rasala on his father's Tajika (No. 1801). E. 543.

1902. Muhurtatattva. By Kesava Daivajna of Nandigram, son of Kamalakara, and father of Ananta Daivajna. Pupil of Vaidyanatha. Bik. p. 319. Two copies.

1903. A Commentary on the foregoing. By the author's son Ganesa. Bik. p. 320. Text and Commentary are in GBC., Peters. 1, 118. 3, 398.

1904. Muhurtadarpana. By Lalamani, son of Jagadrama, who was son of Gangarama. Our author lived in the city Alarka, at the junction of the Ganga and the Yamuna. At Bik. p. 300 there is a Jatakapaddhati, or Sisusaukhyā, by Jagadrama, son of Gagarama. Bik. p. 316 is a copy of our book. E. 544.

1905. Muhurtadipaka. By Mahadeva, son of Kanhajit ("Kanhajit." Auf. Ox. p. 336). He wrote this book in 1661.

1906. Muhurtamanjari. By Yadunandana, who wrote the book in Sam. 1726. Aufrecht refers only to Oudh XIV, 54. E. 545.

1907. Muhurtamartanda. By Narayana Bhatta, son of Ananta. He wrote this book in Saka 1494. With the author's Commentary, called Martandavallabha, written in the next year. Weber, p. 263. Ox. p. 335. Bik. p. 318, &c. Three copies.

1908. Muhurtamuktavali. By Yogindra. Two copies. E. 546.

1909. Muhurtaratna. By Isvaradasa, son of Jyotisharaya. Bik. p. 318. L. 1964 (where it is wrongly called in the heading Muhurtaratnakara). In GBC., Peters. 2, 194. Two copies.

1910. Muhurtasiromani. By Dharmesvara, son of Ramachandra. E. 547.

1911. Meghamala. From the Rudrayamala. Bik. p. 603.

1912. Yantrachintamani. By Damodara, son of Gangadhara. E. 548.

1913. Yantrachintamani. By Chakradhara, son of Vamana. With the Commentary, called Yantradipika, of Rama Daivajna, son of Madhusudana Daivajna. Three copies. E. 549.

1914. Yantraraja. By Mahendra Suri (author of the Anukarthakairavakarakaumudi. Peters. 1. 122). With the Commentary of Malayendu Suri. Bik. p. 351. Three copies. E. 550.

1915. Yuddhakaushala. By Rudra. In GBC., Peters. 2, 195.

1916. Yuddhajayarnava. From the Agnipurana. Burnell, p. 187.

1917. Yuddhajayotsava. By Gangarama. Aufrecht refers only to K. 238. E. 551.

1918. Yogaratnavali. By Dvivedi Yugaraja. Aufrecht refers only to Oudh XIV, 54. E. 552.

1919. Yogasiddhanta. E. 553.

1920. Yogarnava. By Venkatesa, son of Apyaya. L. 3205. Two copies. E. 554.

1921. Yoginidasakathana. From the Sivayamala. Cf. L. 857.

1922. Yoginidasakrama. Bhandarkar's Report 1882-3 has a book of this name by Balakrishna, p. 149.

1923. Yoginidasavidasavibhaga. From the Rudrayamala. Two copies. E. 555.

1924. Ratnajataka. By Damodara.

1925. Ratnadipika. By Ganapati, a pupil of Gopala.

1926. Ramalachintamani. By Chintamani. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 149.

1927. Ramalasastra. By the same. Compare Peters. 3, 44.

1928. A Commentary on the foregoing. By Paramasukhopadhyaya. Oudh III, 14, is a Ramalanrita by Paramasukha. Paramasukha was son of Sitarama and Anupa, and he belonged to the Sanadhya Kula. He wrote this book in Sam. 1867.

1929. Ramalatattvasiromani. By Sivarama, who wrote it in Sam. 1686. He is perhaps the Sivarama, son of Sukla Visrama, who wrote the Krityachintamani in Sam. 1697. E. 556.

1930. Ramaladivakara. By Ramaprasada, a Gauda Brahmin. E. 557.

1931. Ramalanavaratna. By Paramasukha (No. 1928). Bik. p. 329. E. 558.

1932-33. Ramalabindu. E. 559. Ramalarahasya. By Bhuyabhanjana Sarman. E. 560.

1934-35. Ramalasanbhita. E. 561. Ramalasara. By Sr pati, son of Lakshminrisinha Bhatta. L. 1479.

1936. Ramalenduprakasa. By Rudradhara Tripathin, son of Valmiki Kavi. (Correct Peters, 2, 194.) E. 562.
1937. Ratrisamvitpradipa. By Damodara, son of Raghava. He wrote this book at Jodhpore in Saka 1473, Srimalladeva reigning. E. 563.
1938. Ramalapaddhati. By Rama Daivajna, father of Narasinha Daivajna.
1939. Ramavinoda. By Rama Bhatta, son of Ananta. Our author wrote in the time of Akbar, in Sam. 1612. Two copies. E. 564.
- 1940-41. Rudrasanhita. Incomplete. The Karmavipaka chapter of the Rudrasanhita.
1942. The Yogaphala chapter of the Rudrasanhita.
1943. Rupamandana. By Sutradhara Mandana. A work on Architecture. Called also Vastusastra. The author was son of Sriksheṭra, and a client of Kumbhakarna, King of Medapata (Mewar).
1944. Lagnachandrika. By Kasinatha. L. 856.
1945. Lagnavada. By Giridharin, a Maithila Brahmin.
1946. Lagnujataka. By Varahamihira. Two copies.
1947. The Commentary of Bhattotpala on the above.
1948. Lampaka (Svarasastra). By Padmanabha. With the author's Commentary. E. 565.
1949. Lilavati, sometimes called Patilikavati. The first part of the Siddhantasiromani of Bhaskara (see No. 2006), treating of Arithmetic and Algebra. With the Commentary, called Buddhivilasini of Ganesa, son of Kesava. Composed in 1546. Two copies.
1950. Another Commentary on the Lilavati, called Nisrishtarthaduti. By Visvarupa Ganaka, surnamed Munisvara, son of Ranganatha, who was son of Ballala Daivajna (see No. 1735). E. 566.
1951. Another Commentary on the Lilavati. By Parasurama, son of Sriharsha. Aufrecht refers only to B. 4, 156. E. 567.
1952. Another Commentary on the Lilavati, called Buddhivilasini, by Ganesa, son of Kesava. Composed in Saka 1467. E. 568.
1953. Another Commentary on the Lilavati, called Manoranjana. By Ramakrishnadeva, son of Apadeva, otherwise called Sadusivadeva, who was the son of Sripatideva, who was the son of Nilakantha. Aufrecht refers only to Colebrooke's Misc. Essays, II, 408.
1954. Lokabhaskara. By Lokanatha. With the author's Commentary. In K. 240, which is Aufrecht's only reference, both works are ascribed to Bhaskara himself. E. 569.
1955. Lomasasanhita. E. 570.
1956. A Commentary on the Varshatantra of Nilakantha Daivajna, called Sisubodhini. By Madhava Jyotirvid, son of Govinda Jyotirvid (No. 1884). This writer is known to have composed his Jyotsna Srutabodhatika in 1640. E. 571.
1957. Varshapaddhati. By Misra Motirama. E. 572.
1958. Varshaprabodha. By Meghavijayagani. Probably the Jain author of the name who wrote in 1701 a Commentary (Chandraprabha) on Hemachandra's Sabdanusasana (Peters, 3, 10). E. 573.
1959. Vasishthasiddhanta. "This is scarcely the Vasishthasiddhanta which Varahamihira mentions in the Brihatsanhita." Aufrecht in CC.
1960. Varahisanhita. Or Brihatsanhita. By Varahamihira. With the Commentary of Bhattotpala.
1961. Vastumandana. By Sutradhara Mandana. Another work on Architecture. Cf. No. 1943. E. 574.

1962. Vastusastra. By the same. Called Rajavallabha. E. 575.
1963. Vastusiromani. By Sankara, Gurn of Maharaja Syama Saha, son of Mananarendra. E. 576.
1964. Vijayakalpalata. By Chakrapani, son of Kamaraja Ganaka, who was son of Vasudeva. E. 577.
1965. Vijayaprasasti. By Ratnajit. E. 578.
1966. Vivahadipika. By Vasudeva, son of Nilakantha. Two copies. E. 579.
1967. Vivahavrindavana. By Kesavarka (No. 1721). With the Commentary by the author's son Ganesa. The Commentary was composed in Saka 1476. A second copy is incomplete. Weber, p. 261. Ox. p. 336. L. 2454. Bik. p. 350.
1968. Vivala Sandehadoshaushadha. By Madasudana (Madhusudana ?), son of Arianda.
1969. Visvakarmaprakasa. Or Vastusastra. By Visvakarman. L. 552.
1970. Virasinhodayajataka. By Visvanatha Pandita, son of Rama. E. 580.
1971. Vrittastuka. By Mahesvara, son of Manoratha. With a Conmentary in Bhasha.
1972. (Vridha) yavanajataka. By Yavanacharya. Aufrecht notes that Yavanacharya, or Yavanesvara, is quoted by Bhattotpala, Weber, p. 252 ; by Kesavarka Ox. p. 336, by Visvanatha Ox. p. 338, and in the Mahurtachintamanitika. E. 581.
1973. (Vridha) vasishthasanhita, or Mahasanhita. By Brahmarshi. E. 582.
1974. Vyavaharavrinda. By Sukadeva. Composed in Kaliyug 2717. E. 583.
1975. Vyasasiddhanta. L. 1567.
1976. Sambhuhoraprakasa. By Punjaraja, a pupil of Madhava. Bik. p. 331.
1977. Sakuna. Or Sakunarnava, or Sakurasastra, or, by the author's name, Vasantaraja. By Vasantaraja, son of Vijayaraja, younger brother of Sivaraja. He wrote by request of Chandradeva of Mithila. With the Commentary of Bhanuchandraguni, of the time of Akbar (1556-1605). His Commentary was corrected by his pupil Siddhachandra. Three copies. E. 584.
1978. Sighrabodha. By Kasinatha. Weber, p. 266. With the Commentary of Chandrabhanu Ganaka. The Commentary, which is called Subodhajanuni, was composed in Saka 1729.
1979. Suddhidipika. By Srinivasa. Ox. p. 336. L. 325. Two copies.
1980. Shatpanchasika, or Horashatpanchasika. By Prithuyasas, son of Varahamihira. Weber, p. 257. Bik. p. 337, &c. With the Commentary of Bhattotpala. Two copies.
1981. Shadvargaphala. Part of the Jnanabhaskara of Bhaskaracharya.
1982. Samvatsarakalpalata. By Soma Ganaka (Soma Daivajna), son of Rudrabhatta. E. 585.
1983. Sanhitakhandaratna. By Sivarama, son of Rama. E. 586.
1984. Sanhitadipika. By Ananta, son of Purushottama. E. 587.
1985. Sanketakaumudi. By Harinathacharya. In GBC., Peters. 3, 398. Bik. p. 334.
1986. Samketachandrika. By Nandarama. E. 588.
1987. Sajjanavallabha. By Bhanu Pandita, son of Visvanatha and Kamala. Visvanatha was a Gurjara Brahmin of the Gangadhara vansa. Aufrecht notes that the Sajjanavallaba is quoted in the Muhurtadipika. In GBC., Peters. 3, 398. E. 589.
1988. Sanjatantra. By Nilakantha. L. 2451, With the Commentary of Visvanatha. L. 2753. E. 590.

1989. Santanadipika. E. 591.
1990. Saptanadikachakra. Part of the Narapatijayacharya. No. 1818.
1991. Samaravijaya. From the Rudrayamala. K. 244 is Aufrecht's only reference.
1992. Samarasara. "Prognostics derived from mystic circles, particular stellar conjunctions, the turn of the breath, the flight of birds, and such like, of success or defeat in warfare, &c."—Aufrecht in UC. By Ramachandra Vajapeyin, or Naimishastha, client of Ramachandra, King of Ratnapura. He was elder brother of Bharata, and son of Suryadasa, who was son of Sivadasa, who was son of Sridharamalava. His Kundakṛiti was written in 1489. Weber, p. 273. L. 799. Three copies.
1993. The same. With the Commentary of the author's younger brother Bharata. L. 2417.
1994. Samṛatsiddhanta. By Jagannatha. Aufrecht refers only to Ben. 30. The book is also called Siddhantasarakauṣṭubha, Cambridge, 74, and is a translation of the Almagest made by Jagannatha for King Jayasinha of Jeypore (1730). E. 592.
1995. Sarvatobhadra. B. 4, 204, is a work of the same kind and name. E. 593.
1996. Sarvarthachintamani. By Venkatesa Kavi or Venkata Sarman. L. 2870.
- 1997-98. Samudrikasastra. Bik. p. 332. Samudrikasankshepavichara. Saranipanchatara.
1999. Sarasanhita. The Sanskara, Tajika and Prasna Chapters.
2000. Saravali. By Kalyanavarman. L. 337. Bik. p. 335. Aufrecht notes that this book is quoted in Kesava's Jatakupaddhati.
2001. Sinhasthamakarakasthagurunirṇaya. By Govinda.
2002. Siddhantakaustubha. The Goladhyaya Chapter. Perhaps part of No. 1994.
2003. Siddhantatattva. By Trivikrama, son of Mahadeva, of the Sandilyagotra. E. 594.
2004. Siddhantatattvaviveka. By Kamalakara, son of Nrisinha, who was the son of Krishna. (See No. 1732.) Kamalakara was a pupil of the astronomer Visvesvara. He wrote this book in 1658. L. 1865. E. 595.
2005. Siddhantaraja. By Nityananda, son of Devadatta, who was son of Narayana, who was son of Lakshmana, who was son of Dulina, called Ichcheha, a Gauda Brahman of Indrapur (Delhi). Composed in Sam. 1696. The Goladhyaya chapter of this book is in GBC., Peters. 2, 110. E. 596.
2006. Siddhantasiromani. By Bhaskara, son of Mahesvara. He completed this book in 1151.
- 2007-8. The Spashtadhikara of the same. The Prasnadhikara of the same.
2009. A Commentary by the author on the Siddhantasiromani, called Pramitakshara. This is the Vasanaḥashya.
2010. The Vasanaḥarttika of Nrisinha. The Goladhyaya chapter. The author was son of Krishna Daivajna, who was son of Divakara (No. 1732). He wrote this book in Saka 1543. E. 597.
2011. A commentary on the Vasanaḥarttika, called Ganitarthatattvachintamani. By Lakshmidasa, son of Vachaspati Misra. E. 598.
2012. A Commentary, called Marichi, on the Siddhantasiromani. By Visvarupa, styled Munisvara. No. 1950. Ex. 599.
2013. Siddhantasarvabhauma. By Visvarupa Munisvara. L. 1858.
2014. Siddhantasindhu. By Nityananda (No. 2005). Composed in Sam. 1685. E. 600.

- 2015.** Sudarsanachakra.
- 2016.** Sundarasiddhanta. Or Siddhantasundara. By Jnanaraja, son of Naganatha, and father of Surya Daivajna (1539). Aufrecht notes that his book is quoted by Nrisinha, and by Ranganatha on Suryasiddhanta. A second copy is incomplete. E. 601.
- 2017.** Suryapakshakarana.
- 2018.** Suryapakshasurana. By Vishnu Daivajna. Aufrecht refers only to Suchipattra, 32.
- 2019.** Suryasiddhanta. Weber, pp. 233-235. Ox. p. 326. Bik. p. 340, &c. Three copies.
- 2020.** A Commentary on the Suryasiddhanta. By Nrisinha Ganaka, son of Krishna, who wrote it in Saka 1653. L. 1838.
- 2021.** A Commentary on the Suryasiddhanta, called Gudharthaprakasika. By Ranganatha Ganaka, (No. 1950), who wrote it in 1604. Cf. No. 1735. E. 602.
- 2022.** A Commentary on the Suryasiddhanta. By Bhudhara, son of Devadatta, who wrote it in 1571. Ox. p. 327. L. 1817.
- 2023.** A Commentary on the Suryasiddhanta, called Udararana. By Visvanatha Daivajna, son of Divakara (No. 1732). L. 2813. Two copies.
- 2024.** A Commentary on the Suryasiddhanta, called Sarani. By Gokulanatha, son of Pranatha. Aufrecht has one reference to NP., IX, 50. E. 603.
- 2025.** A Commentary on the Suryasiddhanta. By Chandesaracharya.
- 2026.** Suryadigrahasadhiana. Two copies.
- 2027.** Hansacharasvarodhaya. Aufrecht refers to Radh 17 (Yoga).
- 2028.** Hastasanjivani. By a Jain writer. L. 1514. Bik. p. 296. With the Commentary of Meghavijayugani. This is probably the author of the Chandraprabha, a Commentary on Hemachandra's Sabdanusasana (1701). Cf. No. 1957. E. 604.
- 2029.** Hayanaratna. By Balabhadra, who wrote it in 1656. Weber, p. 264. Balabhadra and Harirama were the two sons of Damodara. Cf. No. 2034.
- 2030.** Hillajatajika. In GBC., Peters. 1, 122. E. 605.
- 2031.** Hillajadipika. By Nrisinha, son of Rama, who was the son of Kesava, of the Kausikavansa. He was a pupil of Ganesa. E. 606.
- 2032.** Ilorapradipa. By Damodara.
- 2033.** Horamakaranda. By Gunakara, son of Sripati. Aufrecht notes that Gunakara's Horamakaranda is quoted in Kesava's Jatakapaddhati, Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 30.
- 2034.** Horaratna. By Balabhadra. Balabhadra was the son of Damodara, who was the son of Chaturbhuj, who was the son of Narayana, who was the son of Devadasa (his brother Kshemakarana is mentioned), who was son of Srilala, of the Bharadvajavansa, of Kanyakubja. Balabhadra wrote this book in Sam. 1710. E. 607.

IX. MANTRA, &c.

2035. Agastyasanhita. Or Agastisanhita. E. 608.
2036. Agastyarghyavidhi. From the Bhavishyottapurana. Poona 54.
2037. Ajapastotra. By Sankaracharya. Haug 46.
2038. Ajnanadvantadipika. By Somanatha, son of Mahesa. E. 609.
2039. Annapurnapanchanga. From the Rudrayamala.
2040. Anusmriti. Kh. 65 and B. 4, 40 is a tract of this name by Sankaracharya. Three copies.
2041. Aparajitastotra.
2042. Aparadhakshamapanastotra. By Sankaracharya. Oppert II, 8153.
2043. Apamarjanastotra. From the Vishnudharmottara. Weber, p. 329. Two copies.
2044. A Commentary on Parasarabhatta's hymn in praise of Ramanuja, known as the Ashtasloki. By Vaisnavadasa. Parasarabhatta's father Srivatsanka is mentioned. Cf. Ox. p. 130. L. 2816 (fr.). E. 610.
2045. Ahalyastotra.
2046. Akasabhairavakalpa. Burnell, p. 203, is a work of this name from the Mahasaivatantra.
2047. Acharyachatuhsloki.
2048. Apaduddharabatukabhairavapanchanga. From the Visvasaratantra. E. 611.
2049. Apaduddharakavacha. From the Rudrayamala.
2050. Asurikalpa. From the Mahapurana. Bik. p. 575. "A collection of malevolent incantations fitly named demoniac rites." Two copies.
2051. Indrakshipanchanga. From the Rudrayamala. Oudh XI, 20.
2052. Indrakshistotra. Two copies.
2053. Ugratarakavacha. From the Rudrayamala.
2054. Ugratarapanchanga.
2055. Ugratarapaddhati.
2056. Ugratarasahasranaman. From the Akshobhyasanhita.
2057. Ugratarastotra. From the Rudrayamala.
2058. Uchchhishtachandalipatala. From the Phetkafinitantra.
2059. Uchchhishtasumukhidevityarchanavidhi.
2060. Uddisatantra. Or Uddisasutra. Attributed to Ravana. L. 989. Aufrecht notes that this book is mentioned in the Agamatattvavilasa.
2061. Uddharakosa.
2062. Rimaharanastotra. From the Brahmandapurana.
2063. Ribhugita. From the Sivarahasya. E. 612.
2064. Karpurastava. Or Symastotra. From the Mahakalasanhita of Adinatha. With a Commentary. E. 613.
2065. Kalpasutra. Or Vidyakalpasutra. (Aufrecht takes, no doubt rightly, the Parasuramasutra of some entries to be another name.) L. 1467 (fr.). Two copies. E. 614.

2066. Kartaviryakavacha.
 2067. Kartaviryadipadanavidhi.
 2068. Kalikakakaradyashtottarasata.
 2069. Kalikakavacha. Oudh XIII 104 is a work of the name from the Rudrayamala.
 2070. Kalikakavacha. From the Uttaratantra. Two copies.
 2071. Kalikabhujangaprayata. From the Rudrayamala.
 2072. Kalikavacha. From the Kalpadruma.
 2073. Kalikulasahasranaman.
 2074. Kalipanchanga. From the Mahakalasanhita.
 2075. Kalipanchanga. From the Rudrayamala.
 2076. Kalipaddhati. K. 38 is a work of the name.
 2077. Kalimantravidhana.
 2078. Kalirahasyastotra. A Kalirahasya is quoted in the Tantrasara, Ox. p. 95. Two copies.
 2079. Kalisaparyastavana.
 2080. Kalisahasranaman.
 2081. Kalistavaraja. By Sankaracharya.
 2082. Kalistavaraja. From the Rudrayamala. L. 416 is a "Kalibridaye" Kalistavaraja. Aufrecht notes that the book is quoted in the Tantrasara.
 2083. Kumarisahasranaman. From the Kurnapurana.
 2084. Kumaristotra.
 2085. Kularnava. Ox. p. 90. L. 258.
 2086. Krishnashtaka.
 2087. Krishnashtottarasatanaman. From the Brahmandapurana. Taylor 1, 105, 234.
 2088. Kaumarisanhita. Mysore 4. E. 615.
 2089. Kansalyah Stotra.
 2090. Gangakavacha. Three copies.
 2091. Gangapushpanjali.
 2092. A commentary by Sadasiva, son of Manika Bhatta and grandson of Narayana, on the Gangalahari of Jagannatha Pandita. Two copies. E. 616.
 2093. Gangashtaka. Attributed to Valmiki. Weber, p. 364. L. 458. Printed in Brihatstotratnakara, 347. With the Commentary of Harinatha, son of Hara Gosvamin. E. 617.
 2094. Gangastotra. By Sankaracharya. L. 455. Printed in Brihatstotratnakara, 344.
 2095. Gajapakshipatala. From the Vishnuyamala.
 2096. Gajendramokahana. From the Santiparvan of the Mahabharata. Three copies.
 2097. Ganapatimantrasangrahadipika. The text from the Sivarahasya.
 2098. Ganapativajrapanjarakavacha. From the Rudrayamala.
 2099. Ganapatisahasranamarthaprakasa. The text from the Ganesapurana.

2100. Ganesashtottarasata. From the Bhavishyapurana. Two copies.
2101. Gandhakakalpa. From the Rudrayamala.
2102. Gabhastisvarastotra. From the Kasikhanda, part of the Skandapurana.
2103. Gayatrikavacha. From the Agastyasanhita.
2104. Gayatrijapavidhi. Attributed to Vyasa.
2105. Gayatrinyasa. Or Sankshepagayatrinyasa. L. 899.
2106. Gayatripanchanga.
2107. Gayatripatala. Radh. 25. Oudh XII, 46 is a work of the name by Svayamprakasendra Sarasvati.
2108. Gayatripurascharanachandrika. By Kasinatha, son of Jayarama, who was the son of Sivarama. K. 46. E. 618.
2109. Gayatripurascharanavidhi. From the Visyamitrakalpa. L. 885. Two copies.
2110. Gayatrividhana. From the Skandapurana.
2111. Gayatrivivarana.
2112. Gayatrisapavimochana.
2113. Gayatryashtottarasatanaman. From the Vasishthasanhita. Two copies.
2114. Gurupanchanga. From the Rudrayamala.
2115. Guruparampara.
2116. Gokulesashtaka.
2117. Gopalapaddhati.
2118. Gopalavinsati. By Venkatesa. Printed in the Brihatstotraratnakara, p. 154. Two copies.
2119. Gopalasahasranaman.
2120. Gopalasahasranamavali.
2121. Gopalastavaraja. From the Gautamiyatantra. Oudh XIV, 100. Two copies.
2122. Govindashtaka. By Sankaracharya. Printed in Kavyakalapa, 119. Two copies.
2123. Gautamiyatantra. Or Gautamitantra. L. 1142. "A Vaishnavite Tantra, comprising, in thirty-one chapters, a complete system of ritual for the guidance of Vaishnavas, and the adoration of Krishna in various forms. The work is designed to apply the rituals of Sakta worship with all its forms, mysteries and mummeries to the cult of Krishna, and is always appealed to as a leading authority in all questions regarding rituals. It is held in high estimation by Vaishnava householders, but ascetics and more devout and ardent followers of Chaitanya do not implicitly carry out its ordinances."
2124. Chakranyasakavacha. E. 619.
2125. Chandikarchandipika. By Kasinatha, No. 2108. E. 620.
2126. Chandikahridaya. From the Rudrayamala. Burnell, p. 201, is a tract of the name.
2127. Chandikuchapanchasati. By Lakshmanacharya, called Rasalankaradhurisa, son of Venima dhava, who was called Samaga. In GBC., Bühler's Kashmir Report. p. X. E.
2128. Chandiprayoga. By Nagoji Bhatta.

2129. Chandiprayoga. By Kamalakara, son of Ramakrishna. Bhr. 386 is a Chandividhanapad-dhati by Kamalakara.

2130. Chitruguptakavacha. From the Rudrayamala.

2131. Chhagadibalidanavidhi. From the Rudrayamala. Burnell, p. 150, has a Chhagadipanchadana.

2132. Chhinnamastapanchanga. From the Rudrayamala. NPV., 22. Compare Bik. p. 579.

2133. Jayavijayasanti.

2134. Jayakhyasanhita. Part of the Naradapancharatra. Oppert II, 4016. A second copy is incomplete.

2135. Janakinavaratnamanikyastavana. From the Markandeyasanhita.

2136. Janakistavana.

2137. Javalamukhipanchanga. From the Rudrayamala. NPV., 22.

2138. Jitantototra.

2139. Jnananava. E. 622.

2140. Tattvaprakasastotra.

2141. Tantrakaumudi. By Devanatha, called Tarkapanchanana, of the race of Govinda Panchama. Devanatha lived in the time of King Malladeva, son of Visvasinha. L. 2010.

2142. Tantraraja. Aufrecht notes that this book is quoted by Sundaradeva. Hall, p. 17, in Tantrasura, Ox. p. 95, and by Gaurikanta, Ox. p. 108. E. 623.

2143. The same. With the Commentary, called Manorama, of Subhaganada and Prakasanada. Subhaganada was the guru of the King of Kashmir. When on a visit to king Nrisinha, on a pilgrimage to Ramasetu, he wrote, at that King's instance, a Commentary on the Tantraraja, a book which, with its existing Vyakhyana, numbered 11,950 granthas. The first twenty-two patalas are by Subhagananda himself: the remaining fourteen by his pupil Prakasananda. The book was completed in (Sam. ?) 1660. L. 2204. This Prakasananda, called also Mallikarjuna Yatindra, was the pupil of Yatindra, and the guru of Nana Dikshita and Mahadeva Sarasvati. Two copies. E. 624.

2144. Tarakavacha. From the Rudrayamala. Radh. 45.

2145. Tarapanchanga. From the Rudrayamala. Radh. 26.

2146. Tarabhaktisudhanava. By Narasinha Thakkura, son of Gadadhara, who was the son of Krishna Sarman, who was the son of Ruchikara, who was the son of Harihara, who was the son of Kirtikara. Two copies. E. 625.

2147. Tarasahasranaman. From the Rudrayamala. Oudh XII, 48.

2148. Tarastotra. Two copies.

2149. Trikutarahasya. L. 2266. From the Rudrayamala.

2150. Tripurapuja. Bik., p. 621, has a Tripurapujanakrama.

2151. Tripurarchanamanjari. By Gadadhara, called Jnanananda, a pupil of Vimarsanatha. He wrote in the time of King Suratasinha. E. 626.

2152. Tripurasarasamuchchaya. By Nagabhatta. Bik. p. 621 (ff.). Aufrecht notes that the book is quoted in the Tantrasara, Ox. p. 95, by Padmanabha, Ox. p. 110, and by Raghunandana in this Tithitattva. E. 627.

2153. Tripurasundarikavacha. Probably the Tripurakavacha of Radh. 45.
2154. Trailokyaramakavacha.
2155. Dakshinakalikavacha. Radh. 47. Two copies.
2156. (Pujanasahita) dakshinakalikavacha. From the Bhairavatantra. Burnell, p. 198.
2157. Dakshinakalikavacha. By Virupaksha. This writer, a teacher of yoga, is quoted in the Hathadipika. Ox. p. 263.
2158. Dakshinakalikapanchanga.
2159. Dakshinakalikapaddhati. Bik. p. 580 has a tract of this name.
2160. Dakshinakalikabhedyakavacha.
2161. Dakshinakalikasahasranaman. From the Mahakalasanhita.
2162. Dakshinakalikastavana.
2163. Dakshinamurtichandrika. By Kasinatha, son of Jayaruna. No. 2108. E. 628.
2164. Dakshinamurtisanhita. In GBC., Bhandarkar's Report, 1881-82, p. 153. Peters. 3, 399. Aufrecht notes that this book is quoted in Tantrasara, Ox. p. 95, by Gaurikanta, Ox. p. 109, and by Raghunandana in his Dikshatattva. E. 629.
2165. Dattatreya-gorshasamvada. From the Tantramaharava. E. 630.
2166. Dattatreya-tantra. L. 1850. Three copies.
2167. Dattatreya-sahasranaman. Burnell, p. 186.
2168. Dattatreya-stotra. From the Bhavishyottarapurana. Burnell, p. 201.
2169. Dinacharya.
2170. Dikshatattvaprasika. By Ramakishora Nyayalankara Bhattacharya. Aufrecht gives his father's name Rudranarayana. Oudh X, 22. E. 631.
2171. Durgakavacha. Pet. 723, 725 is a Durgakavacha from the Kubjikantra.
2172. Durgapatha. Or Durgamahatmya, or Devimahatmya, or Chandi, or Chandimahatmya, or Saptasati. From the Markandeyapurana. Three copies.
2173. A Commentary on the foregoing. By Gadadhara. E. 632.
2174. Another Commentary on the Durgapatha. By Narayana, son of Nrisinha. Two copies. E. 633.
2175. Another Commentary on the Durgapatha, called Chandiprasada. By Bhatta Suri, called also Sabhachandra, son of Trilochana, called Tryambaka, who was the son of Ganapati, of the Kasyapakula. Two copies. E. 634.
2176. Another Commentary on the Durgapatha. By Bhaskararaya. The name of the Commentary is Guptavati. L. 2199. E. 635.
2177. Another Commentary on the Durgapatha. By Raghunatha Bhaskara. Aufrecht has one reference to Oudh X, VI, where the author is called Raghunatha Maskarin. The author lived in the time of King Narayana of the Chandravansa. E. 636.
2178. Another Commentary on the Devimahatmya, called Pushpanjali, by Lalamani, son of Nanda Sarman, who was son of Sivarama, a Gauda Brahman of the Maharangakula. Lalamani's younger brother Govinda is mentioned. E. 637.

2179. Another Commentary on the Devimahatmya, called Dansoddhara, by Rajarama, son of Dundhiraja Lallopakhya. E. 638.
2180. Another Commentary on the Devimahatmya, by Bhimasena, grandson of Muralidhara. E. 639.
2181. Devimahimnah Stotra. By Durvasas, called Krodhabhattaraka. In GBC., Bhandarkar's Report, 1882-3, p. 122. With the Commentary of Nityananda. E. 640.
2182. Devimanasapujana. By Sankaracharya. Haug 46.
2183. Devimurtirahasya. Part of the Markandeyapurana. Two copies.
2184. Devirahasya. Two copies. From the Rudrayamala.
2185. Devyaparudhaksamapanastotra. By Sankaracharya. Printed in Brihatstotaratnakara; p. 176.
2186. Desikastotra. From the Akasabhairavakalpa.
2187. Dhanadapanchanga. Part of the Guptasadhanatantra.
2188. Navagrahastotra. Printed in Brihatstotaratnakara, p. 340.
2189. Navarnavapanchanga. From the Rudrayamala. E. 641.
2190. Navarnavamantiravidhi.
2191. Nagarjunatantra. E. 642.
2192. Namamritastotra. By Gokulachandra. E. 643.
2193. Naradapancharatra. The Padmasanhita section. Three copies.
2194. Naradapancharatra. The Jayasanhita. Two copies.
2195. Narayanakavacha. Radh. 27 is a tract of the name.
2196. Narayanamantrajastotra. From the Varahapurana.
2197. Narayanastavana. Part of the Devirahasyatantra.
2198. Narayanasthaka. By Kuresu. This is the name of the author of a Panchastava, of which this may be a part.
2199. Nirodhalakshana. By Vallabhacharya. Hall, p. 148, "On Krishna as the one sanctuary of the true devotee."
2200. Nrisinhakavacha. From the Brahmandapurana. Burnell, p. 198.
2201. Nrisinhagayatrividhana.
2202. Nrisinhapanchanga. From the Rudrayamala.
2203. Nrisinhapanjarastavana. K. 44 is a Nrisinhapanjara from the Atharvanarahasya.
2204. Nrisinhabhujangastotra. By Sankaracharya.
2205. Nrisinhahasranaman. From the Nrisinhapurana.
2206. Nrisinhastavaraja. From the Brahmandapurana.
2207. Nrisinhashastottarasatanaman. From the Nrisinhapurana.
2208. Panchadasitantra. Aufrecht, who has no reference, notes that this book is mentioned in the Pranatoshini.
2209. Panchamukhihanumatkavacha.
2210. Panchaksharistotra. Burnell, p. 202.

2211. Panchasatnaman. By Sankaracharya. E. 644.
2212. Padmapushpanjali. By Ramakrishna Kavi.
2213. Panchasanskara. Burnell, p. 202.
2214. Paramamahimnah Stotra. Two copies. 4
2215. The Commentary, called Tattvavimarsini, of Abhinavagupta on Somesvara's Paratrinsika. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XXX. See also CLV. This is a laghuvritti or compendium of the work. E. 645.
2216. Pancharatra. The Satvatasanhita section. Mysore, 2.
2217. Pancharatra. The Sarasanhita section.
2218. Pandavagita. Praise of Vishnu. Weber, p. 358. "A collection of 106 verses from the Mahabharata, which contain the sayings of about the same number of persons (Dhritarashtra, Drupada, &c.), about the greatness and majesty of Vishnu (Krishna, Hari, Narayana)." Printed in Brihatstotraratnakara, p. 78, where it is also called Prapannagita.
- 2219-20-21. Papaprasamanastotra. Parthivesvarachintamani. Purascharanarahasya.
2222. Purushottanasahasranamastotra. From the Bhagavatasamuchchaya. Jac. 697, is a similar entry.
2223. Purnabhishekapaddhati.
2224. Pratyangirapanchanga. From the Rudrayamala. Oudh XI, 26.
2225. Pratyangiramalamantra. From the Kunjikatantra.
- 2226-27. Pratyangiravidhi. Pratyangirastotra. Burnell, p. 200.
2228. Pradoshastotra. From the Brahmottarakhanda of the Skandapurana. Burnell, p. 199. Printed in the Brihatstotraratnakara, p. 56.
2229. Prapanchasara. By Sankaracharya. Aufrecht notes that this Tantric work is quoted in the Tantrasara, by Kuivalyashrama, by Padmanabha, by Raghunandana in his Ahnikatattva, in the Agumatattvavilasa, in Danamayukha and Pranatoshini.
2230. An anonymous Commentary on the foregoing. E. 646.
2231. Another Commentary on the same, called Prapanchasarasangraha. By Girvanendra Sarasvati, pupil of Visvesvara Sarasvati, who was the pupil of Amarendra Sarasvati. Our author was guru of Devendra and of Nrisinhasrama. See Hall, pp. 97 and 157, and Burnell, p. 207. E. 647.
2232. Bagalamukhikavacha. (Vagalamukhikavacha. Ox. p. 90, &c.)
2233. Bagalamukhipanchanga. From the Tantramahodadhi.
2234. Batukabhairavakavacha. From the Bhairavatantra.
2235. Balakavacha. Burnell, p. 198, has a tract of the name from the Siddhayamalatantra.
- 2236-37-38. Balatripurasundarikavacha. Balatripurasundaristotra. Balatripurapaddhati.
- 2239-40. Balapanchanga. From the Saradatilaka. Balapaddhati. Called Tripurarchanachandrika.
- 2241-42. Balasahasranaman. Balashtottarasatanamastotra. By Sankaracharya. Kh. 66.
- 2243-44. Balahridayastotra. From the Jnanarnava. Bijakosamatrikavarnanirnaya.
2245. Bhavanipanchanga. From the Rudrayamala.

- 2246.** Bhavanisahasranaman. From the Rudrayamala.
- 2247.** Bhargavarchanadipika. By Sri Sambaji Pandita, also called Prataparaja. This is the author of the Parusuramapratapa, a book on Dharma, which, as Aufrecht has noted, is quoted by Kamalakara. Ox. p. 278. Aufrecht, who has no reference, notes that our book is quoted in the Dravyasuddhidipika, Ox. p. 274, in the Nirnayasinghu and Santisara. E. 648.
- 2248.** Bhishmastavaraja. From the 47th adhyaya of the Santiparvan of the Mahabharata. Bik. p. 241. Two copies.
- 2249.** Bhuvanesvaripanchanga. From the Rudrayamala. Oudh VI, 14.
- 2250-51.** Bhuvanesvaripaddhati. Bhuvanesvarirahasya. From the Rudrayamala.
- 2252.** Bhuvanesvarisahasranaman. From the Mahavilasarnavatanttra.
- 2253.** Bhuvanesvaristotra.
- 2254.** Bhuvanesvaristotra, called Trailokyamangala. From the Rudrayamala.
- 2255.** Bhutadamaratantra : The Patalakhanda of. E. 649.
- 2256.** Bhutasuddhipranapratishta.
- 2257.** Bhairavastotra. By Abhinavagupta. In GBC., Bühler's Kashmir Report, p. XXX. See also the same, p. CLXII. With a Commentary. E. 650.
- 2258.** Bhairavastotra. From the Rudrayamala.
- 2259-60.** Bhairavaastaka. Attributed to Vedavyasa. Mangalagauristotra.
- 2261.** Manikarnikastaka. Or Manikarnikastotra. By Sankaracharya. Weber, p. 361. Printed in Brihatstotratratnakara, p. 365.
- 2262.** Mantrakosa. From the Bhutadamar, No. 221.
- 2263.** Mantrakosa. By Asaditya Tripathin. In GBC., Peters. 3, p. 400. E. 651.
- 2264.** Mantradarpa. Aufrecht, who has no reference, notes that a book of this name is quoted by Devanatha, L. 2010, by Ramakishora, L. 1866, and in the Agamatattvavilasa. E. 652.
- 2265.** Mantrapushpanjali. BP. 299 is a book on Dharma of that name.
- 2266.** Mantraprakasa.
- 2267.** Mantramahodadhi. By Mahidhara. With the author's Commentary, called Nauka. Mahidhara wrote this book in Samvat 1645. He was the son of Ramabhakta, who was son of Ratnakara, who was son of Kesava. L. 1256 (Text): 1713 (Commentary).
- 2268.** Mantraratanakara. By Vijayarama, pupil of Chaturbhujacharya. He is therefore the same as the author of the Pashandachapetika. For our book Aufrecht refers only to Suchipattra, 42. E. 653.
- 2269.** Mantrasastra : The Homavidhi chapter. Two copies.
- 2270.** Mantraradhanadipika. By Sri Yasodhara, son of Kansari Misra. This writer's Daivajna-chintamani (L. 787) and Phalachandrika (Proceed. ASB. 1869, 138) were already known. He wrote the present work in Saka 1488 for Maharajadhiraja Arjunadeva, son of Maharaja Kalidasa, who was the son of Nathamalla of the Maravaha line. E. 654.
- 2271.** Mantraratharahasya. With a Commentary. Part of the Rahasyamimansa. E. 655.
- 2272.** Mallaripanchanga. From the Brahmandapurana.

2273. Mallaribhujangashtaka. By Sankaracharya.
- 2274-75. Mallarisahasranaman. Burnell, p. 196. Mahalikavacha.
2276. Mahakalabhairavapanchanga. From the Kalisarvasva.
2277. Mahakalabhairavapanchanga. From the Visvasratantra.
- 2278-79. Mahagunapati vajrapanjarakavacha. Mahanarayanamantrarajastotra.
2280. Mahamayakalpavachana. From the Kalikapurana (Kalipurana, Chandipurana).
- 2281-82. Mahamrityunjayastotra. Weber, p. 355. Mahalakshmikavacha.
2283. Mahalakshmiratnakosa. From the Kumarasanhita. Oppert II, 7529. Compare also below No. 2348. E. 656.
2284. Mahavidyamahimnah Stotra. By Hariprasada.
2285. Mahashodasimantrasahasranaman.
2286. Mahasarasvatistotra. Attributed to Asvalkyana. Weber, p. 363.
2287. Mahimnah Stotra. A hymn to Siva, ascribed to Pushpadanta.
2288. The same. With the Commentary of Madhusudana Sarasvati, pupil of Visvesvara Sarasvati. E. 657.
2289. The same. With an anonymous Commentary.
- 2290-91. Mahesvaratantra. E. 658. Matrikanighantu. E. 659.
- 2292-93. Manasapuja. Attributed to Vedavyasa. Manasikapuja. By Sankaracharya. E. 660.
2294. Mudraprakasa. By Ramakishora Sarman. Nyayalankara, son of Rudranarayana. He wrote this book in Saka 1752. L. 1866. Oudh X, 22, is a Dikshatattvaparakasa by the same writer. E. 661.
2295. Murtirahasya. From the Markandeyapurana.
2296. Mrityunjayavidhana. Weber, p. 355.
2297. Mrityunjayastotra. From the Markandeyapurana. Two copies. Compare No. 2281.
2298. Mrityulangula. Oudh XII, 50.
2299. Yantrachandrika. By Kasinatha Bhatta, called Sivanandanatha, son of Jayarama Bhatta, who was son of Rama Bhatta. Our author was pupil of Ananta. E. 662.
- 2300-1. Yantrachintamani. Two copies. Yamunasahasranaman.
2302. Yamunashtaka. By Vallabhacharya. Hall, p. 147.
2303. A Commentary on the Yoginihridaya. By Amritanandanatha, pupil of Punyanandanatha (author of the Kamakalavilasa). E. 663.
2304. Yogesvarisahasranaman. From the Rudrayamala.
2305. Yantratantra (brihad). Aufrecht, who refers to Suchipattra, 42, notes that this book is mentioned in the Pranatoshini.
2306. Rakaradisahasranaman. The thousand names of Rama. From the Brahmayamala.
2307. Rasminmala.
2308. Rasaratnakara. The mantra section. Kh. 76. By Nityanatha Siddha, son of Parvati. Called also Nityanatha and Nemanatha Siddha.

2309. Radhasahasranaman. From the Pancharatra.
2310. Radhasahasranaman. From the Rudrayamala.
2311. Radhastotra. From the Brahmamala. With a Commentary, called Radheyatoshini, by Vansidasa. A writer of this name is the author of a Vedanta tract, the Bhedabhedavada.
- 2312. Ramakavacha.
2313. Ramagita. The fifth chapter of the Uttarakhanda of the Adhyatmaramayana. Printed in Brihatstotraratnakara, p. 231.
2314. Ramapaddhati. By Ramanuja. Ox. p. 300. Two copies.
2315. Ramamahimnah Stotra. By Vijayaramacharya, pupil of Chaturbhujacharya. This is the author of the Manasapuja, L. 193. E. 664.
2316. Ramamanasapujana. From the Agastyasंहिता.
2317. Ramaraksha. From the Brahmandapurana.
2318. A Commentary on the foregoing. By Mudgala Bhatta. Weber, No. 1768. Two copies. This writer was the author of an abridgment of Sayana's Commentary on the Rigveda. See M. M. III., p. XII.
2319. Ramarchanapaddhati. Peh. I. and Oudh XIV., 92, are books of the name.
- 2320-21. Ramashtaka. Two copies. Ramastottarasatanaman. From the Padmapurana.
- 2322-23. Ramasahasranaman. Ramastavaraja. Three copies.
2324. Ramahridaya. From the first chapter of the Balakanda in the Adhyatmaramayana. Printed in the Brihatstotraratnakara, p. 272.
2325. Rudragitastotra. From the Bhagavatapurana. Two copies.
- 2326-27. Rudramantrastotra. Rudrashtaka.
2328. Lakshmitantra. Bik. 593 and K. 50 are entries of a book of the name. In the latter the work is attributed to Hayagriva. Two copies.
2329. Lakshminarayanakavacha. From the Rudrayamala.
2330. Lakshminarayanapatala. From the Devirahasya.
2331. Lakshminarayanapaddhati. From the Rudrayamala.
2332. Lakshminarayanahasranaman. From the Rudrayamala.
2333. Lakshminrisinhadvadasanamastotra. From the Vayupurana.
- 2334-35. Lakshmipatala. Two copies. Lakshmisahasranaman.
2336. Lakshmihridayastotra. From the Atharvanarahasya. Two copies.
2337. Lalitadevisahasranamastotra. From the Brahmandapurana.
- 2338-39. Lalitarchanachandrika. Bik. p. 592. Lalitahridaya.
2340. Lalitopakhyana. From the Brahmandapurana. L. 854.
2341. Lavanyalahari. By Kesava, son of Ananta, of the Langakshi gotra. This writer composed his Prahladachampu at the instigation of King Umapati Dalapati (L. 1427). E. 665.
2342. Lingashtaka. By Sankaracharya. Printed in the Brihatstotraratnakara, p. 32.

2343. Varadagurupanchasatstotra. By Narayana, who composed it in Sam. 1901.
2344. Varivasyamahasya. With the Commentary of Bhasuranandanatha. This is the name assumed after initiation by Bhaskararaya (or Bhaskararaja Dikshita), son of Gambhiruraya Dikshita, pupil of Nrisinha and Sivadatta, who lived at Benares in 1629. E. 666.
- 2345-46. Varnanighantu. Vallabhashataka. By Vitthala Dikshita. Hall, p. 152.
2347. Vahnisunustotra. By Raghunatha Dikshita. The Vahnisunu of the stotra is Vallabhacharya.
2348. Vanchchhakalpalata. From the Atharvanasaubhagyakanda. B. 4, 268, is a Vanchchhakalpalata from the Kumarasanhita.
- 2349-50. Vijayastava. Vitthalanamastotra. By Raghunatha.
2351. Vidyaratnasutradipikabhashya. By Vidyaranya, pupil of Sankarabhadragatpada. This is the Commentator Sayana.
2352. Vidyopastimahanidhi. By Sivarama, son of Gopala, and pupil of Subhagananda. His mother's name was Dvarika, of the Sandhya gotra. His father belonged to the Kausika gotra, and had the upanama Tullu. He wrote this book in Saka 1627. E. 667.
- 2353-54. Vidveshanayantra. Vinsadankayantravidhi. From the Sivatantrava.
2355. Vishnumanamastotra. By Sankaracharya. Burnell, p. 200.
2356. Vishnupanjarastotra. From the Brahmandapurana. Printed in Brihatstotratnakara, p. 107.
- 2357-58. Vishnumantranaman. Vishnusahasranaman. Three copies.
2359. Vishnusahasranamapaddhati. From the Sanatkumarasanhita. Aufrecht notes that the Sanatkumarasanhita is quoted in the Tantrasara, by Gaurikanta, by Hemadri and other later lawyers, and mentioned in the Agamatattvavilasa.
- 2360-61. Vishnusahasrasapavimochana. Vishnustotra. By Chakrapani.
2362. Vedapadastotra. Attributed to Bharadvaja.
2363. Vaikunthastotra. By Srivatsanka Misra, pupil of Ramanuja. With a Commentary by a pupil of the author. E. 668.
2364. Vaidyanathapanchaka. By Taraka Brahmananda Sarasvati.
- 2365-66. Vairagyabijamantra. Venkatesvarasahasranaman. From the Brahmandapurana.
2367. Sankaraparatistotra. By Sankaracharya.
2368. Saktisangamatanttra. L. 405. "An original Tantra, including the whole circle of the Sakta cult. It is said to have originally contained sixty thousand slokas, but the MS. examined does not exceed eleven thousand. It is divided into four parts or khandas, of which the first comprises twenty chapters, the 2nd sixty-five chapters, the 3rd nineteen chapters, and the 4th eleven chapters." L. Two copies.
2369. Satachandiprayoga.
2370. Satasahasrachandiprayoga. By Kamalakara, son of Ramakrishna.
- 2371-72. Satrumranaprayoga. Sarabhakavacha. Burnell, p. 197.
2373. Sarabhakavacha. From the Akasabhairavatantra.
2374. Sarabhaprayogavidhi. From the Akasabhairavatantra. Two copies.

- 2375.** Surabhamantrayantrakathana. From the Akasabhairavatantra.
- 2376.** Surablastavaraja. From the Akasabhairavatantra.
- 2377.** Surabhesvarastotra. From the Akasabhairavatantra. Two copies.
- 2378.** Suktanandatarangini. L. 3182. 6
- 2379.** Saradatilaka. By Lakshmanacharya. L. 733. Aufrecht notes that this book is quoted in the Tantrasara, Ox. p. 95, in the Suktanandatarangini, Ox. p. 104, in the Agamatattvavilasa, by Sayana in the Sarvadarsanasamgraha, Ox. p. 247, and by Raghunandana, Ox. p. 292.
- 2380.** The same, with the Commentary, called Padarthadarsa, by Raghava Bhatta, son of Prithvidhara, who was the son of Ramesvara. Raghava Bhatta was an inhabitant of Janasthana, on the Godavery, and he wrote this book in Sam. 1550. Two copies. E. 669.
- 2381.** The same. With the Commentary, called Gudarthadipika, by Trivikramajna, pupil of Sri Rama Bharuti.
- 2382.** Saligramastotra. From the Bhavisliyottapurana.
- 2383-84.** Syamalahasranaman. Syamapaddhati. Oudh 1876, 30. SB. 336.
- 2385.** Syamarahasya. By Purnananda Paramahansa, or Purnanandanatha, pupil of Brahmananda Paramahansa. L. 591. Three copies.
- 2386.** Sivakavacha. From the Brahmottarakhanda of the Skandapurana. Five copies.
- 2387.** Sivakavacha. From the Bhairavatantra. Two copies.
- 2388.** Sivakavacha. From the Rudrayamala. Four copies.
- 2389.** Sivatandava. With a Commentary by Premanidhi, son of Umapati and Uddyotamati, pupil of Donakara. He wrote this book at the request of Srimalavarman, son of Lakshminatha, who was the son of Ghanasyamadeva, who was the son of Sahinalla, King of the country on the Gandatri river, near the hill called Taka, in the North country. E. 670.
- 2390.** Sivatandavastotra. Attributed to Ravana. Printed in Brihatstotraratnakara, p. 22. Two copies.
- 2391.** Sivadvadasalingastotra.
- 2392.** Sivapancharatnastotra. By Sankaracharya.
- 2393.** Sivapanchanga. From the Garriyamala.
- 2394.** Sivapujatarangini. By Kasinatha, son of Jayarama. See No. 2299. E. 671.
- 2395.** Sivaramastotra. By Ramananda Sarasvati. Printed in Brihatstotraratnakara, p. 326. The writer therefore is to be identified with the author of the Yogumaniprabha. He was a pupil of Govindananda Sarasvati, who was a pupil of Gopala Sarasvati, who was a pupil of Sivarama Sarasvati.
- 2396-97.** Sivavinitashtaka. Sivasankarastotra. Two copies.
- 2398.** Sivashadaksharastotra. Radh. 44. Burnell, p. 202. Three copies.
- 2399.** Sivasadanilakanthastotra. By Sankaracharya.
- 2400.** Sivasahasranaman. From the Padmapurana. Three copies.
- 2401-2.** Sivasankshapapujapaddhati. Sivastuti. By Sankaracharya.
- 2403-4.** Sivastotra. Attributed to Vasishtha. Three copies. Sivasvarodaya.

2405. Sivarchanachandrika. By Srinivasa Bhatta, pupil of Sundararaja. He was the son of Sriniketana, who was the son of Tumula Dikshita, who was the son of Samarapunja, of Kanchipura, in the Davida country. He came to Benares, and studied under Sundara. Mention is made of three other works of his—the Bhairavarchaparijata, Srisaubhagratnakaru and Saparyakramakalpavali.

2406-7. Sulinidurgakavachastotra. Sristava. By Srivatsanka Misra. E. 672.

2408. Srirangumallastotra.

2409. Shatkarnadipika. By Krishnananda Vagisvara Bhattacharya.

2410-11-12. Shatkarnaprakasa. Sankataharanastotra. Sankshepapujapaddhati.

2413-14-15. Sudasivasahasranaman. From the Padmapurana. Sanakadibijamantra. Saptasatyutkilana.

2416. Saptasloki Gita. Seven choice verses from the Bhagavadgita, namely, 8, 13. 11, 35. 13, 13 8, 9. 15, 1. 15. 16, 34. Printed in Brihatstotraratnakara, p. 90.

2417. Samayacharatanttra. L. 755. "An original Tantra treating the details of the Kaula cult."

2418 19. Sarvasvatistotra. Attributed to Asvalayana. L. 892. Sarvadevatapushpadipujana.

2420-21. Sarvasamrajyamedhasahasranaman. Sarvanganyasa.

2422. Sankhyayanatantra. L. 2259. "A Tantric compilation, containing directions for various kinds of incantations for securing supernatural arms, securing success in warfare, and injuring enemies."

2423-24. Siddhantaratanashataka. Siddhantamuktavali.

2425. Sinhasiddhantasindhu. By Sivananda Gosvamin, son of Jagannivasa Gosvamin, who was the son of Srinivasa Gosvamin. Our author wrote at the instigation of Devisinha, son of Sribharata, who was the son of Sangramasali, who was the son of Ramasahi, who was the son of Madhukar, King of Budelkand. L. 1621. "A handbook of Vaishnava religious duties, diurnal, periodical and optional, including the several feasts and fasts enjoined in the Vaishnava calendar." E. 673.

2426. Sudarsanakavacha. Burnell, p. 197.

2427. Sudarsanasataka. By Kurunarayana, with the author's Commentary.

2428. Sudarsanasahasranaman. Radh. 29.

2429-30. Sudarsanasanhita. In 26 patalas. L. 2284 is a part of this work. E. 674. Sudarsanastotra.

2431. Sundarabahustotra. By Srivatsanka Misra. With a Commentary by a pupil of the author. E. 675.

2432. Sumukhimatangikavacha. From the Bhairavatantra.

2433-34. Sumukhimatangipanchanga. Three copies. Sumukhisahasranaman.

2435-36. Sumukhistotra. From the Rudrayamala. Suryakavacha.

2437. Suryapanchanga. From the Rudrayamala.

2438. Suryasataka. By Raghavendra Sarasvati, a Gauda Brahmin. Composed in Saka 1514. E. 676.

2439. Saundaryalahari. Or Anandalahari. A poem addressed to Sakti. By Sankaracharya. Two copies.

2440. The same. With the Commentary, called Saubhagyavardhini, of Kaivalyasrama, pupil of Govindasrama. Ox. p. 108. L. 2490.

2441. The same. With the Commentary of Narayana Daivajna.
2442. The same. With the Commentary of Nrisinha. L. 1732. "The great peculiarity of this Commentary is that it explains the text in two different ways: in one proving that it is a hymn in praise of Bhavani, and in another way making Vishnu the subject of its praise. Ordinarily the text is understood to have been written in honour of Siva."
2443. The same. With a Commentary in Bhasha.
2444. Saubhagyaṛatnakara. By Vidyānandanātha, pupil of Sachchidanandanātha. Bik. p. 610. Srinivasa was a fellow pupil of our author.
2445. Saubhagyasubhodaya. By Srinivasa Bhatta, pupil of Sundarācharya. E. 677.
2446. Svachchhandodyota. By Kshemaraja, pupil of Abhinavagupta (beginning of the 11th century). This is a Commentary on a Svachchhandanaya. Hall, p. 198. Bühler's Kashmir Report, p. XXXIV and p. CLXVIII (where extract is given).
2447. Hanumatpanchanga. Radh, 29. Oudh X, 24.
2448. Hanumatpanchaksharidvadasaksharipaddhati.
2449. Hanumatstotra. Bühler's Kashmir Report, p. XIV. Burnell, p. 201.
2450. Hanumadashottarasutanaman. Burnell, p. 197.
- 2451-52. Hanumadgūhvarasphuta. Hanumaddigbandha.
2453. Hanumanmalamantra. "From the Saunakasānḥita. Taylor i, 240." Aufrecht in CC.
2454. Hanumanmahavirajanjira. From the Sudarsanasānḥita.
2455. Hayagrivastotra. By Venkatanātha. Kavitarikikesarin.
2456. Hariharatmakastotra. From the Harivansa.
2457. Hariharatnakastotra. From the Skandapurana.

X. JAIN AND OTHER WORKS IN PRAKRIT.

2458. Sthanangasutra.
2459. Bhagavatisutra.
2460. Rajnaprasniasutra.
2461. Jivabnigamasutra.
2462. Uttaradhyayanasutra.
2463. Nandisutra.
2464. Suryaprajnaptisutra.
2465. Bhagavatiṛabhava (in Sanskrit).
2466. Samayasara. With Commentary of Amritachandra. (In Sanskrit.) Peters. 2, 161.
2467. Prakrituvyakarana. By Vidyavinodacharya. E. 678.
2468. Jainendravayakaranamahavritti. By Abhayānandin.
2469. Prakritapingala.
2470. Prakritaprasasa. By Vararuchi.
2471. Ramasetu. Ascribed to Kalidasa.

-
2472. The same. With the Commentary of Ramadasa.
 2473. The Saptasati of Hala. With a ohhaya.
 2474. Darsanastotra.
 2475. Bhaktamarastotra. By Manatunga.
 2476. Shaddarsanasamuchchaya. By Haribhadra. With a Commentary.
 2477. Sinduraprakarana. By Somaprabhacharya.
 2478. A volume containing the following stotras :—1. Traikalikajinachaturvinsatinamani. 2. Dar-
 sanastotra. 3. Jinapujavidhi. 4. Devapujajayamala. 5. Panchamangala. 6. Lakshminahastut-
 yetyadi yamakabaddhastuti. By Padmaprabhadeva. 7. Nirvanakunda. 8. Bhaktamarastotra. By
 Manatunga. 9. Jinasahasranaman. By Jinasenacharya. 10. Chaturvinsatisvuyambhustotra. 11. La-
 ghusahasranaman. 12. Ashtakadoha. 13. Kalyanamandirastotra. By Kumudachandra. 14. Visha-
 paharastotra. By Dhananjayasuri. 15. Bhupalastavana. 16. Rishimandalastotra. 17. Vrihatsahas-
 ranaman.

संवदङ्गाब्धिनन्देन्दौ सहस्रान्त्यभिदित्यौ ।
 ईशानुग्रहतोऽस्माभिः सूचीपत्रं समर्थितम् ॥

EXTRACTS.

सांख्यनगृह्यसूत्रमदीपकम्-नारायणः ।

च.—इति श्रीमत्सकलविद्वज्जनमंडलीमंडनद्विवेदीश्रीश्रीपतितत्सुतद्विवेदी श्रीकृष्णजी तत्तनयनारायणविरचितगृह्यमदीपके
भाष्ये षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥ समाप्तं च गृह्यमदीपकं नाम भाष्यम् ॥

वर्षे नंदकर्तृचंद्रसमिते माघे सिते पक्षके षष्ठ्यां सौरिदिनेऽपराह्णसमये त्वाष्ट्रे च नक्षत्रके ॥

मार्तण्डे मकरस्थिते घटगते चन्द्रे नृषे लम्बके काष्ण्येन विनिर्मिता कृतिरियं भूयाज्जगन्मोदिनी ॥ १ ॥

देशे गूर्जरसंज्ञके सुखकरे श्रीपाटलाख्या पुरी तस्यां वेदविचारचंचुरमतिश्वण्डांशुनामा द्विजः ॥

आसीन्नागरभूषणं क्षितितले श्रीरामभक्तः कृती यतेजः कमलापतेरिव समं वृत्तं महर्षेरिव ॥ २ ॥

तस्याभूद्विबुधधरेण सदृशः— — — — —

दृष्ट्वा मुद्गलनाशितं कुलमिदं याज्यस्य कन्यां तु यो वैदर्भे नगरे ह्युवाह विधिना द्रष्टुं पुनः संततिम् ॥ ३ ॥

आदित्यादिसुता वसिष्ठसदृशास्तस्याचिरात्सप्त वै जाता वेदविशारदास्त्रिभुवने ख्याता गुणैरुग्रताः ॥

आचारैर्विमला मस्त्रेषु सततं दीक्षापरा यात्रिकाः श्रीरामस्मरणे विशिष्टमनसो योगाब्धिपारं गताः ॥ ४ ॥

आदित्यादभवत्सुतो हरिनिभो वेदांगपारं गतो लोके सौख्यकरो जनार्दन इति ख्यातो गुणैरुग्रधीः ॥

बाह्याद्धर्मपरः क्रियासु कुशलो वृत्तं च किं वर्ण्यते यस्याध्यायतने निवासमकरोद्गामोऽयं वर्षाद्धर्मकम् ॥ ५ ॥

श्रीरामो भृगुनंदनो निजमुखेनाशिक्षयद्ब्रह्मविद्वेदांगं परमूर्ध्वमार्गगमनप्रद्योतनं तस्य वै ॥

षण्मासेऽयं गते प्रयाणसमये धृत्वा स्वकीयां तनुं ब्रूहि ब्रूहि वरं तवेति वचसाऽमीष्टं च संस्मारितः ॥ ६ ॥

वज्रे त्रीन्स वरान्कुले मम विभो याचे च वेदी तया वेदं साङ्गमयं प्रयाणसमये देयं त्वया दर्शनम् ॥

यावदेवमिदं कुले द्विजवटो संपत्स्यते तेऽस्त्रिलं श्रीरामः प्रणयात्तदैव भगवान् दध्रे स्वरूपं महत् ॥ ७ ॥

पाणौ स्वर्गतरंगिणीजलभृतं पात्रं दधानं नवं कोदण्डं परशुं दधानमसितं मूर्ध्ना जटाधारिणम् ॥

भक्ताढ्यं सनकादियोगिसहितं सूर्यैर्दुकोटिप्रभं श्रीरामं भृगुवंशभूषणमयो दृष्ट्वा स चक्रे मतिम् ॥ ८ ॥

जातस्त्वस्य सुतो महेधरनिभः श्रीनीलकंठाभिधो येन ब्रह्मविदा क्रमादिनवधाविद्याप्रकरा द्विजात् ॥

तैलंगादधिगम्य तूर्णमवनीदेवेषु विस्तारिताः सोऽन्ते प्राप परात्परां रविपुरे गंगोद्भवे सन्नतिम् ॥ ९ ॥

तस्याभूतनयो महेधरनिरतो भानुः— — — — — श्रीमान्भूसुरमंडनः क्षितितले विद्यानिवासास्पदम् ॥

वेदार्थकामिभिः क्रियासु कुशलो वृत्ते च वैयासकिः सोऽन्ते प्राप्य पुरीं शिवस्य महतो मोक्षं जगामाक्षरम् ॥ १० ॥

तस्यास्तां तनयौ विनीतयशसौ ख्यातौ गुणैः सर्वतो वेदाढ्येः परपारणैः सुविदितौ देशे विदेशोपि तौ ॥

आचारैर्विमलौ पराविह जगन्नायेति लोके श्रुतौ श्रेष्ठः श्रीजयदेव इत्यपि परो वंशस्य भूषास्पदम् ॥ ११ ॥

ज्येष्ठोऽहं कुलभूषणं समभयच्छ्रीश्रीपतिः श्रीपते ज्येष्ठेण प्रतिमो रमेधमजको विद्यासमूहान्वितः ॥

स्वर्धुन्याभूततोषधानरसिको भूषेन्नृजापरो मुक्तिं प्राप महेधरस्य निकटे पुर्यां हरस्योत्तराम् ॥ १२ ॥

कृष्णस्य सुतो जितेन्द्रियश्च यो लक्ष्मीपतेः सेवको श्रीमत्सार्वभौमश्चन्द्रमूर्तिर्वैतानकर्माश्रयः ॥
 श्रीमद्यादिगुणैर्विभूषिततनुर्बुद्ध्या समानो गुरोस्तीर्थे प्राप्य वरां गतौ शिवपुरे जज्ञोः सुतायास्ततः ॥ १३ ॥
 नारायणेन कृतिना तत्तनुजेन निर्मितम् ॥ सांख्ययनस्य गृध्रस्य भाष्यं गृध्रमदधिकम् ॥ १४ ॥
 कृत्तेनानेन भयेन विभ्ररूपी सदाश्रयः ॥ यज्ञभुक्परमो देवो नृसिंहः प्रीयतां भव ॥ १५ ॥.....

२ सांख्यनसूत्रपद्धतिः कतुरत्नमाला-विष्णुकविः ।

भा.—वदे मुदा वारितविभ्रवृदकंदे मुकुंदीयपदारविंदे ॥ यं देवमिदोपि विदे नंदे सदैहभेदे तमपौह वंदे ॥ १ ॥
 कालिंदीनीलनीलोत्तरकलितकहरीसंगरिभन्तरंगा गंगा सुं [तुं] गंगसंगा विशसि दिविषदामंगनापुंगमंगाम् ॥
 या सानंगारिसंगा मृगसुभमहृशीहृक्तरंगप्रभंगामिगङ्गाक्षितुंगान्वितस्तु मयि सानंगसंगाद्यमंगाम् ॥ २ ॥
 न्यायाभोषिनिमम्नविप्रपटकीमुहूर्त्तमित्युद्घटाः सिद्धांता भुवि जन्मति प्रतिविशं यस्य प्रसक्तोक्तयः ॥
 भीमासाहयसारपारमगमद्यच्छेमुषीलीकया तद्वदे वलभद्रभिन्नधरणाभोजं जगन्मंडलमम् ॥ ३ ॥
 यद्वक्ताबुद्धहंगणसितितले बाणी नरिनृत्यति श्रुत्यपांगुहावभावरचनाचातुर्यलीकावती ॥
 यचेतो यदुन्दनानुजपदद्वंद्वे छिरेकायते सेवे श्रीपतिशर्मणः पदकजद्वंद्वं पित[तु]स्तद्विदे ॥ ४ ॥
 यद्वाक्तरंगा विविधार्यसंगा गंगातरंगा ब्रह्म [रव] स्पुगति ॥
 वदे तदिदुज्ज [दूज्ज] कस्तुणोत्पसत्कीर्तिमंगाधरपादपुगमम् ॥ ५ ॥
 अय सांख्यानसूत्रानुसारेणामिष्टोमसंस्थस्य ज्योतिष्टोमस्य पद्वतिलिख्यते । स चाग्निष्टोमो वसंतर्तावेव भवति ॥
 च.—ययकर्तव्यो नित्याग्निहोत्रारंभश्च धृयगिति न्यागसविदो मन्थसि ॥
 इति द्विवेदिश्रीश्रीपतिपुत्रविष्णुजीकविरचितायां सांख्यानसूत्रपद्धतौ ऋतुरममालाभिधानायामष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥
 सूत्रपूर्वार्द्धं च समाप्तम् ॥ आसीदूर्जरमंडले.....

३ सांख्यनसूत्रस्य प्रयोगरत्नाकरः-दयारंकरः ।

भा.—यस्याग्निरेखासंस्पृष्टा विधिरिखा दुरहरा ॥ हां तनोति छटाटस्था तं गुहं समुपात्महे ॥ १ ॥
तद्वनतरणिर्कांतियोतितप्राम्थभूमृच्छिररुसदशोक्तमेरुपुष्पोपमानः ॥
अभिनवशहिरिखा विभवानवहेतुः करलसदराविहः श्रेयसे मे मन्वात्यः ॥ २ ॥
कांछिदीचिकुराळी स्वं वामदेवी त्रिदशपुत्रां [नीं] कर्ततिः ॥ बहि मयि तनुते कद्वणां कस्तूर्यैः प्रयामेण ॥ ३ ॥
श्रीमान्दयाशंकरनामधेयोभिधेयमाधाय सुधेयमार्गैः ॥ वांछाचनोक्ते हवि सोमसंस्थाप्रयोगरत्नाकर उद्यतोऽस्ति ॥ ४ ॥
अग्निहोमोत्पत्तिहोम उच्यते षोडशी वाजपेयोतिरात्रैः अक्षोर्ध्वमेति सप्तैकाह्याः सोमयानाः सोमसंस्थापद्याः ॥
च.—अत्र यदनुक्तं तत्सर्वमग्निहोमेन समानम् ॥
इति श्रीमद्व्यासभट्टारिकोपाख्यभरणीधरसूनुना दयाशंकरेण विरचिते श्रीसंज्ञाचनसूत्रस्य सोमसंस्थाप्रयोगे प्रयोगरत्ना-
कराख्ये अक्षोर्ध्वः संपूर्णः ॥
लौके नामरजातिभूषणवरः काशीषिकाशीकतस्थानोऽयं हिन्दुधर्मासुरद्वयः सद्योऽव्ययमशितः ॥
यः द्वादो भुवनप्रियः भूमिषिदस्मादिक्रमाभासकः श्रीमन्नाथरत्नसूत्र भुवि यो रत्नाधरकव्यः सुरा ॥ १ ॥

EXTRACTS.

तत्सूनुर्धरणीधरः सितितले दृष्टः क्षमाभूदरः सदैवाभ्यसने पटुः क्षिप्रदम्पत्याभावधृतांतरः ॥
 ब्राह्मण्योपरमो नरः समतया विधस्य चेतोहरः संभिन्नप्रियदहरः समभवदंशस्य भूषाकरः ॥ २ ॥
 तस्मादबिरभूदभूतसदृशः शीघ्रिण चः होमुषीकीशीभूत इव प्रकाशितकुलः प्रेक्षावदीक्षात्रयः ॥
 यस्योद्दामगुणैरमंदविषण्णागाभीर्यविभ्राजितप्रसूर्जभजनमंडलीभ्रुतिगुणे यैः कुण्डलीभूयते ॥ ३ ॥
 यो व्यावहारिककुलंभुधिलब्धजन्मा सम्मानमानितमहीसुमनःसमूहः ॥
 सोऽयं श्रुतिस्मृतिविचारपरः समस्तविद्यानवद्यमतिसंमतिमादधानः ॥ ४ ॥
 दयाशंकरः सर्वलोकैषु नाम्ना दयाशंकरः पूजया शंकरस्य ॥
 अनल्पोपलब्धिर्दिकल्पोपहृत्यै सुकरुणः परं चारुण्येन निरत्यम् ॥ ५ ॥
 भुवि सांस्त्रायनमुनिना निजशास्त्रीयद्विजातिवर्याणाम् ॥ कर्माचारविशुद्धयै समकारि श्रौतसूत्रमिदम् ॥ ६ ॥
 नानाग्रंथविलोकनविलोलमतिलोकमधिकार्यम् ॥ तस्यानवद्यरूपं प्रयोगवर्यं प्रकाशितवान् ॥ ७ ॥
 इतवहलोचनधृतिमितवर्षगणे विक्रमेशितुर्याते ॥ इषसितपंचमदिवसे ग्रंथोऽयं पूर्णतामाप्तः ॥ ८ ॥
 जयंति ते सुकृतिनः प्रांचो भाष्यकृदादयः ॥ येषां कृतीः समाख्येय जायते माहृशः कृती ॥ ९ ॥
 महतामपि मोहाय गूढार्था भाष्यभारती ॥ भारतीह श्रमः सर्वो भारतीकरुणां विना ॥ १० ॥
 एषोऽनल्पमनीषिभूसुरकृते रत्नाकरो निर्मितश्छन्नं मे किमसूययाल्पमतिभिश्चेदूष्यते दूष्यताम् ॥
 हंसानामवगाहनाय रचितं तीर्थं परं मानसं काकस्यामल्लक्षधुनवशात्कालुष्यमाप्नोति किम् ॥ ११ ॥
 अनल्पेन श्रमेणायं मया रत्नाकरः कृतः ॥ अठ्याजकरुणामूर्तिस्तेन तुष्यतु शंकरः ॥ १२ ॥
 इति श्रीमद्व्यावहारिकोपाख्यधरणीधरसूनुना दयाशंकरेण कृते श्रीसांस्त्रायनसूत्रस्य सोमसंस्थाप्रयोगे प्रयोगरत्नाकराख्यः
 समाप्तः ॥

३ सांस्त्रायनशास्त्रायां प्रातिशाख्यम् ।

भा.—परावरे ब्राह्मणि यं सदाहुर्वेदात्मानं वेदनिधिं मुनींश्राः ॥ तं पप्रगर्भं परमं त्वादिदेवं प्रणम्यर्चां लक्षणमाह शौनकः ॥ १ ॥
 च.—यच्छंद्धस्तां वेदविशेषमेतं भूतानि च त्रैष्टुभजगत्तानि ॥
 सर्वोणि कृपाणि च पंक्तितः स स्वर्गं जयत्येभिरयामृतत्वम् ॥ ३८ ॥ ७ ॥
 इति प्रातिशाख्येऽष्टादशं पटलम् ॥ तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥ सांस्त्रायनशास्त्रायां प्रातिशाख्यं समाप्तम् ॥
 संवत् १८०८ वर्षे मागश्वर वदि ३ सोमे प्रातिशाख्यस्य समाप्तिः । लिखितं । अविमुक्तवाराणसीक्षेत्रे
 आनंदबन्ध्याख्यश्रीविशेषधरब्राह्मण्योऽसिवरणयोरेतःपतितानां तीर्थदेवतानां संनिधाने लिखितं । अधीतं च
 नागरह्राति बहूनयरा ब्राह्मण पटलादीदवे नाहाना ॥

५ स्वाचारचतुर्वशीपरिशिष्टम्—नारायणः ।

भा.—अथात आल्लवननिधिं व्याख्येयस्यामः कातः कर्मण्यधिकारिमिति श्रुतेः ॥
 च.—नमः शौनकाय नमः शौनकाय ॥ १४ ॥ इति द्विदेविनारायणविरचितं स्वाचारचतुर्वशीनाम परिशिष्टं समाप्तम् ॥

६ नीतिमञ्जरी सटीका-या द्विवेदी ।

भा.—दिवाकरं प्रणम्यादौ मुकुटं च द्विवेदिनम् ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञं स्मृतिज्ञं दीक्षितं प्रभुम् ॥ १ ॥
 तस्य नत्ता युवा यज्वा युक्धर्मोल्पबुद्धिमान् ॥ एकादशप्रकारैस्तु संहितापाठतत्परः ॥ २ ॥
 वसंश्च श्रीमदानन्दे सुरभूसुरमण्डिते ॥ तेनेयं रचिता यस्मात्तन्नाम युवदीपिका ॥ ३ ॥
 बिलोक्य संहितामध्य इतिहासान्पुरातनान् ॥ कृता वै धर्मसंयुक्ता श्लोकैर्यद्वा सुबुद्धिदा ॥ ४ ॥
 मध्येया चार्यदा विप्रैर्दमिष्ठैः सत्यवादिभिः ॥ अल्पज्ञेन कृता यस्माच्छोधनीयोर्दुबुद्धिभिः ॥ ५ ॥
 ऋग्वर्या इमे श्लोकाः । तथाप्युच्यते ॥ दिवाकरं प्रणम्येति ॥ ननु सर्वेदेवास्त्यक्त्वा दिवाकरनमुस्कारे किं प्रयोजनम् ।
 प्रयोजनमस्त्येव । किम् । दिवाकरे नमस्कृते सर्वे देवा नमस्कृता भवन्ति ॥

च.—इति ग्रंथगुणानुक्त्वा कर्तृगुणानाह ॥

सत्रकृद्दय [द्वय] मिचित्सम्राट्सभाष्या या [द्या] ऽकरोदिमाम् ॥ ऋचामर्यप्रकाशाय यज्ञबुद्धिविबुद्धये ॥
 व्या० द्विवेद इमां नीतिमञ्जरीं सभाष्या भाष्यसंहितामकरोत् । कीदृशः सत्रकृत् सत्राणि कृतवान् । पुनः
 कीदृशः द्वयमिचित् अग्नौ चोरिति किप् सम्राट् बाजपेययाजी । किमर्यमर्यप्रकाशाय इतिहासकथादिभिरृचामर्यप्रकाशो
 भवति तदर्यम् । पुनर्यज्ञबुद्धिविबुद्धये । यज्ञे या बुद्धिः तस्या विशेषेण बुद्धिस्तदर्यम् ॥

ततो विद्वत्सार्यना ॥

विना विस्ति [विधि] केहावमीधरं वा न विद्यते वेदकृतो बुधोन्यः ॥
 अनाकर्यचित्त्य [अनायकलाच विचित्त्य] शोध्यं वक्तुं क्षमो द्या [वा] न यतोऽल्पबुद्धिः ॥
 विदुश्चै [शरशरै] केन संचतिदंबुधौ । [मिते संवति दुर्दुभे] वत्सरे माघशुक्लादावकरोद् द्या तिथाविमाम् ॥
 मंकानां वामतो गतिरित्युक्तत्वाद् विदुषं चपंचाकेन तं वामगणितेन संवत्संचदशपंचाशे वत्सरे दुर्दुभनामि माघ-
 शुक्लादौ तिथौ प्रतिपदि द्या द्विवेद इमां नीतिमञ्जरी [रीं] सभाष्यामकरोत् ॥ इति श्रीमद्या [द्या]
 द्विवेदकृते नीतिमंजरीव्याख्ये भाष्येऽष्टमाष्टकः समाप्तः ॥

७ आश्वलायनगृह्यपरिशिष्टम् ।

भा.—गृहे तु यानि चोक्तानि ऋचिद्वैतानिकेऽपि वा ॥ विधेरलोपनार्याय तानि वक्ष्याम्यतः परम् ॥ १ ॥
 अथास्मिन्नाश्वलायनगृहे यानि कानिचिदन्यत्रोक्तानि हेच्छताचार्येणानुमतानि ज्ञापितानि यानि चोक्तप्रदर्शितक्रियाणि
 तानि सर्वावबोधाय यथावदभिधास्यामः ॥

च.—नम आश्वलायनाय ॥ १८ ॥ इत्याश्वलायनगृह्यपरिशिष्टे चतुर्थोऽध्यायः ॥

८ हौत्रमञ्जरीमत्तोयामहौत्रम्-जगन्नाथः ।

भा.—अथेत्यग्निष्टोमस्य हौत्रमुच्यते स चाग्निष्टोमेन व्याख्यास्यामः ॥

च.—सर्वमतिरात्रवत्कृत्वातिरिक्तोवर्ण्यं कुर्यात् ततो यज्ञपुच्छादिसमानमिति ॥

इति जगन्नाथदीक्षितविरचितायां हौत्रमञ्जरीमत्तोयामहौत्रं समाप्तम् ॥

तत्रैव अच्छावाकप्रयोगः ।

भा.—आध्यायनसूत्रोक्ताच्छावाकस्य (तु) कर्मणः । संग्रहः क्रियते सर्वो जगन्नाथेन धीमता ॥ १ ॥

च.—याव्या अपि तत्रोक्ता एव शिवम्

इति श्रीचिपल्लोणकरोपाह्वयादवसोमयाजितनुजगन्नाथदीक्षितविरचितायामाध्यायनहोत्रमञ्जण्यां सप्तसंस्थास्वच्छावाकप्रयोगः समाप्तः ॥

तत्रैव चरकसौत्रामणिहोत्रम् ।

भा.—यस्तीर्थेन कर्म कर्तुं विहारं प्रपन्नः.....

येनोपक्रमः स्यात्तेनातं गच्छेदेष प्रयोगाणां धर्म इति तांडकवचनात् ॥ .....

यजत्याग्नीभिरिति वचनात् .....

अग्नाग्नीव्यवस्थोच्यते । तदर्थं श्लोक उक्तः ।

कण्वोगिरोऽगस्त्यशुनको विधामिन्नोत्रिरेव च ॥ वसिष्ठः कश्यपो बध्यधो जमदग्निरयोत्तमः ॥

अत्र जमदग्निशब्देन भृगुर्गृह्यते तस्य तदंगजातत्वात् । अत्रेमे कण्वा इमेगिरस इमेगस्त्या इति ज्ञानार्थं प्रवराननुक्रमिष्यते । येषु प्रवरेषु कण्वादयः शब्दा वर्तन्ते ते कण्वादय इत्युत्सर्गतो ज्ञेयम् । क्वचिन्तु शांडिलासितदेवलेत्यादौ कश्यपशब्दाभावोऽप्यस्ति तद्विशेषज्ञानार्थं कण्वादीनां संक्षेपेण प्रवरा उच्यन्ते । विस्तरस्तु शास्त्रांतरादवगंतव्यः । प्रवरेषु क्वचिच्छास्त्रांतरवशात्पदविपर्ययो वर्णविपर्ययः पदान्यत्वं वास्ति तथापि तेन प्रवरान्यत्वं न भवतीति ज्ञेयम् । अथ कण्वाः पंचदशागिरोगणस्यास्तेषां प्रवरः आगिरसाजमीककाण्वेति आगिरसघौरकाण्वेति वा । अयं प्रवरो येषां भवति ते कण्वास्तेषां सुसमिद्धो न आवहेति प्रथमं द्वादशर्चमाग्नीसूक्तम् ॥ अत्र तृतीया नाराशंसी उद्धर्तव्या । छंदोगास्तु अत्रिवसिष्ठशुनककण्वसंस्कृतिवध्यधा नाराशंसभाज इत्याहुः । तत्र तच्छास्त्रिणि यजमाने नाराशंसी द्वितीया कर्तव्येति ज्ञेयम् ॥ १ ॥

च.—साम्निचित्यायां पशूक्तो विशेषः ॥

इति श्रीजगन्नाथदीक्षितविरचितायां होत्रमञ्जण्यां चरकसौत्रामणिहोत्रं समाप्तम् ॥

तत्रैव मैत्रावरुणप्रयोगः ।

भा.—यहस्तिपया गच्छन्मूढोऽपि ब्रह्मविद्भवेत् ॥ तमाध्यायनं नौमि ब्रह्मिष्ठं पितरं गुरुम् ॥ १ ॥

आध्यायनसूत्रोक्तमैत्रावरुणकर्मणः ॥ संग्रहः क्रियते सर्वो जगन्नाथेन धीमता ॥ २ ॥

परिभाषादिकं सर्वं होत्रप्रयोगोक्तमिहाप्यनुसंधेयं सर्वत्र ॥

च.—सर्वपादाभ्यासादिशंसनविधिस्तु रान्निपर्यायवदेव भवतीति ज्ञेयम् । याव्या अपि तत्रोक्ता एवेति सर्वं शिवम् ॥

इति श्रीचिपल्लोणकरोपाह्वयादवसोमयाजितनुजगन्नाथदीक्षितविरचितायामाध्यायनहोत्रमञ्जण्यां सोमसंस्थासु मैत्रावरुणप्रयोगः समाप्तः ॥

CATALOGUE OF ULWAR MSS.

तत्रैव ज्योतिष्टोमहौत्रप्रयोगादिः ।

आ.—अथैकाहाहीनसत्राणां प्रकृतिभूतस्य ज्योतिष्टोमाग्निष्टोमसमुच्यते ॥.....

इति श्रीजगन्नाथदीक्षितविरचितायामाश्वलायनहौत्रमञ्जर्यां ज्योतिष्टोमहौत्रं समाप्तम् ॥ अथाग्निचयनसहिते कृतौ विशेषउच्यते साग्नचित्येषु .....

अत्र सर्वास्मिन्नपि यज्ञे प्रायश्चित्तहोमसंस्थाजपौ न भवतः मंचनभट्टैस्तु संस्थाजपांतं निरूढवदित्युक्तं तन्मूलं चित्यम् । एवमध्वर्युवशेन त्वाष्ट्रप्रयोग इति सर्वं शिवम् ॥

आश्वलायनसूत्रस्य जगन्नाथेन धीमता ॥ कृतायां हौत्रमञ्जर्यां पंचमोऽध्याय ईरितः ॥

इति श्रीमत्सकलविद्याविशारदान्नेयचिपडोणकरोपाह्वयादवसोमयाजितनुजजगन्नाथदीक्षितविरचितायामाश्वलायनहौत्रमञ्जर्यामग्निचयनप्रयुक्तविशेषपधेकादशिनीयूपैकादशिनीत्वाष्ट्रपशूनां प्रयोगः समाप्तः ॥

च.—पशुपुरोडाशभक्षणे प्रायश्चित्तमुक्तं हेमाद्रौ बंधु— — —अपूर्णम्

१ अग्निष्टोमसप्तहौत्रप्रयोगः ।

आ.—श्रीगणेशायनमः ॐ३म् अय सप्तहौत्रप्रयोगः ॥

अथ सोमप्रवाको होतृगृहं गत्वा तं प्रत्याह । यज्ञशर्मणः सोमो भविष्यति तत्र भवता हौत्रं कर्तव्यमिति । होता तं सोमप्रवाकं पृच्छति । को यज्ञ इति

च.—वरुणप्रभृति एतदंतं व्रतस्येनास्ते ततो यथार्थं प्रव्रजेत् ॥ इत्यग्निष्टोमसप्तहौत्रप्रयोगः समाप्तः ॥

१० शुल्वसूत्रस्य टीका-करविन्दः ।

आ.—ओमित्येकाक्षराख्येयं वन्दे वाङ्मनसातिगम् ॥ पश्यन्ति सूरयो यदि तद्विष्णोः परमपदम् ॥ १ ॥

लक्ष्मीसहायमतसीकुसुमच्छवि शाश्वतम् ॥ ज्योतिर्मे हृदये भूयात्सदा राजीवलोचनम् ॥ २ ॥

आपस्तम्बाय मुनये नमो वेदार्थभूमये ॥ तत्सूत्रवक्ता [ता] स्तिष्ठन्ते यज्ञा [ज्जाः] श्रुतिकुमारिकाः ॥

तत्सूत्रशुद्धव्याख्येयमक्षरार्थबोधनी ॥ करविन्दाभिधेयेनाधीयते भाष्यरुन्मते ॥

यज्ञव्याख्याप्रतिज्ञां कुर्वता भगवतापस्तम्बेन व्याख्येयतया हविर्यज्ञाः सोमयज्ञाः पाकयक्षाश्च प्रतिज्ञाताः व्याख्याताश्च ।

तत्र तावदैष्टिकतौमिक [सीमिक] पाशुबान्धिकदर्विहोमिकाः [हविर्होमिकाः] समविषमधनुर्मण्डलचतुरस्रत्र्यश्रनानाश्रयो गार्हपत्यायतनप्रभृतिचित्यष्टकापर्य्यता नियतपरिमाणदेशविशेषास्तत्रतत्रोक्तास्ते विमातव्या इति च एतद्विमानं प्रति साधनभूतर्जवादीनां साधनभूतस्यैतावती रज्जुरेतावत्सेत्रस्य करणीति स्वरूपमात्रेण ज्ञातुमशक्यत्वात् तत्प्रतिपादनमवश्यं ज्ञातव्यमिति यज्ञव्याख्यानानन्तरं विहारयोगव्याख्या क्रियते ॥ विहारयोगव्याख्यास्यामः प्रतिपादयिष्यामः

च.—एतदुक्तं भवति त्रिस्त्रावैकविंशतिप्रकारद्वयविधेः त्रिस्त्रावैकविंशतोभिः ब्राह्मणदर्शनात् द्वादश वार्यां द्विरुक्तिः प्रश्नसमाप्तिद्योतनार्था २१ इति श्रीकरविन्दस्वामिकृतौ शुद्धवटीकायां षष्ठः पटलः समाप्तः ॥

११ शूल्बसूत्रतत्त्वप्रकाशः ।

- भा.—यस्य पूः प्राणिनः सर्वे यो हेतुर्लगतां [जंगतां] सताम् ॥ १ ॥ यज्ञपुरुषम्बन्धे [पं वन्दे] स्वर्गादिफलदायिनम् ॥ १ ॥
 विघ्नशतेनसा [मा] दित्यदेवं द्वैमातुरं सदा ॥ सरस्वतीं तथा देवीं प्रणमामीष्टसिद्धये ॥ २ ॥
 कलिताखिलविज्ञेयं करुणैकनिकेतनम् ॥ आपस्तम्बं मुनिश्रेष्ठं परमाप्तम्भजे सदा ॥
 यासामनुग्रहो भूयात्कोपि मन्त्रोच्चरः शुभः ॥ ग्रथनाहेतुतामेति ता वन्दे गुरुदेवताः ॥
 बाधूलान्वयरङ्गराजविदुषः शिष्येण विद्यानिवेर्गार्ग्यश्रीनरसिंहयज्वतनयेनोद्गाहिणी निर्मला ॥
 आपस्तम्बमुनीन्द्रवक्त्रंजनुपां शुल्बाह्वयानां गिरां गोपालेन विरच्यते नयवती सद्याज्ञिकालङ्कृतिः ॥ ३ ॥
 मया ययासूत्रमियं ययामति प्रणीय तेभ्यः परिदीयतेऽधुना ॥
 य एव सन्तो जगतीह याज्ञिका विदूष्यतां तैर्यदिवाभिनन्द्यताम् ॥ ४ ॥
 सूद्योगो न्यायविद्वीमाञ्जातः श्रौतः सुशिक्षितः ॥ शुल्बानां धारकः सम्यक्तदर्यान्बोद्धुमर्हति ॥
 व्याख्यातानि दर्शयौर्णमासादीनि श्रुतिलक्षणानि कर्मणि
- व.—एवं शुल्बरहस्यबोधजननी सन्दर्शिता पद्धतिज्ञैवैव यतः समस्तमुपयोग्यत्रोदितङ्कर्मसु ॥
 श्रद्धा यस्य दृढेश्वरादिषु परा भक्तिश्च धीर्योत्तमा सत्त्वे तामवलम्ब्य शूल्बमखिलन्तत्त्वं परिज्ञास्यति ॥ १ ॥
 विशोध्यतां साधुपदार्थवेदिभिः सुवृत्तशीलैः परिगृह्यतामपि ॥ इयं दीयेन [त] हितार्थिभिर्जनैरसूयकायानृजवेऽयजे च ॥ २ ॥
 मत्कृतताधुनिकत्वं व्याख्याता [ना] न्तरविरोध इत्येते ॥ मानविरोधाभावे नास्या दोषाः स खलु दोषः ॥ ३ ॥
 उपनिषत्सूत्रनिर्णीतिविशारदा यमनुसन्दधते हृदि योगिनः ॥
 स्वविषयां मम भक्तिमच्चञ्चलां स तनुताद्गवान्मखपूरुषः ॥ ४ ॥
 विधिविष्णुशिवादिदेवता आपस्तम्बमृषीस्त्रयापरान् ॥ प्रणमामि गुरुन्महीसुरानपि नित्यं सुरुताभिवर्द्धनात् ॥ ५ ॥ .....
 इति श्रीमद्वाधूलश्रीरङ्गराजमिश्रशिष्यस्य गार्ग्यस्य गार्ग्यश्रीनरसिंह—
 सोमतत्सुतस्य गोपालस्य कृतावापस्तम्बशुल्बरहस्यप्रकाशने भा० ५० पटलः ॥
 आलोच्य मूलमानानि गोपालो यदरीरचत् ॥ समाप्तन्तदिदं भाष्यं शुल्बतत्त्वप्रकाशनम् ॥

१२ आपस्तम्बतात्पर्यदर्शनम्-सुदर्शनाचार्यः ।

- १.—यो वर्णैरिज्यते नित्यैः कर्मभिश्चोदितैर्निजैः ॥ तेभ्योपवर्गदो यश्च तन्माम्यद्भुतं हरिम् ॥ १ ॥
 आपस्तम्बमुनिं वन्दे मन्दधीहितकाम्यया ॥ योनुष्ठेयपदार्थानां क्रमकल्पमकल्पयत् ॥ २ ॥
 यत्कृतं वेदवद्वाप्यमाद्रियंते विपश्चितः ॥ स कपर्दी चिरं जीयाद्वेदवेदार्थतत्त्ववित् ॥ ३ ॥
 सुदर्शनायः कुर्वते गृह्यतात्पर्यदर्शनम् ॥ केवलं वैदिकश्रद्धाप्रेरितो मन्दधीरपि ॥ ४ ॥
 अथ कर्मण्याचारादीनि गृह्यन्ते ॥ अथशब्द आनंतर्यार्थः ॥ तदर्थं पूर्ववृत्तमुच्यते ॥
 इति हि यज्ञा एकविंशतिभेदास्तत्र सप्त पाकयज्ञाः ॥ औपासनहोमो वैश्वदेवं पार्वणमष्टका मासिकश्राद्धं सर्पबलिरी-

CATALOGUE OF ULWAR MSS.

ज्ञानबलिरिति । सप्त हविर्यज्ञसंस्थाः ॥ अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि निरुदपशुबन्धः सौत्राग्रणी-
पिंडपितृयज्ञादयो हविर्होमा इति । सप्त च सोमसंस्थाः । अग्निष्टोमोत्थग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो-
तिरात्राप्तोर्यामि इति

च.—दधातीति द्विरुक्तिः प्रश्नसमाप्तिसूचनार्था ॥ २३ ॥

इत्थं सुदर्शनार्येण गृह्यतात्पर्यदर्शनम् ॥ कृतं भाष्यानुसारेण ययामति यथाश्रुतम् ॥ १ ॥

अत्रानुक्तं दुरुक्तं वा मतेर्माद्याच्छ्रुतस्य वा । सन्मार्गप्रवणानां क्षंतुमर्हति पंडिताः ॥ २ ॥

इति सुदर्शनार्यकृतौ गृह्यतौ [पद्धतौ] गृह्यतात्पर्यदर्शनेष्टमः पटलः समाप्तः ॥

१३ आपस्तम्बीयारुणकेतुकाग्रेः मयोगः ।

आ.—वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ॥ यन्नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तन्नमामि गजाननम् ॥ १ ॥

यो ब्रह्मणे सृष्टिविधायिने पुरा महाजले स्वां तनुमाश्वदर्शयत् ॥

सहस्रशीर्षाक्षिपदाय पूरुषाभिधाय कूर्मारुणकेतवे नमः ॥ २ ॥

अथापस्तम्बीयारुणकेतुकाग्रेः प्रयोगो वक्ष्यते । तत्रादावारुणकेतुकशब्दस्य निर्वचनम्

च.—वह्नेरारुणकेतोर्यत्प्रयोगस्य निरूपणम् ॥ प्रणीतं रामचन्द्रेण पुरुषस्तेन तुष्यते [ताम्] ॥ १ ॥

इति श्रीवेदविहितसकलधर्मानुष्ठानतत्परसमस्तदेवरयप्रवर्तकश्रीमहोपाध्यायरामचन्द्राध्वरीन्द्रेण

विरचित आपस्तम्बीयारुणकेतुकाग्रेः प्रयोगः समाप्तः ॥ संवत् १९१०

१४ गृह्यप्रयोगः-ब्रह्मविद्यातीर्थः ।

आ.—वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ॥ यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ १ ॥

य आपस्तम्बगृह्येण श्रुत्यर्थः संप्रदर्शितः ॥ सुदर्शनेन विदुषा विवृतो युक्तिमानतः ॥ २ ॥

स ब्रह्मविद्यातीर्थेन संग्रहेण प्रकाश्यते । सुखानुष्ठानसिद्ध्यर्थमल्पबुद्धिमतामपि ॥ ३ ॥

च.—पृथिवीखेताभ्यां पृथिवीमभिमृशेत् ॥

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीब्रह्मविद्यातीर्थविरचितो गृह्यप्रयोगः समाप्तः ॥

१५ चातुर्मास्यम्-त्र्यम्बकः ।

आ.—नत्वा गणेशपादाब्जं गुरुनय महाशयान् ॥ कुर्वे त्र्यम्बकनामाहं चातुर्मास्याख्यमार्दं (ह) तः ॥ १ ॥.....

अक्षय्यं ह वै चातुर्मास्ययाजिनः सुकृतम्भवति.....

च.—अन्वाधानात् प्राक्यो नित्यं प्रणीय सर्वप्रायश्चित्तमेव— — — —

१६ दर्शपौर्णमासेष्टिपद्धतिः ।

आ.—३०म् अथातो दर्शपौर्णमासौ व्याख्यास्यामः । प्रात रश्मिहोत्रं हुत्वा यजमानस्य ब्रह्मचर्यं दक्षिणादानं द्रव्यप्रकल्पनं कामानां...

च.—आक्षीयेण । यस्य स्मृत्या च० प्रीयतां० ॥ दर्शपौर्णमासः समाप्तः ॥

१७ शुल्कोपधानम् ।

आ.—अथ चतुरस्रश्चेनाचिद्विषयाणां गूढार्थत्वात् मन्दबुद्धिप्रतिपत्तये व्याख्यानमारभ्यते । तत्र प्रथमं कर्णिका व्याख्यायते.....
च.—समाप्तौ सत्यां सहस्रसङ्ख्यापरिपूर्तिर्भवतीत्यर्थः । इति शुल्कोपधानप्रकरणसमाप्तम् ॥

१८ सोमपंचिका ।

आ.—हरिः ३०सोमेन यक्ष्यमाणो ब्राह्मणानां वर्षेयानृत्विजो वृणीते । यूनः स्थविरान्वानूचानान् ॥
च.—संतिष्ठते अथ सायमग्निहोत्रं जुहोति काले प्रातर्होमः संतिष्ठतेऽग्निष्टोमोऽग्निष्टोमः ॥ इति सोमपंचिकायां पंचमोऽध्यायः ॥

१९ बौधायनसूत्रदर्शपौर्णमासस्यभाष्यम् विद्यारण्यः ।

आ.—वागीशाद्याः सुमनसः सर्वोर्यानामुपक्रमे ॥ यन्नंत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ १ ॥
यः सायणाचार्यपदाभिपिक्तः श्रीशिर्शिणाचार्यसुताग्रगण्यः ॥ प्रसन्नगंभीरमतिः स्फुटार्थं बौधायनं कल्पमयो विधास्यन् ॥ २ ॥
व्याख्याय विद्यास्थानानि पुराणादीनां च सांप्रतम् ॥ व्याचष्टे सायणाचार्यः कल्पं बौधायनं सुधीः ॥ ३ ॥
च.—विष्णोः क्रम इत्यादि ब्राह्मणांस्तर्पयित्वा इत्यंतं । इति दर्शपूर्णमासस्य बौधायनसूत्रानुसारि विद्यारण्यकृतभाष्यं समाप्तम् ॥

२० बौधायनसूत्रविवरणम्-गोपालः ।

आ.—अथापस्तंबानुसाम्निक्षेत्रेष्टिप्रयोगः ॥ तत्र बौधायनः सा या वैशाख्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमावास्या भवति सा मङ्ग-
त्संवत्सरस्यापि भरणीभिः संपद्यते तस्यामारभेतेति । अपिवा पौर्णमासीममावास्यां चापेवसेदास्यां तल्लक्ष्म संपद्यत इति ॥
अत्र पौर्णमासीग्रहणं आश्विन्यां कार्तिक्यां वा पौर्णमास्यां भरणीयोगे ॥.....
च.—इति गोपालकृती बौधायनसूत्रविवरणे द्वितीयस्य चतुर्थः ॥

दर्शपौर्णमासप्रायश्चित्तम् ।

आ.—दर्शपूर्णमासादीनि सत्रान्तानि कर्माण्युक्तानि अधुना तेष्वेव कर्मसु कर्मविनाशे प्रायश्चित्तान्यभिधीयन्ते । कर्मविनाशश्च.....
च.—इदं देवेभ्यो गातु [यातु] विद्वद्यो न मम । अथ नवाहुतयः । बर्हिर्होमः । संज्ञवंप्राशनम् । ब्राह्मणभोजनम् ॥ इति पुनराधानम् ॥

तस्यैव विवरणम्-गोपालः ।

आ.—अथातो मन्त्रगणान्तातानि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः ।
उक्तानि दर्शपौर्णमासादीनि कर्माण्यनन्तरं तेषामकरणे ऽ न्ययाकरणे वा प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः ।
अतः शब्दो हेतौ । .....
च.—इत्यारभ्याभ्यञ्जनप्रभृति गृह्यक्राममन्त्रादित्युक्तम् । अन्यत्सहासनादिति भवस्वामिना व्याख्यातम् ॥ ॥
इति गोपालकृते यज्ञप्रायश्चित्तविवरणे तृतीयप्रश्नस्याष्टमोऽध्यायः ॥

२१ बौधायनगृह्यप्रयोगमाला-रामः ।

आ.—प्रणम्य विष्णुं विधियज्ञरूपं सरस्वतीं चापि तदीयजिह्वाम् ॥ त्रैविद्यवृद्धान्विदुषो गुरुंश्च बौधायनाचार्यपदद्वयं च ॥
 श्रीमद्वैधनाचार्यप्रोक्तानां गृह्यकर्मणाम् ॥ आवश्यकानां केषांचिदेषानुष्ठानपद्धतिः ॥
 यथाशक्ति यथान्यायमनन्योपायकान्प्रति ॥ अक्रियानर्थक्रियामात्रज्ञानाद्यर्थं निबध्यते ।
 प्रयोगसारे वृत्तिभ्यां प्रयोगो यो निरूपितः ॥ स एव सकलैर्मन्त्रैर्बालबोधाय केवलम् ।.....
 च.—इति पुनःसंस्कारविधिः सप्तदशः ॥ समाप्तं चेदं पैतृमैधिकम् ॥
 श्रीसत्तार्किकचक्रचुडामणिश्रीचाण्डोदतहसूनुना राजाधिराज श्रीमद्राम इस्माते— — — —

२२ बौधायनदर्शपौर्णमासपद्धतिः-अनन्तः ।

आ.—अथ दर्शपूर्णमासौ प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा सम्भृतसम्भारोऽहतवासाः पवित्रपाणिरपरेण गार्हपत्यं पत्न्या सह दर्भेष्वासीनः.....
 च.—प्राक्कृत्यविधानाद्विहाराभिमुखत्वनिवृत्तिरिति च भाष्ये ।
 आपस्तम्बोक्तरीत्यैषाऽकारीत्यं दर्शपद्धतिः ॥ अनन्तेनानया प्रीतिमनन्तां यातु मापतिः ॥

२३ दर्शपौर्णमासप्रयोगः-गागाभिधः ।

आ.—जीयाच्चिरं स्वमतिराचितयोगवर्गनीराजनोल्लसितभार्गवदेशमार्गः ॥
 सखाचलाधिपपुरस्कृतपण्डितश्रीगागाभिधग्रथितदेवरयप्रयोगः ॥ १ ॥
 अथ दर्शपौर्णमासप्रयोगः ॥ तत्रपर्वण्यन्वाधानं प्रतिपदि यागः ॥ तन्मध्यपातिव्यसंधिः साधुर्यागकाल इति स्तुतिः ॥
 च.—अपिचेति विरुल्लः सर्वमग्निष्टोमवत् समाप्तो बृहस्पतिसवः ॥

२४ दर्शपौर्णमासेष्टिः-गोपालः ।

आ.—रुताधानस्यानन्तरं प्रथमपौर्णमास्यां मातृपूजापूर्वकमाभ्युदयिक.....
 च.—यथेतमित्येतद्गृह्यत्वमिष्टिपथोः ॥ इति इष्टिसमाप्तिः ॥ शुभं भवतु संवत् १८७६ ॥

२५ बौधायननक्षत्रसत्रे हौत्रप्रयोगः ।

आ.—तत्र प्रथमार्भणीया नमः प्रवक्त्र इत्यादिपंचदशसामिधेयः आवाहने अग्निमग्नमावहा सोमनावह ॥
 च.—संतिष्ठत एषेष्टिः ॥ इति बौधायननक्षत्रसत्रहौत्रप्रयोगः समाप्तः ॥

२६ बौधायननक्षत्रेष्टिप्रयोगः-केशवः ।

आ.—अथातो नक्षत्रेष्टिर्व्याख्यास्यामोऽग्निर्वा अकामयतान्नादो देवानां.....

च.—नक्षत्रेष्टिषु कर्त्तव्यं वक्तव्यं च विशेषतः ॥ पात्रप्रयोगसंमर्शः प्रोक्षणं भाष्यकृन्मते ॥

कपालदेशे कर्त्तव्यं त्रयं भूमिकपालके ॥ मोहादज्ञानतो वापि यन्मया किञ्चिदीरितम् ॥

वृत्तिं वीक्ष्यानुगृह्णतु संतस्तद्वीतमत्सराः ॥

नक्षत्रेष्टिः प्राह बौधायनस्तु तन्त्रं चापस्तंबसूत्रोक्तमार्गे ॥ प्राहाल्पानां बोधनाय प्रयोगं भारद्वाजः केशवः सोमयाजी ॥

इति नक्षत्रेष्टिः समाप्ता ॥ संवत् १९११

२७ बौधायनरुद्रपद्धतिः-नारायणः ।

आ.—भट्टरामेश्वरसुतो भट्टनारायणः कृती ॥ प्रणम्य रामं तनुते रुद्रानुष्ठानपद्धतिम् ॥ १ ॥

च.—संतुष्टो हविष्यं भुंजीतेति ॥

इति रामेश्वरभट्टात्मजनारायणेन सूरिणा काश्याम् । कर्मणा सज्जनतुष्ट्यै रुद्रानुष्ठानपद्धती रचिता ॥

ग्रंथाननेकानालोच्य विचार्य सदसच्च यः ॥ कृतः श्रमस्तेन विभुः शंकरः प्रीयतां नमः ॥ इति श्रीरामेश्वरभट्टसूनूनारायणकृता

रुद्रपद्धतिः समाप्ता ॥ संवत् १९११ ॥

२८ सहस्रभोजनसूत्रव्याख्या-भास्कररायदीक्षितः ।

आ.—सहस्रभोजनविधौ सूत्रं बौधायनोदितम् ॥ व्याकरोति शिवंप्रोत्यै गाभीरिर्भास्करोऽग्निचित् ॥ १ ॥

अथातः सहस्रभोजनविधिं व्याख्यास्यामः ॥ अथशब्दो मङ्ग्लार्थोऽधिकारार्थः पुनः प्रतिष्ठाकथनानन्तर्यार्थो वा । अतः शब्दो हेत्वर्थः । साङ्गादेव कर्मणः फलावश्यंभाव इति नियमादयो हेतवः । सहस्रभोजनोति कर्मनामधेयम् । सहस्रभोजनेन सहस्रात्मानमीधरं पूजयेदिति वक्ष्यमाणे सूत्रे विधिवाक्ये । एवं यः कुरुते मर्त्यः सम्यक्साहस्रभोजनम् । विष्णुस्तस्य प्रसन्नः स्यादिति । पौराणे च फलभावनाकरणत्वेन निर्देशात् । सहस्रभोजने होमं सहस्रैर्नामभिर्हरेरित्यादिगुणवाक्ये त्वङ्गित्वेनानुवादाच्च । तत्पदबोध्यगुणानां प्रख्यापकानि तु शास्त्राणि ।

भोजयित्वा दशशतं नरो वेदविदां नृप ॥ न्यायविद्धर्मविदुषां स्मृतिभाष्यविदां तथा ॥.....

च.—इत्युक्त्वा भगवन्तं स्मरेत् ॥ इति भास्कररायेण सहस्रभुजिकर्मणः ॥ सूत्रं विवृण्वता सम्यक्प्रयोगे विधिरीरितः ॥

इति श्रीगभीरराजदीक्षितात्मजभास्करराजदीक्षितकृता सहस्रभोजनसूत्रव्याख्या सम्पूर्णा ॥

२९ बौधायनसोमपद्धतिः ।

आ.—पूर्वेवार्त्तादीश्राद्धं कृत्वा शक्ताबुदकशांतिं प्रतिसरबन्धं च कृत्वा तद्दिने ऋत्विग्भ्यः.....

च.—सरयमग्निहोत्रं हुत्वा संतिष्ठतेऽग्निष्टोमः ॥

भवो भ्रातः शिवः श्रूतस्त्वावेव स्वामिनाविह ॥ तयोस्तत्परिहाराय गागाभट्टोयमस्त्विह ॥

इति श्रीजगद्गुरुभट्टनारायणवंशकरीरभट्टदिनकरात्मजविधेश्वरापरनामकभट्टगागाभट्टकृतो बौधायनीयाम्निष्टोमः प्रयोगः ॥

३० हिरण्यकेशिसूत्रं सटीकम्-टी.-गोपीनाथः ।

आ.—वात्सल्यात्पितरौ कपोलयुगलं स्वस्यागतौ चुम्बितुं दृष्ट्वा कुञ्चितमास्यपद्ममलं सेपत्स्मितं सत्वरम् ॥
 अन्योन्यं शिवयोस्ततः सुवदने युक्ते अभूतां तयोरित्यं येन विनोदितौ स भगवान्बालो गजास्योऽवतु ॥ १ ॥
 विद्यामहागणपतिं देवं व्याडीश्वरं तथा ॥ योगेश्वरीं च वाग्देवीं लक्ष्मीनारायणौ रविम् ॥ २ ॥
 सत्यापादं मुनिश्रेष्ठं जातरूपशिरोरुहम् ॥ गुह्यं मातापितरौ नत्वेदानीं ययामति ॥ ३ ॥
 ओकोपाह्वेन कुतुकाद्रोपीनायेन धीमता ॥ सत्यापादेन रचितं सूत्रं व्याख्यायते मया ॥ ४ ॥
 सूत्रवार्धि मया तर्तुमारब्धं मंदशक्तिना ॥ तत्रावलंबो मम तु पारे गंतुं गुरुस्मृतिः ॥ ५ ॥
 सर्वकामोऽग्निष्टोमः काम्यं ते कामाः इष्टानि सर्वे कामा येन साध्याः
 सर्वकामोऽग्निष्टोमः ते च कामाः स्वर्गप्रजापशुहिरण्यादयः ॥.....
 अपूर्वत्वपलेन्वाधानस्य [स्या] पूर्वविधानं तत्रैति द्रष्टव्यमिति सुस्यम् ॥
 इत्योकोपाह्वश्रीमदग्निष्टोमसाहस्राग्निचयनसहितवाजपेयसर्वतोमुखद्विपाहस्राग्निचयनसहितपौंडरीकयाजिगणेशदीक्षित-
 तनूजगोपीनाथदीक्षितविरचितायां श्रीमद्भगवत्सत्यापादहिरण्यकेशिसूत्रांबुधिगतनिगूढार्थरत्नलाभकृतविद्वज्जनसंताप-
 शामिकायां ज्योत्स्नायां वृत्तौ सप्तमप्रश्नस्य प्रथमः पटलः ॥ १ ॥.....
 सर्वत्र लोष्टमित्येव पाठो युक्तः । लोष्टपलितावित्युणादिसूत्रे क्तांतताया एव निपातनार्त्तस्यै दिशो लोष्टमाहरेदिति
 श्रुतौ स्पष्ट एव क्तांतः पाठः । लेन लोष्टामित्यपयाउ [तेन लोष्टमित्यपपाठ] एवेति ज्ञेयम् ॥
 इति श्रीमदोकोपाह्वश्रीमदग्निष्टोमयाजिसाहस्राग्निचयनसहितवाजपेययाजिसर्वतोमुखयाजिद्विपाहस्राग्निचयनसहितपौंडरीकयाजिगणेश.....
 निगूढार्थरत्नलाभ.....सप्तमस्य प्रश्नस्य द्वितीयः पटलः ॥ २ ॥
 च.—इति.....नवमप्रश्नस्याष्टमः ॥ ८ ॥ समाप्तो नवमः प्रश्नः ।

३१ हिरण्यकेशीयसूत्रवृत्तिः ।

आ.—उक्ता अग्निष्टोमादयः संस्थाः पथैकादशिनीयूपैकादशिन्यौ च अथेदानीमग्निष्टोमादिष्वाकांक्षितं याजमानकर्म्म वक्तुं
 शिष्यावधानाय प्रतिजानीते ॥ अग्निष्टोमस्य याजमानं व्याख्यास्यामः ॥.....अपूर्णम् ॥

३२ हिरण्यकेशीयसूत्रे हौत्रमकरणम्-महादेवसोमयाजी ।

आ.—ऋग्वेदाद्युपदिष्टेषु सांगकर्म्मसु कर्तृता ॥ होत्रादेः परिभाष्या याध्वर्योर्याजुषकर्म्मसु ॥ १ ॥
 प्रतिज्ञाकरणं तावदादौ सर्वस्य तन्यते ॥ हविर्यज्ञे दर्शपूर्णमासादौ तन्निरूप्यते ॥ ८ ॥ याजमानं व्याख्यास्यामः ॥.....
 च.—इति श्रीहिरण्यकेशिसूत्रे एकविंशतिप्रश्ने महादेवसोमयाजिकृते याजुषहौत्रप्रकरणं समाप्तम् ॥

३३ काम्येष्टिप्रयोगः ।

आ.—वीरेशं विघ्नहर्तारं लक्ष्मीनारायणौ गुरुन् ॥ सत्यापादमहं वंदे अष्टापदशिरोरुहम् ॥ १ ॥
 नारायणःत्मजेनाथ महादेवेन यज्वना ॥ काम्येष्टीनां यथासूत्रं प्रयोगः क्रियते मया ॥ २ ॥
 च.—पुष्टिमंतावाज्यभागौ बभिनारविमश्रब इतिययासमाप्नातम् ॥ संवत् १९१३ कण्वशास्त्रीया

३४ दर्शपौर्णमासेष्टिः-सोमराजः

आ.—प्रणम्य विघ्नराजं तं कण्वान्वयविभूषणः ॥ नृहरेरात्मजः कुर्वे सोमराजोऽन्न पद्धतिम् ॥ १ ॥

प्रथमप्रयोगे पौर्णमास्याम्प्रातः काले मातृपूजापूर्वकमाभ्युदयिकं कृत्वा

च.—ततः उँ. अन्तरिक्षे विष्णुर्व्यक्रंस्त त्रैष्टुभेन छन्दसा ततो निर्भक्तः ॥ अपूर्णम्

३५ माध्यन्दिनीसंहिताया भाष्यम्-विद्यारण्यः ।

आ.—वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ॥ यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ १ ॥

उँम् इषे इषेरिच्छार्थस्य कर्मणि क्तिप् क्तिवादुपधाया गुणाभावः ॥

च.—२९ राति रसति रस्यते वा रास्तम् । रास्ता स्यूला वीणा इति आद्युदात्तनिपाताः ॥

३६ कात्यायनश्रौतसूत्रभाष्यम्-अनन्तदेवः ।

आ.—रामं रंमापतिं यस्य नाम कामप्रपूरकम् ॥ अंतरायपिशाचानां नाशकं तं नमाम्यहम् ॥ १ ॥

ब्रह्मविष्णुशिवांसूर्यं गणेशं च सरस्वतीम् ॥ विद्याप्रदानवपुषः पुष्टाननुभवामृतान् ॥ २ ॥

भवाब्धिशोषज्जेगस्त्यान्केशवामृतयोगिनः ॥ ग्राह्यांचक्रिरेऽपूर्वीविद्यायाः सारतां मया ॥ ३ ॥

दुर्द्वातांश्चेतसो दोषान् वेदांतैर्यैर्व्यजीगमन् ॥ तथा पूर्वगुरुन् नौमि वासुदेवसरस्वतीन् ॥ ४ ॥

सरस्वत्येव भीमांसा यैर्द्वेता परमार्यतः ॥ मुनिं कात्यायनं कर्क पितृभूतिं तथादिमान् ॥ ५ ॥

यशोगोपिभर्तृयज्ञभाष्यकृतोपरानपि ॥ पद्धत्यादिप्रणेतृश्च जनकं वेददानगुरुन् ॥ ६ ॥

वेदार्थयज्ञविद्येया [द्यावा] ददुः सम्राट् सुताः स्वयम् ॥ सम्राजोऽग्नितस्त्यक्तसर्वसंगमदास्तु तान् ॥ ७ ॥

वाचस्पत्यभिधानत्वा परमात्मानमप्यथ ॥ यज्ञज्ञानां गुरुर्यस्तु कर्मपन्नरविस्तथा ॥ ८ ॥

एकैकदेशदानन्यागुरुन् बुद्धिविवृद्धये ॥ प्रणम्य क्रियते यत्तुः कातीयसूत्रसंस्थितः ॥ ९ ॥

भाष्यरूपेऽत्र संदिग्धं सर्वं निर्णेष्यते मया ॥

च.—द्विरभ्यास उक्तार्थः ।

रुद्रसंख्यैरभिषिक्तो वाजपेयैस्त्रिरग्नित् ॥ एकाशीतिं च सोमान्य ईजे भाष्यपरोपि सन् ॥ १ ॥

सम्राजां वंशज्ञो यस्य वाचस्पतिरिवार्यवित् ॥ वाचस्पतिरूपादानं योगित्वात्तमवाश्रयः ॥ २ ॥

अनेकक्रतुयाजित्वादीयसोपि निवारकः ॥ अन्यत्र गमनस्यासौ श्रीभनन्ताभिधः स्वराट् ॥ ३ ॥

सुखेशबोधनात्संश्वि [त्सञ्चि] दानदोमृत एव यः ॥ सोनुगतार्थनामा मे गरीयान्केशवामृतः ॥ ४ ॥

अंत्यं जन्मेदं येषां येनैतेनुभवामृताः ॥ अथवान्वीधरं ते स्यूर्ज्ञानाद्भानुभवामृताः ॥ ५ ॥

इति श्रीसम्राट्स्पतिमहायाज्ञिकश्रीश्रीभनन्तरुते कात्यायनसूत्रभाष्ये चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

३७ कात्यायनश्रौतसूत्रभाष्यम्-कर्कः ।

आ.-प्रणतसुरासुरभासुरकिरीटकोटिप्रमृष्टचरणाय ॥ गजवदनाय नमस्ते सिद्धेः सदानाय विघ्नकदनाय ॥ १ ॥
 यस्य लीलावशेनेदं जन्मस्थितिलयं व्रजेत् ॥ आनन्दैकरसं वंदे तमुमासहितं शिवम् ॥ २ ॥
 ऊर्जितानन्दगहनां सर्वदेवस्वरूपिणीम् ॥ परां वाग्रूपिणीं वंदे महानीलसरस्वतीम् ॥ ३ ॥
 अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानांजनशलाकया ॥ चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ४ ॥
 भाष्याणि सम्यगालोच्य विचार्य च पुनःपुनः ॥ क्रियते बालबोधार्थं सूत्रभाष्यमतिस्फुटम् ॥ ५ ॥.....

३८ कात्यायनसूत्रस्य भाष्यम्-गर्गाचार्यः ।

आ.-अथ पूर्वा पौर्णमासी पूर्वा पंचदशीमुत्तरां प्रतिपदं अग्न्याधानं करोतीति शेषः ॥
 च.-एतदुक्तमंतिमं सूत्रं नारायणपुरुषस्य नारायणपुरुषसूत्रमित्येतस्य संज्ञम् ॥
 इति कात्यायनसूत्रस्य संक्षिप्तभाष्ये चतुर्विंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

३९ पारस्करगृह्यसूत्रं सभाष्यम्-भा० जयरामः ।

आ.-श्रीमत्केशवभाग्नाधिपपदद्वंद्वप्रभाभासुरस्वान्तोत्साहविजृम्भितामलमतिप्राढ्ये च गृह्ये कतेः ॥
 दृष्ट्वा कर्कमुद्यैः कृतानि बहुशो भाष्याणि गुह्यानि तद्देशार्थं स्वमतेरिदं जयपरो रामो लिखत्यादरात् ॥ १ ॥
 कतिसूनुपदाम्भोजपरागोदूसरालकः ॥ जयरामश्च मेवाटो भारद्वाजसगोत्रकः ॥ २ ॥
 श्रीमन्मान्तिविक्रमाधवश्रुतिसुधासिधोर्विगाहामृतद्वेद्यस्तत्कृपयाभवद्विजवरः श्रीकेशवस्तादृशः ॥
 तत्पादद्वयकस्पृशा कृतमिदं कातीयगृह्यस्य सद्भाष्यं सज्जनवल्लभं च जयरामेण प्रसादाद्गुरोः ॥ ३ ॥
 आचार्यापरनामधेय इति यो दामोदरोभूद्विजो भौरद्वाजसगोत्र आत्मरतिरस्याप्यात्मजस्तादृशः ॥
 नाम्ना श्रीबलभद्र आत्मसुयशास्तत्सूनूनैतत्कृतं भाष्यं सज्जनवल्लभं जययुजा रामेण मत्याप्तये ॥ ४ ॥
 पाठे योभूद्विंसादो गृह्यसूत्रे समंत्रके ॥ उपेक्षितः स विदुषां मनसाज्ञापि युक्तितः ॥ ५ ॥
 प्रयुक्ता अन्यथा मंत्रा न भवन्त्यर्थसाधकाः ॥ संसाधयन्ति सर्वार्यान्त्ययावत्पठिता यदि ॥ ६ ॥
 नानाशास्त्रीयमंत्राणां पाठशुद्धौ स्वपाठकाः ॥ व्याख्यातारः प्रमाणं स्युरित्येतच्छिष्टनिश्चयः ॥ ७ ॥
 अतस्तत्तत्स्वशास्त्रीयमंत्राणामग्र्यपाठकान् ॥ दृष्ट्वा सुबोधं गृह्यस्य भाष्यं वै लिख्यते स्फुटम् ॥ ८ ॥
 तत्क्षंतव्यं सुनिपुणैः स्वबाले चापलं यथा ॥ मया च स्वीयबोधाय क्रियते तनु तद्विदाम् ॥ ९ ॥
 च.-श्रीमान्मान्तिविक्रमाधवश्रुतिसुधासिधोर्विगाहामृतद्वेद्यस्तत्कृपयाभवद्विजवरः श्रीकेशवस्तादृशः ।
 तस्यांमिद्वयकस्पृशा कृतमिदं कातीयसूत्रस्य सद्भाष्यं सज्जनवल्लभं सुविदुषां प्रेष्ठं शिवप्रीतये ॥

कर्कादिद्विजवर्याणां दृष्ट्वा भाष्याणि भूरिशः ॥ उपचेतुं तदुच्छिष्टं जयरामोऽलिखत्स्फुटम् ॥ ५ ॥
 शंशीन्दुरसचन्द्रेन्द्रे मासीधे प्रथमे दले ॥ त्रयोदश्यामिन्दुयुति [जि] प्रालेखीदं सतां प्रियम् ॥ ६ ॥
 इति श्रीमत्कातीयगृह्यसूत्रभाष्ये सज्जनवल्लभाख्ये जयरामकृतौ तृतीयकाण्डविवरणं समाप्तम् ॥ संवत् १९१० ॥

४० पास्करसूत्रभाष्यम्-भास्करः ।

च.-इति राघवैन्द्रारण्यश्रीचरणचरणाब्जचंचरीकैर्भास्करभट्टै रचिते अर्थभास्कराभिधे पास्करसूत्रभाष्ये तृतीयः
 कांडः समाप्तः ॥

४१ पारस्करमन्त्रभाष्यम्-मुरारिमिश्रः ।

आ.-प्रणम्य पूर्वं पुरुषं पुराणं तथैव कात्यायनपादपद्मम् ॥ तनोमि पारस्करमन्त्रभाष्यं मुरारिमिश्रः पृतगृह्यभाष्यात् ॥ १ ॥
 गृह्यप्रकाशाभिधभाष्यगर्भाच्छ्रीवेदमिश्रैर्विधिवत्प्रणीतात् ॥
 आकृष्यबन्धुं विविधानि मन्त्रे [विदधाति मन्त्रैः] मुरारि मिश्रः श्रुतितो विविच्य ॥ २ ॥ त्वन्नो अग्न इत्यादि ॥
 च.-इति श्रीवेदमिश्रप्रणीतमृह्यप्रकाशभाष्यादाकृष्य मन्त्रभाष्यं पृथक्कृत्य तृतीयकाण्डस्य मुरारिमिश्रः समाप्तिमगमत् ॥

४२ पारस्करगृह्यसूत्रव्याख्या-विश्वनाथः ।

आ.-गर्गसिद्धान्तपद्यानां प्रकाशोदयहेतवे ॥ मार्तण्डाय नृसिंहाय पित्रे श्रीगुरवे नमः ॥ १ ॥
 गङ्गादेवीमहं वन्दे ज्ञानदां मातृरूपिणीम् ॥ जातं यस्याः पयःपानात्सरस्वत्यवगाहनम् ॥ २ ॥
 पारं शास्त्रसमुद्रस्य तच्चैतल्लिख्यते यतः ॥ स्वकल्पितत्वशङ्कात्र न कार्या विबुधैरतः ॥ ३ ॥
 तर्कशास्त्रं च मीमांसा यद्रक्षायै प्रयोजिते ॥ तातैस्तमपि वन्देऽत्र गर्गं वेदार्थवित्तमम् ॥ ४ ॥
 अधीत्य सकलं शास्त्रं श्रीनृसिंहाज्जगद्गुरोः ॥ तन्यते विश्वनाथेन गृह्यसूत्रप्रकाशिका ॥ ५ ॥
 अथैतद्भाष्यं नारदध्वजं विषयाभावात् तथाहि तर्किक सूत्रार्थप्रकाशकं वा सूत्रादनधिगतार्थबोधकं वा
 च.-तत्र शरीरदोषं त्यक्त्वा मुखादिमन्त्रातः [मात्रतः] परिपठितुं ममास्त्विदंशाशीः [शिः] प्रार्थनम् । एतत्सर्वममास्त्विति
 मन्त्रार्थः तिष्ठत्वितिबीप्सा काण्डसमाप्तिज्ञापनार्थम् ।
 अभूतंद [कंदपु] रे मुञ्जो नागरो गोत्रकाश्यपे ॥ लक्ष्मीधरोऽभवत्स्मात्सूर्य्यदत्तस्तु तत्सुतः ॥ १ ॥
 तस्मादाशाधरो जातो नारसिंहाभिधस्ततः ॥ तत्सुतेन कृतं भाष्यं विश्वनाथेन धमिता ॥ २ ॥
 पारस्करस्य गृह्यस्य पञ्चखण्डावशिष्टकम् ॥ गरिष्ठं सर्वभाष्येषु बह्वर्थनिर्णयान्वितम् ॥ ३ ॥
 महादेवजगन्नाथपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः ॥ गोपनीयं निरीक्ष्यं च पठितव्यं समाहितैः ॥ ४ ॥ - - - - -
 नारसिंहाग्रतोऽ [जोऽ] नन्तस्तस्य यो वै प्रपौत्रकः ॥ ५ ॥
 लक्ष्मीधरोऽभिधस्तंभतीर्थारकाश्यां समागतः ॥ उपहासं पुरस्कृत्य ह्रियङ्कृत्वा तु पृष्ठतः ॥ ६ ॥

भाष्याण्यन्यानि वालोक्य पञ्चखण्डान्यलीलिखत् ॥ तेनै वात्रास्य भाष्यस्य पूर्तिर्ज्जाता यथा तथा ॥ ७ ॥
संक्षेत्रग्रहकला १६९२ मितेऽब्दे चोतरायणे ॥ समाप्तिमगमद्भाष्यं माघे भूते सिते कुजे ॥ ८ ॥
इति श्रीमत्सर्वविद्याविशारदपण्डितश्रीनारसिंहसुतपण्डितश्रीविश्वनाथकृते पारस्करगृह्यसूत्रव्याख्याने तृतीयं काण्डं समाप्तम् ॥

४३ पारस्करगृह्यसूत्रव्याख्या-हरिहरः ।

आ.—इष्टापूर्तिक्रियासिद्धिहेतुं यज्ञभुजाम्मुखम् ॥ अग्नित्रयीं वचःसारं वन्दे वागधिदैवतम् ॥ १ ॥
पारस्करकृते गृह्यसूत्रे व्याख्यानपूर्विकाम् ॥ प्रयोगपद्धतिङ्कुर्वे वासुदेवादि सम्मताम् ॥ २ ॥
अथातो गृह्यस्यालीपाकानां कर्म ॥ अथ श्रौतकर्मविधानानन्तरम्
च.—सर्वं मे मनसि तिष्ठतु स्थिरीभवतु अत्र वीप्सा अर्थभूयस्त्वप्रतिपादनार्था ग्रन्थसमाप्तिज्ञापनार्था वा इति सूत्रार्थः ॥
इति अग्निहोत्रिहरिहराणां कतिरियम् ॥
इत्यग्निहोत्रिहरिहरविरचितायाम्पारस्करगृह्यसूत्रव्याख्यानपूर्विकायां प्रयोगपद्धतौ तृतीयः काण्डः समाप्तः ॥

४४ नवकण्डिकाभाष्यम् ।

आ०—ब्रह्मधर्मप्रकाशार्था यत्सामा वेदराशयः ॥ पङ्क्तिर्युताः श्वासा ब्रह्म तच्छ्रेयसे स्तुमः ॥ १ ॥
गजाननस्यादिविसर्गकाले स्तोत्रं विधात्रा विहितं निशम्य ॥ हर्षात्प्रवृत्तानि शुभावहानि निघ्नंतु विघ्नं मम बृंहितानि ॥ २ ॥
कात्यायनेन मुनिना यदगादि सहा [महा] र्थवत् ॥ श्राद्धसूत्रमतिस्पष्टैर्विवृणोमि पदैरहम् ॥ ३ ॥
तस्य तावदिदमादिसूत्रम्—अपरपक्षे श्राद्धं कुर्वीत ॥
च.—आसीदसीमवसुधामरमुख्यभूतः सत्कर्मणां प्रवरपात्रतया प्रसिद्धः ॥
संकर्षणेतिविदितः प्रथितोरुकीर्तिमुद्योतयन्सुकृतिनां प्रथमावतारः ॥
तस्यात्मजः सकलशास्त्रपरायणोपि यः पक्षपातमधिकं कृतवान्कृतीन्द्रः ॥
आन्वीक्षिकीरहसि तेन विनिर्मितायामास्तां [निर्मितोऽयमास्तां] तमोपनयने पितृकर्मदीपः ॥ — — — —
श्राद्धदीपः कृतीन्द्राणां तनोतु मुदमुत्तमाम् ॥ १ ॥ इति नवकण्डिकाभाष्यं समाप्तम् ॥ संवत् ॥ १८११ ॥

४५ प्रतिज्ञासूत्रवृत्तिः-केशवाचार्यः ।

आ.—श्रीमत्कात्यायनं वन्दे मुनिश्रेष्ठं च याजुषम् ॥ यस्तेने कल्पशास्त्रान्तं याज्ञवल्क्यसुतं गुरुम् ॥ १ ॥
अथ प्रतिज्ञासूत्रकथनानन्तरं प्रतिज्ञा विधास्यते इति शेषः ॥ प्रतिज्ञायते शेषसंस्कारो यथा सा प्रतिज्ञा ॥
च.—इति केशवाचार्यविरचितप्रतिज्ञासूत्रवृत्तौ तृतीयकण्डिका समाप्ता ॥

४६ मौनसूत्रम्-देवभद्रः ।

आ.—अथ यजुर्वेदान्नाये वाजसनेयके माध्यन्दिनीयेन्येन मौनेन हस्तेनास्मदीयेनाधी भाना स [यमानानासं]

हितामंत्राणामवगमं गौतमो देवभद्रपाठकोहं ब्रवीमि धर्मार्थकाममोक्षाख्यानि चत्वारि यद्वत्पात्राणि विकसितानि तानि
तेषु प्रत्येकं चन्द्रादितिथ्यन्ता अ (व) बोध्या (ः) संज्ञास्ता यदुपदेशेन च सुधीः परद्वद्रताः कंडिका विजानातु ॥

चंद्र इषे त्वाग्रावग्निर्यज्ञो देवानां द्वे जुषाणो बर्हि

च.—सविता वरुणो हिरण्यमेन पात्रेणोम् स्वं ब्रह्माष्टाविंशतिरष्टपंचाशन्मोक्षपात्रे पंचशती चतुर्दश पंचविंशत्यूना द्विसाहस्री
पंचविंशत्यूना द्विसाहस्री ॥ १६ ॥

दुंदिराजप्रसादेन सूत्रं चेदं मया कृतम् ॥ वैदिकास्तेन तुष्यन्तु विप्रा माध्यन्दिनीयकाः ॥

अध्येतव्यमिदं सूत्रं विप्रैर्माध्यन्दिनीयकैः ॥ मौनेनाधीतमंत्राणां क्षिप्रं ज्ञानाभिलाषिभिः ॥

मुहुर्मुहुः प्रार्ययेहं दुर्जनान्दुष्टमानस्तन् ॥ मत्कृतं सूत्रमेतत् न नष्टव्यं कदाचन ॥

एषा मत्सूत्रगा विद्या गोप्यैव फलदा भवेत् ॥ अन्यथा विकलैव स्यादिति मद्बचनं कुरु ॥

शिष्यं मित्रं छलं दुष्टं प्रभुं बालं न बोधयेत् ॥ सच्छिष्यं शिक्षयेद्वाथ स्वगृह्यानेव बोधयेत् ॥

यश्च श्रमः समुत्पन्नः सूत्रस्यास्य कृतौ मयि ॥ गंजाननविभुस्तेन प्रीयतां मम दैवतम् ॥

इति श्रीमन्महायाज्ञिकनागरज्ञातीयपाठकश्रीरामचंद्रसूनुमहायाज्ञिकगंगाधरपाठकवंशसंभूतपाठकश्रीवल्लभद्रात्मज-
देवभद्रविरचिते माध्यन्दिनीसंहिताया मौनमंत्रसूत्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ सूत्रं च समाप्तम् ॥

४७ कात्यायनशुल्वसूत्रभाष्यम्-गंगाधरः ।

जयत्येको जगत्यां श्रीहरिशंकरदीक्षितः ॥ त्रयीसारविवेक्तृश्रीरामचंद्रगुरोर्गुरुः ॥ १ ॥

रामचंद्रगुरुन्मत्वा गर्गकर्कादियाज्ञिकान् ॥ श्रीकात्यायनशुल्वस्य कुर्वे भाष्यमिदं स्फुटम् ॥ २ ॥ रज्जुसमासं वक्ष्यामः

च.—इति शुल्वभाष्ये सप्तमी कंडिका ॥

रामचंद्रतनूजेन श्रीगंगाधरशर्मभिः ॥ पितृचरणैः सूत्रेऽस्मिन् कञ्चीये शुल्वसंज्ञके ॥ १ ॥

विश्रुतं यत्ततः शिष्टं तदिह विश्रुतं मया ॥ गंगाधरतनूजेन रामकृष्णेन धीमता ॥ २ ॥

नागरज्ञातिसंज्ञेन काशीपुरनिवासिना ॥ याज्ञिकास्तेन तुष्यन्तु प्रीयतां यज्ञभुग्विभुः ॥ ३ ॥

यदत्रसौष्टवं किञ्चित्कुरोरेव केवलम् ॥ यदत्रासौष्टवं किञ्चित्कुरोरेव गुरोर्नहि ॥ ४ ॥

इति श्रीमन्महायाज्ञिकपाठकश्रीरामचंद्रसूरिसूनुमहायाज्ञिकपाठकश्रीगंगाधरकृतं कात्यायनशुल्वसूत्रभाष्यं समाप्तम् ॥

४८ कर्मप्रदीपिका-रामचन्द्रः ।

आ.—साम्राजोग्निचितो नत्वा विद्यांकरगुरोः पदे ॥ रामः पद्धतिमाधत्ते सोमे कर्मप्रदीपिकाम् ॥ १ ॥

च.—इति सम्राट्स्यपतिरीश्वरसूर्यदासात्मजस्य विशालाक्षीसूनो रामचंद्रस्य कृतौ कर्मप्रदीपिकायां पद्धतावाग्निष्टोमः समाप्तः ॥

४९ अग्निष्टोमः श्रौतमार्तण्डीयः-मार्तण्डसोमयाजी ।

आ.-प्रणम्य शारदां साम्बं स्वप्रकाशगुरुनपि । मार्तण्डसोमयाजी तु कुर्वे सोमादिपद्धतिम् ॥ १ ॥

अथ विच्छिन्नसोमपीयदौर्वाह्यनिरासार्यमैन्द्राग्रं पशुमादौ

च.-मण्डपमध्यये तुभ्यमहं सम्प्रददे ॥ इति मार्तण्डसोमयाजिकृतश्रौतमार्तण्डाग्निष्टोमप्रयोगः समाप्तः ॥

५० अश्वमेधयज्ञपद्धतिः-पाठकमहानन्दः ।

आ.-अश्वमेधमखस्येह पद्धतिः सर्वसम्पत्ता ॥ वीरभद्रात्मजेनेयं महानन्देन तन्यते ॥ १ ॥

अथ सम्भाराः कुक्कुम्भे शेर १ फोफल शेर १०५।.....(एवंसम्भारसंग्रहविषयकपत्रदशकम्)

अथ कात्यायनसूत्रानुसारेणाश्वमेधः-राजयज्ञोऽश्वमेधः सर्वकामस्य अभिषेकादिगुणवान् क्षत्रियो राजेत्युच्यते ।

च.-याज्ञिकानां मते निरुद्धवत्पशुवर्धेनूनामन्यतरदक्षिणाः ।

श्रीतानुष्ठानगीर्वाणगुरुभिर्गुरुभिर्भुवि ॥ पाठकश्रीमहानन्दैः स्मार्तैर्निपुणैरयम् ॥

अश्वमेधस्वययज्ञस्य प्रयोगस्वतिनिर्मलः ॥ निरमायि सतां तुष्ट्यै नितरां स जयत्वलम् ॥

इति श्रीमन्महायाज्ञिकधुरन्धरपाठककुलप्रदीपपाठकश्रीवीरभद्रात्मजपाठकश्रीमहानन्दविरचितोऽश्वमेधप्रयोगो विद्वद्गराणां श्रौतस्मार्तकर्मनिपुणानां सन्तोषाय चिरं भूयादिति शिवम् ॥ संवत् १८६१ वर्षे ॥ श्रीमन्नागरजातीय पण्डितोपनामकचन्द्रदेवात्मजपण्डितोपनामककाङ्गदेव - - - -

५१ इष्टकापूरणभाष्यम्-याज्ञिकदेवः ।

आ.-द्वैमातुरन्मस्कृत्य सर्वाभीप्सितदायकम् ॥ इष्टकापूरणस्याहं कुर्वे विवृतिमुज्ज्वलाम् ॥ १ ॥

अथातः सुपर्णचित्यस्याग्रे × कातीयसूत्रशेषमृजुपक्षस्यानुव्याख्यास्यामः

च.-इति श्रीसम्राट्स्थपतिः अग्निचिदे कोनत्रिशत्कतुकुत्तमहायाज्ञिकप्रजापतिसूनुना याज्ञिकदेवेन कृतं पूरणभाष्यं समाप्तम् ॥

५२ कातीययजुर्वेदमञ्जरी-कालनाथः ।

आ.-यः शिवो नामरूपाभ्यां या देवी सर्वमंगला ॥ तयोः संस्मरणात्पुंसां सर्वत्र जयमंगले ॥

- - - - दवनौ वनिपकानां सुरशास्त्री सुकृती ततः क्षितिशात् ॥

सहदेवनराधिपो यदोजःप्रतिविंबा ननु भानवा उवा [इवा] द्याः ॥ १ ॥

असीदमुष्मात्प्रबलप्रतापः श्रीहंसपालः प्रतिपक्षपालः ॥ वांछाधिकं दानमुदीक्ष्य यस्य पंचत्वमापुः किमु कल्पवृक्षाः ॥ २ ॥

ततो जति श्रीमहसां निदानं सन्मंगली मंगलभूमिपालः ॥ पदत्रयं येन हरेः पवित्रं कीर्तिप्रसूनैरमहि प्रगल्भैः ॥ ३ ॥

तस्मादितस्सारकलाविलासः श्रीवीरवालो जगदेकपालः ॥ आसीदनासीदधो मवीनः संस्पृष्टमानः क्रतुभिः शतेन ॥ ४ ॥

गणालवाल्ले धनमन्त्रबीजाभिरन्तरं दानजलावसेकैः ॥ उदीयमाना निजवंशमुच्चैरालंभ्य यत्कीर्तिलता जजृभे ॥ ५ ॥

तस्माद्भूदरिविभूतिविभूतलक्ष्मीरक्षीणपुण्यविभवो जसपालदेवः ॥
 निर्वैरि यः क्षितितलं प्रविधाय शान्तो रामाश्रयात्परशुराम इवाभिरमे ॥ ६ ॥
 नीहारहारहरहासविकासिकाशनीकाशनिर्भरमनोहरकीर्तिवह्नः ॥
 दिग्दंतिदंतवलनक्रमतो वितानाः पुण्यंति तारकमिषादधुनापि यस्य ॥ ७ ॥
 लक्ष्मीपतिप्रणयकेलिगृहादमुष्माद्दुग्धांघुधेरमृतभानुरिवोदयासीत् ॥
 भूभृत्किरीटनिवहेषु पदं दधानः — कलाभिरमलो मरुराजदेवः ॥ ८ ॥
 यस्य प्रतापतपने समुदीयमाने वैरिक्षितीशकमलावल्यो निमीलाम् ॥
 स्वैरं प्रयान्त्यपि च बान्धवकैरवाली पद्माश्रयां मुदमुपैति विचित्रमेतत् ॥ ९ ॥
 निर्दूषणा प्रियतमापि गृहादनेन लक्ष्मीविनोदनवशंवदमानसेन ॥
 निष्कासितास्त्रि कुरुकं त्विति किं प्रवक्तुं कीर्तिः परिभ्रमति दिग्बलयं यदीया ॥ १० ॥
 दानैर्निवृत्तिपदवीं नयतीर्थिनश्च प्रार्थनं च न शरं [शिरः] प्रणयं दधानः ॥
 यः संसदि स्फुरति चाद्रुतमंत्रशक्तिविस्मापितामरगुरुर्गुणरत्नभूमिः ॥ ११ ॥
 यो निश्चिनोति विदुषामपि संशयेषु धर्मे श्रुतिस्मृतिगतानभिधेयभावान् ॥
 यश्चातनोति निखिलासु कैलास्वभिज्ञो यज्ञान [न] यज्ञमहितानहितापकारी ॥ १२ ॥
 स यजुर्मंजरीं रम्यां करोति कतिनाम्मुदे ॥ नानाविधफलव्यूहप्रसवोच्छासितश्रियम् ॥ १३ ॥
 विविच्य भाष्यं विविधांश्चकल्पानेतस्य तोषाय मुदा व्यतानीत् ॥
 भद्रस्वयंभूतनयोत्र विद्वाञ्छ्रीकालनाथः सहकारिभावम् ॥ १४ ॥

च.—इति रणदीक्षाप्रकारः चतुर्थः ॥

५३ कात्यायनीयस्नानसूत्रपद्धतिः-हरिहरः ।

आ.—प्रणतोस्मि हरैरंघ्रिसरसीरुहमादरात् ॥ यज्जगत्पावनं पाथः प्राप्नोष्टामरसैधवम् ॥ १ ॥
 कात्यायनकृतस्नानविधेर्व्याख्यानपुरःसरम् ॥ विधास्ये पद्धतिं विद्वत्सदाचारद्विजप्रियाम् ॥ २ ॥
 च.—महालयविधौ तीर्थे तथा तर्पणे ॥
 इति श्रीमिश्राम्निहोत्रिहरिहरकृतौ कात्यायनोक्तस्नानविधिसूत्रव्याख्यानपूर्विका स्नानपद्धतिः समाप्ता ॥

५४ गृह्यपद्धतिः-भास्करदीक्षितः ।

आ.—अथ यजुःशाखीयगृह्यपद्धतिर्लिख्यते तत्रादौ स्वस्तिवाचनम् अम्स्वस्ति
 च.—ततः परस्परार्द्धे बालकौ दत्त्वा अभिवेकितलकमन्त्रपाठाद्यमाशिर्ग्रहणं विधाय पुनः स्वस्वबालकं गृहीत्वा स्वस्नावासं
 व्रजेतामिति शान्दया शुभं स्यात् ॥

५५ गृह्याग्निसागरः-नारायणभट्टः ।

भा.—नत्वा कृष्णपदाभोजं गणेशं शंकरं शिवम् ॥ लक्ष्मीधरं च पितरं भट्टं नारायणं तथा ॥
यथाज्ञानं विचार्याथ पक्षं शिष्टैरनुष्ठितम् ॥ त्रीणि सूत्राणि तद्व्याख्यानलोच्यान्यांश्च भूरिशः ॥
आरुढेत्यपनामा वै भट्टनारायणः सुधीः ॥ गृह्याग्निसागरं चैव कुरुते शिष्टतुष्टये ॥
च.—बौधायनमताद्ब्रह्मविकल्पः ॥ इति श्रीमदारुढोपनामकलक्ष्मीधरभट्टसूरि (सूनु) नारायणभट्टकृते गृह्याग्निसागरे स्थालीपा-
कादिप्रायश्चित्तविषयनिरूपणं समाप्तम् ॥

५६ चयनपद्धतिः-रामवाजपेयी ।

आ.—सन्नाजोभिचितो नत्वा विद्याकरगुरोः पदे ॥ रामः पद्धतिमाधत्ते चयने कर्मदीपिकाम् ॥ १ ॥
च.—इति श्रीरामवाजपेयिकृतायां कर्मदीपिकायां चयनपद्धतिः समाप्ता ॥

५७ चातुर्मास्ययागपद्धतिः ।

आ.—वन्दे विनायकं रामं श्रीपतिं च सरस्वतीम् ॥ तेजस्विनीं गुरुं चैव सर्वाभीष्टार्थसिद्धये ॥ १ ॥
रामं सीतामुखाब्जे करधृतकमलं साम्यमालोकयन्तं प्रोद्यत्सूर्यैर्नसिंहं नखदशनमितैर्विघ्नदैत्यं दहन्तम् ॥
शम्भुं दिव्यैः सुनृत्यैः स्मितशुचिवदनैः पार्वतीं नन्दयन्तं ब्रह्माणं वेदकर्मण्यवधृतमनसं नौमि संविन्दुदेहम् ॥ २ ॥
मुख्यानां कालसङ्केतचवृत्तीनां गुणितानि तथा ॥ चातुर्मास्याख्ययज्ञानां पद्धतिः क्रियते मया ॥ ३ ॥
इह तावद्भविःसंस्थासु गणितानि चातुर्मास्यानि । ततः संस्थानां नित्यं
च.—हृदयशूलोपस्थानान्तं कर्म ॥ इति पाशुकानि चातुर्मास्यानि समाप्तानि ॥ छ ॥ संवत् १६३०

५८ पिष्टपशुतिरस्करणी-रामेश्वरः ।

आ.—परारूपेण तिष्ठन्तीं पश्यन्त्यादिप्रभेदतः ॥ प्रकटां नौमि वाग्देवीं वीणापुस्तकधारिणीम् ॥ १ ॥
साध्याक्षरगार्भितां पञ्चनवाक्षरान्वितां भवतीम् ॥ अनुदिनमनुचिन्तयतां वाचो निर्यान्त्ययत्नतो वदनात् ॥ २ ॥
अवैदिकैर्दूषितमानसानां शङ्कानिवृत्त्यै श्रुतिवर्त्मगामिनाम् ॥ रामेश्वरः पिष्टपशुप्रयोगं प्रमाणकूटैः परिहर्तुमुद्यतः ॥ ३ ॥
च.—वेदबाह्यैरतत्त्वज्ञैर्दूषिता वेदपद्धतिः ॥ रामेश्वरेण कृतिना शोधिता विदुषा मुदे ॥ १ ॥
सेयं विश्वेश्वरो देवो यो मामत्र न्ययोजयत् ॥ तस्यैव चरणे न्यस्ता तेन प्रीणातु शङ्करः ॥ २ ॥
इति श्रीश्रुतिस्मृत्येकशरणकृष्णाकूलनिवासिरामेश्वररचिता पिष्टपशुतिरस्करणी समाप्ता ॥

५९ कात्यायनसूत्रप्रयोगसारः-देवभद्रः ।

आ.—श्रीविघ्नेशं याज्ञवल्क्यं मुनिं कात्यायनं गुरुम् ॥ अस्मद्ब्रह्मजनानां सहस्रञ्च हरिशङ्करम् ॥ १ ॥
गङ्गाधरम्पाठकञ्च यागकालविवेचकम् ॥ भागीरथीं मातरञ्च पितरं बलभद्रकम् ॥ २ ॥
पितृभूतिं भर्तृयज्ञं वासुदेवञ्च शङ्करम् ॥ गर्भाङ्गकर्मनन्तं च श्रीहरिस्वामिमाधवौ ॥ ३ ॥

सम्प्रदायप्रणेतृश्च रामं शुक्लप्रकाशकम् ॥ यज्ञविद्याप्रणेतारं परमं देवयाज्ञिकम् ॥ ४ ॥
 दीक्षितश्रीधरं रेणुं पद्मनाभं गदाधरम् ॥ महादेवं हरिहरमित्यादीन्पूर्वयाज्ञिकान् ॥ ५ ॥
 प्रणम्य मनसा वाचा कर्मणापि च भक्तितः ॥ सूत्रं कातीथं तद्वाच्यं कार्कं दैवं सपद्धतिम् ॥ ६ ॥
 श्री अनन्तकृतां रामपद्धतिं याज्ञिकप्रियाम् ॥ अन्धर्याष्ट पद्मनाभिं सम्प्रदायाख्यपद्धतिम् ॥ ७ ॥
 ग्रन्थानेतास्तु सङ्गृह्य निजबुद्ध्या विमृश्य च ॥ ततोपि याज्ञिकानाञ्च सम्प्रदायो यथाऽधुना ॥ ८ ॥
 तथा कर्त्तनुसारेण ज्योतिष्टोमकतोरुजुः ॥ प्रयोगसारनामासौ प्रयोगो रच्यते यतः ॥ ९ ॥
 सूत्रवाक्यं समुल्लिख्य प्रयोगलेखनं नहि ॥ कृतम्पूर्वैरतस्तस्य लेखनं क्रियते मया ॥ १० ॥
 दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्टाऽन्येन यजेतेति श्रुतेः

च.—प्राञ्चो नव्याश्चाहुरिति शिवम् ॥ इति कार्यायनसूत्रप्रयोगसारे ज्योतिष्टोमप्रयोगे सुत्याख्यपञ्चमदिनकृत्यम् ॥
 विघ्नेश्वरगणद्वन्द्वमाधाय हृदि मङ्गलम् ॥ बलभद्रतनूजेन देवभद्रेण धीमता ॥ १ ॥
 मया विरचितश्चायं प्रयोगः कर्कसम्मतः ॥ कर्कानुक्तं तदन्येभ्यः स्वीकृतञ्चाविरोधतः ॥ २ ॥
 कर्कानुसारिणीनाञ्च पद्धतीनाम्परस्परम् ॥ विरोधे प्रौढभाष्यादिग्रन्थेभ्योऽङ्गीकृतं वरम् ॥ ३ ॥
 क्वचित्कुत्रापि दृष्टं न दृष्टं वृद्धस्य टिप्पणे ॥ न्याय्यं भाष्यार्थतत्त्वं यत्तदप्यङ्गीकृतं तथा ॥ ४ ॥
 क्वचिद्भाष्यविरोधोपि याज्ञिकानाम्भवेति च ॥ तत्र सत्सम्प्रदायस्याऽविरोधस्स्वीकृतः पुनः ॥ ५ ॥
 ज्ञानादज्ञानतो वापि यथेह लिखितममया ॥ क्षन्तव्यं तच्च संशोध्य याज्ञिया भयमञ्जलिः ॥ ६ ॥
 न मदीया कृतिर्यस्मादेवा यज्ञस्य वै कृतिः ॥ यथा प्रेरितवान्यज्ञस्तथा लिखितवानहम् ॥ ७ ॥
 याज्ञिकानामपत्यानां नव्यानाञ्च हिताय तु ॥ कृतोऽयं स्रलंस्तेन सञ्चरन्तु सुखेन ते ॥ ८ ॥
 अर्द्धे धृतिशते कार्यां दुग्धविघ्नेशसन्निधौ ॥ पित्रोर्गौहे वसन्नेव ग्रन्थोऽयं रचितस्ततः ॥ ९ ॥
 ज्येष्ठभ्रातुः पृथग्भूत्वा स्वहर्म्ये भैरवापणे ॥ गजाभ्रवसुभूषणे सिते सहसि शीतगौ ॥ १० ॥
 चतुर्थ्या संस्थितिं कृत्वा ग्रन्थोऽयं सुपरिष्कृतः ॥ ततो मे यः श्रमस्तेन प्रीयतां यज्ञभुविभुः ॥ ११ ॥
 सोमप्रयोगसारेऽस्मिन्देवभद्रकृते वरे ॥ पञ्चविंशच्छती ग्रन्थसंख्येयं समुदीरिता ॥ १२ ॥
 अपरिष्कृतमेतस्य पुस्तकं याम्यदिग्गतम् ॥ अस्त्यतोऽनेन साकन्तच्छोधयेष ममाञ्जलिः ॥ १३ ॥
 इति श्रीमन्महायाज्ञिकनागरजातीयपाठकश्रीरामचन्द्रसूनुमहायाज्ञिकश्रीगङ्गाधरपाठकवंशसम्भूतपाठकश्रीबलभद्रारम-
 जदेवभद्रेण रचिते कार्यायनसूत्रप्रयोगसारेऽग्निष्टोमसंस्थाज्योतिष्टोमप्रयोगसमाप्तिमगमत् ॥

६० यूपस्थापनम् ।

आ.—अथ यूपस्थापनविधिः । सविताप्रसवेति यूपवृक्षं समागत्य ॥

आयुष्यं वर्चस्वं मन्त्रेण छेदनम् । यूपवृक्षेति यूपस्थाने आसनं नयेत् ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि यूपानामेव लक्षणम् ॥ प्रशस्तदेशसमुपगमे भरणीशुभदर्शनम् ॥ १ ॥

आज्ञाणस्य तु पाळाशी [३] आश्विन्यौ वैष्णव एव च । वैकङ्कतमयः प्रोक्तः प्रमाणं केशसम्मितम् ॥ २ ॥

च.—यश्चात्सपत्नीसहितं ज्ञानं कर्तव्यं नवाम्बरं वस्त्रपरिधानम् ॥ इति यूपस्थापनं परिपूर्णमस्तु समाप्तिमगात् ॥

६१ श्रौतपद्धतिः-दीक्षितमहादेवः ।

आ.—विद्यानां विभवं शिवं शिवकरं नत्वा गणेशं गिरं हात्वा वेदवचांसि कर्कविवृतिं सत्संप्रदायान्विताम् ॥
 श्रौतस्मारणकर्मपद्धतिमिमामृज्वीं महार्थमहं वक्ष्ये याज्ञिकवह्निभां गुरुपदाभाजप्रसादोज्ज्वलः ॥ १ ॥
 श्रीमच्छ्रीमालनामप्रथितगुणगुणं सत्पुरं भाति भूमौ सारं त्वादाय नूनं विबुधनिलयतो निर्मितं पापतापम् ॥
 सत्तीर्थोदित्यवृन्दैर्मुनिजननिबहैर्भूषितं भूमिभूषं वेदेज्यादानचंचुद्विजगणशमिताशेषदोषं सतोषम् ॥ २ ॥
 श्रीमाले संवभूव द्विजवरतिलकः कान्तकीर्तिः क्रियावान्सूदेवो नाम तस्मादजनि गुणनिधिर्दीक्षितो देवशूरः ॥
 नानासच्छास्त्रवेदी श्रुतिविमलमतिर्दानशौडप्रकांडं तज्जोऽभूतेऽहो देवो द्विजगुणविमलः सत्यसंघः सुवंद्यः ॥ ३ ॥
 तस्माद्गंगाधरोभूद्बहुसवनचर्णाश्रितितार्थप्रदायी सोयं प्राप्त पुत्रावबनिसुवलयालंकृती एतयोस्तु ॥
 ज्यायान्धन्यो वदान्यो नृपतिशतशिरोरेत्रवद्भासुराग्निर्वेदाध्यायी विनीतो दमशमनिरतः कर्मशीलः सुशीलः ॥ ४ ॥
 तस्यायं यौनुजन्मा श्रुतविमलमतिः श्रीमहादेवनामा साग्निः सत्यार्थनामा द्विजवरतिलको वेदवेदांतवेदी ॥
 साचारः सत्यशीलो यमनियमरतो धर्मशास्त्रेण्वधीतिर्दाता धर्मावितारो भुवि विजययुतो यज्ञविद्यावदातः ॥ ५ ॥
 अंतर्मेदिनि मेदिनीपतिसभे मान्यो वदान्योऽग्रणीरंतर्वाणिचरो विचारविदुरो वेदार्थविद्विश्रुतः ॥
 तर्कैर्कर्कशगीः स्मृतौ विमलधीर्जज्ञे ततो याज्ञिको जातौ तेन सुतौ महर्षिरुदयो विद्याविनीताबुभौ ॥ ६ ॥
 तस्यानुजो धर्मसुधानिधानं लक्ष्मीधरो लक्षगुणैर्बलक्षः ॥ धरामरेज्यः श्रुतवेदवेदी श्रीवासुदेवाग्निपरोजभृंगः ॥ ७ ॥
 इति कुलवर्णनम् ॥

च.—अनुक्तं प्रागुक्तं द्रष्टव्यम् ॥ इति दीक्षितमहादेवकृतौ श्रौतपद्धतावतिरात्रः समाप्तः ॥

६२ श्रौताधानपद्धतिः-गणपतिः ।

आ.—साम्बं शिवं प्रणम्याथ पितरं हरिशंकरम् । करोमि सुखबोधाय श्रौताधानस्य पद्धतिम् ॥ १ ॥
 शतपथकल्पभाष्यवाचः सुमतमयो जयतां विचिंत्य ॥ प्रबदति हरिशंकरात्मजन्मा गणपतिरचिता नवाहसिद्धिम् ॥ २ ॥
 अथ श्रौताधानस्य पद्धतिः ॥
 च.—दृग्वेदशैलेन्दुमिते शकाब्दे श्रीविक्रमस्यासित ऊर्जमासे ॥ आरंभणीयं च विधिं वितेने श्रीरावलाख्यो गणपत्यभिज्ञः ॥ १ ॥
 इति श्रीमदग्निहोत्रिचातुर्मास्ययाजिसमासाद्धितसकलपुरुषार्थश्रीहरिशंकररावलसूरिसूनु गणपतिविरचिता सकलवैकल्पिक-
 कपदार्यान्वारंभणीयसहिता श्रौताधानपद्धतिः समाप्ता ॥

६३ संस्थापद्धतिः-वैद्यनाथः ।

आ.—अथावसथ्याधानं तत्साध्यानि कर्माणि च कात्यायनानुसारेण लिख्यते । तत्रांगहीनस्यासमर्थत्वात् अश्रौत्रियस्या-
 वैदिकत्वात्
 च.—इति पाक्यज्ञसंस्था ॥ इति श्रीयजुराध्यायचरणमिश्रश्रीकेशवसूनुश्रीतस्मार्तप्रचंडरस्मिमिश्रश्रीरत्नेधरतनूननिययाज्ञिकभूष-
 दारकवृंदवंदनीयमिश्रश्रीवैद्यनाथप्रकाशिते श्रीसंस्थावैद्यनाथे चतुर्थे मानम् ॥

६४ सुपर्णचितिदीपिका-उपेन्द्रः ।

भा.—श्रीमातृचरणयुगलं गुरूपदयुग्मं विभाव्य नत्वाहम् ॥ कातीयसूत्रशेषं कुतुकात्किमपि स्फुटीकुर्वे ॥ १ ॥
नत्वा कात्यायनाचार्यं कल्पसूत्रन्तदीरितम् ॥ दृष्टोपेन्द्रः प्रतनुते सुपर्णचितिदीपिकाम् ॥ २ ॥
आपस्तम्बीयसूत्रीयो भरद्वाजान्वयोद्भवः ॥ कर्नाटकः काशिकायान्निवासी याजुषस्सुधीः ॥ ३ ॥
अथातः सुपर्णचित्यस्याग्नेः कातीयसूत्रशेषमृजुपक्षस्यानुव्याख्यास्यामः

च.—एतावत्यो यथा स्युस्तथा करणानि रचयेदित्यर्थः ॥

इति श्रीव्यंकुशास्त्रिशिष्येण रामभट्टसुतेन हि ॥ कृतोपेन्द्रेण बोधाय सुपर्णचितिदीपिका ॥ १ ॥
नागेशदीक्षिताख्येन काण्वद्विजवरेण वै ॥ प्रार्थितोऽहं सतां तुष्ट्यै ग्रन्थारम्भन्तदाकरम् ॥ २ ॥
अक्षयाद्वे माघशुक्लपञ्चम्यां सौम्यवासरे ॥ सप्तम्यार्ये [त्यार्ये] जनपदे ग्रन्थोऽयं पूर्णतामगात् ॥ ३ ॥
इति श्रीकात्यायनीयसुपर्णचितिदीपिकायामुपेन्द्ररचितायां पूर्णश्लोकाः ॥

६५ क्रतुमुक्तावली ।

आ.—यशोदानन्दनं वन्दे कृष्णं कमललोचनम् ॥ गोपिकाहृदयानन्ददायिनं परमाद्भुतम् ॥
अथ सौत्रामणिप्रयोगो लिख्यते ॥

च.—कर्कानुसारणी शुभ्रा क्रतुमुक्तावली मया ॥ गुंफिता शोभनीया सा विद्वद्भिर्वेदपारगैः ॥
सौत्रामणिपद्धतिः समाप्ता ॥

६६ आरण्यविवरणम्-शोभाकरः ।

आ. टी.—आरण्यकाभिधे षष्ठोऽध्यायो व्याख्यायतेधुना ॥.....आर्षं छन्दो दैवतं च तत्र तत्राभिदध्महेः ॥.....
इति महानाम्नः प्रकृतितस्तिखो विकृतितो नवसंख्याका ऋचः ॥.....यथामति व्याख्यातानि ॥ इति महानाम्नीसमाप्ता ॥
वेदाख्यज्ञानं [वेदाख्यज्ञान] व्याख्यानं सम्यगेतत्कृतं मया ॥
आरण्यमानव्याख्यातिं तथैवाप्यविभाव्यते [वैषा विभाव्यते] ॥ १ ॥

च.—तथाग्नीद्रादित्याः सहचारिणः सदैवा एवपालमती [यन्ती] त्यर्थः ॥
इति श्रीभट्टशोभाकरकृत आरण्यविवरणे षष्ठप्रपाठकः समाप्तः ॥

६७ ताण्ड्यब्राह्मणभाष्यम्-जयस्वामी ।

आ.—अभीष्टसम्यक्प्रवणो विधाता निसर्गोच्चेष्टाप्रशमकमेण ॥ यः स्वास्थ्य — — — नारायणं तं प्रणतः प्रपद्ये ॥ १ ॥

मातेव या चित्रफलप्रदानैर्नीचात्मसामुख्यमयान्यपूर्वम् ॥
 त्रयीप्रपञ्चोपशमं प्रधानं नारायणं तं प्रणतः प्रपद्ये ॥ २ ॥
 राणायनीयकाचार्य्यैः त्रय्यनुष्ठानतत्परौ ॥ वन्दे पितृपितृव्यौ च तौ हरिस्वामिसुन्दरौ ॥ ३ ॥
 जयन्ति गुरवो वन्द्या — — — सुप्रसिद्धान्तशब्दन्यायप्रभाकराः ॥ ४ ॥
 पञ्चात्र पञ्चिका पूर्वब्राह्मणे पञ्चविंशके ॥ कृता कृतधियामर्थे सर्वार्थी, — — — ॥ ५ ॥
 — — — पण्डितधियां ताण्डकार्यप्रकाशिकाम् ॥ मन्त्रब्राह्मणरूपोयं पुरुषार्थवबोधकः ॥
 गुरुपर्वक्रमायातो नित्यो वेदः प्रतिष्ठितः ॥

च.—पञ्चदशः प्रपाठकः समाप्तः ॥

पञ्चविंशार्थमालेयं या जयस्वामिना कृता ॥ हरिस्वामिसुतेनास्यां दशाहः परिसंस्थितः ॥
 पंचभिः शतैः सार्द्धैर्व्याख्यातोयं पंचदशः ॥

६८ सामविधानभाष्यम्—भरतस्वामी ।

आ.—अथातः सामविधानं भाष्योक्तपञ्चस्वाध्यायासं (ग) तसाध्यफलप्रसाधकमिति विवक्षुराह ॥ ब्रह्म हवा इद—
 च.—अथावांसिना आह उपाध्यायाय ग्रामवरं सहस्रधेतं चार्थं प्रदायानुज्ञातो वा यं कामं कामयते तमाप्नोति तमाप्नोति ॥
 इति सामविधाने आचार्यभरतस्वामिकृतौ पदार्थमात्रविरक्तौ तृतीयोऽगात्मपाठक इति सामविधानभाष्यं समाप्तम् ॥

६९ मंत्रानुक्रमणिका ।

आ.—अथोपनिषत्स यजुषर्वणक्रमविच्छेदोद्देवताविनियोगब्राह्मणानि सलक्षणानि च
 च.—यत्रासेद्वयोर्मधुपर्को मुंच गां बृहती माता रुद्राणां त्रिष्टुप्गौर्द्वयोर्द्वयोः
 इति मंत्रानुक्रमणिकायां द्वितीयप्रपाठकः समाप्तः ॥

ग्रन्थानुक्रमणिका ।

वेद्यश्चरण्यकश्चैव ऊह ऊहस्तथैव च ॥ महानाम्नी पंचमं च छंदस्यारण्यमेव च ॥ १ ॥
 महानाम्न्युतरा चैव प्रदस्तोभविशेषितः ॥ तांश्च षड्विंशब्राह्मणं सामविधानमार्चकम् ॥ २ ॥
 अग्निवदंशेसद्वितस्य मंत्रोपनिषदमेव च ॥ पुष्पलाठ्यायनसूत्रौ च [नेसूत्रे] गोभिलपुत्रस्तथा कर्मम् ॥ ३ ॥
 नारदी लोमशी गौतमी एतेषु च शिशकाः ॥ व्याकरणं ऋक्सात्मतंत्रौ [त्रे] निरुक्तं बहुधा [च] स्तथा ॥ ४ ॥
 छंदस्योतिषी स्थाने मंत्रानुक्रम उदीरितः ॥ अथ परिशेषं क्रमे चैव उपभंगं [चैवोपांगं] विभाव्यते ॥ ५ ॥
 कर्मप्रदीपगाभिलीगृह्यासंयहपुत्रकम् ॥ श्राद्धकल्पश्रान्तुत्रं पंचस्थिचनुतमम् ॥ ६ ॥

मन्त्रागायत्रसंहारममृताहरणमेव च । श्रावणं महानाम्न्यश्च हितवाक्यं सोम कथ्यते [उच्यते] ॥ ७ ॥
 कार्तिक्यं प्रौष्ठपदं च ज्ञानसूत्रं तथैव च ॥ नैगेया धातुसंन्या [ज्ञा] या मन्त्रानुक्रममेव च ॥ ८ ॥
 चर्णव्यूहश्चतुःशाखा परिशेषानुक्रमाः स्मृताः ॥ ग्रंथानुक्रमः कौयुमानां द्विपञ्चाश उदाहृतः ॥ ९ ॥
 इति ग्रंथानुक्रमणिका समाप्ता ॥ संवत् १८०७

७० सर्वानुक्रमणिका ।

आ.—प्रणम्य तातं विश्रामं विव्रेशं जगदम्बिकाम् ॥ ब्रह्मयज्ञादिसिद्ध्यर्थमृष्यादीनुच्यते क्रमात् ॥ १ ॥
 च.—इति षष्ठः प्रपाठकः क्षुद्रपर्व समाप्तम् ॥

७१ लाट्यायनभाष्यम्—रामकृष्णः

आ.—श्रीनृसिंहं गणाध्यक्षं नत्वा दामोदरं गुरुम् ॥ लाट्यायनार्थं व्याचष्टे नानाभाई द्विनामकः ॥ १ ॥
 अथ ज्योतिष्टोमादिसहस्रसंवत्सरानामेकाहाहीनसत्राणां विधानं करिष्यन्सूत्रकारः प्रथमं तावत्परिभाषां करोति
 अथ विध्यव्यपदेशे सर्वत्र क्रत्वधिकारः
 च.—अत्र संवत्सरशब्दोसंभवाद्गौण्या वृत्त्याऽहर्लक्षकः कारयायनेनोक्तः अङ्गां वाक्यत्वादिति ॥
 इति श्रीत्रिपाठिदामोदरसूनुना दीक्षितरामकृष्णेन नानाभाईद्वितीयनाम्ना कृते लाट्यायनसूत्रभाष्ये दशमाध्यायस्य
 विशतिखण्डः समाप्तः ॥

७२ पञ्चविधिसूत्रम् ।

आ.—प्रस्तावोक्षीयप्रतिहारोपद्रवनिधनानि भक्तयः
 च.—निधनं प्रत्यंगमितरेषां यथोक्तं यथोक्तम् ॥ ७ ॥ इति पञ्चविधिसूत्रे द्वितीयः प्रपाठकः ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥

७३ अमृताहरणम् ।

आ.—यस्यांङस्फोटशब्दादशदिशोभवन्कंपिताः
 च.—अभयको भस्तु अमृतातरेमा ॥ २९ ॥ अमृताहरणे द्वितीयोऽध्यायः प्रपाठकः समाप्तः ॥

७४ दृषोत्सर्गस्नानविधिः ।

आ.—यत्तीर्थं पावकानः सरस्वतीतिपादावारुण्य मृद्धिर्गात्राणि प्रकाश्य ॥
 च.—शास्त्रयर्थोऽर्थात्यर्थम् । प्रौष्ठपदः सप्तमः ॥

७५ सामगानां छन्दः ।

आ.—अथातः छन्दसां विचयं व्याख्यास्यामो गायत्र्युष्णिगर्नुष्टुब्बहतोपकितस्त्रिष्टुब्जगतीति सप्तार्षाण्येकाक्षरपदादीनि
 च.—छन्दोविदेव विप्रस्तु धर्मतस्तद्गुणाश्रितः ॥ छन्दसामेति सालोक्यममृतत्वञ्च गच्छतीत्याह भगवान् गार्ग्यो गार्ग्यः ॥
 इति सामगानां छन्दः समाप्तम् ॥

७६ सामगानां ऋक्तन्त्रव्याकरणम् ।

आ.—अथ वाचो वृत्तिं व्याख्यास्यामो वायुं प्रकृतिमाचार्या वायुमूर्च्छं (मु) च्छासी भवति स्वासो नादर इति शाकटायनो वायुर-
 स्मिन्काये मूर्च्छत्यटतीत्येषोऽर्थः
 च.—द्विवर्तिपरे षाढंत्यः स्वरोनन्त्य इति चतुर्थः प्रपाठकः । सामगानां ऋक्तन्त्रव्याकरणं समाप्तम् ॥

७७ सामतन्त्रम् ।

आ.—स्वरोनन्त्यः । नोचान्तानां । उपांत्यं । उपान्त्ये । त्रिषु । आदिः । उपांत्यं चाद्वितीयम्
 च.—ग्राम इह विपरीतं विश्वो रोहतु १० अनृगाद्यक्षरम् ॥ इति सा० तन्त्रे त्रयोदशप्रपा०

७८ उद्गात्रादिच्छन्दोप्र० अभिष्टोमः ।

आ.—अथ विध्यव्यपदेशो सर्वकृत्वधिकारः तत्रादौ मातृपूजावृद्धिश्राद्धमेकश्रुतिविधानान्मन्त्रान्कर्माणि चोद्गातैव कुर्यादनादेशो
 सर्वेषां यज्ञोपवीतोदकाचमने नित्ये कर्मोपयतमव्ययो व्यावृत्तिश्चयज्ञाङ्गे करणे प्राङ्मुखकरणम्
 च.—सप्तदशानि पृष्ठानि सप्तदश आभव एकविंशोभिष्टोमः समाप्तः ॥

७९ अश्वमेधपद्धतिः ।

आ.—अथाश्वमेधस्त्रिरात्रः । तत्रारंभकालदीक्षोपसद्विचारदक्षिणादि सर्व राजाश्वमेधेन यजेतेत्यादिसूत्रेणोक्तम्
 च.—इति सर्वस्तोमोतिरात्रस्तृतीयमहः समाप्तः ॥

८० असोर्पामसंस्थापद्धतिः ।

आ.—छात्र्यायनं नमस्कृत्य मुनीन्द्रानपि भक्तितः ॥ उद्गात्रे सोम ॥ अथ यज्ञविधिं व्याख्यास्यामः ॥
 च.—सर्वाणि कृतास * स्थासुपद्धतिः ॥ इत्यसोर्पामस * स्थापद्धतिः समाप्ता ॥

८१ सामशाखीयब्रह्मत्वपद्धतिः ।

भा.—अथ ब्रह्मत्वमुच्यते ॥ तत्रादौ एकाग्रिसाध्यपाठकयज्ञाभष्टकायार्वण्यदयोगृह्योक्ताः ॥

च.—उत्तरेषामेवमादिः ऊहः ॥ इति सामशाखीयब्रह्मत्वपद्धतिः समाप्ता ॥

८२ कुशाण्डिका ।

आ.—पूर्णपात्रादिदानं च स्वाशिषो ब्रह्ममोचनम्

च.—अपवर्गे वामदेव्य गानठं शांत्यर्थं शांत्यर्थम् ॥

इति कुशाण्डिका ॥

८३ चयनपद्धतिः-रामकृष्णः ।

आ.—अयाग्नितोमसंस्थस्य ज्योतिष्टोमस्य प्रयोग उच्यते ॥

ऋत्विगार्थो योनूचान इत्यादि लक्षणवान् ऋत्विग्भवति ॥ असौ ज्योतिष्टोमेन यक्ष्यते तत्रैवात्र भवता कर्तव्यमिति सोमप्रवाकेण प्रार्थित उक्ताता यद्यात्विज्यं न चिकीर्षति तदा नमः सोमाय राज इत्युक्त्वा ॥

च.—तत्प्रदेशे गानमिति विशेषः । अन्यत्सर्वमग्नितोमेन समानम् ॥

इति श्रीत्रिपाठिदामोदरसूनुना रामकृष्णेन नानाभाईद्वितीयब्रह्मधेयेन कृता चयनपद्धतिः समाप्ता ॥

८४ अग्निहोत्रे प्रायश्चित्तपद्धतिः-रामकृष्णः ।

आ.—अथ ऋतुप्रायश्चित्तमुच्यते ॥ तत्र प्रथमं तावदवच्छेदप्रायश्चित्तं प्रारभ्योच्यते—तां ब्रह्मब्राह्मणे एवमुक्तं । यदि प्रस्तोता

च.—अग्निहोत्रे हौम्यशेषं हुतावशिष्टं हविरेव दक्षिणा नान्यदित्यर्थः ॥

इति श्रीदामोदरसूनुना रामकृष्णेन नानाभाईद्वितीयनामधेयेन कृताग्निहोत्रे प्रायश्चित्तपद्धतिः समाप्ता ॥

८५ ज्योतिष्टोमपद्धतिः ।

आ.—अथ शिक्षणीयेष्टौ प्रस्तोता पूर्वमवृत्तश्चेदिदानीं वृत्तः

च.—इति ज्योतिष्टोमपद्धतौ तृतीयसवनम् ॥

८६ छन्दोगप्रायश्चित्तम् ।

आ.—गणेशं शारदां नत्वा कस्त्वकर्ते ततः परम् ॥ प्रायश्चित्तानि नक्ष्येहं ऋतुवैगुण्यज्ञातये ॥

च.—शेषं प्रकृतिवत्कर्म त्रिषु सवनेषु चोच्यते ॥ इति छन्दोगप्रायश्चित्तं समाप्तम् ॥

८७ पंचमहायज्ञविधिः ।

आ.—अथ तर्पणं लिख्यते ॐ नमो ब्राह्मणेभ्यो नमः

च.—श्रीमहायज्ञपुराणाय नमः ॥ सामवेदोक्तशाकल्यवैश्वदेवः समाप्तः ॥

८८ पौण्डरीकप्रयोगः-सदारामः ।

आ.—अभ्यासंगः षडहस्त्रयः छंदोमाश्वतुष्टोमोभिष्टोमो विधजिदतिरात्र इत्यक्तः तस्य द्वादशोपसरूपक्षे द्वादशाहं

च.—वरदराज इति शिवम्

इति श्रीमन्निपाठिसूरजिततनूजनिपाठिदेवेश्वरात्मजसदारामकृतः पौण्डरीकप्रयोगः । समाप्तोऽयं पौण्डरीक एकादशरात्रः ॥

८९ सामवेदीयरुद्री ।

आ.—उंकारस्य ब्रह्मा ऋषिः देवीगायत्री छंदः परमात्मा देवता शिखान्यासे विनियोगः ॥ उंमंत्रमंत्रादौ प्रणवः कार्यः

च.—अतो देवा भवंतुतो [नो] यतो विष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्या अविसानवि० ॥ इति दिक्पालः ॥

९० रुद्रजपः ।

आ.—भ्राजा १ । भ्राजा ३१ उवा २ अग्न आयुर्देवि पवसे आसुरवो-

च.—उंस्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ १५ ॥ इति रुद्रजपः संपूर्णः ॥

९१ वाजपेयस्तोमप्रयोगः ।

आ.—अग्नेरतेजसेन्द्रस्येन्द्रियेण सूर्यस्य वर्चसा बृहस्पतिरत्वा युनक्तु

च.—पर्यायादिषु द्विकारेण स्तुवीरन्स्तुतस्य वाजपेयस्य स्तोमप्रयोगः समाप्तः ॥

९२ संख्याकल्पः ।

आ.—नवशतर्तुसहस्रैकं त्रिंशत्सप्तार्धिकं तथा कौयुमायामृचार्तं सम्यक् संख्यामाहुर्मनीषिणः ॥

च.—इति संख्याकल्पः समाप्तः ॥

१३ सदस्यपद्धतिः-दीक्षितरामकृष्णः ।

आ.—सदस्यपद्धतिरुच्यते तत्र सूत्रम् । तस्य दधिभक्षान्तं कर्म ॥

च.—इति श्रीत्रिपाठिदामोदरसूनुना दीक्षितरामकृष्णेन नानाभाईद्वितीयनाम्ना कृता सदस्यपद्धतिः समाप्ता ॥

१४ सर्वतोमुखपद्धतिः-दीक्षितरामकृष्णः ।

आ.—सर्वतोमुखस्य त्रिवृत्सोमस्य स्तोत्राण्युच्यन्ते ॥ तत्र महन्मेवोच इत्यादिसमिदाधानां तो विधिर्ज्योतिष्टोमवद्भवति ॥

च.—अत्र वैराजस्याभावे इन्द्रजुषस्वेति स्वरा न भवन्ति ॥ तथाच निदानसूत्रम् ॥

विराजामन्वयोयस्वराजो अयेषुरिति ॥ इति श्रीत्रिपाठिदामोदरसूनुना दीक्षितरामकृष्णेन नाह्नाईद्वितीयनाम्ना कृता ॥

सर्वतोमुखस्य पद्धतिः समाप्ता ॥

१५ सर्वविष्णुतीनां प्रयोगः ।

च.—इत्यपथ्यैव कुर्यात् ॥ इति श्रीत्रिपाठिदामोदरसूनुना दीक्षितरामकृष्णेन नानाभाईद्वितीयनाम्ना कृतः सर्वविष्णुतीनां प्रयोगः समाप्तः ॥

१६ अथर्वसर्वानुक्रमणिका ।

आ.—उं ब्रह्मदेवं नमस्कृत्य दुर्गा विघ्नेश्वरं गुरुम् ॥ नृसिंहं दक्षिणामूर्तिमथर्वाणमभेदतः ॥ १ ॥

आविःकुर्वे ब्रह्मवेदमंत्रानुक्रमणीं यथा ॥ ऋषिदैवतच्छन्दोभिर्युक्ता पाठफलामये ॥ २ ॥

अथाथर्वेणगणमंत्राणामृषिदैवतच्छन्दसि ॥

च.—इति ब्रह्मवेदोक्तमंत्राणां बृहत्सर्वानुक्रमणिकायां दशमः पटलः समाप्तः ॥ ११४ ॥

१७ अथर्वप्रातिशाख्यभाष्यम् ।

आ.—अयातो न्यायाध्ययनस्य पार्षदं वर्त्तयिष्यामः पदानां संहितां

च.—आत्मने भाषा परस्मै भाषा अपियंत्यपियंति. ४—अथर्ववेदे प्रातिशाख्ये तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः ॥

१८ संहिताविधिविवरणम् ।

आ.—अथर्ववेदस्य संहिताविधिविवरणं क्रियते तत्र अथर्ववेदस्य नव भेदा भवन्ति तत्र चतसृषु शाखासु शौनकादिषु कौशिकोयं

संहिताविधिः स च गोपयब्रह्मणादथर्व — — — यथोपयोगं टीका

क्रियते संहिताविधेः तत्राह सूत्रं कौशिकः । अथ विधिं वक्ष्यामः ।

च.—समाप्तं शांत्युदकं कर्म नवमी कंडिका तत्र भद्रश्लोकः
प्रमाणपार्वणे चैव प्रकृतत्वात्परीक्षते । परिभाषा च सर्वार्था प्रथमे संहिता विधौ ॥

१९ द्वासप्ततिपरिशिष्टानि ।

आ.—उं नमो ब्रह्मवेदाय ॥ उं अथर्ववेदस्य द्वासप्ततिः परिशिष्टानि भवन्ति । कौशिकोक्तानि कृत्तिका रोहिणी प्रथमं
राष्ट्रसंवर्गाः राजप्रथमाभिषेकः पुरोहितकर्माणि पुष्पाभिषेकः ॥ पिष्टरात्र्याः करपः आरात्रिकं घृतावेक्षणं तिलधेनुः
भूमिदानं तुलापुरुषः आदित्यमंडकः हिरण्यगर्भः हस्तिरयः अश्वरयः गोसहस्रदानं हस्तिदीक्षा अश्वदीक्षा वृषोत्सर्गः
इन्द्रोत्सवः ब्रह्मयागः स्कंदयागः संभावलक्षणं अग्निलक्षणं यज्ञपात्रलक्षणं वेदिलक्षणं कुंडलक्षणं समिल्लक्षणं
सुवलक्षणं हस्तलक्षणं ज्वालालक्षणं लक्षहोमः बृहत्लक्षहोमः कोटिहोमः गणमाला घृतकंबलः अनुलोमकरपः
आसुरीकरपः उच्छुष्मकरपः समुच्चयप्रायश्चित्तानि ब्रह्मकूर्चविधिः तडागविधिः पाशुपतव्रतविधिः संध्योपासनविधिः
स्नानविधिः तर्पणविधिः श्राद्धविधिः अग्निहोत्रविधिः उत्तमपटलं निघंटु चरणव्यूहं चंद्रप्रादिपदिकं ग्रहयुद्धं ग्रहसंग्रहः
राहुचारः केतुचारः ऋतुकेतुलक्षणं कूर्मविभागः मंडलानि दिग्दाहलक्षणं उल्कालक्षणं विशुल्लक्षणं निर्घातलक्षणं
परिभाषालक्षणं भूमिकंपलक्षणं नक्षत्रग्रहो न्यायलक्षणं उत्पातलक्षणं सद्योवृष्टिलक्षणं गोशांतिः अद्भुतशांतिः
स्वप्नाध्यायः अथर्वहृदयं भार्गवीयगार्ग्यबार्हस्पत्यउशनसाद्भुतानि महाद्भुतानि लघुसर्वानुक्रमणी चेति १२
इति परिशिष्टानुक्रमणिका समाप्ता ॥

च.—गणेन रौद्रेण घृतं च हुत्वा तथा महात्मा शिवमस्य कुर्यात्तथा महात्मा शिवमस्य कुर्यादिति ॥
इति महाद्भुतानि समाप्तानि ॥ द्वासप्ततिपरिशिष्टानां पर्यायाः समाप्ताः ॥

१०० अष्टकर्मपद्धतिः ।

आ.—मार्गशीर्षाद्यपरपक्षेषु तिलोष्टकाः ॥
च.—कोशादिति ब्रह्मोत्थापनं शांतिः ॥ अष्टकर्मपद्धतिः समाप्ता ॥

१०१ आभ्युदयिकादिपद्धतिः ।

आ.—आभ्युदयिकाविक्रियमाणपद्धतिलिख्यते
बृद्धावादीव्यये चांते मध्ये जुह्वति पार्वणे ॥ एकोद्दिष्टे तथा चांते वैश्वदेवो विधीयत इतिवचनात् ॥
आदौ नित्यवैश्वदेवं विधाय पश्चात्प्राङ्मुख उपविश्य आचमनप्राणायामत्रयं कृत्वा पुनराचम्य ॥
च.—तंडुलेन गणपतिं स्थापयामि ॥
गौरीं पद्मां शर्चीं मेधां सावित्रीं विजयां जयां देवसेनां स्वधां श्रीं ॥ इति ॥

१०२ कौशिकगृह्यपद्धतिः-केशवः ।

भा.—यथावितानं यज्ञवारस्त्वध्यवसेत् । संभारलक्षणे उक्तं यथा वितानं च मंडपं कारयेत् ।

च.—अष्टकायां क्रियत एतेषु फाल्गिमाठरौ ॥ द्वितीयाकंडिका ॥

इत्यथर्ववेदे कौशिकगृह्यसूत्रस्य चरमचतुर्दशाध्यायस्य केशवी पद्धतिः ॥

१०३ दर्शपौर्णमासेष्टिपद्धतिः-रामकृष्णः ।

च.—यजमानः शान्तिगणं जपित्वा चतुर्भिश्चेति नमस्कारं करोति ॥

इति श्रीअथर्ववेदश्रौतकर्मणि पंचपदार्थी दर्शपौर्णमासेष्टिः समाप्ता ॥

[सहस्र] निगमाध्यायिविप्राणामुपकारकः ॥ अकरोद्रामकृष्णोयं दर्शपूर्णैष्टिपद्धतिम् ॥

१०४ लक्षहोमपद्धतिः-गोविन्दः ।

भा.—गणेश्वरं गुरुं नत्वा गिरं गीर्वाणवन्दिताम् ॥ आतन्मोथर्ववेदोक्तलक्षहोमस्य पद्धतिम् ॥

ब्राह्मणो वा राजा वा वैश्यो वा ग्रामो वा जानपदो वा श्रीकामादिप्रशस्ते स्वानुकूले शुभलग्नादौ सुस्तातः प्रक्षालित-
पाणिपाद आचान्तो यजमानः ॥

च.—सर्वपापक्षयश्च भवति शान्त्यादिषु कुर्वन्सर्वकामसमृद्धिर्भवति ॥

पद्धतिर्लक्षहोमस्य पुरुषोत्तमसूनुना गोविन्देन कृताथर्वपरिशिष्टानुसारिणी ॥

१०५ शान्तिकम् ।

भा.—प्रणिपत्य गुरुन्सर्वान्सर्वशास्त्रविशारदान् ॥ महाशान्तिक्रमं वक्ष्ये सर्वलोकहिताय वै ॥ अथ कस्य शान्त्यधिकारः ॥

च.—इति वचनात् बार्हस्पत्यप्रोक्तं शान्तिकं एकचरुविधानम् ॥ इति शान्तिकं समाप्तम् ॥

१०६ शान्तिकाध्यायः ।

भा.—इह जापकपठनीयः शान्तिकाध्यायो लिख्यते ॥ शन्न इन्द्राग्नी भवता ॥

इत्यथर्ववेदीयशौनकशास्त्रीयशान्तिकाध्यायः ॥

१०७ स्मार्त्ताधानपद्धतिः ।

भा.—शौनकीयशास्त्रोक्तविधिना पिण्डपितृयज्ञो लिख्यते ॥ अथ उपहारः शूर्प एकपवित्रं त्रीहिः तंदुल उलूखलमुसलम् ॥

च.—इत्यथर्ववेदोक्तस्मान्नाधानस्य पिंडपितृयज्ञपक्षादि सायंप्रातर्होमं वैधदेव आग्रयणिकर्म नवान्न प्राक्सनकर्म आगमनकर्म समाप्तम् ॥

१०८ शास्त्रदीपिका सटीका-मू० पार्थसारथिमिश्रः टी० वैद्यनाथः ।

मू० आ.—आम्नायस्य क्रियार्थत्वादानर्थक्यमतदर्शनां तस्मादनित्यमुच्यते ।

अथातो धर्मजिज्ञासेत्यत्र प्रमाण स्वरूपसाधनफलैस्साभासैर्द्धर्मो जिज्ञास्यत्वेन प्रतिज्ञातस्तत्रास्मिन्ध्याये प्रमाणं निरूप्यते किं प्रमाणं को धर्म इति

टी० आ.—सौजन्यसीमाद्वतराममुद्रमगाधगांभीर्यनमत्समुद्रम् ॥

सदा सदाचारनिरस्ततंद्रं श्रीरामचंद्रं पितरं नमामि ॥ १ ॥

श्रीमन्महागणपतेश्वरणारविंदमानस्य भक्तजनसिद्धिदमादरेण ॥

श्रीवैद्यनाथकविरद्वृतभाट्टतंत्रसिद्धांततत्त्वममलं विशदीकरोति ॥ २ ॥

अधीत्य सकलं शास्त्रं परिशील्य यथामति ॥ सद्गुरुणां प्रसादेन व्याख्यास्ये शास्त्रदीपिकाम् ॥ ३ ॥

आम्नायस्य तत्र तावत् विषयः संशयश्चैव पूर्वपक्षस्तथोत्तरम् ॥ प्रयोजनं च पंचांगं शास्त्रेधिकरणं मतम् ॥

इत्युक्तलक्षणोदाहरणसंशयपूर्वपक्षसिद्धांतप्रयोजनरूपं पंचांगविचारात्मकाधिकरणघटिताध्यायस्तोमरूपेस्मिन्शास्त्रे प्रत्यधिकरणं चतुर्धा संगतिमाहुः शास्त्रसंगतिरध्यायसंगतिः प्रकृतसंगतिरनंतरसंगतिरिति.....

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणाभिज्ञतत्सद्रामचंद्रात्मजवैद्यनाथकृतायां शास्त्रदीपिकायां टीकायां प्रथमोध्यायः समाप्तः ॥

च.—इति.....श्रीमत्सत्कुलजलाधिचंद्रधर्मशास्त्रपारावारीणश्रीरामचंद्रसूरिवरात्मज..... ॥ १२ ॥

१०९ तस्याष्टीका-शंकरः ।

आ.—वाक्यात्मसूक्तं विध्यर्थवादमंत्रस्मृति ॥ प्रामाण्यनामसु पदात्मसु ब्रूतेधुना त्विह ॥ १ ॥

उक्तसमाम्नायैदमर्थं तस्मात्सर्वं तदर्थं स्यात् अत्र भाष्यकारः उद्दिदा यजेत पशुकामः एवं बलभिदं । अभिजिता विश्वजिता यजेतेत्युदाहृत्य किमुद्दिदान्यः शब्दा गणविधयः कर्मनामधेयानि वेति विचारमुपक्रम्य उक्तसमाम्नायैदमर्थमिल्यादि.....अथातो धर्म—

च.—त्रयाणामिति ॥ इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारीणधुरीणमीमांसद्वैतसाम्राज्यधुरंधरश्रीभट्टनारायणात्मजभट्टशंकरकृते शास्त्रदीपिकाप्रकाशे द्वादशस्याध्यायस्य चतुर्यः पादः ॥ अध्यायश्च समाप्तः ॥

११० तस्याष्टीका-सोमनाथः ।

आ.—आविष्करोतु विबुधैरभिवंदनीयां वाचं स कोपि मम बलवसार्वभौमः ॥

वंशोपि यत्परिगृहीततया बिभर्ति वाचालतां त्रिभुवनैकविमोदयित्रीम् ॥ १ ॥

- अभिगत्य कलामखिलामभवाद्द्व्यैकटाद्वियज्वगुरोः ॥ वचनैरनतिप्रचुरैर्व्याकुर्वे शास्त्रदीपिकां विशदम् ॥ २ ॥
 विबुधाः प्रणम्य भूर्धा बहुधा वः प्रार्थये कृतावस्थाम् । अर्पयत दृशं सूक्ष्मां निदत परतोभिर्नन्दत वा ॥ ३ ॥
 - परिलिखतः किञ्चिदपि प्रकृतिर्भवति प्रमाद इति ॥ अन्विष्य गुणकणानप्यभिर्नन्दत वीतमत्सरा विबुधाः ॥ ४ ॥
 आम्नायस्य
 इति श्रीनिटिकुलतिलकसूत्रभट्टमहोपाध्यायतनुभवस्य व्यैकटाद्वियज्वगुरुचरणानुजस्य सोमनाथसर्वतोमुखयाजिनः
 कृतौ शास्त्रदीपिकाव्याख्यायां मयूखमालिकाख्यायां तृतीयस्याध्यायस्याष्टमः पादः ॥ समाप्तश्चाध्यायः संवत् १८६८

१११ तस्याष्टीका-कमलाकरः ।

- आ.—श्रीरामकृष्णपितरं नत्त्वोमाख्यां च मातरम् ॥ श्रीरामं च शिवं नत्वा व्याख्यास्ये शास्त्रदीपिकाम् ॥ १ ॥
 यस्तु राणकचौर्येण स्वपांडित्यं प्रकाशयन् ॥ निर्निद बहुभाषित्वात्तस्य शिषेह तन्यते ॥ २ ॥
 मूर्खान्प्रतारयद्वालानयः सिद्धांतमनीनशत् । विन्यस्य तस्य शिरसि दशार्धं कमलाकरः ॥ ३ ॥
 आम्नायस्य द्वितीयपादे करिष्यमाणस्यार्थवादादिप्रा माण्यविचारस्य शास्त्रसंगतिमध्यायसंगतिं प्रकृतसंगतिं च वक्तुं
 कृतमनुकीर्तयति । अथात इति
 च.— इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणधुरीणमीमांसद्वैतसाम्राज्यधुरंधरश्रीभट्टनारायणात्मजभट्टरामकृष्णभट्टात्मजकम-
 लाकरभट्टकृते शास्त्रादीपिकालोके एकादशोऽध्यायः.....इति श्रीजगद्गुरुनारायणभट्टसूरिसुनुरामकृष्णभट्टात्मज महाम-
 होपाध्यायकमलाकर.....

११२ तस्याष्टीका-रामकृष्णभट्टः ।

- म० आ.—कृदमीकौस्तुभवत्तसं मुररिपुं शंखासिकौमोदकीहस्तं.....
 न्यायाभासतमश्छाशास्त्रतत्त्वार्थदर्शनीम् ॥ कुमारिलमतेनाहं करिष्ये शास्त्रदीपिकाम् ॥ २ ॥
 टी० आ.—आनंदोचितवदनं सदनं रघुनंदनं दयामुक्योः ॥ सीतालक्ष्मणसहितं वंदे गिरिशिविबंशाग्रिम् ॥ १ ॥
 विभिस्तुतिस्मृतिद्वारमद्वारं योजिनामपि ॥ वाञ्छितार्थप्रदं धर्मप्रमाणं तममाश्रये ॥ २ ॥
 वाचं वंदे गिरिशतनयं गोत्रदेवीं च भक्त्या वेदव्यासं मुनिवरमयो जैमिनि सूत्रकारम् ॥
 व्याख्यातारं गहनवचनं भाष्यकारं च पूज्यं भट्टाचार्यं शिखिगदितनुं तन्मतज्ञान्गुरुं च ॥ ३ ॥
 अस्त्यत्र रेवोत्तरतीरवर्ती देवः प्रसिद्धो भुवि माळवाख्यः ॥
 उंकारमाह्वयित्वा विशालतीर्थयात्रिष्ठानकृतात्यभिष्यः (अभिष्यः) ॥ ४ ॥
 वसिष्ठपारमहंसवात्सकौत्सश्चादिकृत्यसद्गर्गगौतमाद्याः ॥ वंशाः प्रसिद्धा भुवि माळवानां पूर्वक्षितीशैवसमर्थितानाम् ॥ ५ ॥
 वंशो विद्याविनयविमलकृतेषु कश्चित्सिद्धः कर्मत्रयप्रवणमतयः सर्व एव द्विजैर्द्राः ॥
 गोत्रं ह्यनितप्रवरसहितं यत्र पारमहंस्यं भक्तिविष्णौ भुवनजननी देवताज्ञापुरेति ॥ ६ ॥
 शिवदासाभिषेकत्र वंशो पाराशराह्वये ॥ वेदशास्त्रार्थसम्पन्नः सदाचारपरोभवत् ॥ ७ ॥

तत्पुत्रोभून्मित्रशर्मा द्विजैर्द्रो मित्रः साक्षाद्भासतेजोविशेषैः ॥
 विद्वद्देः पूजितः सर्वशास्त्रव्याख्याशिक्षोद्गीतकीर्तिः पृथिव्याम् ॥ ८ ॥
 जनार्दनस्तस्य सुतो मनीषी जनार्दनार्चानिरतो बभूव ॥
 वेदेषु शास्त्रेषु च गीतकीर्तिर्महीयतीन्द्रार्चितरम्यमूर्तिः ॥ ९ ॥
 तस्माज्जातो वेदशास्त्रेष्वधीती गंगादेव्यां भैरवाख्यो द्विजैर्द्रः ॥
 कीर्तिर्येनोपाणिता विश्वं द्या वृत्तिश्चाग्र्या भूपतेः शेषवन्त्यात् ॥ १० ॥
 समुत्पन्नस्तस्मादतिविमलकीर्तिर्द्विजवरः कृती पूतादेव्यां दिशि (दिशि) च नारायण इति ॥
 प्रसिद्धः शास्त्रेषु कितिपतिसमूहार्चितपदः परब्रह्मानन्दामृतरससमास्वादनपटुः ॥ ११ ॥
 तस्माद्भूद्वर्मतत्-घाव्यां श्रीमाधवः पुण्यचरित्रकीर्तिः ॥ वेदांतविन्यक्तभवनवृत्तिः श्रीरामचन्द्रार्पितचिन्तवृत्तिः ॥ १२ ॥
 स्वदेशादागतः काश्यां शास्त्राध्ययनसिद्धये ॥ सकलत्रः कृती भाग्यात्स्थितिं तत्र चकार ह ॥ १३ ॥
 तस्माज्जातः प्रभावव्यां रामकृष्णभिधः सुधीः ॥ पितृभक्तिपरः काश्यां सर्वशास्त्रविशारदः ॥ १४ ॥
 तत्तद्गुणविनिर्माणत्त्वविद्या प्रकटीकृता ॥ कीर्तिश्च येन विपुला पूर्वोपरसमुद्रयोः ॥ १५ ॥
 राजराजाभिधश्रीमद्रोपीनायद्विजोत्तमात् ॥ विद्वन्नागरवृन्देषु प्राप्तं भट्टपदं स्थिरम् ॥ १६ ॥
 गजपतिसदसि प्राप्ता पदवी बलभद्रराजगुरोः ॥ पंडितशिरोमणिरिति प्रतापमार्तडनिर्माणात् ॥ १७ ॥
 स तु शास्त्रप्रसादेन व्याचष्टे शास्त्रदीपिकाम् ॥ निमित्तमात्रमत्रैष व्याख्याता रघुनन्दनः ॥ १८ ॥
 न शास्त्रदीपिकाटीका कृता केनापि सूरिणा ॥ तदपूर्वाध्वसंचारी नोपहास्यः स्खलन्नपि ॥ १९ ॥

ग्रंथकारो ग्रंथारंभे तत्समाप्तिप्रसङ्गमनान्यां शिष्टाचारपरिप्राप्तं विशिष्टदेवताप्रणतिरूपं मंगलमाचरति । लक्ष्मीकौस्तु-
 भमिति । अध्येतृणां लक्ष्मीसौभाग्यादिप्राप्तिस्त्वनार्थं मगदीधरस्यैतद्विशेषणं प्रस्तरशास्त्रकुलीन्यायेन विज्ञविघातकल-
 सामर्थ्यप्रदर्शनार्थं द्वितीयं विशेषणान्तराणि तु भक्तानुग्रहार्थस्वीकृतशरीरध्यानौपयिकानि । अन्तर्गतप्रसिद्धप्रधाने तान्य-
 यासिद्धिधारणार्थं प्रधानात्परमिस्तुतम् । नचैवं देवताधिकरणविरोधः उद्देश्याया एव तद्विषयत्वात् । उक्तं च नास्माकं
 शब्द एव देवता नाकसदामिद्राद्रीनां देवतालाङ्गीकारादिति । अत एव वार्तिककारैर्विशुद्धज्ञानदेहायेत्यादिना ग्रंथादौ
 महादेवो नमस्कृतः । उक्तं च भट्टवेकेन । ग्रंथारंभे भिमतदेवतानमस्कारं करोति वार्तिककार इति । मयवा देवतास्तु
 तैरेव प्रधानकर्मेण एतत्कलं न देवतायाः तस्या गुणलाङ्गीकारात् । केचित्पुनरेतत्कर्मेपरत्वेन व्याचक्षते । तथाहि ।
 अनेकपद्धत्यादिभिर्विशुद्धं यज्ञज्ञानं तद्व्यं स्वरूपं यस्य वेदत्रयसमाहाररूपं चक्षुर्वापिकं प्रमाणं यस्य तस्मै स्वर्गादि-
 कलप्राप्तिहेतवे सोमस्यार्द्धं रसरूपं त्याज्यतया यो धारयति तस्मै नम इति । तेषामीधरश्रोत्रिणां प्रतीयमानार्थपरित्या-
 गेनार्थांतरं कल्पयतामनुपादेयमेव तद्व्याख्यानमिदानीं सप्रयोजनं कर्तव्यं प्रतिजानीते । न्यायाभासेति । अत्र पूर्वार्द्धेन
 प्रमाकराद्युद्भावितन्यायाभासतमोनिराकरणेन शास्त्रतत्त्वार्थप्रदर्शनं ग्रंथस्य प्रयोजनमुक्तम् । शास्त्रदीपिकां करिष्य
 इति कर्तव्यप्रतिज्ञा कुमारिक्रमतेनेति अन्तर्गतनिराकरणं ध्वनितम् ॥ कर्तव्यं प्रतिज्ञाय ग्रंथस्य मीमांसाशास्त्रविषयत्वं
 द्योतयितुं तदाद्यसूत्रं लिखति ॥ अथातो धर्मजिज्ञासेति ॥ एतच्च धर्मविचाररूपं मीमांसाशास्त्रं लक्षणानि चास्य द्वादश-
 प्रमाणभेदशेषप्रयुक्तिक्रमाधिकारसामान्यातिदेशविशेषानतिदेशोद्भावतंत्रप्रसंगान्यानि प्रमाणद्वयः प्रसंगता द्वादश
 पदार्थाः क्रमात् द्वादशानामव्यायानां विषयाः । तत्र प्रथमाव्याये चतुर्भिः पदैः क्रमेण विषयकत्ववृत्तिनाचक्षेपानि

विचारितानि । द्वितीये तूपोद्धातकर्मभेदतदपवादप्रयोगभेदाः । तृतीये श्रुतिर्लिङ्गवाक्यादीनि त्रिभिः पादैर्विचारितानि चतुर्थे निबीतादिश्रुत्यादिबलाबलविचारः । पंचमे प्रतिपत्तिकर्म । षष्ठे न — — — — । सप्तमे बहुप्रधानोपकारकप्रयाजादीनि । अष्टमे याजमानानि प्रधानस्य प्रयोक्तृत्वमप्रधानाप्रयोक्तृता फलार्चिता जघन्यागार्चितेत्येते चतुर्थगाः । पंचमस्याद्ये श्रुत्यादिभिः क्रमो निरूपितः । द्वितीये क्रमविशेषः । तृतीये प्रयाजादिविबुद्धिः । चतुर्थे श्रुत्यादिबलाबलविचारः ॥ अधिकारी तस्य धर्माः प्रतिनिध्यर्थलोपने दीक्षासत्रं देयवह्निः षष्ठपादेष्वासी स्थिताः ॥ सप्तमाद्ये प्रत्यक्षवचनातिदेशः । द्वितीये तस्यैवशेषः । तृतीये नामातिदेशः । चतुर्थे निर्वापीषधिलिङ्गेन प्राकृतधर्मातिदेशः । स्पष्टाङ्गिगादयास्पष्टात्मबलादयवादतः ॥ अतिदेशविशेषाः स्युरष्टमाध्यायपादगाः । ऊह्वारंभोथ सामाहो मंत्रोहस्तत्पसंगजः ॥ नवमाध्यायपादेषु चतुर्थेते प्रकीर्तिताः ॥ द्वारलोपीस्य विस्तारः कार्यैकत्वं समुच्चयः । ग्रहसामप्रकीर्णानि नवम्याष्टपादगाः ॥ उपोद्धातस्तयातं त्रावापी तंत्रस्य विस्मृतिः । आवापत्तिस्मृत्यैकादशाध्यायस्य पादगाः ॥ प्रसंगस्तंत्रनिर्णीतिः समुच्चयविकल्पने । द्वादशाध्यायपादार्था इति पदार्थसंग्रहः । संगतिस्वरूपं चात्र ग्रंथांतरादवगंतव्यम् - सूत्रतामस्य दर्शयति । अनेनेति प्रयोजनपरत्वेन सकलशास्त्रशेषत्वमस्यध्वन्यते । किमर्थं प्रयोजनकथनमित्यपेक्षायामाह ॥ श्रोत्रिति .....

११३ वेदप्रकाशः सटीकः-मू० कृष्णानन्दतीर्थपादः ।

टी० सत्यज्ञानानन्दतीर्थपादः ।

आ.-सत्यज्ञानानन्दतीर्थं प्राप्तोहं यत्प्रसादतः ॥ तं गुरुं सच्चिदानन्दं वंदे वेदं विधिं विभुम् ॥ १ ॥

वेदस्यैव सर्वार्थप्रकाशकत्वेन सर्वपुरुषार्थसंपादकत्वात्तदध्ययनमदौ द्विजातीनां प्रवृत्त्यर्थं स्वाभीष्टसिद्धये च तमेव नमस्कारव्याजेन आचार्यमूर्तिस्थं स्तौति । सत्यज्ञानेत्यादिना । यस्य प्रसादादहं मंदोपि सत्यज्ञानादिपदघटितपरमार्थप्रकाशकमन्त्रं नामधेयं प्राप्तोस्मि तं गुरुं नस्वोपदेष्टारं वंदे । सर्ववस्यास्वभिवादयइत्यर्थः गुर्वोदिपूज्याभिवादनशीलस्य सदा विजय इत्यभिप्रायः किं लक्षणं वेदयति प्रकाशयति स्यावरजंगमात्मकं सर्वमिति वेदः सर्वज्ञः सर्वशक्तिस्त्वं वेदमत एव विधिं सर्वप्रवर्तकं सर्वतर्पणमिणमत एव विभुं व्यापकं सर्वोत्कृष्टमिति यावत् । अत एव सच्चिदानन्दं अनृतजडदुःस्वविलक्षणमित्यर्थः । पुनरपि सरस्वत्यात्मानं तं स्तौति ॥

सुस्कोटवर्णपदवाक्यविभक्तिकायां ब्रह्मादिदेवमुनिर्बदितपादपद्याम् ॥

गार्गेदुकुदधवलां करमंजुबीणां वाणीं परां भगवतीं प्रणमामि नित्याम् ॥ २ ॥

स्फुटत्यस्मादर्थं इति स्फोटः सर्वार्थप्रकाशकाः वर्णाः लौकिका वैदिकाश्च त्रिषष्टिश्चतुःषष्टिर्वा । तत्र लौकिका गौरवः पुरुषो हस्तीत्यादयः । वैदिकास्तु अग्निमीले पुरोहितं ईषेन्नोर्जरेषा अग्न आयाहि वीतये शन्नो देवीरभीष्ट्य इत्यादयः । पदानि वर्णघटितानि सुप्तिङ्तानि तद्वैदितान्यपि च तु नेत्यादीनि तद्वटितानि वाक्यानि पदसमूहात्मकानि । विभक्तयः सु औ जसित्यादयः अथवा विभक्तयो विभागाः शक्तयः शब्दनिष्ठतत्तदर्थप्रकाशनसामर्थ्यानि औपत्तिकान्यचिन्त्यानि कार्यैर्कालिगम्यानि शोभना उक्तयः स्फोटादयस्त्रैरूपलक्षितः कायो यस्यास्तां वाणीं प्रकृष्टया भक्त्या नमामि शेषं सुलभम् ॥ २ ॥

अथ तमेव पुनर्ब्रह्मात्मना स्तुवन्मणकति ॥

दुर्बोधमस्मिन्मीरसमात्मकतात्मनाम् ॥ अनंतशक्तिसंपन्नं शब्दब्रह्म नमाम्यहम् ॥ ३ ॥

येषां सतां सुपदवीमनुनीय नूनं नानानिबन्धकरणे कुशलोहमस्मि ॥
 तानानमामि न तु नौमि हरं हरिं मां काशीं शिवां शिवसुतं शुभणि च गंगाम् ॥ ४ ॥
 नरणा श्रीजैमिनि भट्टान् शास्त्रस्वामिनं मुनिम् ॥ वेदप्रकाशं कुर्वेहं स्वशिष्यमतिशुद्धये ॥ ५ ॥
 शास्त्रार्थसंग्रहं चादौ द्वितीये विधिभेदनम् ॥ द्विविधां भावनां वक्ष्ये तृतीये विशदां सतीम् ॥ ६ ॥
 क्व तुग्धसागरो वेदः क्वाहमल्पबलौ लघुः ॥ हास्यास्पदं गमिष्यामि धूर्तानां न महात्मनाम् ॥ ७ ॥
 अयाप्यस्य गमिष्यामि पारं मारुतसूनुवत् ॥ रामभक्तिं तरीं कृत्वा भवार्णवविलङ्घनीम् ॥ ८ ॥
 इह स्मरु स्वाध्यायोध्येतव्य इति निर्याध्ययनविधिना विधिवदधीतसांगस्वाध्यायं निष्पापं द्विजार्ति आपाततोधिगत-
 वेदार्थं निःसंदिग्धतया वेदबोधितधर्मानुष्ठानार्थं तं जिज्ञासुमुपलभमानो भगवान् जैमिनिराचार्यः सर्वशास्त्रोपेक्षा-
 रूपं बह्वर्पमतिगंभीरमिदं सूत्रमादौ स्फुटमुच्चारयामास । अयातो धर्मजिज्ञासेति ॥
 च.—वेदः स स्मृतिकोषमूलमूलं धर्मकसारं विदुः स्कवैर्द्वादशभिस्ततश्च सकलाः षष्टिः सुशास्त्राच्छ्रुतैः ॥
 सूत्रैर्गुण्यसहस्रयुक्तिकुसुमः श्रेयोर्थिपक्ष्याश्रितो जैमिन्यालय उत्तमः सुरतरुः सोयं जयत्यध्वगः ॥
 अधीत्य वेदं विधिवत्प्रभक्त्या ययोक्तवृत्तं सफलं भजति ॥ द्विजातयस्ते सुखिनो भवन्ति विभूतपापाः परमं त्रजं (ति)
 स्मृतिकृतपरिखातं वेदशालोपगूढं मुनिजनपरिरक्षं युक्तिमार्गं विशालम् ।
 अनभिभवसमर्थं धर्मदुर्गं प्रविश्य स्थित इति भयशून्यः सर्वदैवाहमस्मि ॥
 धर्मस्तुतिपरो वाचो व्यापारोयं सुशोभनः ॥ श्रद्धालोर्वेदनिष्ठस्य नायं वाच्यः कदाचन ॥
 निर्दोषत्वैकवाक्यत्वं लोकेस्मिन् नैवदृश्यते ॥ सापवादा यतः केचिन्मोक्षस्वर्गावपि प्रति ॥
 तस्मात्मात्र प्रकर्तव्यं दोषदृष्टिपरं मनः । दोषो ह्यविद्यमानोपि तच्चित्तानां प्रकाशते ॥
 यदत्र लिखितं किञ्चिन्मया चाज्ञेन भक्तितः ॥ तेन प्रीणातु भगवान् धर्मो नारायणः प्रभुः ॥
 इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीरामकृष्णानन्दतीर्थपादकिंकरशिष्यश्रिसिद्धान्तानन्दतीर्थपतिविरचिते वेदप्रकाशे
 सर्वशास्त्रार्थसंग्रहाख्यं प्रथमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

११३ मीमांसान्यायसंग्रहः-महादेवः ।

आ.—रामं स्मृत्वा गुहं नत्वा रक्षयामि समासतः ॥ शीघ्रोपस्थितये सम्यङ्मीमांसान्यायसंग्रहम् ॥
 विलोक्य मत्कृतिं सर्वे पूर्वतंत्रपरायणाः ॥ पूर्वतंत्रस्य सामरत्येनार्थं गृह्णतु सत्वरः ॥ २ ॥
 अयायं धर्मो न विचार्यः अध्ययनविधेः स्वर्गोपाध्ययनविधायकत्वेन विचाराप्रयोजकत्वात्
 च.—होमार्थत्वेन तस्मिन्नापि संस्काराः स्युः ॥ न अरणिमंथनादीनामशक्य- - - - -

११५ लघुचिन्तनम्-राघवदेवः ।

पत्रे ६.—भवतु अदृष्टार्थ इति सिद्धांतः ॥ इति राघवदेवविरचिते लघुचिन्तने प्रथमे द्वितीय-धरणः
 च.—आर्जिज्यं ब्राह्मणस्यैव याजनमिति नियमस्तु पुरुषार्थः । तेन नियमातिक्रमे पुरुषस्यैव प्रत्ययः न कर्तोर्बैगुण्यमिति
 प्राप्ते आर्जिज्यनियमस्य स्वर्थत्वेनापि स्मरणात् क्षत्रिययाजकपदान्निदाश्रुतेऽथ ब्राह्मणानामेवार्जिज्यमिति सिद्धांतः ॥

एवं धर्मप्रमितये यत्कृतं लघुचिन्तनम् प्रथामेति तदनेन प्रीयतां सर्वगो हरिः ॥ १ ॥
इति श्रीमदनन्तदेवविरचिते लघुचिन्तने द्वादशे चतुर्थः पादः ॥ अध्यायः समाप्तः ॥

११६ विधिरसायनः-मू० टी० अप्यदीक्षितः ।

आ. टी.—उद्घाट्य योगकलया हृदयाब्जकोशं धन्यैश्चिरादपि यथारुचि गृह्यमाणः ॥
यः प्रस्फुरत्यविरतं परिपूर्णरूपः श्रेयः स मे दिशतु शाश्वतिकं मुकुन्दः ॥ १ ॥
जन्मस्थेमलयं समस्तजगतां यस्यैव लिलायितं यन्नाम्ना यतते भवस्थिरमहापाशक्षयः प्राणिनाम् ॥
तद्ब्रह्मादिभिरप्यगम्यविभवं विश्वादिकं शाश्वतं सावं ब्रह्म रसालमूलरसिकं पश्येयमन्तर्दृशा ॥ २ ॥
यत्कुमारिलमतानुसारिणा निर्मितं विधिरसायनं मया ॥ पद्यरूपमनतिस्फुटाशयं तत्सुखावगतये विविच्यते ॥ ३ ॥
प्रारम्भितप्रकरणविघ्नपरिसमाप्तये सूत्रकारस्य महर्षेरनुस्मरणरूपं मंगलमाचरणैव प्रकरणारंभं तावदाक्षिप्य समाधत्ते ।
विख्याता मुनिवर्यसूक्तिषु विश्वस्तिस्रो विधिस्तोतसामाचार्यैर्विशदं विविक्तविषयास्ताश्च व्यवस्थापिताः ॥
किं तत्रास्ति विचार्यमार्यमयिते मार्गे निसर्गोज्ज्वले नानोदाहरणैस्तु ताः प्रविशदीकर्तुं प्रवर्तामहे ॥ १ ॥
मुनिवर्यस्य भगवतो जैमिनेः सूत्रेषु विधिर्वा स्यादपूर्वत्वान्नियमार्या वा पुनः श्रुतिरुच्यते । परिसंख्येत्येवमादिषु त्रयो
विधिप्रकाराः प्रसिद्धाः अर्बुर्विधिर्नियमविधिः परिसंख्याविधिश्चेति ते च भट्टपादैः परस्परासंकीर्णविषयतया स्पष्टमेवोपपा-
दिताः तत्र स्वत एव निरवद्ये ग्रंथकारैश्च बहुभिर्निष्कर्षं प्रापितेऽपूर्वविध्यादिविभागे नूतनं किञ्चिद्विचारणीयं नास्त्येव
यद्यप्येवं तथाप्यपूर्वविध्यादीनां द्वादस्वध्यायेषु विप्रकीर्णैरिहापूर्वविध्यादिलक्षणविचारव्याजेन तत्र तत्र प्रदर्शनीयैरुदा-
हरणविशेषैस्त्वमेवार्थमतिस्पष्टीकर्तुं प्रकरणमिदमारभ्यत इत्यर्थः
च.—तान्येवाह समाप्तोऽयं ग्रंथः इति विधिरसायनग्रंथः समाप्तः ॥ इति श्रीमदद्वैतविद्याचार्यश्रीमद्भरद्वाजकुलजलधिकौस्तुभश्री-
मद्विज्जिह्वाजिप्रीरंगराजाध्वरिवरसूनोरप्यदीक्षितस्य कृतौ विधिरसायनसुखयोजिन्यामपूर्वविधिलक्षणाक्षेपः ॥

११७ शिवाकौदयः-गागामहः ।

आ.—धरित्रीपुत्रीदृग्विहरणपवित्रीकरणकृत्कटाक्षाणां पात्री मुनिमखविधात्री सपदि सा ॥
भवित्री मञ्जुतोभवनमलहन्त्री दिविषदामभीतेर्दात्रीयं दशवदनहन्त्री प्रतिकृतिः ॥ १ ॥
श्रीमद्भोसलवंशभूषणमणिकोणीशशाहात्मजच्छत्राधीशशिवक्षितिशयशसः स्वभो निखातोपरः ॥
गागामहमनीषिणाधिधरणि ग्रंथः शिवाकौदयो येनाबद्धयशोध्वजेन सकलैवाश्वेति लोकत्रयी ॥ २ ॥
च.—पूर्वोक्तयुक्त्या च निषेधतोपि सत्रा तथान्यार्यनिदर्शनाच्च ॥
भार्त्विज्यमिष्टं स्त्रुलुं विप्रनिष्ठं भवेन्न वर्णत्रयगं कदाचित् ॥
श्रीमद्वनारायणवंशजं ब्रह्मिपोत्यगागामिधमहमेरोः ॥
स्फुटे शिवाकौदयनामभाज्यभूद्द्वादशाध्यायचतुर्थपादः ॥
प्रारंभश्च इह यः स्त्रुलु कारिकाभि रद्वाप्रतिभ — — — मविदुषणाय [रद्वा प्रतिप्रतिभधामविदुषणाय] ॥
दुःखं सतां तदसमाप्तिरुतं शिवेन छत्राधिपेन सुविचित्र्य समापितः सः ॥

यत्तर्कपादे बज [पदैर्बहु] नाग्रहेण श्लोकैः कृतं वार्तिकमार्यवर्यैः ॥
 गामाभिधेनायमपूरि शेषः तस्याग्रय [ज्ञ] या छत्रपतेः शिवस्य ॥ २ ॥
 तस्यानुरोधादिह वादिवर्णाधिक्ये चतुर्थांश [श्रम] भङ्गदोषः ॥
 गुणोस्तु विद्वत्कविकंठमाप्नोतुष्टोपि पुण्योश्चि [ब्धि] गत (प्र) बाहः ॥ ३ ॥
 इति श्रीमन्नारायणभट्टसूरिसूनुश्रीमद्भामकृष्णात्मजभट्टदिनकरसुतगागाभट्टकृतः शिवाकोदयः समाप्तः ॥

११८ न्यायरत्नमाला-पार्थसारथिमिश्रः ।

आ.—आनन्दममृतं ज्ञानमजं साक्षिणमोक्षरम् ॥ ब्रह्म सर्वमसर्वं च वन्दे देवं हरिं विभुम् ॥ १ ॥
 मीमांसार्णवसंभूतैः कुमारस्वामिनोदृतैः ॥ न्यायरत्नैरिमां मालां संगृह्णामि मनोरमाम् ॥ २ ॥
 तत्र स्वाध्यायविध्यर्थः प्रथमं तावदुच्यते ॥ आचार्यदृष्टिमाश्रित्य परपक्षनिरासतः ॥ ३ ॥
 तत्र तावदिमं केचित्पूर्वपक्षं प्रचक्षते ॥ आचार्यकनियोगार्थः स्वाध्यायस्तत्प्रयुक्तितः ॥ ४ ॥
 आचार्यमतमाश्रित्य श्रीमद्यज्ञात्मसूनुना ॥ पार्थसारथिमिश्रेण प्रयुक्तितिलकः कृतः ॥
 पार्थसारथिमिश्रेण स्वतः प्रामाण्यनिर्णयः ॥ व्याख्याविवादसंजातमोहव्यावृत्तये कृतः ॥
 न्यायागमानुसारेण श्रीमद्यज्ञात्मसूनुना ॥ पार्थसारथिमिश्रेण कृतोऽयं विधिनिर्णयः ॥
 पार्थसारथिमिश्रेण वार्तिकोक्त्यनुसारतः ॥ यथाप्रतीति निर्णीतो नियमः सप्रमाणकः ॥
 पदान्येव पदार्थान्तरान्वितं स्वार्थमभिदधतीति टीकाकारषादाः ॥
 पार्थसारथिमिश्रेण निर्णयोभिहितान्वये ॥ यथागमैर्यथाप्रज्ञं वार्तिकोक्तः प्रदर्शितः ॥
 पार्थसारथिना सम्यग्विशेषे नित्यकाम्ययोः ॥ आचार्यमतमाश्रित्य न्यायलेशः प्रदर्शितः ॥
 च.—एतत्सर्वं वाक्यार्थसंग्रहरूपेण वार्तिकेन भगव— — — वजां स्मारयति—लोकवदित्यादिना ॥
 तस्मात्प्रक्रान्तरूपोपि विधिस्तावत्प्रतीक्षते ॥ यावद्योग्यत्वमापन्ना भावनान्यानपेक्षिणी ॥
 भुवनत्रयविख्यातश्रीमद्यज्ञात्मनन्दनः ॥ तत एव श्रुतं प्राप्य विश्रुतः पार्थसारथिः ॥ १ ॥
 मीमांसाब्धि व्याकुलं नोद्य नैकैर्मन्दप्रज्ञैर्दुर्विगाह्यं विगाह्य ॥ प्रत्याचार्यैरादृतैर्न्यायरत्नैर्मालामेनां कल्पयामास धीरः ॥ २ ॥
 नमो जैमिनय — — — नोय भ — हीमिपिः ॥ — न्यदीयैः समुत्तीर्णैर्ज्वलद्भिरिव आस्वते ॥ ३ ॥
 इति श्रीमद्यज्ञात्माचार्यसूनुः पार्थसारथिमिश्रस्य कृतौ न्यायरत्नमालायामङ्गनिर्णयः समाप्तः ॥ संवत् १६८३ वर्षे
 कार्तिकवदि १४ ॥

११९ न्यायरक्षामणिः-अप्यदीक्षितः ।

आ.—उद्घाट्य योगकलया हृदयाब्जकोशं धन्यैश्चिरादपि यथारुचि गृह्यमाणः ॥
 यः प्रस्फुरत्यविरतं परिपूर्णरूपः श्रेयः स मे दिशतु शाश्वतिकं मुकुन्दः ॥ १ ॥
 यस्याङ्गरागमविदः परिपूर्णशक्तेरंशे कियत्पि निविष्टममुं प्रपञ्चम् ॥
 तस्मै तमालरुचिभासुरकंधराय नारायणीसहचराय नमः शिवाय ॥ २ ॥
 अथातो ब्रह्मजिज्ञासा ॥ अत्र शास्त्रारम्भोपयोगिब्रह्मलैक्य—

च.—युक्तं ब्रह्मण उपलक्षणम् ॥

इति श्रीमद्भद्राजकुलजलधिकौस्तुभश्रीमद्वैतविद्याचार्यश्रीविश्वजिद्याजिरीरङ्गराजाध्वरिवरसूनोरप्यदीक्षितस्य कृतौ
शारीरिकन्यायरक्षामणौ प्रथमाध्यायस्य तुरीयः पादः ॥ अध्यायश्च समाप्तः ॥

१२० अद्वैतसुधाकलापः-लक्ष्मणपण्डितः ।

आ.—पराऽपरपदद्वंद्वानुशासनविशारदम् ॥ नमस्यामि गुरुं द्वैतमद्वैतसमवस्थितम् ॥ १ ॥

आत्रेयकौण्डिन्यकुलतिलकापितमूर्तिकौ ॥ गोजांऽविकादत्तबुधौ पितरा (वंतरा) श्रये ॥ २ ॥

काशीवाससमुल्लासिसद्विद्याशीलसंपदौ ॥ गणेशरघुनाथाख्यसंख्यावन्तौ भजेऽग्रजौ ॥ ३ ॥

विश्वविख्यातनागेशनारायणसदाह्वयौ ॥ मत्याऽवमतनासत्यावतुलौ नौमि मातुलौ ॥ ४ ॥

तज्जयत्युत्तमश्लोकपादांबुजरजौजनम् ॥ येन सत्त्वमयं चक्षुर्मम तत्त्वमवेक्षते ॥ ५ ॥

अन्तः सन्तमसध्वंसे यस्य गावो विकस्वराः ॥ श्रीरामाश्रममश्रान्तं भास्वन्तं तमुपाश्रये ॥ ६ ॥

विन्यस्य [स्त] भूरिभारस्य श्लाघ्यसद्गुरुमातरि ॥ स्थाने मम समेधन्तेनेकधात्वादिसंपदः ॥ ७ ॥

सत्कथापरमार्थोल्पा [भ्या] मनुजंयतो जनान् ॥ आशयं कालिदासस्य विवरीतुं यतामहे ॥ ८ ॥

उत्तमश्लोकपादेषु यद्वस्त्वधिगतम्मया । वैदिकं वस्तु वाग्देव्याः कथयामि हितं (पु) रः ॥

कः परयेदुत्तमश्लोककृपालोकविवर्जितः ॥ ९ ॥ — — — — —

यत्संगतोऽद्वैतसुधासमुद्रे संविश्य यद्विविकतामिताः स्मः ॥ नरस्त्रभापहरः सुहृन्नो नारायणः सर्वगुरुः स जीयात् ॥ ११ ॥

कृपाविपाकः पदवाक्यमानसन्मानभाजामुदितो गुरुणाम् ॥ मज्जन्महाऽद्वैतसुधासमुद्रे मंदोपि यन्मंदरतामुपैमि ॥ १२ ॥

सुश्लिष्टसारस्वतसूत्रजातस्फुरत्सदानन्दसुवर्णपूर्णम् ॥ विशुद्धमद्वैतपटं वसाना भूमानमन्तः समुपागताः स्मः ॥ १३ ॥

कुतर्कितप्रान्तरसंपचारपरिश्रमान्मंक्षु मुमुक्षमाणाः ॥ अद्वैतवीथीपथिकत्वमेत्य सारस्वतोद्यानमनुश्रयन्तु ॥ १४ ॥

यस्मिन्गुरुज्ञप्तिमुधासमुद्रचिदंबुदश्रीबुधलक्ष्मणस्य ॥ स्वानन्दपीयूषतुषारधाराः संसारमारादतिनिर्हरन्ति ॥ १५ ॥

स्त्रो [सो] मोऽमृतत्वाय सुधादुधानां [मुधाबुधानां] सारस्वतद्वैतसुधामधासति ॥

सारस्वताद्वैतसुधा ममेयं पीता कणेह न्यरुणद्धि मृत्युम् ॥ १६ ॥

शोषं विभाश [व्य] विदुषाऽविदुषामशेषं शोषं च दुर्विषयतो विदुषामशेषम् ॥

शक्ता सद्व्यसुधासदापिधातुमुद्रुत्तमन्धतमसं स्वसदापि धातुम् ॥ १७ ॥

आरतितः [आसकिततः] कवितभावमुदस्य सद्यः शुद्धामृतस्ववणतः श्रवणे नियुक्ताः ॥

विध्वस्य — — [तस्य] दुरवापमहोपतापं निर्वापयन्ति हृदयं मम सूक्तिमुक्ताः ॥ १८ ॥

तीर्णो व्याकरणागर्षः स्फुरदुहृद्वैतप्रबंधा अपि श्रीमच्छंकरसूनृतैकरसिका ये केपि लोकोत्तराः ॥

तेषामप्युपले निपत्य विलसंत्याम्नायगेयोत्तमश्लोकश्रीचरणोदिताऽमृतसारिङ्ग्यादियं भूतये ॥ १९ ॥

काशीगंगा टीकास्वेका । नद्या सूक्तिर्भव्यालोका ॥ २० ॥

स्थालीपुलाकनयनोस्त्रिलबाङ्गमैयस्य ब्रह्माऽद्वैकपरतामवधार्य धीराः ॥

धिकृत्य हृदयमनवद्यसुखस्वरूपप्रत्यंचमीश्वरनिशं परिशीलयंतु ॥

बीतत्वगिहृशकलानि विनीय पर्वाण्यग्रे कयं दशनहीनजनस्य कुर्याम् ॥
 इत्युद्रतो मम दुराधिरपि व्यपेयादद्वैतसाररसिका यदि हन्त सन्तः ॥
 सच्चिदानन्दमद्वैतमात्मतत्त्वमविद्याया ॥ जीवभावमिवप्राद्य दुःस्वप्नेनेव बध्यते ॥
 संत्कर्म्मशुद्धचित्तं तत्तत्त्वमस्यादिवेदतः ॥ गुरुपदिष्टमात्मानमवबुध्य विमुच्यते ॥
 इत्येतच्छ्रुतिसर्वस्वमभिसंधाय सत्कविः ॥ कालिदासः प्रवृत्ते कथामुपदिशन्निह ॥
 एकः कारणतस्तां तामवस्थां प्रतिपद्यसे ॥ नानात्वं रागसंयोगात्कटिकस्येव ते स्मृतम् ॥
 एकैवमूर्तिर्विभिदे त्रिधाऽसामान्यत्वमेवां प्रथमावरत्नम् ॥ विष्णोर्हिरस्तस्यहरिः कदाचिद्वेधास्तयोस्तावपि धातुराद्यौ ॥
 रसांतराण्येकरसं यथा दिव्यं पयोऽश्रुते ॥ देशे देशे गुणेष्वेवमवस्थास्त्वमविक्रियः ॥ २५ ॥
 बह्वधायागमैर्भिन्नाः पंथानः सिद्धिहेतवः ॥ त्वय्येव निपतंत्योषा जाह्नवीया इवाऽर्णवे ॥ २६ ॥
 इति प्रसादयामासुस्ते सुरास्तमधोक्षजम् ॥ भूतार्था व्याहृतिः सा हि न स्तुतिः परमेष्ठिनः ॥ २७ ॥
 इत्यद्वैतामृतोद्गारः साक्षादेवाऽस्य दृश्यते ॥ एकैवमूर्तिर्या सृष्टिर्वेदान्तेष्वेवमित्यपि ॥ २८ ॥
 शुचिः कविः परं ब्रह्म कवीनामेवमादिषु ॥ प्रशस्यमानतामीषामात्मवित्त्वे हि युज्यते ॥ २९ ॥
 अतिसारश्च मार्जारः सुरतादिविदो यदि ॥ अतः स्तो[स्तौ] तीत्यभिमतमद्भुतं किमतः परम् ॥ ३० ॥
 अतो वादकथारूपे प्रबंधेन महाकविः ॥ वदन्वेदार्थमन्वाहः [ह] वेदमातरि मंगलम् ॥ ३१ ॥
 त्रिभ्य एव तु वेदेभ्यः पादं पादमदूदुहत् ॥ तदित्युचोस्याः सावित्र्याः परमेष्ठीति वै मनुः ॥ ३२ ॥
 परिहायापि वेदांस्त्रीन्कर्माणि विहितानि च ॥ गायत्रीमात्रमाश्रित्य द्विजो भवति निर्भयः ॥ ३३ ॥
 इत्यादिशास्त्रशस्या या देवता श्रीसदाशिवः ॥ यद्वि शुद्धं परं ब्रह्मेत्यर्थोस्या मंगलं परम् ॥ ३४ ॥
 प्रमादादपरिज्ञातं हिरण्यनिधिवद्विजैः ॥ ब्रह्मवोपास्यते सर्वैरित्यथादाबुदीर्यते ॥ ३५ ॥
 ब्रह्मैकपरता व्यक्ता गायत्र्यास्तैत्तिरीयके ॥ ब्रह्मवादिन इत्युक्ता तज्जलोत्क्षेपदर्शनात् ॥ ३६ ॥
 श्रूयते हि तदुह वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः संध्यायां गायत्र्यभिर्मंत्रिता आप ऊर्ध्वं विशिपंतीति ।
 विशुद्धज्ञानदेहादिः शास्त्रारंभे नमस्कृतः ॥ ग्रहाधिकरणे भट्टैर्गायत्र्योपास्य ईरितः ॥ ३७ ॥
 तथा व्योमशरीरोपि परमात्मा श्रुतौ श्रुतः ॥ इज्यते वारिणा नित्यं यः स्वं ब्रह्मेति तद्वचः ॥ ३८ ॥
 परब्रह्माभिधायिन्या गायत्र्या वारिणेज्यते ॥ सप्तवित्रमंडलेऽधीश इति सोमेश्वरोब्रवीत् ॥ ३९ ॥
 गायत्र्याश्चायमर्थः यो नः अस्माकं धियः धर्मादिविषया बुद्धीः प्रचोदयात् प्रकर्षेण तत्त्वावबोधे प्रेरयेत् प्रेरयति वा । लिङ्गं
 बाहुलकाल्लङ्गं वा लेट् लेटोऽडाटावित्याट् तस्य देवस्य जगत्सृष्ट्यादिलीलाभिः क्रीडतो द्योतमानस्य च सवितुः सुवति
 सूर्यते च सविता तस्य सर्वान्तर्यामितया प्रेरकस्य षूज् प्रेरणे तुदादिः षूज् प्राणिप्रसवे दिवादिश्च त्रियते इति वरेण्यं
 उपास्यतया ज्ञेयतया च सर्वैर्वरेणीयं संभजनीयं वृज एण्यः भर्गः अविद्या तत्कार्यभर्जकं भृजी भर्जने अंशजियुजिभृजिभ्यः
 कुश्वेत्यसुन् कवर्गश्चांतादेशः अस्ज पाके असुन् अस्जोरोपधयो रमन्यतरस्यामिति रोपधयोर्लोपः रमागमः न्यंकादि-
 पाठात्कुत्वमिति तु बहुचतुतीयाष्टके वेदभाष्यं तत् सच्चिदानंदात्मकं रूपं धीमाहि ध्यायेम । ध्यायतेर्लिङ्गं बहुलं
 छंदसीति संप्रसारणं । व्यत्ययेनात्मनेपदं यो देवः सविताऽस्माकं धियो धर्मादिर्गोचराः प्रेरयेतस्य भर्गस्तद्वरेण्यं
 समपास्महे । ४० । इत्याशयेनाह ॥ वागर्थोविब संपृक्तौ.....

च.—इत्युत्तमश्लोकपदारविदप्रसादमासाद्य कृतार्थसार्थः ॥ आविर्भवद्भूमसुखाभिरामं मामद्य वाच्यमताभ्युपैति ॥ १ ॥

यये कथापथमपार्थक्यमभ्युपेत्य तत्त्वं श्रुतिस्मृतिपुराणसदागमानाम् ॥

—आविश्चकार रघुवंशकदाशयत्वं सा नः सदा गुरुपदांबुजरेणुरव्यात् ॥ २ ॥

इत्थं निरंतरगुरुस्मरणोपपन्नसच्चित्सुखामृतमहोदधिमग्नमूर्तेः ॥

श्रीलक्ष्मणामृतकरस्य तु षष्ठ एष सारस्वतोपनिषदो विवृतेः कलापः ॥ ३ ॥

समुद्धृतद्वैतदुरंतशंकोरेकोत्तमश्लोकमुनेर्विनेयः ॥ श्रीलक्ष्मणो दत्तकृतिप्रसूतिर्भूक्तिं परां ब्रह्मविदोभ्यधत् ॥ ४ ॥

अस्ति प्रशस्तविभयो भुवि भूरिविद्यो विद्योतमानगुणधामसमानतश्रीः ॥

ब्रह्मब्रह्मजलधिर्वसुधासुधांसुस्तस्मिन्नभूदतिमतिबुधविश्वनाथः ॥ ५ ॥

सांगोपांगत्वंगदाभायमूर्तेः कौडिन्यान्तस्तैत्तिरीयस्य तस्य ॥

पुत्रोन्वर्थः श्रौतानिष्ठावसिष्ठः प्रादुर्भूतो दत्तनामा वरिष्ठः ॥ ६ ॥

हरिहरदृढभक्तिः प्रस्फुरद्वेदपंक्तिः प्रथिततरविरक्तिः स्पष्टशिष्टानुरक्तिः ॥

परिचितपरमार्थन्यस्तबद्धादिसार्थः कथमिव कथनीयो दत्तनामा गुरुर्नः ॥ ७ ॥

श्रीमद्रणेशरघुनायबुधानुज्ञन्मा गोजात्मजोस्य तनुजोनुजविठलो यः ॥

देवाल्यावसथमातुलनागनाथनारायणाधिगतवैद्यकशास्त्रसारः ॥ ८ ॥

महांधकारापहरं परं यदाहु [त्माहु] मंहावेदशिरोगिरोत्र ॥

यदीयपुण्यैरुद्दिष्या काश्यां तदुत्तमश्लोकपतीशमूर्त्या ॥ ९ ॥

स लक्ष्मणो दक्षिणदिश्यपास्य श्रियः सदानंदममेदमिच्छन् ॥

काश्यामुदासीनमतिः शरीरे विश्वेशसेवी समयाकरोति ॥ १० ॥

यः शुक्लदीक्षितविनेयगणे गण्यः श्रीमाधवाख्यविबुधाधिगतोस्तर्कः ॥

वेदे पितुः श्रुतसुधाजलधेरधीती साहित्यमन्यजमपि ध्रुवमध्यगीष्ट ॥ ११ ॥

तेनोत्तमश्लोकवपुर्वृषांकरुपाकटाक्षैकनिरीक्षितेन ॥ निर्मथ्य सारस्वतभूक्तिसिधुमध्येयमद्वैतसुधा व्यधापि ॥ १२ ॥

भास्वद्ब्रह्मज्ञानिवंशावतंसश्रीमद्राजादत्तसूरिप्रसूतेः ॥ इद्यो विद्वल्लक्ष्मणस्य प्रयासो विश्वेशस्य प्रीतये शब्ददस्तु ॥ १३ ॥

समुद्धृता बाङ्मयदेवतायाः समुल्लसत्सूनुतदुग्धसिंधोः ॥ अध्येयमद्वैतसुधा विनोतु पूर्णानपर्णाशितिकंठपादान् ॥ १४ ॥

पीडासमुच्छेददृढाभिसंधेर्व्रीडापुपेतस्य कथानुबंधे ॥ क्रीडामयोद्यद्गुरुपादरेणोर्नीडानुगं मार्गमपावृणोति ॥ १५ ॥

तीर्णव्याकरणंर्ण्यः स्फुरदुरुद्वैतिप्रबंधा अपि श्रीमच्छंकरसूनुतैकरसिका ये केपि लोकोतराः ॥

तेषामप्युपले निपत्य विलसन्नाम्ना य [च] मेयोत्तमश्लोकश्रीचरणोदितामृतसरिद्वयादियं भूतये ॥ १६ ॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमदुत्तमश्लोकतीर्थमहामुनिरुपाकटाक्षैकवीक्षितब्रह्मज्ञानिवंशावतंसद-

त्तसूरिसुतलक्ष्मणपंडितविरचितैतायां रघुवंशापरपर्यायसारस्वतोपनिषद्वाख्यायामद्वैतसुधासमाख्यायां विद्वेद्वैकैवल्यसमर्थनो

नाम षष्ठः कलापः । समाप्तश्चायं फलपरिच्छेदश्चतुर्थो ग्रन्थः ॥

१२१ अध्यात्मकारिका सटीका-श्रीपुरुषोत्तमः टीकानाम् अध्यात्मसुधातरङ्गणी ।

मू. आ.—श्रीमुकुन्दं जगद्योनिं निर्दोषं सहृणार्णवम् ।

मू. च.—संसारब्धिनिमग्नानां प्रसादं कुरु केशव ॥ ४ ॥

इति श्रीअध्यात्मकारिकावलीसप्तमस्तरंगः ॥ ७ ॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

आ. टी.—श्रीधर्मदेवपादाब्जं स्वभूवंशाब्धिसंभवम् ॥ संसारतापशांत्यर्थं बुद्धौ संधारयेनिशम् ॥ १ ॥

अथ सकलब्रह्मरुद्रादिवदि तपादपीठाच्चित्यान्तस्वरूपगुणशक्तिश्रीवासुदेवाज्ञप्तौ जगदुद्दिधीर्षुर्भगवाञ्छ्रीसुदर्शना नियमानन्दसमाख्ययावनि तलावतीर्णः सर्ववेदान्तशास्त्रार्थमनेकप्रबंधैर्वाक्यार्थरूपेण संजग्राह ॥ तांश्च प्रबंधान् शंखाव-
तारस्तच्छिष्टप्रवरौ भगवाञ्छ्रीश्रीनिवासाभिधौ निगदं बभाषे श्रीपुरुषोत्तमाचार्य्यादयश्च विवर्णयामासुः । तेषां शब्द-
तोऽर्थतश्चापारत्वेनातिगंभीराशयत्वेन चाल्पबुद्धीनां तज्जिज्ञासूनां तत्र प्रवृत्त्यनर्हतामवगम्य तेभ्यस्तदर्थजिग्राहयिषया
सुकरोपायस्य पूर्वाचार्यप्रणीतशास्त्रार्थसंग्रहरूपस्याध्यात्मसुधातरंगिण्याख्यग्रंथस्यारंभः श्रीश्रीनिवासानुग्रहैककामेन मया
क्रियते तस्यार्थसंग्रहश्चोकाश्च ॥

अत्र सप्त तरंगाः स्युः प्रथमे प्रत्यगात्मनः ॥ द्वितीये निर्णयो ज्ञेयोऽचित्स्वरूपस्य संग्रहः ॥ १ ॥

तृतीये भण्यते तत्त्वं परेशस्य यथागमम् ॥ संप्रदायानुसारेण सिद्धांतश्च समासतः ॥ २ ॥

चतुर्थे तदुपायस्य पंचमे सहकारिणः ॥ षष्ठे विरोधिनी रूपं चरमे फलनिर्णयः ॥ ३ ॥

एतावान्सर्वशास्त्रार्थः पूर्वाचार्यैर्निरूपितः ॥ सनद्गुणपदद्वंद्वानुगैर्ज्ञेयो हि वैष्णवैः ॥ ४ ॥

अध्यात्माख्यसुधानद्यां वैष्णवैर्यत्नतोनिशम् ॥ संसारतापशांत्यर्थं क्वनीयंमुमुक्षुभिः ॥ ५ ॥

स च पदार्थमात्रेण निर्णीयते विशेषविस्तरस्तु तत्र तत्र पूर्वैः कृतत्वादेव । अथ ग्रंथारंभे सदाचारप्राप्तं ग्रंथनिर्विघ्नसमा-
प्त्यर्थं स्वेष्टदेवताश्रयणरूपमंगलमाचरति

टी. च.—इति श्रीअध्यात्मसुधातरंगिण्यां फलनिर्णयो नाम सप्तमस्तरंगः ॥

१२२ अनुमितिनिरूपणं सटीकम्-मू० टी० रामनारायणः ।

यो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं यो वै वेदान्प्रहिणोति तस्मै । तं ह देवमात्मबुद्धिप्रकाशं मुमुक्षुर्वै शरणमहं प्रपद्ये ॥ १ ॥

श्रीरामसिंहाख्यगुरुं प्रणम्य सदासुखं श्रीहरिनाथदेवम् । सावित्रिदं चैव भवानिदासं सुचेतरामाख्यनृपं स्वतातम् ॥ २ ॥

क्षमाद्रौ मातरं मत्वा तद्राज्ञी विष्णुतत्पराम् । ग्रन्थानुमितिसद्व्याख्यां कुर्वे कृष्णप्रणोदितः ॥ ३ ॥

गणेशं च गिरं वन्दे ह्यजं शम्भुं शिवां सुरान् । वन्दे ब्रह्मविदो विप्रान् वैष्णवान् तद्व्रतान् सतः ॥ ४ ॥

सर्वात्मकं हरिं वन्दे विश्वं चैव तदात्मकम् । तत्कृपामाश्रितः कुर्वे सद्व्याख्यां बुधमोददाम् ॥ ५ ॥

मूलग्रन्थेऽपि जगन्मङ्गलमङ्गलबोधिका श्रीगोपालतापनीयश्रुतिरेव मङ्गलत्वेनानुसंधीयते—

आ. मू.—सच्चिदानन्दरूपाय कृष्णायाक्लीष्टकर्मणे । नमो वेदान्तवेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥ १ ॥

रामसिंहबुद्धं नत्वा हरिनाथं सदामुखम् । वर्णदं पितरं बालबोधाया अनुमितिं ब्रुवे ॥ २ ॥

अनुमितिकरणमनुमानम् । परामर्शजन्यं ज्ञानमनुमितिः ॥

- च. मू.—यथा सर्वाणि ब्रह्मात्मभेदबोधकानि द्वैतसत्यत्वबोधकानि अनुमानानि भासानि [भाषितानि] 'अयमात्मा ब्रह्म, अहं ब्रह्मास्मि, तत्त्वमसि तत्त्वमेव, त्वमेव तत्, आत्मैव नृसिंहो देवो ब्रह्म भवति, नान्योतो द्रष्टा, अतोऽन्यदार्तम्, नेह नानास्ति किंचन', इत्यादिश्रुतिभिः 'अहमात्मा गुडाकेशः, कृष्णमेनमवेहि त्वमात्मानमखिलात्मनाम् । अयं प्रपञ्चो मिथ्यैव सत्यं ब्रह्माहमद्वयम् ॥ अत्र प्रमाणं वेदान्तो गुरुः स्वानुभवस्तथा । इत्यादिस्मृतिभिश्च बाधितानि ॥ इति श्रीविष्णुसख्यापद्मश्रीरामनारायणविरचितमनुमितिनिरूपणं संपूर्णम् ॥
- च. टी.—पञ्चरात्रे वैष्णवतन्त्रे—अयं प्रपञ्च इत्यादि—नच 'वह्निर्नुष्णो द्रव्यत्वात् इत्यत्रानुष्णत्वं साध्यं तदभावो-
नुष्णत्वम् स्पर्शनप्रत्यक्षेन गृह्यते इति बाधितत्वम् । आकुरजे वह्नौ स्वर्णादौ वह्नेरनुष्णत्वनिर्धारणात् ॥ द्रव्यमात्रे क्वाप्युष्णत्वनिश्चयात् । वायुजलादौ स्पर्शेन प्रत्यक्षेणोष्णत्वग्रहेऽपि भवद्विस्तन्निमित्तान्तरकल्पनेनास्वीकारात् । प्रत्यक्षस्य च नभोनीलिमादिप्रत्यक्षवदाभासत्वसंशयस्यावश्यं बाधकत्वासंभवाच्च ॥ नत्वा गुरुन्द्धारिं भक्त्या व्याख्यां हि बुधमोददाम् । तत्कृपालेशतः कृत्वा तत्पादाब्जे समर्पये ॥ १ ॥ इति श्रीविष्णुसख्यापद्मश्रीरामनारायणविरचिता स्वकृतानुमितिनिरूपणव्याख्या बुधमोददा समाप्ता ॥

१२३ खण्डनटीका-पद्मनाभः ।

- आ.—वन्दे तमखिलाधारं भालेन्दुभयविह्वला । काकोलूकपटाद्रूदा यत्कंठकुहरे कुहूः ॥ १ ॥
बलभद्रमिश्रकृतिनश्चरणसरोजे समाराध्य । श्रीपद्मनाभसुकृतीः खण्डनटीकामिमां तनुते ॥ २ ॥
श्रीपद्मनाभकृतिनो वचसां विलासैः श्रीहर्षनिर्मितिमिमामधिगम्य सम्यक् ॥
धीरा यशोनिचयपूरितदिग्विभागा लोकेषु खण्डनपराक्रममातनुध्वम् ॥ ३ ॥
विघ्नध्वंसनकामनया कृतं मंगलं शिष्यशिक्षायै निघ्नाति । अविकल्पेति ॥
- च.—तथापीति निर्वक्तुमशक्यतया कोपि साक्षी आह तस्येति ॥
श्रीपद्मनाभकृतिना कृतिनां गरिष्ठमानस्य लोकविदितं बलभद्रमिश्रम् ॥
एतावता य (दु)पदिष्टमदुष्टवर्त्म तुष्टोस्तु तेन स कृती सुकृतिप्रगल्भः ॥

१२४ खण्डनटीका ।

- आ.—यो विश्वोकारवाच्यः सकलविषयभुग्नां तित्कारणाभ्यां— — — —
अबोधपंकाविलम्बो धनीरे यदीयवाचः कतकायमानाः ।
वन्दे मुनीन्द्रान्मुनिवृन्दं वद्याञ्श्रीमद्वरून्धेतगिरीन्गरिष्ठान् ॥ ६ ॥
वन्दे संबुद्धतत्त्वं मुनिकरकराराधितश्रीपदाब्जं विद्यालक्ष्म्याश्रितागं वियति कृतगतिं स्वात्मदृष्टप्रपञ्चम् ॥
वेदांतोद्घोषजन्मप्रकटनैसुभगी शेषभोगात्तदेहमानन्दारण्यमीशं कृतभजनजगत्पालनोद्योगशीलम् ॥ ७ ॥
कथाख्यभूमिप्रबलत्प्रचंडवादीभकुंभप्रविभेदतोत्रम् ॥ रसावसिक्तुं [कंत] बुधमंडनं यत् तत्खंडनं व्याकरवाणि रीत्या ॥ ८ ॥

ग्रंथारम्भे शिष्टाचारपरंपराप्राप्तकर्तव्यभावं परदेवतास्तुतिनमस्कारलक्षणं मंगलं विधातुमधिकारिप्रयोजनसंबन्धाभिधेयप्रति-
पादनाय चाह । अविकल्पेति

च.—तच्चेति विचारमुपसंहरन् तस्यादिति । अतो द्वितीयः, पक्षः परिशिष्यत इत्याहात इति । सोऽपि न घटत इत्याह तत्रेति ।
अन्योन्याभावस्यैकत्वे स्यादित्दं तदुक्तं तत्र किं तु प्रत्यक्षाभासादिप्रतियोगिकान्योन्यास्वकालात्ययापदिष्टत्वाप्रतियोगि
कत्वा प्रत्यक्षाभासादि लक्षितान्योन्याभावस्य प्रतियोगि — — — — —

१२५ चुलिकार्थसंग्रहः-वरदाचार्यः ।

आ.—श्रीमन्नय्यंतसिद्धांतगुरुपुत्रेण वण्यते । सत्त्वोत्तरप्रसादार्थं तत्त्वत्रयनिरूपणम् ॥ १ ॥

यतिपतिमतनिष्ठान्यामुनार्यप्रबंधैरधिगतपरमार्थान्भूरितर्कान्प्रणेष्यन् ॥

चिदचिदधिपतीनां चिंतनाय प्रबंधं व्यतनुत वरदार्यः सर्वतंत्रस्वतंत्रः ॥ २ ॥

च.—इदं सर्वमप्यर्थजातं द्रविडदेशवासिनां विशदप्रबोधार्थमाचार्यैस्तद्भाषया प्रणीते तत्त्वत्रयचुलिके संग्रहेणाभिहितं सकल-
देशवासिनामपि विदुषामवगमायास्माभिः संस्कृतभाषया सम्यगुपपादितम् ॥ इदं हि आचार्यैरभिहितं श्लोकद्वयं
तस्मिन्नेव प्रबंधांते ।

इतीरितो देशिकदत्तचक्षुषा यथाश्रुतं व्येकटनायसूत्रिणा ॥ अपक्षपातैर्निपुणैर्निषेव्यतामनात्मजविवेधरचितनक्रमः ॥

तरलदुरवगाहातत्त्वदुग्धांबुराशेर्यदमृतमुदहार्षीद्वयैकदेशो ययावत् ॥

तदिह चुलकमात्रं साधुभिः सावधानैरपुनरुपनिषेव्यं तत्त्वमास्वादनीयम् ॥

परिणतगुरुभक्तिः पद्मनाभांघ्रिपथं शरणमुपगतोऽः शांतसिद्धांतवेदी ॥

स हि भवति मुनीनां मुक्तिसौधस्थितानामपि परिषदि मान्यो भाग्यसौभाग्यशाली ॥

चिदचिदीधरतत्त्वनिरूपणं वरदनायकसूरिनिगुंफितम् ॥ परमपूरुषभक्तिपरायणाः प्रतिपदं परिपश्यतु[त] सूरयः ॥

समाप्तोऽयं ग्रंथः तत्त्वत्रयचुलिकार्थसंग्रहः ॥ संवत् १९१० ॥

१२६ तत्त्वसंबोधः सटीकः-मू० टी० रामनारायणः ।

आ. टी.—सच्चिदानंदरूपाय कृष्णायाक्लीष्टकर्मणे .....हरिं स्वेष्टदेवं गुरुं तद्रूपब्रह्मात्मनिष्ठाप्रदं रामसिंहं हरिमंत्रदीक्षा-
प्रदं हरिनाथं सच्छास्त्राध्यापकं श्रीसदाशुखं वर्णदं सावित्र्यपदेशेन द्विजत्वापादकं भवानीदासाख्यं नत्वा

आ. मू.—हरिं गुरुं रामसिंहं हरिनाथं सदाशुखम् । मुमुक्षोस्तत्त्वसंबोधं कुर्वे नत्वाथ वर्णदम् ॥ १ ॥

च. मू.—तत्त्वसंबोधतो द्वैतं बाधित्वोपशमं व्रजेत् ॥ ५२ ॥

इति श्रीविष्णुसख्यापन्नश्रीरामनारायणविरचितः तत्त्वसंबोधः संपूर्णः ॥

१२७ ब्रह्मवादः-व्रजनाथः ।

आ.—विशेषैः प्राकृतैः शून्यमप्राकृतविशेषवत् ॥

च.—वाञ्छितप्रदानेन ते मुदे प्रीतयेरित्वाशिर्वचनम् ॥

इति श्रीव्रजनाथजीविरचितो ब्रह्मवादः ।

१२८ तत्त्वप्रकाशावरणभङ्गः-पीताम्बरः ।

- वन्दे श्रीवल्लभाचार्यनपारकरुणान्वितान् ॥ स्वीयानां तत्त्वदीपेन स्वातन्त्र्यान्तिवारकान् ॥ १ ॥
 नन्दसूनुपदसौख्यदं नवं दुःस्वसंघदलनातिवैभवम् ॥ (श्री)मदग्निपदपंकजासवं भावयामि सततं नमामि च ॥ २ ॥
 श्रीमद्वल्लभनन्दनपदपायोजनमरेणवस्ते मे ॥ संत[तु]रुपामधुभरिता दंतुरमंत (:) क्षमादक्षाः ॥ ३ ॥
 श्रीपरिवृष्टपदपंकजरैणवमेणीदृशा जुष्टम् ॥ कुंकुमपंकमनारतमाप्तुमहं कामये दास्ये ॥ ४ ॥
 श्रीकृष्णसंवीतसुवर्णवर्णांबराभिधानोस्य कृपां दधानः ॥ विवेचयन्नाशयमत्र तत्त्वदीपप्रकाशावरणं भनज्मि ॥ ५ ॥
 अथ श्रीमद्वल्लभाचार्यचरणाः सात्त्विकानुद्दिधीर्षवः प्रेक्षावत्तां प्रवृत्तिसिद्धयर्थं ग्रंथस्य फलसंबंधं सोपोद्धातं निरूपयंतः
 तत्त्वदीपविवरणं प्रतिजानते ॥ सर्वोद्धारैरित्यादिभिस्त्रिभिः
 च.-इति हरिपदकुंकुमतो भावितवसनस्य वल्लभीयस्य ॥ श्रीमन्निबंधविवृतौ शास्त्रार्थे विषमपदविवृतेः[तिः] ॥ १ ॥
 सुरनरकजराजोच्छिष्टदेवेशराजव्यसनकषणराजद्राजलीलासमाजः ॥
 यदुपुरपुरदूतो बामदेवाजनूतो निजपुरमिव पायादंतरापादपायात् [अंतरायादपायात्] ॥ २ ॥
 प्रलयजलदवृष्टेर्गोकुलस्यावनाय स्वमृदुकरनस्त्राग्रन्यस्तगोवर्द्धनाद्रेः ॥
 भगवत इह शक्त्या तत्त्वदीपप्रकाशावरणभरविभंगे प्रक्रियाद्या समाप्नोत् ॥ ३ ॥
 इति श्रीमद्वल्लभाचार्यचरणनखचंद्रचंद्रिका - - - स्तुहार्दतमस्तुहार्दसदासस्य यदुपतिसुतस्य पीतांबरस्य कृतौ
 तत्त्वदीपप्रकाशावरणभंगे शास्त्रार्थप्रकरणं संपूर्णम् ॥

१२९ मिथ्यात्ववादरहस्यम्

- आ.-रज्जुसर्पवदनाद्यविद्याया यत्र कल्पितमतात्त्विकं जगत् ।
 च.-प्रयत्नवत्त्वं तात्पर्यमिति निष्कर्षः ॥ इति मिथ्यात्ववादरहस्यं समाप्तम् ॥

१३० मुकुन्दमहिमस्तवः-महिमदासः ।

- आ.-श्रीमुकुन्दं जगद्योनिं गोपीकांतं रमापतिम् ॥ ब्रह्मेशानादिभिर्ध्येयं शास्त्रयोनिं नमाम्यहम् ॥ १ ॥
 च.-श्रीमन्मुकुन्दमहिमस्तवमेतमर्थं यः कृष्णपादयुगले यदि रागमिच्छन् ।
 नित्यं पठेत्प्रयतमानस आदरेण श्रीमन्मुकुन्दकरुणासहि [महि] भाजनं भवेत् [स्यात्] ॥ १ ॥
 इति श्रीभगवदाचार्यनियमानन्दसंतत्याश्रयेण श्रीस्वभूदेववंशाऽनुगेण श्रीभगवन्महिमदासेन विरचितः श्रीमुकुन्द-
 महिमस्तवोयं समाप्तः । श्रीमद्रोषालमहिमस्तोत्रं समाप्तिमगमत् ॥

१३१ लघुस्तवराजस्तोत्रम्-श्रीनिवासाचार्यः ।

- आ.-जय जयैगितशता नियमानन्द आत्मवान् ॥ नियमेन वशे कुर्वन्भगवन्मार्गदर्शकः ॥ १ ॥

च.-भक्ति देहि पदांजुजे ॥ १ ॥

इति श्रीवैष्णवाचार्यश्रीश्रीनिवासाचार्यविरचितं लघुस्तवराजस्तोत्रं संपूर्णम्

१३२ लौकिकन्यायसंग्रहः-रघुनाथः ।

आ.-यत्कीर्तिप्रभया सुशुक्लभवने मायाप्रभावैः प्रभोर्नीलादेर्जनिता प्रतीतिरचला द्यौः संवृता शोभते ॥

यच्छिष्योदुगणैः स मे गुरुरहो हार्दान्धकारापहः श्रीमद्रामदयालुरिन्दुरमलो मोदाय भूयात्सदा ॥ १ ॥

नत्वा शंभुं हरिं गौरीं विधिं दुर्ण्ड च भारतीम् ॥ क्रियते रघुनाथेन लौकिकन्यायसंग्रहः ॥ २ ॥

लौकिकन्यायरत्नानामाकरे यत्प्रदर्शितम् ॥ तस्य संक्षेप एवेह शीघ्रबोधाय दर्शयते ॥ ३ ॥

न्यायार्थं विषयं चैवोदाहृतं च ययामति ॥ वदिष्यामोत्र संक्षेपाद्विस्तरादपि च क्वचित् ॥ ४ ॥

प्रसङ्गादागतानां तु न्यायानां तत्र विस्तृतेः ॥ अर्थमात्रं वदिष्यामः क्वचिदन्यामुदाहृतिम् ॥ ५ ॥

च.-व्याख्यातं न्यायवृन्दं निजमतिमनतिक्रम्य यावन्मयायं पारं प्राप्नोतु शक्तो नहि भवति गुरुः कः पुनर्मादृशो ना ॥

सर्वः सर्वं न वेति प्रयितमिदमतो नास्ति मे त्रास एष शिष्टा ज्ञेया स्वयं वै सुविमलमतिभिः सम्यगाराधितार्थैः ॥ १ ॥

अत्र प्रथमपादे 'यावन्तैलं तावद्व्याख्यानम्' इति न्यायविषयत्वं बोध्यम् । १५३ । २३३ 'यावत्सनाता तावत्पुण्यम्'

इति न्यायोपीह बोध्यः । १५४ । २२४ । द्वितीये 'अनवबुद्धार्थे प्रवृत्तिर्बिल्ववर्तिगोधाविभजनन्यायेनाशक्येति

ध्वनितम् । १५५ । २३५ यत्रअधिकायांलाभेऽप्यर्थे प्रवृत्तिर्नदोष' इति विवक्षा, तत्रालाभे मत्तकाशिन्या दृष्टा-

तिर्यं(क्षु) कामिते (ति) न्यायः । मत्तकाशिनी स्त्रीविशेषा १५६ । २३६ । तृतीये 'नहि सर्वः सर्वं जानाति' इति

न्यायोर्यतः पठितः । १५७ । २३७ । 'नहि सर्वत्रानीशशक्तिः' इति न्यायः । १५८ । २३८ । 'सर्वसाध्यान्निवृ-

त्तिर्नापवादाय' इति न्यायश्चात्र ध्वनितः । १५९ । २३९ । पूर्वार्धन्यायाः १६४ । २४० । मिलिताः

वेदान्त्रात्रायसंख्याकलौकिकन्यायसंग्रहः ॥ शिवयोः प्रीतयेऽयं स्यात्पित्रोर्बालस्य गीरिव ॥ १ ॥

गङ्गाभोमिलितस्य वीथिपयसः सत्सेव्यतां वीक्ष्य मे चेतो याति मुदं ध्रुवं मम वचो मिश्रं वचोभिः सताम् ॥

श्रुत्वादेवचनैश्च लब्धमिलनं याता सतां सेव्यतां साफल्यं भविता ततो मम कृतेः स्वाभीष्टसंप्रापणात् ॥ ३ ॥

यो ब्रह्मा यस्य विष्णुर्वसुतनुरपि यो यस्य गौर्यादिमूर्तिर्यश्चात्मा सर्वजन्तोः श्रुतिशिररगिरां यस्य तात्पर्यभूमिः ॥

यस्याबोधात्समुत्थो व्रजति च विलयं यस्मै बोधात्प्रपञ्चस्तं शुद्धं संप्रपद्ये शिवममरमजं शंभुमीशानमाद्यम् ॥ ४ ॥

इति श्रीसाधुवृन्दवन्दितपादारविन्दवैराग्यादिरत्नाकरविद्वद्वरश्रीरामदयालुशिष्येण सोमवंशीयगोविन्दरायकुलोत्तंस-
भगवत्परायणश्रीसेवीदेव्याश्रितपादारविन्दश्रीगुलावरायवर्मात्मजेनोदासीनावस्येन रघुनाथवर्मणा विरचितो लौकिक-
न्यायसंग्रहः समाप्तः ॥

१३३ वेदान्तरत्नमञ्जूषा-पुरुषोत्तमाचार्यः ।

आ.-यो ब्रह्मेशसुरर्धिवन्दितपदो वेदान्तवेद्यो हरिस्तं वन्दे मनसा गिरा च शिरसा श्रीश्रीनिवासं गुरुम् ॥

कण्ठे यस्य चकास्ति कौस्तुभमणिर्वेदान्ततत्त्वात्मको भक्तेः[क्तिः] श्रीहृदये शरण्यमगतेः कारुण्यसिन्धुम[न्धुःस] दा ॥ १ ॥

इह सकलब्रह्मरुद्रादिकिरीटकोटिवन्दितपादपीठेनाऽनन्ताचिन्त्यस्वाभाविकस्वरूपशक्तिवैभवेन ज्ञानबलैश्चर्यवीर्य-

कारुण्यवात्सल्यदयातितीति[ति]क्षाद्यनन्तकल्याणगुणार्णवेण[न] जगज्जन्मादिहेतुना सर्वश्रुतिशिरोरत्नवेदान्तवेद्यचरणेन
रमानिवासेन भगवता श्रीवासुदेवेन विष्णुना आत्मस्थापितवेदमार्गसंरक्षणाय नियुक्तो निरतिशयात्मप्रिय
- आत्मशक्त्युपबृंहितानन्तशक्तिः स्वहस्ताधारको निजायुधः कोटिसूर्यसमप्रकाशो भगवान् सुदर्शन [नो]
ऽवर्णितलावतीर्णसैलङ्गद्विजवरात्मना तस्मिन्नेव देशे नियमानन्दाभिधो भगवदीयां सनातनीं कलौ नष्टं
वेदान्तसन्ततिं प्रवर्तयिष्यन् शरीरक्रीमांसावाक्यार्थरूपवेदान्तपारिजातसौरभ्याख्यादिग्रन्थरचनाव्याजेन सर्ववे-
दान्तार्थं सङ्ग्रहेण संदर्शयामास । तस्य च विधिप्राप्तोपनयनादिसंस्कृताधीतषडङ्गश्रुतिजिज्ञासितधर्ममीमांसानिरस्तकर्म-
फलादिविषयसन्देहकतत्कलनिर्विज्ञा[ण] भगवद्दृष्टालम्पटगुरुभक्तिसम्पन्नमुमुक्षुवधिकारिकत्वेनानन्ताचिन्त्यापरिमि-
तस्वरूपगुणशक्तिवैभवपरब्रह्मभूतश्रीवासुदेवविषयकत्वेन श्रीभगवद्वापापतिलक्षणमोक्षप्रयोजनकत्वेनाचिन्त्यापाराति-
गम्भीराशयत्वमाकलय्य मन्दमतीनां सर्वशास्त्रार्थजिज्ञासूनां शायिलप्रयत्नानां शास्त्रार्थविचारासमर्थानां मुमुक्षुणा-
मुपकारार्थं वेदान्तरत्नभूतां शास्त्रार्थकामधेनुं दशश्लोकीमपि निर्ममे । तथाच तथैवोक्तं स्वयमेव अयाधीतषडङ्गवेदेन
कर्मफलक्षयाक्षयत्वविषयकविवेकप्रकारवाक्यार्थजन्यसंशयाविष्टेन तत एव जिज्ञासितधर्ममीमांसाविवेकानिश्रितकर्म-
तत्प्रकारतत्कलविषयकज्ञानवता कर्मब्रह्मज्ञानफलयोः सान्तत्वानन्तत्वसातिशयत्वनिरतिशयत्वविषयकव्यवसायजात-
निर्वेदेन भगवत्प्रसादेप्सुना तद्दर्शनेक्षालम्पटेनाऽऽचार्यैकदेवेन गुरुभक्तयेकहार्देन मुमुक्षुणा अनन्ताचिन्त्यस्वाभा-
विकस्वरूपगुणशक्त्यादिभिर्वृहत्तमो यो रमाकान्तः पुरुषो ब्रह्मशब्दाभिधेयस्त्विषये का जिज्ञासा सततं सम्पादनीयेति
वाक्येन । तथाच शास्त्रम् । स्वाध्यायोऽध्येतव्यः । स गुरुमेवाभिगच्छेत्समित्याणि । श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम् । यथेह
कर्मचितो लोकः क्षीयते एवमेवामुत्र पुण्यचितो लोकः क्षीयते । परीक्ष्य लोकान् कर्मचितान् ब्राह्मणो निर्वेदमाया-
न्नास्त्यकृतः कृतिन जुष्टं यदा पश्यति अन्यमीशं यदा पश्यः पश्यते रुक्मवर्णं कर्तारमीशं पुरुषं ब्रह्मयोनिम् ॥
यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ । तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मनः ॥
तमक्रतुं पश्यति वीतशोकः । धातुः प्रसादान्महिमानमात्मनः ॥
यमेवैष वृणुते तेन लभ्यः । सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति ।
तं त्वौपनिषदं पुरुषं पृच्छामः । नामानि सर्वाणि यमाविशन्ति ।
शास्त्रयोनित्वात्
वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यः । निरञ्जनं परमं साम्यमुपैति । तन्महिमानमेति वीतशोकः ।
बहवो ज्ञानतपसा पूता मद्भावमागताः । मम साधर्म्यमागताः । तन्निष्ठस्य मोक्षव्यपदेशात् ।
तन्तुसमन्वयात् । नमामः सर्ववचसां प्रतिष्ठा यत्र शाश्वतीत्यादिभाषितं चेदं वाच्यम् । शङ्खावतारैः श्रीश्रीनिवासाचार्यचरणैः ।
उक्तं च विधाचार्यचरणीः । शङ्खावतारः पुरुषोत्तमस्य यस्य ध्वनिः शास्त्रमचिन्त्यशक्तिः ।
यत्पदमात्रदिधुव आप्तकामस्तं श्रीनिवासं शरणं प्रपद्य इति ॥
तस्याश्च मिताक्षरैः कोष्ठचतुष्टयात्मिका वेदान्तरत्नमञ्जूषाख्या मितव्याख्या ययामति विधीयते । तत्र प्रथमे पदार्थ-
सङ्ग्रहः । द्वितीये सुस्पष्टनिर्णयपूर्वकतत्प्राप्तवाक्यार्थरत्नसङ्ग्रहः । तृतीये साधनरत्नकदम्बसङ्ग्रहः ।
चतुर्थे पूर्वोक्तशास्त्रार्थस्मरणपूर्वकफलरत्नसङ्ग्रह इति विवेकः । तत्र प्रथमे निरूपणीयपदार्थेषु त्वंपदार्थं तावन्निरू-
पयति ज्ञानेति ॥ ॥ -

ख.—मंदानामुपकाराय तुष्टये तत्त्वदर्शनाम् ॥ श्रीकृष्णप्रीतयेयं मे कृतो वेदांतसंग्रहः ॥ १ ॥
 प्रसीदतु रमाकांतो गोपीजनमनोहरः ॥ करोतु जगतां श्रेयो मंगलायतनो हरिः ॥ २ ॥
 यः श्रीनिवासोखिलवेदवेद्यो न यत्स्वरूपं प्रविशति, तर्काः ॥
 यो ध्यानयोगेन विशुद्धतत्त्वैर्दृष्टो मुकुन्दो ह्युपयामि तं गुरुम् ॥ ३ ॥
 इति श्रीभगवत्पुरुषोत्तमाचार्यविरचितायां वेदांतरत्नमंजूषायां सिद्धान्तरत्नपिबृतौ फलादिरत्नसंग्रहो नाम तुरीयः कोष्ठः ।
 समाप्तोयं वेदांतरत्नमंजूषाख्यो ग्रंथः ॥ संवत् १९०९ ॥

१३४ वेदान्तविभावना-सटीका-नारायणतीर्थः ।

आ. टी.—श्री रामगोविंदसुतीर्थपादकृपाविशेषादुपलभ्य बोधम् ॥
 श्रीवासुदेवादधिगम्य सर्वशास्त्राणि वक्तुं किमपि स्पृहा नः ॥ १ ॥
 प्रेक्षावत्प्रवृत्तये विषयप्रयोजने निर्दिशन् शिष्टाचारपरंपरामाप्तं निर्विघ्नपरिसमाप्तये कृतं मंगलं शिष्याञ्जलिस्तु-
 मुपगीत्या ग्रंथादौ निबध्नाति यदविद्येति
 मू. आ.—यदविद्येत्यविलासे भूतमथो भौतिकं दृश्यम्
 ख. मू.—नत्वा श्रीपुरुषोत्तमाख्यचरणौ दामोदरस्वामिनां तौ गोविंदकृपानिधेश्च चरणौ श्रीरामपूर्वस्य च ॥
 विद्याकारणवासुदेवपतिनां तौ पूर्णतामागता सद्देदांतविभावना हरिरयं प्रीणानु तेन स्वयम् ॥ २२२ ॥
 श्री कृष्ण.....प्रीत्यै सतामपि ॥ २२३ ॥ इति वेदांतविभावना समाप्ता ॥
 च. टी.—हरिचरणप्रयोजनेन सार्थयति श्रीकृष्णेति ॥ २२३ ॥ इति श्रीमत्.....श्रीरामगोविन्दतीर्थशिष्यनारायणतीर्थ-
 विरचिता वेदांतविभावना टीका समाप्ता ॥

१३५ वेदान्तसिद्धान्तमुक्तावल्याष्टीका ।

आ.—विधेशं दुंदिराजं जगद्दयकृतं शारदां सूत्रकारं व्यासं चाचार्यवर्यं त्रिभुवनविदितं शंकरं भाष्यकारम् ॥
 आनंदांतःप्रकाशानुभवपदपदं सङ्गुहं श्रीनृसिंहं वंदे विद्यानिधानं शमदमनिरतं राघवैंद्रं यतीन्द्रम् ॥ १ ॥
 यच्छिष्यशिष्यसंदोहव्यासा भारतभूमयः ॥ वंदे तं यतिभिर्वंद्यं प्रकाशानंदमीश्वरम् ॥ २ ॥
 सिद्धांतमौक्तिकश्रेणीप्रकाशाय प्रदीपिका ॥ क्रियते परपक्षौघघ्नांतध्वंसप्रवर्तिनी ॥ ३ ॥.....

१३६ वेदान्तसिद्धान्तरत्नावली-वनमाली ।

आ.—निखिलनिगमबाध्यं श्रीहयास्यं प्रपद्येऽगणितगुणनिकेतं हेयशून्यं मुकुन्दम् ॥
 विधिशिबंसुरराजैः सेव्यमानाधिपद्यं रमयितुमित्तमाद्यं मां विद्वानंददेहम् ॥ १ ॥
 कृतनिगमविभागं योगिभिः सेविताधि धृतमुनिवरवेषं बासुदेवांशमीकृतम् ॥

यतिगुरुमरुदे [दं] शं श्रीमदानन्दतीर्थ मतिनिधिजयतीर्थ व्यासतीर्थ च वंदे ॥ २ ॥
 संग्रहो ब्रह्मवाक्यानां सतर्काः परिरक्षिताः ॥ यत्राभिधीयते दुर्गाः प्रागुक्तीर्वनमालिना ॥ ३ ॥
 प्राचीनोक्तगुणान्विता श्रुतिशिखासिद्धान्तरत्नावली वाजिश्रीवभुजांतरेब्धितनयाक्रीडोस्पदे चार्पिता ॥
 नित्यानन्दगुणालयस्य दनुजा भूतीर्न मर्षति ये तेषां चेतसि सा दधातु दहनं चित्ते सतां मोदनम् ॥ ४ ॥
 च.—श्रीविष्णोः सदनंतभूतिनिचयं वेदांतगीर्भिर्नुतं योऽकांठे प्रलयत्यतथ्यमिति शिष्यः सौगतस्याधमः ॥
 वरं संदधदासुरोखिलसमे वक्तुं च तस्योत्तरं को विद्वाननुरीति किं मृगपतिः फेरो रुतं क्वापि च ॥ १ ॥
 वंदे श्रीहयकंधरं श्रुतिशिखाभिर्गीतकीर्तिं हरिं योगीन्द्रैः परिभावितं मनसि नित्यानन्ददेहं समम् ॥
 हेष्वाभिः परिकंपयंतमसुराश्चानंदयंतं सुरास्त्वांद्री चितयते गिरोऽमलतरा विश्राणयंतं मुदा ॥ २ ॥
 श्रीव्यासं मरुदंश्च चाक्षोभ्यजयमुखान्मुनीन् ॥ व्यासतीर्थाश्च विष्णूस्तु विद्यागुरुत्नतोस्मि तान् ॥ ३ ॥
 भगवतोऽधिकंजस्य श्रीगोपालस्य रेणवः ॥ क्रियामूर्ध्वभवं वाचामघराशेश्च शोधनम् ॥ ४ ॥
 भुक्त्वा श्यामाकमुष्टिं विपदमदमयद्गिनबंधुर्द्विजातेर्देत्वा भूतीः पराः स्वा धृतकर इति मा देहि मां पद्मजापः ॥
 द्रौपद्याः शाकलेशात्रिभुवनमपुपद्यञ्जनां दुष्प्रसाद्यः स्थित्वांतः कारिताद्वै मम (तु) यदुवरः संग्रहात्प्रीयतां सः ॥ ५ ॥
 श्रीगोविंदविहारभूषितभुवो वृंदावनात्पादिशि — — — — — संपूर्णः श्रुतिसंग्रहे ननु परिच्छेदोक्तिमस्तत्कृतेः ॥ ६ ॥
 इति श्रीवेदांतसिद्धान्तरत्नावल्यां वनमालिलिखितायां चतुर्थपरिच्छेदः समाप्तः ॥

१३७ शास्त्रदर्पणः—अमलानन्दः ।

आ.—विद्यारत्नं मघा [या] वाप्तं पदत्रया [यत्कृपा] पारयारिधेः ॥ तं वंदेनुभवानन्दं गुणरत्नाकरं गुरुम् ॥ १ ॥
 हरिहरलीलावपुषं परेश्वरं व्यासशंकरौ नत्वा ॥ वाचस्पतिमतयि (दि) तमादशं प्रारभे विमलम् ॥ २ ॥
 अथातो ब्रह्मजिज्ञासा । ब्रह्म विचार्य न वेति संदेहः
 च.—तावदेव तेषां न सर्वेश्वरवन्निरंकुशमिति सिद्धम् ॥
 इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकानुभावानन्दपूज्यपादशिष्यस्य भगवदमलानन्दस्य कृतौ शास्त्रदर्पणे चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थः
 पादः ॥ समाप्तं च शास्त्रम् ॥

१३८ शास्त्रसिद्धान्तलेशसंग्रहः सटीकः—टी०—अच्युतकृष्णानन्दतीर्थः ।

टी. आ.—वेदवेद्यमुमाकांतं कुमारभ्यामलंकृतम् ॥ नंदीशप्रमुखैः सेव्यं प्रणमामीष्टसिद्धये ॥ १ ॥
 शंकरं शंकराचार्यं व्यासं नारायणात्मकम् ॥ सरस्वतीं च ब्रह्माणं प्रणमामि पुनः पुनः ॥ २ ॥
 आपन्ना यं सन्निश्चित्य रक्षां प्राप सुदुर्लभाम् ॥ कृष्णा कृष्णस्य महिषी तं कृष्णं संश्रयेन्वहम् ॥ ३ ॥
 गोविदेति समाक्रंद्य रक्षां प्राप भयानुरः ॥ यं गजः करुणामूर्तिं तं गोविंदं भजे त्वहम् ॥ ४ ॥
 प्रकाशितब्रह्मतत्त्वं प्रकृष्टगुणशालिनम् ॥ प्रणवस्योपदेशारं प्रण (मा) म्यनिशं गुरुम् ॥ ५ ॥
 यो मे विश्वेश्वरक्षेत्रं विश्वेश्वरसमो गुरुः ॥ समध्यास्ते स्वयंज्योतिर्वाणीसंज्ञो भजामि तम् ॥ ६ ॥
 तस्य शिष्यप्रशिष्याद्यैर्व्याप्तेयं संप्रप्तं मही ॥ सर्वज्ञस्य गुरोस्त्वस्य चरणौ संश्रये तदा ॥ ७ ॥

गुरोरपि गरीयान्मे यः कलाभिरलंकृतः ॥ अद्वैतानन्दवाण्याख्यस्तं वंदे शमवारिधिम् ॥ ८ ॥

ओतप्रोतमिदं सर्वं यस्मिन्सच्चित्सुखात्मके ॥ पर्यवस्यति वेदांता यत्र चाहं तदक्षरम् ॥ ९ ॥

श्रीकृष्णचरणद्वंद्वं प्रणिपत्य निबन्धनम् ॥ व्याकुर्वे शास्त्रसिद्धांतलेशसंग्रहसंज्ञितम् ॥ १० ॥

आचार्यचरणद्वंद्वस्मृतिर्लेखकरूपिणम् ॥ मां कृत्वा कुरुते व्याख्यां नाहमत्र प्रभुर्यतः ॥ ११ ॥

कुमाराभ्यां विघ्नेश्वरसुब्रह्मण्याभ्यां शंकरं शंकरस्य शिवस्यावताररूपं शंकराचार्यं भगवत्पादं तथा च शिवपुराणवचनं व्याकुर्वन् व्याससूत्रार्थं श्रुतेरर्थं यथोचितवान् [तम्] श्रुतेर्न्याय्यः स एवार्थः शंकरः सवितानन इत्यादि व्यासं सूत्रकृतं बादरायणं नारायणात्मकं नारायणस्यावताररूपं तथाच वचनम् द्वापरे द्वापरे विष्णुव्यासरूपी महामुनिरिति न ह्यन्यः पुंडरीकाक्षात्महाभारतरुद्रवेदित्यादि च ब्रह्माणं सरस्वतीभर्तारं हिरण्यगर्भम् आपन्ना संभायां वस्त्रापहारनिमित्तामापदं प्राप्ता रक्षां वस्त्रकोटिलाभनिमित्तां कृष्णा द्रौपदी कृष्णस्य अर्जुनस्य प्रकाशितं शिष्येभ्य उपदिष्टं ब्रह्म तत्त्वं येन गुरुणा सता प्रोक्तं स्वयंज्योतिर्वाणीसंज्ञः स्वयंप्रकाशसरस्वतीसंज्ञः गरीयान् गुरुः इदं सर्वं यस्मिन् सच्चित्सुखात्मके अक्षरे ब्रह्मणि ओतप्रोतमध्यस्तं वेदांताश्च यथाक्षरे विषये पर्यवस्यति तात्पर्येण बोधहेतवो भवन्ति तदहमिति संबंधः । अक्षरे सर्वस्योतप्रोतोक्त्या ब्रह्मणः सर्वाधिष्ठानस्वरूपं तटस्थलक्षणमुक्तं सच्चित्सुखात्मक इत्यनेन सत्यज्ञानानन्दस्वरूपात्मकं स्वरूपलक्षणमुक्तं तत्र वेदानां पर्यवसानोक्त्या उक्तरूपे ब्रह्मण्यक्षरे वेदांता एव प्रमाणमित्युक्तं नाहमत्र प्रभुर्यत इत्यत्र अत्र व्याख्याने प्रभुः समर्थ इत्यर्थः ॥ चिकीर्षितस्य ग्रंथस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तिप्रचयगमनयोः सिद्धये भगवत्पादीयभाष्यस्तुतिमुखेन भाष्यप्रतिपाद्यब्रह्मत्वानुसंधानलक्षणमंगलानुचरणं करोति अधिगतभिदेति —

टी. च.—व्याख्यातोयं परिच्छेदः श्रीकृष्णपरितुष्टये ॥ २ ॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमत्स्वयंप्रकाशानन्दसरस्वतीदिव्यचरणारविन्दसंलग्नरजोभूतस्याच्युतकृष्णानन्दतीर्थस्य कृतौ शास्त्रसिद्धांतलेशग्रंथव्याख्यायां श्रीकृष्णालंकाराख्यायां चतुर्थः समाप्तः ॥ संवत् १९११.

१३९ शिवतत्त्वविवेकः सटीकः अप्यदीक्षितः ।

टी. भा.—यस्यादुरागमविदः परिपूर्णशक्तेशो कियत्यपि निविष्टममुं प्रपंचम् ॥

तस्मै तमालरुचिभासुरकंधराय नारायणीसहचराय नमः शिवाय ॥ १ ॥

आकर्णकृष्टधनुराहितमोहनास्त्रमारान्निरीक्ष्य मदनं कुपितस्य किञ्चित् ॥

शंभोः समाधिसमये विकसत्कशानुज्वालाकलापजटिलं निटिलं स्मरामि ॥ २ ॥

सर्वविद्यालोपपन्नपारिजातमहीरुहान् ॥ महागुरुभ्रमस्यामि सादरं सर्ववेधसः ॥ ३ ॥

निगमशिरसि निष्टा नित्यवस्तून्यभीप्सा भवचरणसरोजे भक्तिरव्याजसिद्धा ॥

त्रयमपि हृदि येषां ज्ञातृ [नात्र] संसारशोकात्सहजमुपगतं ते संतु संतः समृद्धाः ॥ ४ ॥

पद्यैः षष्ठ्या पञ्चुपतिमहं देवमस्ताविषं यैरंतःसारैरिखलजगतामंतरात्मानमेकम् ॥

भावं तेषां प्रविशदयितुं भमवाचाटवाचां वृत्तिं कुर्वे विषमबिब्रूति बृद्धवर्त्मानुगानाम् ॥ ५ ॥

इह यद्यापि निष्कलं.....मंगलमिति हृदयेनादौ कृतं ध्यानं श्लोकेन निबध्नन् प्रारिप्सितस्तौत्रव्यवस्थापनीयमर्थं सूचयति ॥

- मू. आ.—श्रीकांतद्रुहिणोपमन्युतपनस्कंदेद्रनंद्यादयः प्राचीना गुरवोपि यस्य करुणालिशाद्रता गौरवम् ॥
तैसर्वादिगुरुं मनोज्ञवपुषं मंदस्मितालंकृतं चिन्मुद्राकृतमुद्रपाणिनलिनं चित्ते शिवं कुर्महे ॥ १ ॥
- मू. च.—इति विरचिता पद्यैः षष्ठ्या पदांबुरुहद्वये तव शिखरिणीमालालीला किरातसमर्पिता ॥
अनुदिनमिमामित्थं संचित्य यः पठति प्रभोस्त्व स लभतां साकं कुल्यैः कटाक्षरुपाभृतम् ॥ ६० ॥
अथैवं स्तोत्ररचनायां मंदमतेर्भोत्यादिकृतस्य तत्त्वार्थमा (ला) स्खलितस्यावर्जनीयत्वात् अपचारः प्राप्त इति भीतस्तदपन-
यनार्थमाह ।
क्वाहं मूढः क तव महिमा निर्जरैरप्यमेयः स्तोत्रव्याजादयमपि महान् केवलं मेपचारः ॥
किं तु स्वामिन् सदंसदपि वा भक्तिपूर्वं कृतं यद्वक्तिग्राह्यस्तदखिलमपि क्षाम्यसीति भ्रमोयम् ॥ ६१ ॥
वेदाहमेतमिति यन्महिमावबोधं नारायणः स भगवानवदत्स्ववाचा ॥
स्वस्यातिगौरवकरं तमशेषमूलं कोन्यः परं शिवमिहार्हति नाम बोध्यम् ॥ ६२ ॥
इति श्रीशिखरिणीमालाव्याख्याने शिवतत्त्वविवेकाख्याने श्रीमत्सदाशिवस्य विश्वसेव्यवस्थापनपरिच्छेदः समाप्तः ।
- टी. च.—हरविष्णुविरंचीनां गुरोश्चैव प्रसादतः ॥ शिवतत्त्वविवेकस्य पुस्तकं लिखितं मया ॥ १ ॥
सदाशिवपदांभोजसक्तधीरप्यदीक्षितः ॥ संग्रहीतुं समस्तानां सारमित्थं त्रयीगिराम् ॥ २ ॥
विभक्तार्थं विश्वेश्वरमहिमूर्पायणमिदं गर्भीरैर्भीमांसाद्वयनयनिबद्धैः सुघटितम् ॥
धिया किंचित्पूर्वापरगतिविचारावहितया विचिन्वंतः संतः सुचिरमनुगृह्णन्तु विबुधाः ॥ ३ ॥

१४० शिवाद्वैतनिर्णयः—अप्यदीक्षितः ।

- आ.—श्रीकंठशिवाचार्याः सिद्धांतं निजगदुः शिवाद्वैतं तर्किकं विशिष्टं अभिमतमविशिष्टं
च.—तस्य सर्वस्यापि यथावद्विशिष्टप्रतिपादकं श्रीकंठाचार्याणामेव भाष्यमुपादेयमिति सर्वं समंजसम् ॥
इति श्रीमद्भारद्वाजकुलजलधिकौस्तुभश्रीमदद्वैतविद्याचार्यश्रीविश्वजिह्वाजिह्वरंगराजाध्वरिवरसूनोरप्यदीक्षितस्य कृतिः शिवा-
द्वैतनिर्णयः समाप्तः ॥

१४१ षट्पदी सटीका-टी, रामभद्रमिश्रः ।

- टी. आ.—विषयाः स्वकचंदनादयस्ते च ते रसाश्च
मू. आ.—अविनयमपनय विष्णो दमय मनः शमय विषयरसतृष्णाम् ॥ भूतदयां विस्तारय तारय संसारसागरतः ॥ १ ॥
मू. च.—नारायण करुणामय शरणं करवाणि तावकौ चरणौ ॥ इति षट्पदी मदीये वदनसरोजे सदा वसतु ॥ ७ ॥
च. टी.—इति श्रीस्वर्गविद्यापारद्वधना काशीवासिना श्रीरामभद्रमिश्रेण विरचितं षट्पदीविवरणं समाप्तम् । संवत् १९०९

१४२ सिद्धान्तचूडामणिः—नारायणभट्टः ।

- आ.—रिगमानमतिलोलमंगलं गोपरोजपितृसंनिधौ हरिम् ।.....
इति प्रमाणं सर्वोपि वेदः सांगः स्मृतिस्तथा

च.—चैतन्यघनदेहप्राप्तिप्रमाणं सूचितामिति ॥

इति श्रीनारायणभट्टविरचिते वैष्णवसिद्धान्तचूडामणौ भक्तिभक्तप्रकरणं कथितम् ॥ संवत् १७३१

१४३ सिद्धान्तदर्पणः सटीकः-मू० विद्याभूषणः टी.-नन्दमिश्रः ।

टी. आ.—स्यामोपि यः श्रुतिसरो [धरो] बहुबोधरक्तः

मू. आ.—पिता पराशरो यस्य शुकदेवस्य यः पिता

मू. च.—सद्युक्तिभूषणवार्तविद्याभूषणनिर्मिते ॥ सिद्धान्तदर्पणे वांछा सतामस्तु मुदर्पणे ॥ ४ ॥

इति सिद्धान्तदर्पणो ग्रंथः समाप्तः ॥

टी. च.—मुदर्पणे हर्षप्रापके ॥ ४ ॥

१४४ विन्दुसंदीपनः-पुरुषोत्तमसरस्वती ।

आ.—श्रीरामं बहुधानस्य वक्ति श्रीपुरुषोत्तमः ॥ सिद्धान्तविदौ तत्त्वार्थसाधकं किमपि स्फुटम् ॥— — — — —

श्रीधरं श्रीगुरुं नत्वा नौमि श्रीपादमादरात् । विद्यागुरुं गुरुमिव सुराणां मधुसूदनम् ॥

विघ्नविघातार्थं मंगलं कुर्वन्नाभ्यमाणग्रंथस्य प्रयोजनमाह । श्रीशंकराचार्य्येति । विश्वेश्वरनामानं गुरुं प्रणम्ये-
त्यन्वयः तं किंभूतं विश्वगुरुं विश्वेषां हितोपदेष्टारं श्रीशब्द उत्कर्षवाचकः श्रीशंकराचार्य्यणां भाष्यकृतमभिन-
वावतारं यद्वा विश्वेश्वरं सगुणं ब्रह्म प्रणम्य श्रीरित्युपलक्षणं वाणीभवान्योः शं कल्याणं करोतीति व्युत्पत्त्या ब्रह्मा
विष्णुः शंभुश्च आचार्या उपदेष्टारो व्यासवैयासिकजैमिनिशंकराचार्य्यप्रभृतयः एते एव नवीना उत्कृष्टा आधुनिका-
श्चावातराः यस्य तेषां पूर्ववत् । प्रयोजनमाह वेदांतीति कर्मप्रवचनीयं । ननु कमपि प्रयत्नं कुर्वन्तिवाति प्रतिज्ञातं तस्य
च विषयः स्वतंत्रो ग्रंथः कस्यचिद्व्याख्यानं वा तत्र द्वितीयमभिप्रेत्याह इहेति इह अद्वैतविचारे शारीरिकविचारे वा
खलु वाक्यालंकारे असंभावनाविपरीतभावनारहितानुत्तमाधिकारिणः अभिप्रेत्याह साक्षादिति

च.—बलभद्रो भट्टाचार्य्यः कश्चन सभ्यगभक्तशिष्यः परमवेदांतशास्त्रनिष्णातः ॥

तत [तातं] स्तौमि विधिं यदीयजलधावधस्तदेहं क्वचिन्मूर्तिं ब्रह्म कदाचिदेव विबुधैर्लब्धं न वा लभ्यते ॥

तं वंदे मधुसूदनं यदुदिते विदौ चिदानिदितं ब्रह्म स्यायि सदा मुदैव विबुधैर्नूनं समालभ्यते ॥

बालार्थं विहितास्तथापि च गुरोः संदर्भगर्भा गुरो बुद्धयन्ते किल कैश्चिदेव सुचिराद्बुद्धैः समृद्धैरपि ॥

तस्मादत्र निगूढमर्थग्रहणं [गहनं] प्रश्लिष्टभावं चिरं भूयः श्रीपुरुषोत्तमप्रणयिनी वाणी समुज्ज्वलते ॥

सद्व्याख्याननिरस्तदोषमचिरादुल्लङ्घ्यमानं बुधैर्यः सिद्धान्तदुरंतसिधुमकरोदाहृत्य बिन्दूपमम् ॥

सभ्यग्लब्धसदुर्ज्ञानाय [तदुत्सवाय] विलसद्वाणीप्रणीतश्रिये निर्व्याजं मधुसूदनया गुरवे तस्मै परस्मै नमः ॥

अलमन्यांबुविभ्रातैर्गुह्यतां विबुधैरिह ॥ विन्दुसंदीपनाभ्यासे युक्तिमौक्तिकषड्याः [पङ्क्तयः] ॥

इति श्रीमधुसूदनसरस्वतीश्रीश्रीधरसरस्वतीपूज्यपादशिष्यपरमहंसपरिव्राजकाचार्य्यश्रीपुरुषोत्तमसरस्वतीश्रीपादविरचि-
तो विन्दुसंदीपनाख्यो ग्रंथः समाप्तः ॥

१४५ सिद्धान्तसुधाकरः-आनन्दगिरिः ।

आ.-वन्दे महेश्वरं विष्णुं गौर्या लक्ष्म्या समन्वितम् ॥ जगज्जन्मादिकं यस्मात्सच्चिदानन्दलक्षणात् ॥ १ ॥

सिद्धान्तं गणेशानं वागधीशां सरस्वतीम् ॥ गुरुभक्त्योपदेशारं प्रणमामि पुनः पुनः ॥ २ ॥

वाक्यार्थं च पदार्थं च वादिविप्रतिपत्तयः ॥ महावाक्येषु वार्यन्ते तदर्थदृढबुद्धये ॥ ३ ॥

तत्र तावद्धर्मार्थिकाममोक्षाश्चत्वारः पुरुषार्थाः

च.-उद्धर्तुं च जगद्यदेव रूपया द्वैपायनोभून्मुनिः- - -

तत्सूत्रार्थविनिर्णयाय च तथा श्रीशङ्करोभूदतिः ॥ तं वन्दे गुरुमूर्तिकं च सततं श्रीनीलकण्ठं हरिम् ॥ ४ ॥

या देवी सुरशत्रुनाशनिपुणा यासीत्पुरास्मात्सती या श्रीशङ्करविष्णुधातृमुखकैर्देवैः सदा वन्दिता ॥

या चिच्छक्तिरशेषलोकजननी सोमा सरस्वत्यभूतां वन्दे श्रुतिरूपिणीं श्रुतिशिरोगम्यां च वाग्देवताम् ॥ ५ ॥

अहमेव हरोऽस्यहमेव हरिरहमेव जगन्नयकश्च विधिः ॥ चित्ति सत्यसुरबाह्वय एव सदा विनिवृत्तजगत्परमात्मवपुः ॥ ६ ॥

अर्पयामि महेशाय नीलकण्ठाय शंभवे ॥ सुधाकरमहं भक्त्या उ तत्सद्वरये नमः ॥ १ ॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीभगवत्स्वरूपानन्दगिरिपादशिष्यश्रीसदानन्दगिरिविरचिते सिद्धान्तसुधाकरे मोक्ष-
निरूपणं नाम चतुर्थः पङ्क्तिदः ॥ संवत् १९०९

१४६ किरणावलीवर्धमानप्रकाशः-रुचिदत्तः ।

आ.-गण्डाभोगविलोलषट्पदघटासंचारणव्याजतः शुण्डादण्डविघट्टनेन परितो विघ्नं विनिघ्नन्निव ॥

निर्गच्छन्मदवारिपिच्छिलतरे मार्गे मुहुः प्रस्वलन्नारब्धे मम जायतामिह करालम्बाय लम्बोदरः ॥ १ ॥

जयदेवगुरोः सभ्यगधीत्य मतमुत्तमम् ॥ द्रव्यप्रकाशविश्रुती रुचिदत्तः प्रवर्तते ॥ २ ॥

च.-शरीरसंयोगेनार्थान्तरवारणाय क्षेत्रज्ञान्येति शरीरान्येत्यर्थः । केचित्तु क्षेत्रं शरीरम् जानातीति ज्ञ आत्मा तदु-
भयान्यस्मिन् यो मूर्तसंयोग इति योज्यम् । तेन शरीरात्मसंयोगेनार्थान्तरवारणाय तदिति ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीरुचिदत्तविरचिते द्रव्यकिरणावलीवर्धमानप्रकाशः संवत् १६१६ ॥

१४७ प्रशस्तपादभाष्यस्य-टीका पद्मनाभः-टीकानाम सेतुः ।

स्मृतिपथमुपनीय श्रीमतस्तातवक्रादुचितमुपचितार्थं वाक्यमत्यादरेण ॥

जयति विरचितोसौ पद्मनाभेन यन्नादुदयनकृतिपारप्राप्तये सेतुरुच्चैः ॥ १ ॥

उदयनकृतिचिन्तिकाया बृद्धो भाष्यांबुधिः परितः ॥ बालानामपि सुगमस्तत्र मया रच्यते सेतुः ॥ २ ॥

बलवशीकृतदुर्दमंभूपतिर्निजभुजार्जितलोकसमुन्नतिः ॥

अगतिर्कार्थिजनस्य परा गतिर्जयति वीरवरः पृथिवीपतिः ॥ ३ ॥

शिष्यशिक्षायै मंगलं निबध्नाति । प्रणम्येति । मया पदार्थधर्मसंग्रहः प्रवक्ष्यते । कथंभूतो महोदयः किं कृत्वा

ईश्वरं प्रणम्य.....

प० १३६ भाष्यांभोनिधिसेती वीरवरीये यशोहितौ [यशोहितौ] ॥ रचितो द्वितीयभागो विदुषा श्रीपद्मनाभेन ॥

श्रीपद्मनाभविदुषा पित्रुपदिष्टात्समाहृत्य ॥ विशदीकृतः प्रयत्नात्कृतिषु विनोदाय गूढोर्यः ॥
 च.—इतिशब्दशशास्त्रार्थपूर्णतायामियतीव गुणादिनिरूपणस्याप्यर्थतः प्राप्तेरग्रे प्रपञ्चमात्रार्थत्वादिति दिक् ।
 भाष्याभ्योनिधिसेतौ वीरवरीये यशोहिता [यशोहेतौ] ॥ चरमो लक्षणभागो रचितः श्रीपद्मनाभेन ॥ १ ।
 भूमनानृणीकृता वयमन्यवदान्याद्विशिष्टेन ॥ प्रत्युपकारधियायं रचितो ग्रंथस्ततोस्माभिः ॥ २ ॥

१४८ प्रशस्तपादभाष्यव्याख्या-जगदीशः ।

आ.—कणभक्षमुनेः पक्षरक्षाविन्यस्तवासनाम् ॥ सूक्तिं श्रीजगदीशस्य चिन्तयन्तु विचक्षणाः ॥ १ ॥
 ग्रन्थारम्भे विघ्नविघाताय कृतस्येश्वरप्रणामस्य शिष्याभ्यां शिक्षार्थमादौ निबन्धपूर्वकं प्रवृत्त्यङ्गमभिधेयं दर्शयति प्रशस्त-
 पादाचार्यः—प्रणम्येति ॥
 च.—तस्याशुसंचारित्वे हेतुमाह— प्रयत्नेति । क्वचिदात्मनः प्रयत्नेन क्वचिददृष्टेन परिगृहीतत्वादाशुसंचारितेत्यर्थः ॥ इति ।
 द्रव्यभाष्यटीका समाप्ता ॥

१४९ प्रशस्तपादभाष्यापरपर्यायः पदार्थधर्मसंग्रहः ।

आ.—उँ अनादिनिधनं देवं जगत्कारणमीधरम् ॥ प्रपद्ये सत्यसंकल्पं नित्यविज्ञानविग्रहम् ॥ १ ॥
 ध्यानैकतानमनसो विगतप्रचाराः पश्यन्ति यं कमपि निर्मलमद्वितीयम् ॥
 ज्ञानात्मने विघटिताखिलबन्धनाय तस्मै नमो भगवते पुरुषोत्तमाय ॥ २ ॥
 ग्रन्थारम्भेभिमतां देवतां शास्त्रस्य प्रणेतारं गुरुं च श्लोकस्य पूर्वार्धेन नमस्यति—प्रणम्येति ॥ °
 च.—तदयुक्तम् आत्माभावे कार्यकारणभावस्यानिश्चयात् कारणविज्ञानकाले कार्यज्ञानमनागतं तत्काले च कारणमतीतम् ।
 नच तान्म्यामन्यः कश्चिदेको द्र — — — — —

१५० न्यायवाचस्पत्यस्य व्याख्या ।

“वात्स्यायनकृतभाष्यस्य वार्तिकाख्या व्याख्या तस्या वाचस्पतिकृता टीका तस्याष्टिकेयम्”
 आ.—उँ नमः [नमः] सरस्वति पुनः पुनरेष ननुवा वद्धाञ्जलिः किमपि विज्ञपयाम्यवेहि ।
 वाक्चेतसोर्मम तथा भव सावधाना वाचस्पतेर्वचसि न स्वलतो यथैते ॥ १ ॥
 विश्वाराध्य इत्यत्र विश्वपदेन संसारचेतनवर्गो विवक्षितः तस्यैव तदाराधकत्वात्

१५१ आत्मतत्त्वविवेकव्याख्या-गुणानन्दः ।

आ.—नमो दैत्यकुलाक्रान्तभुवो भारं जिहीर्षवे ॥ वृष्णिवंशावतीर्णाय चतुर्व्यूहाय विष्णवे ॥ १ ॥
 आत्मतत्त्वविवेकस्य भावोद्भावकमादरात् ॥ विविच्यते प्रयत्नेन गुणानन्देन धीमता ॥ २ ॥
 प्रारिप्सितविघ्नापनुत्तये ऽनुष्ठितमौकारोच्चारणपूर्वकं भगवत्कर्मस्कारस्वरूपं मङ्गलं निबध्नाति—उँ नम इत्यादि । व्याख्यात-
 मिदमनुमानदीधितिबिवेकेऽस्माभिः ॥

१५२ शब्दार्थमञ्जरी-भवानन्दः ।

आ.—नत्वा कृष्णपदद्वन्द्वं कारकाद्यर्थनिर्णयः ॥ श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशेन वितन्यते ॥ १ ॥

तत्र क्रियानिमित्तत्वं कारकत्वमिति न सामान्यलक्षणम् ॥

च.—इति व्याख्यानं तु शाब्दिकाभिप्रायिकम् ॥ इति शब्दार्थमञ्जर्यां भवानन्दसिद्धान्ततर्कवागीशविरचितं पट्कारकविवेचनं समाप्तम् ॥

१५३ नञ्वादविवेकः—रामकृष्णः ।

आ.—कृत्वा हरिहरचरणे शरणे श्रीरामकृष्णेन ॥ अथ नञ्विचारभावो दीधितिकर्तुः प्रकाश्यते कोपि ॥ १ ॥

नायं घटो नेह घट इत्यादिषु

च.—नञोसामर्थ्यमित्यर्थ इति दिक् ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायभट्टाचार्यचक्रवर्तिस्रीरामकृष्णरचितो नञ्वादविवेकः समाप्तः ॥

१५४ निपातार्थनिर्णयः—हरिकृष्णः ।

आ.—निहारहारसदृशं विश्वेशं शर्मदायकम् ॥ नत्वा गुरोः पदाम्भोजं निपातार्थो वितन्यते ॥ १ ॥

निपातानां वाचकत्वमुपसर्गाणां द्योतकत्वमिति नैयायिकसिद्धान्तस्थितिः ॥

च.—तस्मादिवादीनां वाचकत्वमेवेति कृतमतिशयविस्तरेण ॥ इति श्रीमत्पण्डितधुरंधरभणिरामात्मजतार्किकचक्रवर्तिचूडामणिकिरणशोभितचरणमहादेवपण्डितान्तेवासिकूर्माचलस्थपन्थोपनामकहरिकृष्णविरचितोपसर्गनिपातद्योतकतावाचकत्वविचारः समाप्तः ॥

१५५ प्रतिबन्धताविचारः—नारायणः ।

आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ समाने विषये लौकिकप्रत्यक्षानुमि-

च.—तादृशचाक्षुषविशिष्टचाक्षुषसामर्थ्यभावस्य निवेश्यत्वान्नैतदुक्तमित्यपरे इति संक्षेपः ॥ इति श्रीनारायणसार्वभौमविरचितसामग्रीप्रतिबन्धकताविचारः संपूर्णः ॥

१५६ मुक्तिरहस्यम् ।

आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ कस्तावदपवर्गः ।

च.—लिङ्गशरीरं चैकादशेन्द्रियाणि पञ्च महाभूतानि सूक्ष्ममात्रया संभूयावस्थितानि जीवात्मनि दुःखाच्छेदकानि इति त्रिदण्डिनः इति मुक्तिरहस्यम् ॥

१५७ रत्नकोशविचारः—हरिरामः ।

आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ परोक्षज्ञानं निश्चयात्मकमेवेति सिद्धान्तः । रत्नकोशकारस्तु सत्प्रतिपक्षसंवलनदशायां संशया-
त्मकानुमितिमङ्गीकरोति ।

च.—न कथंचिदप्यनुमितेः संशयापत्तिरिति कृतं पल्लवितेन ॥ इति श्रीहरिरामाकार्लंकारविरचितो रत्नकोशविचारः ॥

१५८ विशेषलक्षणम्—व्येङ्कटसूरिः ।

आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ नित्यद्रव्यवृत्तयो विशेषास्त्वनन्ताः एतल्लक्षणं तु

च.—प्रतियोगितावच्छेदकसंबन्धान्तरनिवेशेन च न क्षतिरित्यलं विस्तरेण ।

मारवेच्छयां चयाभोधेर्मे [छयन्वयाभोधेर्भू] त्या व्येङ्कटसूरिणा ॥ प्रकाशितं विशेषाणां लक्षणं विदुषां मुदे ॥ १ ॥

१५९ वादसंचयः ।

तत्र.

- १ आत्मत्वजातिविचारः—महादेवः
- २ नञ्वादटिप्पणी — रघुदेवः
- ३ निर्विकल्पकवादः.....
- ४ त्वङ्मनोयोगहेतुता.....
- ५ विधिवादः.....
- ६ विशिष्टवैशिष्ट्यबोधः — रघुदेवः
- ७ विषयतावादः — गदभरः

तत्र.

- ८ पक्षताविचारः.....
- ९ प्रतियोगिकारणता.....
- १० आख्यातवादटिप्पणी — रघुदेवः
- ११ नवीनमतविचारः — हरिरामः
- १२ बाधबुद्धिप्रतिबंधकता — हरिरामः
- १३ सामग्रीप्रतिबंधकता — हरिरामः

१६० वादसुधाकरः—कृष्णाचार्यः ।

आ.—शाब्दे ब्रह्मणि निष्णातः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ इति वात्सल्यवान्निभ्रतद्रूपं पातु माधवः ॥ १ ॥

कोलाहलोत्र कुधियां न प्रत्यूहो विवेकिनाम् ॥ कलिदोषो रमानाथदीप्तमीष्टे न वीक्षितम् [तुम्] ॥ २ ॥

आख्यातस्य कृतौ शक्तिर्न तु कर्तरि—

च.—अन्ये त्वाहुः बोधकतारूपा शक्तिरपभ्रंशेष्वपि दुर्बारेवेति ॥

इति श्रीदेवीदत्तात्मजरामसेवकतन्त्रवकृष्णाचार्यकृतो वादसुधाकरः समाप्तः ॥

१६१ कापिलसांख्यसूत्रवृत्तिः-नागोजीभट्टः ।

टी. आ.—नत्वा सांबशिवं सांख्यसूत्रवृत्तिं लिखाम्यहम् ॥ ययामतिं विचार्यैरात्मानात्मविवेकिनीम् ॥ १ ॥

यद्यपि पद्मपुराणे पार्वतीश्वरसंवादे—

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि तामसानि यथाक्रमम् ॥ येषां श्रवणमात्रेण पातित्यं ज्ञानिनामपि ॥ २ ॥

प्रथमं हि मयैवोक्तं शैवं पाशुपतादिकम् ॥ मच्छकत्यावेशितैर्विप्रैः संप्रोक्तानि ततः परम् ॥ ३ ॥

कणादेन तु संप्रोक्तं शास्त्रं वैशेषिकं महत् ॥ गौतमेन तथा न्यायं सांख्यं तु कपिलेन वै ॥ ४ ॥

द्विजन्म (ना) जैमिनिना पूर्ववेदप्रकाशकम् ॥ निरीक्षणेन वादेन कृतं शास्त्रं महत्तरम् ॥ ५ ॥

विशेषेण तथा प्रोक्तं चार्वाकमतिगर्हितम् ॥ दैत्यानां नाशनार्याय विष्णुना बुद्धरूपिणा ॥ ६ ॥

वेदार्थवन्महाशास्त्रं मायावादमवैदिकम् ॥ मयैव कथितं देवि जगतां नाशकारणात् ॥ ७ ॥

इत्युक्तम् । तथापि पापिनां ज्ञानप्रतिबंधार्थमास्तिकदर्शनेष्वपि अंशतः श्रुतिविरुद्धार्थव्यवस्थापनसत्त्वेन तेष्वंशेष्वप्रा-
माण्यसत्त्वेन तदभिप्रायकत्वेन निदोष[दोषा]पतिर्बोद्ध्या । यथा न्यायवैशेषिकाभ्यां सुखदुःखादिहेतुभिर्देहादिमात्रविवेके-
नात्मानुमापितः प्रथममेव परमसुकुप्ते प्रवेशासंभवात् तज्जन्यज्ञानमपि देहाद्यात्मतानिरासेन व्यावहारिकं तत्त्वज्ञानमेव
देहादिर्वैराग्यद्वारा परंपरया मोक्षसाधनं च आत्मनि सुखादिमत्त्वमात्मानेकत्वं च श्रुतिशिरोविरुद्धं तत्रोक्तं तत
इदमंतरंगं निर्वाणमय एवायमात्मा ज्ञानमयोऽमलः दुःखाज्ञानमया धर्माः प्रकृतेस्ते तु नात्मन इत्याद्युक्तेः । अत्र
शास्त्रे चेश्वरप्रतिषेधांशे निदयत्वं विवेकांशे तु प्रमाण्यमनिर्दयत्वं व्यावहारिकजीवितरविवेकज्ञानस्याप्यल्पपरंपरया
मोक्षसाधनत्वात् नानापुरुषकथनमप्यत्र व्यावहारिकपुरुषाभिप्रायेणैव । तत्त्वं तु ब्रह्ममीमांसोक्तमेव । सांख्यत्वं चास्य ।
संख्यां प्रकुर्वते चैव प्रकृतिं च प्रचक्षते ॥ तत्त्वानि च चतुर्विंशत्तेन सांख्याः प्रकीर्तिताः ॥

इत्यादिना भारते उक्तं । संख्यां सम्यग्विवेकेनात्मकयनमित्यर्थः । तदिदं शास्त्रं चतुर्व्यूहं । हेयं १ हानं २ हेयहेतुः ३
हानोपायश्चेति ४ मुमुक्षुजिज्ञासितत्वात् । तत्र त्रिविधं दुःखं हेयं । तदत्यंतनिवृत्तिर्हानं । निवृत्तावात्यंतिकत्वं च
पुनर्दुःखातानामनुत्पत्तिर्वैशिष्ट्यं । प्रकृतिपुरुषयोरविवेको हेयहेतुः । विवेकस्तु हानोपायः । दुःखशब्देनात्र सुखमपि
तत्र फलत्वेन हानं तत्प्रतियोगिविधया हेयं च प्रतिपादयन् कपिलमुनिः शिष्यावधानाय प्रतिजानीते ।
अथ त्रिविधदुःखात्यंतनिवृत्तिरत्यंतपुरुषार्थः ॥ १ ॥

अथशब्दः स्वरूपेण मंगलं । अर्थश्चास्याधिकारः । स चारंभ एव.....

पंचशिखाचार्यैरुक्तं । सत्त्वं नाम प्रसादलाघवाभिषंगप्रीतितितिक्षासंतोषादिरूपानंतभेदं समासतः सुखात्मकं ।
रजःशोकादिभानाभेदं समासतो दुःखात्मकं । तमो निद्रादिनानाभेदं समासतो मोहात्मकमिति.....
वामदेवादिमुक्तौ नाद्वैतं ॥ १५६ ॥ वामदेवादेर्भुक्तत्वेपि इदानींतनैः स्वस्मिन्बंधानुभवात् अतो नाखंडाद्वैतमित्यर्थः ।

च.—अन्याख्यशक्यवैशादग्निरिति रूपकं तस्यैवेति परे ॥

इति लघुसांख्यवृत्तिः शिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टपर्यालोचिता भिक्षुभाष्यसारसंग्रहरूपा समाप्तिमगमत् ॥
इति षष्ठोऽध्यायः ॥

१६२ पातञ्जलसूत्रवृत्तिः-भाष्यच्छायाख्या-नागोजीभट्टः ।

- आ.—नत्वा पतञ्जलिं देवं योगे वृत्तिं लिखाम्यहम् ॥ छायाया व्यासभाष्यस्य तद्द्वयप्रकाशिकाम् ॥ १ ॥
 ननु एतेन योगः प्रत्युक्त इति व्याससूत्रेणास्य शास्त्रस्य प्रत्याख्यानात्किमेतच्छास्त्रविचारेणेति चेन्न सांख्यज्ञानेन योगमार्गेण वा निश्चयसमधिगम्यत इति तद्भाष्यमुपादायोपनिषद्बोध्यस्य तत्त्वज्ञानस्य योगापेक्षारूपेण
 च.—पातञ्जलाख्यौ रचितः सेतुर्विज्ञानभिक्षुणा ॥ महापद्मगुप्ततमो येन तं तीर्णवानहम् ॥ १ ॥
 इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृतायां पातञ्जलसूत्रवृत्तौ भाष्यच्छायाख्यायां चतुर्थः
 कैवल्यपादः ॥ श्रीरस्तु ॥
 पातञ्जलेषु सूत्रेषु वृत्तिर्या लिखिता मया ॥ प्रीयतां तु तथा सावः शिवो मे स पतञ्जलिः ॥ १ ॥
 संबत् १८५७ प्रजापतिनामाब्देआश्विनकृष्णदशम्यां श्रीकाश्यां दुर्गाघटे ब्रह्मोपनामकखंडभट्टसूरिसूनुना गोविंदेन .
 लिखितमिदं पठितं च ॥
 विश्वेशं माधवं दुर्दि दंडपाणिं च भैरवम् ॥ वंदे काशीं गुहां गंगां भवानीं मणिकर्णिकाम् ॥ १ ॥

१६३ पातञ्जलसूत्रविवरणम्-मिश्रगोपालः ।

- चंडीधरं गुरुमनंतगुणं प्रणम्य स्मृत्वा च तातमनघं हृदि ठं [दुं] दिराजम् ॥
 वंदां प्रणम्य जननीं कमलां च पुण्यां सूत्रं पतञ्जलिकृतं विवृणोमि युक्त्या ॥ १ ॥
 यो योगिभिः सकलवृत्तिनिरोधपूर्वमाहूत एव नियतं प्रणवेन नाम्ना ॥
 व्यक्तं प्रकाशयति योगमयोगहेतुं श्रेयः करोतु सततं सदयं स देवः ॥ २ ॥
 परमकारुणिकः पतञ्जलिमुनिर्योगशास्त्रमारिप्समाणः शिष्याणामवधानाय निरूपणीयं प्रतिजानीते ॥ अथ योगानु-
 शासनं । अथ शब्दोऽधिकारार्थः अन्यार्थनीयमानोदककुंभवन्मंगलार्थोपि बोध्यः । अथातो धर्मजिज्ञासेत्यादि-
 वक्षानंतर्यार्थः ॥
 च.—भाष्यवृत्तिर्न यस्यास्ति तस्य वृत्तिरियं स्थिरा ॥ सूत्रवृत्तिर्यथा पंचतया वृत्तिरूपेक्षिता ॥
 सूत्रेणैव तु मालेयं कृत्वा कृष्णपदे धृता ॥ तत्कुर्वंतु स्वयं संतः सौमनस्येन गूहनम् ॥
 इति महामहोपाध्यायश्रीमन्मिश्रगोपालविरचिते पातञ्जलसूत्रविवरणे कैवल्यपादः संपूर्णः ॥

१६४ कल्किपुराणम् ।

- आ.—सेन्द्रा देवगणा मुनीश्वरजना लोकाः सपालाः सदा स्वं स्वं कर्मसुसिद्धये प्रतिदिनं भक्त्या भजंत्युतमाः ॥
 तं विघ्नेशमनंतमच्युतमजं सर्वज्ञसेवाश्रयं वंदे वैदिकतांत्रिकादिविविधैः शास्त्रैः पुरो वंदितम् ॥ १ ॥
 च.—वेदे रामावणे चैव पुराणे भारते तथा ॥ आदौ चांति च मध्ये च हरिः सर्वत्र गीयते ॥
 सजलजलददेहो वीतवेषादिबाहः करधृतकरमूलः सर्वलोकैकपालः ॥

EXTRACTS.

कलिकुलविनिहता सत्वधर्मप्रणेता कलयति कुशलं वः कल्किनामा मुरारिः ॥
इति श्रीकल्किपुराणेऽनुभागवते भविष्ये पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥

१६५ कृष्णसंहिता ।

आ.—एकैदा नारदो योगी परानुग्रहवाञ्छया ॥ पर्यटन्विविधाल्लोकान्मिथिलानगरं ययौ ॥
तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय बहुलाश्वो नृपेश्वरः ॥ पूजयामास पादार्घ्यैरुपचारैर्विधानतः ॥
च.—कृष्णमन्त्रोपासकाय द्विजाय सुकुटुम्बिने ॥ ससागरा मही तेन दत्ता नैवात्र संशयः ॥
बहुनोक्तेन किमिह तेन दत्तः स्वयं हरिः । सू० उ० इत्येतत्कृष्णदेवस्य संहितायाः सुपुण्यदम् ॥
माहात्म्यं वर्णितं विप्राः सर्वपापप्रणाशनम् ॥
इति श्रीकृष्णसंहितायां नारदबहुलाश्वसंवादे कृष्णसंहितायां माहात्म्यकथनं नाम —

१६६ पाराशरं पुराणम् ।

आ.—सौरमंडलमध्यस्थं सर्वसंसारभेषजम् ॥ नीलग्रीवं विरूपाक्षं नमामि शिवमव्ययम् ॥
मेरुभृगे समासीनं संसारोदधितारकम् ॥ शुकं प्रणम्य सर्वज्ञं श्रीपाराशरमादरात् ॥
च.—प्रधानपुरुषेशाय जगत्सर्गादिहेतवे ॥ या विभाति सदा साक्षिस्वरूपेण स्वभावतः ॥
तां नमाम्यादरेणैव शिवामानन्ददायिनीम् ॥ अष्टोत्तरसहस्रेण श्लोकेनैव विनिर्मितम् ॥
इत्युपपुराणे पाराशरेऽष्टादशोऽध्यायः ॥

१६७ बृहद्ब्रह्मसंहिता ।

आ.—ज्ञानानन्दस्वरूपाय कल्याणगुणराशये ॥ प्रपन्नपारिजाताय सिंधुजापतये नमः ॥
एकदा मंदरद्रोण्यामासीनः कमलासनः ॥ द्वयमावर्तयन्मौनी वैष्णवं रूपमुद्वहन् ॥
च.—योतित्यभीभिष्टो[योऽभीष्टो]जगतामभीष्टगतिदो गीतोऽपि नीतो भवत्यग्रे व्यग्रकरः करीन्द्रकरुणारावे वि[रावैर्वि]राजं विना ।
आयात्युन्मदभीमराजमयने यः सापराधे जने न त्यैवाभिमुखः प्रयच्छतु रति लक्ष्मीधरो वल्लभः ॥
इति श्रीबृहद्ब्रह्मसंहितायां चतुर्थपादे रुद्रगीता समाप्ता ॥ समाप्तश्च चतुर्थः पादः ॥

१६८ भागवतदशमस्कन्धटीका-शुकपक्षी सुदर्शनः ।

आ.—अमरं जयैर्देवानपि जेतुं समर्थैः वत्सपदं कृत्वा गोप्पदतुल्यं कृत्वा यत्कृत्वा इति बहुव्रीहिः यच्छब्दो भगवद्विषयः
पुरुषकालरूपैः क्षेत्रज्ञकालाख्यरूपैर्वैशिष्टस्याक्षेत्रज्ञानां कालावयवानां बाहुल्याद्बहुचनम् अंतः पुरुषरूपेणामृतं
प्रयच्छन् शरीरविनाशहेतुरित्यर्थः मायामनुष्यस्य आश्चर्य्यभूतमनुष्यस्य संकल्परूपज्ञानेन मनुष्यस्य वा प्रकृच्छन्नमनुष्यस्य
वा देहोऽवताररूप इति त्यक्तोदमंबुपानरहितम् पौरुषी परमपुरुषी परमपुरुषसंबन्धिनी गां गिरं धराभरं भूभारं

धराज्वर इतिपाठे क्लेशः पुंसः पुरुषस्यावतारात्पूर्वमेवेत्यर्थः कला अंशः अनंतः शेषः अग्रतः काले ॥

इति श्रीशुकपक्षे दशमस्कंधे प्रथमोऽध्यायः ॥ ॥

च.—अथांतरवैलक्षण्यमाह कालेति इतरत्र राजसादिपुराणेषु संयमात्मशक्तिं संयमहेतुभूतात्मशक्तिं नवशक्तय इत्युक्ताः उपलब्धिमात्रभाप्ते जातस्य प्रसंगरहितज्ञानात्मकहेतुस्वरूपाय स्वमुखमात्मानुसंधानमुखं तेनानुकूलं चेताः तेन व्युदस्तान्यभावः भगवद्व्यतिरिक्तसंगः अपि समुच्चये यद्वा सुलभसमाधितया साक्षात्कृतस्वरूपोऽपि भगवल्लीलाभिराकृष्टचित्त इत्यर्थः तत्त्वदीपं तत्त्वप्रकाशं द्वादशे द्वादशोऽध्यायः ॥ इति हरिकुलतिलकवाग्बिजसूनुना श्रीरंगराजदिव्याज्ञालब्धवेदव्यासापरनामधेये श्रीसुदर्शनसूरिणाभिहिते श्रीमद्भगवतमहापुराणव्याख्याने श्रीशुकपक्षे द्वादशस्कंधः संपूर्णः ॥

१६९ भागवतदशमस्कन्धस्य टीका वैष्णवतोषणी ।

आ.—श्रीमन्मदनगोपालं वृन्दावनपुरंदरम् ॥ श्रीगोविंदं प्रपद्येऽहं दीनानुग्रहकातरम् ॥
 वंदे श्रीकृष्णचैतन्यं भगवन्तं कृपार्णवम् ॥ प्रेमभक्तिवितानार्थं गौडेष्णवततार यः ॥
 श्रीमाधवपुरी वंदे यतींद्रं शिष्यसंयुतम् ॥ लोकेष्वंकुरितो येन कृष्णभक्तिसुराग्नयः ॥
 श्रीभागवतनिष्पत्त्या टीकादृष्टिरदायि यैः ॥ श्रीधरस्वामिपादांस्तान्वंदे भक्त्येकरक्षकान् ॥
 भट्टाचार्यं सार्वभौमं विद्यावाचस्पतीन् गुरुन् ॥ वंदे विद्याभूषणं च गौडेदेशविभूषणम् ॥
 वंदे श्रीपरमानंदं भट्टाचार्यं रसप्रियम् ॥ रामभद्रं तथा (का) शीविलासं चोपदेशकम् ॥
 नमामि श्रीमदैवताचार्यं श्रीवासपंडितम् ॥ नित्यानंदावधूतं च श्रीमच्चैतन्यवल्लभम् ॥
 दामोदरस्वरापादीन्वन्दे चैतन्यपार्षदान् ॥ येषां पादरजःस्पर्शादधमोप्युत्तमो भवेत् ॥
 वृन्दावनप्रियान्वंदे श्रीगोविंदपदाश्रितान् ॥ श्रीमत्काशीधरं लोकनाथं श्रीकृष्णदासकम् ॥
 स्वामिपदैर्न यद्वचकतं यद्वचकतं चास्फुटं क्वचित् ॥ टिप्पणी दशमे तत्र सेयं वैष्णवतोषणी ॥
 वैष्णवापरितोषं (पः) स्यात् यत्र यत्र ततस्ततः ॥ तत्र यद्यपि सामान्याकारेणाश्रयलक्षणम् ॥
 तथापि कृष्ण एव स्यात्तस्य पर्यवसायिता ॥ ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाहमिति तद्गीः सतां मता ॥
 आत्मारामाश्च मुनय इत्यादिसचिवा च ॥ सा ॥ परिभाषा च तत्र स्यादेते चांशेति सूतगीः ॥
 तदेतद्विवृतं भावि ब्रह्मस्त्वमनु स्वयम् । अयात्र परिभाषेयं ज्ञातव्या यद्यपेक्षते ॥
 मूलं सटीका [क] मंकाद्यैः परिच्छेद्यं म [स] हानया ॥ व्यंका वाक्यांतरा वात्र देयाः पद्यांततो ननु ॥
 बहुपद्यैकवाक्यत्वे गर्भाकां बिंदुमस्तकाः ॥ यस्मिन्वाक्ये नास्ति टीका तदप्यंकेन योजयेत् ॥
 टीका तदंकशून्या वा तदंकांतयुतापि वा ॥ तद्युतत्वं तु पूर्वांकसन्निधौ पृथगाचरेत् ॥
 विधिरेवं गौडकाश्यागोर्जरादौ यथामति ॥ एके पद्यान्यवाक्यत्वे संख्याशब्दास्तु कातकाः ॥
 यथार्थकं युग्मकं च त्रिकमित्याहुदाहतिरिति ॥

च.—इति— — —

शाके षट्सप्ततिमनौ पूर्णयं टिप्पणी शुभा ॥ संक्षिप्ता युगशून्याप्रपञ्चैकगणिते तथा ॥

लेख्यं वैष्णवसिद्धान्तदाक्षिण्येनैव किञ्चन ॥ श्रीमद्भागवतस्तुत्यभक्त्येकपुरुषार्थिनाम् ॥
नाभेदवाद इत्येष प्रालेखि क्षम्यतामिदम् ॥ पूर्वपूर्वात्र च व्याख्या पूर्वपक्षतया मिता ॥
सर्वाते या तु विज्ञेया सुसिद्धान्ततया मता ॥ येषां प्रोत्साहनेनास्मि प्रवृत्तोऽत्यन्तसाहसे ॥
ते दीनानुग्रहव्यग्राः शरणं मम वैष्णवाः ॥

राधाप्रियप्रेमविशेषपुष्टो गोपालभट्टो रघुनाथदासः ॥ स्याताम्भौ यत्र सकृत्सहायौ को नाम सौर्यो न भवेत्स सिद्धः ॥
श्रीमच्चैतन्यरूपस्य प्रीत्यै गुणवतोऽखिलम् ॥ भूयादिदं यदादेशबलेनैव विलिख्यते ॥
स्वयं विलिखितं किञ्चित्किञ्चिद्योग्यैर्विलिखितम् ॥ छिद्रं यदस्ति तच्च तत्र शोध्यं वैष्णवपंडितैः ॥
श्रीचैतन्यरूपाव्यक्तश्रीकृष्णप्रेमलिप्सुभिः ॥ समग्रं ज्ञापितुं शक्या सेयं वैष्णवतोषणी ॥
श्रीमद्भागवतं यद्धि स्वादु स्वादु पदे पंदे ॥ तस्य प्रतिपदव्याख्या कार्या तत्प्रतिपत्तये ॥
आद्यः पाठोऽत्र गौडीयो द्वितीयोलेखि काशिकः ॥ नानादेशीयमूलाश्रीटीकानामनुवादतः ॥
पुरा महापुराणस्य दश प्रोक्तानि यानि हि ॥ लक्षणान्यखिलस्कंधे तानि संति तरोरिव ॥
तत्र प्राधान्यतः स्कंधे दशमेऽत्र निरूप्यते ॥ आश्रयो भगवान्कृष्णः स्वपूर्णत्वप्रकाशकः ॥

१७० भागवतटीका-पदरत्नावली-विजयध्वजः ।

आ.—यतो जन्माद्यस्य श्रुतिनयनमानैकविषयः स्वतंत्रस्तंत्रज्ञो गुरुरपि गुरोर्यश्च जगताम् ॥
विमूढा यत्तत्त्वं प्रैकटमिह वेत्तुं सुमनसो मुकुंदं ध्यायामो निहतकुहकं तं स्वमहसा ॥ १ ॥
त्रिसर्गो यत्रायं लसति चिदचिद्विष्णुविषयो नली मोनानेयं [न लीना नानेयं] विकृतिरिव तेजोजलमृदाम् ॥
विशुद्धं चैतन्यं प्रकृतिविलयं यच्च विततं परं ब्रह्मात्मानं स्मर हृदय सत्यं गुरुतमम् ॥ २ ॥
यदीयकृतिरंजसा सुमनसां सुमानं सतां सती सकलसत्रता सकलवेदवाणीनिधिः ॥
स चित्सुरपयोनिधिः सरसिजेक्षणः श्रीपतिः पराशरशरीरजः शरणमस्तु मे संततम् ॥ ३ ॥
मम वचसि मंगलदेवता प्रणमति सन्निधात्विषयम् ॥ विलसदुरसव [विलसदुररसा] मुरद्विषः कमलवन इवान्वहम् ॥ ४ ॥
जयति जनकः शंभोरंभोजनामसुताग्रणीः— — — परमविषये सम्यक्प्रेक्षावतां न मृषा क्वचित् ॥ ५ ॥
— — — — — मह्यं महेंद्रयतीश्वरः ॥ ६ ॥
क्व शब्दः क्वाभ्यासं श्रुतिरपि गुरोः क्वाग्रसरणे (ः) समीक्षा पौराणी क्व खलु विबुधा मत्सरधियः ॥
तथापि व्यामोहाद्गुरुकटाक्षैकशरणो मनाक्क्याकुर्वे भागवत (सु) पुराणं प्रगहनम् ॥
आचार्यैरपैरसि प्रविबुधा [ते] मा गाज्जनः खेदतां खद्योतस्त्रपनप्रकाशितपदे किं तत्र [तन्न] कुर्यादिति ॥ •
तन्मार्गावगमैर्न वास्तनुमनःशुद्धिक्रियायै मनः श्रीमद्भागवतं पुराणमतुलं व्याकर्तुं कामयते [कामायते] ॥
तदस्यां पद्यायां झटिति तुट्पात्रे मयि रुपां महान्तः कुर्वन्तु — — — — —
निरस्ता — — — — — अहो प्रह्वग्रीवाः विपुलक (रु)णाः सर्वसुहृदः ॥
आनंदतीर्थविजयतीर्थी — — — — — तयोः कृति स्फुटमुपजीव्य प्रवन्मि भागवतं पुराणम् ॥

१७१ भागवतदशमस्कन्धटीका-सुबोधिनी-वल्लभाचार्यः

पूर्वार्द्धस्य

आ.—नमामि हृदये शेषे लीलाक्षीराब्धिशायिनम् ॥ लीलासहस्रलीलाभिः सेव्यमानं कलानिधिम् ॥ १ ॥

च.—दशमस्कन्धविवृतिः पूर्वार्द्धे सुनिरूपिता ॥ कृष्णपादांबुजे न्यस्ता श्रीपुष्पाञ्जलिर्ज्वला ॥ १ ॥

इति श्रीभागवतसुबोधिन्यां श्रीमच्छन्दमणभट्टात्मजश्रीवल्लभदीक्षितविरचितायां दशमस्कन्धविवरणे षट्चत्वारिंशाध्याय-
विवरणं समाप्तम् संवत् १८६९

उत्तरार्द्धस्य सैव स एव

आ.—उत्तरार्धे हरेर्लीला स्वतः सर्वात्मना कृता ॥ यदयमवतीर्णोऽसौ सा निरूप्या विभागशः ॥ १ ॥

च.—तदीयानां तदर्थं तदेकशरणार्थिना ॥ व्यासवल्लभशिष्येण व्यासराणेन लेखिता ॥

श्रीकृष्णो मम हृदयं प्रविश्य चक्रे — — — देशगुणानुवर्णितायाम् । — — — स्कन्धेऽस्मिन् दशम
इति प्रसक्त कृष्णः ॥ इति — — —

१७२ वेणुगीतसुबोधिन्या योजना-बालकृष्णाः ।

आ.—अष्टादशोऽध्याये कारिकासु तद्गुणेषु प्रसक्ता । इति नन्वष्टादशोऽध्याये गोपीनामासक्तिरित्युक्तम् तत्कथं संभवत्यासक्तेः
स्फुटमकथनादित्याशङ्क्य गुणासक्तिरूपकार्येण भगवदासक्तिरनुमीयते इत्याहुः । तद्गुणेषु प्रसक्त्याहीति । हि यतः
तस्मिन् भगवति ये आसक्तास्त एव गुणासक्ता भवन्त्यतः गुणासक्त्या भगवदासक्तिर्ज्ञाप्यते इति भावः । नन्वासक्ते-
रद्वोधस्तु कोकिलकूजनादिना भवति तत्स्वयं भगवता किमर्थं कृत इत्याशङ्क्य नात्रोद्धोषमात्रं भगवता कृतमपि तु सर्वापि
सामग्री केवलं प्रभुणा कृत्यासक्त्युद्धोषोपि हरिणा कृत इत्याहुः ॥

च.—पानीयसूयवसकंदरकंदमूलैरित्यस्य व्याख्यानं तत्राप्यन्तरभेदा बहव इति बहुवचनमिति कंदमूलेष्वन्तरभेदानां
बाहुल्यात् तेषां सर्वेषामेव भागवते निवेदनातिषां संग्रहार्थं कंदमूलपदयोः कंदानि मूलानि चेति बहुवचनेन विग्रहः
कार्य इति भावः तथा च नात्र समस्तपदगतकंदमूलैरिति बहुवचनाभिप्राय उक्तः किंतु लौकिकविग्रहे कंदमूल-
पदयोर्बहुवचनात् तत्वेन विवक्षितार्थसिद्धिरिति बोधितम् । तथा च नानाप्रकारकंदमूलानां समर्पणं हरिदासकव्येण
क्रियत इति सिद्धम् । इति श्रीमद्भोवर्द्धनधरश्रीवल्लभाचार्यवरश्रीविठ्ठलेश्वरचरणानुचरसेवकेन लालभट्टोपनामदीक्षित-
बालकृष्णेन विरचिताष्टादशाध्यायसुबोधिनीयोजना संपूर्णा ॥

१७३ भागवतगीतावली ।

आ.—प्रथमं नन्दोत्सवादि भैरवरागेण

पुत्रमुद्धारभूत यशोदा समजनि वल्लभततिरनुमोदा ॥ ६ ॥ कोऽप्युपनयति विविधमुपहारं नृत्यति कोपि जनो बद्ध[बद्ध]वारम् ॥
कोऽपि मधुरमुपगायति गीतं विकिरति कोऽपि सद्यः नवनीतम् ॥

च.—धातुरचितचित्रवीथिरंभसि परिलीना मालाप्यतिशिथिलवृत्तिरजनि भृंगहनि ॥
श्रीसनातनसुमणिरत्नमंशुभिरपि चंडं भेजे प्रतिबिम्बभावदंभी[भा]तव गंडम् ॥ इति गीतावली सं०

१७४ क्रोडपन्नरार्जः-केशवरामः ।

आ.—श्रीदुर्गाशंकरं धीरं श्रीरामक्रेहिनं तथा ॥ मायेधरावहं वंदे हेतु विश्वस्य भावनौ ॥
अष्टादशपुराणस्थं श्रीमद्भागवतं तथा ॥ देवीभागवतं चेति विचिकित्सा मनीषिणाम् ॥
आस्तिकः केशवः कोऽपि तत्राह सुधियां मुदे ॥ राद्धान्तं विदुषां बुद्ध्वा जगत्कारणनोदितः ॥
असह्य पित्रोर्जगतोऽन्यतरस्यापि दीनताम् ॥ सोढुमर्हन्तु ब्रह्मसंतः साहसं मेऽल्पदृढमतेः ॥
च.—केशवप्रेरितेनाशु केशवेन कुयोनिना ॥ वारणस्याऽसीति [वारणस्यामसितीर्थ] गंगापुष्करसंनिधौ ।
मननायात्मनः पुण्यः सेव्यो भागवतैः सदा इति ॥

१७५ भागवतविचारः धरणीधरः ।

आ.—यैर्न श्रुतं भागवतं पुराणं नाराधितो यैः पुरुषः पुराणः ॥ प्राप्तं न तत्त्वं गुरुवक्तव्यं यैस्तेषां वृथा जन्म गतं नराणाम् ॥
च.—कुतस्त्राहशवचनबलेन सात्त्विकोपासनं बाध्यते किंच सर्वधर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रजेत्यनेन तदितरसर्वधर्माणां
त्याज्यत्वोपदेशात् येप्यन्यदेवताभक्ता यजन्ते श्रद्धयान्विताः ॥ तेषां मामेव कीर्तय परं त्वविधिपूर्वकमित्यनेन तदितरवि-
धीनामप्रसक्तत्वावगमात् परं त्वविधिपूर्वकमित्युक्तेरप्राशस्त्यमवगम्यमानं दुर्निवारमिति संक्षेपः ॥ इति भागवतविचारो
धरणीधरपंयकूर्मीचलीयकृतः ॥

१७६ भागवतसिद्धान्तविजयवादः-रामकृष्णभट्टः ।

आ.—श्रीमद्भिरधराशीश[धीश]पादांबुजरजःकणाः ॥ प्रसीदंतु सदा भक्तस्त्वांतानंतसुखाब्धयः ॥ १ ॥
च.—श्रीमद्भागवतोत्कर्षो यथार्थोयं निरूपितः ॥ तेन प्रसीदतां श्रीमत्कृष्णः सत्यार्यरक्षकः ॥ इति ०

१७७ भार्गवीयं पुराणम् ।

आ.—यस्य हिरदवक्त्राद्याः पारिषद्याः परश्शतम् । विघ्नान्निघ्नंति भजतां विश्वक्सेनं तमाश्रये ॥
श्रीशौनकादयः । सर्वधर्मार्थतत्त्वज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ॥ तत्त्वार्थविदुषां श्रेष्ठ सूत द्वैपायनप्रिय ॥
च.—इत्येतदाख्यानमनुत्तमं शुभं योगीश्वराणां महतां मनोहरम् ॥ भक्त्या नरो यः शृणुयात्पठेद्वा सौभाग्यवान्गच्छति तत्परं पदम् ॥
इति श्रीमद्भगवद् उपपुराणे उत्तरखंडे नरनारायणसंवादे महायोगिमाहात्म्ये चत्वारिंशोऽध्यायः ।

१७८ वाशिष्ठं लैंगपुराणम् ।

आ.—श्रीमत्कैलासमागम्य वशिष्ठो वेदविन्मुनिः ॥ तपश्चचार सत्कर्मनिरतो नियतेन्द्रियः ॥
दिव्यं वर्षसहस्रं तु बायुभक्षोऽग्निमध्यगः ॥ श्रीमत्पंचाक्षरं साक्षाच्छतवृद्धि[श्रीय]मध्यगम् ॥

च.—यत्प्रसादेन विज्ञानं ययावज्जायते नृणाम् ॥ तं वंदे पण्मुखं देवं ज्ञानशक्तिधरं परम् ॥
यस्य प्रसादलेशस्य लबलाभवलेन तु ॥ सर्वसिद्धिप्रयत्नेन तं नमामि विनायकम् ॥
इति श्रीउपपुराणे वाशिष्ठैर्मैत्रेयाद्वादशोऽध्यायः ।

१७९ विष्णुपुराणसारसंग्रहः सटीकः-टी० श्रीधरः ।

आ.—पराशरं मुनिवरं कृतपूर्वाहणिकक्रियम् । मैत्रेयः परिपप्रच्छ प्रणिपत्याभिवाद्य च ॥
त्वत्तो हि वेदाध्ययनमधीतमखिलं गुरो ॥ धर्मशास्त्राणि सर्वाणि वेदाङ्गानि यथाक्रमम् ॥
टी.—श्रीबिन्दुमाधवं वन्दे परमानन्दविग्रहम् ॥ वाचं विश्वेश्वरं गंगां पराशरमुखान्मुनीन् ॥
श्रीमच्चिन्मुखयोगिमुख्यरचितव्याख्या निरीक्ष्य स्फुटं तन्मार्गेण सुबोधसंग्रहवतीमात्मप्रकाशाभिधाम् ॥
श्रीमद्विष्णुपुराणसारविवृतिं कर्त्ता यतिः श्रीधरस्वामी सहस्रपादपद्मधुपः साध्वः [साधुः] स्वधीशुद्धये ॥

१८० सांबपुराणम् ।

आ.—नमः सवित्रे जगदेकचक्षुषे जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतवे ॥ त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे विरंचिनारायणशंकरात्मने ॥
च.—भास्करेण हि यत्प्रोक्तं सांबाय लवणाभसि ॥ बृहद्वलाय विश्वासैस्तत्सर्वं कथयामि ते ॥
श्रवणकलितसाम्बो भानुदेवप्रसादाद्भवति विजितकामः कामिनीकेलिपालः ॥
करुणविमलमूर्तिर्धूर्तपापप्रचंडो बलितसकलभोगो याति लोकं च विष्णोः ॥
इति श्रीसाम्बपुराणं समाप्तम् ॥

१८१ कर्णसुधा-वा-मधुरिपुचरितम् ।

आ.—शेषे शेषशिरीषमार्दवमुषि श्रीरर्पयित्वा करौ निद्रालोर्नवविद्रुमाधरसुधास्वादानुबद्धस्पृहा ॥
शैथिल्यात्करयोर्वेपुर्मुरुरिपोः संप्राप्य सापत्रपा दोर्भिः स्वैः परिरभ्य कौस्तुभधृता पीतावरा पातु वः ॥ १ ॥
च.—कविशिवते [शतविदिते] प्रणमति विरते हरिपदनवसारसे ॥ मधुरिपुचरितं मधुरिमभरितं विलसतु कविमानसे ॥
इति कर्णसुधा ॥ कृतं न सुरुतं — — —

१८२ गीतगोविन्दं सटीकम्-टीकानाम-रसकदम्बकल्लोलिनी मू० जयदेवः टी०-भगवद्दासः ।

टी. च.—श्रीभोजदेवप्रभवस्य रामादेवीसुतश्रजियदेवकस्य ॥
पराप्सरादिप्रियबन्धुकण्ठे श्रीगीतगोविन्दकवित्वमस्तु ॥ ९२ ॥
प्रफुल्लभगवज्जनं रसकदम्बकल्लोलिनी प्रफुल्लयतु मोहने भजनतानसंवर्धिनी ॥

समस्तपदचातुरीवलितगीतगोविन्दतः प्रशस्तरसदीपिका मधुरपुञ्जमञ्जूषिका ॥ १ ॥
गीतगोविन्दतः षष्ठ्यन्तं पदं सार्वविभाक्तिकतसविधानात् । इति श्रीमद्वृन्दावनेधरीप्रियकचरणपङ्केरुहमकरंदास्वाद-
नपटुचंचरीकसंभाषणमध्वानन्दोद्दोलचलहृदयेन श्रीमद्भगवद्वासेन भगवज्जनपरितोषाय विरचितेयं रसकदम्बकल्लो-
लिनीं श्रीमद्रसवेदिभिर्भगवत्प्रियैरानन्दसंदोहसद्दीपिपरमोज्ज्वलरसावगाहिमनसाहर्निशं विचारणीया ॥
इति श्रीगीतगोविन्दस्य रसकदम्बकल्लोलिनी टीका समाप्ता ॥

१८३ गीतगोविन्दव्याख्या शशिलेखा-कृष्णदत्तः ।

आ.—प्रीतिं वः परमेश्वरः परहितः प्रीतिप्रसन्नः परामाधतां घनसारसुन्दरतरश्रीकस्य सा राधिका ॥
गौरी भूषणभूषणीयपदतामन्योन्यशोभापणाद्धैमीव प्रतिमासिताश्मजटिता प्राप्नोति यस्याङ्गगा ॥ १ ॥
विशदितशिवपक्षां गीतगोविन्दटीकां रचयति शशिलेखां मैथिलः कृष्णदत्तः ॥
इह न विविधटीकाव्यञ्जितः कृष्णपक्षो विवृत उभयपक्षैकभिधेयं पदं वा ॥ २ ॥
दोषान्वितापि कुटिलापि विमार्गगापि शुद्धयारपदं शिवपदं कथमप्यवाप्ता ॥
केषां विशेषविदुषामपि मोदमेषामाधास्यति स्फुटपदा भुवि चन्द्रलेखा ॥ ३ ॥
शैवं नाद्रियते सुवीरपि भक्तं प्रायोधुना वैष्णवः शैवो नैव च वैष्णवं निजनिजासद्वासनावासितः ॥
मत्वेत्यं मधुसूदनोपि मुरजित्पक्षे महिम्नः स्तुतिं व्याचख्यौ जयदेवसूक्तिमपि तां शैवे नयाम्यध्वनि ॥ ४ ॥
च.—कृष्णा कालिका तदेकतानो महेशः तस्मिन्नात्मा मनो यस्य शिवभक्तस्येत्यर्थः ॥ ८८ ॥
जिह्वा व्याली मुखविलतलादुलसन्ती दुरुक्तक्ष्वेदं यस्योद्भूतिं पिशुनस्यार्थनाभिः किमस्य ॥
जिह्वा यस्य प्रययति गुणानेव वक्त्रेन्दुवासात्पीयूषार्द्रा जगति सृजनस्यार्थनाभिः किमस्य ॥ १ ॥
इति श्रीमैथिलकृष्णदत्तविरचितायां श्रीगीतगोविन्दस्य श्रीशिवपक्षव्याख्यायां द्वादशः सर्गः ॥

१८४ गीतगोविन्दटीका साहित्यरत्नमाला-कमलाकरः ।

आ.—तव करकमलस्यां स्फाटिकीमक्षमालां नखकिरणविभिन्नां दाडिमीबीजबुद्ध्या ॥
अनुकलमनुकर्षन्येन कीरो निषिद्धः स भवतु मम भूत्यै वाणि ते मन्दहासः ॥ १ ॥.....
पदवाक्यप्रमाणेषु प्रतिवादिबिभेदनम् ॥ पितरं रङ्गनाथार्यं प्लालम्बां च नमाम्यहम् ॥ ५ ॥
श्रीगीतगोविन्दसमुद्रजानि सद्भाववद्भानि रसैकसूत्रे ॥ ग्रथ्नाति शेषः कमलाकरोयं परीक्षयतां तानि विदध्वराज्या ॥ ६ ॥
च.—यन्निर्त्यैवचनैर्विचित्रिञ्चिगिरिजाप्राणेशमुख्यैर्मुहुर्नानाकारविचारसारचतुरैर्नाद्यापि निश्चीयते ॥
यद्गानैर्जयदेवकाव्यघटितैर्मसूक्तिसंशोधितैराद्यां वस्तु चकास्ति चेतसि परं सारस्य सीमाजुषाम् ॥ १ ॥
मतिप्रसूता गहनार्थशास्त्रैः संवर्धिता सूक्तिकुमारिकेयम् ॥
औचित्यतारुण्यभरोल्लसन्ती कान्तं पतिं प्राप्य यशः प्रसूतम् [ति] ॥ २ ॥
इति श्रीशेषकमलाकरविरचितायां गीतगोविन्दव्याख्यायां साहित्यरत्नमालायां द्वादशः सर्गः ॥ समाप्तोयं ग्रन्थः ॥

१८५ गीतगोविन्दटीका रसमञ्जरी-शंकरमिश्रः ।

टी. आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ इह खलु निर्विघ्नपारिस्सितसमाप्त्यर्थमेतत्काव्यप्रतिपाद्यराधाभाषवकेलिस्मरणरूपं मङ्गलमादा
वाचरति—मेघैरित्यादि ॥

च.—एकतानेनन्यवृत्तिः । एकग्रेकायनावपीत्यमरः ॥

एतत्काव्यविवेचनप्रणयिनी य [णयनाद्य] त्संशयोन्मूलनात्पुण्यं यच्च हरिस्मृतेः प्रतिपदव्याख्यासु मे संचितम् ॥
तेन प्रीतमनास्तेनोतु सततं श्रेयो मम श्रीपतिः शश्वद्विद्वदशोच्यताप्रतिभवः [भुवः] श्रीशालिनाथस्य च ॥ १ ॥
इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीमद्देनेश्वरमिश्रात्मजमहामहे।पाध्यायश्रीशंकरमिश्रविरचितायां श्रीशालिनाथकारितायां गति-
गोविन्दटीकायां रसमञ्जरीनामधेयायां द्वादशः सर्गः ॥

१८६ गोवर्द्धनसप्तशतीसंक्षिप्तव्याख्या-गङ्गारामभट्टः ।

आ.—श्रीमद्व्रजाननं नत्वा कार्यसिद्धिकृतं [करं] नृणाम् ॥ गोवर्द्धनकृतार्याणां टीकां कुर्वे यथामति ॥ १ ॥

विघ्नविघाताय कृतं मंगलं शिक्षार्थमुपनिबध्नाति । पाणिग्रह इति ॥

च.—अमलपदमिति सर्वमवदातम् ॥ ५४ ॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणतारोपनामगंगारामभट्टविरचिता गोवर्द्धनसप्तशतीसंक्षिप्तव्याख्या समाप्ता ॥

१८७ गोविन्दलीलामृतम्-रघुनाथभट्टः ।

आ.—श्रीगोविन्दं ब्रजानन्दसंदोहामन्दमन्दिरम् ॥ वन्दे वृन्दावनानन्दं श्रीरावासङ्गनन्दनम् ॥ १ ॥

योऽज्ञानमतं भुवनं कपालरुद्धावयन्नप्यकरोत्प्रमतम् ॥ स्वप्रेमसंपत्सुधयाऽद्भुतेहं श्रीकृष्णचैतन्यममुं प्रपद्ये ॥ २ ॥

श्रीराधाप्राणबन्धोश्चरणकमलयोः केशशेषाद्यगम्या या साध्या प्रेमसेवा ब्रजचरितपरैर्गाढलौल्यैकलभ्या ॥

सा स्यात्प्राप्ताय यातां प्रार्थयितुमधुना मानसीमस्य सेवां भव्यां रागाध्वपान्यैर्व्रजमनुचरितं नैतियकं तस्य नौमि ॥ ३ ॥

कुञ्जं गोष्ठं निशान्ते प्रविशति कुरुते दोहनान्नाशनाद्यां प्रातः सायं च लीलां विहरति सखिभिः संगवे चारयन्गाः ॥

मध्याह्ने चाथ नक्तं विलसति विपिने राधयाद्वापराद्धे गोष्ठं याति प्रदोषे रमयति सुहृदो यः स कृष्णोऽवतान्नः ॥ ४ ॥

संसारामयहार्यपि प्रणयजोन्मादान्ध्यमोहादिकृच्छ्रश्चर्वितमप्यनल्परसदं देहादिद्वत्पुष्टिदम् ॥

यत्पीतं श्रुतिबाङ्मनोभिरनिशं तृष्णाप्रदं चाद्भुतं तज्जीयादमृतस्पृहाहरमिदं गोविन्दलीलामृतम् ॥ ५ ॥

च.—श्रीरूपदर्शितदिशा लिखिताष्टकालया श्रीराधिकेशकृतकेलिततिर्मयेयम् ॥

सेवास्य योग्यवपुषा निशमन्नचास्या रागाध्वसाधकजैनैर्मनसा विधेया ॥ ९४ ॥

पादारविन्दभृङ्गण श्रीरूपरघुनाथयोः ॥ कृष्णदासेन गोविन्दलीलामृतमिदं चितम् ॥ ९५ ॥

येरेतत्परिपीयते इति लसन्नुष्णातिरेकान्मुहुर्ब्रह्माद्यैरपि दुर्गमं ब्रजविधोर्लीलामृतं राधया ॥

वन्दारण्यविलासिनीकुमुदिनीवन्दस्य बन्धुव्रजे कारुण्यादचिरेण बाञ्छिततमं तेषां तनोतु स्वयम् ॥ ९६ ॥

श्रीचैतन्यपदारविन्दमधुपश्रीरूपसेवाकले दिष्टे श्रीरघुनाथदासकृतिना श्रीजीवसङ्गोद्भूते ॥

काव्ये श्रीरघुनाथभट्टवरजे गोविन्दलीलामृते सर्गायं रजनीविलासवलितः पूर्णस्वयोविशकः ॥ १ ॥

१८८ गौरिशंकरकीर्तिः-अमरकविः ।

आ.—श्रीः सौख्यं कीर्तिरायुः किल भवति नृणां यत्कृपालोकलेशात्
 च.—श्रीगौरिशंकरप्रोक्त्यै कृतो ग्रंथः सुशोभनः ॥ अमरेणेह कविना गौडविप्रवरेण वै ॥ २४ ॥
 जयसिंहपुरस्येन माधवेंद्रादिसेविना ॥ नववेदवसुक्षमाभिर्मिते संवत्सरे शुभे ॥ २५ ॥ .....
 २७ इत्यमरकविकृतौ श्रीगौरिशंकरकीर्तिनामकाव्ये एकादशः सर्गः ॥

१८९ दशकुमारशेषः-चक्रपाणिदीक्षितः ।

आ.—भजे भवनिषेवितं भवनमेकमुच्चैः श्रियांमपारकरूणामयं परमधामरामाश्रितम् ॥
 अनन्तचरणं हृदां परिविभाव्य रामायणं तनोति सुखमक्षयं जगति यस्य पारायणम् ॥ १ ॥
 देवीमूर्तिं शांभवीं वाङ्मयीं तां वार्च्यातीता शब्दचित्रार्थचित्रा ॥
 नव्यानव्या यातिभव्या कवीनामाविर्भूता संमदानादधाति ॥ २ ॥
 व्याकुर्वणेऽशेषशेषप्रबंधान्नास्येनादुर्यत्र शेषाद्विशेषम् ॥ कात्या कीर्त्या प्रज्ञया चंद्रमौलिजातं वंदे दीक्षितं चंद्रमौलिम् ॥ ३ ॥
 कुशला मतिः किमीया निमणिं दशकुमारशेषस्य ॥ अन्तेवासिभिरनिशं प्रेरितबुद्धिर्ममात्र निर्मिता ॥ ४ ॥
 अयानंदपूर्णमानसोऽमानसोमकांतिः सुश्रुतविश्रुतचरित्रोमित्रोदय
 च.—सुखान्यनुभवन्मुचिरमाननंद ॥
 इति श्रीदीक्षितचक्रपाणिविरचिते दशकुमारशेषे पंचम उच्छ्वासः ॥ ५ ॥

१९० नलोदयदीपिका-गोविन्दभट्टः ।

आ.—अपारविद्योदधिपारमेतुं सेतुं सुरेन्द्रादिशुभैकहेतुम् ॥ हेरम्बहेतोभि[हेतौ धि]षणाभिलाषं हेरम्बसेवां समुपाश्रयन्तु ॥ १ ॥
 प्रायो नलोदयमिदं निपुणैकगम्यं नानारसैकनिलयं यमकातिरम्यम् ॥
 व्याख्यां विना न सुखबोधविधाय काव्यं धारः [विधायि काव्यं धीरः] पयस्तरु कश्चरणेन नाव्यम् ॥ २ ॥
 अस्यानवद्यतरपद्यमनोहरस्य व्याख्याकृतेऽहमधिकं प्रयते वरस्य ॥
 विश्वस्य मार्गमुपदर्शयतो नरस्य शंभुः स्मृतिं न किमु दर्शयिता नरस्य ॥ ३ ॥
 ग्रन्थारम्भे श्रीकृष्णस्मरणरूपमङ्गलमाचरति चतुर्भिः—हृदयेति ॥
 च.—ब्राह्मस्यैकगृहं बभूव भगवत्पादारविन्दद्वयोरालम्बेन्निकुले सुभाषितयु (जु) षां मान्यः स पीताम्बरः ॥
 तस्मा—व्यतिभानि भव्यभवताचातुर्यनव्यस्फुर— — — — — हृदिरनल्पतपसां श्रीनागनायाभिधः ॥ १ ॥
 — — — — — प्रथितबहुविद्यापरिचयो महादेवो देवत्रिपुररिपुमाराध्य विधिवत् ॥
 फलं लेभे लीलाविलसितकवित्वौ तनुजनी तयोर्गोविन्दाख्यो व्यरचयदिमां श्रेष्ठपदभाक् ॥ २ ॥
 इति श्रीगोविन्दभट्टविरचितायां कालिदासविरचितनलोदयदीपिकायां चतुर्थ आश्वासः ॥

१११ फाल्गुनशतकम्-रामचंद्रराज्ञो वैद्यः ।

- आ.—नमामि लिंगं भगमध्यदेशे विराजमानं मुसलप्रमाणम् ॥ आंदोलितं यस्य सहस्रवारं यातं पुनर्यच्च भगस्य पारम् ॥ १ ॥
 जंघाद्वयाभ्यंतरमध्यदेशे विराजमानं भगमप्रमाणम् ॥ उलूखलाकारगभीरदेशं सर्वसहातुल्यमभूरिकेशम् ॥ २ ॥
 च.—ये शृण्वन्ति पठन्ति वैद्यरचितं श्रीरामचंद्राज्ञया न्यायाकारविचारचारुकरणैः कामप्रदं नित्यशः ॥
 सर्वानंदकरं मनोहरतरं गद्यैः सुपद्यैस्तथा शृंगारस्य रसेन पूरिततरैस्ते चाप्नुवन्ति श्रियम् ॥ १०४ ॥
 इति श्रीवैद्यविरचितं फाल्गुनशतकं संपूर्णम् ॥

११२ भगवत्प्रसादचरितम्-दामोदरः ।

- आ.—श्रीकृष्णनाथ कर्णाकर दीनबन्धो भ्रातः पितः प्रसु विधेहि दयामुपेहि ॥
 श्रुत्वेति कौरवसभागतयाज्ञसेनीशब्दं क्षणागतमशेषपतिं भजामः ॥ १ ॥.....
 इति सकलमुदन्तं भूपकल्याणरूपं विविधनृपतिदूताः स्वामिनश्चानुहस्यैः ॥
 झटिति समभिनिन्युः सोपि कर्तव्यमानी गजरथहयसंघैर्नागसाख्यं प्रतस्थे ॥ ५४ ॥
 यन्माता यमुनाधरीकृतसतीव्राता चरित्रैः पिता सत्कीर्तिर्द्विजदेवपूजनपरः श्रीविश्वनाथस्तथा ॥
 तेन श्रीनरसिंहचिन्तनकले दामोदरेणोदिते काव्ये श्रीभगवत्प्रसादचरिते सर्गोयमादिर्गतः ॥ १ ॥.....
 द्वितीयसर्गश्लोकाः ७२ तृ० ९९ च० ८१ पं० ५२ ष० ५२ स० ११७ अ० ४६ न० १०६ द० ८२
 इति श्रीचतुर्दशपरिखामण्डलमण्डितभूमण्डलमण्डनविद्वन्मुकुटमाणिक्यकविवरश्रीदवडघायोपनाम्नो दादाजीविश्वनाथ—
 (सुतदामोदर) स्य कृतौ श्रीभगवत्प्रसादचरिते महाकाव्ये कल्याणाङ्गे दशमः सर्गः ॥ ए० ११३ द्वा० १०५
 त्र० ८२ च० ४४ पं० ४४ षो० ३९ स० ४९ अ० ४० एकोन० ६९”
 च.—ते तीर्त्वेति दुरोदराब्धिमतवीवासादिकं बाहुभिः क्रूरग्राहगतैरनच्छमतलस्पर्शं परं भोजिरे ॥
 कल्याणं विनिपात्य शत्रुनिचयं शस्त्रैः स्वराज्यं तदा किं वा श्रीभगवत्प्रसादचरिते सिद्धे ब्रवाप्यं नृणाम् ॥ ९३ ॥
 यन्माता— — काव्ये श्रीभगवत्प्रसादचरिते सर्गस्तु विशो गतः ॥ २० ॥

११३ मनोबलंबिका-मुकुंददासः ।

- आ.—श्रीरूपवाणीमाधुर्यवृंदा [श्रीरूप हे श्री] वृंदा वनांतरे.....
 च.—श्रीरूपे श्री रघुनाथदास श्रीकर्णपूराभिध कृष्णदास ॥ युष्मन्मुखांभोजाविनिःसृतानि पद्यानि मे हृदयनिश स्फुरंतु ॥
 युष्मत्पदांभोजरजोनुवर्तिना मुकुंददासेन मनोबलंबिका ॥ गोविंदलीलामृतदर्शितक्रमात्पद्यानि संगृह्य मया विनिर्मिता ॥
 इति मनोबलंबिकायां निशीयविलासो नामोऽष्टमो विषयः ॥

११४ मृगाङ्कशतकम्-कंकणः ।

- आ.—जेतुं त्रिभुवनमाखिलं स्फटिकगणेशं तुषारकरबिम्बम् ॥ बिल्वदलैरर्चितवांसादिह कलङ्कं विशङ्कन्ते ॥ १ ॥
 च.—बिभुदधितण्डुलपिण्डं लाञ्छनवदलं विविर्वहति ॥ अहह चिरादिह सूते कमपि कुमारं स्मरं रजनी ॥ १ ॥

इति कविकङ्कणभणितं शतकं तनुतां मृगाङ्गस्य ॥ रुचिमचिरादिव ककुभामुदयो मृगाङ्गस्य ॥
इति श्रीकविकङ्कणभणितं मृगाङ्गशतकं समाप्तम् ॥

११५ मेघदूतटीका बालप्रबोधिनी-स्थिरदेवः ।

आ.—करुणायणपूर्णेः करुणाकटाक्षैः काशीपुरे कामपि कामवल्लीम् ॥ सीमानमुच्चैः सुतवत्सलानां समाद्रिये मातरमद्रिकन्याम् ॥ १ ॥
काशीविश्वेशचरणौ प्रणम्याभीष्टसिद्धये ॥ क्रियते मेघदूतस्य टीका बालप्रबोधिनी ॥
तत्रादौ चिकीर्षितस्य काव्यस्य
च.—उद्गासिताखिलपदानिह [पदामिह] मेघदूतकाव्ये प्रबुद्धरत्नबन्धुरभावभाजि ॥
सज्जीभवद्गुणकथां स्थिरदेवनामा टीकांमिमामकृत कीर्तिमिव प्रसन्नाम् ॥ १ ॥
इति श्रीसरस्वतीशृङ्गारहारोपाख्याने महाकाव्ये कविराजकालिदासकृतौ स्थिरदेवकृतिरियं टीका संपूर्णा ॥

११६ युधिष्ठिरविजयकाव्यटीका पदबोधिनी-रघुरामः ।

आ.—जयति सिद्धिकरः कमलपतिः सकललोकहिताय धुरंधरः ॥
नम तमेवं मनः प्रथमं प्रभुं यदि तवास्ति पिपावीयिषा [यियावयिषा] त्मनि ॥ १ ॥
नत्वा शिवं गणेशं च वाग्देवीं च गुरुनपि ॥ क्रियते रघुरामेण बालार्थं पदबोधिनी ॥

११७ लक्ष्मीसरस्वतीविवादः-रामानन्दः ।

आ.—ब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रमुख्यत्रिदशपरिवृढश्रेणिभास्वत्सुधर्मा सिन्धोरावर्तसान्द्रध्वनिरिव विलसद्गद्यपद्यप्रवाहः ॥
नानालंकारच्छन्दोगुणारिमगुणग्रामविश्रामबन्धुः श्रीभारत्योर्विवादः कलयतु सततं शर्म निर्मत्सराणाम् ॥ १ ॥
च.—अब्दे स्वश्रुतिसागरेन्दु (१७४०) कलिते पक्षे बलक्षेत्रे सन्मास्याधिनके हरेः शुभतियौ श्रीमद्गुरोर्वासरे ॥
श्रीवाण्योरिह तीर्थराजनगरे सद्वादमत्यद्भुतं रामानन्दसुधीश्वकार विदुषां निर्मत्सराणां मुदे ॥
एतस्मिन्मम गद्यपद्यरचनामाधुर्यमोदप्रदे श्रीवाण्योरितरेतरोक्तिगहने वादे मदीयं बुधाः ॥
स्यादेवानवधानतः खलु यथा स्वेनाध्वना गच्छतां तद्वन्मे स्वबलं तदत्र कृतिभिः क्षन्तव्यमित्यञ्जलिः ॥
इति श्रीमत्सरयूपारीणपण्डितधुरीणमहाकुलीनश्रीमन्निपाठिमधुकरसत्संताननिपाठिरामानन्दशर्मविनिर्मितो लक्ष्मीसरस्व-
त्योर्विवादः समाप्तः ॥

११८ वखतेशरहस्यकाव्यम्-माणिक्यमैथिलः ।

आ.—स जयति वखतेशभूमिपालो हरिरिव संप्रति पुंडरीकनेत्रः ।
च.—संप्रति राजते ॥ ३७ ॥ इति श्रीमाणिक्यमैथिलकृते श्रीवखतेशरहस्ये गृहागमनं नाम सप्तमः सर्गः ॥

१९९ वाराणसीदर्पणः-सुन्दरः ।

आ.—नत्वा श्रीगुरुपादपद्मयुगलं स्मृत्वा परं श्यामलं

च.—प्रीमद्राघवसूनुसुन्दरकृते वाराणसीदर्पणे श्रीमच्छंकरशंकरीपदयुगप्रत्यक्षभावोदघौ ॥

श्रीमद्द्रुसुसंख्ययाभिगणितः कालेशकंठच्छविर्विश्वेशोत्तमनाम सर्वचरमः काव्ये प्रसादः शिवः ॥ २६ ॥

विश्वेशोत्तममूर्तिदेविमहिता[तं] दिव्यैरहोभिर्पुदा सत्यं श्रीरसविधनायगणिते चाब्दे गुरौ वासरे ॥

आषाढोत्तममासशुद्धसरसे पक्षे तिथिः पंचमी तस्यां राघवसूनुना कृतमिदं वाराणसीदर्पणम् ॥

२०० विनयसिंहकीर्तिरथः-गार्गादीनः ।

आ.—सदरविदरार्षे शशिभूषणं गुरुनिदेशबुधं कृतमंगलम् । कविरमंदमुदे प्रतिवासरं द्रुतविलंबितविधसुजं भजे ॥ १ ॥

च.—जनयतु चेतसि संमदं कवीनाम् ॥ ३४ ॥

इति श्रीगार्गादीनविरचिते श्रीरावराजविनयसिंहकीर्तिरथे काव्ये पंचमः सर्गः ॥

२०१ ब्रजविलासस्तवः ।

आ.—प्रतिष्ठारज्जुभिर्बद्धं कामाद्यैर्वर्त्मधातिभिः ॥ छित्वा ताः संहरंतस्तानघोरैः पांडु मां भटाः ॥ १ ॥

च.—मुहुः कुतुकसंभृताः परिपठन्ति ये बल्लु तत्समं परिकरेर्दृढं मियुनमत्र पश्यन्ति ते १०५ ॥

इति श्रीब्रजविलासस्तवः समाप्तः

२०२ शंभुमतिविलासः-शंभुमिश्रः ।

आ.—कश्चिद्विजो भरतवर्षमिमं ध्रुमिन्वा

च.—संवत्सरैकानिगमेभ्यश्चाकसंख्ये शाकेब्धिचंद्रहयभूमियुते च ज्येष्ठे ॥

कुद्धां रवावमृतभूवनसंनिकर्षे काव्यं हयास्यरूपया परिपूर्तिमागात् ॥ १०६ ॥

इति श्रीमन्मारायणचरणनलिनद्विरेफश्रीनिवासाचार्यशिष्यमिश्रशंभुविरचिते शंभुमतिविलासाख्ये महाकाव्ये चार्वाका-

दिनिराकरणविप्रमथुराप्रवेशादिवर्णनं नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

२०३ शालिवाहनसप्तशत्याष्टीका-गोविन्दशर्मा ।

आ.—आसीन्मनस्वी पल्लिचोभवशो वागीश्वरः श्रोत्रियमंडलीनाम् ॥

मान्यस्त ब्रूजो [नृजो] भवदस्य धन्यो गोविंदशर्मा बहुपुण्यकर्मा ॥ १ ॥

इतोभवदयं महीबल्यकामदेवः श्रियां मनोहरमहोदयो निखिलदानदेवदुमः ॥

करोति च चतुर्थीकां मुनिशतीयटीकामिमां नियुज्य हरिता (त) जं विविधविद्यपीतांबरम् ॥

२०४ संगीतरघुनन्दनं सटीकम्-विश्वनाथसिंहः ।

टी. आ.—वन्दे तत्पदकमलं यस्य मरन्दः पुनाति जगदखिलम् ॥ उपलं परागलेशश्चेतनतां शीघ्रमानयति ॥ १ ॥

राजेन्द्रनन्दनविलोचनचञ्चरीकसंसेव्यमानवदनाम्बुरुहां सखीभिः ॥

स्वीयप्रभाजितरमा [मां] रुचिभिः परीतां रासेश्वरीं हृदि भजे निमिराजपुत्रीम् ॥ २ ॥.....

स्नेतारामरुहस्यं मां बोधयन्ति हृदम्बुजे ॥ स्थितास्तान्हरिरूपाञ्जलीप्रियादासगुरुभजे ॥ ६ ॥

नत्वा गौरीशपादाब्जं टीका व्यङ्ग्यार्थचन्द्रिका ॥ श्रीरामरसरसिकविनोदाय विधीयते ॥ ७ ॥

मू. आ.—रामप्रेमपयोर्धिवर्धनविधुः शृङ्गारसारास्पदं संसारार्णवदासतारणतर्मायातमोदीपिका ॥

विद्युद्वासुखवृन्दवर्षणकरी कादम्बिनी काप्यसौ मदृत्कंजनिवासिनी विजयतां श्रीजानकी सर्वदा ॥ १ ॥.....

विन्ध्ये रिपुगर्जसिंहो जयसिंहो राजसिंहोस्ति ॥ तनुते तस्य तनूजो ग्रन्थं संगीतरघुनन्दनाख्यम् ॥ ८ ॥

२०५ सभ्याभरणम् सटीकम्-भट्टरामचन्द्रः ।

आ.—स्मरामो रामचंद्रस्य पदपंकजमंजसा ॥ यद्रजोरजिता लेभे शिलापि गिरमुज्वलाम् ॥ १ ॥

यत्कृपालवलीलाया सखी वाग्देवता स्वयम् ॥ तस्मै श्रीविश्वनाथाय ताताय गुरवे नमः ॥ २ ॥

आख्यातुमिव यः स्वस्माच्चतुर्दशजगज्जनिम् ॥ तावन्ति मुनये सूत्राण्युक्तवांस्तं नुमः शिवम् ॥ ३ ॥

प्रथमं विदिताम्रायः संज्ञारूपाण्यनेकधा ॥ व्यधत् वेधा इव यस्तस्मै पाणिनये नमः ॥ ४ ॥

यः पाणिनीयार्थमणीनुक्तार्थितादिघर्षणैः ॥ संस्कृतानर्थसाक्षके तं वार्तिककृतं भजे ॥ ५ ॥

रूपयाऽकृत सुकृति यः स्वादिवादर्थत्रयव्यक्तिम् ॥ भुजगपतेरवतारं प्रणतोस्मि पतंजलिं तमहम् ॥ ६ ॥

पाणिनीयार्थकनकैः कलितश्लेषमौक्तिकैः ॥ तन्यते रामचन्द्रेण सभ्याभरणमुत्तमम् ॥ ७ ॥

काव्यस्य गुणदोषौ तु नात्र शक्यौ बुधा यतः ॥ सूक्तिव्याजेन शास्त्रार्थस्मृतयेऽयमुपक्रमः ॥ ८ ॥

रक्षोहानिनिषाविष्कृतकृतधर्मस्थितिर्जगति ॥ व्याकरणागमरहितोऽवतार इव सप्तमो जयति ॥ ९ ॥

च.—अष्टाध्याय्यंतिमं सूत्रं तद्विचारणाय स्वरूपं प्राप्यते तथा वस्तुतो ब्रह्मैवसन्ननिर्वाच्यानाद्यविद्याविलासेन जीवतां गतः

कोविदः पंडितो मनो यदि संवृतं विषयाभिलाषशून्यं जातं तदा तत्त्वमसीत्यादिवेदांतवाक्यविचारणाय पुनः

स्वरूपमस्त्रं नन्दमधिगम्य निर्वृतो वीतशोकः को न स्यादित्यर्थः ॥ ४ ॥ इति श्री(क)मलाकरभट्टविश्वनाथसूनुभट्ट-

रामचन्द्रकृते सभ्याभरणे रामचन्द्रपंडितकृततटीकायां च प्रकीर्णकनामा नवम उल्लासः ॥ स० ॥

२०६ हरचरितचिन्तामणिः-राजानकजयरथः ।

आ.—दृष्यद्भेदभुजगदूषितहरिब्रह्मादि.....कृत्यस्वात्मनि पावके मम परा दृष्टिः स्फुरत्सैश्वरी ॥ १ ॥

च.—वनाश्रयणीमौत्रेण जन्म विच्छिद्यते यदि ॥ तर्हि लोकैः प्रशंस्यन्ते ग्रामपक्षिमृगादयः ॥

२०७ हंसदूतं सटीकम्-मू० टी० श्रीरूपगोस्वामी ।

मू. आ.—दुकूलं बिभ्राणो दलितहरेरितालद्युतिहरं जपापुष्पश्रेणीरुचिररुचिरपादाम्बुजतलः ॥

तमालश्यामाङ्गो दरहसितलीलाञ्जितमुखः परानन्दाभोगः स्फुरतु हृदि मे कोपि पुरुषः ॥ १ ॥

टी. आ.—दलितः खण्डितो हरितालस्य द्युतिभरः कान्त्यतिशयो येन ।

च. मू.—रसानामाधारैरपरिचितदोषः सुहृदयैर्मुरारतिक्तीडावलनिविडरूपार्पितगुणाः ॥

प्रबन्धोयं बन्धोरखिलजगतां तस्य सहसा प्रभोरन्तः सान्द्रां प्रमद— — — — पल्लवयितुम् ॥ १४२ ॥

इति श्रीमद्रूपगोस्वामिना विरचितं हंसदूतौख्यं महाकाव्यं समाप्तम् ॥

२०८ हरिविलासकाव्यम्-लोलिम्बराजः ।

आ.—रचयति सहसा यच्चित्रमेतं प्रपञ्चं प्रशमयति च तद्वत्केनचिरकौतुकेन ॥

अविदितमपरैस्त्र्यण्डमुण्डादिनानादनुजदलनदक्षं शर्वैस्वैस्वमव्यात् ॥ १ ॥

च.—नानागुणैरवनिमण्डलमण्डनस्य श्रोसूर्यसूनुहरिभूमिभुजो नियोगात् ॥

त्रैलोक्यकौतुककरं क्रियते स्म काव्यं लोलिम्बराजकविना कविनायकेन ॥ ५६ ॥

इति श्रीमत्सूर्यपण्डितकुलालकारश्रीहरिहरमहाराजधिराजोद्द्योतितलोलिम्बराजविरचिते हरिविलासे महाकाव्ये कंसवधोनाम पञ्चमः सर्गः ॥

२०९ आनन्दवृन्दावनचम्पूः सटीका मू० टी० कर्णपूरकविः ।

टी. आ.—वत्सास्वाद्य मुहुः स्वया रसनया प्रापय्य सत्काव्यतां देयं भक्तजनेषु भाविषु सुरैर्दुष्प्राप्यमेतत्त्वया ॥

इत्याज्ञापयतेव येन निदधे श्रीकर्णपूरानने बाल्ये स्वांघ्रिदलामृतं गतिरसौ चैतन्यचंद्रोस्तु नः ॥

नितांतनैसर्गिककृष्णसारलीलादयमुच्चैः पदमात्मनीनम् ॥ श्रीरूपसंमत्यनुकूलमेव पर्वैः श्रितं संश्रयते सुमेधाः ॥

नंदोत्सवादिरासांतां होलादोलादिकाधिकां ॥ श्रीकृष्णलीलां जग्रथ कर्णपूरो महाकविः ॥

एकेन स्तवकेनाहं वृंदारण्यं तदात्तदम् ॥ बाल्यलीलां ततः पङ्क्तिः प्रादुर्भावमुखां हरेः ॥

ततस्तु पंचदशभिर्लीलां कैशोरवर्तिनीम् ॥ एवं द्वयधिकया चम्पूर्विशत्या स्तवकैः कृता ॥

अथ सोयं कविमुकुटमाणिरास्वादितचरणसौरस्यं पुनरपि मनोमधुपराजिनोपभुज्यमानापूर्वं नवनवमाधुर्यसंपत्तिश्रीभ-
गवच्चरणकमलमानंदविशेन वंदमान एव तन्निदेशपरममंगलसुधापरंपरयानिर्णीयमाने प्रत्यूहतापानुद्गमगमकेपि प्रबधे
सदाचारसमानार्थमवश्यं कर्तव्यं मंगलाचरणमप्यनुसंजयति ॥ वंदे इति

मू. आ.—वृंदे कृष्णपदारविंदयुगलं यस्मिन्कुरंगीदृशां

च.—चैतन्यकृष्णकरुणोदितवाग्बिभूतिस्तन्मात्रजीवनधनस्य जनस्य पुत्रः ॥

श्रीनाथपादकमलस्मृतिशुद्धबुद्धिश्रंपमिमां रचितवान्कविकर्णपूरः ॥ ६१ ॥

इत्यानंदवृन्दावने कैशोरलीलालताविस्तारे दीलोत्सवो नाम द्वाविंशतिः स्तवकः ॥ समाप्तश्चायमानंदवृन्दावनाभिधो ग्रंथः ॥

टी. च.—तन्मात्रजीवनधनस्य श्रीशिवानंदसेनस्य ॥ ६१ ॥ इत्यानंदवृन्दावनटीकायां सुखवर्तिन्यां द्वाविंशतिः स्तवकसंगमनम् ।

संतः संतः शंतमे [संतः संतु शंतसमा] हितहितप्रारंभसंभाविताः सर्वेषामपि किं पुनर्भैम नभच्छीर्ष्णः स्वधृष्णग्धियः ।

तेनैषां क्षणमीक्षणक्षणमियं टीका न किं लप्स्यते शुद्धिं बुद्धिमतां मतामथ ततः प्रायैव राजिष्यते ॥

२१० कृष्णलीलाशृङ्गारः-वैद्यनाथः ।

आ.-विविधभूमिकया विबुधोत्सवं समतनोद्यद्वाहृतलीलया ॥ कलितपीतपटः कुतुकी नटः स सुखमातनुतां भवतां हरिः ॥ १ ॥

च.-आतन्वाना प्रमोदं सहृदयहृदये सा समुल्लासहेतुः ॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे चतुर्थीकः ॥ ४ ॥ संपूर्णा चैवम् ॥
तद्सदुपाख्यवैद्यनाथकृता श्रीकृष्णलीलानाम शृंगारनाटकम् ॥

२११ मुक्ताचरितनाटकम्-कृष्णकविः ।

आ.-कंदर्पकोटिरभ्याय स्फुरदिदीवरत्विषे ॥ जगन्मोहनलीलाय नमो गोपेन्द्रसूनवे ॥ १ ॥

च.-आददानस्तृणं दंतैरिदं याचे पुनः पुनः ॥ श्रीमद्रूपपदांभोजधूलिभूयां भवे भवे ॥

यस्याज्ञा सुधया प्रबोधितधिया मुक्ताचरित्रैर्मया गुह्य [चैः] पुष्पभरैर्व्यधायि य इह श्रीरूपसंशिक्षया ॥

जीवाख्यस्य मदेकजीविततनोस्तस्यैव दृक्पटपदीघ्राणैस्तं परिभूषितं तु तनुतां तत्केलिशीघ्रतुक्धीः ॥

मुक्ताचरितपुष्पौघैर्गुच्छं गुफितमद्भुतम् ॥ वसंतयतु सस्नेहाच्छीमद्रूपगणो रहः ॥

यस्य संगलवतोद्भुता मया मौक्तिकोत्तमकथा प्रचारिता ॥ तस्य कृष्णकविभूपतेर्ब्रजे संगतिर्भवतु मे भवे भवे ॥

इति मुक्ताचरितं समाप्तम् ॥

२१२ राधामाधवनाटकम् ।

आ.-राकाकैरवबंधुबंधुरमुखो बन्धूकवर्णाद्वर-

च.-सतृष्णः श्रीकृष्णो विषयमृगतृष्णां हरतु वः ॥

इति श्रीराधामाधवनामधेयनाटके सानन्दगोविन्दो नाम सप्तमोऽंकः ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थसंदर्भः ।

२१३ रामाभ्युदयनाटकम्-रामदेवः ।

आ.-विधोऽस्मिन्निशाविसास्तिमिरं दूरं निरस्यादरात्- - - - -

तदद्य देव श्रीत्रिपुरुषायतनमनुकौमुदीमहोत्सवमिलितं यात्रिकजनमभिनवरूपकाभिनयेन विनोदयितुमिच्छामि ॥

परिक्रम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य आर्य इतस्तावत् ॥ प्रवश्य । नटी० ॥

एसन्न आणवेदु अज्जो को णिओओ अणुचिठ्ठिअदु त्ति ॥

सूत्र० आर्ये विदितमेव तावद्भवत्या ।

अस्ति ध्वस्तस्तैरिविपिनप्रोद्यत्प्रतापानलज्वालाविमलीकृतत्रिभुवनः श्रीरामदेवात्मजः ।

आयुष्मानवनीवनीपकमनःसंकल्पकल्पद्रुमो मेरुः स्मेरयशःप्रसूनपटलप्रांल्लासितोर्वीतलः ॥ ३ ॥

अपि च । रणक्षोणीरंगप्रसूतमरविपक्षसितिभुजो भुजादंडोदंचतरसमरकंडूभरहरः ॥

शरद्राकाकारमणकिरणालिश्रुचि [कारैर्मणिकिरणजालैःसुवि] लसद्यशः श्रीः श्रीमेरुः कथमिव हि वण्यः कविजनैः ॥ ४ ॥

तेन च प्रबलरिपुकुलजलधिसंशोषणागरत्येन त्रिविधवीरचूडामणिना महाराजश्रीमेरुदेवेन समादिष्टोऽस्मि ॥

यथा सरसकविना व्यासश्रीरामदेवेन विरचितमभिनवं रामाभ्युदयं नाम छायानाटकमभिनीयमानं निरूपमानं
निरूपयितुमिच्छामः ।

च.—विलसतु विमलः कोपि वार्चा विलासः ॥ ३०

इति परिक्रम्य निष्क्रान्ताः सर्वे ॥ द्वितीयौकः समाप्तः ॥

२१४ हृदयविनोदनाख्यं प्रहसनम्-कविपण्डितः ।

आ.—उद्वेलवारिनिधिमध्यनिमग्नपृथ्वीनिष्कर्षणप्रकटिताद्भुतविक्रमोपि ॥

उन्मानपीठहरणादनुभूतस्वेदः शर्मानिशां दिशतु मुग्धकुमारमूर्तिः ॥ १ ॥

नन्द्यंते सूत्रधारः.....

जमदग्निपतिरथशौरिवुदेल्प्रभवेषु राम इति नाम समानम् ।

प्रथितास्त्रयोपि जयनीतिबलैस्त्रिभिरेव चान्य इति कश्चन भेदः ॥ ८ ॥

नटी-अञ्जउत को तस्स राभसूणो गुणरासिणो संकलेदुं सकुणोदि यस्स रामसाही रामसाहिति सद्दो मंडाहदक-
साणसद्द व्व चिरं णज्जावि विरमदि ।

मूत्र० प्रसह्य संग्रामयतो विविक्षन्संग्रामसाहीति पदेन रूढः ॥ तस्यात्मजः पांडुतनूजकाव्यः (कल्पः) संग्रामनिःशंकमना
बभूव ॥ नटी० तदो तदो ॥

मूत्र० पुनरभूद्भारतसिंह इति राजसिंहः

च.—नोदुगैः कलिकालदोपनिकरैर्विधं पराभूयतां काम्थं कर्मफलोदयाय विदुषामस्त्वैहिकामुष्मिकम् ॥

राजानः परिपालयंतु वसुधां काव्येषु सत्प्रीतयः साधूनां प्रणिधानमेतु हृदयं साक्षात्परब्रह्मणि ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥ द्वितीयौकः ॥

द्वयंक्यं प्रहसनमेतद्विचितं कविपण्डितेन सत्कविना ॥ आपादकृष्णपक्षे नवभ्यां कुजयतायाम् ॥

इति श्रीहृदयविनोदनाख्यं प्रहसनं समाप्तिमगमत् ॥

२१५ अलंकारकुलप्रदीपः-विश्वनाथः ।

आ.—उन्नमः सकलगोषवधूनां स्वात्मनि प्रवर्णितप्रणयाय ॥ घर्भवासरगमावसरोद्यद्धारिवाहचिराय (चिराय) ॥ १ ॥

विधाय वाचस्पतये धराया लक्ष्मीधरायाभिमतं प्रणामम् ॥ विश्वेश्वरोर्थे विशदं वितन्वन्करोत्यलंकारकुलप्रदीपम् ॥ २ ॥

च.—पुरातनानप्यधुनातनांश्च महानिबन्धानवधार्य सम्यक् ॥ अयं कृतोऽलंकरणप्रदीपो विद्व(त्स)मानैर्बहुमाननीयः ॥

श्रीमन्महीमहिततत्तदसीमधिमन्मूर्धन्यताकलनसंगतधन्यताकः ॥

लक्ष्मीधरोयमुदसूत मुदं प्रसूतां विश्वेश्वरस्य कतिरस्य चिरस्य लोके ॥

२१६ अलंकारकौस्तुभः सटीकः-मू० टी० कविकर्णपूरगोस्वामी ।

— टी. आ.—अद्वैतप्रकटीकृतो नरहरिप्रेष्ठः स्वरूपप्रियो नित्यानन्दसखः सनातनगतिः श्रीरूपदत्तकेतनः ॥

लक्ष्मीप्राणपतिर्गदाधररसोच्छासी जगन्नाथभूः सांगोपांगसपार्षदः स जयतां देवः शचीनन्दनः ॥

अथ सोयं कविमुकुटमणिः श्रीकविकर्णपूरगोस्वामी स्वकृतश्लोकानां स्वयमेव व्याख्यामाह । ग्रंथारंभ इति ॥ परिभवा-
र्थकैजिधातुः सकर्मकः ॥

मू. आ.—ग्रंथारंभे स्वाभीष्टदेवतानामगुणकीर्तनात्मकं मंगलं

मू. च.—इत्यलंकारकौस्तुभे दोषप्रदर्शनो नाम दशमः किरणः ॥

श्रमेतः कर्णपूरस्य चरणावनिशं भजे ॥ निर्मितः कृष्णकंठार्हो येनालंकारकौस्तुभः ॥

टी. च.—यन्तु श्यामामृतं तत्पिबामः ॥ १४०० ॥ समाप्तेयं श्रीअलंकारकौस्तुभस्य टीका ॥

२१७ अलंकारमुक्तावली-विश्वेश्वरः ।

आ.—सन्मूलप्रकृतिः प्रकाशितशतानंदो दधानः क्षमां कृष्णोद्यापि सुमंतुनैकगुरुताशाली न यत्पूज्यताम् ।

सदृतिं दधदात्मभूतनयतारुंधते यस्य ताभाचार्यः प्रथमो गिरां विजयते विद्वान्स लक्ष्मीधरः ॥ १ ॥

नानापक्षविभावनकुतुकमलंकारकौस्तुभे कृत्वा ॥ सुखबोधाय शिशूनां क्रियते मुक्तावली तेषाम् ॥ २ ॥

च.—शब्दसभाजनसभाजनभाजनत्वम् ॥ १ ॥

श्रीमन्महीमहितततदसीमधीमन्मूर्धन्यताकलनसंगतधन्यताकः ।

लक्ष्मीधरोयमुदसूत मुदं प्रसूतां विश्वेश्वरस्य कृतिरस्य चिरस्य लोके ॥ २ ॥

इत्यलंकारमुक्तावली समाप्ता ॥

२१८ काव्यप्रकाशटीका-साहित्यचन्द्रः ।

आ.—पिबतोरपि सुस्मितामृतानि द्रुततृष्णाकुलयोरधिस्रुयु [धृष्णयू] नोः ।

विलसत्यसितांबुजच्छदाभा तडिदभ्रत्विपयोः कटाक्षवृष्टिः ॥ १ ॥

कुमारसूर्यो यदुवंशपंकजप्रकाशको मुद्रितवैरिकैरवः ॥ सुहृन्मनसोमतमांसि नाशयन्त्रजाजिरांतः समुदेतु सर्वदा ॥ २ ॥

सूर्याभिसोभाप्ये [सूर्याभिख्ये] गोकुलाधिशूनौ स्वेष्टां लीलां भूषणैर्वक्त्रुकामि ।

जातः क्षित्यां भारतैः सूत्रवृद्धैर्द्वैष्टि ध्वांतानेव साहित्यचन्द्रः ॥ ३ ॥

प्रारिप्सितस्य शास्त्रस्य निर्विघ्नां परिपूर्तिमिच्छन्भरतः सरस्वतीं प्रणमति ॥ नियतिकृतानियमरहिता

च.—शब्दस्य शक्त्याधिक्याच्छाब्दी व्यंजनेति व्यपदेशः ॥

इति श्रीसाहित्यचंद्रे शब्दनिरूपणं द्वितीयः किरणः ॥

२१९ काव्यप्रकाशव्याख्या साहित्यकौमुदी कृष्णानन्दिनीटीकसाहिता ।

आ.—प्रणम्य कृष्णं सर्वेशं श्रीवत्साद्युक्तिसंश्रयात् ॥ व्याख्यायतेऽतिसंक्षेपात्स्यं साहित्यकौमुदी ॥ १ ॥

सद्भिः पद्यैः कारिकाभारतीपर्यः शुद्धिं निन्ये तुच्छपद्यैरनच्छाः ॥

साहित्यांभोजनसञ्चरीकः सोयं विद्याभूषणोऽस्मान्पुनीताम् ॥ २ ॥

काव्यरसास्वादनाय वङ्गपुराणादिदृष्टां साहित्यप्रक्रियां भरतः संक्षिप्ताभिः कारकाभिर्निबन्ध । ता व्याचिख्यासुर्वाति-
न्मंगलमाचरति कारुण्यादिति

कारुण्याद्भजपतिराशु यस्य भेजे निर्धूताखिलवृजिनः परं प्रमोदम् ॥

चैतन्याकृतिमजितं जितं स्वभक्तैस्तवंदे भधुरिमसागरं मुरारिम् ॥ १ ॥

सूत्राणां भरतमुनीश्वरिणितानां वृत्तीनां मितवपुषां कृतौ ममास्याम् ।

लक्ष्याणां हरिगुणशालिनां च सत्त्वात्कुर्वंतु प्रैगुणधियो बतावधानम् ॥ २ ॥

निष्पत्यहप्रारीप्सितपरिसमाप्तिकामो मुनिः समुचितां गीर्देवीं प्राक्प्रणामति ।

नियतिकृतनियमरहितां ह्यैकमयीमनन्यपरतंत्राम् ॥ नवरसरूचिरां निर्मितमादधती भारती कवेर्जयति ॥

अत्र विधिकृतविलक्षणविश्वविधानाज्जयतीति नतिमाक्षिप्य तां प्रति प्रणतोऽस्मीति व्यनक्ति ३ प्रेक्षावत् प्रवृत्त-
ये शास्त्राभिधेयफलं तावदाह ॥

काव्यं यशसेऽर्थकृते व्यवहारविदे शिवेतरक्षतये ॥ सद्यः परनिर्वृतये कान्तासम्मिततयोपदेशयुजे ॥

कीर्तिर्धनावाप्तिर्देवमनुष्यादिव्यवहारावर्गातर्देवतावन्दनकृतः क्लेशनाशः सपद्येव रसानुभवसमुद्भूतः परमानन्दः सरसतया
धर्मादिरूपहितोपदेशश्च

काव्यादेव भवतीति सर्वथा तत्र प्रयतनीयम् । वेदः खलु शब्दप्राधान्यात् प्रभुसम्मितः पुराणादिश्चार्थप्राधान्यात्
सुहृत्सम्मितः शास्त्रि काव्यं तु शङ्कार्थयोगुणतयारसांगभूतव्यापारप्राविण्यात्तद्विलक्षणमतः कान्तासम्मितं तदिति ॥ ४ ॥

राधा कुंकुमपीतांगो हरिपीतपटांचिता ॥ धत्ते द्विगुणतां प्रातः पीततां पश्यतालयः ॥

आनन्दयति श्यामां रसिकान्नयनानि स्वधामनि च यः ॥ विस्मापकदामोदरलीलोवतु नः स गोविन्दः ॥

इति साहित्यकौमुद्यां परिशिष्टालंकारनिरूपणो नामैकादशः परिच्छेदः ॥ ११ ॥

च.—साहित्यकौमुदीव्याख्यां श्रीकृष्णानन्दिनीमिमाम् ॥ कलयंतु कृपावन्तः संतः कौतूहलाकुलाः

इति साहित्यकौमुदीटीकायां श्रीकृष्णानन्दिन्यामेकादशः परिच्छेदः ॥

२२० काव्यकौस्तुभः-अपूर्णम् ।

आ.—कलाभिर्निभृतः श्रीमान्राधया समलंकृतः ॥ दीव्यत्कुवलयः सोयं विधुर्विजयतेतराम् ॥

प्रारीप्सितस्यास्य शास्त्रस्य काव्यांगत्वकाव्यफलमेव फलमिति तावदाह कीर्तिः सार्वज्ञ्यमानन्दो धनादीनि च काव्यतः ॥

सार्वज्ञ्यं देवमानवादिप्राणिचेष्टावगतिरूपम् आनन्दो रसानुभवसमुद्भूतः धनं नृपतिप्रसादलक्ष्या [भ्या] हस्त्यश्वादि संपत्
आदिना धर्मकाममोक्षाः तत्र धर्मो भगवद्द्वन्द्वनादिः

च.—विप्रोयं सर्पवह्नीप्रो दधिर्बिन्दुनिभो विधुः ॥

अत्र जात्या प्रमाणेन च न्यूनता दीर्घायुर्द्रौणिवत्काको वेणीयं यमुनोपमा अत्र जात्या प्रमाणेन । — — —

२२१ नाटकचंद्रिका-रूपगोस्वामी ।

आ.—विश्व भरतमुनिशास्त्रं रसपूर्वसुधाकरं च रमणीयम् ॥ लक्षणमतिसंक्षेपाद्विलिख्यते नाटकस्येदम् ॥ १ ॥

नातीव रंगत्वाद्भरतमुनेर्मतविरोधाच्च ॥ संहित्यदर्पणीया न गृहीता प्रक्रिया प्रायः ॥ २ ॥

च.—प्रायो रसेषु सर्वत्र भारती करुणादिषु ॥

इति ध्वनिप्रस्थानपरमाचार्यार्यगुरुश्रीमद्भूपगोस्वामिविरचिता नाटकचंद्रिका समाप्ता ॥

२२२ पद्यामृतसरोवरः-लक्ष्मणः ।

आ.—शृंगारो गिरिजानने सकरुणो रत्यां प्रवीरः स्मरे बीभत्सोस्थिभिरुत्कुणीति भयकन्मृत्याहुतस्तुंगया ॥

रौद्रो दक्षविमर्द्देन हसकृन्मग्नः प्रशांतश्चिरादित्यं सर्वरसाश्रयः पशुपतिर्भूयात्सतां भूतये ॥ १ ॥

च.—श्रीमान्काश्यपगोत्रजो बुधवरः श्रीरामचंद्रो ह्यसौ विख्यातो भुवि वर्णनीयविभवस्तस्यात्मजेनाधुना ॥

श्रीमल्लक्ष्मणशर्मणा विरचितं पद्यामृतादयं सरः प्रीत्यै सांग्रसदाशिवस्य भवतु श्रीमाधवस्यानिशम् ॥ ७९ ॥

इति श्रीमत्केसवारोपाह्वारामचंद्रसूनुलक्ष्मणविरचिते पद्यामृतसरोवरे वैराग्यकथनं नाम चतुश्चत्वारिंशस्तरंगः ॥ ४४ ॥

२२३ प्रस्तावचिन्तामणिः-चंद्रचूडः ।

आ.—वर्ति चंद्रकलां शिखां दिनमणिं दीपं सुवर्णाचलं रूपं व्यापकमात्मजस्य सहजं स्यादद्भुतं विस्मयात् ॥

देवक्यानकदुंदुभेरुजुषः कृष्णस्य नीराजने चित्रं न्यस्तवदास्थितं दिशतु नः श्रेयांसि कंसे जिते ॥ १ ॥

दोस्तंभस्तुभितेभप्रचलितरदनप्रोच्छलच्छोणितौघप्रच्छिन्नांगोंगरागाचित इव समरश्रीसमालिंगितेन ॥

चाणूरं चूर्णयित्वा समममरपुरीदुंदुभीनां निनादैर्भिदन्कंसस्य कंठं दिशतु मम मुदं वृष्णिवंशावतंसः ॥ २ ॥

च.—चक्रद्वंद्वसमागमाविघटना रत्नाकरा वर्धिता ध्वस्ताः सर्वतमोगुणाः प्रतिहता नक्षत्रकोटिप्रभा ॥

कीर्तिः किं च कुमुदती विकसिता जाताः प्रसन्ना दिशः प्रीतिं के प्रतिपेदिरे न विबुधास्तद्बालचंद्रोदये ॥

हरिवंशे कृष्णजन्मनि

दक्काटंकृतिशंखभौकृतिमिलद्वीणामृदंगध्वनिक्षिप्तक्षुण्णहरिद्रमार्द्रवसनप्रव्यक्तगोपीस्तनम् ॥

नृत्यत्सुंदरिनंदनंदनसमुत्पत्तौ महामंगलो गोपानां दधिकर्द्धमः समभवद्वन्दावने गोकुले ॥

राजानो रसिका बुधा बह्विधाः शिष्टा विशिष्टा जना भक्ता भागवताः पृथग्जनशतान्यन्येऽपि ये केचन ॥

शिष्टं बेकर (नाम) मैलिकुलजाच्छृण्वंतु कौतूहलं दुर्गानंदनचंद्रचूडविदुषः प्रस्तावचिन्तामणिम् ॥

इति श्रीभट्टपुरुषोत्तमात्मजचंद्रचूडकृते प्रस्तावचिन्तामणौ जातिवर्णनं नाम पंचम उच्छ्वासः ॥

२२४ मधुकेलिवल्ली-गोवर्धनभट्टः ।

आ.—गोविंददेवपदसेवनभूरितर्पणवर्षाकराभिजगुरुन्वजभावसिन्धोः ॥

प्रेमार्तिदातृकरुणानंदणायमानान्स्वीयाप्रबोधकुहरे मुडुरेव वन्दे ॥ १ ॥

होलाकादिवसेषु मञ्जुलसेष्वादेशतो गोकुलाधीशस्यातुलवत्सलस्य नियमं सन्त्यज्य गोचारणे ॥

निःशङ्कं कुलकन्यकाभिरभितः कुर्वन्कलिं कौतुकी राधागर्वजितो हरिर्विजयते वृन्दाटवीचन्द्रमाः ॥ २ ॥

चित्ते को वितनोति गोकुलयुवद्वन्द्वस्य लोकत्रये वक्तुं चित्रचरित्रमत्र मतिमांस्तर्काचितः पंडितः ॥

श्रीरूपामलपादपप्रयुगलश्रद्धालवेनोन्मदी मन्दो ऽहं रचयाम्यहो विरसितं वृन्दादवीनाययोः ॥ ३ ॥
 च.—नित्यानंद सनातनामल नवद्वीपाभिराम प्रभो भक्तोद्दामविशालकीर्तनरताद्वैतामितानंद ॥
 राधाभावविभावितान्तरतनो श्रीरूपचिन्तामणे लक्ष्मीप्राण गदाधर प्रिय हरे विश्वभर त्राहि नः ॥
 कृष्णचैतन्यकारुण्यपुण्यावनीरूपसंदर्भकेम्पद्रुमालंबिनी ॥ वेळिता पंचभिः पल्लवैर्वर्द्धितां केलिवल्ली सतामालंवाले इदि ॥
 इति श्रीमधुकेलिवह्ण्यां राधागोविंदसमागमो नाम पंचमः पल्लवः ॥ ५ ॥

२२५ रसकल्पद्रुमः-चतुर्भुजः ।

आ.—वन्दे तत्किमपि ज्योतिरतिचित्रं चिदाप्तये ॥ यत्स्मृतेरेव भूयांसि तमांसि हरति द्रुतम् ॥ १ ॥
 आदर्शप्रतिबिम्बवन्निगुणभागुत्पत्तिमध्यात्ययं कुर्वन्निर्विकृतिप्रतीतममलैः सत्त्वेन यद्योगिभिः ॥
 आस्ते सन्निहितं खवञ्छ्रुतिसुधीवाचामगम्यं सदा ज्योतिस्तत्परमं नमामि करणव्यापारपारे स्थितम् ॥ २ ॥
 नत्वा गुरुनिष्ठदेवान्त्रज्यासारं करोम्यहम् ॥ रसकल्पद्रुमं नाम ग्रन्थं ग्रन्थविदावरम् ॥ ३ ॥
 यद्यपि बुधाः पराभिर्व्रज्याभिर्नामतुस्मिमापन्नाः ॥ आस्वादयन्तु चैनं ग्रन्थं ताम्बूलमिव तथापि ॥ ४ ॥
 आद्यः सर्वमहीभुजां प्रतिभट्टधान्तैकधर्मद्विती राज्यश्रीनववलिवेष्टितभुजस्तम्भद्वयः सदयः ॥
 अष्टाशाकरिकर्णतालजमरुन्मूर्च्छंस्तपानलः क्षमाभृन्मौलिसुलालिताङ्गिरितमादौलेतिनामाऽभवत् ॥ ५ ॥
 त्रिभुवनजगतीतोद्दामचापप्रतापश्वरणकमलनम्रोत्सारितानेकतापः ॥
 अजनि करवरोच्चैर्मासलस्कन्धपीठः सुतनुरसकखानः सुनुरस्मात्सतारिः ॥ ६ ॥
 यद्दानन्तु जगत्प्रसिद्धमभवद्राज्यानि यद्याचका राजानः सुलतानशाहसदृशा ये चापरे मानिनः ॥
 यद्दृष्ट्याश्च नृपा नृपास्त्वनुचरा यस्य प्रतापो रविश्चन्द्रो यस्य यशोऽभ्युदेत्यसकखानासीद्गुणैः सोऽद्भुतः ॥ ७ ॥
 अस्ति स्वस्तिकरः समस्तजगतीवास्तव्यलोकस्य यो ध्वस्ता त्रस्तसपल्लमस्तकभरो लक्ष्म्यातिवास्तोष्यतिः ॥
 शास्त्रस्तुत्ययशा निरस्ततिमिरस्तीमो मनस्तस्ततः शास्त्राखाननृपो विहस्तमतिभृच्छस्त्रास्त्रशास्त्रार्णवे ॥ ८ ॥
 जानामि दानाय सुवर्णशैलं स्ववाय तावद्वचनानि वेधाः ॥ शायस्तखानस्य यशःप्रतापसमाय सोमद्युमणी ससर्ज ॥ ९ ॥
 तस्यानुरञ्जनायैव ग्रन्थं नवरसात्मकम् ॥ चतुर्भुजो रचयति स्वपद्यैश्च परैरपि ॥ १० ॥
 अथाऽनुक्रमणीं कुर्वे रसकल्पद्रुमे बुधैः ॥ आदौ देवस्तुतिर्ज्ञेया शृङ्गारे तदनन्तरम् ॥ ११ ॥
 सामान्यके कामनीनां वयःसन्धिषुभापितुम् [सन्धिसुभापितम्] ॥ स्त्रियाः सामग्र्यशंसा च प्रत्यङ्गानां निरूपणम् ॥ १२ ॥
 ततो वियोगशृङ्गारे प्रियप्रस्थानमन्दिदम् ॥ प्रियं प्रति प्रियावाक्यं विरहिण्याश्च वर्णनम् ॥ १३ ॥
 परस्परं पत्रलेखः सखीवाक्यं प्रियं प्रति ॥ नायिकायां सखीवाक्यं दूत्यां कान्तावच्छस्त्रः ॥ १४ ॥
 नायिकं प्रति मित्रोक्तिस्ततो विरहवर्णनम् ॥ अथ संयोगसंस्कारे दम्पत्योरवलोकनम् ॥ १५ ॥
 ज्ञेयं कतिपयैः श्लोकैः खण्डितावर्णनं ततः ॥ ततस्तु मानकथनं प्रसादस्तदनन्तरम् ॥ १६ ॥
 अथाऽभिसारकथनं ततस्सूर्योस्तवर्णनम् ॥ सन्ध्याया वर्णनं तद्वच्चक्राख्यानमतः परम् ॥ १७ ॥
 तमसो वर्णनं तद्वच्चन्द्रोदयसुभापितम् ॥ ततः सुरतशंसा च प्रियवाक्यं प्रियां प्रति ॥ १८ ॥

प्रियं प्रति प्रियावाक्यं विज्ञेयं तदनन्तरम् ॥ नवोढासुरतक्रीडा ततः सुरतवर्णनम् ॥ १९ ॥
 विपरीतरतं ज्ञेयं सुरतान्तसुभाषितम् ॥ प्रभातवर्णनमथ शृङ्गारो मिश्रितस्ततः ॥ २० ॥
 •दम्पत्योः प्रीतिकथनं कुलस्त्रीणां निरूपणम् ॥ असतीवर्णनं ज्ञेयं स्वयंवृत्ती ततः स्मृता ॥ २१ ॥
 ऋतूनां वर्णनं ज्ञेयमथ वीररसक्रमः ॥ नृपाणां वर्णनं ज्ञानप्रयाणारिपलापनम् ॥ २२ ॥
 हयमन्दिरशंसा च नीतिज्ञेया बुधैस्ततः ॥ अयं हास्यरसः ख्यातो दुर्जनस्य विगर्हणा ॥ २३ ॥
 कुक्कुरेपि निन्दा च ज्ञेयाऽद्भुतरसस्ततः ॥ गुणप्रशंसा तत्रैव सत्कर्तव्यः कथनं ततः ॥ २४ ॥
 सुभाषितप्रशंसा च ततस्तु करुणारसः ॥ रसो भयानकस्तद्वद्विभत्सरसवर्णनम् ॥ २५ ॥
 तत्र याचकदारिद्र्यरूपणानां विगर्हणा ॥ अयं रौद्ररसो ज्ञेयस्ततश्शान्तरसः स्मृतः ॥ २६ ॥
 देवाख्यानं ततः प्रोक्तं सज्जनानां प्रशंसनम् ॥ अथ संसर्गशंसा च सङ्कीर्णख्यानकं ततः ॥ २७ ॥
 अथाऽन्योक्तिरलङ्कारो बुधैरिह विभाव्यताम् ॥ एवं प्रस्तावसङ्ख्या तु पञ्चषष्टिप्रमाणिका ॥ २८ ॥
 श्लोकैः सहस्रसंख्याकैर्जातो ग्रन्थो ह्ययं शुभः ॥ बाणाशर्पिशंशाकाङ्क्षे वैशाखे पूर्णिमागुरौ ॥
 सिम्मे हस्तावलम्बः प्रसभमभिहितोऽप्याददानांशुकान्तं गृह्णन् केशेष्वपास्तश्चरणनिपतितो नेक्षितः सश्रमेण ॥
 आलिङ्ग्योऽवधूतस्त्रिपुरयुवतिभिः साश्रुनेत्रोत्पलाभिः कामीवार्द्रापराधः स दहतु दुरितं शाम्भवो वः शराम्निः ॥ ३० ॥
 च.—यन्नादृतस्त्वमलिना मलिनाशयेन किं तेन चम्पक विपादमुरीकरोषि ॥
 विधाभिरभ्रमनवनीरदनीलवेषाः केशाः कुशेशयदृशां कुशलीभवन्तु ॥

तत्रैव प्रायोऽप्रसिद्धकविनामानि तत्पद्यानि च यथा ॥

अचलरुद्रस्य ..... पाणौ पद्मधिया
 अनिरुद्रस्य ..... { यथियथौचित-
 कमलिनीवन-
 अविलम्बस्य ..... { ममैव लोचनेव-
 यदि प्राणा एव
 ईश्वरदासस्य ..... वस्त्राकर्षणसं-
 उग्रप्रादस्य ..... किं कार्यं प्रतिबोधने
 कंसनारायणस्य ..... { अधरेक्षणयोः कात्या
 बाले तवाधरसुधा-
 एतदेवं मम पुण्यं
 कवीन्द्रस्य ..... दृष्टोयं यदि पू-
 कुञ्जकुटीरस्य ..... { श्रीकृष्ण तव
 मुनिर्जयति
 कस्मै किं कथनीयं
 कुलपतेः ..... { नारुधं स्तनपरि-
 सौमित्रिर्वदति

कृष्णानन्दमिश्रस्य ..... { द्राक्षारुक्षैव
 महिमामहोन्नत-
 गदाधरस्य ..... चलद्वलाकादशन-
 गौडयादवस्य ..... जन्मावधितनु-
 जगन्मणे रात्रिः ..... वनमाली त्रियोगेन
 ढकारावस्य ..... देवत्वं पुरुषोत्तम-
 दशावधानस्य ..... मत्तं मयूरैश्चकितं
 धनदेवस्य ..... धिक्तरस्य मन्द-
 नवीनकवीन्द्रस्य ..... आयासि यासि द-
 नाथमिश्रस्य ..... { लतां पुष्पवतीं
 हेमाभोरुहप-
 दक्षिणवातकपोत-
 सुखयति दोषा-
 मध्याह्ने नूनमापोपि
 निष्कंपास्तरवो
 पञ्चाननस्य ..... मध्याह्ने हरितो

परशुरामस्य	सुधारसो धातुः		
भारतीकवे:	{ अंगुल्या कः कपाटं कोयं द्वारि हरिः करत्वं शूलरे मृगय	रुचे:	{ आश्लेषशेषा रतिः सुरतव्यत्ययसमये बालचन्द्ररुचिरं संवरणाय वधूदी
भूपतिमिश्रस्य	{ कुचकुभांतरे काचिचत्कराभ्यां कु-	लक्ष्याया:	अयमहो रजनी-
मण्डनस्य	एवमेवाक्षि वामाक्षि	वसन्तस्य	{ पुलकितकठोर- न्यस्तानि शंख- गम्भीरनीरस्थित- उत्पन्नो घटचक्र-
मते:	{ दक्षिणवातः कपोतः किमयं कालिमा नाधराद्विगलिता पाणिभ्यां चल परिचितरसना	वाणीरसालस्य	रूपे मदनसमानो
मधुरवल्ले:	{ रक्ताशोककशोदरी- दुर्जनविभव- बधिरस्येव शु- दिव्यचक्षुरहं मित्र तत्रभवता निःक्षिप्तं कबरी- कुवलयनयना	वाहिनीपते:	{ अस्मद्विपूणामनिला- अस्वाध्यायः पिकानां
महामनुष्यस्य	कारणोत्पन्नकोपे	विश्वंभरस्य	आयातः शरदाहो
मोहनमिश्रस्य	यदीदोर्लक्ष्मीस्ते	विद्याया:	अन्यासु तासु
रघुपते:	घनतरघन-	विद्यानिधे:	समुत्कीर्णे तन्व्या
रन्तिदेवस्य	{ कर्पूरमुपहसंती किरणलहरीभिः	शास्त्राख्यानस्य	{ करान्प्रसार्य- वस्तुतः शुद्ध आत्मा गंतव्यान्नाविक- किशुकव्याजतो नीरादेव जनुः क्षारांशुमधु-
रामचन्द्रसरस्वत्या:	{ पश्चादुपागत्य मया प्रासादे स दिशि २ भग्नं धनुः पुरभिदो अकस्मादागारे	संजयाकविराजस्य	असंमुखालोकन-
रामरामस्य	{ मा कदापि भवनात् मां लक्ष्य दर्शनीत्कंठा काचिन्प्रातो वनिता न प्रेम मन्ये प्रचुरं हेमकुंभमिव तुंग- मयि प्रभातप्रतिकूल- अलसयति गात्रं	सर्वदासस्य	{ प्राङ्मुख- अंबरं स्तिमित- शीलादिव संत्रस्तं
		स्वस्थानमिश्रस्य	{ सितं वसनमर्पितं मनस्विनि तपस्विनी मदं निधेहि चरणौ द्वित्रैः केलिसरोरुहं अनाहूतैवैत्यं
		हरिपतिभट्टस्य	कविर्वाचस्पतिः
		होरीन्द्रस्य	{ जनसदसि तयाव- अपूर्वं चौर्यमभ्यस्तं इह केन कुले

२२६ रसतरङ्गिण्याष्टीका-सेतुप्रबन्धः-जीवराजः ।

आ.-भस्वदानंदांगः कथमपि न निर्वासनधियां परिच्छेद्यो वेद्यः परमुपनिषद्भागनिबहैः ॥ .

अपि प्रादुर्भावे सति जगति यः स्वात्ममतिक्रमोऽयं ब्रह्मात्मा भुवि ध्रुवतु भव्याय भवताम् ॥ १ ॥

ब्रजराजसूरिजन्मान्यधिगततन्मात्राधितनुचिदालिः ॥ कविजीवराजशार्मा निर्माति तरंगिणीसेतुम् ॥ २ ॥

ये शीलरिप्यन्ति समाहितात्मना सेतुप्रबंधाख्यमदीयटिप्पणम् ॥

ते संतरिष्यन्ति विनापि च श्रमैः संतस्ततो भानुतरंगिणीरसात् ॥ ३ ॥

संतः परेषां गुणजालगुग्धवो बद्धास्ततो मोचयितुं निजात्मनः ॥

न शक्नुवन्ति स्म बलेन यंत्रिता शिवा निषक्ता इव केकिपत्रिणः ॥ ४ ॥

सगुणं प्रतिस्वडयंत आराध्ययंतं ननु निर्गुणाभिपत्यै ॥ सुधियोप्यतथापि तानजस्रं सगुणानेव भजन्त्यहो विश्रितम् ॥ ५ ॥

गुणिनं भजतश्चिरादुरोजौ गुणिनं चैव तनू नितंबविबिम्बम् ॥ जघनं च तमेव तेन मन्ये गुरवो वै गुणिनं भजन्त्यजस्रम् ॥ ६ ॥

इष्यन्त्वो येन्यदुराग्रहेण न संगृहीर्यन्ति मदीयसेतुम् ॥ यास्यन्त्यमी तत्त्वविवेकवचनां बुधा महालंकरणैरिव द्विपाः ॥ ७ ॥

ये केपि वै मूढधियो हि मामकं सेतुप्रबंधं विदुषां विनोदनम् ॥

संभावयिष्यन्ति न जातु किंततः छीबोज्जिता नैति विगीतिमंगना ॥ ८ ॥

सेतुं परिश्यज्य विमूढबुद्धयो नौकादिभिः क्षुद्रविसारसाधनैः ॥

तर्तुं समिच्छन्ति यतन्ति चापि ये चक्षुष्मदंष्ट्रा इति तेषि मे मतिः ॥ ९ ॥

इमां बत तरंगिणीं रसमयीं गभीरांतरां दुरंतविषयाभिधैरथ तिमिगिलैः संकुलाम् ॥

वृतां विविधसंशयैर्विषधैर्विना सेतुना कथं बुधमतं राजाः [बुधमतंगजाः] प्रतितरुं नौकाशतैः ॥ १० ॥

२२७ रसतरङ्गिणीटीका-रसिकरंजिनी-वेणीदत्तः ।

आ.-नमो नवलमःस्तोमतोमरोत्तमकांतये ॥

च.-श्रीमन्नारायणातपत्र-श्रीनारायणातपुत्र नृहरेर्भक्तो धरामंडले विसृज्यो [विख्यातो] महिदासभट्ट इति यस्तत्सृज-
न्यात्मज [यस्तस्यायमप्यात्मजः] वेणीदत्तकवीद्रशेखरवरः सत्कर्तृवागीश्वरस्तस्येयं कृतिरुज्ज्वला वितनुतां मोदं सतां
सर्वदा ॥ ३ ॥

इति श्रीतर्कवागीशभट्टाचार्यवेणीदत्तकृता रसतरंगिणीव्याख्या रसिकरंजिनी समाप्ता ॥

२२८ रसप्रदीपः-प्रभाकरः ।

आ.-स्वविबिम्बबाकुचकु [मंवाकुचकु] भविष्ये विलोकमानं प्रतिलोकमानम् ॥

प्रचंडं पुं [शु]ं परितः क्षिप्तं हेरंबमालंबनमाश्रयभूतः [यामः] ॥ १ ॥

कलयतु कल्याणचक्रं रघुकुलतिलकः कुलोपास्यः ॥ व्य [य] स्य प्रसादलेखात्कपिभिरूपर [रूपार] लघनं विहितम् ॥ २ ॥

पुरतः प्रविलोक्य भग्नचापं परतः कामपि कामकार्मुकज्याम् ॥

पुलकांचितपीनबाहुदंडं रघुबालं कलये दशास्यकालम् ॥ ३ ॥
 गुरुतरदुरितौघं हृप्रये [ध्वंसये] दिदिशेस्तदनु दरममंदं मंदयेदंधकारिः ॥
 तदनु मतिमनल्पां कल्पयेत्कल्पबल्ली भजनपरजनानां सारदा सारदा नः ॥ ४ ॥
 अभूत्कुलकनंदनः प्रथितवंशदुग्धांबुधौ सुधाकर इवाकरः किल कला (कला) पश्य यः ॥
 रमारमणभावो भुवनविदुर्बुंदारक वृजुधजृर [वृषध्वज] पुरंदरो विबुधभट्टरामेश्वरः ॥ ५ ॥
 तस्मादजायत जगन्नयगीतकीर्तिः श्रीभट्टमार्धवबुधो बुधवृंदवंदाः ॥
 सद्यः समुद्यदनवद्यसगद्यविद्याविद्योतमानधिषणो धिषणोपमेयः ॥ ६ ॥
 सहस्त्रेणास्यानां फणिपतिरभूद्येन न समं यदा वक्तुं शक्तस्तदवधि स पातालमभजत् ॥
 पराभूतेर्भीतः सरसिजभवस्त्रिष्ठिति ततो निलीनः कंसारेर्गहनतरनाभीसरसिजे ॥ ७ ॥
 भट्टैर्भट्ट इवापरः कणभुजः शास्त्रे कणादः स्वयं साक्षादक्षपदो मतेक्षचरणः पातंजले प्रांजलः ॥
 ख्यातः सांख्यमते चिरं गुरुमते सिद्धांतदीक्षागुरुर्ज्यायांस्ततनुजो विभाति भुवने श्रीविधनाथः कृतः [ती] ॥ ८ ॥
 ततः कनीयान्धुनाथनामा विद्वत्सु बंद्योरथ सुतश्चकास्ति ॥ ततः कनीयानहमस्मि जातः प्रभाकरो राघवपादसेवः ॥ ९ ॥
 विधनाथचरणांबुजभक्ति प्रदा [प्राप्त] सन्मतिरुमापतिभक्तः ॥
 चापलेन तनेवे [तनुते] रसिकानां प्रीतये किमपि कौतुकमेतत् ॥ १० ॥
 श्रीविधनाथविबुधास्यसुधांशुभिर्यद्वाणीसुधाभिरभितः सुचिरं प्रासिक्ते ॥
 न स्यात्कथं सरसचंद्रकता च चंद्रकांताश्मबन्मम कठोरतरपि चित्ते ॥ ११ ॥
 करवाणि वाणि तवपादपंकजप्रणति शिरोनिहितपाणि चारुणि ॥
 रुचिरां चिरन्मयि निषेहि देवि ताममृतप्रवाहमधुरां वचोधुराम् ॥ १२ ॥
 प्रवृत्तो उग्रहिं [दुर्ग्राहं] ध्वनिरसविचप्रार्णवमहं विगाढं यन्मूढस्तदिह सुमहासाहसविधौ ॥
 निराधारस्यारादभिमतविधौ काल्पलतिका जगन्मातस्तावन्तचरणचित्ते च [तस्तावत्तवचरणचित्तव] शरणम् ॥ १३ ॥
 अश्रुतेपीह साहित्यदर्शने साहसं मम ॥ निर्वाहयंतु निपुणा गुरुपादरजःकणाः ॥ १४ ॥
 म्रयांतराद्विशेषो यः स्यादस्मिन्नसौ तु गुणगृह्ये ॥ अवधार्यतां रसज्ञैरज्ञैरितरैर्नरैर्मम किम् ॥ १५ ॥
 इह तावत्काव्यस्थानेकप्रयोजनप्रयोजकत्वेपि रससंवेदनजन्यं सुखमेव मुख्यं प्रयोजनं तत्र च जातिविशेषः स्वर्गादि-
 वददृश्यौगीकार्यः रससंबित्तिश्च पटुतरश्रवणादिवासनासंस्कृतचेतसां योगिनां परमात्मसंबित्तिरिव तत्तदंगविद्याभ्या-
 साहितवासनासंस्कृतमनसां सहृदयानामेव भवतीत्यत्रानुभव एव प्रमाणं तत्र तावद्रसः काव्यात्प्रतीयत इति काव्य-
 लक्षणं निरूप्यते । तच्च तददोषौ क्वापीति प्रश्न [सूत्र] कारेणोक्तं तत्रैतद्विचार्यते ।
 अदोषावित्यनेन यत्किंचिद्दोषाभावो विवक्षितः यावद्दोषाभावो वा

च.—विस्तरेण चेयं वृत्तिरस्माभिरलंकाररहस्ये प्रसाधितेत्युपरम्यते इति शिवम् ॥

श्रीमत्पुरारिपुरभेदनवासपूतश्रीरामचंद्रपदसारसचंचरीकः ॥

श्रीविधनाथविबुधप्रतिपन्नविद्यः श्रीमान्प्रभाकर इमं व्यतनोत्प्रबंधम् ॥ १ ॥

भवतु कृतिरियं विदेहपुत्रीपरिवृढपादपयोजयौर्मदीया ॥

कठिनविपिनभूमिरेणुस्त्रेदक्षपणपटुः सरसामृतोर्मिधारा ॥ २ ॥

व्योमाकूपारभूमीशमणिते स्वरवत्सरे ॥ एकोनविंशवर्षेण प्रबंधोयं कृतो मया ॥ ३ ॥

* दोषापहाररुचिरो विमलो रससंचितः कोपि ॥ विलसतु रसप्रदीपो यावत्कल्पं जगन्नितये ॥ ४ ॥

इति श्रीमद्विदुवंदारकवृंदवंदनीयपादारविद्वंद्वभूसुरपुरंदरजगद्गुरुमहागोपाध्यायभट्टमाधवतनूजनिभट्टभट्टारकोक्तो
रस्यदीपे व्यंजनानिरूपणं नाम तृतीयालोकः ॥ समाप्तोयं ग्रंथः ॥

२२९ वृत्तिवार्तिकम् ।

आ.—विधं प्रकाशयंतो व्यापारैर्लक्षणाभिधाध्वनितैः ॥ नयनैरिव हरमूर्तिर्विबुधोपास्या सरस्वती जयति ॥ १ ॥

वृत्तयः काव्यसरणावलंकारप्रबंधभिः ॥ अभिज्ञा लक्षणा व्यङ्गितरिति तिलो निरूपिताः ॥ २ ॥

तत्र कचिच्छिद्वैर्विशेषा न स्फुटीकृताः ॥ नतिष्ठं [स्पष्टं] कथितुमस्माभिः क्रियते वृत्तिवार्तिकम् ॥ ३ ॥

तत्र शैक्या प्रतिपादकरमभिधा सा च त्रिधा

च.—कचिदपि सारोपलक्षणा न स्यादिति वाच्यम् इष्टापत्तेः ॥

इति वृत्तिवार्तिके लक्षणवृत्तिनिर्णयो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥ २ ॥

२३० शृंगारमाला-सुखलालमिश्रः ।

आ.—अरुणिमरविनखचंद्रं पावकभौमं बुधमणिभिः ॥ सुरुचिसुमहिमगुरुकविवंदं मंदगमवतु पदपंकजं देव्याः ॥ १ ॥

च.—संसारसर्पमुखमर्दनतार्क्ष्यरूपा विज्ञानतापटलपाटितमोहकूपाः ॥

येषां कटाक्षकालिताः फलिता लसन्ति गंगेशमिश्रगुरवः सततं जयन्ति ॥ ३३ ॥

अथ कविवंशवर्णनम् ॥ यनीपप्रस्थात्य [वनीपकस्थात्य] रतस्तु मार्गो पट्कोशमध्ये हि घटोरकचस्य ॥

ग्रामो घरोडेति प्रसिद्धनामा पूर्वं स्थितास्तत्र पुरा मदीयाः ॥ ३४ ॥

श्रीविष्णुदत्तः स्वकुलाब्जभानुनारायणस्तनूजो बभूव ॥ कौशल्यगोत्रो यजुषामधीतो माध्यंदिनीयो द्विजगौडजोसी ॥ ३५ ॥

तस्यात्मजोऽस्मादगमन्तु काश्यां षड्दर्शनी वैरिमपुत्रमंत्री ॥ दामोदरो वैद्यकग्रंथकर्तो श्रीरामकृष्णस्तदपत्यमासीत् ॥ ३६ ॥

तुलसीमाधवगंगारामाख्यास्तनूदवाश्वासन् ॥ माधवरामसुपुत्रो हृदयराम इति सुगीयते तनूजैः ॥ ३७ ॥

साहित्यं रसग्रंथकृद्बुधवरस्तस्यांगजातः कविर्वावूराय इति प्रसिद्धिमगमद्वासी पुरे चार्गले ॥

तत्पुत्रेण मया कृता रसमयी माला रतोपासका जप्ता प्रापयितुं गुणैरपि युता कल्पा रसज्जगणि ॥ ३८ ॥

* सुखलालेन सुकविना रचिता शृंगारमणिमयी माला ॥ कंठे सा रसिकानां सगुणसुवर्णा विलासमातनुताम् ॥ ३९ ॥

सुधांशुव्योमवर्षिदौ वषं ज्येष्ठसिते रसे ॥ शुभा शृंगारमालेयं रविपुण्ये सुगुणिता ॥ ४० ॥

इति श्रीमत्साहित्यशास्त्रानुभवसिकगौडविप्रवरवावूरायमिश्रसूनुसुखलालमिश्रेण विरचितायां शृंगारमालायां संक्षेपवर्णनं
नाम तृतीयं विरचनम् ॥ ३ ॥

२३१ शृंगारमण्डनम्-विहलेश्वरः ।

आ.—कथया कथय स्वामिन्यामे कथं [स्वामिन्कथं] वै नवसंममः—

च.—इति श्रीमन्नोपीजनचरणपङ्केद्वयुगान्पुगेभिस्तत्वेमामृतमलधिमग्नभिरानशाम् ॥

बभूवेदं पूर्णं स्मितजितसुधाभिर्विरचितं भिक्कुंजे शृङ्गारमधिरसवरे मंडनमिदम् ॥

इति श्रीविहलेश्वरविरचिते शृङ्गारमंडने दशम उच्छासः ॥

२३२ शृंगारसरसी-भावमिश्रः ।

आ.—गजमुखममरप्रवरं सिद्धिकरं विप्रहर्तारम् ॥ गुह्यमवगमनप्रदमिष्टकरीमिष्टदेवतां वंदे ॥ १ ॥

च.—चंद्रश्यामरीचिवीचिनिचयैद्यावापृषिव्योस्तमःस्तोमं हंत समस्तमस्तमनयतद्रोदसी राजते ॥

मन्ये वारिधरावरोधवियदुन्मुक्तं शरत्पूर्णिमाचंद्रं चुंबितमूकमौक्तिकगणैर्बद्धो हि दुग्धोदधिः ॥

इति श्रीभावमिश्रकविरचितशृंगारसरसी संपूर्णा ॥

२३३ शृंगारामृतलहरी-सामराजदीक्षितः ।

आ.—सिधुसुताकुचकुंकुमपाटलवक्षःस्थलं किमपि ॥ उपवीणितं च निगमैः सटाजटालं महः कलये ॥ १ ॥

नरहरिर्बिदुपुरंदरजनुषा विदुपाय सामराजेन ॥ शृंगारामृतलहरी विरच्यते रसिकजीवातुः ॥ २ ॥

च.—अनुभावव्यभिचारिभावाश्च ग्रंथांतरेषूह्याः इह ग्रंथगौरवान्न लिखिताः ॥

इति श्रीकविकुललिलकनरहरिर्बिदुपुरंदरकुलोत्तंसश्रीसामराजदीक्षितविरचिता शृंगारामृतलहरी संपूर्णा ॥

२३४ सरस्वतीकण्ठाभरणविवरणम्-जगद्धरः ।

आ.—इदानीमुभयालंकारविवचनाय चतुर्यं परिच्छेदमारभते शब्देभ्य इति धातूभयालंक्रियास्त्रिवादिभ्यः शब्देभ्यो विशिष्ट उपमादिरूपोऽर्थो ज्ञाप्यते ता उभयालंक्रियाः स्युः

च.—चतुर्विंशतिरिति इत्यनेन प्रकारेण चतुर्विंशतिरेता उपमादयः काव्यालंकृतय उक्ता इत्यन्वयः अजहल्लिगतात्र । उभयेति शब्दार्थाश्रिता इत्यर्थः ॥

रत्नं रत्नधरोऽजनिष्ट गुणिनामाद्योऽनवद्यः सतां सा शुद्धा दमयंतिकापि सुषुवे नैयायिकं यं सुतम् ॥

तस्य श्रीजगद्धरस्य कवितुर्वाणीगुणालंकृतेष्ट्रीकायामुभयप्रकाशनपरिच्छेदश्चतुर्यो गतः ॥

इति महामहोपाध्यायधर्माधिकरणिकश्रीजगद्धरविरचिते सरस्वतीकण्ठाभरणविवरणे चतुर्यः परिच्छेदः

२३५ साहित्यसुधासिन्धुः-विष्णुनाथः ।

आ.—उत्तालतालस्फुरदंघ्रिपातप्रजातपातालभुजंगकंपम् ॥ अत्रांतवित्रांतकपर्दजालविस्तृततालं कलये नटं तम् ॥ १ ॥

उत्तालांघ्रिपातस्फुटितवसुमतीरंघ्रनीरंघ्रनिर्यत्यातालांभःस्ववंतीजपनसिमिसिमाकारिलालाटनेत्रम् ॥

ऊर्ध्वव्याधूतभोगीश्वरवररचितायासनिश्वासरिगङ्गाकल्लोलजालं कलयतु विभवं धूर्जटेर्नाट्यलीला ॥ २ ॥

चन्द्रचूडप्रियापांगसदोहानन्दनिर्भरः ॥ विदधाति कविः कोपि सुधासिधुं तरंगितम् ॥ ३ ॥

• इह खलु सामाजिकपरीक्षितमेव काव्यं स्वर्गापवर्गादिजनकामिति तत्परीक्षार्थमयमारभः । अत एवोक्तं काव्यप्रकाशे काव्यं यशसे इति । अत एवान्यत्र अदोषं गुणवत्काव्यमलंकारैरलंकृतम् । रसान्वितं कविः कुर्वन् कीर्तिं स्वर्गं च विदतीति तन्नादौ काव्यस्य लक्षणमाह ॥ जायते मरमानन्दो ब्रह्मानन्दसहोदरः ॥ यस्य श्रवणमात्रेण तद्वाक्यं काव्यमुच्यते ॥

च.—उत्प्रेक्षायां ध्रुवादय एव शब्दाः संभावनं वक्तुमर्हति न तु यथाशब्दोपि । तत्र तदुपादानं दोषः ।

उदाहरणं स्वयमवधेयम् । समाप्तमिदं काव्यलक्षणमित्यलं पल्लवितेन ।

यावत्पाटीरपंकद्रवमधुरसुधापूरसेकैस्त्रिलोकीमुच्चैः प्रीणाति विप्रप्रणतिनुतपदः पार्वणः शीतभानुः ॥

वेगादंभोजजुंभावितरणरसिका भानवो भाति यद्ब्रह्मनोस्तावद्ब्रह्मन्नामयमपि च सुधासिधुरानन्दकन्दम् ॥

पूर्णल्लोचनमुच्छलद्विहसितं प्रभ्रष्टसीरं ललल्लालाजालमकालरोषमुदयन्निद्रामनिद्राश्रयम् ॥

जुंभारंभमिलन्मिदं पटलीवर्माविचारकुलं कालिंदीजलकेलिलंपटमहं तालांकमेकं भजे ॥

मौलैर्गंगाबुधाराकुवलयपटलीमंडितां शूलपाणेः कौंटीभृङ्गीकदंबव्यतिकरमधुरा मालिका कंधरायाम् ॥

कर्पूरक्षोदचंचन्मृगमदपटलीपंकसंकाशमूर्तिर्वक्षःपीठे पतंती क्षितिधरतनयानेत्रशोभावताद्वः ॥

आस्ते धारासुराख्यं नगरमसिलसत्केशवोद्दामधामप्रभ्राजत्कीर्तिपूरं विलसति स विधुर्यस्य गोदावरी सा ॥

तत्ररयोऽपंतदेवात्मज इह वसति मुक्तिपुत्र्यं स चक्रे [त्रिमल्लश्चक्रे] तस्यांगजस्योल्लसति कृतिरियं विश्वनाथाभिधस्य ॥

प्रबलकर्कशतर्कविचारणोल्लसितकाव्यसुलक्षणलक्षिता ॥ त्रिमरदेवतनूजविलासिनां मतिमतां वितनोतु मनोमुदम् ॥

इति श्रीत्रिमल्लदेवतनयविश्वनाथविरचिते साहित्यसुधासिधौ अर्था — — — — — नामाष्टमस्तरंगः ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥ कृतिरयं विश्वनाथस्य ॥

कीर्तिशेषं गते तैस्तैर्गुणैर्विक्रमभूभुजि ॥ ग्रहांभोधिरसज्योतिर्मिते संवत्सरक्रमे ॥ १ ॥

एकादश्यां गुरौ स्वीयः सुधासिधुर्विलेखितः ॥ पतने चन्द्रचूडस्य विश्वनाथेन धीमता ॥ २ ॥

२३६ काव्यलक्ष्मीप्रकाशः-शिवरामः ।

आ.—यद्बालनेत्रशोभाभ्यै गोपीचन्दननिर्मितम् ॥ स्वीचक्रे तिलकं कृष्णः स मां मातु त्रिलोचनः ॥ १ ॥

च.—काव्यानि पंच नुतयोपि च पंचसंख्याः टीकाश्च सप्तदश चैक उणादिकोशः ॥

भूपालभूषणमथो रसरत्नहारो विद्याविलास इत [ति] पूर्वसरत्कलाद्याः [व्यः—] ॥ २ ॥

ग्रंथान्मया विरचितान्परिशिलयंतु शीलान्विताः सुमनसो [मनसो] मुदे मे ॥

यद्ब्रह्मिशोधितमनस्पर्शचा समेतं जांबूनदं भवति मूल्यविशेषलभ्यम् ॥ २१ ॥

परिश्रमो व्याकरणो काव्यादावपि यः कृतः ॥ सव्या [सा] दिगियं तस्य शिवरामेण दर्शिता ॥ २२ ॥

इति श्रीशिवरामकृतिः काव्यलक्ष्मीप्रकाशः संपूर्णः ॥

२३७ छन्दःकौस्तुभः सभाष्यः-मू०-राधादामोदरः-भा०-विद्याभूषणः ।

मू. आ.—छन्दोभिर्वितताङ्गः कंवयो यस्यानुकीर्तयन्ति गुणान् ॥ स जयति गोकुलवनिताजितान्तरः श्यामसुन्दरो भगवद्भूः ॥

भा. आ.—अर्चितनयनानन्दो राधादामोदरो गुरुर्जिधात् ॥ विष्णोमि यस्य रूपया छन्दःकौस्तुभमहं मितवाक् ॥ १ ॥

- मू. च.—द्विजकुलतिलकः श्रीमान्वाधादामोदरो हरेः प्रेष्ठः ॥ स्वर्गैः सूत्रैर्भूयितं छन्दःकौस्तुभमिमं व्यतनोत् ॥ १४ ॥
 वेदतुपक्षसङ्ख्याताश्छन्दसां वृत्तयोत्र याः ॥ लिखिताः सन्ति ताः सन्तः कलयन्तु रुपाकुलः ॥ १५ ॥
 भा. च.—श्रीराधादामोदरशिष्यो विद्या (दि) भूषणो नाम्ना ॥ छन्दःकौस्तुभशास्त्रे भाष्यमिदं सम्प्रति व्यदधात् ॥ १६ ॥
 इति श्रीविद्याभूषणविरचिते छन्दःकौस्तुभभाष्ये मात्राप्रस्तारविवरणं नवमी प्रभा ॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥ १७ ॥

२३८ छन्दःपीयूषः-जगन्नाथः ।

- भा.—न्यायव्याकरणादिशास्त्रमखिलं संक्षुण्णमेवास्ति हि प्रायः प्राक्तननूतनैः सुकृतिभिश्छन्दस्तु नैवेत्यतः ॥
 श्रीकण्ठस्मरणादवाप्य सुमतिं मीत्यै मया धीमतां त्सु [यत्सु] त्रं गुरु तत्कृतं लघु पुनस्तस्याय सारं ब्रुवे ॥ १ ॥
 सालङ्कारगुणं विदोषमपि यच्छब्दार्थयुग्मं बुधास्तत्काव्यं यश भव [आद्य] नेकफलकं कार्यतं [तथा] धीमताम् ॥
 छन्दःशास्त्रनिबन्धना खलु भवेत्तत्रोपयुक्ता यतिच्छन्दोभङ्गविहीनवाक्यरचनानेकप्रकारप्रथा ॥ २ ॥
 सूत्रं संग्रहवाक्यमात्रमिह वै कर्तुं न कः शक्नुयात्तास्मिन्लघवतोऽनुवृत्तिरचना स्पष्टा परं कौशलम् ॥
 मात्सर्यं परिहाय तत्सुमतिभिर्द्रष्टव्यमत्रादरात्तत्ताप्यन्तरनुप्रविश्य विपुलस्यार्थस्य यद्वर्णनम् ॥ ३ ॥
 शुद्धस्वानुभवप्रसिद्धविषयेष्वेतन्मुनिर्नास्ति विदितं मुनिरब्रवीदिति जडाः शुद्धा निबद्धाग्रहाः ॥
 स्युः पञ्च द्विगुणा दशेति कथने किं मुन्यमुन्योर्भिदा यः सद्यस्तु वदेत्तमेव सुमतिं विज्ञा मुनिं मन्वते ॥ ४ ॥
 ज्ञाता दानवयादमा निजनिजाभिप्रायसादायकात्प्राजापत्यवैरैर्नरासुरैः [सुरवैः] लघुर्दमोत्रोक्तितः ॥
 तस्मात्स्वाशयपाशवर्तिनि जने कस्मै किमाख्यायतां बालक्रीडनतो जगज्जनयिता तुष्येन्मुन्येषु कः ॥ ५ ॥
 पूर्वाचार्यकृतच्छन्दःशास्त्रेणापरितुष्यन्मिश्रजगन्नाथंस्तत्सूत्राणि प्राणैषीत् । तत्रेदमादिमं शास्त्रारम्भसूत्रं प्रेक्षावतः
 प्रयत्तयितुम् ॥
 अथच्छन्दोनुशासनम् ॥
 च.—शिष्टप्रयुक्तं यदतिप्रसिद्धं छन्दश्च वृत्तं च तदुक्तमत्र ॥ ग्रन्थस्य भीत्या बहुवस्तिरस्य कृती हि सोऽन्यत्र तदिच्छुतुष्टये ॥ १ ॥
 श्रीरामं तनयं यमिष्टविनयं विद्याधरस्यात्मजाल्लेभे श्रीहरिरुष्णदेवदुहिता साध्वी सुभद्राभिधा ॥
 गोपालीदयितेन तेन हि जगन्नाथेन संलौद्धि [ठि] ता— — — — —

२३९ छन्दोदीपिका-कुमारमणिभट्टः ।

- भा.—सुन्दरमरविन्दश्रुतिवन्दारकवन्दवन्द्य सुखकन्दम् ॥ शिरसा मुकुन्द हर [चरण] द्वन्द्वं वन्दामहेऽमन्दम् (?) ॥ १ ॥
 बाजपेयिजयगोविन्दानुजपुरुषोत्तमस्य चरणौ वन्दे ॥ आचार्यस्य कविचाराडनगरस्य यशो बहु विलतं धरणौ ॥ २ ॥
 माधवपण्डितराजं रुद्रणशिष्टं मनीषिबलमद्रम् ॥ मधुसूदनकविपण्डितमुद्दयान्प्रणमामि पूर्वभवान् ॥ ३ ॥
 हरिवंशजं चतुर्भुजपौत्रं बुधरुद्रणस्य नतारम् ॥ श्रीमत्पितामहमहं — — — — — नौमि ॥ ४ ॥
 कृत्वा पूज्यपितृव्यवेदमणिमत्पप्रणमं ततस्मात्तश्रीहरिरुक्तामस्य चरणौ मत्वा तथान्मन्मूकम् ॥
 — — — — — मन्थांश [ञ्छ] शुद्धलघुधप्रभृतिभिः श्रीवाजपेयादिभिः सूत्रान् वीक्ष्य वदामि वृत्तरचनामाचार्यसूत्रक्रमम् ॥ ५ ॥
 च.—श्रीवत्सगोत्रजनिना कुमारमणिना निजैष्टुष्टा [ष्टव] र्थम् ॥ अनुनस्य नासुदेवस्मान्मुने सङ्गृहोऽस्मादि ॥ १ ॥

नात्र काचन निवारचातुरी नैव कापि रसवस्तुमाधुरी ॥ बालबोधकृतये कृतं मया शोभयन्तु सुधिया [यो] दयामयाः ॥ २ ॥
 अल्लेखेन वेदाङ्गयुतेन युक्ते वर्षे पयोराशिशाङ्कशक्ते ॥ १७६०
 • जातं तथा भाद्रवलक्षपक्षे मास्य [भास्व] तियौ पूर्णमिदं शुभर्त्तं [र्त्तं] ॥ ३ ॥
 इति श्रीभट्टहरिवल्लभात्मजेन भट्टकुमारमणिना प्रकाशितायां छन्दोद्विपिकायां गद्यप्रकरणं नामाऽष्टमः प्रकाशः ॥

२४० छन्दोमुक्तावली-शम्भुरामः ।

आ.—ध्यात्वा नागेधरेशानं नत्वाचार्यपरंपराम् ॥ छन्दोमुक्तावलीं कुर्वे विद्वज्जनमनोरमाम् ॥ १ ॥
 च.—गोत्रेऽभूत्कश्यपस्य द्विजवरतिलको बातिसन्नाहमोचः सीतारामोस्य सूनुर्हरिगुरुकरुणामत्रकः शम्भुरामः ॥
 छन्दोमुक्तावलीयं हयवदनगले स्त्र [स्व] पिता तेन भक्त्या विद्वन्मोदं वितन्वत्यतति मतिमतां वृत्तबोधं करोतु ॥ १ ॥
 यदत्र सौष्ठवं किञ्चिद्गुरोरेव (च) मे नहि ॥ अंसौष्ठवं चेत्तच्छोध्यं विद्वद्भिर्गतमत्सरैः ॥ २ ॥
 कृताञ्जलिपुटो भूत्वा प्रार्थयामि द्विजानिति ॥ माभूद्वच्यः प्रयासो मे युष्माकं रुपयानघाः ॥ ३ ॥
 छन्दोमुक्तावलीकण्ठो हयग्रीवः प्रसादकृत् ॥ ददातु सुदृढां भक्तिं पाठकेभ्यः स्वदायिनीम् ॥ ४ ॥
 इति श्रीनिवासार्यशिष्येण शम्भुराममिश्रेण विरचिताच्छन्दोमुक्तावली समाप्ता ॥

२४१ वाणीभूषणम्-दामोदरः ।

आ.—राजत्कुंजरराजकृति विमेलदं चहुकुलावृति भास्वद्रोगिकणामाणि प्रविलसन्मुक्तामणिग्रामाणि ॥
 पादांभोजभुजंगफूत्कृति रणन्मंजीरमंजुद्युति श्रेयो वः शिवशैलराजसुतयोर्देयादभिन्नं वपुः ॥ १ ॥
 सत्तीड [सन्तीह] यद्यपि महाकविसंप्रणीतग्रंथा(स्तथा)पि मम बालिशताविलासः ॥
 संपूर्णशारदविधावुदयं प्रपन्ने किन्नाम नाभ्युदयमंचति तारकापि ॥ २ ॥
 अलसधियः प्राकृतमधिसुधियः केचिद्भवंतीड [ह] ॥ कृतिरेषा मम तेषामातनुतामीषदपि तीक्ष्णम् ॥ ३ ॥
 दीर्घघोषकुलोद्भूतस्फग्नेद्वर इति श्रुतः ॥ छंदसां लक्षणं तेन सोदाहरणमुच्यते ॥ ४ ॥
 च.—मात्रावृत्तमिह प्रोक्तं चत्वारिंशन्नयाधिकम् ॥ त्रयोदशाधिकशतवर्णवृत्तमिदं शुभम् ॥ १ ॥
 इति श्रीदामोदरविरचितं वाणीभूषणं समाप्तम् ॥

२४२ वृत्तरत्नाकरः सटिप्पणः-टि० क्षेमहंसः ।

आ.—पञ्चकः पञ्चकनामा द्विजोत्तमः अभूत् ।
 न.—छन्दः अभिरामं मनोरमम् ॥ इति वृत्तरत्नकरमध्ये छन्दसि वाचनाचार्यक्षेमहंसविरचिते समासलोच
 टिप्पणके षट्प्रत्ययाभ्यायः समाप्तः ॥
 वाचनाचार्यश्रीसुखनिधानमणिमन्त्राणां प्र० सकलकीर्तिना लिपीकृतं सिद्धपुरे भद्रं शुभं भवतु ॥

२४३ वृत्तरत्नाकरः सटीकः-मू० केदारभट्टः टी० जगन्नाथमिश्रः ।

टी. आ.—जयति धाम निकाममनोहरं किमपि बालतमालसमद्युति ॥
 बहति काचन काञ्चनवल्लरी यदुपकण्ठाकुण्ठमहाश्रियम् ॥ १ ॥
 वृत्तरत्नाकरे व्याख्या भूरिभिः सूरिभिः कृताः ॥ यथामति तथापीह निगूढार्थाय रच्यते ॥ २ ॥
 व्यर्थं शास्त्रान्तरारोक्तमुदाहरणविस्तरम् ॥ व्याख्यानान्तरनिरासं च हित्वा सिद्धान्त उच्यते ॥ ३ ॥
 छन्दःशास्त्रस्य सिद्धान्ताः पूर्वैर्नोधिगता हि ये ॥ तानिह प्रेक्षतां कश्चिद्विपश्चिद्वीतमत्सरः ॥ ४ ॥
 भक्तमतिदुष्प्रवेशे प्रत्ययगहने निगूढार्थे ॥ छन्दःशास्त्रसरस्वति सरस्वति त्वत्कृपावलम्बोहम् ॥ ५ ॥
 अभिमतार्थसिद्धिसम्भावितप्रतिबन्धकप्रशमाय कृतं तत्क्षमेष्टदेवताकर्मकनतिलक्षणं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थमध्येतृणामनु-
 पङ्कतो मङ्गलसिद्धयर्थं चोपनिबध्य ग्रन्थारम्भं प्रतिजानानः प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यपेक्षितमनुबन्धचतुष्टयं दर्शयति । सुखेत्यादिना
 श्लोकत्रयेण ॥

टी. च.—अतिरोहितार्थमन्यदिति ॥
 सुभद्रया श्रीहरिरुष्णपुण्या रामेण विद्याधरसूनुना च ॥ यो लब्धजन्मा जगदादिनाथः स वृत्तरत्नाकरवार्तिकं व्यधात् ॥ १ ॥
 वेदरामवसुभूमितासु विक्रमार्कत इतासु शरत्सु ॥ बाहुलस्य बहुलेतरपक्षे धूर्जटेः पुरि विनिर्मितमेतत् ॥ २ ॥
 यज्ञा [ज्ञ] आदरतोकारि वाणीभूषणभूषणम् ॥ तज्जवाणीप्रसादस्य फलमेतद्वि वार्तिकम् ॥ ३ ॥
 वृत्तरत्नाकरविशालब्धं वार्तिकमौक्तिकम् ॥ तदर्पणेन प्रीतोऽस्तु भगवान्भक्तवत्सलः ॥ ४ ॥
 नातिमानितया ह्येवं बुधा वार्तिकमौक्तिकम् ॥ बहुलोहा नवाप्यर्थसाधकं वो भविष्यति ॥ ५ ॥
 वृत्तरत्नाकरान्तःस्थरत्नानामुपलब्धये ॥ पाषाणराचितः सेतुर्हेतुर्नाम कथं भवेत् ॥ ६ ॥
 रत्नाकरस्यातितरां विबुद्धेश्वन्द्रोदयो हेतुरिह प्रसिद्धः ॥ नूनं तदन्तःस्थितरत्नलब्धै [ब्धै] न वार्तिकाकारणमन्यदस्तु ॥ ७ ॥
 योवेदयद्ब्रह्महिरण्यगर्भं यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥ तेनैव देवेन कृतोस्ति लुप्तश्छन्दःप्रपञ्चस्य पुनः प्रकाशः ॥ ८ ॥
 जीवेनानेनात्मनानुप्रविश्य यो वै देवो व्याकरोन्नामरूपे ॥ द्रष्टा दृश्यं दर्शनं चेति मायाविस्तारोयं यस्य तस्मै नमोऽस्तु ॥ ९ ॥
 यो वै जाग्रत्स्वप्रसुप्त्येकसाक्षी तद्धर्मस्पृक्शुद्धबोधस्तुरीयः ॥
 लक्ष्यो नान्तःप्रज्ञ इत्यादिवाचा तस्मै देवायास्तु नित्य प्रणामः ॥ १० ॥
 कृते जगन्नाथ इतिश्रुतेन मिश्रेण रामाग्निनिषेवकेण ॥ स वृत्तरत्नाकरवार्तिकेसौ समाप्तिमध्याय इयाय षष्ठः ॥ ११ ॥
 इति चतुर्थम्पकरणम् ॥ इति वृत्तरत्नाकरवार्तिके प्रत्ययनिरूपणं षष्ठोऽध्यायः ॥
 इति श्रीमिश्रजगन्नाथकृतवृत्तरत्नाकरव्याख्या वार्तिकाख्या समाप्ता ॥ श्रीः ॥

२४४ वृत्तरत्नाकरः सटीकः मू० केदारभट्टः टी० श्रीकण्ठः ।

टी. आ.—नत्वा गिरिशं गिरिजासमेतं विनायकेनाप्युषितं ततश्च ॥ प्रज्ञानरूपेण निजेन वृत्तरत्नाकराख्यं विवृणोति छन्दः ॥ १ ॥
 टी. क.—इदानीं वृत्तिकारो वृत्तिस्वरूपपूर्वकमात्मनो नाम कथयति ॥
 विस्पष्टा च पक्षेति श्रोतृसन्देहवच्छभा ॥ वृत्तरत्नाकरव्याख्या कृता श्रीकण्ठसूरिणा ॥ १ ॥

कृत्वा वृत्तिमिमां पुण्यां यदि भावं [पुण्यंयदेवा] वर्जितं मया ॥ तेनोद्धसन्तु लोकानामतीव मतयोऽमलाः ॥ २ ॥
इति श्रीकण्ठपण्डितविरचितायां वृत्तरत्नाकरच्छन्दोवृत्तौ षट्प्रत्ययविधानो नाम षष्ठोऽध्यायः समाप्तिमगमत् ।

२४५ वृत्तरत्नाकरः सटीकः-मू०-केदारभट्टः टी० सोमचन्द्रः ।

- टी. आ.—यत्यादाग्रनखांशुराजिरूणा नम्रालिके राजते तत्कालागतसम्पदः पदतातिः सद्यावकाङ्क्षाकला [किल] ॥
तं नत्वा जयमङ्गलैकवसति सङ्कल्पकल्पद्रुमं श्रीमत्पार्थजिनेश्वरं मर्दगजं मोहांघ्रिपोन्मूलनम् ॥ १ ॥
गुरोः प्रसादादधिगम्य वृत्तरत्नाकरच्छन्दस उद्यमेन ॥ सारं मया किञ्चिदयास्य वृत्तिर्विधीयते मुग्धसुबोधहेतोः ॥ २ ॥
मयात्र शास्त्रान्तरदर्शनेन प्रोद्भूतनव्यार्थविशेषबोधात् ॥ व्याख्यायते केवलमेव सूत्रं पुरातनोदाहरणावली तु ॥ ३ ॥
- टी. च.—सद्वृत्तरत्नाकरनामधेयशास्त्रस्य वृत्ताधिकार एषः ॥ प्रस्तारनष्टादिकवर्णनोऽत्र सोमोदितायामजनिष्ट षष्ठः ॥ १ ॥
वादिश्रीदेवसूरेणगगनविधोर्विश्रतः शारदाया नाम प्रत्यक्षपूर्वं सुजयपदभृतो मङ्गलाह्वयस्य सूरैः ॥
पादद्वन्द्वारविन्दे बुबुधुपहिते भृङ्गभृङ्गि दधानो वृत्तिं सोमाभिरामामकृत कतिमतां वृत्तरत्नाकरस्य ॥ २ ॥
प्रमादादौत्सुक्यात्कचिदनवबोधेन यदि वा ममैतस्यां वृत्तौ सुहृदयजनाः कोमलमतेः ॥
अवद्यं चेत्किञ्चिद्भवति भवतामञ्जलिंरयं प्रसादं कृत्वा तत्प्रणयमतिभिः शोध्यमखिलम् ॥ ३ ॥
यावच्चन्द्रमसश्छलेन क्लिसर्दीप्तप्रदीपाञ्चितं रम्येऽनुक्षि [क्ष] पमन्तरिक्षफलके बद्धोन्मदं खेलति ॥
तारासारदुरोदरेण निखिलं दिक्कामिनीमण्डलं जीयात्तावदियं मनोहरपदा वृत्तिः प्रसादात्सताम् ॥ ४ ॥
श्रीविक्रमनृपकाले नन्दकरूपीटयोनिभूसङ्ख्ये संवत् १३२९ समजनिरजोत्सवदिने वृत्तिरियं मुग्धबोधकरी ॥ ५ ॥
सर्वग्रं ग्रन्थाङ्के रुद्रमितशतानि नवतियुक्तानि ॥ अत्रानुष्टुब्गणनायोगाज्जातानि किञ्चिदधिकानि ॥ ६ ॥
समाप्तेयं सोमचन्द्रकृता वृत्तरत्नाकरबृहद्वृत्तिः ॥

२४६ गीतगौरीशसंगीतम्-भानुदत्तमिश्रः ।

- आ.—संध्यानृत्यविधौ भुजंगमपतेर्गीतामृतं शृण्वतः प्रत्यक्षिस्खलितप्रमोदसलिलस्त्रोमे तनौ सर्पति ॥
मौलेरुत्पथगा किमु त्रिपथगा जातेति जातागसो देवस्य त्रिपुरांतकस्य चलितं न्यालोकितं पातु नः ॥ १ ॥
भानोर्गीतिः सुधास्फीतिः शोभोर्दमरुडिडिभिः ॥ विदुषां रसनारंगभूमिर्भासति नृत्यताम् ॥ २ ॥
- च.—इति श्रीमिश्रभानुदत्तविरचिते गीतगौरीशसंगीते महाकाव्ये दशमः सर्गः ॥ १० ॥

२४७ नन्दिकेश्वरकाशिका सटीका मू०-नन्दिकेश्वरः टी०-अभिमन्युः ।

- मू. आ.—नृतावसाने नटराजराजो ननाद टक्कां नवपञ्चवारम् ॥ उद्धर्तुकामः सनकादिसिद्धानेताद्विमर्शो शिवसूत्रजालम् ॥ १ ॥
- टी. आ.—नमः शिवाय देवाय सर्वज्ञाय परात्मने ॥ यस्योन्मेषनिमेषाभ्यां व्यक्ताव्यक्तमिदं जगत् ॥ १ ॥
श्रीशं गुरुं कुमारं च शैवंतत्त्वविशारदम् ॥ प्रणम्य नन्दिकेशादींश्चिवभक्तान्मुहुर्मुहुः ॥ २ ॥
काशिकाभादिसूत्राणां नन्दिकेशकृतां शुभाम् ॥ लोकोपकारिणीं दिव्यां व्याकरोमि ययामति ॥ ३ ॥

- इह खलु सकललोकनायकः परमेश्वरः परमशिवः सनकसनन्दनसनत्कुमारादीञ्छोतृभक्तिकेशपतञ्जलिव्याघ्रपादव-
शिष्टादींश्चोद्धर्तुकामो ढक्कानिनादव्याजेन चतुर्दशसूत्रात्मकं तत्त्वमुपदिदेश । तदनु सर्वे मुनीन्द्रवर्याश्चिरकालमाश्रि-
तानामस्माकं चतुर्दशसूत्रात्मकं तत्त्वमुपदिदेशेति मत्वास्य सूत्रजालतत्त्वार्थं नन्दिकेश्वरो जानातीति नन्दिकेश्वरं
प्रणिपत्य पृष्ठवन्तः । तेषु पृष्ठवत्सु स षड्विंशतिकारिकारूपेण तत्त्वं सूत्राणामुपदेष्टुमिच्छन्निदमाचष्ट—नृतेति ॥
मू. च.—तत्त्वातीतः परः साक्षी सर्वानुग्रहविग्रहः ॥ अहमात्मा परो हल् स्यादिति शंभुस्तिरोदधे ॥ २६ ॥
इति नन्दिकेश्वरकृतकाशिका ॥
टी. च.—सर्वतत्त्वजनकः स्वयं तत्त्वातीतः इति ज्ञापनार्थमेतत्सूत्रं चकारेत्याह तत्त्वातीत इति ॥ सर्वानुग्रहविग्रहः साक्षी
तत्त्वातीतो हल् स्यादिति ढक्कानिनादव्याजेन सर्वेषां, मुनिजनानां तत्त्वमुपदिशंस्तिरोदधे इत्यर्थः । हकारः शिववर्णः
स्यादिति शैवागमस्थितिरिति शिवम् ॥ इति उपमन्युकृता नन्दिकेश्वरकाशिकायास्तत्त्वविमर्शिनी संपूर्णा ॥

२४८ उणादिटीका ।

- आ.—विधाय गुरुपादयोः प्रणतिमार्तदुःखच्छिदोर्यथामति विरच्यते विवरणं ह्यनाद्यकृतिः (ह्युणाद्याकृतेः) ॥
समस्तबुधसदृश प्रथितिमेतदेतु जरा परोपकृतिहेतुकं यदि समस्तमोदप्रदम् ॥ १ ॥ कारुरिति ॥

२४९ कातन्त्रमन्त्रप्रकाशः-कर्मधरः ।

- आ.—शेषाशेषफणामणिव्यतिकरे कान्ताकृतिं बिम्बितां पश्यन्ती रहसि स्थितापि परिषद्भ्रान्त्या यियासुर्महुः ॥
या प्रौढापि नवं समागमरसं भावैः समातन्वती श्लिष्टा गाढमुरःस्थलेन हरिणा लक्ष्मीः श्रिये सास्तु वः ॥ १ ॥
त्रिलोचनख्यातमभिन्नदुर्गं सर्वं नमस्कृत्य विविक्तविद्याम् ॥ कातन्त्रमन्त्रार्थविनिश्चयार्थमयं प्रयत्नः क्रियते शिशूनाम् ॥ २ ॥
दुर्गेश्वरमुन्नीय सपञ्जिकाया वृत्तेर्विवेके विजयः प्रवृत्तः ॥ विवेचयंस्तद्वचनानि वागमो स्वयं पुनर्दुर्गतमो बभूव ॥ ३ ॥
ततस्ततां युक्तिभिरुक्तिमुक्तविविक्तपङ्क्तिचिदप्यमुख्यम् ॥ संयोजयिष्ये निजगीर्णुणेन मतां हृदि श्रीमतिसंश्रयाय ॥ ४ ॥
त्रिलोचनाचार्यवचःप्रसादादुर्गस्य वृत्तिः सुगमा यदीयम् ॥ क्वचित्क्वचिन्मेवचसोवकाशः शिलोञ्छवृत्त्या घटते तथापि ॥ ५ ॥
अभूत्किलाभोरुहभूप्रसूते कायस्थवंशे धरणीव तारे ॥ विश्वोपकारव्रतरक्षणेन श्रीमेघनामा धृतमेघधामा ॥ ६ ॥
महोपकारोत्र महोदयश्च यशश्च भूवल्लभवल्लभत्वम् ॥ इत्याहृतोसौ (बहु) वैद्यविद्यामनेकविद्याधिगमे कृतेपि ॥ ७ ॥
जातस्तनयस्त्रिलोचन इति ख्यातस्त्रिवेदी विदामाधारो (गदानिग्रहाब्धि) भुवनप्रख्यातकीर्तिव्रजः ॥
त्रैवर्गीं समुपासनामभिदधच्चित्तं त्रिनेत्रे दधद्यः शास्त्रेण वृथा दयादधिकया [दयाधिकतया] स्वं नाम सार्यं व्यधात् ॥ ८ ॥
तस्यात्मजः समभवत्कुलशीलशाली बोधैकविद्यो— — — — —

तस्या गदाधरपदाधरवर्तिमूर्धा नाम्ना गदाधर इति प्रथितप्रकर्षः ॥ ९ ॥

नरदेहादधरयता सपदि विषमगदं जातानि ॥ — — — — — वैद्यसमूहे प्रगीतसद्यशसा ॥ १० ॥

टी. आ.—नत्वा—नि — — — — — संप्रदाता—व्याख्या—पृथगपिवहन्भूधरो धीरधैर्यः ॥

टी. च.—इदानीं वृत्तजनिताल्लाघतासंविधानाद्भूमौद्वेकादपि च जनयन्न जयं नाम विश्वे ॥ ११ ॥

विस्पष्टा च पृथिग्विष्णुवपुष्मान्नियतिमान्सुधाधामेवाब्धेर्यगति भवनाथस्तुतकयः ॥

पितृभ्यामाराध्य त्रिभुवनगुरु (श्राप्य) धिगतस्ततस्तस्मादासात्प्रथितपृथुकीर्तिर्दिशि दिशि ॥ १२ ॥
 आकृतिनासातत्त्व [नाप्ततत्त्वश्च] धन्वन्तरिसमक्रमः ॥ यशोधनो यः सुखिनीश्वरे तात्कालिकाः प्रजाः ॥ १३ ॥
 •विद्यां विश्वजनीनां परम्परीणां बह्वन्त्रि प्रगुणाम् ॥ शब्दागमसदलंकृतिसाहित्यैकाश्रयो योभूत् ॥ १४ ॥
 साहिश्रीमहमूक्ततो वसुमतीचकैकशक्राद्रूपग्रामैस्तोषितचेतसौधिगतवान्त्कारपूर्वां श्रियम् ॥
 - - - - - सुरसरित्कूलैरे पत्तने भेजे यस्त्रिगणं विभ्रज्य समया भक्त्या सुमित्रान्वितः ॥ १५ ॥
 तत्तनयः श्रितविनयो विधृतनयः सुकृतविसंशयस्थिरधीः ॥ अभ्युन्नतनिजवंशप्रदोप इव देवनाथोभूत् ॥ १६ ॥
 पुण्यश्रियां तत्फलमाशिषां वा सञ्छोत्रियाणां परितोषितानाम् ॥ श्रीभावनायेन सु(तस्यलेभेवयोधिकेन द्युतिमत्सुजन्म) ॥ १७ ॥
 जितेन्द्रियोसौ भविता पदच्युतैर्नृपैरपि स्वस्थितयेऽर्धनीयः ॥ देवाज्ञया तैरिति निर्मितेन यो देवनायत्वमियाय नाम्ना ॥ १८ ॥
 गुणैरनूनैः स्ववशीकृतस्य दुर्सेनादेः सचिवत्वमेदस्य ॥ गवां द्विजानामपि यः शरण्यो भग्नान्प्रतिष्ठापयति स्म राज्ञः ॥ १९ ॥
 यस्तन्वन्प्रतिष्वलं दिशि दिशि सरसीः शुचीरपः सृजति ॥ पथि पथि भक्तिविशेषैः परिपूर्णावध्यपां [र्णावाप्रा] व्यतनोत् ॥ २० ॥
 आरामैरभिरामान्प्रामान्यः पात्रसात्कृतवान् ॥ सुचिरं सन्नमतानीद्वाराणस्यादितीर्थेषु ॥ २१ ॥
 गवां सहस्रं (य) दत्तं श्रोत्रियैरुप (भु) ज्यते ॥ दत्त्वा प्रत्याददानस्तु सूर्योस्तं याति किं हि या ॥ २२ ॥
 बलिप्रभृतिभिर्दत्ता विष्णवे मृ (न्म) यी मही ॥ सैव स्वर्णमयी रोमप्रश [हेमप्रस्थ] शैलवनान्विता ॥ २३ ॥
 ब्रह्माण्डं यो व्यतरदस्त्रिलं श्रोत्रियेभ्यो विभज्य स्थायीभावादिव य - - - - - तोयद्यशोगण्डमैच्छत् ॥
 हैमं शैलं सुरविटपिनं कामधेनुं च दत्त्वा तत्स्वामित्वादिव शतमखं प्रोचुरन्ये प्रतीष्ठम् ॥ २४ ॥
 यष्णद्वारोपात्रे [यस्यद्वारोपान्ते] भूपा निजपदविरहगालितगुरुगर्वास्तिष्ठन्तं स्वं राज्यं लब्ध्वा यदुचितविरचितपरिचितहर्षाः ॥
 जायन्ते किवान्येन कचन वचनमथ न वितथमुक्तं शत्रूणामप्यन्तः कालं मधुरमकटु बद्ध विनियुक्तम् ॥ २५ ॥
 गोमूत्रिकाबन्धोयम् ॥ देवनाथो लसत्कीर्त्या स्तृणाति जगतां त्रयम् ॥ अवभृथोच्छ्वसन्मूर्त्या प्रीणाति जगतामयम् ॥ २६ ॥
 पुत्रा यद्रीयाः षडमी पवित्रचरित्रचित्रीयितविश्वभागाः ॥ सौभाग्यभाग्योपचयैरनूनाः सत्कीर्तिमूर्तिस्थितिनीतिभार्जः ॥ २७ ॥
 शिवनाथो रघुनाथो रघुरिव वंशोन्नतेः कर्ता ॥ सोम इवातिद्युतिमान्वह्यातः श्रीसोमनाथश्च ॥ २८ ॥
 श्रीवारनाथोपि रणे प्रवीरो धन्यो वदान्यः सुकृती कृती वा ॥ श्रीवादिनाथश्च तथादिनाथो वृत्ताद्यनायस्मृतिचारुचितौ ॥ २९ ॥
 स देवनाथः स्फुटमेव स्रस्य यश्चाप्यमी नन्दनकल्पवृक्षाः ।
 श्रीराघवाद्या (द्याः) मणिमण्डिताङ्गाः शास्त्राभृतोभीप्सितमुत्सृजन्ति ॥ ३० ॥
 भ्रानुः कनिष्ठस्य पदेभिषिक्तो यद्रोपिनाथोपि परोपशान्त्यै ॥
 ततोपि यो व्यञ्जितधीर्मघोनः सख्यं न नाम्ना भुवि कर्मणापि ॥ ३१ ॥
 पुत्रपौत्रोणभावेपि योभ्यमित्रीणतां रणे ॥ दधद्विद्यासु पारीणोप्यभूदध्ययनप्रियः ॥ ३२ ॥
 कलापके व्याकरणे गभीरे संदेहसंदोहमपोहयिष्यन् ॥ निबन्ध [निबन्ध] मेतं बहुयुक्त्युपेतं सोचीकरत्कर्मधरेण तेन ॥ ३३ ॥
 यशोधरायणो योसौ लक्ष्मीधरसुतः (कविः) ॥ यः कृती याज्ञरूपेयः श्रोत्रपेयवचोब्रूतः ॥ ३४ ॥
 यशोधरलक्ष्मीधरयोश्च निजकीर्तिपद्यान्यद्यापि श्रूयन्ते -
 श्रीरुद्रसिंहस्य निदेशवती यशोधरः शाब्दिकचक्रवर्ती ॥ कवित्ववक्तृत्वकलानिवासी जागर्ति भूमौ नवकालिदासः ॥ ३५ ॥
 द्राक्षदद्या (क्षा) नकभा (क्षा) मनुभविवुमलं काकला काकलीनां

‘कौमर्ये कोकिलानां विधुरचिररुचिर्द्राड्मुधाभूत्सुधाण (पि) ॥

बीणा प्रावीण्यहीना मधुरिमधुरया हापि हैयङ्गवीनं यस्या याशोभरी सा जगति विजयते भारती भारतिभ्याम् ॥ ३६ ॥

मधुरिमगुणगर्भैवैदमसंदर्भसर्वस्वगीः कलितसकलशब्दमर्मागमः शर्ववर्मा न किम् ॥

रसमयमृदुगद्यपद्यानवशः स लक्ष्मीधरः प्रभवति वरैरिवर्गाधिसर्गाभिसर्गाचितः ॥ ३७ ॥

वाररुचं परिशिष्टं टीकामपि वार्धमानिकोरेताम् ॥ विद्यानन्दप्रभृतीन्समीक्ष्य चिरमेष यत्नो मे ॥ ३८ ॥

हे धीराः शृणुतावधाय विदधे नत्वाञ्जलिं भूर्धनि तत्कालस्यमपास्य हास्यमिह संधेयं निबन्धे मनः ॥

किं वा किं विनयोत्करेण यदि वः कातन्त्रमोमुष्णता तत्सेव्यो भवितायमेव यदि वा स्वार्चोपि [स्वार्थोऽपि] मा लभ्यते ॥ ३९ ॥

द्वयमेतदसंबद्धं खलता सुमनस्विता ॥ किंतु संभाव्यते क्वापि खलता सुमनस्विता ॥ ४० ॥

तत्र प्रथमं तावच्छिष्टजनमनःपरितुष्टयेऽभीष्टतमकर्मनिर्वाहकादृष्टसृष्टये वेष्टदेवतां वाचनिकशास्त्रप्रस्तावाद्वाचनेन पूर्वार्धेन नमसित्वापरार्धेन प्रेक्षापूर्वकारिप्रवृत्त्यङ्गभूतं संबन्धं प्रयोजनं वाभिधित्सुर्भगवान् वृत्तिकरोन्यदीयमपि दृष्टानुभावतया पद्यमिदमलेखि—देवदेवमित्यादि ॥

तन्त्रं सूत्रं ईषत् तन्त्रं कातन्त्रमिति ॥ बद्धमानमतं तु लक्ष्यते ॥ इति दुर्गपादः ॥ प्रबोधकारोऽप्याह ॥ विज्ञयानन्देन ॥

इति त्रिलोचनाः ॥ व्याख्यानस्य जयादित्यादिकृतकातन्त्रसंबन्धित्वनिराकरणार्थं विशेषणमाह—शार्वर्वात्मिकमिति ॥

शार्वर्वात्मणाचार्येणानुवादरूपेण कृतमिति ॥ किंतु व्याख्यानस्य शार्वर्वात्मिकत्वव्यपदेशार्थमिदम् ॥ तेन ‘कातन्त्रम्’

‘शार्वर्वात्मिकम्’ कुमारप्रसादात्प्रवृत्तत्वात् ‘कौमारम्’ तथा वरणेन कलापेन प्रोक्तं ‘कालापम्’ इति चतस्रोऽप्य

व्याकरणस्य संज्ञाः अजायन्त ॥ गौडीयास्तु ‘कलाप’ इति मन्यन्ते ॥ ‘यतो’ बहिर्बह्वमवष्टभ्याचार्येणास्य नामचिकीर्षया

पृष्टः कुमारः कलापसंज्ञामेवास्मै दिदेश इति किंवदन्ती ॥ यदाह पृथ्वीधरः—कलापेन परम्परासंबन्धात्कलापकं

व्याकरणमुच्यते इति ॥.....

किं नाम संस्कृतत्वमिति चेत्, देवभाषितत्वम् ॥ गाह—घोडा—हाथि—प्रभृतयश्च न देवशब्दा इति ॥ यदाहुरलंकारकृतः—

‘संस्कृतं नाम दैवी वागन्वाख्याता महर्षिभिः’ इति ॥ अत्र किल मिलितनिखिलविद्वज्जनायां मीमांसितसकलशास्त्रार्थ-

तत्त्वायां परिषदि शलिवाहनाभिधानमवनोश्चर बोधयितुं कृतप्रतिज्ञेन शर्ववर्मणाचार्येणाराधितः प्रसादीकृतात्मदर्शनो

भगवान्कुमारो निजव्याकरणज्ञानमाविर्भावयितुं श्लोकपादरूपमिदमुद्देशसूत्रमवोचत्—सिद्धो वर्णसमाप्तायः’ इति ॥

परिभाषेयम् वर्णसमाप्तायस्य व्यवस्थापकत्वादिति दामोदरमिश्राः ॥.....

इमैश्च वाक्यैश्च शुभैश्च रस्यैः प्रभातकाले नृपमन्दिरस्थः ॥ श्रोत्रिक्रमादित्यविबोधनाय काम्पिल्लनागः स्तवनं करोति ॥ १ ॥

यदाह कुलचन्द्रः—अधिकारो विधिः संज्ञा निषेधो नियमस्तथा ॥ परिभाषा च शास्त्रज्ञाः षड्विधं शास्त्रलक्षणम् ॥ २ ॥

दशधेत्यपि कश्चित्—अतिदेशानुवादश्च विभाषा च निपातनम् ॥ सार्धमेतैश्चतुर्भिश्च दशधा सूत्रलक्षणम् ॥ भोजदेवोऽपि

यदाह ॥.....

इति करकुलालंकरणश्रीदेवनाथसमादिष्टकर्मधरविरचिते कातन्त्रमन्त्रप्रकाशे प्रथमः संधिः समाप्तः ॥.....

चान्द्रकाशिकादौ पठ्यते ॥.....यदाह श्रीपतिदत्तः ॥ तथा च कालिदासः—न मामवति सद्योपा रत्नसूरपि मेदिनी इति ॥

इति करणकुलालंकरणश्रीदेवनाथसमादिष्टपण्डितश्रीकर्मधरविरचिते कातन्त्रमन्त्रप्रकाशे द्वितीयः संधिः समाप्तः ॥

च.—अनूडिति किम्—पङ्गूत्वं पङ्गूता करभोरूत्वं करभोरूता ॥ — — — — —

२५० क्रियाकलापः-विजयानन्दः ।

आ.-जयति चतुर्दशभुवनाधिपत्यलक्ष्मीविभूषितोत्सङ्गः ॥ भक्तैकपक्षपाती कृपार्णवः श्रीमहादेवः ॥ १ ॥
 अस्तलितखेलगतिना विद्यानन्देन सत्प्रबन्धेषु ॥ धातुप्रयोगैकदलीवनमनघं रोप्यते तदिदम् ॥ २ ॥
 च.-साम्प्रत्यादपि धातूनामनन्तं क्व नाम पर्यन्ते ॥ अभिधानशास्त्रदृष्ट्या भेदादेव स्वयं योज्या ॥ ६७ ॥
 पूर्वं पूर्वकविप्रणीतविविधग्रन्थेषु दृष्टान्ततो निर्णीता हृदये निरूप्य निपुणं ये धातुपारायणम् ॥
 धातूनां तनुधीरपि व्यरच्यतेषामिमं संग्रहं विद्यानन्दकविर्विशुद्धहृदयः कायस्यवंशोद्भवः ॥ ६८ ॥
 व्युत्पत्तिवर्त्तन्यरुतप्रवेशैः शास्त्रे जडैर्नैदमुपेक्षणीयम् ॥ धात्वर्थतन्मात्रनिरूपणेन यतो मतिर्मोहमुपैति तेषाम् ॥ ६९ ॥
 इमां प्रत्यक्षपीयूषसमृद्धिमधुरक्रियाम् ॥ समस्ताः सन्तु धीराणामुपयोगादिक्रियाः ॥ ७० ॥
 इति सारस्वतोज्जा [द्गा] रकारकायस्थकुलाचर [ल] विजयानन्दकृतौ क्रियाकलापे चतुर्योध्यायः ॥

२५१ जैनेन्द्रव्याकरणं सटीकम्-मू० देवनन्दाचार्यः-टी० गुणनन्दिः ।

आ.-जगत्रितयनाथाय नमो जन्मप्रमाथिने ॥ नयप्रमाणवाग्रदिमध्वस्तध्वान्ताय शान्तये ॥ १ ॥
 प्रत्याहारस्यादाविष्टदेक्तास्तुतिवचनं मङ्गलार्थमुपात्तम्—
 च.-इति पञ्चवस्तुके (पञ्चमम्) आख्यातवस्तु समाप्तम् ॥
 सूत्रस्तम्भसमुद्भूतं प्रविलसन्मयासोररत्नक्षितिश्रीमद्वक्तिकपाटसंपुटयुतं भाष्यौघशय्यातलम् ॥
 टीकामालमिहोरुक्षुरुचितं जैनेन्द्रशब्दागमप्रासादं पृथुपञ्चवस्तुकमिदं सोपानमारोहतात् ॥ १ ॥
 कृतिरियं देवनन्दाचार्यस्य परवादिमथनस्य ॥
 सत्संधिं दधती समासमभितः ख्यातार्थनामौ — — — —
 सैषा श्रीगुणनन्दितानितवपुः शब्दार्णवं निर्णयं नावत्यश्रमतो विवक्षुमनसां साक्षात्स्वयं प्रक्रिया ॥ २ ॥
 इति श्रीमज्जैनेन्द्रशब्दागमालिखित — — — — पञ्चवस्तुकप्रक्रियामणिमाला समाप्ता ॥

२५२ जैनेन्द्रव्याकरणमहावृत्तिः-अभयनन्दिः ।

आ.-देवदेवं जिनं नत्वा सर्वसत्त्वाभयप्रदम् ॥ शब्दशास्त्रस्य सूत्राणां महावृत्तिर्विरच्यते ॥ १ ॥
 यच्छब्दलक्षणमसुत्रजपारमन्यैरव्यक्तमुक्तमभिधानविधौ दरिद्रैः ॥
 तत्सर्वलोकहृदयप्रियचारुवाक्यैर्व्यक्तीकरोत्यभयनान्दिमुनिः समस्तम् ॥ २ ॥
 शिष्टाचारपरिपालनार्थमादाविष्टदेवतानमस्कारलक्षणं मङ्गलमिदमाहाचार्यः—
 लक्ष्मीरात्यन्तिकी यस्य निरवद्यावभासते ॥ देवनन्दितपूजेशो नमस्तस्मै स्वयंभुवे ॥ १ ॥
 च.-चतुष्टयं समन्तभद्रस्य ॥ १२४ ॥ 'झयो हः' इत्यादि चतुष्टयं समन्तभद्राचार्यस्य मते भवति नान्येषाम् ॥
 तथैवोदाहृतम् ॥ इत्यभयनन्दिर्विरचितायां जैनेन्द्रव्याकरणमहावृत्तौ पञ्चमाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ॥

२५३ परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या-परिभाषार्थमञ्जरी-भीमः ।

आ.—परिभाषारसास्वादबद्धोदारधियामुना ॥ भीमेन रचिता सेयं परिभाषार्थमञ्जरी ॥ १ ॥

च.—इति श्रीमल्लिकरोपनामकमाधवाचार्यतनयभीमप्रणीता परिभाषार्थमञ्जरी समाप्ता ॥

२५४ परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या गदा-वैद्यनाथः ।

आ.—ब्रह्मादयो यस्य न पारमाप्रयाद्वक्त्राद्भुतं मस्तकदेशगामिनी ॥

वामार्धदेहापि न चण्डिकाप ध्यायामि देवं सनकादिबन्धुकम् ॥ १ ॥

वैद्यनाथः पायगुण्डो नत्वा नागेश्वरं गुरुम् ॥ विवृतिं परिभाषेन्दुशेखरे तनुते गदाम् ॥ २ ॥

२५५ परिभाषेन्दुशेखरटीका-चित्प्रभा-ब्रह्मानन्दसरस्वती ।

आ.—विद्याधीशं त्रिनेत्रं विमलमतियुतं जन्मस्थित्यन्तकारि— — — — — निखिलजनिमतां यश्च पूज्यः सुरेशैः ॥

आनन्दार्द्धि महेशः सकलकृतिनतो दुर्गमो बोधहीनैः सत्यज्ञानस्वरूपो विगतपरिमितस्त्वं नुमो—गिरीशम् ॥ १ ॥

यस्यास्त्रायोभिधत्ते चकितमतिशयं निष्कलङ्कोऽप्यबाधो यस्य स्मृत्या भवार्द्धि तरति गतिमलः शुद्धसंवित्कृतात्मा ॥
तं श्रीकृष्णं दयेशं निगमनुतिचरं बन्धनं प्राणराशौर्ध्यायं ध्यायं नमामश्चरितकलुषहस्त [दोः] स्वधरं वेणुमन्तम् ॥ २ ॥

यां शक्तिं समुपासते हि विबुधा देवेन्द्ररुद्रादयो यस्या धीशसहस्रतुण्डफणिभृच्छक्तो न वक्तुं गुणान् ॥

यस्या वेदवचांसि तत्त्वमनलं शक्तानि वक्तुं स्वतस्तां ध्यायेन्मुनिशृङ्गशैलनिरतां प्राप्स्यातिभाग्यावलम् ॥ ३ ॥

चित्तदुरितसमूहं गणेशं जितमुनिधीरमुनीशवन्द्यपादम् ॥

जनिनिलयसुसंगसंनिधानाद्विपदमपाकुरुते नुमो हि यस्तम् ॥ ४ ॥

चित्प्रभानामिकाव्याख्यां परिभाषेन्दुशेखरे ॥ बालानामुपकराय कुर्वे भाष्यप्रदर्शिकाम् ॥ ५ ॥

च.—ब्रह्मानन्दं विमलमचलं — — — परेशं विधाधारं विगतजनुपं धूर्वहन्तं धुरीणम् ॥

ध्यानध्येयं विविधमुनिभिर्वैद्यनाथं विनाथं व्याख्या त्वेषा स्वरुतवचनैः कारितेयं कुकेतम् ॥ १ ॥

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यगोविन्दानन्दभगवत्पादपूज्यशिष्यतारकब्रह्मानन्दसरस्वतीविरचिता चित्प्रभानामिका
परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या समाप्तिमगमत् ॥

२५६ परिभाषेन्दुशेखरदोषोद्धारः-मञ्जूदेवः ।

आ.—नत्वा गणपतिं देवं नृसिंहं कमलायुतम् ॥ तातं शंभुं प्रभुं दुर्गां कृष्णदेवं तयाग्रजम् ॥ १ ॥

शास्त्रप्रवर्तकाचार्याभ्यानिनिप्रभृतीन्मुनीन् ॥ बालंभट्टाभिधं पायगुण्डोपाख्यं परं गुरुम् ॥ २ ॥

दोषा ये पण्डितमन्यैः परिभाषेन्दुशेखरे ॥ दत्तास्तान्सम्यगुद्धर्तुं मञ्जूदेवेन चिन्त्यते ॥ ३ ॥

च.—बाधकान्येव निपातनानि ॥ इति श्रीमञ्जूदेवेन विरचितः परिभाषेन्दुशेखरदोषोद्धारः समाप्तः ॥

२५७ परिभाषाप्रदीपार्चिः-उदयकरः ।

आ.-अमन्दहृदयानन्दनिदानं शिवयोश्चिरम् ॥ नमस्करोति हेरम्बं निष्प्रत्यूहफलाप्तये ॥ १ ॥
 वल्लकीपुस्तककरां पुण्डरीकासनस्थिताम् ॥ शारदां नीरकुन्देन्दुधवलां भावयेतराम् ॥ २ ॥
 कृत्वा पाणिनिसूत्राणामिति वृत्त्यर्थसंग्रहम् ॥ परिभाषाप्रदीपार्चिस्तत्रोपयोगो निरूप्यते ॥ ३ ॥
 तत्र तावत्परिभाषात्वं नाम लिङ्गवत्त्वे सति संदिग्धार्थनियामकत्वम् ॥
 परिभाषाप्रदीपार्चिष्युदयकरदर्शिते ॥ प्रथमो व्याकृतोऽध्यायः संगतः संमतः सताम् ॥ १ ॥
 न तुष्यन्ति मितोक्त्यैके परे मूढा बहूक्तिषु ॥ करवाणि ततो वाणि सकलावर्जनेऽञ्जलिम् ॥ २ ॥
 च.-बृहद्विवरणानुसारिणस्त्वन्तरङ्गपरिभाषाया अनित्यत्वे इदमेवैकं ज्ञापकमङ्गीकृत्येवामकृतव्यूहपरिभाषां नाजानान्तर्य-
 परिभाषामन्तरङ्गानपि विधीन्वहिरङ्गो ल्यब्बाधते इत्येतां च परिभाषामकर्तव्यां मन्यन्ते । तत्सर्वमग्रे विवेचयिष्यामः ॥
 परिभाषाप्रदीपार्चिष्युदयकरदर्शिते ॥ द्वितीयो व्याकृतोऽध्यायः संगतः संमतः सताम् ॥ १ ॥
 न तुष्यन्ति मितोक्त्यैके परे मूढा बहूक्तिषु ॥ करवाणि ततो वाणि सकलावर्जनेऽञ्जलिम् ॥

२५८ परिभाषाभास्करः-भास्करः ।

आ.-आखण्डलादिसुरमण्डलमण्डनं तमुण्डलकोकविरहानलदण्डचण्डम् ॥
 ईडेहमत्र बहुबोधितपद्मकाण्डं मार्तण्डमन्धतमसं प्रति कालदण्डम् ॥ १ ॥
 श्रीगुरुन्पितरौ नत्वाग्निहोत्री भास्कराभिधः ॥ भास्करं परिभाषाणां तनुते बालबुद्धये ॥ २ ॥
 युक्तायुक्ताभिसंबन्धं भूयो भूयो विद्वद्वन्दम् ॥ नामं नामं याचे मन्दो मान्द्यं चेदं शोध्यं सम्यक् ॥ ३ ॥
 मूढी मूढीकया तुल्या खरैरिव खलैर्यदि ॥ नादृतेयं कृतिस्तस्मादस्माकं हानिरस्ति किम् ॥ ४ ॥
 तत्र तावद् 'भाष व्यक्तायां वाचि' इत्यस्मात् परितो भाष्यत इति व्युत्पत्तेः ॥
 च.-न परिभाषावशादनिष्ठापादुनं सांप्रतमिति सकलेष्टसिद्धिः ॥
 परिभाषाकमलिनीर्युक्तिरुग्भिर्विकाशयन् ॥ भास्करः पाण्डितालीनां नतंसा [तताना] नन्दमव्ययम् ॥ १ ॥
 अम्बिकेधरपुरीकृतवासादग्निहोत्रिकुलनीरधिचन्द्रात् ॥ पुण्यपूर्णपुरुषोत्तमभद्रादुद्भूव सुकृती हरिभट्टः ॥ २ ॥
 वेदवाक्यनिचयावचयेन प्रेक्षितो विधिरिवेह बुधौघैः ॥ लोकगीतविमलायतकीर्तिः सोपि सज्जनमणिर्जयति स्म ॥ ३ ॥
 तस्मादुद्भूतकीर्तिः कृतसुकृतभरान्मन्त्रतन्त्रस्वतन्त्रः साधूनामग्रगण्योपरदलनविधौ मानवानां शरण्यः ॥
 काशीक्षेत्राधिवासो हतकठिनतरारातिषड्गर्गदम्भः श्रीमन्तापाजिभट्टः सुरयजनरतः शुद्धधीराविरासीत् ॥ ४ ॥
 तनयहृद [हृद] तदीयो धीरविद्वत्स्वराख्यः- - - - (प्रचूरतरम) तीनामाशयं भावयित्वा ॥
 परमितपरिभाषा भास्कराचार्ययत [S] सुरतररविषादे सच्चिदानन्दरूपा ॥ ५ ॥
 सोमतीर्थावासुकृतं- - - -वानि किञ्चन ॥ मन्ये गुरुकृपा कल्पलतिकैवादि कारणम् ॥ ६ ॥
 इति श्रीमत्कासियाजि- - - - न्वयिसंभवाग्निहोत्रिकुलतिलकायमानहरिभट्टसूनुश्रीमदापाजिभट्टसूनुभास्कर-
 विरचितपरिभाषाभास्करः समाप्तिमगमत् ॥

२५९ प्रयोगविवेकः सटिप्पणः-वररुचिः ।

- आ.—प्रयोगमिच्छता ज्ञातुं ज्ञेयं कारकमादितः ॥ संज्ञया षड्विधं भेदास्त्रयोविंशतिधा पुनः ॥ १ ॥
 तत्र पञ्चविधः कर्ता कर्म सप्तविधं भवेत् ॥ करणं द्विविधं चैव संप्रदानं त्रिधा मतम् ॥ २ ॥
 अपादानं द्विधा चैव तथाधारश्चतुर्विधः ॥ करोति कारकं सर्वं तत्स्वातन्त्र्यविवक्षया ॥ ३ ॥
 तत्र कर्तर्यभिहिते प्रथमैव विधीयते ॥ तृतीया वायवा षष्ठी स्मृतानभिहिते द्विधा ॥ ४ ॥
 तथा कर्मण्यभिहिते विभक्तिं विद्धि पूर्विकाम् ॥ अनुक्ते प्रथमां हित्वा पञ्चमीं सप्तमीं तथा ॥ ५ ॥
 च.—वर्तमाने तु निर्देशे वर्तते शतृशानचौ ॥ तज्यसत्संज्ञकाभ्यां च समासो न तु सिध्यति ॥ २५ ॥
 अन्यनाशभयाज्जन्तोः श्लोकानां पञ्चविंशतिः ॥ परस्पर्यभावं निर्बोद्धुं प्रभये [वे] यं भवे भवे ॥ २६ ॥
 इति श्रीवररुचिरुक्ते प्रयोगविवेकसंग्रहे कारकचक्रं समाप्तम् ॥
 टि. आ.—यो यथाविहितं शब्दप्रयोगं ज्ञातुमिच्छति तेनादितः कारकं ज्ञेयमिति ॥
 टि. च.—प्रयोगलाभ [घ] वान्तुर्ययशोभिलापिणां कारुण्यविलसितचेतसां प्रवृत्तिरिति तत्र दर्शनार्थमित्यर्थः ॥
 इति श्रीवररुचिविरचिते प्रयोगविवेके संग्रहे तृतीयः पटलः ॥

२६० उपसर्गादिविचारः-रामेश्वरः ।

- आ.—सुधाब्धिमध्ये मणिमुख्यमण्डिते द्वीपे शरप्रेतमयेथ मञ्चके ॥ कामेश्वराङ्गे निवसद्विभूत्यै ममास्तु किञ्चिन्महसां वरिष्ठम् ॥ १ ॥
 तातं त्रिभुवनतिलकं नत्वा रामेश्वरः प्रसूं चाथो ॥ उपसर्गादिविचारं कुरुते विदुषां प्रमोदसंसिद्धयै ॥ २ ॥
 प्रादिगणपठिताः क्रियायोग उपसर्गसंज्ञां लभन्ते—
 ३ पत्रे गदाधरभट्टाचार्यैरुक्तत्वात् ॥
 ६ पत्रे तथा त्रिलोचनदासेनापि कातन्त्रवृत्तिपञ्चिकायाम् ॥
 ७ पत्रे अत एव शब्दकौस्तुभे—भट्टोजिदीक्षितैर्दत्तम् ॥
 १६ पत्रे अत एव हरिरामतर्कालंकारभट्टाचार्यैः ॥
 च.—अब्राह्मण इत्यत्राभावो बुध्यते नारोप इति सिद्धम् ॥ वस्वङ्गशैलभू १७६८ इति नवर्थः सङ्गातः ॥

२६१ उपसर्गार्थदीपिका-हरिदत्तः ।

- आ.—कृष्णं वन्दे श्रेयस्कामः ॥ १ ॥
 सरस्वतीं नौमि सरस्वतीच्छुः सारस्वते तत्र सरस्वतीह ॥
 रसाभिमग्नाः कवयो महान्तो यन्नोतीर्षति [त्तितीर्षति] तदत्र चित्रम् ॥ २ ॥
 च.—गम्भीरभावा भान्तीयं भूरिभावुकमानिनी ॥ कृतिभूयाद्भवतोर्भवयोः समदाय मे ॥ २८८ ॥
 परमानन्दसंदोहदायिनी मोहदायिनी ॥ चकास्तु रचना सेयमुपसर्गार्थदीपिका ॥ २८९ ॥
 इत्युपसर्गार्थदीपिका ॥
 वेदाङ्गभूपतिशक उपसर्गार्थदीपिकाम् ॥ निरमासी दिषदिशि दैवज्ञहरिदत्तभुक् ॥ २९० ॥

२६२ लघूपसर्गदीपिका समूला ।

- मू. आ.—प्रपरापसमन्ववनिर्दुरभिव्याधिसूदतिनिप्रतिपर्यपयः ॥ उपआडिति विशतिरेष सखे उपसर्गगणः कथितः कविभिः ॥ १ ॥
 टी. आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ प्रउपसर्गः पञ्चदशस्वर्येषु ॥ नियोगे प्रयुक्तः । वियोगे प्रोषितः ॥
 मू. च.—स्पष्टेच्छामिषु बन्धने च निलये वाक्ये समीपग्रहे अन्तर्भावनिवृत्तिविस्मयभयादानोर्ध्वकर्माशिषि ॥
 कृच्छ्रे सामनिमन्त्रणाभिविधिषु श्लेषाभिमुख्येपि चाङ्निर्देशावधिविक्रियासु शकने स्थानादिकर्मण्यपि ॥ २० ॥
 टी. च.—आविष् प्राकट्ये । आविष्करोति ॥ इति लघूपसर्गदीपिका समाप्तेयम् ॥

२६३ अभेदमण्डनम्-कृष्णशास्त्री ।

- आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ अथाभेदवादः प्रपञ्च्यते ॥ अत्राहुः—अभेदेस्य संबंधत्वविशेषिणो विरोधिनी नव्यवैयाकरणाः ॥
 च.—इति विभावयन्तु सदसद्विचारनिपुणा विद्वांसः इत्यलं विस्तरंभयाद्विरम्यते ॥

२६४ कारकनिरूपणम्-त्रिलोकनाथः ।

- आ.—श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ कर्तरकाणि निरूप्यन्ते ।
 कर्ता कर्म च करणं संप्रदानं तथैव च ॥ अपादानाधिकरणमित्याहुः कारकाणि षट् ॥ १ ॥
 तत्र क्रियानिष्पादकत्वं कर्त्रादीनां षण्णाम् ॥
 च.—इत्यादिकमपरमुप्यूहनीयमिति दिक् ॥
 श्रीमन्त्रिलोकनाथेन वेद्यानाथाङ्गजन्मना ॥ वादार्थश्रान्तमतिना पूरिता सप्तमी शुभा ॥
 इति षट् (कार) कनिरूपणम् ॥

२६५ पूर्वपक्षावली-होरिलः ।

- आ.—नमस्कृत्य शिवं सांख्यं गगनायकसंयुतम् ॥ लभन्ते यत्प्रसादेन लोकाः सर्वमनोरथम् ॥ १ ॥
 पुण्यश्रामसभायां तु व्यौकृतौ मम संनिधौ ॥ पूर्वपक्षाः कृता लोकैः पण्डितैर्हि ससाधय [समाधये] ॥ २ ॥
 लिख्यन्ते ते मया यन्नैरूपकाराय धीमताम् ॥ छात्राणां सुकृतैः पदैः श्रीमद्द्वोरिलशर्मणा ॥ ३ ॥
 यत्तु धातोस्तन्निमित्तस्यैवेति ॥
 ९ पत्रे शेखरग्रन्थोपि भाष्यविरुद्धः ॥
 च.—उपसर्गसंज्ञकानामभ्यासात्प्रागिति नादोषात् ॥
 इति श्रीभट्टोजिदीक्षितेन (?) कृता पूर्वपक्षावली समाप्ता ॥

२६६ वाक्यपदीयव्याख्या-पुण्यराजः ।

- च.—आचार्यवसुराजेन न्यायमार्गे विचिन्त्य च ॥ प्रणीतो विधिवच्चायं भगवन् व्याकरणागमः ॥
 मयापि गुरुनिर्दिष्टाष्टाध्यायव्याख्येय [याद] लुप्तये ॥ काण्डत्रयक्रमेणायं निबन्धः परिकीर्तितः ॥

ग्रन्थकारेण ग्रन्थेऽस्मिन्स्वस्मिन्गुर्वागमः स्फुटम् ॥ इत्येवं वाक्यकाण्डस्य प्रमेयविषयाः स्मृताः ॥
 संगतिः कीर्तिता लघ्वी समासेन निराकुला ॥
 विद्वज्जनानां यः खलु सर्वत्र गीयते तत् उपसृत्य विरचिता राजानकशूरवर्मनाम्नैव ॥
 शशाङ्कशिष्याञ्छ्रुत्वैतद्वाक्यकाण्डं समासतः ॥ पुण्यराजेन तस्योक्ता संगतिः कारिकाश्रिता ॥
 गुरवे भर्तृहरये शब्दब्रह्मविदे नमः ॥ सर्वसिद्धान्तसंदोहसारामृतमयाय च ॥
 इति श्रीपुण्यराजकृता वाक्यपदीयद्वितीयकाण्डटीका समाप्ता ॥

२६७ वादचूडामणिः-मौनिकृष्णः ।

आ.—शब्दे ब्रह्मणि निष्णातः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ इति वात्सल्यवान्विश्रुतदूषं पातु माधवः ॥ १ ॥
 कोलाहलोत्र कुधियां न प्रत्यूहो विवेकिनाम् ॥ कलिदोषो रमानायदासमीष्टे न वीक्षितुम् ॥ २ ॥
 आख्यातस्य कृतौ शक्तिः ।
 च.—आकांक्षाविरहाच्चेत्यलं प्रपञ्चेन ॥ श्रीः ॥ इति श्रीमन्मौनिकृष्णभट्टकृतौ वादचूडामणिः समाप्तः ॥

२६८ वैयाकरणभूषणसारव्याख्या काशिका-हरिरामः ।

आ.—वन्दे गणपतिचरणौ विघ्नध्वान्तालिवारणोद्योतौ ॥ वन्द्यौ सुरगणसंघैः सर्वाभीष्टफलदातारौ ॥ १ ॥
 भैरवी शङ्करीं नत्वा सिद्धेशां लोकमातरम् ॥ व्याख्यां भूषणसारस्य काशिकां तनुते हरिः ॥ २ ॥
 मुनित्रयं सर्वजनोपकारकं प्रणौमि विद्यार्णवपात्रभूतान् ॥ गुह्यं तातं विबुधेन्द्रवन्द्यं यशःप्रकाशं जननीं च देवीम् ॥ ३ ॥
 च.—केशवाङ्गजविप्रस्य हरिरामस्य निर्मितौ ॥ पूर्णो भूषणटीकायां धात्वाख्यातार्थनिर्णयः ॥ १ ॥
 इति श्रीमद्वैयाकरणभूषणटीकायां कालोपनामकहरिरामविरचितायां धात्वाख्यातसामान्यार्थनिरूपणं समाप्तम् ॥
 इति श्रीकालोपनामककेशवदीक्षितात्मजहरिरामविरचितायां वैयाकरणभूषणसारव्याख्यायां सुबर्थनिर्णयः ॥

२६९ शब्दबोधार्थं व्याकरणम्-विरजानन्दः ।

आ.—स्ववनतसुरगणमुकुटजटितबहुनानोच्चावचमणिनिकरैः ॥ चित्रकान्तिमदशेषदुरितभयनाशि देवचरणं वन्दे ॥ १ ॥
 कमठवीरवरस्य महीपतेरलवराद्युपलक्षितमीश्वताम् ॥ विनयसिंहमहायशसः कृतौ क्रियत एष सुशब्दजबोधकृत् ॥ २ ॥
 स्वल्पायासाद्बहुशब्दान्बोधयत्यवलोकनात् ॥ ततो ग्रन्थस्य नामास्य शब्दबोध इतीर्यते ॥ ३ ॥
 संकेतो योऽनुभूत्युक्तो यश्च भगवत्पाणिनेः ॥ प्रयोगसिद्धान्तनयोर्य ऋज्वर्यः स गृह्यते ॥ ४ ॥
 न पाठातिशयः प्रायो न चाप्यर्थोतिशयते ॥ तस्माद्ध्ययनयेत्यादौ धद्वित्वादि ह्युपेक्षते ॥ ५ ॥
 ये व्युत्पत्तिं समीहन्ते सावकाशा न विस्तरे ॥ ते पठन्त्विसमेवायानुमोदन्तां च सज्जनाः ॥ ६ ॥
 अइउण् । ऋलृक् ।

च.—अनुगितोनेकाचो न । नदीतरा ॥

राज्ञो र्व्यातिमतां हि कच्छपतया श्रीर्यत्र संराजते श्रीमानालवरो द्विषां स विजयी शार्दूलविक्रीडितम् ॥
तस्य श्रीविनयेशभूपतिलकस्याज्ञावशादुद्धृतः सारो व्याकरणस्य तेन भगवाञ्श्रीशंकरः प्रीयताम् ॥ १ ॥
इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीगौरीशंकरशिष्यश्रीविराजानन्दकृतः शब्दबोधो नाम व्याकरणं संक्षेपसंग्रहः ॥

२७० शब्दसारो व्युत्पत्तिचिन्तामणिव्याख्यासहितः-यतीशः ।

टी. आ.—उतत्सत् ॥ जयन्ति त्रिजगच्छ्रीमद्यतीशपदरेणवः ॥ सर्वोत्कर्षेकनिष्कर्षवर्षिण्यः कामधेनवः ॥ १ ॥
इह सकललोकानुग्रहविग्रहोऽस्मद्गुरुः श्रीमद्यतीशामिधानः सर्वशास्त्रविषयज्ञातिव्युत्पत्तिहेतवे तत्सारमुद्दिधीर्षुरादौ
व्याकरणसारमुद्धरन्मङ्गलमाचरति—तामिति ॥
तां भवानीं भवानीतल्लेशनाशविशारदाम् ॥ शारदां शारदाम्भोजसितसिंहासनां नुमः ॥ १ ॥
मू. च.—स्मारकोपपदे धातोर्भूते लट् वर्तमानवत् ॥ वर्तमानस्य सामीप्ये भूते वापि भविष्यति ॥ ६६ ॥
टी. च.—भविष्यत्येव लिङ् । न लटि हन्तीति पलायते ॥
इति विद्वच्छिरोमणिश्रीमदन्वययतीशार्भिमिधामिस[धास्म]द्गुरुविनिर्मितशब्दसारटीकायां व्युत्पत्तिचिन्तामणीवाख्यातवृत्तिः
सम्पूर्णा ॥

२७१ संस्कृतमञ्जरी-उद्भवदासः ।

आ.—अथ संस्कृतमञ्जरीं लिख्यते ॥
आनन्दमानन्दकरं प्रसन्नं ज्ञानस्वरूपं निजभावयुक्तम् ॥ योगीन्द्रमीशं भवरोगवैद्यं श्रीमद्गुरुं नित्यमहं नमामि ॥ १ ॥
लक्ष्मीनारायणं नत्वा कुर्वे संस्कृतमञ्जरीम् ॥ गृह्णन्तु पण्डिताः सर्वे बालव्युत्पत्तिसिद्धये ॥ २ ॥
च.—व्याकरणं विनाप्यत्र बालबोधः प्रजायते ॥ तस्मात्ताम्यन्तु कवयो मम जाह्नवन्तु सर्वदा ॥ १ ॥
वैष्णवोद्भवदासेन कृतां संस्कृतमञ्जरीम् ॥ गृह्णन्तु पण्डिताः सर्वे बालव्युत्पत्तिसिद्धये ॥ २ ॥
इति श्रीश्रीनिवासाचार्यश्ररणागतश्रीराघवदासशिष्यश्रीउद्भवदासवैष्णवकृती बालसंस्कृतमञ्जरी सम्पूर्णा ॥

२७२ सारस्वतभाष्यम्-काशीनाथः ।

आ.—समस्तविग्रहर्तारं नमस्कृत्य महेश्वरम् ॥ भाष्यं सारस्वतस्येदं बालबोधोक्तं क्रियते [बोधाय तन्यते] ॥ १ ॥
च.—सर्वलोकोपकाराय काशीनाथेन भाषितम् ॥ भाष्यं सारस्वतस्येदं पण्डितैः परिसेव्यताम् ॥ १ ॥
इति श्रीकाशीनाथकृतसारस्वतभाष्ये कृत्प्रक्रिया समाप्ता ॥

२७३ सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यानं रत्नार्णवः-रुष्णाभिन्नः ।

आ.—जगतीं दुर्गतिभीतां मार्गापेतां तमोष्ठ [मिस्त्र] तामेताम् ॥ साध्वनुशासनयुक्तां घटयन्प्रापतिः पायात् ॥ १ ॥
च.—इति श्रीदेवीदत्तात्मजराजसेवकतनूद्वाचार्यरुष्णाभिन्नकृते रत्नार्णवे संज्ञाप्रकरणं समाप्तमगम्

२७४ सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यानं सिद्धान्तरत्नाकराख्यम्-रामकृष्णः ।

- आ.—विश्वेशं सच्चिदानन्दं लक्ष्मीकान्तमजं विभुम् ॥ प्रणम्याय मुनीश्रिता पाणिन्यादींस्तथा गुरुन् ॥ १ ॥
 वेदशास्त्रार्थनिष्णातं तातं तिरुमलाभिधम् ॥ शेषाशेषार्थसिद्धान्तकौमुदीमतिगह्वराम् ॥ २ ॥
 व्याचिख्यासुर्विधास्येहं रामकृष्णो यथागमम् ॥ वैयाकरणसिद्धान्तरत्नाकरमिमं सुवीः ॥ ३ ॥
 च.—युक्तिमाधुर्ययुक्ते [श्री शोभनीये नवे] तुले ॥ द्विरुक्तप्रक्रिया प्राभूद्वेङ्कटेशप्रसादतः ॥ १ ॥
 कृष्णीन्द्रभाष्यादि विभाव्य यत्नतः सिद्धान्तरत्नाकरमर्थविस्तृतम् ॥ श्रीरामकृष्णोरचयद्विपश्चित्तेनष्ट शंभुह(रिसं)प्रसिदिताम् ॥
 शेषाशेषार्थसिद्धान्तकौमुदीमतिगह्वराम् ॥ व्याचिख्यासुर्महाशेषं याचेयं यातु वितताम् ॥ ३ ॥
 सोयं रत्नाकरं पित्रोस्त्रिर्मलाख्यान्तपूर्णयोः ॥ भूत्यर्थमृतनोद्रामकृष्णो गोविन्दमानसः ॥ ४ ॥
 इति श्रीमद्वेङ्कटेश्वरिभट्टात्मजतिर्मलभट्टात्मजरामकृष्णभट्टकर्तृके सिद्धान्तकौमुदीव्याख्याने वैयाकरणसिद्धान्तरत्नाकरे
 पूर्वार्धं समाप्तम् ॥
 चन्द्रर्षिभूमीषुयुवा [ता] ख्यवत्सरे कौबेरदिग्भाजि रवौ मधौ सिते ॥
 श्रीरामकृष्णः प्रतिपत्तिथौ बुधे रत्नाकरं पूर्णमचोकरद्वरम् ॥ १ ॥

२७५ सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यानं सिद्धान्तटिप्पणम्-जयकौरः ।

- आ.—प्रणम्य मातरं देवीं श्रीजयकौरसंज्ञया [का] ॥ पाणिनीयं मतं दृष्ट्वा कुर्वे सिद्धान्तटिप्पणम् ॥ १ ॥
 च.—यद्यपि तस्येदं तत्र भव इतिसूत्राभ्यां गतार्थता तथापि ठगादीनपवादान्वक्तुमिमावर्त्यै — — —

२७६ सिद्धान्तचन्द्रिकाव्याख्या-लोकेशकरः ।

- आ.—प्रणम्य जगतां नाथं महेशं साम्बमव्ययम् ॥ सिद्धान्तचन्द्रिकाव्याख्या क्रियते तत्त्वदीपिका ॥ १ ॥
 च.—लोकेशकरसंज्ञेन श्रीक्षेमकरसूनुना ॥ मुदे भूयादुमाशंभोर्विहिता तत्त्वदीपिका ॥ १ ॥
 चन्द्रवेदहयभूमिसंयुते वत्सरे नभसि मासि शोभने ॥ शुक्लपक्षदशमीतिथ्याविषं दीपिका विबुधदीपिका कृता ॥ २ ॥
 श्रीचन्द्रि[ण्ड]िकायाश्चरणारविन्दप्रसादतो यल्लघुदीपिकाभूत् ॥ ततो मनीषापि भवत्त्वमुष्या अर्ध्यतुरध्यापनहेतुराशु ॥ ३ ॥
 इति श्रीमद्रामकरपौत्रश्रीक्षेमकरसूनुलोकेशकरविरचिता सिद्धान्तचन्द्रिकाव्याख्या तत्त्वदीपिका ॥

२७७ सिद्धान्तरत्नम्-जिनेन्दुः ।

- आ.—श्रीमद्गुरुपदाम्भोजं नत्वा शब्दार्थसिद्धये ॥ सरस्वत्युक्तसूत्राणां कुर्वे सिद्धान्तरत्नकम् ॥ १ ॥
 अइउऋलृ समानाः ॥
 च.—इति कृत्याक्रिया ॥
 श्रीसागरेन्दुययद[पत्पन्न]प्रसादेन जिनेन्दुना ॥ सम्यक्सिद्धान्तरत्नाख्यं कृतं शब्दानुशासनम् ॥ १ ॥
 प्रयुक्ताः प्रायशः प्राज्ञैर्ये च योगार्थबोधकाः ॥ शब्दाश्च संग्रहस्तेषामनन्तः शब्दवारिधिः ॥ २ ॥
 इति श्रीसिद्धान्तरत्ने शब्दानुशासने रुदन्तवृत्तिः परिपूर्तिमगात् ॥

२७८ हरिनामामृतम् ।

आ.—कृष्णमुपासितुमस्य स्वजमिव नामैर्बालि तनवै ॥ त्वरितं वितरेदेषा तत्सहित्यादिजामोदम् ॥ १ ॥
 आहतजल्पितजटिनं दृष्ट्वा शब्दानुशासनस्तोमम् ॥ हरिनामबलिवलितं व्याकरणं वैष्णवार्थमाचिन्मः ॥ २ ॥
 व्याकरणे मरुणीवृत्तिं जीवनलुब्धाः सदाघसंविन्नाः ॥ हरिनामामृतमेत्पिबन्तु सशतधावगाहन्ताम् ॥ ३ ॥
 सांकेत्यं परिहास्यं वा स्तोभं हेलनमेव वा ॥ वैकुण्ठनामग्रहणमशेषाघहरं विदुः ॥ ४ ॥
 नारायणादुद्धृतो वर्णक्रमः ॥ अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ—
 च.—पूरितास्तद्धिताः ॥ कृष्णव्याकृतमेतत्तस्माद्विफला न चात्र मात्रापि ॥ अपि तु महाफलयुक्ता तल्लीला काव्यवज्जयति ॥ १ ॥
 यदत्र व्यक्तमुक्तं न ध्रान्तं वा तदशेषतः ॥ ज्ञेयं शोध्यं च विज्ञेभ्यो विज्ञशास्त्रावलोकतः ॥ २ ॥
 हानीयं पाणिनीयं रसवद (र) सवत्काकलापः कलापः सारप्रत्यागिसारस्वतमपहतगीर्विस्तरो विस्तरोपि ॥
 चान्द्रं दुःखेन सान्द्रं सकलमविकलं शास्त्रमन्यन्न धन्यं गोविन्दं विन्दमानां भगवति भवतीं वाणि नो चेद्भवाणि ॥ ३ ॥
 पाणीयं पाणिनीयं रसमृदु रसवन्मुदकलापः कलापः सारश्रीसारि सारस्वतमधिमधुगीर्विस्तरो विस्तरोपि ॥
 चान्द्रं सौख्येन सान्द्रं सकलमविकलं शास्त्रमन्यत्प्रशस्तं गोविन्दं विन्दतीं त्वां यदि भगवति गीर्वाणि वाणि ब्रवाणि ॥ ४ ॥
 भगवन्नामवलिता भगवद्भक्तितसरैः ॥ वृन्दावनस्थजीवस्य कतिरेषा तु गृह्यताम् ॥ ५ ॥
 छन्दसा प्रच (र) द्रूपरुदशद्वान्विना मया ॥ अत्रालेखि तदिच्छा चेद्दृश्योन्यः शास्त्रविग्रहः ॥ ६ ॥
 हरिनामामृतसंज्ञं यदर्थमेतत्प्रकाशयामासे ॥ उभयत्र च मम मित्रं स भवतु गोपालदासाख्यः ॥ ७ ॥
 इति श्रीहरिनामामृतारव्ये वैष्णवव्याकरणे तद्वितप्रकरणं समाप्तम् ॥

२७९ अभिधानचन्द्रिका-भीमसेनमिश्रः ।

आ.—ब्रह्मेशानसुरेन्द्रवन्दितपदं नीलाम्बुदश्यामलं रत्नोद्भासिकिरीटकुण्डलधरं कोदण्डबाणैर्युतम् ॥
 भक्तिप्रह्वजनेषु भूरिपुण्या स्मेराननाब्जं सदा सीतालक्ष्मणवायुसुनसहितं श्रीरामचन्द्रं भजे ॥ १ ॥
 गुरुचरणयुगं प्रणम्य भूषे जडताध्वान्तविनाशनेपटीयः ॥ विविधमतिविकाशनैर्कहेतुं क्रियते खल्वभिधानचन्द्रिकेयम् ॥ २ ॥
 हुमभेषजपुष्पसंज्ञितैः श्रीखण्डादिसुगन्धिभिस्तथा ॥ कनकादिकधानुभिः पुनर्धान्यप्राणिस्वरादिनामभिः ॥ ३ ॥
 अनेकदेशान्तरभाषितेषु सर्वेष्वथ प्राकृतसंस्कृतेषु ॥ गूढेष्वगूढेषु च नास्ति सङ्ख्याद्रव्याभिधानेषु तथौषधेषु ॥ ४ ॥
 नामोक्तमेकस्य यदौषधस्य नामापरस्यापि तदेव चोक्तम् ॥ शास्त्रेषु लोकेषु च यत्प्रसिद्धं न गृह्यतेसौ पुनरुक्तदोषः ॥ ५ ॥
 तुल्याभिधानानि तु या निशिष्टैर्द्रव्याणि योगेषु निवेशितानि ॥ अर्थाधिकारागमसम्प्रदायैर्विभज्य तर्केण च तानि युज्यात् ॥ ६ ॥
 किरातगोपादिकतापसाद्या बनेचरास्तत्कुशलास्तथान्ये ॥ विन्दन्ति नानाविधभेषजानां प्रमाणवर्णाकृतिनामजातीः ॥ ७ ॥
 तेभ्यः सकाशादुपलभ्य वैद्यः पश्चात्स्वशास्त्रेण विमृश्य बुद्ध्या ॥ विकल्पयेद्व्यरसप्रभावविपाकवीर्याणि तथा प्रयोगान् ॥ ८ ॥
 नाम श्रुतं केनचिदेकमेव तेनैव जानाति स भेषजं तु ॥ अन्यस्तदन्येन च वेत्ति नाम्ना तदेव चान्येथ परेण केचित् ॥ ९ ॥
 बहून्यतः प्राकृतसंस्कृतेषु नामानि विश्राव्य बहूँश्च दृष्ट्वा ॥ स्पृष्ट्वा च संस्पृश्य च जातिलिङ्गैर्विद्याद्विषग्भेषजमादरेण ॥ १० ॥
 अनामविन्मोहमुपैति वैद्यो न वेत्ति पश्यन्नपि भेषजानि ॥ क्रियाक्रमो भेषजमूल एव तद्वेषजं वापि निघण्टुमूलम् ॥ ११ ॥

* सर्वकायेन संसाध्यं तस्यायुःस्थितिकारणम् ॥ आयुर्वेदोपदेशस्तु कस्य न स्यात्सुखावहः ॥ १२ ॥
च.—इति श्रीमदभिधानचन्द्रिकायां मिश्रश्रीभीमसेनसङ्गृहीतायां धरादिवर्गोष्ठमः प्रकाशः ॥ पूर्णा चेयमभिधानचन्द्रिका ॥

२८० नानार्थरत्नमाला-भास्करः ।

आ.—श्रुतीनामपि मूर्धानो यन्निर्द्धारणभरिवः ॥ तदपास्तमस्त्वोमं वस्तु वन्दामहे वयम् ॥ १ ॥
यत्पादाम्बुरुहच्छाया देवचडामणीयति ॥ यस्य ज्ञानादयोनन्ताः स देव श्रेयसेस्तु नः ॥ २ ॥
ग्रन्थातिरम्यां नानार्थरत्नमालां गुणोज्ज्वलाम् ॥ भास्करः कृतिनां मान्यो नात्यल्पां नातिविस्तराम् ॥ ३ ॥
काण्डैश्चतुर्भिरेकद्वित्रिचतुर्वर्णवर्णितैः ॥ सङ्कीर्णव्ययकाण्डाभ्यामिति षड्विनुक्रमात् ॥ ४ ॥
कथ्यन्ते केपि नानार्थाः शब्दास्तन्त्रान्तराध्वगाः ॥ अमी सल्लिङ्गनिर्लिङ्गभेदादद्वेधा भवन्ति च ॥ ५ ॥
सल्लिङ्गाः सप्तधा वृत्ताः स्त्रियां पुंसि नपुंसके ॥ स्त्रीपुंसयोः स्त्रीपुंसोः स्त्रीनपुंसकयोस्त्रिषु ॥ ६ ॥
शब्दान्पुंसः स्त्रियः स्त्रीवात्तानासल्लिङ्गास्त्रिलिङ्गकान् ॥ प्रायः क्रमात्प्रवक्ष्यामः कान्तादीन्द्वयक्षरादिषु ॥ ७ ॥
रूपभेदात्साहचर्यात्कण्ठोक्त्या च विभावयेत् ॥ लिङ्गान्ययादित्वन्तं वा पदं पूर्वेण नान्वयि ॥ ८ ॥
त्रिष्विति त्रिषु लिङ्गेषु द्वे द्वन्द्वे द्वयोरिति ॥ लिङ्गान्तरनिषेधोत्र शेषलिङ्गविधायकः ॥ ९ ॥
च.—इति जगदुपकारिण्यां मिरुगदण्डाधिनाथविरचितायाम् अध्ययकाण्डोऽयं सम्पूर्णो नानार्थरत्नमालायाम् ॥ १ ॥
इति श्रीमिरुगदण्डाधिनाथभास्करसूरिणा कृता नानार्थरत्नमाला समाप्ता ॥

२८१ विचित्रनाममाला-सौभरिः ।

आ.—कणितं परमं ब्रह्म धीमहि प्रणताः सदा ॥ ध्यात्वा प्रकाश्यते माला सर्वज्ञानविधायिनी ॥ १ ॥
ब्रह्मविष्णुशिवेन्द्रार्कशशाङ्कप्रमुखान्सुरान् ॥ विचित्रनाममालां तु नत्वा सौभरिरब्रवीत् ॥ २ ॥
ककोऽर्काकिंकुजप्राणार्ताग्निमणतबायुषु ॥ कका कुसरमासिद्धिबुद्धिबुद्धिषु संस्पृता ॥ ३ ॥
च.—इति श्रीसौभरिमुनिविरचितायां विचित्रनाममालायां चतुर्थोधिकारः ॥ ग्रन्थः समाप्तः ॥

२८२ शब्दप्रभेदः-महेश्वरकविः ।

च.—इति श्रीप्रभेदनाममालासूत्रम् ।
श्रीसाहसङ्गचरितप्रमुखात्सुगद्यपद्यप्रबन्धरचनात्सुवित्त्वैव ॥
व्युत्पत्तिमुज्ज्वलतमां परमां च शक्तिमुल्लासितां जगति येन सरस्वतीयम् ॥ १ ॥
निःशेषवैदिकमताम्बुधिपारहृषा शब्दागमाम्बुरुहस्त्रण्डरविः कवीन्द्रः ॥
यत्नान्महेश्वरकविर्निर्मात्प्रकाममालोक्यतां सुकृतिनस्तदसावनर्धः ॥ २ ॥ इति युग्मम्
नामपारायणोणादिनिरुक्तोक्तिद्विफलिपतैः ॥ शब्दवर्णविधेच्छात्रैः सन्दृश्यो ज्ञेयः साधुभिः ॥ ३ ॥
कर्तुं स्वतृश्चमरकारं सतां हर्षवैषय्यम् ॥ संशयं च निराकर्तुमयमस्य परिश्रमः ॥ ४ ॥
छन्दोनुप्रासयमकश्लेषचित्रेषु निर्णयः ॥ एषेवास्त्योपयोगश्च कवेर्जायत एव वा ॥ ५ ॥

२८३ शब्दरत्नप्रदीपः-काशीरामः ।

- आ.—तत्सुतो नामदेवस्तु वैद्यो वैद्यगणाग्रणीः ॥ प्रख्यातो भूमिपालस्य गोपालस्य समीपगुः ॥ १ ॥
 तस्मात्कल्याणदासस्तु प्रादुरासीत्यतापवान् ॥ यत्कीर्त्यो शैर्ग्यदानादिभूतया पूरितं जगत् ॥ २ ॥
 यादवस्तुलसीदासः पुत्रो गोपालभूपतेः ॥ बहादुरपुरं तेन निर्मितं तत्र सोऽवसत् ॥ ३ ॥
 प्रोत्तुङ्गसौधप्रासादहर्म्यप्राकारगोपुरैः ॥ शोभितं कोंकिलैर्भृङ्गैर्वनोपवनकादिभिः ॥ ४ ॥
 तत्र यादवराज्ये तु कल्याणः पूजितोऽभवत् ॥ आयुर्वेदाङ्गनिपुणः शास्त्रशास्त्रविशारदः ॥ ५ ॥
 तेन सन्तन्यते शब्दरत्नप्रदीपस्तु भाषया ॥ काशीरामेण गुरुणा क्षान्तैर्वर्गैर्देवादिभिः ॥ ६ ॥
 च.—केहूणो महूणश्चैव विप्रौ सारस्वताभिधौ ॥ भारद्वाजीतिजातीयौ जातौ पश्चिममण्डले ॥ १ ॥
 तद्वंशे गुरुसादस्तु अर्गलायां वसन्पुरा ॥ तत्सुतो मथुरादासः काशीरामश्च तत्सुतः ॥ २ ॥
 विख्यातो मथुरादेशे वैद्यविद्याविशारदः ॥ तेन कल्याणादासस्तु पाठितो यदुमण्डले ॥ ३ ॥
 नामदेवसुतः श्रीमान्चौत्रो लक्ष्मीधरस्य तु ॥ तेन वैद्योपकाराय शब्दरत्नप्रदीपकः ॥ ४ ॥
 काशीरामेण गुरुणा कारितः सद्भिषक्प्रियः ॥
 सौन्दर्यं शशितुल्यतामनुगतः सूर्योपमस्तेजसा पाठे वेदपुराणशास्त्रकवितानामेव वाचस्पतिः ॥
 शौर्यं वासवजामदग्न्यसदृशो गाण्डीवितुल्योथवा जीव्याद्वाह्मदिनावधेरपि परं कल्याणदासः क्षितौ ॥ ५ ॥
 इति श्रीनामदेवसुतकल्याणदासकारिते काशीरामविरचिते शब्दरत्नप्रदीपे सर्वाक्षरवर्गः समाप्तः ॥ ग्रन्थश्च समाप्तः ॥

२८४ अन्त्यक्रियाविधिः-मणिरामः ।

- आ.—धर्म्मराजं नमस्कृत्य जीवसद्गतिहेतवे ॥ मणिरामेण विशदीक्रियतेन्त्यक्रियाविधिः ॥ १ ॥
 च.—तस्मादेषां प्रदानेन मम पापं व्यपोहनु ॥ इति वदेत् । इति तिलपात्रदानम् ॥
 सर्वप्रायश्चित्तप्रयोगः समाप्तः ॥ पुण्याहेन विशुद्ध्यतीति शुद्धिमयूखे ॥

२८५ अरुणस्मृतिः ।

- आ.—अरुण उवाच ॥ प्रतिग्रहधनो विप्रो वदं त्येवं महर्षयः ॥
 च.—तस्यांतरायो वै सूते देवैर्द्रादधिकं फलम् ॥ १४९ ॥
 इति प्रतिग्रहप्रायश्चित्तानि समाप्तानि ॥

२८६ आचारतत्त्वम्-हरिप्रसादः ।

- आ.—नत्वा हेरंबमातुः पदकमलयुगं प्रातरुत्थाय पुण्यश्लोकान्स्मृत्वाथ दक्षो दिशि पटपिहितं कं विधायेषुमात्रम् ॥
 गत्वा ग्रामादयज्ञैस्तृणदण्डनिचयैरावृतायामभस्मक्षेत्राभःपर्वतायां भुवि विगतवक्षाः कर्म भैत्रं विदध्यात् ॥ १ ॥
 च.—हरिप्रसादेन कृतं तत्पुत्रेणेदमाङ्गिकम् ॥ आकल्पमाकल्पमिव कण्ठे धार्यं द्विजातिभिः ॥ ६८ ॥
 इति हरिप्रसादकृतमाचारतत्त्वं समाप्तम् ॥

२८७ आचाररत्नप्रकरणम् अनूपविलासान्तर्गतम्-दीक्षितमणिरामः ।

आ.—कुण्डादण्डाग्रमलकफलचलन्मेरुमानादितेयप्रीतिस्तुत्यादिजाताधिकगुरुकरुणावारिधिं द्राम्दधत्तः ॥
 ब्रह्मस्वर्गेशमौलिस्थितकुसुमभरव्यक्तदण्डिरीभासः पर्णडीकुर्वन्तु चण्डीसुतचरणरजोराजयो विप्रजालम् ॥ १ ॥
 ब्रह्माण्डमण्डली यस्य कुण्डलीयति कर्णयोः ॥ जायतामायतानन्दकारणं वारणाननः ॥ २ ॥
 ब्रह्माण्डोद्दण्डभाण्डप्रकटकटुरवक्षोभितक्षोणिचक्रप्रश्यच्चक्रेभसोमादिकनकगिरिप्राप्तरामावलम्बः ॥
 सद्यो लीनां नखान्ते दनुजपतितनुं मार्जयन्दीर्घदृष्ट्या प्रह्लादाह्लाददायी दलयतु दुरितव्रातमुच्चैर्नसिहः ॥ ३ ॥
 विप्रं हरत्वत्र स विप्रराजो मुकुन्दभाजो मम सन्तु मोदाः ॥ संमार्जयत्वर्जितवाक्प्रबन्धे वाणीं भवानीचरणानुबन्धः ॥ ४ ॥
 मान्यान्समस्तान्पितरौ च नत्वा दृष्ट्वा निबन्धान्प्रकरोमि यत्नात् ॥ तेषां सदानुग्रहतो विकाशं यास्यत्ययं ग्रन्थवरश्च सिद्धिम् ॥ ५ ॥
 करोम्यहं श्रीमदनूपसिंहगुणावलीवर्णनसाहसानि ॥ त्वं पूर्वपुण्यैः परिशीलितासि सरस्वति स्वीकुरु कार्यसिद्धिम् ॥ ६ ॥
 रुपाच्युतानां परितो नृपाणां संवर्णितैर्वाणि कलङ्कितसि ॥ शुद्धा भव श्रीमदनूपभूपयशोनभःसिन्धुवगाहनेन ॥ ७ ॥
 मतिर्न मे प्रोदतरा परार्द्धसंख्याधिकश्चाऽस्य गुणो गरीयान् ॥ तद्वर्णने कर्णसमस्य हास्यं यास्यामि नाहं कृपया मुरारेः ॥ ८ ॥
 सरस्वतीयं मम ताम्रपर्णी गुणोऽस्य रत्नाकर एव लोके ॥ कुर्वन्तु सर्वे रसजातवृष्ट्या जातं यशोमौक्तिकमत्र धीराः ॥ ९ ॥
 मरुप्रदेशे विषमे तु देशे राठौरवंशेऽतिबलो बभूव ॥ वीकेतिनामा खलु राजराजो जातः स लोके सुरराजतुल्यः ॥ १० ॥
 वीकानेरिपुरी येन वासिता भुवि विश्रुता ॥ तद्वंशेऽभूत्सुगुणवानराजा कल्याणमल्लकः ॥ ११ ॥
 कल्याणमल्लः खलु भूपभूपो जातः पृथिव्यां प्रथमैकगण्यः ॥ गुणे गरीयान्विनये लघीयान्दाने वरीयान्समरेऽतिवीरः ॥ १२ ॥
 तस्य प्रियानन्दकरस्त्रनूजो जातः प्रतापी खलु रायसिंहः ॥ कलाबलाधिक्यविलासशाली कालीयशत्रुप्रतिमप्रतापः ॥ १३ ॥
 तस्यात्मजोभूद्वि सूरिसिंहो बालोदितार्कप्रतिमप्रतापः ॥ यस्याङ्गणे रिङ्गणमाचरन्ती लक्ष्मीर्न सूक्ष्मीभवति द्विजार्थे ॥ १४ ॥
 बभूव तस्याद्भुतकीर्तिराशेः सुतो जयन्ताधिकलब्धमोदः ॥ कर्णः कृती कान्तयशा विशालधर्मो धरायां प्रथमैकगण्यः ॥ १५ ॥
 कीर्तिस्तोमनिरस्तोमसुपमासम्भारसम्भावना न्यग्भावाहितजामदभ्यगुरुता गाभीर्ष्यवारानिधिः ॥
 वैरिप्राप्तमहीध्रदारणबलारातिः कलाकोविदः शीलाढ्योऽजानि कर्णसिंहनृपतिर्यः कर्णतुल्यः क्षितौ ॥ १६ ॥
 तस्यात्मजः श्रीमदनूपसिंहः क्षीरार्णवाञ्चन्द्र इव प्रसूतः ॥ सदा कलापूर्णवपुर्धृतोयमतो हि लोके सुखदः सदैव ॥ १७ ॥
 एक एव गुणावासोऽनूपसिंहो महामणिः ॥ यत्कीर्तिकौमुदी लोके कार्तिकीं कुरुते सदा ॥ १८ ॥
 देवश्रीमदनूपभूपयशसा श्वेतीकृते सर्वतो जाते गोर्वाणवृन्दे तव शिवसदृशे कौतुकं तत्र जातम् ॥
 अन्योन्यं सर्वदेवा नतिततिविनताः श्रीमहादेवबुद्ध्या जाता लक्ष्म्या च कृष्णे पुनरपि च शिवे योजितो दृष्टिपातः ॥ १९ ॥
 भूपानूपयशोनद्यां बुद्धदास्तारकत्रजाः ॥ न्योमगङ्गा मृणालीव फेनखण्डोपमो विधुः ॥ २० ॥
 प्रतापोऽनूपसिंहस्य हिमतोऽप्यतिशीतलः ॥ दरीषु कम्बलं बिभ्रत्कम्पन्ते येन शत्रवः ॥ २१ ॥
 द्विरूपोऽनूपसिंहस्य प्रतापो भाति भूतले ॥ मित्रे जैवातृकप्रायस्तपनो रिपुमण्डले ॥ २२ ॥
 दुर्वारारातिराजीवनदबदहनः कौङ्कुमो दिग्बधूनां सर्वाङ्गीणोज्जरागस्त्रिभुवनभवनध्वान्तविध्वंसदीपः ॥
 यद्गोहृदमदर्वीकरमुखद्वतभुग्भूतधात्रीपुरन्ध्या वासो माञ्जिष्ठमुर्वीरमणकुलमणेर्बोभवीति प्रतापः ॥ २३ ॥
 दीपः सन्नयमन्दिरे परचमुरात्रौ तु चण्डद्युतिः शत्रोः सङ्गरसागरे हि भगवान्साक्षात्पुनर्वाढवः ॥

विदुर्द्वैरिक्कुलाचले सुमनसां वृन्दे सुवर्णाचलो राज्ञः श्रीमदनूपभूपतिमणेर्भाति प्रतापानलः ॥ २४ ॥
 श्रुत्वा श्रीमदनूपसिंहनृपतेर्दानं च वाचस्पतिः साकूतं स्तवमातनोति कुलकं [कुलिशं] धत्ते शचीवल्लभः ॥
 कौबेरी तु विभूतिरञ्जति भयं कल्पद्रुमो लज्जते साशङ्कः मधुसूदनोऽपि कमलापाणौ करं न्यस्यति ॥ २५ ॥
 विमुखा नैव गच्छन्ति ब्राह्मणा यस्य वै गृहात् ॥ याचन्ते ये यथा तेभ्यो ददात्येव हि भक्तिततः ॥ २६ ॥
 एते श्रीमदनूपभूपतिलके मत्तोऽधिका वै गुणा माधुर्यं वचने मनोभिलषिताहानोधिकत्वं तथा ॥
 पात्रे प्रीतिरतीव दुःखविकलः कल्पद्रुमो लज्जया गुच्छे लग्नमलिच्छलेन सहसा हालाहलं खादति ॥ २७ ॥
 निःस्वे मादृशि दृढमनागपि महाराज त्वया दीयते देव श्रीमदनूपभूपतिलक स्वास्थ्यं न मेरोः क्वचित् ॥
 विक्रीतेतिमहानुभावमहसा सर्वसहा कम्पते किं ब्रूमो हरिरम्बुरः स्थितरमाविश्लेषमाशङ्कते ॥ २८ ॥
 पाणिः श्रीमदनूपसिंहनृपतेर्मन्ये पटीरदुर्मस्तस्मिन्कोपि भुजङ्गमोस्ति कपटस्तिष्ठत्यहो निश्चितम् ॥
 तत्पाणिः कथमन्यथार्थिजनतासन्तापहारी तथा स्वज्ञोपि प्रतिभूमिपालनिवहप्राणापहारी कथम् ॥ २९ ॥
 एकः श्रीमदनूपभूपतिलको दानप्रतिज्ञः कथं भूयः कोटिगुणान् हि याचकजनान् पूर्णान्करिष्यत्यसौ ॥
 इत्थं चेतसि मूढ मा कुरु यथा चन्द्रश्चकारोन्यया धेनुः सर्वजनान् हि चक्रनिवहान्सूर्यो यथा पूर्यते ॥ ३० ॥
 यो वेदाखिलवेदबोवितविधीनाचारपारङ्गमो येनाकारि च दानमानविनयैर्विद्वत्सभा भूषिता ॥
 यो लक्ष्मीपतिपूजनाहं विलसद्दर्माक्रियातत्परः सोयं श्रीमदनूपसिंहनृपतिर्जीयाच्छतं वै समाः ॥ ३१ ॥
 नैव्यश्रीशिबिकर्णविक्रममुखप्राचीनभूमीपतेर्विश्लेषातुरया क्रुधा तु धरया जानामि तप्तं तपः ॥
 तस्या एव तपस्यया विगुणया जातः क्षितौ तत्पतिर्दिच्छीन्द्रो युवनोतिकोपकाठिनो धर्मस्य विद्वेषकः ॥ ३२ ॥
 एतादृशोपि लोकानां भाग्यशेषास्त भूपतिः ॥ भूमेर्भारं ददौ भूपेऽनूपसिंहे महामतौ ॥ ३३ ॥
 दिच्छीन्द्रोपि बलाद्यस्य जित्वा दक्षिणभूपतीन् ॥ आलम्गिर इति प्रख्यां प्राप लोके मनोगताम् ॥ ३४ ॥
 तेन श्रीमदनूपभूपरुतिना धर्मप्रचारार्थिना गङ्गारामतनूद्वयः सुनिपुणः काश्यां स्वकीयः कृतः ॥
 मिश्रश्रीशिवदत्तसूरिपरिषत्पूज्यस्य पौत्रः कृती योऽसौ श्रीमणिरामनामधरणीदेवप्रथमागतः ॥ ३५ ॥
 नानानिबन्धानवलोक्य तेज विभाव्य काश्यां सह पण्डितैश्च ॥
 प्रणीयते ग्रन्थवरः स्वकीर्त्यै प्रीत्यै च राज्ञो महतः प्रयत्नात् ॥ ३६ ॥
 भूपानूपविलासोऽयं धर्मरत्नार्णवो महान् ॥ श्रुतिस्मृतिपुराणीयवाक्यपायः प्रपूरितः ॥ ३७ ॥
 भूपानूपविलासेऽत्र धर्माभ्यो वै विगाहिते ॥ षड्वर्णानि बुधाः सम्यक्प्रतीच्छन्तु ययासुरखम् ॥ ३८ ॥
 आचाररत्नं प्रथमं समयाख्यं द्वितीयकम् ॥ संस्काराख्यं तृतीयं तु चतुर्थं वत्सराभिधम् ॥ ३९ ॥
 पञ्चमं दानसञ्ज्ञं तु षष्ठं शुद्धयभिधं तथा ॥ एवमत्र तु विज्ञेयं धर्मार्थं रत्नषट्कम् ॥ ४० ॥
 सुखावगमसिद्धयर्थं क्रमस्तेषां निरूप्यते ॥ प्रथमे तत्र रत्ने तु परिभाषा प्रकीर्तिता ॥ ४१ ॥
 ततस्तु सर्वकर्माङ्गं मानं द्रव्यस्य चैव हि ॥ आचारशंसनं चैव सुप्रभातं ततः परम् ॥ ४२ ॥
 कृतिभूतपुरोषस्य ततः शौचविधिः स्मृतः ॥ आचान्तिर्दन्तकाष्ठं च केशमार्ष्टिः शिखाविधिः ॥ ४३ ॥
 प्रातःस्नानविधानं च सन्ध्योपाखिरूपस्नानी ॥ देवार्चनं ततः प्रोक्तं षोडशार्चाविधिर्हरेः ॥ ४४ ॥
 विधिर्निषेधः पुष्पाणां योगक्षेमविधिस्ततः ॥ ज्ञानं माध्याह्निकं चैव तिलकं सन्ध्यया सह ॥ ४५ ॥

ब्रह्मयज्ञविधानं च तर्पणं तदनन्तरम् ॥ वैश्वदेवो भूतबलिर्नित्यश्राद्धं ततः परम् ॥ ४६ ॥
 अतिथेः पूजनं तद्वद्विमुखे दोषदर्शनम् ॥ भोजनस्य विधिश्चैव भक्ष्याभक्ष्यस्य निर्णयः ॥ ४७ ॥
 वाडवादिस्मृतिश्चैव ताम्बूलप्राशने विधिः ॥ सायंसन्ध्या ततः प्रोक्ता भोजनं च ततः पुनः ॥ ४८ ॥
 शयनस्य विधिः पश्चादाह्निकोऽयं विधिक्रमः ॥

च.—सद्यः प्राणहराणि पठित्यादि ॥

गङ्गारामात्मजो धीमान्मणिरामो विमुक्तये ॥ भूपानूपमुदे रत्नमाचारं समचीकरत् ॥ १ ॥
 इति श्रीमद्राठौरकुलमङ्गलावाससकलविद्याविलासनिजकीर्तितुलितकैलासश्रीमन्महाराजाविराजमहाराजश्रीमदनूपसिंह-
 कारिते श्रीमदनूपविलासे धर्माभोधावाचाररत्नं समाप्तम् ॥

२८८ आचाररत्नम्-लक्ष्मणभट्टः ।

आ.—सिन्दूरारुणगण्डं देवं विप्रौघतिमिरमार्तण्डम् ॥ नर्तितशुण्डादण्डं सिद्धोऽंशं गणपतिं वन्दे ॥ १ ॥
 सतिमिरजगदुद्योतशुभणेर्वंशाङ्कुरः श्रीमत् ॥ तज्जयति रामनाम रजनिचराणां विभेदनं धाम ॥ २ ॥
 नारायणं राजभिरर्चिताङ्गं नमामि हंसीव यदीयकीर्तिः ॥ — — — — — ॥ ३ ॥
 विद्याप्रद्योतनोद्योतखद्योतीकृतवान्दिनम् [वादिनम्] ॥ पितरं रामकृष्णख्यं वन्दे ज्येष्ठभरान्वितम् ॥ ४ ॥
 स्पर्धामग्निवेशादुपयातामुमासमाख्यातिम् ॥ ह्युनदीनिर्भलचित्तां मातरमेकां सतीं सदा वन्दे ॥ ५ ॥
 येनोद्धृता स्वस्य कुलप्रतिष्ठा महावराहेण महीव तोयात् ॥ गङ्गेव निष्ठाभिससार यस्माद्दिवाकरं नौमि तमग्रजाग्र्यम् ॥ ६ ॥
 अधीरस्य लक्ष्मणाख्येन कमलाकरसोदरात् ॥ आचाररत्नं सुधिया यथामति वितन्यते ॥ ७ ॥

च.—प्राच्यानुदीच्यानय दाक्षिणात्याञ्ज्ञात्वा प्रतीच्याम्बहतो निबन्धान् ॥
 आचाररत्नं सुधिया व्यधायि श्रीरामकृष्णात्मजलक्ष्मणेन ॥ १ ॥
 निगदितमिह साध्वसाधु वा (यद्) धृतमतिना प्रविचार्य लक्ष्मणेन ॥
 तदाखिलमपहाय दोषदृष्टिं चिरमवलोक्य विशोधयन्तु सन्तः ॥ २ ॥
 इति श्रीमन्नारायणभट्टात्मजश्रीमद्रामकृष्णात्मजभट्टलक्ष्मणभट्टकृतावाचाररत्ननामाख्यग्रन्थः समाप्तः ॥

२८९ आशौचचन्द्रिका-वेदाङ्गरायः ।

आ.—नत्वा देवीं गणेशं च ग्रन्थान्मुनिमतान्वितान् ॥ दृष्ट्वा वेदाङ्गरायाख्यो ब्रूते चाशौचचन्द्रिकाम् ॥ १ ॥
 आसप्तमाञ्च सापिण्ड्यं पुरुषात्सोदकास्ततः ॥ ज्ञेयाश्चतुर्दशान्ताञ्च तत्परं गोत्रमुच्यते ॥ २ ॥ अथ गर्भे—
 च.—भट्टनारायणरत्नाह दोषः स्यादात्मघातकः ॥ रत्नभट्टात्मजश्रीमत्तिगलाभट्टसूनुना ॥
 वेदरायाङ्गसञ्ज्ञेन रचिताशौचचन्द्रिका ॥ इत्याशौचचन्द्रिका समाप्ता ॥ शुभं भवतु ॥

२९० आह्निकम्-कमलाकरः ।

आ.—नत्वा रामं च पितरौ कमलाकरशर्मणा ॥ रामकृष्णतनूजेन बहुचाह्निकमुच्यते ॥
 च.—पाराकादिस्वरूपं मल्लते प्रायश्चित्तरत्ने ज्ञेयम् ॥ मूलं च माधवमिताक्षराङ्गुलपालपाणिमदनरत्ने मदनपारिजातादौ स्पष्टम् ॥
 अन्यच्चान्वेष्यमिति ॥ इति श्रीमज्जगद्गुरुमीमांसकनारायणभट्टसूनुरामकृष्णभट्टात्मजकमलाकरभट्टकृतौ आह्निकस्वोप-
 प्रायश्चित्तानि ॥

२९१ आह्निकदीपकः-अचलः ।

आ.—ब्रह्माणं विष्णुमीशानं गणेशं च सरस्वतीम् ॥ प्रणम्य मातापितरौ करोम्याह्निकदीपकम् ॥ १ ॥
 विप्राणां कर्ममार्गेण ब्रह्मव्याप्तिप्रदीपकम् ॥ नित्याचारमहं वैक्ष्ये मुदानन्दपुरे वसन् ॥ २ ॥
 मध्याह्निकालेऽतिथिभोजनार्थं कासारकल्लोवलेन [कल्लोलवदेव] लोलाः ॥
 प्राप्तेऽतिथावाप्तमनोभिलाषा विद्वज्जनालङ्कृतयो मडोडाः ॥ ३ ॥
 तत्र धारिङ्गदेवोभूमडोडानां च पूर्वजः ॥ पुत्रास्तस्य तु चत्वारोऽनन्तनामा च यः सुतः ॥ ४ ॥
 लक्ष्मीधरश्च तैत्सूनुर्गोविन्दस्तु तदङ्गजः ॥ गोविन्दाद्वत्सराजोभूदचलो वत्सराजजः ॥ ५ ॥
 द्विजानां सद्भिर्वेकायाचलेन क्रियते त्विदम् ॥
 च.—अन्तःकटुरपि तिक्तस्तद्वृत्तं यः पुमान्न सन्त्यजति ॥ स भवति सद्यो वन्द्यः सर्षप इव सर्वलोकस्य ॥ १ ॥
 अहन्यहनि विप्राणां कर्म नित्यमिहोदितम् ॥ अह्ना निर्वर्त्यते यस्मादाह्निकं तद्विदुर्बुधाः ॥ इति मङ्गलम् ॥
 श्रीमन्मडोडाभिजने प्रसूतो बृद्धाभिधाने नगरे वसन्त्यः ॥ ऋग्वेदहेतोरचलद्विवेदी निर्मातवान्दीपकमाह्निकस्य ॥ १ ॥
 श्रीविक्रमार्कात्समयादतीते शून्यद्वये पञ्चदशारपरे च ॥
 नौकाभिषेके — — — जनिष्टपूर्णां मध्यामाह्निकदीपकोयम् ॥ आह्निकं समाप्तम् ॥

२९२ कर्मकौमुदी-कृष्णदत्तः ।

आ.—यन्नामधेयस्मरणेन तूर्णं विलीयते विघ्नपयो नितान्तम् ॥ सुरासुराराधितपादपद्मं गणेश्वरं नौमि तमर्योसिद्धयै ॥ १ ॥
 विलोक्य पद्धतीः सर्वोः सम्प्रदायं सतां तथा ॥ करोति पद्धतिं रम्यां कृष्णदत्तः प्रकृष्टधीः ॥ २ ॥
 तत्र यजमानः सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः कुशोपग्रहः
 च.—सर्वधर्मसाधनं सत्यं च वेदेत् । ततोभिषेकस्तिलककरणं दक्षिणादानानन्तरं मन्त्रपाठः ॥
 इति श्रीमदावसथिकब्रह्मसूतात्मजकृष्णदत्तविरचितायां कर्मकौमुद्यां स्नातकसमावर्तनपद्धतिः समाप्ता ॥

२९३ कर्मविपाकः ।

आ.—मोहांधकारमग्नानां जनानां ज्ञानरश्मिभिः ॥ कृतमुद्धरणं येन तं नौमि शिवभास्करम् ॥ १ ॥
 अरुणं [णः] परमं ज्ञानं जिज्ञासुर्वदलोचनम् ॥ ज्योतिषां वैद्यमग्र्यं च गुह्यमध्यात्मसंज्ञिकम् ॥ २ ॥
 नृणां कर्मविपाकं च मानुष्ये दुर्लभं परम् ॥ धर्मो धर्मं च यत्किंचिद्यत्र सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ ३ ॥
 आराधयन् रविं रौद्रं तपस्तेपे सुदुस्तरम् ॥ प्रीतो वरार्थिने तस्मै प्रोवाच भगवान् रविः ॥ ४ ॥
 यत्तेभिलषितं सूत तत्त्वं सर्वमवाप्ससि ॥ नृणां कर्मविपाकं च गुह्याद्ब्रह्मतमं परम् ॥ ५ ॥
 गोपितं सर्वशास्त्रेषु प्रत्यक्षं सर्वप्रत्ययम् ॥ ६ ॥
 च.—जन्मादिमरणांतं हि स्वरूपमेवात्र सूचितम् ॥ यदंतरगतं सूत तन्मञ्छास्त्रादिलोकयेत् ॥
 इति श्रीब्रह्मसूर्यारुणसंवादे कर्म ॥

कर्मविपाकः ।

आ.—नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ॥ देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥
 पुरा कृतयुगस्यादौ ब्रह्मलोकं गतो मुनिः ॥ ददर्श ब्रह्मदेवेशं सर्वज्ञः स पितामहम् ॥ २ ॥
 पितामहमतिप्राज्ञं सर्वलोकसुखप्रदम् ॥ स्तूयमानं मुनिगणैः पूज्यमानं सुरासुरैः ॥ ३ ॥
 अप्सरोगणसंगीतं सिद्धगंधर्वसेवितम् ॥ मूर्तिमद्विश्वतुर्वैरितिहासैरूपासितम् ॥ ४ ॥
 समोदधिसमायुक्तं नदिभिः परिवारितम् ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशं सर्वधर्मसमाश्रयम् ॥ ५ ॥
 प्रणिपत्य महाभाग नारदश्च स्वयंभुवम् ॥ विनयेनोपसंगम्य ऋषिर्वचनमब्रवीत् ॥ ६ ॥
 नारद उवाच ॥ केन कर्मसुखं प्राप्तं दुःखं च केन कर्मणा ॥ पूर्वजन्मकृतं कर्म प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ ७ ॥
 च.—इह जन्म सुखी भूत्वा पुत्रपौत्रादिवर्द्धनम् ॥ एवं विधिश्च कर्तव्यः सफलं तस्य जीवितम् ॥ ७८ ॥
 इति श्रीकर्मविपाके ब्रह्मनारदसंवादे सर्वोपकारकरणं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ इति कर्मविपाके संपूर्णम् ॥ संवत् १८११

कर्मविपाकः ।

आ.—यो देवः किल पूर्वसर्गसमये संस्मर्यते ब्रह्मणा यश्चादौ सुरसिद्धदैत्यमनुजैरभ्यर्च्यते कर्मणा ॥
 विघ्नघातविघातजातकठिनं कुण्डं कुठारं करे बिभ्राणं तमुपास्महे गजमुखं सिद्धेः परं कारणम् ॥ १ ॥
 च.—राज्ञो विजयदं पुण्यं धनधान्यविवर्धनम् ॥ इति शालिहोत्रोक्ताध्वविधिर्ज्ञातिः ॥
 इति कर्मविपाकः समाप्तः ॥

२९४ कर्मसरणौ यजुर्वेदभाष्यायामाह्निकम्-बिठलदीक्षितः ।

आ.—योगिनो यं प्रपश्यन्ति हृदाकाशे सनातनम् ॥ धर्ममूलमहं वन्दे देवकीतनयं हरिम् ॥ १ ॥
 अस्यां तु कर्मसरणावाह्निकं प्रथमं ततः ॥ संस्कारानावसथ्यं च त्रिभिः कौ[कां]डैरहं ब्रुवे ॥ २ ॥
 प्रातरुत्थाय रात्रिवासः परित्यज्याचम्य, श्रीगुरुं श्रिपतिं च हृदये ध्यात्वा विश्वेशं
 च.—अगस्तिर्माधवश्चैव मुचुकुन्दो महामुनिः ॥ कपिलो मुनिरास्तीकः पञ्चैते सुखशापिनः ॥ १ ॥
 इति स्मृत्वा स्वपेत् ॥ इति शयनविधिः ॥ इति श्रीबिठलदीक्षितविरचितायां कर्मसरणौ यजुर्वेदभाष्यायामाह्निकविधिः ॥

तत्रैव संस्कारप्रकरणम् ।

आ.—योगिनो यं प्रपश्यन्ति हृदाकाशे सनातनम् ॥ धर्ममूलमहं वन्दे देवकीतनयं हरिम् ॥ १ ॥
 अस्यां तु कर्मसरणावाह्निकं प्रथमं ततः ॥ संस्कारानावसथ्यं च त्रिभिः कांडैरहं ब्रुवे ॥ २ ॥ — — — — —
 च.—इत्यर्कविवाहविधिः समाप्तः ॥
 इति श्रीबिठलदीक्षितविरचितायां कर्मसरणौ यजुर्वेदभाष्यायां संस्कारप्रकरणे द्वितीयखंडः संपूर्णः ।

२९५ कामन्दकीयनीतिसारः सटीकः-टी०-विष्णुगुप्तस्य शिष्यः ।

चतुर्मुखमुखाभोजवनहंसवधूर्म ॥ मानसे रमतां नित्यं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ १ ॥
 अभिप्रेतार्थसिद्धयर्थं पूजितो यः सुरैरपि ॥ सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ २ ॥
 चेतश्चक्रेऽखिलज्ञानव्याप्तिसामर्थ्यधारिणे ॥ नमो विनिर्भितानंतभवध्वंसाय शंभवे ॥ ३ ॥
 व्याख्या सुखावबोधार्था स्पष्टा सूक्ता सुसंगता ॥ कामन्दकिप्रणीतस्य नीतिशास्त्रस्य लिख्यते ॥ ४ ॥
 शास्त्रकारः स्वशास्त्रादौ नमस्यति नमस्कारं करोति किमर्थमिति चेन्नम्यस्य नमस्कारात्पुण्यमुत्पद्यते । तदुत्पद्यमानं
 विरोधादपुण्यं निवर्तयति । तन्निवृत्तौ तु कार्याणां विघ्नादीनामभावं मन्यमानः सकलार्थशास्त्रपारावारदृष्ट्वा कामन्दकिराह ॥
 यस्य प्रभावाद्भुवनं शाश्वते पथि तिष्ठति ॥ देवः स जयति श्रीमान्दण्डधारी महीपतिः ॥
 स देवो महीपतिर्जयति यस्य महीपतेः प्रभावात् प्रभुशक्तेः कोशदण्डफलं हि प्रभुशक्तिः । भुवनं जगत् इदं शाश्वते
 नित्ये पथि स्वर्गमोक्षगामिनि मार्गे तिष्ठत्यवस्थानं करोति । देव इति दिव्यतीति दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारदु-
 तिस्रुतुमोदमदस्वप्रकांतिगतिष्विति धातूक्तसमस्तगुणसंपन्नत्वात् महीपतिरेव देवः । तथा चोक्तं स्मृतिकारैः—
 अग्निवायुयमार्काणामिन्द्रस्य वरुणस्य च ॥ चंद्रवितेशयोश्चैव मात्रा निर्द्वयं शाश्वतीः ॥
 यस्मादेषा सुरेंद्राणां ब्रह्मणा रचिताकृतिः ॥ बालोपि नावमंतव्यो मनुष्य इति पार्थिवः ॥
 महती देवता ह्येषा नररूपेण तिष्ठति ॥
 एवं देवांश्चैर्निर्मितत्वान्महीपतिरेव देवः ॥ कौटिल्याचार्येणाप्युक्तम् ॥ इन्द्रयमस्यानमेतत् राजानः । प्रत्यक्षदण्डप्रसादास्ता-
 नवमन्यमानान् देवो दण्डः स्पृशति तस्माद्राजानो नावमंतव्याः ॥ अपिच । मत्स्य[मात्सर्या]न्यायाभिभूताः प्रजा मनुं वैवस्वतं
 राजानं चक्रिरे ॥ धान्यषड्भागं पुण्यदशभागं हिरण्यं चाग्र्यं भागवेयं प्रकल्पयामासुः । तेन भर्तारो राजानः प्रजानां
 योगक्षेमावहास्तेषां हि किल्बिषमदण्डकारा हरन्ति । योगक्षेमावहाश्च प्रजानां तस्मादुच्छिषड्भागमारण्यका अपि
 निर्वर्पति ॥ तस्यैव तद्भागवेयं योस्मान्नोपायतीति ॥ अतः सर्वस्मान्महीपतिरेव देवः । विशिष्टदेवसङ्गावपि महीपतिरेव
 देवोधिकृतः ॥ अधिकृतानधिकृतयोरधिकृतप्रतिपत्तिर्गरीयसी ॥ कौटिल्येनात एवं राजवृत्तिरिति उक्तम् । स जयति बाह्याभ्यं-
 तराभ्यन्तरं जयतीत्यर्थः ॥ श्रीमानिति श्रीर्हि नृपस्यात्मसंपत्तयेति ॥ आत्मसंपत्तिं च स्वयमेव वक्ष्यति । शास्त्रं प्रज्ञेत्यादिना ॥
 दण्डधार इति वधः परिक्रेशोर्ग्रहणं च दण्डः ॥ तद्वृद्धेषु प्रजापालो धारयतीति दण्डधारः । दण्डभयादेव भुवनं शाश्वते
 पथि तिष्ठतीति श्लोकार्थः ॥ अधिकृतदेवतास्तुत्यनंतरं पंचश्लोककुलकेन परमगुरोरपि नमस्कारमभिधानुमाह ।
 वंशे विशालवंश्यानामृषीणामिव भूयसाम् ॥ अप्रतिग्राहकाणां यो बभूव भुवि विश्रुतः ॥
 विशालवंश्यानां वंशे यो बभूव तस्मै नम इति संबंधः ॥ विशालवंशे भवाः विशालवंश्याः । विशालता वंशस्य प्रजाप्रा-
 चुर्यात् गुणातिशययोगाच्च ॥ गुणातिशयो वंशस्थोदितोदितत्वम् । यत्र वंशे वेदविद्यादिमंतो ब्राह्मणा अनुष्ठानसंपन्नाः
 पूर्वपुरुषा आतूर्यादाससमाह्वा नवापरे वंशोसावुदितास्तमितःतद्विपरितोस्तमोदितः ॥
 तत्र ययोक्तगुणयुक्ता न पूर्वं नापरे सोऽस्तमितास्तमितःतद्विपरीत उदितोदित इति । गुणेन चानेन विशालता वंशस्य ग्राह्या ॥
 ऋषीणामिवाप्रतिग्राहकाणां यथा ऋषयोऽप्रतिग्राहका निर्द्वन्द्वत्वात्तथैते गार्हस्थ्यधर्ममनुपालयन्तोऽप्रतिग्राहका कुटिलत्वात्
 कुटिर्घट उच्यते तं धान्यभृतं लाति संगृह्णाति प्रातःसमये होमाद्यर्थं नाधिकमधिकं तु ब्राह्मणानुद्दिश्य सदाः प्रक्षालयति
 इति कुटिलाः कुंभीधान्या इति प्रसिद्धाः । अत एव कुटिलानामपश्यं विष्णुगुप्तः कौटिल्य इत्युक्तः । भूयसां गुणैर्महतां

बभूव संभूतः भुवि विश्रुतः न्यायकौटिल्यवात्स्यायनगौतमीयस्मृतिभाष्यचतुष्टयेन प्रकाशितः प्रकाशितपुरुषार्थचतुष्ट-
योपाय इति भुवि महीतले प्रख्यातः ॥ स्वानुष्ठानतत्परतां प्रतिपादयितुमाह ॥

जातवेदा इयार्चिष्मान्वेद वेदविदां वरः ॥ यो वा वेदान्सुचतुरश्वतुरोप्येकवेदवित् ॥

जातवेदाः वैश्वानरः स इव ब्रह्मतेजस्तेन युक्तः ॥ वेदानिति सामादीनचतुरोप्यधीतवान् अक्लेशेन सुचतुर इति सुष्ठुचातुर्य-
युक्तः । प्रजातिशयात्परानतिसंघते परैश्च नातिसंघीयत इति । वेदविदां वर इति न केवलं चतुर्वेदाध्यायी वेदविदां
वेदपरमार्थवेदिनां मध्ये वरः श्रेष्ठः सम्यक् वेदपरिज्ञानात् यश्च वेदविदां वरः सोऽर्थात् सर्ववित्तन्नास्ति यन्न वेदइति न केवलं
वेदार्थविदुक्तकर्मणामप्यनुष्ठाता तत्फलभोक्ता वेति एतद्वर्णयितुमाह ।

यस्याभिचारवज्रेण वज्रज्वलनतेजसः ॥ पपातामूलतः श्रीमान्सुपूर्वानंदपर्वतः ॥

आभिमुख्येन साध्यं प्रति साधकप्रयुक्तानां मंत्राणां मंत्राद्यर्थं चारो गमनमभिचारः स एव वज्रस्तेन यस्य संबंधिनो
वज्रज्वलनो वेद्युतवह्निस्तस्यैव तेजो यस्येति । वज्रज्वलनो यथा प्रतिपक्षभूतैर्जलैर्नोपशाम्यति तद्वत्कौटिल्यकोपाग्निरपि
नन्दादिभिः पपात मूल इति मूलं बंधादिमूलं बलं तदारभ्य नंद इति नवनवतिकोटीधरः पृथिवीपतिरत एव श्रीमान्
स एव पर्वतः सुपर्वतः पर्वशब्देन ख्यातिरूपलक्षिता यथा प्रदेशसंघिर्वाभिधीयते तानि शोभनानि यस्य तथा पपात
पतित आमूलत इति पुनरनुत्थानाय यदुक्तं सुचतुरस्तदेव समर्थयन्नाह ।

एकाकी मंत्रशक्त्या यः शक्त्या शक्तिधरोपमः ॥ आजहार नृचंद्राय चंद्रगुप्ताय मेदिनीम् ॥

प्रभुशक्त्यभावाददंडकोशत्वादेकाकी शरीरमात्रपरिच्छिदः मंत्रशक्त्येति प्रजातिशयचातुर्येण शक्त्योत्साहशक्त्या
शक्तिधरोपमः कार्तिकेयसमः आजहार आहूतवान् । नृपमध्ये चंद्राय चंद्रगुप्ताय मौर्यकुलप्रसूताय चतुर्थी तादर्थ्यं मेदिनीं
पृथिवीम् । एवं च शास्त्रप्रज्ञागुणयोः प्राधान्यं प्रख्यापितं भवति शुक्रबृहस्पत्योस्तृतीयमात्मगुरुं प्रख्यापयितुं दंडनीति-
विषये प्रयोक्तृत्वमपि प्रतिपादयितुमाह ।

नीतिशास्त्रामृतं श्रीमानर्थशास्त्रमहोदधेः ॥ य उद्भवे नमस्तस्मै विष्णुगुप्ताय वेधसे ॥

प्रत्यक्षपरोक्षानुमानलक्षणप्रमाणत्रयनिर्णीतार्थायां फलासिद्धौ देशकालानुकूल्ये सति यथासाध्यमुपायसाधनविनियोगलक्षण-
क्रिया नीतिः तदर्थं शास्त्रं नीतिशास्त्रं कौटिल्यभाष्यमित्यर्थः । तदेवामृतं तदभ्यासान्नरदेधत्वमवाप्यते इति । श्रीमानिति
ब्राह्म्या श्रिया युक्तः । समन्वितः अर्थशास्त्रमहोदधेरिति अर्थयत इति अर्थाः धर्मार्थकामास्तर्पतिपादकं धर्मशास्त्रं अर्थशास्त्रं
प्राजापत्यं तथा चोक्तं कामसूत्रेऽस्मद्गुरुणा—प्रजापतिर्हि प्रजाः सृष्ट्वा तासां स्थितिनिबंधनं त्रिवर्गस्य शासनमध्यायानां
शतसहस्रेणाग्रे प्रोवाच तस्यैकदेशं स्वायंभुवो मनुर्द्धर्माधिकारिकं पृथक् चकार । बृहस्पतिरप्यधिकारिकम् तत्र लक्षाध्याया-
स्तृतीयांशत्वेन कौटिल्यविस्तृतं संभाव्यते एवं चार्थशास्त्रगोभीर्यामहाप्रमाणत्वाच्च महोदधेरिव तस्माद्य उद्भवे उद्धृतवान्
तस्मै विष्णुगुप्ताय नमः ॥ नमस्कारानंतरं महाकाव्यस्वरूपनीतिसारस्य संबंधाभिधेयप्रयोजनान्यभिधातुं श्लोकद्वयमाह ॥
दर्शनात्तस्य सुदृशो विद्यानां पारदृधनः ॥ राजविद्याप्रियतया संक्षिप्तग्रंथमर्थवत् ॥

तस्य परमगुरोर्विष्णुगुप्तस्य दर्शनात् ज्ञानदृष्ट्या यदृष्टं तदेवाह ।

नरदेवेन शक्रेण गुरुणा भार्गवेण च ॥ भारद्वाजविशालाक्षभीष्मपारासरैस्तथा ॥

संक्षिप्तं मनुना चैव तथा चान्यैर्महर्षिभिः ॥ प्रजानामायुषो ऽहासं विज्ञाय च महात्मना ॥

संक्षिप्तं विष्णुगुप्तेन नृपाणामर्थसिद्धये ॥ इति ब्रह्माद्याद्यप्रणीतसंग्रहत्वादस्मत्प्रणीतप्रबंधोपि प्रमाणमिति भावः ॥

सुदृश इति सुदृष्टेर्निर्मलज्ञानस्य । विद्यानां पारदृशश्च इति आन्वीक्षिकीत्रयीवार्तादंडनीतीनां पारं दृष्टवानिति पारदृशः ।
अतएव सुदृक् तस्य राजविद्याप्रियतयेति प्रियस्य भावः प्रियता राजविद्यासु दंडनीत्यादिकासु प्रियतया हेतुभूतया
• यदुपदेक्ष्याम इति संबंधः ॥ राजविद्याभिर्भूमीश्वरं व्युत्पाद्य रक्षादिभिर्जगतामुपकाराय पुण्यं भवत्विति प्रयोजनम् ।
संक्षिप्तग्रंथमर्थवदिति संक्षिप्तः संहत एव ग्रंथो यस्य तत्संक्षिप्तग्रंथं अर्थस्त तावानेव विद्यते यस्य तदर्थवत् अत एव
सामर्थ्यान्नीतिसारमिदमेव ॥

च.—एकोऽपि वारणपतिर्द्विपतामनीकं हन्यान्निहंति मदसत्त्वगुणोपपन्नः* ॥

नागेषु हि क्षितिभुजां विजयो निबद्धस्तस्माद्राजाधिकबलो नृपतिः सदा स्यात् ॥

इति श्रीकामंदकीयनीतिसारटीकायामुपाध्यायनिरपेक्षायां गुणाध्वरयपत्नीनां व्यूहरचनानां निर्देशो विंशः सर्गः ॥

२९६ कार्तिकोद्यापनविधिः ।

आ.—यथोक्तसकलसामग्रीसम्पादनं कृत्वा कार्तिकशुक्लचतुर्दश्यां प्रातः ।

च.—देहान्तं वैष्णवं स्थानं प्राप्तुयामतिदुर्लभमिति सम्प्रार्थ्य विप्रान्विसर्जयेत् ॥ इति कार्तिकोद्यापनविधिः ॥

२९७ कालतत्त्वविवेचनम्-रघुनाथभट्टः ।

आ.—पितरं माधवमंबां ललितां नारायणं पितृव्यं च ॥ सहजमथ विश्वनाथं गणपतिमीशं च शारदां नत्वा ॥ १ ॥

रामं च सीतयोपेतं रघुनाथेन रच्यते ॥ सम्राट्स्यपतिना सम्यक्कालतत्त्वविवेचनम् ॥ २ ॥

तत्रादौ बहुवाच्यत्वात्क्षिपितत्वं विविच्यते ॥ पश्चान्मासाधिमासादि यथामति विवक्ष्यते ॥ ३ ॥

च.—प्रीयतां जानकीजानिरनेन सुकृतेन मे ॥ १० ॥

सैवांतरात्मा सर्वज्ञो रामो नः कुलदैवतम् ॥ ११ ॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणाभिज्ञश्रीभट्टमाधवविद्वद्ब्रह्मात्मजसम्राट्स्यपतिभट्टरघुनाथकृतं कालतत्त्वविवेचनं संपूर्णम् ॥

२९८ कालसिद्धान्तः-चन्द्रचूडः ।

आ.—प्रणम्य दक्षिणामूर्तिं पितरौ च पितामहम् ॥ मन्वादिस्मृतिकारांश्च तदुक्तार्थानुचितकान् ॥ १ ॥

पौराणिकोपनाम्नो वै भटस्योमणशर्मणः ॥ जानक्याश्च सुतेनायं चंद्रचूडेन धीमता ॥ २ ॥

नाना निबंधानालोक्य संप्रदायानुसारतः ॥ क्रियते कालसिद्धान्तः सर्वलोकोपकारकः ॥ ३ ॥

च.—इति श्रीमत्पौराणिकधर्माभट्टसूनुश्रीमद्विद्वन्सुकुटमणिकयश्रीउमणभट्टसूरिसूनुचंद्रचूडभट्टविरचितः कालसिद्धान्तः समाप्तः ॥

२९९ कुण्डप्रकाशः ।

आ.—श्रीनृसिंहं नमस्कृत्य गुरुंश्चैव विशेषतः ॥ प्रतापनारसिंहाख्ये वक्ष्ये कुण्डप्रकाशकम् ॥ १ ॥

च.—इत्यादिसामग्रीं संपाद्य कुर्यादिति ॥ इति कुण्डप्रकाशे नवकुंडीविधानं समाप्तम् ॥

३०० कुण्डमण्डपमण्डनप्रकाशिका-नृहरिः ।

आ.—श्रीहरिं चिन्मयं चितयित्वा चिरम् ॥ १ ॥

मंडने प्रस्फुटा व्याकृती रच्यते ॥ २ ॥

चिकीर्षितस्याविघ्नपरिसमाप्तिप्रचयगमनफलकं स्वरुतं मंगलं संप्रदायाविच्छेदाय निबध्नन् सूर्याधैर्मसजस्तताः सगुरवः
शार्दूलविक्रीडितमिति शार्दूलविक्रीडितेन तदारंभं प्रतिजानीते ॥

कूर्मानंतधरामृतार्णवमणिद्वीपेऽय कल्पद्रुमा यश्चितामणिमंडपे सुविलसत्सद्रत्नवेद्यं विभुम् ॥

इष्टान्तः सुमनोरथोपरिचितस्वर्गागपद्यादिभिः सप्तर्षिर्नृहरिर्बाह्वितनुते सन्मंडपाद्यर्चितुम् ॥

अस्यार्थः सप्तर्षिः सप्तर्ष्युपनामकः नृहरिः ॥

च.—इति श्रीसप्तर्ष्युपनामकनरहरिभट्टदैवज्ञविरचिता कुंडमंडपमंडनप्रकाशिका समाप्ता ।

३०१ कुण्डमृदङ्गः-गोपालः ।

आ.—आर्यादुर्गा प्रणम्यादौ गुरुविघ्नेशवाक्पितृन् ॥ पांडुरंगिपटुं प्राह कुंडे वास्तवमावहत् ॥ १ ॥

च.—शके — — — — इति कुंडमृदङ्गनामा ग्रंथः समाप्तः ॥

३०२ गायत्रीपुरश्चरणविधिः ।

आ.—अथ गायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः ॥ आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ सङ्कीर्त्य करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणेऽधिकारसिद्धयर्थ-
ममुकशर्मणोऽनुज्ञया तत्प्रतिनिधित्वेन कृच्छ्रत्रयममुकप्रत्याम्नायेनाचरिष्ये इ.....

च.—दीनानाथांश्चाभ्रादिना सन्तोष्य स्वयं सुहृन्मित्रादियुतः सोत्साहः सन्तुष्टो भुञ्जीतेति ॥

इति गायत्रीपुरश्चरणविधिः समाप्तः ॥ गायत्रीपुरश्चरणचन्द्रिकान्तर्गतोऽयं प्रयोगः ॥ रामरत्नशर्मसम्मतः ॥

३०३ गायत्रीभाष्यनिर्णयः ।

आ.—सर्वावभासकतेजोमयस्य परमात्मनः सर्वात्मताबोधनार्थं सर्वात्मकत्व.....

च.—गायत्रीं शिरसा सार्द्धं जपेद्ब्रह्माहतिपूर्विकाम् ॥ प्रतिप्रणवसंयुक्तां त्रिरयं प्राणसंयमः ॥

इति श्रीगायत्रीभाष्यनिर्णयः समाप्तः ॥

३०४ गोविन्दार्णवः-नृसिंहः ।

आ.—सन्मायावशतः प्रपञ्चितवपुश्चित्स्वप्रकाशात्मकं श्रुत्यातद्व्यतिरेकगम्यमपरानन्दद्वितीयात्मकम् ॥

स्वाध्यासान्मनसा इतस्य जगतोऽसत्यस्य यद्भासकं भूत्यै तन्निखिलाघसंहतिचणं स्यान्नारसिंहं महः ॥ १ ॥

मूर्तिं तूर्णविदीर्णदैत्यनस्तरां प्रेक्ष्य प्रकम्यां पुरो लक्ष्मीं मुद्रितलोचनां सचकितं वीक्ष्याशु संहत्य तत् ॥

रूपं सस्मितमीक्षितामरमुखो मायेति विस्मापितां तामालिङ्ग्य विनोदग्रंथदृशतैर्युष्माभृसिंहोऽवतु ॥ २ ॥

सिद्धिं बुद्धिमुभे भवि प्रियतमे सङ्गर्भवत्सौ मिथो बाञ्छन्त्यौ प्रथमं स्वयंमहपरीरम्भेण मानं प्रियात् ॥
 ज्ञात्वा मानयतः समं गणपतेः प्रस्तावनाढ्योत्सवं स्वेच्छालिङ्गनचुम्बनादिकलितं जीयादपास्तकमम् ॥ ३ ॥
 दन्ताघातविभिन्नभूतलवल्गुनाग्नेन्द्रमौलिज्वलदन्तज्योतिषि कुम्भकण्डुविगमस्तम्भभ्रमाविच्छतः ॥
 दानाम्भःस्रुतिपङ्क्तिमिलितमिलज्जातुविम्बद्विपं हन्तुः सन्तु मुदे मुधा विधुतयो मूढौ गणानां प्रभो [भोः] ॥ ४ ॥
 मन्त्रद्वारितवारिवारिदघटाः प्रेक्षयान्तरिक्षेऽद्भुतं संरम्भादिभविभ्रमाभिपततो दानाम्भुमेदस्विनः ॥
 उच्चैरुन्नतदन्तकुन्तशिखरप्रोता मुहुर्धुन्वतो विघ्नेशस्य विलोलचामरचमत्काराश्विरं पान्तु वः ॥ ५ ॥
 नागेन्द्र दुतमावृणुष्व गरलज्वालावलीमाकुलां गङ्गे जह्नुसुते मनागलमलं कल्लोलकोलाहलैः ॥
 वङ्गे वारय विस्तुलिङ्गपटलीमित्यद्विराजात्मजानिद्राभङ्गभयाच्छनैरुपदिशन्देयास्तुखं शङ्करः ॥ ६ ॥
 विश्वस्यायतनं तृतीयनयनस्फारस्फुरत्पावकज्वालाजालशिखावलीभिरभितौ भक्तौघविघ्नान्दहन् ॥
 शर्वाणीकिलकिञ्चित्तामृतरसानन्दैकमज्जन्मना विश्वेशस्त्रिजगद्गुरुः सकरुणः पायादपायाज्जगत् ॥ ७ ॥
 यस्मिन्पौरस्त्यशैलानुलशिखराशिरःशैखरे रिङ्गति द्रागुन्मीलद्वारारागप्रचुरकरपरीरम्भसम्भाविताब्जैः ॥
 पद्मासधान्चुजानि द्विजवरकरद्वद्वक्तपङ्केरुहाणि व्यस्तध्वान्तं विकाशं दधति दिनमणिः पातु युष्मान् देवः ॥ ८ ॥
 समुन्मीलनीलश्रवणशिखसञ्चारणरणद्विपञ्ची सन्नीची श्रुतिनिगदवीची विजयते ॥

----- ॥ ९ ॥

अस्ति स्वस्तिस्वितिरेह चतुर्वर्गसर्गैकभूमिः स्वर्गङ्गायास्तटपरिसरे राजधानी शिवस्य ॥
 यस्यामीशः शमितविषमशेषकीनाशपाशं शशज्जन्तोरुपदिशति ततारकं ब्रह्म शान्तम् ॥ १० ॥
 यस्यां शिष्टा नियमितमनोवृत्तयस्तत्त्वनिष्ठा योगोद्योगादवहितधियः शुद्धसत्त्वा निरीहाः ॥
 प्रत्यज्योतिः किमपि तमसां प्रत्ययानां परस्तादस्ताशङ्कं निरवधिपरानन्दमाशीलयन्ति ॥ ११ ॥
 पुरहरपुरतः— — सुरसरितश्चोपतीरमन्तरिता ॥ विविधाभिभवैर्विभवैरभिरामा राजते नगरी ॥ १२ ॥
 सुरसरिदुपकण्ठे नीलकण्ठो यदीयं त्रिभुवनकमनीयं वीक्ष्य रम्यत्वमत्र ॥
 अकृत सुरुतसारे ताण्डवं तेन नाम्ना प्रयितिरिह पृथिव्यामस्ति ताण्डेतिकास्याः ॥ १३ ॥
 अपुरपुरसमुद्दिस्पृहया द्वा पराद्वर्चानगणितमणिराशीनाश्रयन्त्यम्बुराशेः ॥
 विविधविबुधशोभाभाजनानां जनानां व्यनयदनयद्दीना नागलोकोत्सुकत्वम् ॥ १४ ॥
 यस्यामम्भ्रंलिङ्गगृहमहानीलनीलांशुजालैरङ्गो मध्ये कषलितमहो मण्डलं चण्डभानोः ॥
 सद्योविद्योतितमणिगणो दीर्घशोणांशुहासप्रासादासादितमलिनिमालक्ष्यमैक्षि— — ॥ १५ ॥
 यत्पाकाराप्रजाप्रत्स्फुरद्वरणमणिश्रेणिसङ्क्रान्तकान्तिर्विश्रान्तोर्द्धं प्रसङ्गादधिनगरि चिराच्चङ्क्रमोपक्रमेषु ॥
 शीतोशुश्रुन्मकान्तं दिनमणिदृषदं चक्रवाकं चकोरं तुर्यं निश्छिन्नपत्रं कुमुदमपि समानन्दसाद्रीकरोति ॥ १६ ॥
 यत्कान्तामुखकान्तिनिर्जिततनुस्वजातलज्जाकुलः सौधोत्सेधविचित्ररत्ननिचयोदञ्चदुच्चैश्चुम्बनात् ॥
 शोणाञ्जीयति षट्पदीयति मुहुर्हमातपत्रीयति द्राकुन्दीयति चन्द्रमाः कमलिनीपत्रीयति प्रत्यहम् ॥ १७ ॥
 स्वे स्वे धर्मे निहितमतयो यत्र लोका विशोका नो काङ्क्षन्ति त्रिदशपतितां यक्षराजस्य साक्षात् ॥
 यामण्यास्ते विरचितशिवा सा शिवा काशिवासिप्राणप्राणावहितविहितानेककामा निकामम् ॥ १८ ॥

दृष्ट्वा सृष्टि सुचिरमखिलां नीरसस्याऽब्जयोनेर्गौरीनाथः स्वयमरचयत्कल्पितातल्पशिल्पाम् ॥
 यामालोक्य त्रिदशतटिनीदत्तहारामसारां वारांराशौ नियतमपरां मञ्जयन्त्यब्जसांसः ॥ १९ ॥
 गौर्यो यत्र गृहे गृहे युवतयः सर्वे महेशा नराः किं चास्यां धनदाः प्रधानपुरुषा यत्रानुगा जिष्णवः ॥
 लक्ष्मीशाश्वतुरानना इह जनाः सन्तीति या स्वर्गताऽप्युच्चैरप्यधिका विनायकगणैर्देवालैः शोभिता ॥ २० ॥
 सद्धर्मकर्मपरिकर्मणमर्मविज्ञा विज्ञातवेदविषया विषयानपेक्षाः ॥
 साक्षादिवान्न विधयो निधयो गुणानां शब्दद्विजा न हि निजाद्विचलन्ति मार्गात् ॥ २१ ॥
 टिळ्हीपल्लीवयस्या विलसति पुरतः कालपी कालपीतेवान्तःपीतेव चम्पा तदनु च मलिना न्हीविशाला विशाला ॥
 रागागाढाभितापा परिपतदयशोमग्नदेहा विदेहा लङ्काऽऽतङ्काकुलासीदपि विशदयशाः सालका [कः] कान्तिः ॥ २२ ॥
 अस्त स्वस्तिप्रशस्तिर्भुवि भुवनतलाभोगभूषायमाणो वंशः श्रीवास्तकाख्योऽमितविभवभरो हासितां [ता] शाविभागः ॥
 प्रत्यग्नोदग्रजाग्रज्जभुजयुगलोद्दामदीप्यप्रतापज्वालामालावलीटप्रतिनृपतिबलो धर्मकर्मैकधुर्यः ॥ २३ ॥
 तस्मिन्वंशेजनिपत शतं शूरवंशावतंसाः कंसारातेश्वरंयुगले दत्तचित्तावधानाः ॥
 सर्वातिज्ञा द्विजमुरगुरुप्रापितार्थाः कृतार्थाः पार्थप्रख्याविशदयशसो धर्मकर्मैकधुर्याः ॥ २४ ॥
 तत्रासीन्नुच्चहासः शौर्यनिवासः क [क] तेन्द्रपरिहासः ॥ परिद्वतजगदायासो जनितत्रासः परेषु शिवदासः ॥ २५ ॥
 शिवाराधनासावधानेन मुक्तामणीहारनीहारवीहारगौरम् ॥
 यशोधामधामार्भरामं— —सदा येन तेने सदायेन येन ॥ २६ ॥
 शिवं समाराध्य चिराय येन भगीरथेनेव ततःप्रसादम् ॥ आसाद्य सद्यो निजकीर्तिपूरे दूरेऽभ्यषेचि प्रसभं त्रिलोको ॥ २७ ॥
 तस्मादाविरभूत्प्रभूतविभवो गाङ्गेयमेयोजितो गङ्गादास इति प्रसिद्धमहिमा गङ्गां समाराध्य सः ॥
 स्वामाख्यामकृतार्थयत्कुलमलंचक्रेऽन्यचक्रेभरानकेशादजयज्जयैकनिलयः शक्रेप्यवज्ञाकरः ॥ २८ ॥
 तदनु दनुजवैरिपादपशप्रणतिपरः समभून्महेशदासः ॥ इह हरिहरयोरभेदभावं भजनमुपादिशदेव यो जनेषु ॥ २९ ॥
 यद्वाहाबलमाकलय्य बलिनः प्रत्यर्थिपृथ्वीभूतो भूभृत्कन्दरमन्दिरेषु निभृताः स्त्रीपुत्रमित्रादिषु ॥
 हित्वा स्वेषु च पक्षपातमतुलं गाढान्—रागं मृगव्यालव्याघ्रकिरातकेशरिपरीवारे समातन्यते ॥ ३० ॥
 अजनि नयनसिंहः पार्थिवोऽस्मादकूस्मात्समरभूवि यदीयं सिंहनादं निशम्य ॥
 परनरपतिमाद्यनुङ्गमातङ्गसङ्गाः सपदि विपदि मग्रास्ते दिगन्तान्भजन्ते ॥ ३१ ॥
 क्रूराक्षीणविपक्षपक्षदलने दक्षेण येज्ञेश्वरादन्यनेन नयेन [येन] सकलं भूमण्डलं शासता ॥
 वैषम्यं न विरच्यतेऽत्र भुवने मित्रेषु [मित्रेषु] वा स्वस्त्रिकेलिपरेषु निर्मितचिरस्वास्थ्येषु नित्यार्थेषु ॥ ३२ ॥
 तद्वंशे भूवतंसोऽजनि जननयनानन्दचन्द्रो नरेन्द्रो माहेन्द्रं लोकमेषा हसति वसुमती यं पतिं प्राप्य पुण्यैः ॥
 श्रीमानुत्सन्नशत्रुः परिचरितसदामाधवोमाधवो यं सम्प्राप्ताः साधवोऽमी गुणमणिविपणिर्गाधवो धर्मधुर्यः ॥ ३३ ॥
 दाने माननिदाने विनये च नये च यशसि सौन्दर्ये ॥ पार्थोदेरयथार्थमप्रथयद्यः प्रयां ततः पुत्रात् ॥ ३४ ॥
 आसन्नासन्नभूमीपतिततितनितमत्कोटिकोटिरकोटिप्रोन्मीलन्नीलरत्नावलिबलितरुचिभ्रान्तभृङ्गाङ्गनाभिः ॥
 पीत्वा यत्पादपयोदरदरगलितां साधुधूलीमधूली स्वैर्यत्कीर्तिगीतैः सपदि मुखरितास्ते दिगन्ताः समन्तात् ॥ ३५ ॥
 स्वर्वाहिन्याः प्रवाहाः किमु किमुत सुरा ब्रह्मगोविन्दरुद्राः किं वा धर्मार्थकामा ननु किमु निगमा ऋग्यजुःसामरूपाः ॥
 स्वर्भूपाताललोकाः किमुत किमुदयाः साधुसिद्धिन्नयोत्यास्तेषां ज्येष्ठस्त्रयाणामखिलगुणगणैर्भूषणोविन्दचन्द्रः ॥ ३६ ॥

यः पद्मासघधीरो धरणिधरवरैराश्रितो जाग्रदुग्रोदग्रोदीर्णप्रतापानलकलितदिशः श्रीशदत्तावधानः ॥
 सर्वाङ्गापूरिभूरिस्फुरितरुचियशश्चन्द्रमाश्चन्द्रहासोदञ्चद्दीर्घाकरः सङ्गुणगणमणिभिः पूर्णरत्नाकरश्रीः ॥ ३७ ॥
 • रिङ्गत्तुङ्गनुरङ्गपुङ्गवगलदानद्विपद्दीपजोदञ्चस्वारूपदार्थसार्थरमणीचञ्चन्मणीनां गणैः ॥
 क्षौणीपा यमुपासते परिजनान्विज्ञापयन्तः परे पारे लक्ष्मन्नुपनत्यवसरं लब्धुं दिगन्तागताः ॥ ३८ ॥
 पूर्वप्रत्यगवागुदग्जलनिधिप्रौढामसीमक्षमापालानां गरिमावर्णाहितमहाहिमाचलैर्मौलिभिः ॥
 उद्वान्तेऽवहितैर्विधेरिव चिरं यच्छासनान्यद्भुतो गोविन्दक्षितिपस्य तस्य महिमा केनात्र वा वर्ण्यताम् ॥ ३९ ॥
 चित्ते निर्मलधर्मकर्मपरता हस्ते च दानक्रिया नेत्रांते करुणा मुखे मधुरता वाचां कमे चातुरी ॥
 गांभीर्यं सकलैंगितेषु विजयः सर्वत्र यात्राविधौ गोविन्दक्षितिपे दधाति सकलां वृत्तिं सदा वास्तवीम् ॥ ४० ॥
 नैवाऽधर्मरतिर्न धर्मविरतिर्नाऽसंमतिस्सन्मती न द्विर्भाषणमाश्रितेषु शरणायतिषु नोपेक्षणम् ॥
 अर्हाणां च विगर्हणं न चरितं दाने सदानेन वा रूप्याद्विः कनकाचलो न दलितो नैवाऽवदानोद्यमैः ॥ ४१ ॥
 विमृष्टपुरमंदिराः परिजनैर्निजैर्निर्ममाः स्थिरीकृतसमाधयो गिरिषु मे [ख]लालंबिनः ॥
 कृशाः जटिलमौलयो विहितशीर्षपर्णाशनाश्चरन्ति सुचिरं तपः किमु जयाय यस्यास्यः ॥ ४२ ॥
 स्फुरत्कनकसम्पदः प्रचुरचारुसिंहासना मिलद्बहुलभोगिनः कलितपुंडरीकालयाः ॥
 चरच्चमरसंचया बहुविशालशालाकुलाः समा रिपुगृहाः कृता विपदि येन सम्पद्यऽपि ॥ ४३ ॥
 यस्यासीदनुजोऽनुरक्तमनुजः श्रीकाशिराजो जगज्जेता तर्जितजैत्रशात्रवमिदं भूमंडलं मंडयत् [न]
 सर्वांशः परिपूर्यान्नजकरैः पशोदयं भावयन्दिक्चक्रं किल लालयन्दिनकृता तेजोनिधिः स्पृष्टते ॥ ४४ ॥
 यत्कीर्तिः शरदिंदुकुंदधवला निर्माति कर्माऽद्भुतं पीतं भूयलयं तनोति तनुते रक्तानरक्तानपि ॥
 मंदानां मलिनीकरोति हृदयं दुःखाकरोति द्विषः संतापं रिपुसुंदरीषु कुरुते मित्रेषु शान्तिं पराम् ॥ ४५ ॥
 गांभीर्येन [ण] सरित्पतिः सुमहता धैर्येण भूमत्पतिः सौंदर्येण रतेः पतिश्चतुरया वाचा च वाचस्पातिः ॥
 लक्ष्म्या स्वःपतिरार्यचित्तकमलोल्लासेन चाऽहर्पतिः सर्वह्लादनया निशापतिरसौ शौर्येण सीतापतिः ॥ ४६ ॥
 यस्य प्रौढनरेश्वरस्य जयिनः संग्रामयात्रोद्यमे भेरीदुंदुभिर्झझरौघपटहध्वाने समुत्सर्पति ॥
 दूरे वैरिमहीमहेंद्रनगरगुण्याकस्मिकं बिभ्यति क्षुभ्यति प्रचलति दिक्षु बहुधा धावंत्यरण्योन्मुखम् ॥ ४७ ॥
 अमलकमलपत्रे काशिदासस्य नेत्रे व्यरचयदिव पद्मासघनी पद्मयोनिः ॥
 विलसति कथमस्मिन्नार्थिसार्थेन्यथायं दरविलसदपांगासंगिनि श्रितिरंगः ॥ ४८ ॥
 मिथ्यावादो भाति चैतन्यभिन्ने दाने रागः साधुधर्मेषु लोभः ॥
 द्वेषो दोषे मत्सरस्तत्सहाये न त्वन्यस्मिन्काशिराजस्य यस्य ॥ ४९ ॥
 यस्य प्रौढतरप्रतापदहने सद्यः पतंगायितैर्नानाद्वीपमहीमहेंद्रनिवहैर्द्रव्यं चिरादर्जितम् ॥
 यत्रालक्ष्यत कैश्चनाक्षयतरं लक्षाहिसंख्याशतैर्येनानक्षरकुक्षिभिक्षुकजने प्रक्षिप्यते तत्क्षणात् ॥ ५० ॥
 यद्भानृत्वकयाप्रथाश्रुतिपुण्यं प्राप्ता सती तां वृथा कर्णादेर्विरहव्ययाशियिलयत्यस्मिन्मही मण्डले ॥
 यं सृष्ट्वा सकलं त्रिविष्टपमिदं दृष्ट्वा क्व वासं प्रति खलुर्वस्तुनि वस्तुतस्तुवतया नासीन्मतिः सन्मतेः ॥ ५१ ॥
 तदनु तदनुजोनिष्ट तेजोविजितरविः स नरोत्तमाभिधानः ॥ परपरिभविधामधामकामावतरणशोधकतानुरूपरूपः ॥ ५२ ॥

येन स्कीतप्रतापानलबहलकलत्तज्वा[ग्वा]लजालावलीहमौदप्रस्थर्षिपृथ्वीपतिबलजलधिप्रोद्यदुद्दामदीप्ता ॥
 क्षौणौ वर्णाश्रमाणामनवरतमहाधर्मकर्मणि सम्यक्[ग्] निर्वोदं वीतविन्नं यवनपरिवृढः प्राज्यराज्येऽभ्यवेचि ॥ ५३ ॥
 यस्य क्षमापनरोत्तमस्य सुमतेराकर्ण्य बाहावलं नानादूतमुखाद्दिगंतधरणीचक्रधराः प्रत्यहम् ॥
 भूकंपाद्यशुभेन सूचितनिगस्थानापहारापरे शैलांतर्वनदुर्गमार्गमसक्तसंस्कृज्वन्ते सर्वतः ॥ ५४ ॥
 यो भूभृत्कुलमौलिनिर्मलमणिर्लोकान्तना[ब्जा]वलीवीकासदद्युमणिः समुक्तकुलालंकारचूडामणिः ॥
 सञ्चेतःसरसीविहंगममणिश्चातुर्यैक्षितामणिस्त्वस्यैतस्य नरोत्तमस्य भुवने किं किं न लोकोत्तरम् ॥ ५५ ॥
 रूपविनिर्जितकामः पूरितकामः सदा रणोदा[द्वा]मः ॥ सर्वगुणैरभिरामः शत्रुविरामो नरोत्तमोऽवामः ॥ ५६ ॥
 महीपालमालस्थितीवर्णमालां लिखित्वार्थिमाले तदीयाक्षराक्षीम् ॥
 नृपालीलालटे लिखित्वा विधातुर्विधत्ते वृथा यो विधेयप्रयासम् ॥ ५७ ॥
 दिजानां निजानामजलं सहस्रं सदा पूर्णकामं विधत्ते निकामम् ॥
 अकामं च कामदुहः प्रीति[ति]हेतुं सदा शर्मणे कर्म निर्माति धर्मम् ॥ ५८ ॥
 बाने कीर्तिनिदाने गाने माने च देवसेवायाम् ॥ यो विनयेपि नयेपि प्रौढिः प्रीत्या परां श्रयति ॥ ५९ ॥
 दारिद्र्यादिसत्तैर्द्विप्रियतमामुष्यार्थनादुःस्थितं नानारोगपुरोगमुत्तरया चौर्यादिचम्बान्वितम् ॥
 दनैर्येन मुहुः कदर्थितमयं प्रत्यर्षिपृथ्वीभृतां सार्धैः सार्धमयाचलं जलानिधेः पारेषु विश्राम्यति ॥ ६० ॥
 भूपाः किं न हि संति संप्रति परं पारेपरार्धं पुरा नैवासन्कति वा न च त्रिभुवने भूयो भविष्यति वा ॥
 पापाः स्वोदरपूरणेकनिरताः किं त्वन्न पुण्याशयो दृष्टः कष्टहरो नरोत्तमविभोरन्यो न धन्यो भुवि ॥ ६१ ॥
 कामारेनयनत्रयी यद्धि भवेत्स्यादष्टनेत्री विधेः स्याच्चेद्वा[द्वा]दशालोचनी हरशिशोर्लकाधिराजस्य च ॥
 स्याच्चोद्विंशतिलोचनी सुरपतेः साहस्रनेत्री यदि स्यादेतद्गुणपूरपारमपरं लोके विलोके परम् ॥ ६२ ॥
 यस्मिन्नुर्वीनरमिमिहास्त्रवर्दवीकरैर्द्रक्षोणीभारक्षमभुजयुगे सादरं सन्निवेश्य ॥
 श्रीगोविंदो हरिरिव हरौ संततं मुक्तचित्तस्त्वन्वन्धर्मं कलयति परं सर्वसाम्राज्यभोगम् ॥ ६३ ॥
 गोविंदकाशिनृपभूपनरोत्तमानां सौत्रात [सौमित्र] मन्त्र भुवनेपरिभाष्य भूयः ॥
 ते रामलक्ष्मणहरीन्द्रयुधिष्ठिराद्या वासानिलैर्मलिनयन्ति यशः स्वकीयम् ॥ ६४ ॥
 तेषां ज्येष्ठो वरिष्ठः सकलगुणगणैरिष्टपूर्तादिधर्मानिर्माता कर्मनिष्ठः सहृदयहृदयानंदनिर्णयकंदः ॥
 श्रीमान्गोविंदचंद्रः सकलनृपशिरोबंधापादारविदः सानंदं ब्रह्मविदान्यनरिपरिचरन्याति भूमीमल्लभः ॥ ६५ ॥
 तरणिसरणिबल्लचंचला चंचला श्रीः कमलदलगतभोविंदुलोलां [लं] किलायुः ॥
 इति मनसि विमृश्यानन्यसानान्यकीर्तिः स्थिरतरपरिपाकं कर्म निर्मातुमैच्छत् ॥ ६६ ॥
 न स्खल जगति जातु कर्म जातं न यदि दमाय करोति कर्मजातम् ॥
 इह यदजनि साधुसन्निधिनां यदमयमाजनि साधुसन्निधिनाम् ॥ ६७ ॥
 अथ कलिकवलीकृतं कृतज्ञस्मृतिनिगमानुगमात्समुद्हरिष्यत् ॥
 अनुदिनमनुतिष्ठताद्विदार्थी स किल निबधु [न्ध] मिषेध धर्मतत्त्वम् ॥ ६८ ॥
 तदुचितश्चिरांश्चातुर्विधैताः स नेता जगति मृगयमाणः पंडिता [न्] क्षोददक्षान् ॥
 अपरचिह्नुरदंमदंमंदादरासत् [ब्] गुह्यमय सविज्ञोपं क्षोषवंशं ददद् ॥ ६९ ॥

विलसदुभयपक्षैर्भूषितः सद्द्विजैर्नैरुदधिरेव य आस्ते नस्तगंभीरभावः ॥
यदतिविमलद्रुपतिसारस्वतोधांशुलदमलपुष्पंति क्षमातलं झावयन्ति ॥ ७० ॥
यस्मिन्नासन्नविरतमस्त्रप्रक्रियाकांडशीडा दांतास्तस्त्वं परि— चयोन्मीलदद्वैततत्त्वाः ॥
चानुर्योद्योदितद्वितसदाचारसंचारचौरोदं चञ्चिन्ताचुलुकनचभ्रकारिचानुर्यधुर्याः ॥ ७१ ॥
शाब्दीमर्थमर्थो विधाय विविधां वेधा त्रिधा द्विधा सृष्टिं धीगिषतो परां तदपरां यस्मिन्ननन्याश्रयाम् ॥
तं सारस्वतभारवारणपट्टं भूभारसारोदुरं दृष्ट्वा तं वसमावनस्व सदृशौ श्रीशेषनाम्नांचिकत् ॥ ७२ ॥
दृष्ट्वाशेषविशेषविशेषविशेषप्रख्यातिसख्यस्पृशं यं श्रीमानविशिष्टिरे स्वयमहो विष्णुः पुराणः पुमान् ॥
यत्प्रोक्ता किल शेषभाषितमहाभाष्या[वि]पोतायिता व्याख्या काचिदुदंचितोचितनया जागर्ति लोकत्रये ॥ ७३ ॥
यस्यान्यानि निबंधानानि बहुशो न्याय्यै वैशेषिके मीमांसायुगले श्रुतिस्मृतिपथे ब्रह्मार्कसिद्धांतयोः ॥
नित्यं जैमिनिगौतमात्रिकणभुगार्गादिनामावलीं यत्पर्यायतया दिशति विदुषां श्रीन्ने प्रविश्य स्फुटम् ॥ ७४ ॥
इति कति कति नासन्नीतिरितिप्रतिष्ठाः क्षितियतिकुलपूज्याः सर्वशास्त्रप्रवीणाः ॥
यदतिविमलकीर्तिस्पृष्टयोल्लंघयिष्यद्वज्रलनिधिमुदुपोषि आतिमभ्यस्यतीव्र [व] ॥ ७५ ॥
तत्राभ्रत्सुकलकलाकलामकौतूहलावासः ॥ श्रीरामभद्रविबुधः परममहापुरुषलक्ष्मणोपेतः ॥ ७६ ॥
तर्कैर्कर्कशतां वह्नतितरां भट्टे तथात्युद्धटो वदांतेषु पटुस्तथातिनिपुणः सांख्येपि विख्यातधीः ॥
अष्टव्याकरणीप्रबंधचतुरः साहित्यरत्नाकरः क्षोणीमंडलमंडनकर्तिलकः श्रीरामचंद्रो गुरुः ॥ ७७ ॥
आचारे चतुराननः श्रुतिवनीसंचारपंचाननः शाश्वदाश्च षडाननः खलमिलन्मानादिनिर्भेदने ॥
नानाशास्त्रवचोविचारणचमत्कारे सहस्राननः केषामिष मनोविनोदमतनोक्षो रामभद्रो बुधः ॥ ७८ ॥
विद्यानामवनिगुणैकविपणिश्चानुर्यंचितामणिः साधूनां सरणिः खलद्विपशृणिः सत्सुक्तिमुक्ताखनिः ॥
निःश्रेणिः शरदिदुकांतयशसां श्रेणिः स्वयं श्रेयसां विद्याभिः समतां नयतन्निभुवनं यो रामसिंहः स्वयम् ॥ ७९ ॥
तत्तनयः प्रथितनयः क[रु]तविनयः सृष्टदुःक[रु]तापनयः ॥ अभवद्वृणैकनिलयः श्रीनरसिंहाभिधो विबुधः ॥ ८० ॥
तं शेषामलवंशभूषणमणिं गोविंदचंद्रः स्वयं विद्वन्मंडलपुंडरीकंतरणिर्भूमंडलीमंडनम् ॥
धर्मोद्धारविधौ समाहितमनाः प्रीत्यानुनीत्यामुना गोविदार्णवनामकं व्यरचयत्[यद्] धर्मप्रबंधं शुभम् ॥ ८१ ॥
अशेषविदुषामेष मुंतोषाश्च विशेषतः ॥ करोति तदनुज्ञातो नृसिंहः सन्निबन्धनम् ॥ ८२ ॥
किं दुर्जनानामिह तर्जनाभिस्तुष्याति संतो यदि मत्कृतेन ॥ शंभोः शिरःशेखरतां प्रयातं विधुं धुनीते न विधुंतुदोषि ॥ ८३ ॥
श्रुतिस्मृतिपुराणानि निबंधान्विविधानपि ॥ दृष्ट्वा सम्यक्समासेन सारोद्वाराय मे श्रमः ॥ ८४ ॥
तत्रादौ सुखबोधार्थं ब्रूमः प्रकरणक्रमम् ॥ संस्कार आह्निकं श्राद्धं शुद्धिः काल इति क्रमात् ॥ ८५ ॥
वीचयः पंच विज्ञेयाः सर्वशास्त्रार्थदीपिकाः ॥ ८५ ॥
निबंधमतिभेदेन धर्मतत्त्वं यदस्फुटम् ॥ विविच्यते सद्दयमीत्यै तत्तन्या[क्या]यलेशतः ॥ ८६ ॥
इह यद्यपि धर्मार्थकाममोक्षाश्चत्वारः पुरुषार्थाः श्रूयन्ते सेव्यतया तथापीतरपुरुषार्थत्रयस्य धर्मोधीनसिद्धिकत्वेनोपजी-
व्यत्वादावश्यकत्वात्स एव प्रथमतः सेवनीयः अत एव चायं सकलपुरुषार्थमूलभूततया प्रथममपदिष्टः ।
च.—कामभक्षार्थेषुषितभोजनार्हः प्राग्विवाहात्स्त्रीणामप्येष कामचारः तासां विवाहोपनयस्यानीयत्वात् ॥
विष्णुपुराणे । भक्ष्याभक्ष्ये तथा पेये बाध्यावाच्ये तथानृते ॥ अस्मिन्काले न दोषः स्यात्स यावन्नोपनीयते ॥ इति ॥
वसिष्ठोपि न ह्यस्य विद्यते कर्म किञ्चिदमी — — — —

३०५ जयसिंहकल्पद्रुमः-रत्नाकरः ।

भा.—करीन्द्राननं चारुचन्द्रावतंसं, खवद्रण्डपालीमिलद्वङ्गमालम् ॥.....

च.—जगतो मङ्गलं विष्णुं माङ्गल्येषु च कीर्तयेदिति ॥

श्रीमद्विष्णुशेनोद्वटविकटभटोद्वण्डमतेभसिहश्चण्डोन्माद्यनुरुष्कक्षुभितवसुमतीपालने धर्मराजः ॥
 पौत्रः श्रीरुष्णासिहक्षितिपकुलमणोर्विष्णुसिहस्य पुत्रः श्रीमान् राजाविराजो जयहरिरमराधीशवरकौ सुखी स्नातः ॥ १ ॥
 श्रीमत्पण्डितदेवभट्टतनयः श्रीराघवाग्निद्वयध्यानावाससमस्तकामनिवहः सम्राट्स रत्नाकरः ॥
 तुष्ट्यै श्रीजयसिंहवर्मनृपतेः कल्पद्रुमे गुच्छकं वारादिव्रतविस्तरं समकरोदेकोनविंशं परम् ॥ २ ॥
 यश्चक्रेऽवन्तिकायां द्विजवरसहितः संभ्रमं सोत्सवाब्धं ज्योतिष्टोमं ततो वै जयनृपतियुतेम्बापुरे वाजपेयम् ॥
 श्रेष्ठं सर्वकृतभ्यो विविधविधियुतं पौण्डरीकं च यज्ञं षट्त्रिंशदधस्तसाध्यं द्विजवरमहितं द्वादशाहकृतं च ॥ ३ ॥
 सर्वतोमुखमखं कनूनमं संविधाय युगवेदिकायुतम् ॥ देवभट्टजनुवाग्रजन्मना कल्पवृक्षरचना त्वयं कृता ॥ ४ ॥
 शाके विक्रमपारिवस्य शुभदे व्योमर्षिसतेन्दुयुग्मवर्षे शोभनसञ्ज्ञके शिशुतिथौ मासे नभस्यारव्यके ॥
 कूर्मश्रीजयसिंहदेवनगरे पुण्येम्बिकेशाञ्चिते ग्रन्थः कल्पतरुः समाप्तिमगमत्सज्ज्ञानवित्तप्रदः ॥ ५ ॥
 रत्नाकरेण जयसिंहसमर्चितेन सद्वाक्यरत्ननिवहैः किल सङ्गृहीतः ॥
 ग्रन्थोर्थदः सफलकल्पमहीरुहाख्यः श्रीजानकीशपदपद्मयुगेर्पितोऽयम् ॥ ६ ॥
 ग्रन्थान्बहून्सुविततान्सुचिरं विभाव्य कष्टेन यः कविवरैरभिगम्यतेऽर्थः ॥
 निर्मत्सरं बुधवराः परितो विचार्य ग्रन्थादुरीकुरुत तं हि विना प्रयासम् ॥ ७ ॥
 दिवि पञ्च कल्पतरवः परिश्रुता जयसिंहवर्मनृपतेः समा न ते ॥
 कथमन्यथा सुरगणोम्बिकापुरे वनितुं सदाध्वरमिषात्समाययौ ॥ ८ ॥
 इति श्रीदेवभट्टारमजपौण्डरीकयाजिरत्नाकरविरचिते श्रीजयकल्पद्रुमोद्योते एकोनविंशः स्तवकः ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।
 वेदार्थसतेन्दुमिते हि वर्षे नभस्यरुष्णाप्रतिपत्तिथौ च ॥ कल्पद्रुमं वै शिवरामभट्टोऽलिखच्छुभं श्रीमद्युरोपनामा ॥ १ ॥

३०६ जीवत्पितृकविभागव्यवस्थासारसंग्रहः-गोस्वामिमधुसूदनः ।

भा.—श्रीवज्रराजं पितरं नत्वा मधुसूदनेन या पूर्वम् ॥ जीवत्पितृकविभागे धर्म्या रीतिर्ययाशास्त्रम् ॥ १ ॥
 संक्षेपेण निबद्धा तस्या अपि सारसंग्रहः क्रियते ॥ सुखबोधाय नराणामधुना मधुसूदनेनैव ॥ २ ॥
 तत्र प्रमाणयुक्तीनां जिज्ञासा स्याद्यदा तदा ॥ जीवत्पितृकविभागे दृष्टव्यं मत्कृते सर्वम् ॥ ३ ॥
 च.—इति श्रीलवपुरवासिसारस्वतवंशावतंससकलशास्त्ररहस्याभिज्ञश्रीगोस्वामिवज्रराजात्मजेन गोस्वामिमधुसूदनशर्मणा विरचितं
 जीवत्पितृकविभागव्यवस्थासारसंग्रहः । समाप्तश्चायं जीवत्पितृकविभागव्यवस्थासारसंग्रहः ॥ संवत् १८१२ ॥

३०७ तिथिनिर्णयः-बालकृष्णः ।

भा.—सकलनिकम्बसम्भृत्या तिथिनिर्णयः प्रस्तुयते ॥ तिथिर्देवा सम्पूर्णा खण्डा च । पूर्णायामसन्देहः खण्डा दिनद्वयसम्बन्धिनी
 च.—अवश्यकर्तव्यतां सूचयतीति विष् ।

इति श्रीलघुकालस्य निर्णयेन विनिश्चितः ॥ सामान्यतिथिनिर्णयसाधनानां च निर्णयः ॥
 कृतस्तु बालकृष्णेन भारद्वाजेन धीमता ॥ विशेषो हेमाद्रालोचनेनावगन्तव्य इति ॥
 नतिच्छेदो न कर्तव्यो विनाशौचं यदृच्छया ॥ यदृच्छया तु कुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते ॥
 इति तिथिनिर्णयः ॥ संवत् १९११

३०८ तिथिनिर्णयः-बुद्धिलगोविन्दः ।

आ.—अनाद्यनन्तमैद्वतं नत्वा कालरघूत्तमम् ॥ तन्यते धर्मबोधार्थं तिथिनिर्णयसङ्ग्रहः ॥
 शुद्धा विद्वेति भेदाभ्यां तिथिर्द्वेधा स्मृता बुधैः ॥ शुद्धायां नास्ति सन्देहो विद्वान्निर्णयमर्हतीत्यभिप्रेत्य.....
 च.—अगृहीताशौचानां सपिण्डानां त्रिरात्रम् । गृहीताशौचानामाशौचं नास्ति ॥ इति बुद्धिलगोविन्दविरचितेस्मिन् तिथिसंग्रहः ॥

३०९ तिथिनिर्णयः-गोस्वामिशिवानन्दः ।

आ.—प्रणम्य श्रीगंगाधीशं विघ्नविघ्नसंनक्षमम् ॥ बालबोधाय सङ्क्षेपात्क्रियते तिथिनिर्णयः ॥ १ ॥
 तत्र वत्सरायनर्तुमासपक्षदिवसभेदात्कालः षड्विधः । तत्र मासत्रैविध्येन वत्सरस्त्रिविधः । तदुक्तं ब्रह्मसिद्धान्ते ।
 चान्द्रसावनसौराणां मासानां तु प्रभेदतः ॥ चान्द्रसावनसौराः स्युस्त्रयः संवत्सरा अपि ॥
 तत्र चान्द्रः संवत्सरः चैत्रशुक्लप्रतिपदादिः फाल्गुनद— — —
 च.—श्रावणे मास्यमावास्या फाल्गुने मासि पूर्णिमा ॥ आपादे कार्तिके मासि चैत्रे ज्येष्ठे च पूर्णिमा ॥
 मन्वादयः ज्ञानदानश्राद्धेष्वनन्त्यपुण्यदाः ॥
 इति श्रीमद्गोस्वामिशिवानन्दभट्टविरचितस्तिथिनिर्णयः सम्पूर्णः ॥ १ ॥

३१० तिथिप्रकाशः-द्विवेदिगङ्गादासः ।

आ.—समस्तवाञ्छाविषयप्रदाय श्रीवासुदेवाय नमो विधाय ॥ स्मृत्यादिसन्दोहमवेक्ष्य कुर्वे तिथिप्रकाशं शुचिनिर्णयाय ॥ १ ॥
 च.—गङ्गादासद्विवेदेन रचितः शिशुसम्पदे [संविदे] ॥ निबन्धसारमादाय सोयमस्तु सतां मुदे ॥ ३६ ॥
 इति श्रीतिथिप्रकाशो द्विवेदिगङ्गादासकृतौ तिथ्यादिनिर्णयः सम्पूर्णः ।

३११ तीर्थचिन्तामणिः-वाचस्पतिः ।

आ.—कनकनलिनलक्ष्मीस्पर्द्धिराधाकुचामयधितनयनवद्विः स्मेरवक्त्राङ्गुजश्रीः ॥
 नवगगनतमालश्यामलाम्बुदगात्रः क्षपयतु मम कर्म क्रूरमक्रूरमित्रः ॥ १ ॥
 स्वीकृत्य कल्पद्रुमपारिजातरत्नाकरादीनवलोक्य यत्नात् ॥ प्रणम्य मूर्ध्ना मधुसूदनाय वाचस्पतिस्तीर्थविधिं तनूयते ॥ १ ॥
 च.—इति महामहोपाध्यायसन्निभश्रीवाचस्पतिविरचिते तीर्थचिन्तामणौ पञ्चमो गयाप्रकाशः । समाप्तश्चायं तीर्थचिन्तामणिरिति

३१२ तीर्थेन्दुशेखरः-नागोजीभट्टः ।

आ.—अथ तीर्थयात्राधिकार्यादिनिर्णयः ॥ कर्मणा मनसा वाचा यत्नाद्वर्गं समाचरेदित्यादि ॥ .....

च.—इति गयाप्रकरणम् ॥ इति श्रीशिवभट्टसुतसतीर्णर्भजनानोजीभट्टकृतस्तीर्थेन्दुशेखरः समाप्तः ॥

३१३ तुलसीविवाहपद्धतिः ।

आ.—तत्रादौ कलससामग्रीसम्पादनं कृत्वा विवाहवांसरे नित्यकर्म कृत्वा आसने समुपविश्य यथोचितमाचम्य अद्येत्यादि
अमुकगोत्रा ॥ .....

च.—ततो ब्राह्मणान्क्षमाप्य कर्मैधरार्पणं कृत्वा सुहृद्भिः सह भुञ्जीत ॥ इति श्रीतुलसीविवाहविधिः समाप्तः ॥

३१४ दर्शनिर्णयः-वेङ्कटनाथः ।

आ.—तावज्जयंती निर्णीयते सर्वत्र निर्णये शास्त्रमेव हि प्रमाणं न युक्तयः

यदगादि—तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ॥ तात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हं ॥

इति श्रीधरीयज्योतिषार्णवकालनिर्णयादिषु तन्निर्णीयते । किमर्थमयमिति चेन्मैवम् तेषु साकर्येनानुक्तेः

च.—पर्याश्रितं नित्यमेवानुष्ठेयम् । पापे च ।

हरिदिवसमुपोष्य प्रोक्तमार्गेण जनुर्व्रजति न पुनर्नर्ततिगोलं जनन्याः ॥

बहुव्रजिनसमेतः कामबाणान्वितोऽपि व्रजति यदमनन्तं लोकनाथइय विष्णोः ॥

इति श्रीहरिकुलतिलकस्य सरस्वतीवल्लभस्य पुत्रस्य श्रीरंगनाथसूनोर्वैदिकसार्वभौमापरनामधेयस्य श्रीवेङ्कटनाथस्य
कृतिषु दर्शनिर्णये एकादशीनिर्णयः समाप्तः ॥

३१५ दानवाक्यावली-श्रीधरपतिः ।

आ.—तत्रादौ दानप्रशंसा महाभारते—

ग्रामीमान्युत्तमानीह वेदोक्तानि प्रशंससि ॥ तेषां श्रेष्ठतमं दानमिति मे नास्ति संशयः ॥ १ ॥

च.—यावत्स्वर्गतरंगिणी हरजटामालांतमालंबते यावद्विधविकाशविस्तृतकरः सूर्योयमुज्जुभते ॥

यावन्मंडलमैदवं वितनुते शंभीः शिरोमंडलं तावत्कीर्तिलमेययस्तुसकला देव्याः सतां श्रेयसे ॥

निब्रंधान्सम्यगाळीक्य श्रीविद्यामृतिसूरिणा ॥ दानवाक्यावली देव्याः प्रमाणैर्विमलीकृता ॥

इति श्रीसमस्तप्रक्रियाविराजमानदलितकल्पलताभिमाने महादेवीश्रीधरपतिविरचिता दानवाक्यावली संपूर्णा ॥

३१६ दानसारसंग्रहे वास्तुपूजा ।

आ.—प्रकृतमनुसरामस्तत्र समाली यमः । विष्णुधर्मोत्तरे—

चैत्रे शोकाकुलो भावी वैशाखे च धनान्वितः ॥ ज्येष्ठे ग्रहा विपद्यंते नश्यंति वशवः शुभौ ॥ १ ॥

श्रावणे भनवदिः श्याममस्ये न वसेद्गृहे ॥ आश्विने कलहोप्रीतिः कार्तिके च मृतिप्रदः ॥ २ ॥

च.—जीवेद्वर्षातं साप्तं स्वर्गे कल्पं च तिष्ठति ॥ इति दानसारसंग्रहे वास्तुपूजनं संपूर्णम् ॥ १ ॥

३१७ दाहादिकर्मनिर्णयः-याज्ञिकदेवः ।

आ.—दुःश्रित्स्मैर्महारोगैः पीडितस्तु पुमानपि ॥ ज्ञात्वाऽरिष्ठादिभिर्मृत्युं स्वर्लोकहितमाचरेत् ॥ १ ॥
 सितासिते सरिते यत्र सङ्गे तत्राळतासो दिवमुत्पतन्ति ॥ ये वै तन्वं वित्सृजन्ति वीरास्ते वै जनासो अमृतं भजन्ते ॥ २ ॥
 सर्वेन्द्रियविरक्तस्य बृद्धस्य कृतकर्मणः ॥ व्याधितस्य स्मृतं तीर्थं मरणं तपसोऽधिकम् ॥ ३ ॥
 असाध्यव्याधिना युक्तः स्वव्यापाराक्षमः पुमान् ॥ प्रयि[वि]शत्यनलं दीप्तं करोत्यनशनं तु वा ॥ ४ ॥
 अगाधं तोयराशिं वा भृगोः पतनमेव वा ॥ गच्छेन्महापथं वापि तुषारगिरिमादरात् ॥ ५ ॥
 च.—स्नेहाद्विप्रादिभिर्वर्णैर्वर्णिता ह्यौर्ध्वदैहिकी ॥ कर्तव्या नैव विप्रेण शूद्रा नेनत—व्यव ॥
 इति श्रीयाज्ञिकदेवकृतो दाहादिकर्मनिर्णयः ॥ शान्तिः ॥

३१८ द्रोणचिन्तामणिः ।

आ.—अथ कृत्वा दिलक्षणान्युच्यन्ते तत्र याज्ञवल्क्यः ॥
 च.—अग्निवैश्वानरमष्टवारं चरुणा शोषेण स्विष्टकृतमित्यादि ॥ संवत् १८११

३१९ धर्मप्रवृत्तिः-नारायणभट्टः ।

आ.—नारायणं नमस्कृत्य कामदां च सरस्वतीम् ॥ गणनाथं गुरुं चैव धर्मसंरक्षणाय वै ॥ १ ॥
 धर्मप्रवृत्तयै क्रियते कलौ नारायणेन तु ॥ विदुषां कर्मनिष्ठानां संमतिर्धर्मवर्द्धिनी ॥ २ ॥
 आलोक्य धर्मशास्त्राणि मन्वादिभिः कृतानि वै ॥ आश्वलायनसूत्रं च वृत्तिं नारायणीं तथा ॥ ३ ॥
 सारमेव समुद्धृत्य स्मृतीनां वचनान्यय ॥ सिद्धान्तानि समूलानि समादायाथ चैव हि ॥ ४ ॥
 वचनानि संतां चैव सम्मतानि मनीषिणाम् ॥ ग्रंथैस्मिस्तानि लिख्यन्ते धर्मप्रवृत्तिसंज्ञके ॥ ५ ॥
 शौचादिकाः प्रवक्ष्यामि क्रियाश्चानुक्रमेण तु ॥ तिथीनामपि सर्वासां निर्णयानप्यसंशयान् ॥ ६ ॥
 ॥ योगीश्वरः ॥ यस्मिन्देशे भृगुः कृष्णस्तस्मिन्धर्माग्निबोधत ॥ धर्मसंरक्षणार्थाय तस्मिन्देशे वसेद्द्विजः ॥ ७ ॥
 च.—सर्वग्रंथेषु यत्प्रोक्तं सारं सारं समुद्धृतम् ॥ नारायणेन तत्सर्वं लिखितं हितकाम्यया ॥ १ ॥
 दृष्टं यत्र यदा चैतत्तदा तल्लिखितं मया ॥ परार्थं पुस्तकं चेदमङ्गीकुर्वन्तु पण्डिताः ॥ २ ॥
 इति श्रीनारायणभट्टविरचितायां धर्मप्रवृत्तौ स्थालीपाकादिमंगलांतं प्रकरणम् ॥ समाप्तं धर्मप्रवृत्त्याख्यो ग्रंथ-
 शिरोमणिः ॥ संवत् १८४९ ॥

३२० धर्मविवेकः-विश्वकर्मा ।

आ.—कनकं च तिला नागा दासीरथमहीगृहाः ॥ कन्या च कपिला धेनुर्महादानानि वै दश ॥ १ ॥
 च.—इति धर्मविवेकः संपूर्णः ॥
 दानखंडपदार्थानामनुक्रमोत्र कथ्यते ॥ तत्र योजनिकाच्छेदः श्लोकैर्होतुं विलंबते ॥
 अतोऽनुक्रमणी चैषा संस्कृतैरेव बध्यते ॥ तत्र तावदानप्रशंसा दानफलम् दानस्वरूपनिरूपणं दानपात्राख्यदानांग-

निरूपणम् प्रतिग्रहीत्राख्यं रूपद्रव्याख्यादानं गोदानांगकालः दानांगदेशः दानांगैतिकर्तव्यता प्रतिग्रहीतृकृत्यम् परिभाषा अत्रैव प्रतिमासंबंधिद्रव्यपरिमाणविचारः प्रतिमालक्षणानि प्रतिमादेवतात्वादिविचारः कलशालक्षणं दक्षिणानिर्णयः द्रव्यमानं धान्यादिमानं भूमिमानं प्राचीसाधनं मंडपादिलक्षणं मंडपादिसाधनं कुंडादिनिरूपणं तुलापुरुषाख्यमहादानं अत्रैव कालनिरूपणं बृद्धिश्राद्धं पुण्याहताचनं वरणं आर्घ्वैदिकमधुपर्कः यजुर्वैदिकमधुपर्कः सामगमधुपर्कः आथर्वणमधुपर्कः वास्तुपूजनं मंडपप्रवेशादिषोडशारचक्रनिर्माणं सर्वतोभद्रनिर्माणं ग्रहमूर्तिसंबंधिद्रव्यलक्षणादि ग्रहस्यापनस्यानादि ऋग्वेदाग्निस्थापनादिविधिः यजुर्वेदाग्निस्थापनादिविधिः सामगाग्निस्थापनादिविधिः आथर्वणाग्निस्थापनादिविधिः अभिषेकप्रकारः तुलादिलक्षणादि दक्षिणादानादिप्रकारः तुलापुरुषदानप्रयोगः हिरण्यगर्भदानविधिः हिरण्यगर्भदानप्रयोगः ब्रह्मांडदानविधिः ब्रह्मांडदानप्रयोगः कल्पपादपदानविधिः कल्पपादपदानप्रयोगः गोसहस्रदानप्रयोगः हिरण्यकामधेनुदानविधिः हिरण्यकामधेनुदानप्रयोगः हिरण्यश्वदानविधिः हिरण्यश्वदानप्रयोगः हिरण्याश्वरथदानविधिः हिरण्याश्वरथदानप्रयोगः हेमहस्तिरथदानविधिः हेमहस्तिरथदानप्रयोगः पंचचलंगलदानविधिः पंचचलंगलदानप्रयोगः सुवर्णधरादानप्रयोगः विश्वचक्रदानप्रयोगः कल्पलताख्यं महादानं कल्पलतादानप्रयोगः सप्तसागरदानप्रयोगः रत्नधेनुमहादानं रत्नधेनुदानप्रयोगः महाभूतघटमहादानं महाभूतघटमहादानप्रयोगः अप कनकदानं नित्यसुवर्णदानं सुवर्णप्रतिमादानम् अयाधदानं धेताधदानं शिवाधदानं तिलदानं तिलद्रोणदणं तिलपात्रदानं महातिलपात्रं मात्रर्णापारण(?) तिलपूर्णपात्रदानं गजदानं दासीदासदानं शिवदासीदानं रथदानं शिबिकादानं महीदानं गृहदानं वास्तुपूजनं सूर्यग्रहदानं कन्यादानं कपिलाधेनुदानं गुडधेनुदानं तिलधेनुदानं घृतधेनुदानं दालधेनुदानं क्षीरधेनुदानं दधिधेनुदानं मधुधेनुदानं रसधेनुदानं शर्कराधेनुदानं कार्पासधेनुदानं लवणधेनुदानं सुवर्णधेनुदानं बंध्यात्वहरसुवर्णधेनुदानविधिः स्वरूपतो गोदानं हेमशृंगीदानं देवतागोदानं गोसहस्रदानं उभयमुखीदानं वैतरणीधेनुदानं महिषीदानं मेपीदानं अजादानं उष्ट्रदानं गर्दभदानं महिषदानं दशावतारदानं शय्यादानं शिवशय्यावारदानानि मासदानानि पक्षदानानि तांबूलदानं अश्वत्थसेवनं शूलदानं आत्मप्रतिकृतिदानं धनमूर्तिदानं शालग्रामदानं कालपुरुषदानं कालचक्रदानं यमदानं आयुष्करदानं संपत्करदानं कृष्णाग्निदानं विद्यादानं पुराणदानं पुराणसंख्या वेददानं तिलपर्वतदानं छत्रोपानहानं अन्नदानं आपाकदानं जलाशयोत्सर्गः जलाशयप्रशंसा गृहादौ कूपकरणप्रकारः जलाशयारंभकालः जलाशयोत्सर्गकालः संक्रांतिभेदेन जलोत्सर्गफलविशेषनिरूपणं तद्गागाद्युत्सर्गविधिः अत्रैव मंडपरचना जलाशयोत्सर्गप्रयोगः वापीकूपोत्सर्गविधिः सर्वमूर्त्यादिप्रतिष्ठाविधिः चलप्रतिमाप्रतिष्ठाविधिः जीर्णोद्धारविधिः वृक्षारोपणविधिः आरामप्रतिष्ठाविधिः आरामप्रतिष्ठाप्रयोगः आहुतिप्रमाणनिरूपणम् ॥

उद्धवोदीच्यविप्रेण नर्मदातीरवासिना ॥ निबंधो लिखितः कृत्स्नो धर्मविवेकसंज्ञकः ॥ १ ॥ शुभमस्तु श्रीदुर्गाचरणः ॥ क्षयरुद्धस्तरे याम्येयनेनाह्वे [भाद्रे] सिते तिथौ ॥ कामे कुधे कृतो ग्रंथो कुधेन विश्वकर्मणा ॥ १ ॥

अभ्यस्य विद्या[स्व]गुरुप्रसादाज्ज्ञात्वा तथा देशविशेषरातीः ॥ विश्वेश्वरं भावनया विचिंत्य ग्रंथः कृतो धर्मविवेकसंज्ञः ॥ २ ॥ आलोक्य कल्पद्रुमपारिजातस्मृत्यर्थसारान्समिताक्षरांश्च ॥ हेमाद्रिरत्नस्मृतिदर्पणादीन्ग्रंथः कृतो धर्मविवेकसंज्ञः ॥ ३ ॥ स्थानं मया वैपयिकं सदैव त्यक्त्वा तथा लोकविशेषयात्राः ॥ हित्वा च वित्तार्जनकार्यजातं ग्रंथः कृतो धर्मविवेकसंज्ञः ॥ ४ ॥ भैमे कुले सर्वसमृद्धिपेते विद्यावदाते यशसा समेते ॥ लब्ध्वा मया जन्म कथंचिदत्र ग्रंथः कृतो धर्मविवेकसंज्ञः ॥ ५ ॥ शब्दतत्त्वार्थतत्त्वापि यद्यशुद्धं भवेदिह ॥ तच्छुद्धं क्रियतां विज्ञैरुपकारपरैः सदा ॥ ६ ॥

यावद्गंगादयो नद्यो यावत्सूर्यश्च चंद्रमाः ॥ तावत्कालमियं जीयाद्विधकर्मकवेः कृतिः ॥ ७ ॥
विद्वद्भयनपालंश्च[मालंभ्य] सौभाग्यं भजतामियम् ॥ सर्वरथ्योदकं गांगसलिलांतर्गतं यथा इति ॥
इति धर्मविवेकः संपूर्णः ॥ संवत् १५८३

३२१. धर्मसिन्धुसारः- काशीनाथः ।

- पू. आ.—प्रीपांडुरंगमकलंककलानिधानकांताननं यदबुधानमनं मुधा न ॥
श्रीवत्सकौस्तुभरमोल्लसितारेसं तं वंदे पदाब्जभृतनंददुदारसंतम् ॥ १ ॥
भीमाप्रियं सुकरुणार्णवमाशुतोषं दीनेष्टपोषमघसंहर्तिसिधुशीपम् ॥
श्रीरुक्मिणीमतिमुषं पुरुषं परं तं वंदे दुरंतचरितं हृदि संचरन्तम् ॥ २ ॥
वंदे प्रतिघ्नन्तमघानि शंकरं धत्तां स मे मूर्ध्नि दिवानिशं करम् ॥
शिवां च विघ्नेशमथो पितामहं सरस्वतीमाशु भजे पितामहम् ॥ ३ ॥
श्रीलक्ष्मीं गरुडं सहस्रशिरसं प्रद्युम्नमीशं कार्पे श्रीसूर्यं विधुभौमविद्वरूकविच्छायासुतान्धषण्मुखम् ॥
इन्द्राद्यान्विबुधान्गुरुंश्च जूननीं तातं लनंदाभिधं नत्वार्यान्वितनोमि माधवमुखान्धर्माब्धिसारं मितम् ॥ ४ ॥
दृष्ट्वा पूर्वपिबन्धान्प्राच्यांश्च नवांश्च तेषु सिद्धार्थान् ॥ प्रायेण मूलवचनान्युच्चित्य लिखामि बालंबोधाय ॥ ५ ॥
उक्त्वा धर्माब्धिसारेऽस्मिन्निर्णयं कालगोचरम् ॥ परिच्छेदे प्रथमजे द्वितीये च ययाक्रमम् ॥ ६ ॥
अथ गर्भादिसंकारान्धर्माङ्गद्व्यादिसंमतान् ॥ वक्ष्ये संक्षेपतः संतोऽनुग्रहं तु दयालवः ॥ ७ ॥
काशीनाथाभिधानेनानंतोपाध्यायसूनवा ॥ निर्णीयते यदेतन्नु शोधनीयं मनीषिभिः ॥ ८ ॥
- उ. च.—प्रथमेऽत्र परिच्छेदे कालसामान्यनिर्णयः ॥ द्वितीयेऽथ परिच्छेदे विशेषात्कालनिर्णयः ॥ १ ॥
तृतीयस्य च पूर्वार्द्धे गर्भाधानादिसंस्किया ॥ आद्विकं च प्रकीर्णानि आधानाद्या सविस्तरा ॥ २ ॥
देवप्रतिष्ठा शात्यादिर्नित्यं नैमित्तिकं तथा ॥ तृतीयकोत्तरार्द्धेऽस्मिन् जीवत्पितृकनिर्णयः ॥ ३ ॥
श्राद्धाधिकारकालादेर्निर्णयः श्राद्धपद्धतिः ॥ सूतकादेर्निर्णयश्च निर्णयो दुर्मृतावपि ॥ ४ ॥
अंत्येष्टिसंस्कारविधिः संन्यासः सहविस्तरः ॥ प्रायश्चित्तं व्यवहृतिः सर्वदानविधिं विना ॥ ५ ॥
कृत्स्नोपि धर्मशास्त्रार्थः संक्षेपेणात्र निश्चितः ॥ विबुधानां च बालानां तुष्टये कष्टहानये ॥ ६ ॥
मूलभूतानि पद्यानि विकृतानि क्वचित्क्वचित् ॥ निर्विकाराण्यपि न वाचाप्युक्तान्यत्र कानिचित् ॥ ७ ॥
मीमांसाधर्मशास्त्रज्ञाः सुवियेनलसा बुधाः ॥ कृतकार्याः प्राङ्निबन्धैस्तदर्थे नायमुद्यमः ॥ ८ ॥
ये पुनर्मदमतयोलसा भ्रष्टाश्च निर्णयम् ॥ धर्मे वेदितुमिच्छन्ति रचितस्तदपेक्षया ॥ ९ ॥
निबन्धोयं धर्मसिन्धुसारनामा सुबोधनः ॥ अमुना प्रीयतां श्रीमद्विठलो भक्तवत्सलः ॥ १० ॥
प्रेम्णा सद्ग्रीयः सेव्यः शब्दार्थतः सदोषोपि ॥ संशोध्यैवाथ हरिणा सुदाममुनिसतुषपुत्रकमुष्टिरिव ॥ ११ ॥
श्रीकाश्यपाध्यायवरो महर्षिर्मा बभूव विद्वद्द्विजराजराजः ॥ तस्मादुपाध्यायकुलावतंसौ यज्ञेश्वरोऽनंत इमावभूताम् ॥ १२ ॥
यज्ञेश्वरो यज्ञवितानदक्षो देवज्ञवेदाङ्गसुशास्त्रशिक्षः ॥ भक्तोत्तमोऽनंतगुणैकधामानंतद्वयोऽनंतकलावतारः ॥ १३ ॥

एषोत्थजज्जन्मभुवं स्वकीयां तां कौकणाख्यां सुविरक्तिशाली ॥
 श्रीपांडुरंगे वसति विधाय भीमातटे मुक्तिमगात्सुभक्त्या ॥ १४ ॥
 तस्यानन्ताभिधानस्योपाध्यायस्य सुतः कृती ॥ काशीनाथाभिधो धर्मसिंधुसारं समातनोत् ॥ १५ ॥
 इति श्रीकाश्युपाध्यायसूरिसूनुयज्ञेश्वरोपाध्यायानुजानन्तोपाध्यायसुतकाशीनाथोपाध्यायविरचिते धर्मसिंधुसारे तृतीय-
 परिच्छेदोत्तरार्द्धं संपूर्णम् ॥

३२२ नित्यानुष्ठानपद्धतिः-बलभद्रः ।

आ.-विशुद्धधर्मसन्दोहे तत्त्वविज्ञानरूपिणि ॥ वेदवेद्ये सदानन्दे मुकुन्दे रमतां मनः ॥
 इह खलु नित्यनैमित्तिककर्मानुष्ठानशीलानामनुष्ठानार्थं अखिलाहर्भागसाध्यकर्मकलापात्मकमाह्निकमभिधीयते ।
 च.-इत्येतदखिलं प्रोक्तमहन्यहनि वै मया ॥ ब्राह्मणानां कृत्यजातमपवर्गफलप्रदम् ॥
 नास्तिकयादथवालस्याद्ब्राह्मणो न करोति यः ॥ स याति नरकान्धोरात्काकयोनौ च जायते ॥
 नान्यो विमुक्तये पन्था मुक्त्वाश्रमविधिं स्वकम् ॥ तस्मात्कर्माणि कुर्वीत तुष्टये परमेष्ठिन इति ॥
 सदानन्दफलेप्सुनां सुखानुष्ठानसिद्धये ॥ चकार बलभद्राख्यो नित्यानुष्ठानपद्धतिम् ॥ इत्याह्निकं समाप्तम् ॥

३२३ निर्णयदीपकः-अचलः ।

आ.-हरेरवः सर्वकार्यार्थसिद्धिदः सर्वदा सताम् ॥ सिद्धिबुद्धियुतः सोस्तु ग्रंथनिर्मितिकर्मणि ॥ १ ॥
 देवः श्रीशंभुजन्मा गणपतिरखिलाग्नानार्यबुद्धीनरत्नस्मिन्समस्ते जगति नु भयतो यत्र कुत्र स्थितांश्च ॥
 येषां सदाः प्रवृत्ता परमविधियुता पंचयज्ञाचिता या धर्म्या त्वाचार्युक्ता न विरमति यतो नित्यचर्या कदाचित् ॥ २ ॥
 षट्कर्मधर्मनिरतैरपि चातिथेयैर्यज्ञक्रियाकुशलभिस्तु विचारगर्भैः ॥
 धर्म्यैर्द्विजैश्च शरणागतसाधुवृत्तैरास्थापितं पुरवरं हि शिवेन वृद्धम् ॥ ३ ॥
 विद्यावृद्धा धर्मवृद्धा ज्ञानवृद्धा हि ये नराः ॥ वसन्ति यत्र तेनैतद्बुधा वृद्धपुरं विदुः ॥ ४ ॥
 आचार्यतामपगताय चतुर्मुखाय शंभुः स्वयं स्वकरसक्तविवाहशोभः ॥
 शैलांगजोद्वहनपर्वणि संव्यतारीतीर्थारूपदं नगरमेतदमर्त्यसप्त ॥ ५ ॥
 नास्माभिर्ननु नागरस्य पुरतो वेदार्थवादः कदा जेयो यत्र मप[गत]त्रपैरिति शिशोर्ब्रह्मर्षिभिर्निर्गतम् ॥
 दुर्वासा वसति स्म नागनिलये व्यासोपि काशीपुरेऽगस्तिः स्वस्ति समुच्चरंस्त्रिजगतां लंकारुतात्मा लयः ॥ ६ ॥
 अतः सन्मानमर्हति सर्वेभ्यो नागरा ननु ॥ यतो ब्रह्मर्षिराजर्षिदेवर्षिभिरूपासिताः ॥ ७ ॥
 ये नागरा भूवलये प्रसिद्धाः श्रुत्युक्तमार्गाचरणे प्रगल्भाः ॥
 द्रव्यप्रदानासकुञ्जेशोभा धर्मद्विपः प्रत्यनिशं कठोराः ॥ ८ ॥
 तेषु व्यक्तितरभूदेका महोदित्यभिधोत्तमा ॥ तस्यां धारिगदेवोऽभूद्धरायां धर्मवर्द्धकः ॥ ९ ॥
 अनन्तनासा समभूतदं गजो योध्यापयद्वेदमनंतवाडवान् ॥ अनंतभक्त्या निजजन्म सार्यकं कृत्वा ययाबीश्वरधाम निर्मलम् ॥ १० ॥
 लक्ष्मीधरः सूनुरभूदन्तादानंददायी भूवि भूसुराणाम् ॥ यस्मिन्निजं श्रीश्च सरस्वती च कुटुंबभावेन सदोषतुक्ते ॥ ११ ॥

लक्ष्मीधरादासजनुर्द्विजेशो गोविन्दनामा भुवि विश्रुतो यः ॥ वेदार्थविद्वैदिककर्मविज्ञो विद्वज्जनैरर्चितपादपद्मः ॥ १२ ॥
 तस्यऽत्मजोभूजनु वत्सराजो वत्सैस्त्रिभिर्विस्तृतवंशराजः ॥ यो धर्मवर्त्माश्रयराजराजः सर्वार्थविज्ञानविधौ सराजः ॥ १३ ॥
 श्रीवत्सराजादचलद्विवेदी जनुर्द्विप्रजनांघ्रिरेणुः ॥ श्रीनागराणां श्रुतिसागराणां करोति किञ्चिच्छुभकर्मसिद्धये ॥ १४ ॥
 श्रीमन्महारुद्रभवं विधानं ऋग्वेदविप्राप्तमकारिषं तत् ॥ तस्मिन्नुजं निर्णयदीपकाख्यं ग्रंथं वचोमोहहरं करोमि ॥ १५ ॥
 ग्रंथे मुनीनां वचनानि तानि युक्त्या विचारदधिकार्यंवांति ॥ यथा यथादर्शतलं प्रमृज्यात्तथा तथा निर्मलताधिका स्यात् ॥ १६ ॥
 ये नाम केचिदिह नः प्रययंत्यवज्ञां जानन्ति ते किमपि तान्प्रति नैष यत्नः ॥
 उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोपि समानधर्मा कालो ह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १७ ॥
 द्वैवेदी विदुषां प्रधानमभवच्छ्रीवत्सराजो द्विजस्तत्सूनुः सकलद्विजांघ्रिरजसामंशः कृतो योऽचलः ॥
 तेनायं क्रियते प्रियाय विदुषां सन्निर्णयाकांक्षिणां ग्रंथो निर्णयदीपकोऽधिवसता श्रीपूर्ववृद्धं पुरम् ॥ १८ ॥
 जनकं स्वं प्रणम्याथ गुरुं भट्टविनायकम् ॥ तिथ्यादेर्निर्णयं ब्रूतेऽचलो नागरवाडवः ॥ १९ ॥

च.—इति उक्तेषु निर्णयेषु वर्तमानानां पुंसां सर्वकार्येषु मंगलं स्यादिति मंगलम् ॥ संपूर्णोऽयं ग्रन्थः ॥
 नानानिर्णयसंपन्नः कृतो निर्णयदीपकः ॥ शुभं भावयता येन द्वैवेदेनाचलेन च ॥ इति ॥
 ऋग्वेदोक्तमहारुद्रविधानस्य सहोदरः ॥ शुद्धांघ्रिः [सिद्धान्त] दर्शनोपायः कृतो निर्णयदीपकः ॥
 द्वैवेदी विदुषां प्रधानमभवच्छ्रीवत्सराजो द्विजस्तत्सूनुः सकलद्विजांघ्रिरजसामंशः कृतो योऽचलः ॥
 तेनायं विदुषां प्रियाय रचितः सन्निर्णयाकांक्षिणां ग्रंथो निर्णयदीपकोऽधिवसता श्रीपूर्ववृद्धं पुरम् ॥
 वसन्ति ये वृद्धपुरे द्विजास्ते विबुधोपमाः ॥ तथापि सद्विवेकाय ग्रंथो भूवलयेऽस्तु नः ॥
 पंचसप्ततिमे वर्षे संवत्संचदशात्परे ॥ १९७९ ॥ शुक्रस्य कृष्णद्वादश्यां ग्रंथः पूर्णत्वमीयवान् ॥
 इति निर्णयदीपकः समाप्तः ॥

३२४ निर्णयसारः—नंदरामः ।

आ.—नमस्कृत्य प्रवक्ष्यामि नरनारायणावृषी ॥ बालबोधाय संक्षेपात्तिथिकालविनिर्णयम् ॥ १ ॥
 तत्र तिथिः प्रतिपदादिः सा च प्रायो वैष्णवव्रतव्यतिरिक्तविषये कर्मकालव्यापिनी ग्राह्या .....
 च.—श्राद्धनिर्णयसमुद्रमपारं को लभेदनृक्षिरस्य च पारम् ॥ तेन सर्वमुनिसंमतसारं क्रुममेतदनवोक्त्यनुसारम् ॥
 इति श्रीमिश्रनंदरामकृते निर्णयसारे श्राद्धनिर्णयो नाम षष्ठः परिच्छेदः ॥
 एषो निर्णयसारः सुलघुपरिच्छेदः ॥ ग्रथितोऽत्रानुष्ठुप्ता संख्याभ्रवियत्क्रमाज्ज्वलिता ॥ १ ॥
 बालबोधाय संक्षिप्तस्थितिकालविनिर्णयः ॥ अतो ग्रंथांतरेभ्योपि विशेषस्तु विलोक्यताम् ॥ २ ॥
 यः श्रीकामवने व्रजे निवसति श्रीदीपचंद्रात्मजो मिश्रो नंद इति प्रथमतः तिगत्स्नेनादितिर्याग्धितः ॥
 सारसारमिहोद्धृतं तिथिकृते स्वीयात्मनां ज्ञप्तये यत्त्वत्राधिकमूनमुक्तमपि तच्छोध्यं दयार्द्रिबुधैः ॥ ३ ॥
 रसगुणधृतिमिह १८३ ई. विंक्रमसंवत्सरबोधनीदिवसे ॥ पूर्वमगादग्रंथोऽयं निर्णयसारोतिसंक्षिप्तः ॥ ४ ॥
 इति श्रीमिश्रदीपचंद्रात्मजमिश्रनंदरामविरचितो निर्णयसारः संपूर्णः ॥

३२५ निर्णयामृतम्- अल्लाडनाथसूरिः ।

आ.—कारणमेकं जगतां वारणमार्येण दारणं विपदाम् ॥ किमपि महो महनीयं प्रत्यूहव्यूहदारणं वंदे ॥ १ ॥
 भावयामि दृढभक्तिभावनाभावितान्ध्रियुगलां सुमंगलां ॥ इष्टदां सततमिष्टदेवतां मंत्रवत्सकलमंत्रमातरम् ॥ २ ॥
 औपाधिकः स्फुरति यत्र कलादिभेदस्तद्ब्रह्मतत्त्वमपि यस्य न वेद वेदः ॥
 सर्गस्थितिप्रलयहेतुमहेतुमेकं कालस्वरूपमहमन्वहमानमामि ॥ ३ ॥
 यैः कृतः स्मृतिमहार्णवपारप्रसिहेतुरिह संग्रहसेतुः ॥ तान्नमामि मनुविष्णुयमाद्यान्कालनिर्णयकृतोप्यहमाद्यान् ॥ ४ ॥
 आद्या व्याप्याहतैश्चर्यभव्या भव्यार्तिनाशिनी ॥ दिष्टया [दिश्याद्] दिष्टयानमद्रक्त्या कामान्कामारिकामिनी ॥ ५ ॥
 जयन्ति भूमाविह बाहुबाणाः क्षितीश्वरा विश्रुतबाहुबाणाः ॥ प्रकुर्वन्ते ये विशंदा यशोभिर्जगत्समग्रं च सदा यशोभिः ॥ ६ ॥
 बभूव भूपस्त्रिदशस्वरूपस्तदन्ववाये बलवान्सुरूपः ॥ चकार नित्यं च समाहितानां परिक्षयं यः परमाहितानाम् ॥ ७ ॥
 तस्यात्मजन्माजनि कर्णदेवस्त्यागेन यो विश्रुतकर्णदेवः ॥ वपुःश्रिया निर्जितकामदेवः सदा समाराधितवामदेवः ॥ ८ ॥
 तदात्मभूरुद्धरणः क्षितीन्द्रः कर्तौद्रभोगीद्रक्तानुभावः ॥ शुभाय दातायतकीर्तिरार्तिहरः सतां श्रीपतिर्मूर्तिरासीत् ॥ ९ ॥
 स्वकीर्तिवल्लीप्रभवालवालस्थली वटिल्ली नगरीमतल्ली ॥ भल्लीशतप्रोतसकेन्द्रकुम्भा—स्वनीरैः समसिचिं येन ॥ १० ॥
 प्रव्यक्तमामुक्तमहेमकुम्भमुक्ताविमुक्तागणपोषकृत्या ॥ रक्तासवैः संयति येन काली [व्याली] विधाभिमतप्यते स्म ॥ ११ ॥
 उद्धरणं शुद्धरणं [उद्धरणं] विद्धिपां समुद्धरणम् ॥ सुहृदां नामतिनतकोननामनाम् ॥ १२ ॥
 सौंदर्येण विजृम्भितो रतिपतिः शौर्येण च श्रीपतिर्गौभीर्येण सरित्पतिर्विलसता धैर्येण भूभृत्पतिः ॥ १३ ॥
 सत्कीर्त्योद्धुपतिः श्रिया धनपतिर्यत्नेजसाहर्षतिस्तेनार्योद्धरणेधरेण सुमतिः स्पन्देन कः क्षमापतिः ॥ १४ ॥
 असावरावाहितसत्प्रतापः सुसन्निवेशोच्चतरम्यदेशम् ॥ अध्यास्त ऋध्यास्तसमस्तशक्रास्पदं पुरं सादरमेकचक्रम् ॥ १५ ॥
 राजते यत्पुरं रम्यं राजमंडलमंडितम् ॥ कमलोच्छासिसद्रत्नं रत्नाकरविभूतिमत् ॥ १६ ॥
 लसद्विलासिनीसिञ्जन्नूपुरं भाति यत्पुरम् ॥ पुरं पुरंदरस्येव भूरिसुंदरमंदिरम् ॥ १७ ॥
 यस्योपकंठे शितिकंठकंठस्पर्द्धिप्रभा भानुसुता वहन्ती ॥ तदुत्थवेदध्वनिसंनिकर्षादभ्यस्यतीवाखिलपावनत्वम् ॥ १८ ॥
 यत्रानिशं सत्रकृतः पवित्राः समं स्वर्गोत्रैर्गृहिणी वसन्ति ॥ यद्गोमधूमः कुरुतेतिभूमौ घनाघनैर्मेधुरमंतरिक्षम् ॥ १९ ॥
 यत्सौधजालेषु निविश्य रात्रौ यद्वासधूपैः पुष्पलीकताद्रा[तांगाः] ॥
 निर्याणनिर्यत्नतया भजन्ते नीलांबुदा नीलशिलाविकाशम् [विलासम्] ॥ २० ॥
 यदुच्चसौधध्वजालचैलजातानिलैर्हिल्लहयाः सलिलम् ॥ विश्रांतिमश्रांतमतः श्रयंतः कुतोपि न श्रांतिमवाप्नुवन्ति ॥ २१ ॥
 व्यरौषि [व्यजैषि] भूलोकपुरीं नराणां पुरीं व्यरौत्सीदृतदंडघातैः ॥
 जेष्यामि पातालमिति श्रमेण विवक्षतीव प्रतिबिम्बदंभात् ॥ २२ ॥
 प्रीत्या समापूरितयावकाशं मान्यं वदान्यान्वयमत्र विदय [वीक्ष्य] ॥
 वृंदारकाणां त्रिदिवेपि वृन्दैर्मंदारकाणां वसतिर्विगिता [विगीता] ॥
 पुरं शशसौष पुरंदराभस्तदेकचक्राख्यमनेकचक्रः ॥
 असंख्यचक्रारि[संख्यारि]जयोर्जिताख्यो विख्यातशुम्भोद्धरणक्षितीशः ॥

समुद्रैरपि यः सप्तसमुद्रैर्मद्रितां महोम् ॥ पालयंस्तन्महीपालः पुरालंकुरुते पुरम् ॥
 गुणचन्द्र[रत्ना]कराचन्द्रश्रेणस्ततोभवत् ॥ महामहामहादेवः शशिमौलिविभूषणः ॥
 यस्य विश्वोपकाराय दानुमभ्युद्यते करे ॥ शशंके धनदः त्रिरं चकंपे कनकाचलः ॥
 भ्रमनोद्धृतिगम्येन यस्य दानेन दीव्यता ॥ अर्थिप्रत्यर्थिनोऽप्युच्चैः प्रापुरेवं न दुर्गतिम् ॥
 यस्य धाटीषु घोटानां प्रखरं स्वरजं रजः ॥ चकाराच्छाद्य गगनं दुर्दिनं रिपुमंदरे ॥
 यस्य विश्राणनस्योच्चैःश्रवणेन नरस्य च ॥ सुराः सुरालयं स्वल्पमनल्पमपि भेनिरे ॥
 तस्यात्मजन्मा चरितार्थजन्मा श्रीसूर्यसेनो जयति क्षितीशः [जगति क्षितीन्दः] ॥
 सुदर्शनैव बिभर्ति गोपीनारायणत्वं भुवि यः प्रसिद्धम् ॥
 संतानशोभमानः कविगुरुबुधमित्रमंगलैः सहितः ॥ जिष्णुर्ह एष युक्तः श्रितशतकोटिः सुधर्माढ्यः ॥
 यस्मिन्धारयति क्षोणीमेणीदृक्चित्तहारिणि ॥ शेषेपि फणिनामीशे न विशेषधियो वयम् ॥
 ददतो यस्य पाणिस्थपारिहार्यजलस्यलात् ॥ रमा रौतीति सततं राजा वितरतीति माम् ॥
 द्विषोऽस्य पत्रावलिभिः परिधानं प्रकुर्वते ॥ तद्योपितां ततो मन्ये तच्छून्यं स्तनमंडलम् ॥
 वुधानानंदयस्तर्वांनराजा वसुभिरुज्जितैः ॥ कथं मौलौ महेशानां न पदं कुरुतां सदा ॥
 निहत्य शत्रून्निखिलांस्तदीया देशाः सदाऽवग्रहस्त्रिभुवः ॥ तदंगनानां घननादयुक्तैर्नैत्राम्बुभिर्येन कृताः सवर्षाः ॥
 समुद्यते यस्य करे प्रदातुं विलोक्यते यत्र महद्विचित्रम् ॥ वनीपकानामवनीपतित्वं वनीपकत्वं त्ववनीपतीनाम् ॥
 जलेन दिव्येन सदाव[अभि]सिक्ताः सिंहासनाध्यासयिनो [आश्रयिणो] निरस्ताः ॥
 श्रीसूर्यसेनेन वनेऽपि राज्यं कान्तातपत्राः कलयन्त्यमित्राः ॥
 यत्कीर्तिश्चरितार्थं कार्तिकशशिशयेनीयमन्यादृशं
 बाहुः [धातुः] सर्गविसर्गमत्र कुतुकं स्पर्शादमुख्यायतः [अमुष्याय तः] ॥
 कैलाशंति नगाश्चलन्ति मनुजाः क्षीरार्णवन्त्यर्णवाश्चक्राह्वति खगा हरन्त्यपि सुराः शेषांति सर्वेहयः ॥
 यत्रास्ति यस्यातितरां प्रतापः प्रतापसेनोऽवरजः प्रतापः [प्रसिद्धः] ॥
 भक्त्याभिरामस्य सदाभ्रजस्य यो लक्ष्मणाकारमुपैति भद्रम् ॥
 औदार्यसौंदर्यदयानयाज्ञाविज्ञानशौर्यादिगुणेषु नान्यम् ॥ प्रतापसेनस्य सभं समंताल्लोके विलोकेऽत्र विचित्रलोके ॥
 श्रीदेवसेनस्तनयोऽपि गोपीनारायणस्याजनि कामरूपः ॥ लब्धप्रसादेन महेश्वरस्य रामारतिस्तुष्टिमुपैति येन ॥
 देवसेनकुमारस्य कुमारस्य न चांतरम् ॥ आर्यानंदकृतो नित्यं विभ्रतः शक्तिमुत्तमाम् ॥
 श्रीसूर्यसेनः पुरमेकचक्रं धराङ्गमध्यास्य जयत्यजस्रम् ॥
 यमेत्य कान्तं जितनागकान्तं गुर्वीयमुर्वी च सदोधरा[उर्वरा]स्ते ॥
 विद्वांसु सत्स्वपि महत्सु समाश्रितेषु श्रीसिद्धलक्ष्मणसुतः सुतराममुष्य ॥
 श्रीसूर्यसेननृपतेरूप[उरुद्वैते]जसोऽभूदल्लाडनायमतिमानपि यत्रपात्रम् [अतिमानपात्रम्] ॥
 एनं कदापि नृपतिः सुमतिः सुनाम्ना [स्वनाम्ना] श्रौतादिकर्मसु कलासु विनिर्णयाय ॥
 आदिसुदक्षपति साक्षयसानिशात [सांद्रयशा निशात] शस्त्राहताहितयशः [शतः] शतमन्युकल्पः ॥

अगाधग्रंथपायोधिमयालोच्य मया धिया ॥ समुद्रतं नृपादेशात्तेवेदं निर्णयामृतम् ॥
 मनुस्मृतिं विष्णुपरासरापस्तंबस्मृतीर्वीक्ष्य मितक्षरां च ॥ तथापरार्कावपारिजातान्स्मृत्यर्थसारं स्मृतिचंद्रिकां च ॥
 मात्स्यं कौर्मं च बाराहं दृष्ट्वा वैष्णववामने ॥ मार्कण्डेयपुराणानि भविष्योत्तरभारते ॥
 परिशिष्टं च हेमाद्रे रजतमदो [रनंतभट्टीय] गृह्यपरिशिष्टे ॥ कालादर्शं चिंतामणिं त्रिदंडिकृतकल्पतरुम् ॥
 धवलपुराणसमुच्चयदुर्गोत्सवरामकौतुकानि तथा ॥ सार्वभौमसंप्रदीपं भोजीयदिवोदासीयम् ॥
 रूपनारायणीयं विद्याभट्टपद्धतिं वितताम् ॥ कीदृशं महादेवीयं शुभं निबंधं च विधिरूपकृतम् ॥
 श्रीसूर्यसेननृपतेरादेशात्सिद्धलक्ष्मणतनूजः ॥ अल्लाडनायसूरिः संग्रहमिह कालनिर्णये कृतवान् ॥
 इति ग्रंथावतारानुक्रमिका [रः अध्यानुक्रमणिका] ॥
 ग्रंथेऽस्मिन्सूर्यसेनस्य निर्णयामृतसंज्ञके ॥ आदावस्मिन्नुदाहारः कथितः कथितक्रमः ॥
 च.—बुधानामुपकाराय कालव्यामूढचेतसाम् ॥ गोपीनारायणेनेदं निर्णीतं निर्णयामृतम् ॥
 इति श्रीसूर्यसेनविरचिते निर्णयामृते आशौचप्रकरणं समाप्तम् ॥
 श्रीमत्पंडितसिद्धलक्ष्मणसुतः श्रीसिद्धलक्ष्मीपदद्वंद्वाराधनसुप्रसिद्धमहिमा यः सिद्धसारस्वतः ॥
 आदेशादकृतैषसूर्यमहसः श्रीसूर्यसेनप्रभोर्वेधे कर्मणि कालनिर्णयमसावल्लाडनायः सुधीः ॥
 श्रीसूर्यसेनमहीमहेंद्रविरचितं निर्णयामृतं समाप्तम् ॥ सं० १८४४

३२६ निर्णयोद्धारः-राघवः ।

आ.—स्मृत्यर्थसारं हेमाद्रि माधवं निर्णयामृतम् ॥ वीक्ष्य निर्णयसिन्धुं च स्मृतिदर्पणमादरात् ॥ १ ॥
 निर्णयोदन्वतः सारमुक्तोद्धारं करोम्यहम् ॥ राघवो विदुषां प्रीत्यै निर्णयोद्धारनामकम् ॥ २ ॥
 तत्र तिथिर्द्वेधा । शुद्धा विद्धा च । तत्र शुद्धा सम्पूर्णत्वाच्चिर्णयानर्हा ॥ तिथ्यन्तरयुता विद्धा वेधस्तु सायंप्रातस्त्रि-
 मुहूर्तात्मकः । कौश्वीर्द्विमुहूर्ताप्युक्तः ॥ प्रातरेव तत्र सौरमानं समाश्रये तिथिविशेषवेध उपवासातिरिक्ते । तद्यथावचनम् ।
 नागो द्वादशनाडीभिर्दिक्पं — — — —

३२७ नृसिंहप्रसादे प्रायश्चित्तसारः-दलपतिः ।

आ.—अनंतदेवेशकिरीटकोटिरत्नविषा रंजितपादपद्मम् ॥ कारुण्यनेत्रं कमलाकलत्रं लक्ष्मीनृसिंहं हृदि भावयामि ॥ १ ॥
 नैमित्तिकं धर्मजातं दलाधिपमहीभुजा ॥ तत्प्रायश्चित्तसारेण प्रोच्यते लोकतुष्टये ॥ २ ॥
 च.—प्रौढश्रीद्विजराजवंशतिलकाऽलंकारहीरः प्रभुर्भारद्वाजकुलानुगः प्रथमया यः शास्त्रयालंकृतः ॥
 श्रीमद्वल्लभसूनुरात्मनिरतः सत्समंतां प्रक्रियां सारेऽस्मिन्त्रतवर्षसंज्ञक इह श्रीमान्दलाधीश्वरः ॥
 निजामसाहसाम्राज्यधुरंधरमहीपतिः ॥ श्रीनृसिंहप्रसादेऽस्मिन्संपूर्णं क्रियते [कुरुते] शुभम् ॥
 इति श्रीमल्लक्ष्मीनृसिंहचरणयुगलसरोरुहभ्रमरसकलभूमंडलसमस्तयवनाधीश्वरश्रीनिजामसाहसमस्तसाम्राज्यधुरंधरश्रीमन्म-
 हाराज्ञातिराजश्रीदलपतिराजविरचिते श्रीनृसिंहप्रसादे प्रायश्चित्तसारे प्रायश्चित्तानुष्ठाने कर्मविपाकनिरूपणाच्छुम् ॥
 व्यग्रं सिंधुहदुत्तमां हगपुरीं कुर्वन्नपिश्रेयसः कारुण्यादभयप्रदाननिपुणैरालोकवानाक्रमैः ॥

आह्लादं निजपादपंकजजुषां यः कल्पयत्यन्वहं प्रह्लादप्रणयी स नो वितनुतां भद्रं परः पूरुषः ॥ १ ॥
 यो लोकस्य गुरुर्विशारदजना यं भावयते गुहं येनैतद्गुणोदहारि गुरवे तस्मै नमः सर्वदा ॥
 यस्माद्वेदपथस्थिरोऽजनि जने यस्य प्रसादा इति यस्मिन्वर्गुणा गुरौ हवि सदा तं त्वां नृसिंहं भजे ॥ २ ॥
 प्रौढश्रीद्विजराजवंशतिलकालंकारहीरः प्रभुर्भारद्वाजकुलानु ॥ प्रथमया यः शाखयालंकृतः ॥
 श्रीमद्वल्लभसूनुरात्मनिरतः सत्संप्रदायाग्रणीः प्रायश्चित्तविचाराणातिचतुरः श्रीमान्दलाधीश्वरः ॥ ३ ॥
 निजामसाहसाम्राज्यधुरंधरमहीपतिः ॥ श्रीनृसिंहप्रसादेऽस्मिन्संपूर्णं क्रियते [कुरुते] शुभम् ॥ ४ ॥
 इति श्रीमच्चतुर्दशभुवनैकनाथमहेश्वरादिदेवगणपूजितचरणकमलस्वाङ्बरव्याप्यभुवनत्रयभक्तानुग्रहकारिसप्तवदनप्रह्लाद-
 प्रणयवरदकरभावकरदानेकराजाभयकरजगदेकसुन्दरश्रीलक्ष्मीनृसिंहचरणयुगलसरोरुहभ्रमरसूर्यवंशतिलक औत्कलतैरभु-
 क्तगौडगूर्जरमालवमागधपांचालकर्णाटांश्रान-प्रौढराजस्पृहणीयकीर्तिसकलभूमंडलाखंडलदिङ्गुडलीमंडनायमानानेकभुजा-
 र्जितप्रतापासादिसकलसाम्राज्यपरभवैतवरवपुहस्वियुतसत्यातानेकमंडलाधीश्वरसकसानेतचक्रचूडामणिकिरणरंजितचर-
 णारविंदसकलभूमंडलमंडनश्रीमत्प्रौढप्रतापमहाराजाधिराजश्रीसर्वसुन्दरीदेवगिरिपुरीवराधीश्वरसमस्तयवनाधीश्वरश्रीमन्नि-
 जामसाहसैकमलकरुणाधीश्वरसकलविं - - दयाज्ञवल्कीयलुप्तसाशा [शास्त्र] प्रवर्तकद्विजराजकुलालंकारहीरवैष्णवधर्म-
 प्रवर्तकश्रीवल्लभात्मजश्रीवल्लभपंडितप्रसादाञ्छीसादि श्रीसूर्यपंडिताभिभागुरुमत्वादिप्रणीतनीतिशास्त्रातिज्ञमहाप्रभुस्व-
 कार्यवैक्षणप्रीतिनिधीकृत् श्रीमहाराजश्रीदलपतिराजविरचिते श्रीनृसिंहप्रसादे प्रायश्चित्तसारः संपूर्णः ॥

३२८ प्रतापार्कः- विश्वेश्वरः ।

आ.-अंगरंगपरिनृत्यदंगं सीतया रहसि कल्पितसंगम् ॥ सन्नमामि कृतभागवधंगं राघवं कलितरंग[तरङ्गम्] ॥ १ ॥
 स्वस्तिश्रीमनुजातिराजितमहावंशावतंसोखिलक्षोणीपालविशालसद्गुणगणैर्भूमंडले विश्रुतः ॥
 आसिधुस्फुरदुज्ज्वलोज्ज्वलयशाः सश्रीभृतो भूभृतां भूषा श्रीजयसिंहभूपतिपतिर्भूमंडलाखंडलः ॥ २ ॥
 येन श्रीश्रुतिमार्गपंकजवनीसूर्येण धर्मादरालुप्तप्राय इहाखिलः श्रुतिपयः प्राकाशि धर्मावहः ॥
 येनाकारि तुरंगमेध उदित्ताच्छ्रोक्तामार्गात्पुनर्भूदेवामरशाखिना सुकृतिना काले कलावप्यहो ॥ ३ ॥
 तस्यासीत्तनयः प्रसिद्धविनयः श्रीमाधवोमाधवश्रीपादाब्जरतिधरासुरनातिर्भूमीपतिः सन्मतिः ॥
 यत्सौंदर्यकला विलोक्य विकलः कामोपि कामं मुदा लोकैराकलि कल्पनापटुतैः शोभाभरान्निर्भरम् ॥ ४ ॥
 तत्सूनुर्विलसत्प्रतापमहिमा श्रीमत्प्रतापाभिधो भूयो भूपतिभूषणाखिलगुणग्रामाभिरामोत्सवः ॥
 वैरित्रातविघातको बहुकलावैदग्ध्यविद्यानिर्भूविख्यातयशाः क्षितौ विजयते युद्धोद्धटो जिष्णुवत् ॥ ५ ॥
 सद्गीतागमशुद्धमुग्धरमणीनृत्यद्वयल्लासको रासोल्लासविलासकृष्णकलितानंदगंधरावंबरः ॥
 राज्यश्रीशुभार्चितकः क्षितिसुराभीष्टैककल्पद्रुमश्चातुर्योच्चयसुचुचारुचरितो रामाभिरामाकृतिः ॥ ६ ॥
 श्रीशांडिल्यमुनेः कुले किल महाशब्दोपनामाजनि श्रौतस्मार्तसमस्तकर्मनिपुणः श्रीदेवभट्टो महान् ॥
 रामाग्निप्रवणस्तोतानि सुधीः संभ्राट् स रत्नाकरः काशीस्थो बहुविश्रुतो निजकुलालंकारचूडामणिः ॥ ७ ॥
 कृत्वा येन सतां मतेन विधिवत्सद्वाजपेयं पुनश्चक्रे वैदिकसत्कृतेन कृतिना श्रीपुंडरीकः ऋतुः ॥
 विप्रेभ्यो विधिवत्पदाप्य बहुशो ग्रामाग्निकामार्थदानकीर्तियैश्च संविधाय विमलां ब्रह्मास्पदं प्रापिता ॥ ८ ॥

स्वस्तिश्रीजयसिंहनामनृपतेर्नामांकितो भूतले ग्रंथः पंडितसम्मतोतिलकितः कल्पद्रुमाख्यः कृतः ॥
 विद्याविश्रुतसत्कुशाग्रमतिना तत्तद्गुणांभोधिना श्रीरत्नाकरशर्मणा जयति स क्षोदक्षमो भीमताम् ॥ ९ ॥
 तत्सूनुः सुकृती कृती समभवद्देवदेवदुभो गंगाराम इति प्रथामधिगतः श्रीमान्महायाजकः ॥
 येन क्षोणिपतिप्रपूजितपदाभोजेन काश्यां मुदा दत्तब्रह्मपुरी विधाय विधिवद्भूमीसुरेभ्योऽचिरात् ॥ १० ॥
 आसीत्तत्तनुजो निजान्वयगुणावासोतिशांतो महीभूषा सुसुरमंडनं मुनिरिव ख्यातः स रामेश्वरः ॥
 येनालं परकामिनीपरवनाकांक्षापि नाराधिता स्वप्नेपि स्फुटकीर्तिना कलयता श्रीशंभुना तुर्यताम् ॥ ११ ॥
 जातस्तत्तनयो द्विजातिविनयो विश्वेश्वरस्सन्मतिः स्वस्तिश्रीसुमतिप्रतापधरणीपालाज्ञया धर्मधीः ॥
 आदाय प्रपितामहेन रचितात्कल्पद्रुमाद्विस्तृतात्सारं संतनुते बुधोपकृतये सौर्के प्रतापादिकम् ॥ १२ ॥
 क्षम्यतां साहसं धीरैर्गुणवद्विरमत्सरैः ॥ यदर्थं सुष्ठु तदग्राह्यं यदसच्छोधयतामिह ॥ १३ ॥
 बहवो हि बुधास्सन्ति तन्निबन्धाः सहस्रशः ॥ तथाप्यस्य तु वैदग्ध्यं सुहृद्भिः संविचार्यताम् ॥ १४ ॥
 च.—प्रियतां जानकीगानिरनेन सुकृतेन मे ॥ सर्वोत्तरात्मा सर्वज्ञो रामो नोभीष्टदैवतम् ॥ १ ॥
 इति विश्वेश्वररचिते प्रतापभूषाज्ञया प्रतापार्के ॥ विद्वाद्भिर्नोदकंदे गतो मयूखः कलासंख्यः ॥
 इति श्रीमद्वाजपेय्यपौण्डरीकाद्यनेकक्रतुयाजिमहाशब्दोपाख्यरत्नाकरभट्टात्मजश्रीगंगारामभट्टसूनुश्रीरामेश्वरभट्टपुत्रेण-
 विश्वेश्वरेण रचितः प्रतापार्कः समाप्तः ॥

३२९ प्रतिष्ठापद्धतिः ।

आ.—तत्र सम्भारः अर्कादिग्रहसमिधः प्रत्येकमष्टसहस्रभष्टशतं संक्षेपपक्षे ॥
 च.—ततः पुनरष्टोत्तरशतं मूलमन्त्रेण हुत्वांगानां दशांशेन पूर्णाहुत्यंतं कृत्वा स्वस्तिवाचनं कारयित्वा इन्द्रादिभ्यो बलिदत्त्वा
 आचम्य शेषं समापयेदिति ॥ इति चतुर्थीकर्मविधिः ॥

३३० प्रतिष्ठाप्रयोगः-नीलकण्ठः ।

आ.—महो महत्समाराध्य जलोत्सर्गमयोक्तवान् ॥ प्रतिष्ठां सर्वदेवानां नीलकण्ठो वदत्यसौ ॥ १ ॥
 च.—यज्ञं गच्छ यज्ञपतिमिति विसर्जनम् ॥ इति प्रतिष्ठाप्रयोगः समाप्तः ॥

३३१ प्रायश्चित्तम्-कमलाकरः ।

आ.—श्रीरामं पितरौ नत्वा कमलाकरशर्मणा ॥ रामकृष्णतनूजेन प्रायश्चित्तं निरूप्यते ॥ १ ॥
 च.—एवमेकवृक्षसंसर्गेऽपि । इति श्रीजगद्गुरुरामेश्वरभट्टसूरिसूनुनारायणभट्टसुतरामकृष्णभट्टात्मजकमलाकरभट्टकृतं प्रायश्चित्तं
 समाप्तम् ॥

३३२ प्रायश्चित्तकुतूहलम्-रघुनाथः ।

आ.—नमस्कृत्य गुरुनिष्ठांश्चिष्टेष्टजनमुष्टिदान् ॥ विशिष्टादभा [तत्कृपा] पुष्टश्चित्तिमिष्टेरय ब्रूवे ॥ १ ॥
 च.—इत्याद्यानदीपिकायां इत्यापस्तंबीयं प्रायश्चित्तम् ॥

अवादीत्यमनन्तेन शिष्टेष्टजनवृष्टये ॥ प्रायश्चित्तविधिर्ह्यग्न्यः स संक्षेपान्निरूपितः ॥
इत्येवं रघुनाथेन प्रायश्चित्तकुतूहले ॥ निर्मिते वितते हौम्यप्रायश्चित्तविवेचनम् ॥

३३३ प्रेतदीपिका-गोपीनाथः ।

आ.—प्रणम्य रुद्रमात्मानं गोपीनाथः कृती शिवम् ॥ सर्वेषामुपकाराय कुर्वेऽहं प्रेतदीपिकाम् ॥ १ ॥
च.—नाना ग्रन्थान्समालोक्य गोपीनाथः शिवाश्रयः ॥ संतोषार्थाय विदुषामकरोत्प्रेतदीपिकाम् ॥
आदितश्चातपर्यन्तमालोक्येयं विचक्षणैः ॥ विचार्य सदसन्नाय [सद्द्वार्तं] प्रयुग्ध्वं हि ममाशिषः ॥
इति श्रीशैवाग्निहोत्रिसुतशैवगोपीनाथाग्निहोत्रिविरचिता प्रेतदीपिका समाप्ता ॥

३३४ मेनमञ्जरी-द्यादुमिश्रः ।

आ.—नमस्कृत्य हयग्रीवं जगत्कारणकारणम् ॥ क्रियते द्यादुमिश्रेण संक्षिप्ता प्रेतपद्धतिः ॥ १ ॥
च.—अत्र श्राद्धे यत्कृतं तत्सकृतमस्तु यत्कृतं तत्सर्वं ब्राह्मणवचनात्परिपूर्णमस्तु ॥

३३५ मथुरासेतुः-अनन्तदेवः ।

आ.—समस्तब्रह्मांडान्युदरविवरे यस्य सततम् — — — — —
च.—इति श्रीमत्सकलशास्त्रार्थतत्त्वविद्वैष्णवसन्मार्गप्रतिपादनैकप्रयोजनगृहीतवतारश्रीमदापदेवसुतानंतदेवकृतो मथुरासेतुः
समाप्तः ॥

३३६ मदनरत्नप्रदीपे समयोद्योतः-मदनसिंहः ।

आ.—आदायेंदुकलां शंभोर्मुखे नवशधिया क्षिपन् ॥ द्वितीयरदनीकुर्वन्पातु पालो गजाननः ॥ १ ॥.....
आखे देशः प्रशस्तद्विजयललिताचारवितातिलाभाराध्योबाध्यो विपक्षक्षितिपतिनिकरैर्निर्भरैः संगरेपि ॥
दिल्लीनामा निकामाहवनवमहिमोद्दण्डदोर्दण्डीप्यस्मरंभध्वस्तदंभप्रतिबलपरिषद्दीरनीराजितश्रीः ॥ ६ ॥
चलारो यत्र वर्णाः श्रुतिनियतविधेः स्वस्ववृत्तिं प्रपन्ना यत्राचारो विशालो यदवधिविरता वीरवार्ता भवन्ति ॥
दानं यत्राभिमानं हरति सुरतरोः क्षत्रियाणां वराणां सोऽयं रम्यप्रदेशो जगति विजयते कोपि दिल्लीति देशः ॥ ७ ॥
तस्मादाकस्मिकोद्यद्दहनघनमहस्तुत्यतापप्रतापज्वालाजालाभिभूतद्विषदवनिपतावन्वये भास्करस्य ॥
राजा राजावतारो वरसमरधुरोद्दामरामानुभावप्रध्वस्तारातिभूमीपतिदनुजवयोभून्महीपालदेवः ॥ ८ ॥
यत्रासीद्गुर्वनेषु विश्रुतचणो दामोदरारव्यः कृती श्रीमान्पुण्यवदभणीर्जितरिपुक्ष्मापालसंघः प्रभुः ॥
मूलस्थानपुरे तुरुष्कन्निवह्नाक्रांतिं परित्याजितो येनाद्यावधि गोवधो यवनकैर्ज्ञात्रापि [ःकुत्रापि] न स्मर्यते ॥ ९ ॥
योसौ संगरसोमभीमसदृशः सर्वा दिशाः सुन्दरीर्वासोभिर्विमलैर्यशोभिरधिकं संभाव्य भव्यक्रमैः ॥
प्रत्यर्थिक्षितिपालपीडनविधिव्यक्तनेन तत्तेजसा सिद्धरेण गृहीतपाणिकमलाश्रमे महाविक्रमः ॥ १० ॥

एतत्पृथ्वीद्रसूनुः सकलवसुमतीतीव्रभूपालमालाचूडारत्नप्रबुद्धद्युतिभरजनितास्कंदपादारविदः ॥
 सङ्घर्षस्वर्णमुक्तामणिकरिगुरगो [णो] हामलक्ष्मीनिवासो देवीदासो विलासो विततवरयशोमंडिताशो बभूव ॥ ११ ॥
 तत्सूनुः सूर्यदासो विमलतरयशोराशिरासीदसीमक्षोणीयायोत्तमांगघ्युतकुसुमरजोराजिनीराजितांघ्रिः ॥
 सन्मार्गोपात्तवित्तव्ययविविधमहादानदानैककर्मा धर्मनारादपाराद्वरधरणिभुजा भूभुजामग्रलेख्यः ॥ १२ ॥
 यद्दानं नोपमानं क्वचिदपि लभते यस्य युद्धावरुद्धाः हृद्गतांश्चैव कांतामपि परिचलिता वैरिणस्तारयन्ति ॥
 येन स्वेनार्जितेन प्रचुरतरधनेनानिशं तीर्थराजे वाराणस्यां गयायामपि सकलकरस्त्याजितो धर्मबुद्ध्या ॥ १३ ॥
 एतद्दुर्मीद्रजन्मा समसमरसमारंभंभीरबाहुव्यापारव्यस्तदंभप्रतिनृपतिवधोद्गीतकीर्तिप्रतापः ॥
 राजा प्राचामवाचामपि धरणिभुजामग्रगण्योतिधन्यो दानैर्मनैः प्रयाणैर्विबुधजनगतिः शक्तिसिंहो बभूव ॥ १४ ॥
 यस्मिन्नस्मिन् पृथ्वीवल्लयबलभिदि प्राप्तपात्रे पवित्रे लीलामात्रेण गोभूकनंकमयमहादानदानप्रवृत्ते ॥
 कर्णेनाकर्णनीयः क्व च कनकगिरिर्देववृक्षा विलक्षा भोजो राजापि लज्जास्पदमलमपि का कामना कामधेनोः ॥ १५ ॥
 यद्दानं नोपमानं कुल्युगलकया यस्य गाथा सनाथा विद्या सर्वानवद्या वरसमरमहाडिण्डिमोतिप्रचण्डः ॥
 आचारः सत्त्वसारः स्फुरदमरसरिद्दीप्तिमूर्तिश्च कीर्तिः सोयं श्रीशक्तिसिंहो नृपमुकुटमणिः कस्य न स्यान्नमस्यः ॥ १६ ॥
 तस्यात्मजो मनसिजो हरिणेशणानां कल्पद्रुमः सकलपंडितमंडलीनाम् ॥
 प्रत्यर्थिपार्थिवसरोवरचंडधामा राजा चिरं विजयते मदनेंदुनामा ॥ १७ ॥
 यदीयमधिकं यशो मृगदृशां दिशां मंडनं यदीयमधिकं महः कृतरूपां द्विषां खंडनम् ॥
 यदीयमखदक्षिणा हरति तत्क्षणाहुर्गतिं स एष विदुषां गतिर्मदनसिंहपृथ्वीपतिः ॥ १८ ॥
 यस्मिन्नस्मिन्प्रयाणव्यसनिनि नृपतौ तुङ्गरिङ्गत्तुरङ्गक्षोणिक्षोभक्षमोद्यत्स्वरतरखुरलीधूलगाढांधकारे ॥
 क्रासौ सेना रिपूणां क्व च वयमपि ते क्व स्थिताः प्रास्थिता बा क्वेति त्रस्ता विहस्ताः प्रतिदिशमनिशं वैरिणो नो वदन्ति ॥ १९ ॥
 यद्दानारुढयानाभरणमयपरावृत्तिवृत्ताधिकार्थिश्रेणीः सारंगनेत्रा निजमपि न पतिं सोयमित्थं भजन्ते ॥
 यद्यान्नानाममात्राप्रतिनृपतिवधूर्गनेत्रांबुधारांमारादुद्धीक्ष्य साक्षादसमयनटनं कुर्वते नीलकंठाः ॥ २० ॥
 यस्मिन्दातरि यातरि क्षिति भुजां श्रीसंगरोत्संगिनि स्वैरं हीरकहाटकोपरचित्तालंकारहारस्वजाम् ॥
 कर्णाकर्णमेव नैव भजति स्थेमा न हेमाचले कल्पद्रोरपि विद्रवः किमपरं चित्त्यो न चिन्तामणिः ॥ २१ ॥
 यो वेदाखिलवेदबोधितविधीनाचारपारंगमो येनाद्यापि च संस्कृतेरवधिना संध्या न बंध्या कृता ॥
 यो देवद्विजतातकर्मविलसद्भर्मक्रियातत्परः सोयं श्रीमदनो नृपो विजयते निष्ठावशिष्टद्युतिः ॥ २२ ॥
 तेनाहूय मनीषिमंडनमणिं सन्मिश्ररत्नाकरं गोपीनाथमनुत्तमं वसुधियं श्रीविश्वनाथं तथा ॥
 मुग्धं पंडितमुन्नतद्युतिमतिं भट्टं च गंगाधरं राज्ञा शक्तिन[क]सूनुना सुकृतिना ग्रंथोपमारभ्यते ॥ २३ ॥
 अमुष्य परिनिर्मितान्मदनरत्नदीपाद्बुधा विधाय मतिमंदतातिमिरजातघातक्रियाम् ॥
 श्रुतिस्मृतिविबोधिते विदितनिदिते कर्मणि निरीक्ष्य नृपतेः कृते कलयतेह पुण्याशिषः ॥ २४ ॥
 उर्वी यावदहोद्विदंशिशिरासीनातपत्रायते यावत्तत्कनकोचकुंभसुषमां पुष्पाति हेमाचलः ॥
 यावद्दालमृगांकमंजुलकला मौलौ मृदानीपतेरुद्योतेर्मदनप्रदीपमहिमा तावत्समुज्ज्वलताम् ॥ २५ ॥
 उद्योताः समयाचारव्यवहारविनोदकाः ॥ प्रायश्चित्तस्य दानस्य शुद्धिशांत्योश्च सप्ततैः ॥ २६ ॥

तत्रादौ राजसिंहेन सर्वधर्मोपयोगिनः ॥ तन्यते मदनेद्रेण समयस्य विनिर्णयः ॥ २७ ॥
 च.—इति श्रीकोदण्डपरशुरामेत्यादिविविधविरुदावलिविराजमानमानोन्नतमहाराजाधिराजश्रीशक्तिरसिहात्मजमहाराजाधिराज-
 श्रीमदनसिंहदेवविरचिते मदनरत्नप्रदीपे समयनिर्णयो नाम प्रथम उच्छासः संपूर्णः ॥

३३७ महारुद्रपद्धतिः-शाकलशाखायाम्-अचलः ।

आ.—नत्वा गणेशं तु सरस्वतीं च तथाग्निकां सगणं पञ्चवक्त्रम् ॥ धर्मपदं काम्यविधौ प्रधानं वक्ष्ये महारुद्रभवं विधानम् ॥ १ ॥
 एकत्रिंशता साकं च सहस्रं त्रिंशताधिकम् ॥ रुद्रजपानां सङ्ख्यैषा महारुद्राभिधायिनी ॥ २ ॥
 ये नाम केचिदिह नः प्रययन्त्यवज्ञां जानन्ति ते किमपि तान्प्रति नैष यत्नः ॥
 सम्पत्स्यते तु [उत्पत्स्यतेऽस्ति] मम कोपि समानधर्मा काले ह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ ३ ॥
 रौद्रो जपः सर्वशाखानुदृष्टः [स सर्वशाखासु जपः प्रदिष्टः] सद्भिः स्वशाखाविहीनः [हितः] समाश्रितः ॥
 कुर्वन्स्वशाखोक्तमिमं हि नित्यं प्राप्नोति सर्वं हि मनोभिलाषम् ॥ ४ ॥
 च.—इदं त्रिंशजनीनेनाचलेशाननुदृष्टे ॥ महारुद्रविधानं हि विस्तरणं समीरितम् ॥ १ ॥
 द्विजैरिह ह्येकमले निधीयतां शिवार्चनानेन सदा विधीयताम् ॥
 शिवार्चनायास्तु फलं प्रगृह्यतां फलोपभोगेन सदा सुखीयताम् ॥ २ ॥
 द्वैवेदी विदुषां प्रधानमभवच्छ्रीवत्सरत्नो [राजो] द्विजस्तत्सूनुः सकलद्विजांघ्रिरजसामंशीकृतो योऽचलः ॥
 तेनेदं रचितं हि पूजनवरं रुद्रस्य संतुष्टिदं यत्कृत्वा सजपं जनोऽभिलपितं प्राप्नोति सर्वं महत् ॥ ३ ॥
 इति द्विवेद्यचलविरचितं ऋग्वेदिनां महारुद्रविधानं समाप्तम् ॥

३३८ महारुद्रपद्धतिः रुद्रार्चनमञ्जर्यपरनाम्नी-मालजीभट्टः ।

आ.—नत्वा विघ्नविनाशनाय च गुरुं विघ्नेशपादाम्बुजं हृत्पद्मान्तरनित्यवृत्तिजडतानाशाय विद्याप्रदम् ॥
 विप्राणामुपकारकाय तिगलाभट्टात्मजो मालजीनामाहं प्रकरोमि पद्धतिमिमां रुद्रार्चनामञ्जरीम् ॥ १ ॥
 आसीद्गुर्जरमण्डले क्षितितलालङ्कारभूते पुरे स्वच्छे श्रीस्थन[ल]सञ्ज्ञके गुणनिधिः श्रीभट्टरत्नाभिधः ॥
 तज्जुः [तज्जः] श्रीतिगलाह्वयः प्रवरधीर्वेदांगरायस्तु[यः]सुतो नाम्ना मल्लजिदेष देवकपयेमां पद्धतिं चाऽकरोत् ॥ १ ॥
 इति श्रीविद्वन्मुकुटमाणिक्यभट्टश्रीरत्नात्मजभट्टश्रीतिगलासु[सू]नुनामालजिना वेदांगरायोपनाम्ना कृतेयं महारुद्रपद्धतिः ॥

३३९ मांसमीमांसा-मुनीन्द्रः ।

आ.—श्रीगोपीप्रियचरणं नरकादिविभेदि[दकं] हरिप्रहितम् ॥ रामाराधनतृप्तं मङ्गलजनकं सुकामदं वन्दे ॥ १ ॥
 श्रीकवीन्द्रं नमस्कृत्य पुरस्कृत्य श्रुतेर्मत् ॥ तिरस्कृत्य नवीनोक्तिं दर्भगर्भाग्रतीक्ष्णचित् ॥ २ ॥
 धीरप्रवीरभूपाललहनासिंहनोदितः ॥ मुनीन्द्रो मांसमीमांसातत्त्वं निर्णेतुमुद्यतः ॥ ३ ॥
 च.—आसीद्ब्रह्मपतिर्हिमाङ्गदं सुती विद्यावतामग्रणीः श्रीमान् राजपतीन्द्रि — — — स्तस्यात्मजास्ते त्रयः ॥
 जाताः श्रीहरिदत्तनामकसुधीः श्रीमान् हरीन्द्राभिधो ज्येष्ठः सर्वगुणै रमारमणको धीरः कनिष्ठो बुधः ॥ १ ॥

श्रुतौ पद्मे वने तर्के काव्ये कुमुदके वरे ॥ श्रीहरीन्द्राच्छीहरीन्द्रात्कवीन्द्रोभृद्भुधामणीः ॥ २ ॥
 यो रामानुजवञ्चनोत्पयगतान्निर्जित्य वादे मृगान्माध्वाञ्छुकरतुल्यकानय च यो जित्वाऽपरान्वाह्यभान् ॥
 नैम्बार्कान्सुगतादिनास्तिककुलं जित्वान्यपास्वण्डिनो वेदान्सिन्धुगतानिवोर्ध्वमनयच्छीमान्कवीन्द्राभिधः ॥ ३ ॥
 सर्वत्रैव ततं विनाशरहितं जन्यं यदीयं यशो दृष्ट्वा नृपायविदो विलक्षणमिदं भावादभावादपि ॥
 भ्रान्ता वेदविदो द्वितीयघटनापत्तेर्भ्रमं सङ्गता भग्नां मासपमां विलोक्य कवयो मोहं ययुः केवलम् ॥ ४ ॥
 शौर्ये सूर्य इव प्रचण्डभुजको भीमो बले कर्मके पार्थः शत्रुनिषूदने व्यवहृतौ धर्मोऽथ कर्णो नृपः ॥
 औदार्येय कविः कवित्वरचने वाचासु वाचस्पतिर्जीयाच्छीलहणामृगेन्द्रनृपतिः सर्वगुणैः संयुतः ॥ ५ ॥
 तेनोदितः सुकविधीरकवीन्द्रसूनुर्दृष्ट्वा श्रुतिस्मृतिपुराणवचांसि भूयः ॥
 श्रीमान्मुनीन्द्रविबुधः कृतवान्पवित्रां मांसामृतामरनर्दा हरितुष्टये सा ॥ ६ ॥
 भूयो मांसविचाराद्रम्यैषा मांसमीमांसा ॥ रामाङ्कवसुनिशेषे विक्रमरवितो दिने सूर्ये ॥ ७ ॥
 इति श्रीमहामहोपाध्यायरत्नपतिसुतहरीन्द्रात्मजकवीन्द्रपुत्रमुनीन्द्रकृता मांसमीमांसा समाप्ता ॥

३४० मौनव्रतधारणविधिः ।

आ.—अथ मौनव्रतम् । शिवधर्मे नन्दिकेश्वर उवाच ॥
 शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि मौनं सर्वार्थसाधनम् ॥ मौनव्रतं महापुण्यं दुंदुं तत्र विवर्जयेत् ॥ १ ॥
 च.—एवं मौनं च ते प्रोक्तं सर्वकामार्थसाधकम् ॥ भुवि सर्वोत्तमर्यानां सुकृतं प्रकटीकृतम् ॥ १७ ॥
 इति मौनव्रतम् ॥ शुभं भूयात् ॥

३४१ रामपद्धतिः शाण्डिल्यस्मृत्यन्तर्गता ।

आ.—प्रातः कृत्यमकृत्वा तु यः पूजयति केशवम् ॥ तस्य पूजा तु विफला मद्यस्पर्शपयो यया ॥ १ ॥
 तस्माद्धेतोः प्रयत्नेन नित्याचारं समाचरेत् ॥ पादपाणयाननं धौतं तत्रान्ते श्रीहरिं स्मरेत् ॥ २ ॥
 रात्रिः पश्चिमयामस्य मुहूर्तो यस्तृतीयकः ॥ स ब्राह्म इति विज्ञेयो विहितः सम्प्रबोधने ॥ ३ ॥
 च.—अमृतापिधानमसि स्वाहा इति उत्तरापोशनं दत्वाचामयेत् ततः ताम्बूलं समर्पयेत् ॥ इति श्रीरामपद्धतिः सम्पूर्णा ॥

३४२ रामार्चनदर्पणम् ।

आ.—दौशिकं गणपं बाणीं प्रणम्य सुरसुन्दरीम् ॥ विरच्यते सुहृद्रम्यं श्रीरामार्चनदर्पणम् ॥ १ ॥
 इह खलु निखिलपुरुषार्थानुरागी ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय ब्रह्मरन्ध्रे सिताम्बुजे .....
 च.—एवं संवत्सरमात्रमविच्छिन्नं पूजयन्नायुः कीर्तिं श्रियं भूमिं विजयं बलमारोग्यमाज्ञासिद्धिर्वादिभ्यश्चदभीष्टं तत्सर्वं प्राप्नुयात् ॥
 ॥ इति कौम्यपूजाविधिः सम्पूर्णः ॥

३४३ रुद्रानुष्ठानप्रयोगः-खण्डभट्टः ।

आ.-नत्वा विनायकं देवं शङ्करं रेणुकां तथा ॥ माहेधराख्यपितुरं श्रौतस्मार्तविशारदम् ॥ १ ॥
याज्ञिकानां सौकर्याय सारमुद्धृत्य ग्रन्थतः ॥ रुद्रानुष्ठानप्रयोगः सङ्क्षिप्तो रच्यते मया ॥ २ ॥
च.-इति अयाचितोपनामकमयूरेश्वरभट्टसुतखण्डभट्टविरचितसन्निहभट्टमन्त्रबोमात्मकरुद्रानुष्ठानप्रयोगः समाप्तिमगमत् ॥

३४४ विजयदशमीपद्धतिः ।

आ.-अयाधिनशुद्धदशम्यामपराह्णे अलङ्कारादिना आत्मानमलङ्क - - - - -
च.-वसन्तराजे । त्वं योगयुक्तो मुनिपुत्रकस्त्वमदृश्यतामेषि शिखोद्भवेन ॥
सन्दृश्यते [से] प्रावृषि निर्गतायां त्वं खञ्जनाश्वर्यं नमोनमस्ते ॥
इति विजयदशम्याः पद्धतिः सम्पूर्णा ॥

३४५ विधानमाला-नृसिंहभट्टः ।

आ.-प्रणम्य लम्बोदरमुत्तमानां सन्तोषदां सर्वपुराणदृष्टाम् ॥ धर्मार्थकामव्यवहारसिद्धयै करोमि शुद्धचर्यविधानमालाम् ॥ १ ॥
विधानमालेति ग्रन्थनामधेयं तच्चान्वर्थं विधानानां मालेव माला परम्परेत्यर्थः । विधानं विधिः । यद्यपि विधानशब्देन...
च.-इति स्वस्तिवाचनम् ॥ इति श्रीविधानमालायां नृसिंहभट्टविरचितायां सर्वकामसिद्धिदं स्वस्तिवाचनम् ॥
इति विधानमाला समाप्ता ॥
समाहृतमिदं शास्त्रं सर्वशास्त्रार्थसङ्ग्रहात् ॥ विधानमालिकाख्या हि प्राणिनामुपकारिका ॥ १ ॥
धर्मकामार्थशास्त्रेभ्यः सङ्गृह्यालङ्कृतं मया ॥ उद्धृतं सर्वपुण्येभ्यो यतः स्यान्मधुमासकम् ॥ २ ॥
ग्रन्थस्यास्य च रागेण ममानुग्रहेण च ॥ संतोषं यान्ति विद्वांसः स्युरेनांसि समञ्जसा ॥ ३ ॥
वैराटो विषयोऽस्ति चन्दनगिरेर्गर्व्यतिमात्रं पुरं देव्याः प्राक्सुमनोहरं वसुमतीतीरे ग्रहारं महत् ॥
तत्रत्योऽत्रिकुलोद्भवो गुणनिधिः श्रीमान्नृसिंहो द्विजश्वके शास्त्रमिदं नृणामुपकृतं सन्धाय चित्ते निजे ॥ ४ ॥
विधानमालां हि मया मुमुर्षुणा गुणानुसन्धानविराजमानम् ॥ प्रमेयसारैः सुरभिपवित्रां कुर्वन्तु कण्ठेषु निजेषु धीराः ॥ ५ ॥

३४६ विवाहकर्ममन्त्रव्याख्या सुबोधिनी ।

आ.-यन्नामस्मरणप्रभञ्जनमहावेगेन पापदुःखा भिद्यन्ते नितरां हि यस्य वशगः कालो जगद्रक्षकः ॥
यत्पादौ वरपङ्कजोद्भवनिव[द्भवभव]स्वर्लोकपादौर्नृतौ सोयं वो भवतु प्रशस्तफलदो लक्ष्मीपतिः श्रेयसे ॥ १ ॥
मतं हरिहरादीनां दृष्ट्वा चूडामणिं बुधाः ॥ विवाहकर्मणो रम्यां व्याख्यां सन्तनुमुत्तराम् [ते तराम्] ॥ २ ॥
तत्रादौ विवाहस्य सम्बन्धविचारपूर्वकत्वात्प्रथमं सम्बन्धो विविच्यते । तत्र मनुः ।
असपिण्डा च या मातुरसंगोत्रा च या पितुः.....
च.-पाणिग्रहे बधूः प्रोक्ता लाजहोमे सुमङ्गली ॥ सप्तपद्यां सखी प्रोक्ता पत्नी चतुर्थकर्मणि ॥

विवाहकर्मणो रम्या कृता टीका सुबोधिनी ॥ या काचिद्भ्रान्तिरत्रस्या तां क्षमन्तु सुधीवराः ॥
टीकोयं स्वीयबोधाय कृता देवीप्रसादतः ॥ पश्यन्तु स्वेच्छया सन्तः क्षमन्तु मम साहसम् ॥
इति श्रीविवाह[कर्ममंत्र]टीका समाप्ता ॥

३४७ विवाहप्रयोगः ।

आ.—विवाहदिवसात्पूर्वद्वयः कति[पयेष्व]वशिष्टेषु विवसेषु शुभेऽङ्कि— — — —
च.—ततो बहिःशालातो गृहाम्भ्यन्तरे गत्वा कल्याण्यादिजीवमातृः सम्पूज्य श्वशुरावभिवाद्य वधूं शिबिकायामारोप्य
पितृगृहात्स्वगृहं नयेत् ॥ इति विवाहप्रयोगः ॥

३४८ विष्णुयागपद्धतिः ।

आ.—अथ वैष्णवयागप्रयोग उच्यते । शुक्लैकादश्याः कस्याश्चित्पूर्वं शुभदिने — — — —
च.—ततो द्विजाः स्वस्ति वाचयेयुः आशिषो ददुः ॥ दीनान्नाथान्संतोष्य बन्धुयुतो भुञ्जीतेति ॥ इति विष्णुयागप्रयोगः समाप्तः ॥

३४९ वृषोत्सर्गप्रयोगः अथवा नीलवृषोत्सर्गः-अनन्तभट्टः ।

आ.—अथ नीलवृषोत्सर्गः तत्र वृषलक्षणम् जीवद्वत्सायाः पयस्विन्याः पुत्रं त्रिहायनमेकहायनं वा नीलं वधूं .....
च.—सर्वसिद्धिमवाप्नोति यथा ते ब्रह्मचारिण इत्यादिफलकथनं विस्तरभयान्नोक्तं हेमाद्र्यादेरवगन्तव्यम् ॥
इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमणिप्रथमशास्त्रिश्रीमन्नागदेवभट्टसूनुनाऽनन्तभट्टेन कृतो वृषोत्सर्गप्रयोगः ॥

३५० व्यासपूजाविधिः ।

आ.—आषाढ्यां पौर्णमास्यां व्यासपूजोक्ता ॥ तत्र त्रिमुहूर्तो चेत्येव ग्राह्या ॥
व्यासपूजां प्रवक्ष्यामि सम्यक्वीठस्य सिद्धये ॥ कृत्वानुष्ठानमाषाढ्यां पूजाङ्गं सन्निधापयेत् ॥
प्राणायामत्रयं कृत्वा षडङ्गन्यासपूर्वकम् ॥ व्यासपूजां करिष्यामीत्युक्त्वा तु सलिलं स्पृशेत् ॥
तत्र प्रयोगः । प्रातः कृतनित्यक्रियः गङ्गादौ क्षौरं कृत्वा स्नात्वा पूजास्या — — — —
च.—वसेत्समानशीलेषु सुशीलेषु तपस्विषु ॥ इति व्यासपूजाविधिः ॥ अथात्रेतिहासः ।
दालभ्य उवाच । विष्णुधर्मास्त्वयाख्याताः श्रुताश्च त्वत्प्रसादतः । .....
भुक्त्वा भोगान्यथाकाममन्ते विष्णुपदं व्रजेत् ॥ १५ ॥
इति विष्णुधर्मोत्तरे दालभ्यविष्णुसंवादे व्यासपूजाविधौ इतिहासः ॥

३५१ व्रतसारः-श्रीदत्तः ।

आ.—श्रेयः समादिशतु सालसपक्षमपाते निद्रायिते अपि दृशौ भृशमुन्नमस्य ॥
संवाह्यमानचरणाम्बुजजातहर्षो रुक्मिमुखेक्षणपरः परमेश्वरो वः ॥ १ ॥

निबन्धेषु निबद्धानि वचनानि निविज्वला [विचिन्वता] ॥ श्रीदत्तेन व्रतादीनां सारमाकृत्य लिख्यते ॥ २ ॥
तत्र पूर्वदिने ज्ञानादिना शरीरशुद्धिं कृत्वा निरामिषमेक
च.-सदा प्रीतमनास्त्रस्य कृष्णो देवकिनन्दनः ॥ तुलसी -

३५२. व्रतोद्यापनकौमुदी-शङ्करः ।

आ.-नत्वा गणेशं सन्तुष्टये शङ्करेण वितन्यते ॥ मुदा पुराणविख्यातव्रतोद्यापनकौमुदी ॥
तत्र तावत्सर्वव्रतोपयोगित्वात्किञ्चिन्निर्णयादिकं लिख्यते । .....
च.-शाके शरद्वयङ्गचन्द्रे श्रीमुखाङ्गवत्सरे ॥ शाङ्कर्येऽगच्छत्पूर्णत्वं व्रतोद्यापनकौमुदी ॥
आलोच्य बहुशो ग्रन्थान्सारमुद्धृत्य सर्वतः ॥ धारयित्युपनाम्ना च वितयावनसञ्जिज्ञा ॥
वाङ्मयिणा शङ्करेण व्रतोद्यापनकौमुदी ॥ रचिता या तया देवतु[स्तु]प्यतां परमेश्वरः ॥
इति श्रीमद्विजयावनकुलाब्धिसम्भवधारेद्वत्युपनामकवङ्कारिसूरिसूनुशङ्करविरचिता व्रतोद्यापनकौमुदी समाप्ता ॥

३५३. शान्तिविवेकः-मदनदेवः ।

आ.-यत्तत्सुरासुरशिरोमणिघृष्टपीठमुत्संगभूषणमुमाहरयोरुदारम् ॥
धामस्तमंघपसुधाकरधाम नौमि वदन्नेन वारणमनीशितवारणं तत् ॥ १ ॥
अत्रोपसर्गनिवहेन निपीडितस्य शान्त्यै जनस्य करुणावरुणालयोऽयम् ॥
श्रीशक्तिसिंहतनयो विनयोदितः श्रीराजा विवेचयति शान्तिकपौष्टिकानि ॥ २ ॥
अत्राणुं वा पृथुमपि गुणं पर्वतीकृत्य दोषान्प्रेम्णा नम्रे मयि सुमनसः संति संतो दयाद्राः ।
तेन्ये दूरात्प्रकृतिकुटिला वंदिताः प्रोक्ष्य सारं ये स्युर्दोषग्रहणकुशलाश्चाकलीतोलनीयाः ॥ ३ ॥
तत्रादौ ग्रंथानुक्रमणी ॥
अथ शान्तिसमुच्चयेस्मिन्नर्थं ये समुदीरिताः ॥ तेषां सुखावबोधार्थं कुर्वेऽनुक्रमणीं स्फुटम् ॥ ४ ॥
आदौ विनायकज्ञानं सूर्यशान्तिरथोदिता ॥ चंद्रशान्तिर्भौमशान्तिर्बुधशान्तिर्बृहस्पतेः ॥ ५ ॥
शान्तिस्त्युजनं चाथ शुक्रशान्तिस्ततः शनेः ॥ शान्तयो राहुकेत्वोश्च व्रतं शानैश्वरं ततः ॥ ६ ॥
ततः स्कांदी शनेः शान्तिरन्या नागरखंडजा ॥ शान्तिः प्रभासखंडोक्ता पूजाय गुरुशुक्रयोः ॥ ७ ॥
पंचादिक्रूरयोगेषु शान्तयो यामलोदिताः ॥ विष्णुधर्मोत्तरोक्तानि ग्रहज्ञानान्यतः परम् ॥ ८ ॥
तिथिशान्तिर्ज्वरोत्पत्तौ वारशान्तिर्ज्वरादिषु ॥ उक्ता नक्षत्रशान्तिस्तु नक्षत्रविषयस्ततः ॥ ९ ॥
जन्मादिनवनक्षत्रशान्तयस्तदनंतरम् ॥ बंध्याभिषेके क्षपणं मृतवत्सादि योषितः ॥ १० ॥
सर्वार्थसाधनं ज्ञानं शान्तिर्दत्तैः सहोद्भवैः ॥ शान्तिः कृष्णचतुर्दश्यामुत्पन्नस्याप्युदीरिता ॥ ११ ॥
सिनीवालीकुहूजातशान्तिश्च तदनंतरम् ॥ दर्शजातस्य शान्तिश्च मूलशान्तिरथोदिता ॥ १२ ॥
गर्गोदिता मूलशान्तिरश्लेषाशान्तिरप्यथ ॥ शान्तिर्मूलाश्लेषयोश्च ज्येष्ठाशान्तिरतः परम् ॥ १३ ॥
पित्रा आत्रैकनक्षत्रे शान्तिर्गंडध्वपीरिता ॥ तिथ्यादिगंडजनने शान्तिरन्यापि गंडजे ॥ १४ ॥

वैधृतौ व्यतिपाते च संक्रातौ जननेपि च ॥ विषनाडीजातशान्तिः शान्तिर्ब्रह्मजेष्वपि ॥ १५ ॥
 पित्राद्यरिष्टच्छान्तिर्गोमुखप्रसवाभिधा ॥ अथ प्रथममासादौ गर्भरक्षार्थमीरिता ॥ १६ ॥
 बलयस्तत्र गर्भस्य वेदनाहरमौषधम् ॥ उक्तं सुखेन तदनु प्रसवोपाय ईरितः ॥ १७ ॥
 च.—महाराजाधिराजस्य मदनद्रस्य शासनात् ॥ श्रीमल्लिनाथगूर्जरेण भट्टपूज्यात्मकेन वा ॥
 भट्टश्रीविश्वनाथेन काशीतीर्थनिवासिना ॥ शान्तिकं पैष्टिकं वापि यथाशास्त्रं प्रकाशितम् ॥
 उर्वी यावत् [भाति] सुमेरुदंडशिखरासा [स्यान्] नां तपः श्रूयते यावत्तत्कनकांबुकुम्भसुखमां पुष्पाति हेमाचलः ॥
 यावद्भाति मृगांकमंजुलकला मौलौ मृडानी शिवे तावत्त्वं [द्वि] सुखशान्तिकर्मविधिषु [भिः] पुष्पातु नूनं जनान् ॥
 इति श्रीराजाधिराजशक्तिसिंहजीदेवस्यात्मजमदनदेवविरचितायां शान्तिकपौष्टिकविधिनिरूपणं समाप्तम् ॥
 समाप्तोऽयं शान्तिविवेकग्रन्थः ॥

३५४ श्राद्धकारिका ।

आ.—भौमेकं भृगुजे मघागृहनिशासप्तम्यनंगाहयानन्दाजन्मदिनेषु संधियुगले नो तर्पणं स्यात्तिलैः ॥
 नोद्वाहव्रतचौलवृद्धिषु समाद्वाहकमासे कमान्नो दुष्येत्तु मृतौ महालयगयापुण्याहतीर्थादिषु ॥ १ ॥
 च.—घंटानिनादौ हरसन्निधानं शंबूकशंखौ कदलीदलं च ॥ उन्मत्तजात्यर्कहयारिजानि श्राद्धस्य वैगुण्यकराण्यमूनि ॥ १ ॥
 विषदिग्धेन बाणेन हतौ यौ भृगुपक्षिणौ ॥ तयोर्मसि कलजस्य [जस्यात्] तन्नामिभ्यां [न भक्ष्यं] द्विजातिभिः ॥ २ ॥

३५५ श्राद्धकृत्यप्रदीपः-होलिलः ।

आ.—गुरुपदेशैर्मुनिवाक्यबोधात्सतां सदाचारपदीं विदिता ।
 श्रीहोलिलो मन्दधियां हिताय वक्ति स्फुटं श्राद्धविधिप्रदेशान् ॥
 आदौ श्रद्धा श्राद्धफलं श्राद्धकालावृत्तो [स्ततो] हविः ॥ पुष्पधूपादिकथनं ब्राह्मणानां परीक्षणम् ॥
 उद्देशः पार्वणविधेः निमन्त्रणमतः हरम् ॥ कर्तुर्मेवमुश्रु नियमा विश्वेदेवविधेचनम् ॥
 कथनं पार्वण[पणी]पात्राणामन्नस्य परिवेषणम् ॥ पिण्डदानादिकं पिण्डप्रतिपत्तिरनन्तरम् ॥
 आमश्राद्धं तथा जीवत्पितृकश्राद्धनिर्णयः ॥ श्राद्धं द्विपितृके यादृक्पुत्रिकायाः सुते तथा ॥
 एकोद्दिष्टं वृद्धिनित्यतीर्थश्राद्धानि च क्रमात् ॥
 च.—वृषोत्सर्गमन्त्रः चतस्रो वत्सतयः ॥ इति गृह्योक्तपद्धतिः ॥

३५६ श्राद्धमन्त्रव्याख्या-हलायुधः ।

आ.—लक्ष्मणक्षोणिपालस्य धर्माध्यक्षो हलायुधः ॥ निखिलश्राद्धमन्त्राणां व्याख्यां निर्मितवान्निमाम् ॥ .....
 च.—अत्रान्ये मन्त्राः पार्वणश्राद्धादपरे बोद्धव्याः ॥ इति वृद्धिश्राद्धमन्त्रव्याख्या ॥
 इत्यावसधिकमहाधर्माधिकृतभट्टश्रीहलायुधब्राह्मणसर्वस्वे पार्वणादिसर्वश्राद्धमन्त्रव्याख्या ॥ संवत् १६१९ ॥

३५७ श्राद्धषोडशविधिः ।

आ.—अथ श्मशाने शुचौ देशे आस्तरणस्थं शवं धृत्वा मज्जनं कृत्वा ब्राह्मणानीतेन काष्ठेन पुत्रादयश्चितां कुर्युः ॥
 च.—पित्रादिभिः सह कर्तव्यं जीवत्पितृकेण पितामह्या[हा]दिभिः सहकार्यम् ॥
 इति श्राद्धषोडशविधिः समाप्तः ॥

३५८ श्राद्धसूत्रभाष्यम्-गदाधरः ।

आ.—शिवं च विघ्नहर्तारं गुरुंश्च वामनं तथा ॥ अंबिकां शारदां चापि वन्दे विघ्नोपशान्तये ॥ १ ॥
 कात्यायनकृते श्राद्धसूत्रे व्याख्यापुरःसराम् ॥ प्रयोगपद्धतिं कुर्वे याज्ञवल्क्यादिसंमताम् ॥ २ ॥
 तत्र पूर्वा पौर्णमासीमुत्तरां वोपवसेदित्यादिना श्रौतकर्माण्युपदिश्यायातो गृह्यस्थालीपाकानां कर्मत्यादिना स्मार्तान्य-
 धाख्यायावशिष्टं श्राद्धकर्म वक्तव्यमित्यत आह अपरपक्षे श्राद्धं कुर्वीत ॥.....
 सहस्त्रान्मर्क पुनानीतिवचनात् ॥ इति श्री त्रिरग्निचित्सम्राट्स्यपति श्रीम० दी० बा० त्मज — — — — —
 च.—आवृत्तिः समाप्तिमूचनार्या ॥ इति श्रीचि० ते कातीयश्राद्धसूत्रभाष्ये नवमी कंडिका ॥ समाप्तं श्राद्धसूत्रभाष्यम् ॥
 पित्रोः क्षयाहे संप्राप्ते यस्य भार्या रजस्वला ॥ तदा श्राद्धं न कुर्वीत कर्तव्यं पंचमेऽहनि ॥
 भर्तुः क्षयाहे या नारी कथंचित्स्याद्रजस्वला ॥ असुता ससुता चैव न च श्राद्धं समाचरेत् ॥ ३ ॥ संवत् १८७६ ॥

३५९ श्राद्धाङ्गभास्करे प्रयोगपद्धतिः विष्णुशर्मा ।

आ.—साध्यसाधनयोगेषु साधके च निजेच्छया ॥ अन्तर्यामितया तिष्ठन्कलदोस्तु स्मृतो हरिः ॥ १ ॥
 अथ पार्वणश्राद्धप्रयोगः ततश्च श्राद्धमिति निश्चित्य पूर्वैशुर्वस्त्रक्षालनस्थानोपलेपनभूमिकरणं च विधाय द्विजान्निमंत्रयतीत ॥
 च.—इतिकर्तव्यता सूत्रकर्कभाष्यानुसारिणी ॥ श्रीमार्घ्यदिनशाखीषैर्गृह्यतां विष्णुनोदता ॥
 श्राद्धरत्नानि हि मया श्राद्धरत्नमहोदधेः ॥ संगृह्यात्र पिनद्वानि रंजतां दूयेसुताम् [हृदयं सताम्] ॥
 इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमदनुभूतिस्वरूपदीक्षितयज्ञदत्तात्मजप्रिहोत्रविष्णुशर्मविरचिते श्राद्धाङ्गभास्करे
 प्रयोगपद्धतिः समाप्ता ॥

३६० श्राद्धेन्दुशेखरः-नागोजीभट्टः ।

आ.—श्रद्धया ब्राह्मणेभ्यो यत्पितृनुद्दिश्य दीयते ॥ ऋषयः श्राद्धमित्याहुः शुद्धिसत्यादिसंयुतम् ॥ इति गृह्यविदः ॥
 च.—तस्माद्द्विश्राद्धेषु रेखाकरणं पिंडदानादिकं प्राङ्मुखं कर्तुर्दक्षिणसंस्थमेव सर्वत्र भवतीति सिद्धांतः ॥
 इति श्रीमत्कालोपनामश्रीमन्नागोजीभट्टविरचितः श्राद्धेन्दुशेखरः समाप्तिमागमत् ॥

३६१ सन्ध्या सटीका-शत्रुघ्नः ।

मू. आ.—अघमर्षणसूक्तस्याघमर्षण ऋषिरनुष्टुप्छन्दोभाववृ — — — —
 टी. आ.—अथ च ऋग्वेदीयो मन्त्रः । परश्च तैत्तिरीयः । तत्र रात्रिरजायतेति पाठः ॥

मू. च.—गायत्रिच्छन्दसां मातर्जपे मे सन्निधिं कुरु ॥

टी. च.—पदाय कथम्भूताय दर्शिताय दर्शनीयाय ध्यानेनेति शेषः ॥ परोरजसे रजसः परोभूताय शुद्धसत्त्वस्वरूपाय इत्यर्थः ॥

३६२ सन्ध्याभाष्यम्-रामाश्रमः ।

भा.—जयति गिरिशबालः स्वर्णमाणिक्यमालः स्फुरदुरसि विशालः स्फारासिन्दूरभालः ॥

नटकनिकटतालः प्रोल्लसत्कान्तिजालः सकलदुरितकालः स्वर्णरत्नप्रवालः ॥ १ ॥

यं वेदत्रितयं सदा निजगदे कालत्रयस्यापितं लोकानां त्रितयस्य येन भवति प्रायादवस्थात्रयम् ॥

यं वर्णत्रिगुणं त्रयोपि निपुणं ध्यायन्ति सन्ध्यात्रये तं भास्वन्तमनन्तमौपनिषदं भक्त्या मुहुर्भाष्ये ॥ २ ॥

हरन्तं संसारं निगमवनसारं त्रिजगतां सदाधारं पारं स्थितिनिलयनारम्भजलधेः ॥

उदारं सद्द्वारं समुपहितहारं हृदि परं भजे वारंवारं मदनसुकुमारं रघुपतिम् ॥ ३ ॥

आलोच्याप्यऽखिलश्रुतिस्मृतिपुराणाद्यर्थनिर्णायकं भाष्यं वेदवचोर्थसंक्षयसमुच्छेदाय दृष्ट्वा मुहुः ॥

विद्वल्लोकहिताय नायतगिरा सारार्थमत्याहितं सान्ध्यातत्त्वमतिस्फुटं प्रकुरुते रामाश्रमोऽयं यतिः ॥ ४ ॥

अहरहः सन्ध्यामुपासीत इति श्रुतेः स्मृतेऽथ तत्र सन्ध्याशब्दो यद्यपि कालवचनस्तथापि दशपौर्णमासादिवत्कालयोगं निमित्तीकृत्य कर्मणि प्रवर्तते तत्कालोपास्यदेवता इति भाववः । सा त्रैकस्मिन्दिवसे त्रिशरमुपास्य अत्रिवचन-प्रामाण्यात् । सन्ध्यात्रयं तु कर्तव्यं द्विजेनात्मविदा सदा । इति वाक्यात् । सन्ध्यावन्दनकर्मणि ध्यानं प्रधानम् मार्जनादि-भङ्गम् । कुतस्तदिति चेत्सम्यक्प्रकारेण ध्यानं सन्ध्येति सन्ध्याशब्दनिर्वचनात् ॥ ननु सन्ध्याशब्दवाच्यामर्घदानमेवास्तु तत्र सन्ध्याशब्दो रूढ एवाङ्गीकर्तव्यः । सूर्योर्घदानस्यावश्यकत्वात् । आवश्यकत्वं च स्मर्यते ।

प्रमादादयवाज्ञानात्समीपे चोदकं न हि ॥ मार्गे वा विषमे प्राप्ते रजसा चार्घमुत्क्षिपेत् ॥

जलाभावे महामार्गे बन्धने च गिरावपि ॥ उभयोः सन्धयोः काले रजसाचार्घमुत्क्षिपेत् ॥

च.—तस्मादवैधकृतिघोरकुठारभारात्संरक्ष मूलमनिशं फलकामना चेत् ॥

मूले गते न हि फलं न दलं न पुष्पं शाखापि नैव न कदापि पुनः प्ररोहः ॥ ३ ॥

ब्रह्मा जृम्भायते यस्मिन्गायत्र्यार[भ]र्यसाधने ॥ का कथास्मद्विधादीनां क्षन्तव्यं वेदविद्विजैः ॥ ४ ॥

शिवरामप्रीतये चेदं गुह्यं गोप्यं प्रकृतिशितम् ॥ न देयं शठदम्भेभ्यो मानस्ते—द्विजाधवे [मा तथा द्विजबन्धवे] ॥ ५ ॥

आसीत्पुरा यतिवरः किल विश्वनाथो विष्णवाश्रमोपि समभूत्त्वलु तस्य शिष्यः ॥

मुख—गोपति— — — रामचन्द्रः शिष्योपि तस्य च महादिमदेवनामा ॥ ६ ॥

शिष्यस्तदीयो गुरुपादसेवी रामाश्रमाख्यो रघुनाथभक्तः ॥ श्रीरामतुष्ट्यै व्यलिखत्सु भाष्यं सन्ध्याविवर्णं जगदर्थमेतत् ॥ ७ ॥

सखेरयंकाभूमुनिचन्द्रमिते वरेन्द्रे शाके च वेदमुनिबाणयुते च उर्व्या (१५७४) ।

— — — स्यष्टमीगुरुकृष्णपक्षे रामाश्रमेण रचितं किल काशिपुष्याम् ॥ ८ ॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यरामाश्रमविरचिते सन्ध्याविवर्णे [रणे] सम्पूर्णं ग्रन्थः ॥

३६३ सन्ध्यासदीपिका-सच्चिदानन्दाश्रमः ।

भा.—श्रीगणेशाय नमः श्रीकृष्णाय नमः ॥ प्रणम्य परमात्मानं ब्रह्मादीन्स्वगुरुंस्तथा ॥ सर्वेषामुपकाराय कुर्वे सन्ध्यासदीपिकाम् ॥

तत्रादौ आरुणेयोपनिषत् ॥ ३ ॥ आरुणिः प्रजापतेर्लोकं जगाम तं गद्वोवाच केन भगवन्कर्माण्यशेषतो विसृजामीति ॥

तं होवाच प्रजापतिस्त्व पुत्रान्भ्रातृबन्धादीन् शिखां यज्ञोपवीतं च यागं च सूत्रं च स्वाध्यायं च भूर्लोकं च भुवर्लोकं च स्वर्लोकं च महर्लोकं च जनलोकं च तपोलोकं च सत्यलोकं च तलातलपातालानि विसर्जयेत् । दण्डमाच्छादनं क्रौपीनं च परिग्रहेच्छेषं विसृजेच्छेषं विसृजेदिति ॥

च.—देहेऽस्थिमांसरुधिरऽहमस्ति त्यज त्वं जायास्नुपादिषु सदा ममत्तां विमुञ्च ॥

पश्याऽनिशं जगदिदं क्षणभङ्गनिष्ठं वैराग्यभावरसिको भव योगनिष्ठः ॥ १ ॥

इति । तथान्यत्र फलं चोक्तम् ।

ज्ञातं तेन समस्ततीर्थसलिलैर्दत्ता समस्ता मही यज्ञानां च हुतं सहस्रमखिला देवाश्च सन्तर्पिताः ॥

संसारान् समुद्धृताः स्वपितरस्त्रैलोक्यपूज्यो ह्यसौ यस्य ब्रह्मविचारणे क्षणमपि स्थैर्यं मनः प्राप्नुयात् ॥ इति ॥

तथा । मृषाऽयं प्रपञ्चः सदानन्द शब्धि[संवि]ध[त्स्व]रूपे विभाति स्वगेहैकहेतु[तुः] ॥

इतीदं विनिश्चित्य तिष्ठत्यसङ्गः कृतार्थो भव त्वं हि वेदान्ततत्त्वम् ॥ १ ॥

कुलं पवित्रं जननी कृतार्था वसुन्धरानेन पवित्रिता वा ॥ अयेन [अञ्जस] संवित्सुखसागरे सदा विलीयते यस्य मनःप्रचारः ॥ २ ॥

आश्रमः तच्चिदानन्दोऽकरोत्संन्यासदीपिकाम् ॥ विशेषः [धेशः] प्रीयतां तेन सर्वसाली महेश्वरः ॥ ३ ॥

इति श्रीभरमहंसपरिव्राजकार्यश्रीनृसिंहाश्रमशिष्यसच्चिदानन्दाश्रमविरचिता संन्यासदीपिका समाप्ता ॥

३६४ संस्कारकल्पद्रुमः-याज्ञिकजगन्नाथः ।

आ.—त्रन्दे श्रीशिवरूपिणं निजगुरुं लम्बोदरं सुन्दरीं [रं] सानन्दं सुखशङ्करं स्वपितरं ध्याये परां शारदाम् ॥

गृह्यं भाष्यसुवासुदेवसरणीं ज्ञात्वा तथा कारिकां सर्वोत्तानवल्लोकितां विरचयेत्सं[सं]स्कारकल्पद्रुमम् ॥ १ ॥

कात्यायनं नमस्कृत्य सर्वकर्मप्रवर्तकम् ॥ कल्पद्रुमं करिष्येऽहं देवशिष्टेष्टतुष्टयोः [ये] ॥ २ ॥

काण्डत्रयेण संयुक्तं द्रुमं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ तस्य शाखासु कर्माणि प्रयोशाः पुष्पसञ्जिताः ॥ ३ ॥

यथाविधिकलास्तस्य वाञ्छितार्थप्रदायिकाः ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां संस्कारकरणाय च ॥ ४ ॥

क्रियन्ते ह्युपकाराय स्मार्तानुष्ठानपद्धतिः ॥ सुखशङ्करशुक्लस्य सूनूना याज्ञिकेन वै ॥ ५ ॥

जगन्नाथेन रचिताः प्रयोगाश्च समन्त्रकाः ॥ माध्यन्दिनीयशास्त्रेषु सन्ति पद्धतयः शतान् [तम्] ॥ ६ ॥

विना पुस्तकमार्गेण कर्म कर्तुं न शक्यते ॥ तदर्थं क्रियते यत्नं [तः] पाठबोधहिताय च ॥ ७ ॥

सुलभोपायसिद्ध्यर्थं वैदिकानां तदुच्यते ॥ पञ्चविंशतिसंस्कारैः संस्कृता ये द्विजातयः ॥ ८ ॥

ते पवित्राश्च योग्याः स्युः श्राद्धादिषु विशेषतः ॥ गणेशपूजनाद्यं च काण्डं प्रथमसञ्ज्ञकम् ॥ ९ ॥

संस्काराख्यं द्वितीयं च स्मार्तार्थानं तृतीयकम् ॥ अथानुक्रमणीं वक्ष्ये कर्मज्ञानप्रबोधिनीम् ॥ १० ॥

आदौ गणपतिः पूज्यः कलशस्थापनं परम् ॥ पुण्याहवाचनं कार्यं मातृणां पूजनं ततः ॥ ११ ॥

नान्दीश्राद्धं ततः कृत्वा स्थालीपाकविधिस्ततः ॥ रजोदर्शनशान्तिश्च ग्रहयज्ञपुरःसरम् ॥ १२ ॥

एतानि प्रथमे काण्डे कर्माणि रचितानि च ॥ द्वितीये रचिताः सम्यक्संस्काराः पञ्चविंशति [तिः] ॥ १३ ॥

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं तथा ॥ जातकृत्यं षष्ठिपूजा नामकर्म च झोलनम् ॥ १४ ॥

तथा निष्क्रमणं चैव ततो भूम्युपवेशनम् ॥ अक्षप्राशनकं चैव वर्द्धापनञ्जतः परम् ॥ १५ ॥

चौलाख्यं कर्णवेधं च अक्षरारम्भमेव च ॥ तयोपनयनं चैव वेदारम्भमतः परम् ॥ १६ ॥
 केशान्तं च ततः कृत्वा समावर्तनमेव च ॥ वाग्दानं च विवाहं च एरि [ह] रायास्य (६) पूजनम् ॥ १७ ॥
 चतुर्थीकरणं चैव देवकोत्थापनं तथा ॥ तथा वधूपवेशं च स्मार्ताधानमतः परम् ॥ १८ ॥
 गृह्योक्ताश्चैव स्मृत्युक्ताः संस्काराः पञ्चविंशतिः ॥ काण्डे तृतीये रचितः स्मार्ताग्नेः सेवनाविधिः ॥ १९ ॥
 आधानं मणिकाधानं महायज्ञाश्च नित्यशः ॥ सायंप्रातर्होमविधिः समारोपणमेव च ॥ २० ॥
 पक्षादिः पितृयज्ञश्च उपाकर्मविधिस्तथा ॥ उत्सर्गकर्मणश्चैव कृषिकर्मविधिः स्मृतः ॥ २१ ॥
 श्रावण्यां प्रौष्ठपदां च आश्विपुण्यां यथा तथा ॥ सीतायज्ञं चाग्रयणं मार्गशीर्ष्यामयाऽष्टकाः ॥ २२ ॥
 औषासनेषु कर्माणि एतानि सन्ति नित्यशः ॥ संस्कारा नियता ह्येते ब्राह्मणस्य विशेषतः ॥ २३ ॥
 अथ स्वस्तिवाचनम् । .....

च.—इति अग्निप्रक्षेपं कृत्वा अंभुर्भुवःस्वःस्वाहा इत्याज्याहुति — — — — —

३६५ सहस्रचण्डीप्रयोगविधिः ।

आ.—तत्र कृतनित्यक्रियो यजमान आचम्य प्राणानायम्य श्रीगणेशं स्मृत्वा कुशजलाक्षतद्रव्याण्यादाय अतस्तस्य ज्येष्ठे मासे कृष्णपक्षे.....

च.—तत आचार्यो देवीं विसृज्यर्चिभिः सह सभार्यस्य सपुत्रस्य यजमानस्याभिषेकं कुर्यात् ॥ इति सहस्रचण्डीविधिः ॥

३६६ स्मार्तमार्तण्डः-मार्तण्डसोमयाजी ।

आ.—शिवारम्भं नमस्कृत्य स्वप्रकाशगुरुनिति[नपि] ॥ करोमि स्मार्तमार्तण्डं यथास्मृत्यनुसारतः ॥ १ ॥

च.—नावसथ्यात्परं सिद्धिर्नावसथ्यात्परं गतिः ॥ नावसथ्यात्परं स्थानं नावसथ्यात्परं व्रतम् ॥ १ ॥

इति मार्तण्डसोमयाजिकृतस्मार्तमार्तण्डप्रयोगः समाप्तः ॥

३६७ स्मार्तोल्लासः-शिवप्रसादः ।

आ.—विघ्नराजं नमस्कृत्य पितरं मातरं तथा ॥ त्रिपुरां शारदां नत्वा श्रीगुरोश्चरणद्वयम् ॥ १ ॥

यजुःशिवप्रसादेन सूत्रशास्त्रार्थसंमतिम् ॥ आलोक्य क्रियते सम्यक्स्मार्तोल्लासो मयाधुना ॥ २ ॥

च.—इति श्रीशिवप्रसादकृतस्मार्तोल्लासग्रन्थे गृह्यकर्मकृताकृतमहिमवर्णनं चाधिकार्यनधिकारिनिर्णयः ॥ १ ॥

३६८ स्मृतिकौस्तुभः अनन्तदेवः ।

आ.—दधो मंथनकाम्यया व्रजबधूं कुम्भे तदा सिचितीं सस्नेहं दधि देहि मह्यमधुनेत्युक्ते रमेशे यया ॥

ओमित्युक्तपुरःसरं निजकरे तत्स्यार्पणं कुर्वतीं प्रत्युक्तिः कुरु कार्यमस्तु शमिति श्रीशस्य सा पातु नः ॥ १ ॥

यः पूर्वजन्मार्जितपुण्यभारैः संलब्धया दिव्यधियावनीशान् ॥ वशोऽकरोच्छीतकरोच्चवंशे स ज्ञानचन्द्रो नृपतिर्बभूव ॥ २ ॥

कल्याणकर्ता सकलप्रज्ञानां कल्याणचंद्रस्तत आविर्भासीत् ॥ कदापि दंडया न यदीयराज्ये बभूवुरेवं क्व नु दंडयाता ॥ ३ ॥
प्रतापेन रुद्रो यमः स्वच्छकीर्त्त्या समाल्लादयन्त्यो जनांश्चंद्रतुल्यः ॥

• सदा सर्वविद्वद्गुणज्ञो वदान्योऽभवच्चन्द्रवंशे ततो रुद्रचन्द्रः ॥ ४ ॥

श्रीरुद्रस्य षडाननः शशिधरस्यासीद्यथा वा बुधः श्रीमल्लक्ष्मणचंद्रनामकसुतोऽभूद्रत्नचंद्रस्य यः ॥
तेनानेकहिमाचल्यलस्यनृपतीन्दुष्टान्विजित्य स्वके राज्ये वृद्धिरकारि तुष्टिरमिता चाद्दीरिचाधारि विद्वद्वदि ॥ ५ ॥
ततस्त्रिमल्लचंद्रोऽभूद्रूपो रूपाद्रिटो भुवि ॥ काशीस्यविद्वदादिभ्योऽधिकं धनमदात्सदा ॥ ६ ॥

तस्मिन्कुलेऽजनि ततः किल नीलचंद्रो यस्तीर्यसज्जननिषेवणभूरिपुण्यैः ॥
तेजो दधार परमं पुरुषोत्तमाख्यं धत्ते यथेन्द्रदिशि नीलिगिरिः परं तत् ॥ ७ ॥

श्रीवाजवाहदुचरद्रनृपस्ततोऽभूच्चंद्रान्वयस्य भुवि भूरियशोऽकरोऽद्यः ॥

सर्वावनिस्थविदुषामवनं प्रकुर्वन्त्योस्मिन्कलावपि ररक्ष समस्तशास्त्रम् ॥ ८ ॥

यदीयप्रतापोदयादूरदेशे स्वदुर्गांतरत्युष्मणा त्यक्तदुर्गाः ॥ परांभोधिपत्नीतटे संवसंतो वसंतोऽब्रवं नैव संतोषमापुः ॥ ९ ॥
ब्रह्मण्यदैवस्य हरेरिवास्य गुणैरनंतैः श्रुतिषु स्पृशद्भिः ॥ आरुण्य नीताः परभूपकन्याः कन्या बभूवुः स्वकुलोद्भवानाम् ॥ १० ॥
सर्वाशापरिपूरणक्षमयशःसौधप्रवाहेण यी न्यक्कारं प्रतनोति सौधवपुषो नामार्थवत्तां नयत् ॥

कस्तस्मादितरः कलौ किल सतां सेव्यः प्रभुर्यो भवेत्कीडायामपि दानमानविनयैः संतोषदातुः सताम् ॥ ११ ॥

येनार्चिता बुधवराः शिबिराणि यांतो यांति स्फुटं पथि नृपा इति भांति लोके ॥

नित्यं भटैः सनुरगैः परिपाव्यमाना मानार्थदं तदितरं न कलौ विलोके ॥ १२ ॥

आसीद्रोदावरीतिरे वेदवेदिसमन्वितः ॥ श्रीकृष्णभक्तिमानेक एकनाथाभिधो द्विजः ॥ १३ ॥

तत्सुतस्तद्गुणैर्युक्तः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ॥ आपदेवोऽभवद्देवान्प्राप यः सकलान्मनून् ॥ १४ ॥

मीमांसानयकोविदो मधुरिपोः सेवासु नित्योद्यतो विद्यादानमुभावितातमयशः आसीत् दीयात्मजः ॥

यस्यानंतगुणैरनंत इति सन्नामार्थवत्तां गतं येनावादि च वादिनां श्रुतिशिरःसिद्धांततत्त्वं मुदे ॥ १५ ॥

न्यायप्रकाशकर्ता निरवधिविद्यामृतप्रदः सततम् ॥ मीमांसाद्वयनयवित्तनयस्तस्यापदेवोऽभूत् ॥ १६ ॥

तस्यात्मजं वैदिकशास्त्रविज्ञं संतोऽसकृत्प्रादुरनंतदेवम् ॥ वाजाह्वराज्ञो वचसां विधेयं निबंधसारोद्धरणं त्वयेति ॥ १७ ॥

अनंतदेवेन तदाज्ञयाथो मुदे हरेः पूर्वनिबंधरूपम् ॥ क्षीरांबुधि बुद्धिगुणैर्मयित्वा प्रकाशयतेऽयं स्मृतिः कौस्तुभस्तु ॥ १८ ॥

मैवानीशंकरी नत्वा ससुतौ प्रार्थयाम्यदः ॥ धृतः श्रीहरिणा धार्यो राज्ञोयं स्याच्छुभप्रदः ॥ १९ ॥

तिथिदीधितिरुक्ता प्राग्वक्ष्यामोऽद्याब्ददीधितिम् ॥ अष्टभेदां वदाम्येनां माधवोऽस्त्यनुसारतः ॥ २० ॥

चांद्रः सौरः सावनोथ बार्हस्पत्यो नभभूस्तथा ॥ वत्सरः पंचधा प्रोक्तश्चांद्रोत्र बाहुकार्यभाक् ॥ २१ ॥

वक्ष्यामः पूर्वमेवातश्चांद्रवत्सरदीधितिम् ॥ मासानां च तिथीनां च यानि कर्माणि संति हि ॥ २२ ॥

कालं तेषां वदामोत्र प्रयोगं मानपूर्वकम् ॥ संक्रांतीनां सकार्याणां निर्णयं सौरदीधितौ ॥ २३ ॥

वक्ष्यामो वासराणां च निर्णयं सौरदीधितौ ॥

गुरौ सिद्धादिराशिस्थे कार्याकार्यविनिर्णयम् ॥ तस्य शुक्रस्य चास्तादि बार्हस्पत्याब्ददीधितौ ॥ २४ ॥

अथ भानां सयोगानां करणानां च निर्णयम् ॥ कार्याकार्याणि चैतेषां वक्ष्ये नाक्षत्रदीधितौ ॥ २५ ॥

ततः स्मृत्यर्थसारादिनिबंधोक्तं कलौ युगे ॥ यत्कार्यं यदकार्यं च वक्ष्यामोन्नैव दीधितौ ॥ २६ ॥
 निर्णीतास्तिययः प्राग्याः शुक्लाः कृष्णाश्च तद्गुणौ ॥ क्रमात्पक्षौ शुक्लकृष्णौ मुख्यौ माराव[१]सश्च[२]चंद्रभूः ॥ २७ ॥
 मासा द्वादश चंद्रा [३] यास्तादृशाः साधिकाः कचित् ॥ चांद्रसांवत्सरो ज्ञेयस्तदारभोऽथ कथ्यते ॥ २८ ॥

३६९ स्मृतिसारः-याज्ञिकदेवः ।

आ.—यज्ञोपवीतं कुर्वीत सूत्रेण नवतन्तुना ॥ देवतास्तत्र वक्ष्यामि वानुपूर्वेण याः स्मृताः ॥ १ ॥ .....
 च.—अनूदायां तु कन्यायां सद्यः शौचं विधीयते ॥ स्वर्गोत्रो ह्यन्यगोत्रो वा तस्या ह्यग्निं ददाति यः ॥ २९५ ॥
 इति श्रीयाज्ञिकदेवविरचितः स्मृतिसारः समाप्तः ॥

३७० स्मृतिसारः-सरोजसुन्दरः ।

आ.—शिवाय नो दीनदयापरायणे सति प्रधानेशितयावृतक्षितिः ॥
 शिवार्चितोऽप्यप्रकटीकृतो वृत्तो दयांबुधिः सर्वजनिर्भवत्वजः ॥ १ ॥
 सरोजसुन्दरं नाम स्मृतिसारमिमं बुधाः ॥ सेवयंतु सदा शांताः सर्वसंदेहशांतये ॥ २ ॥
 क्षौरं तैलं जलं चोष्णमामिषं निशि भोजनम् ॥ रतिक्रानं च मध्याह्ने रवौ सप्त विवर्जयेत् ॥ ३ ॥
 च.—इति नानाशास्त्रपुराणदृष्टसंग्रहः समाप्तः ॥

३७१ स्मृतिसारसंग्रहः-विद्यानन्दनाथः ।

आ.—युगमुख्यासनशंकरतेजसे विमुखमिश्रघनक्षयहेतवे । .....
 च.—यावन्मूढा न पश्यन्ति स्वं चिदात्मानमात्मना ॥ चिदानन्दमये देवि क्रियताम् — — — — —
 इति श्रीविद्यानन्दनाथेन कृतः स्मृतिसारसंग्रहः समाप्तः ॥

३७२ स्मृतिसारसमुच्चयः-धर्मशास्त्ररुचिः ।

आ.—प्रातरुत्थाय कर्तव्यं गृहकृत्यं दिने दिने ॥ तत्सर्वं संप्रवक्ष्यामि द्विजानां बुद्धिसिद्धये ॥ १ ॥
 च.—इतिश्राद्धं प्रकुर्वीत आश्रमग्रहणे तथा ॥
 इति धर्मशास्त्ररुचिकृते स्मृतिसारसमुच्चयः संपूर्णः ॥

३७३ स्मृत्यर्थसारः-श्रीधरार्यः ।

आ.—प्रात्यानां याजनं कृत्वा परेषामन्त्यकर्म च ॥ अभिचारमहीनं च त्रिभिः कर्तृभ्योपेक्षति ॥ १ ॥
 कामधेनौ प्रदीवन्नौ[१] च कल्पवृक्षकृतादिषु ॥ शंभुद्रविडकेदारलोछटाद्यैश्च भाषितम् ॥ २ ॥
 मन्वन्त्रियात्तवत्कबादी व्याख्यातृप्रतिपादितम् ॥ स्मृत्यर्थसारं वक्ष्यामि सुखानुष्ठानसिद्धये ॥ ३ ॥

च.—सर्वप्रायश्चित्तादीनीत्यभि ॥ इति प्रायश्चित्ताध्यायानुक्रमणिका ॥

इदं स्मृत्यर्थसारं तु मूलास्मरणहेतुना ॥ नावमान्यं सतां मूर्खं पश्यन्त्येव बहुश्रुताः ॥

इदं स्मृत्यर्थसाराख्यं नागविधायसूनुना ॥ यज्वना श्रीधरार्येण श्रुतिस्मृतिविदा कृतम् ॥ संवत् १९१४ ॥

३७४ हारीतस्मृतिः ।

आ.—यस्य द्विरदक्ताद्याः पारिषद्याः परःशतम् ॥ विघ्नं निघ्नन्ति भजतां विश्वक्सेनं तमाश्रये ॥ १ ॥

च.—परमं वैष्णवं शास्त्रं एतद्वैष्णवमुत्तमम् ॥ ज्ञात्वाैव परमैकांते पूजयेद्विष्णुमोक्षरम् ॥

इति श्रीहारीतस्मृतौ विशिष्टपरमधर्मशास्त्रे वृत्त्यधिकारो नाम अष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

३७५ होमपद्धतिः- माधवः ।

आ.—यामर्चन्ति निशा [न्त्यनिशं] सुरासुखाणा ध्यायन्ति यां योगिनो व्यक्ताव्यक्तगिरः स्तुवन्ति सततं यां केशवेशादयः ॥

यां ज्ञात्वा भुनक्तो ब्रजन्ति परमं स्थानं रमासेवितं तां विद्वज्जनवन्दितां भगवतीं भक्त्याहमोशां भजे ॥ १ ॥

श्रीरूपनारायणनारदादिभिः कृतं विचित्रं बहुशास्त्रविस्तरम् ॥

विलोक्य सम्यक्शुभदं सुशान्तिकं व्यधात्समासादिह माधवो बुधः ॥ २ ॥

च.—आगमनाय च ॥ इति मखतिलके होमपद्धतिः समाप्ता ॥

३७६ क्षमाषोडशी ।

आ.—श्रीरंगेश यया करोषि जगतां सृष्टिप्रतिष्ठाक्षयानत्रामुत्रं च भोगमक्षयसुखं मोक्षं च तत्तत्तुषाम् ॥

त्वत्स्वातन्त्र्यमपोह्य कल्पितजगत्क्षेमातिहृद्या स्वतः क्षान्तिस्ते करुणासखी विजयतां क्षेमाय सर्वात्मनाम् ॥ १ ॥

च.—त्वत्कात्याः खलु लक्ष्यतामनुगुणामानीयतां तत्त्वया ॥ १६ ॥ इति क्षमाषोडशी समाप्ता ॥

३७७ गङ्गाशतकम्-नारायणाचार्यः ।

आ.—गङ्गेनङ्गारिसङ्गे शमितदुरितसन्तुङ्गभङ्गे ममाङ्गे स्वर्गे वर्गे सुराणां यदसुलभशिवं तत्तत्रैरपाङ्गे ॥

कुर्वाणाया भवेस्मिंस्त्व जननि सदा वारिपूरैरदूरं तीरं संसेवमानो न समवगणये नाकहेवाकमन्तः ॥ १ ॥

च.—गङ्गे विधातुं तव वैभवाद्दहं श्लोकान्सहस्रानपि युक्तियुक्तान् ॥

शक्तोऽपि तेऽन्तो न गुणस्य विद्यते मिताप्यतो युक्ततमैव ते स्तुतिः ॥ १०१ ॥

द्वि [द्वी] पादिसमार्थ(?) पदारविन्दयोर्लोलम्बनारायणगीरसौ सताम् ॥

अलङ्कृत्योक्तियुक्तिदुर्गता मुदेस्तु सा पञ्जरकीरगीरिव ॥ १०२ ॥

गङ्गाशतकं कतमं मानससरसः सुपठत हे सुधियः ॥ कवितावनितापदिकं कमलारमणसुवशीकृतिसुतिलकम् ॥ १०३ ॥

॥ इति श्रीमद्वाग्नेयनारायणाचार्यविरचितं श्रीगङ्गाशतकं समाप्तम् ॥

३७८ गोकुलेशलीलासुधासिन्धुः ।

आ.—गोकुलेशं प्रपद्येऽहं भगवन्तं रूपार्णवम् ॥ आविर्भूय कलौ घोरे यो विश्वमरुतार्ययत् ॥ १ ॥

च.—वक्ष्यमाणं निषिबत रसिकाः श्रोत्रपाणिभिः ॥.....॥

इति श्रीमद्गोकुलेशलीलासुधासिंधौ श्रीमुखश्रीमदुक्तिमूकतामये चतुर्दशकाल्लोले तरंगार्थनिरूपकस्त्रिशस्तरंगः ॥

३७९ गौरगदाधराष्टकम् उत्कण्ठमणिमालिका च । गौर० अच्युतानन्दः ।

आ.—क्षितौ लुठद्गौरकलेवराभ्यां सदा महाप्रेमविलासकाम्याम् ॥ समुद्रतीरे तटनागराभ्यां नमोस्तु मे गौरगदाधराभ्याम् ॥ १ ॥

च.—क्षति श्रीगौरगदाधरचरणकमलमधुकरायमाणश्रीमदच्युतानन्दगोस्वामिना विरचितं प्रभोरष्टकं समाप्तम् ॥

आ.—दुष्पारैः कलिलीकृतं कल्लिमलैः कारुण्यवन्योच्छलत् ॥.....॥

च.—इत्युत्कण्ठमणिमालिका समाप्ता ॥

३८० गौराङ्गस्तवकल्पवृक्षः-रघुनाथदासगोस्वामी ।

आ.—गतिं दृष्ट्वा यस्य प्रमद इव गजवर्ष्येऽखिलजना मुखं च श्रीचन्द्रोपरि दधति धूत्कारनिगहम् ॥

स्वकान्त्या यः स्वर्णाचलमधरयेच्छीधु च वचस्तरङ्गैर्गौराङ्गो हृदय उदयन्मां मदयति ॥ १ ॥

च.—रलं सिञ्चेद्विन्देत्सरसगुरुतल्लोकनफलम् ॥ १२ ॥

इति श्रीरघुनाथदासगोस्वामिवि० गौराङ्गस्तवकल्पवृक्षः समाप्तः ॥

३८१ चतुःश्लोकीव्याख्या-विठ्ठलदीक्षितः ।

आ.—ननु पुरुषार्थश्चत्वारस्तत्र त्रिवर्गविघातं भगवानेव करोति मोक्षस्तु भक्तानामेव नापेक्षित इति भवितमार्गे न कोपि

पुरुषार्थः सिद्धयतीत्याशंक्य भक्तिमार्गीयं तच्चतुष्टयं भिन्नमेवेत्याह चतुर्भिः .....॥

च.—इयमेव मुख्या आशीरिति सर्वान्ते क्रियापदप्रयोग इति भावः ॥

इति श्रीविठ्ठलदीक्षितविरचिता वृत्रचतुःश्लोकीव्याख्या समाप्ता ॥

३८२ नारायणसारसङ्ग्रहः ।

आ.—शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनं ध्याये सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ १ ॥

यस्य द्विरदवक्राद्याः पारिषदाः परःशतम् ॥ विघ्नं निघ्नन्ति सततं विष्वक्सेनं तमाश्रये ॥ २ ॥

बकुलाभरणं वन्दे जगदाभरणं मुनिम् ॥ यः श्रुतेरुत्तरं भागं चक्रे द्रविडभाषया ॥ ३ ॥

श्रीरङ्गमङ्गलमहोत्सववर्द्धनाय वेदान्तपान्थपरमार्थसमर्थनाय ॥

कैङ्कर्यलक्षणविलक्षणमोक्षभाजो[ग्यो]रामानुजो विजयते यतिराजराजः ॥ ४ ॥

वेदे रामायणे चैव पुराणे भारतेऽपि च ॥ आदौ मध्ये तथा चान्ते हरिः सर्वत्र गीयते ॥ ५ ॥

श्रुतिः स्मृतीतिहासेभ्यः पुराणं धर्मसंहिता ॥ सर्वतः सारमादद्यात्पदः कुसुमाद्यथा ॥ ६ ॥
 वैष्णवं नारदीयं च तथा भागवतं शुभम् ॥ गारुडं च तस्मात् पात्रं वाराहं शुभदर्शने ॥ ७ ॥
 ब्रह्माण्डं ब्रह्मवैवर्तं मार्कण्डेयं तथैव च ॥ भविष्यं वामनं बाह्यं राजसानी निबोध मे ॥ ८ ॥.....
 च.—यः पठेच्छृणुयाद्भक्त्या सन्दर्भमिदं मुत्तमम् ॥ सर्वार्यसिद्धिं सम्प्राप्य लभेतान्ते परं पदम् ॥ ५४४ ॥
 इति श्रीसारसङ्ग्रहे भगवद्भागवताराधनमाहात्म्यकथनं नाम — — — । ग्रन्थः सम्पूर्णः ॥

३८३ पञ्चतत्त्वनिरूपणम्-हरिकृष्णः ।

भा.—राधामाधवसेवाढ्यं राधामाधवशंसकम् ॥ श्रीगुरुं तमहं वन्दे कृपालुं करुणार्णवम् ॥ १ ॥
 च.—श्रीरूपग्रन्थतः सम्यक्पञ्चतत्त्वनिरूपणम् ॥ संगृह्य हरिकृष्णेन लिखितं स्वात्मबोधकम् ॥ इति पञ्चतत्त्वाख्यं स. —

३८४ प्रमेयरत्नावली टिप्पणीसमेता-मू० टि० विद्याभूषणः ।

मू. आ.—जयति श्रीगोविन्दो गोपीनाथः स्रमदनगोपालः ॥ वक्ष्यामि यस्य रूपया प्रमेयरत्नावलीं सूक्ष्माम् ॥ १ ॥
 टि. भा.—गौडोदयमपयातस्तमः समस्तं निहन्ति यो युगपत् ॥ ज्योतिश्च्योतिशीतः पीतस्तमुपास्महे कृताञ्जलयः ॥ १ ॥
 विद्याभूषणपरनाम्ना बलदेवेन श्रीगोविन्दैकान्तिना ब्रह्मसूत्रेषु गोविदभाष्याभिधानं व्याख्यानं विरचितम् । अयं
 कैश्चित्छिष्यैर्भाष्यप्रमेयाणि परिपुष्टः स तानि संक्षेपाद्वक्ष्यन्निर्विघ्नयैतत्पूर्त्ये मंगलमाचरति जयतीति .....
 मू. च.—नित्यं निवसतु हृदये चैतन्यात्मा मुरारिर्नः ॥ निरवद्यो निर्वृतिमान्गजपतिरनुकंपया यस्य ॥ ३ ॥
 इति प्रमेयरत्नावलीपू — — — — —
 टि. च.—गजपतिर्गोपालदासाख्यः करी — — — — —
 वेदान्तवागीशकृतप्रकाशा प्रमेयरत्नावलीकांतिमाला ॥ गोविन्दपादाम्बुजभक्तिभाजा भूयास्ततां लोचनरोचनीयम् ॥ ३ ॥
 इति प्रमेयरत्नावल्यां कांतिमाला टिप्पणी समाप्ता ॥

३८५ भक्तिभास्करः-तर्कतिलकभट्टाचार्यः ।

भा.—नित्यं मत्पतिचारुका— — — — —नरं संचारयंत्याहता मद्भयानामृतनिर्मले स्वहृदये मत्पादपद्मद्वयम् ॥
 — — — — — ॥ १ ॥
 च.—रक्षणायमिदं तत्त्वं लक्षणीयं प्रविश्य च ॥ तक्षणीयं न तर्कज्ञैः पक्षणीयं विचक्षणैः ॥ ५२ ॥
 स्वल्पे मनसि न माति प्रसृता उक्तिर्महामनसः ॥ किं माति कुंदकुसुमे मधुपालिः शतदलादुदिता ॥ ५३ ॥
 श्रीमज्जानतनूनेरजनि यः श्रीद्वारकादासतो देवी देवमतीव यस्य जननी रामेश्वरस्यात्मजा ॥
 श्रीदक्षान्वयजः स सज्जनमुदे नत्वाग्रजं मोहनं भट्टाचार्यपदस्यतर्कतिलकोऽकार्षीद्यथोक्ताभिधम् ॥ ५४ ॥
 इति श्रीतर्कतिलकभट्टाचार्यविरचितं भक्तिभास्कराभिधानं प्रकरणं समाप्तम् ॥

३८६ भक्तिभूषणम् ।

भा.—रामचन्द्रं प्रणम्यादौ शतकोपं मुनीश्वरम् ॥ वैष्णवधर्मज्ञानार्थं करोमि भक्तिभूषणम् ॥ १ ॥
 यस्य द्विरदवक्ताद्याः पारिषद्याः परःशतम् ॥ विघ्नान्निघ्नन्ति भजतां विष्वक्सेनं तमाश्रये ॥ २ ॥

यतीश्वरं प्रणम्याहं वेदान्तार्थमहागुरुम् ॥ करोमि बालबोधार्थं भक्तानां भक्तिभूषणम् ॥ ३ ॥
 दत्तात्रेयः कृतयुगे त्रेतायां राघवोऽभवत् ॥ द्वापरे वामुदेवश्च कलौ देवपराङ्मुखाः ॥ ४ ॥
 तत्र वैश्यकुले कश्चिद्विष्णोरंशांशसम्भवः ॥ शठकोप इति ख्यातो महायोगी भविष्यति ॥ ५ ॥
 तत्त्वज्ञानपूर्णश्च तित्तिणीमूलसंश्रितः ॥ बाल्यानु धीढशाब्दाच्च मूकभावं गमिष्यति ॥ ६ ॥
 नियोगेन महाविष्णोर्वेदवेदान्तसंहिताम् ॥ करिष्यति सहस्रेण गाथा द्राविडभाषया ॥ ७ ॥
 शाखासहस्रभेदानां गाथारूपा विधास्यति ॥ द्राविडी ब्रह्मविद्या सा तस्मादुक्तं महामुने ॥ ८ ॥
 द्राविडैश्च प्रबन्धैश्च तस्मात्संस्कृतबद्धतः ॥ संस्कृतस्य श्रियो यदि द्राविडस्य श्रियस्तथा ॥ ९ ॥

च.—लक्ष्मीहीनं ततः पुण्ड्रं निष्कलं चैव जायते ॥ श्रिया हीनं न कुर्वीत वैष्णवो विष्णुवल्लभः ॥
 सर्वसौख्यदा रजनी सर्वपापविनाशिनी ॥ हरिद्रावेति वैसीदा हरिद्रेति प्रकीर्तिता ॥
 इति श्रीभक्तिभूषणे वैष्णवशास्त्रे आद्विकर्मश्रीधारणविधिवर्णनो नाम सप्तदशोऽध्यायः समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

३८७ भक्तिमार्गोपदेशः—श्रीवल्लभनन्दनचरणदासः ।

आ.—यथाधिकारं शरणभक्तिमार्गोपदेशतः ॥ य उद्धार सर्वास्तं वन्दे श्रीवल्लभं प्रभुम् ॥ १ ॥
 ननु सर्वपदं त्रैवर्णिकमिहपरत्वेनात्र व्याख्यातव्यम् । यतः ।
 सर्वे शाक्ता द्विजा जात्या न शैवा न च वैष्णवाः ॥ यस्मादुपासते नित्यं गायत्रीं वेदमातरम् ॥
 इति विश्वामित्रवाक्ये सर्वेषां द्विजानां जात्या शाक्तत्वकयनात्रैवर्णिकानां शाक्तत्वं साहजिकं शैववैष्णवत्वादिकं तु पारि-
 भाषिकत्वात्कृत्रिमं गायत्र्युपदेशापेक्षयाऽन्यस्य जघन्यत्वात् । किंच द्विजातीनां कर्मार्थत्वात्कर्मणां च श्रौतस्मार्तभेदेन
 द्वैविध्यादन्येषां चेतो जघन्यत्वाच्चैतस्मार्तकर्मधिकारस्य गायत्र्युपदेशादेव सिद्धानुपदेशान्तरस्यानर्थकत्वात् — — —

च.—अथैतत्परमं गुह्यमित्यनेन ततः पूर्वोक्तस्य व्यवच्छेदात् आत्मनिवेदनवत्पुनरुपदेशाच्च । एतेनैवान्येपि भक्तिपन्थानो
 व्याख्याता ज्ञेयाः । शांकार्यकान्तरपरिहारश्च साक्षाद्भगवदुक्तिसलिलधाराभिरेव विभाव्य साधनीय इत्यलं विस्तरेण ॥
 इति श्रीवल्लभाचार्यदासदासेन निर्धितः ॥ उपदेशादिविषयो बादोयं प्राप पूर्णताम् ॥
 इति श्रीवल्लभनन्दनचरणदासेन कृतो भक्तिमार्गीयोपदेशादिशांकारिरासः समाप्तः ॥

३८८ भक्तिरत्नम्—कमलाकरः ।

आ.—शुण्डादण्डनिरस्तविघ्ननिवहो मूर्धानमांदोलयन् — — — — —
 विधातुराद्या किल या सृष्टिभोगीरथी सा वरदास्तु मे सदा ॥ ५ ॥
 तस्यास्तटे पंचनदेधिकाशि विश्वोपकाराय धृतावतारः ॥ श्रीमाधवो बिदुपरः पृथिव्यां जागर्ति लोकत्रयगीतकीर्तिः ॥ ६ ॥
 कलौ निमग्नान्निरे ज्ञानौघान्स्वदशेनैव समुज्जिहीर्षुः ॥ श्रीबिदुपूर्वः रूपयामिबिदुः श्रीमाधवाख्यो हरिराविरप्सि ॥ ७ ॥
 श्रीविष्णोर्भक्तिरत्नं यद्विदुषां प्रीतिवर्द्धनम् ॥ क्रियते तेन विष्णुर्मे प्रीयतां बिदुमाधवः ॥ ८ ॥

च.—रामकृष्णतनूजेन कमलाकरशर्मणा ॥ भक्तिरत्नं कृतं तेन प्रीयतां बिदुमाधवः ॥ इति भक्तिरत्नं समाप्तम्

३८९ भक्तिवर्द्धिनीटीका । मू०-वल्लभाचार्यः । टी०-कल्याणरायः ।

आ.-बामे करे गिरिं स्त्रीषु मुदामिन्द्रे च साध्वसम् ॥ धारयन्तमहं वन्दे चित्रं गोपेषु गोप्रियम् ॥ १ ॥
 यदंगीकृतं भक्त्या स्वानन्दं नन्दनन्दनः ॥ ददाति तान्प्रभून्वन्दे सर्वकामार्थसिद्धये ॥ २ ॥
 श्रीकृष्णभक्तिस्पृष्टांतःकरणानां स्वकीयानां तत्फलविलंबासहिष्णुः श्रीवल्लभाचार्य एकादशेन्द्रियशोधिका भक्तिरित्ये-
 कादशभिः श्लोकैर्भक्तिप्रवृत्त्युपायनिरूपणं प्रतिजानीते यथेति .....
 च.-श्रीमत्कल्याणरायेण श्रीगोविन्दात्मजेन वै ॥ गुरुलब्धा यथाबुद्धि विवृता भक्तिवर्द्धिनी ॥ १ ॥
 इति श्रीविठ्ठलेश्वरचरणैकतानश्रीकल्याणरायविरचिता भक्तिवर्द्धिनीविवृतिः समाप्ता ॥

३९० भक्तिवर्द्धिनीटीका-वल्लभः ।

आ.-नत्वा स्वाचार्य्यचरणाब्जं कृपामधुसूपूरितम् ॥ तत्परागारक्तबुद्ध्या व्याख्यास्ये भक्तिवर्द्धिनीम् ॥ १ ॥
 तद्बुद्धिदृढतासिद्धौ पितृपादरजांस्यहम् ॥ हृद्याचार्य्यप्रवृत्तौस्मि नान्ययेति हि निश्चितम् ॥ २ ॥
 अथाचार्य्यचरणाः स्वमार्गांगीकृतानां स्वमार्गैर्भक्तिवृद्धिप्रकारमजानतां कृपया तज्ज्ञानाय तद्वृद्धिप्रकारं प्रतिजानीते
 यथेति । यथा येन साधनेन भक्तिः स्वप्रवर्तितमार्गरूपा प्रकर्षेण वृद्धिं प्राप्नोतु तथा तत्प्रकारक उपायः साधनं निरू-
 प्यत उच्यत इत्यर्थः.....
 च.-अत्यन्तं निश्चला रतिः रसभावयुक्तः ज्ञेहो भवतीत्यर्थः ॥
 पितृपादनखालोक्तप्रकाशितधिया मया ॥ स्वाचार्य्यचरणाख्येन विवृता भक्तिवर्द्धिनी ॥ १ ॥
 कृपया पितृपादाब्जैर्दत्ता मे यादृशी मतिः ॥ तन्मत्या विवृतं भक्तिवृद्धिशिखं सुदुर्लभम् ॥ २ ॥
 यदापीश्वरवाक्यानि दुर्बोधानि सदा स्वतः ॥ तत्कृपातो यथाबुद्धि विवृतानि न चान्यथा ॥ ३ ॥
 बुद्धिदोषेण यदात्र व्याकृतौ चेद्विपर्ययः ॥ क्षमत्वाचार्य्यचरणाः स्वकीयेषु दयालवः ॥ ४ ॥
 इति श्रीपितृचरणैकतानश्रीवल्लभविरचिता भक्तिवर्द्धिनीविवृतिः समाप्ता ॥

३९१ भगवदर्चनविधिः-रघुनाथः ।

आ.-शुचिः शुचिपदं स्मरन्हरहः शुचिं तर्पयन्शुचामपहतौहतं प्रयतचेत्यता [तसा] चिन्तितः ॥
 गिरामधिपतेर्गुरुगणैरगण्यः प्रभुः प्रभूतसुकृतात्म-भव- -त्प्रभूतोदयः ॥ १ ॥
 स्मृत्वा नाथपदाम्भोजं कृत्वा पूर्वाङ्गसङ्ग्रहम् ॥ विदुषा रघुनाथेन पूजाविधिरयोच्यते ॥ २ ॥
 अथेत्यं विहितप्रातःकृत्यादितर्पणांततद्विधिः स्वकल्पकल्पिता - - - - -
 च.-भगवदर्चनविधिसमूहसत्सङ्ग्रहः ॥

३९२ भगवदाराधनविधिः-नारायणमुनिः ।

आ.-प्रातः समुत्थाय हस्तौ शौचौ प्रक्षाल्य प्राङ्मुखः स्थित्वा हरि हरि - - - - -
 च.-निवेद्य शेषं भागवतैः सह भुञ्जीत ॥
 इति श्रीमन्नारायणमुनिकृतो भगवदाराधनविधिः ॥

३९३ भगवद्भक्तिमाहात्म्यम्-चन्द्रदत्तः ।

- आ.—आकुञ्चितोरुबाहुभ्यां रिङ्गमाणं व्रजाङ्गणे ॥ श्रीनन्दभन्दनं वन्दे व्रजनाथं रमापतिम् ॥ १ ॥
 दिनायकं नमस्कृत्य शारदां सर्वकामदाम् ॥ भक्तिमाहात्म्यचरितं कुर्वेऽहं मैथिलो द्विजः ॥ २ ॥
 यथा मे मतिरुत्पन्ना भक्तिमाहात्म्यवर्णने ॥ यथा मेऽनुभवो जातो वक्ष्याम्यग्रे सविस्तरम् ॥ ३ ॥
 च.—दशसहस्रमिताः श्लोका उक्ताः सप्तशताधिकाः ॥ ऊपपञ्चाशदधिकं सर्गाणां च शतं शुभम् ॥ ३५ ॥
 इति श्रीभगवद्भक्तिमाहात्म्यं चन्द्रदत्तकृतं सम्पूर्णम् ॥

३९४ भगवद्भक्तिरत्नावली सटीका-विष्णुपुरी ।

- मू. आ.—जयति जननिवासो देवकीजन्मवादो — — — — —
 टी. आ.—ये मुक्तावपि निस्पृहाः प्रतिपदप्रोन्मीलदानन्ददां यामास्थाय समस्तमस्तकमणिं कुर्वन्ति यं स्वे वशे ॥
 तान्भक्तानपि तां च भक्तिमपि तं भक्तप्रियं श्रीहरिं वन्दे संततमर्थयेऽनुदिवसं नित्यं शरण्यं भजे ॥ १ ॥
 मंगलमाचरति भागवतपद्येनैव जयतीति शुकवाक्येन .....
 मू. च.—तर्किक सुन्दरमादरेण रसिकैर्नापीयते तन्मधु ॥ १३ ॥ .....
 इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविन्दरुपासकरन्दबिन्दुप्रोन्मीलितविवेकैरभुक्त [धैर्यभक्त]परमहंसविष्णुपुरीप्रथितायां श्री-
 भागवतामृताब्धिलब्धभगवद्भक्तिरत्नावल्यां सुकांतिमाला संपूर्णा ॥
 टी. च.—महायज्ञशरप्राणशशांकगुणिते शके ॥ फाल्गुने शुक्लपक्षस्य द्वितीयायां सुमंगले ॥ २ ॥
 वाराणस्यां महेशस्य सान्निध्ये हरिमन्दिरे ॥ भक्तिरत्नावली सिद्धा सहिता कांतिमालया ॥ ३ ॥
 इति भक्तिरत्नावल्याष्टीका सुकांतिमाला समाप्ता ॥

३९५ भगवद्भक्तिविवेकः-अनन्तदेवः ।

- आ.—ततः सिद्धा भगवति भक्तिं कुर्म इति प्रतिज्ञा । सा च भक्तिर्द्विधा साधनभक्तिः फलभक्तिश्च । तत्र फलभक्तिरग्रे वक्ष्यते
 च.—तस्मात्सर्वेषां परमेश्वरनामोच्चारणेन सर्वपापक्षय इति सिद्धम् ॥
 भगवद्भक्तिविवेकः सोयमनेकप्रकारकोऽभिहितः ॥ तुल्यतु यदुपतिरमुना कथमपि यमुनातटस्थायी ॥ १ ॥
 इति श्रीमदापदेवसूनुना अनन्तदेवेन कृते भगवद्भक्तिविवेके हरिभक्तिफलनिरूपणं नाम द्वितीयं प्रकरणम् ॥

३९६ यमुनाष्टकं सविवृतिकं सटिप्पणं च ।

- मू. आ.—नमामि यमुनामहं सकलसिद्धिहेतुं मुदा मुरारिपदपंकजस्फुरदमन्दरेणूत्कटाम् ॥
 तटस्थनवकाननप्रकटमोदपुष्पाञ्जुना सुरासुरसुपूजितस्मरपितुः श्रियं बिभ्रतीम् ॥ १ ॥
 विवृ. आ.—विश्वोद्धारार्थमेवाविर्भूता वृन्दावनप्रियाः ॥ कृपयन्तु सदा तातचरणा मयि विवृले ॥ १ ॥
 विविधलीलोपयोगिनीं कालिन्दीं स्तोतुकामाः श्रीगोकुलेशे यथा जीवैर्मनातिरिक्तं न कर्तुं शक्यं तथा कालिन्द्यामपी-
 त्याशयेनादौ नमनमेवाहुः नमामि यमुनामहमिति .....

टी. आ.—अथ श्रीमत्प्रभुचरणा यमुनाष्टकविवृतिं विरचयन्तः प्रथममाचार्यस्वरूपमेतत्सजातीयधर्मवत्त्वेन निरूपयन्तः स्वस्मिन्विवृतिकृतिशक्तिसिद्धये तत्कृपां प्रार्थयन्ति विश्वोक्तारार्थमिति -----

विवृ. ब्र.—स्वस्य तु साक्षतादृशस्वरूपज्ञानात्कथनमिति नानुपपत्तिः काचित् ॥

इति श्रीगोपीजनवल्लभचरणैकतानवल्लभात्मजश्रीविठ्ठलविरचिता यमुनाष्टकविवृतिः समाप्ता ॥

टी. च.—प्रदिशन्तु निजाचार्याः स्वदासे नृजवंशगे ॥ प्रयच्छन्तु स्वतोभावं यमुनासहिते हरौ ॥

इति श्री व. चा. चरणतामरसपरागाभिलाषिहरिदासविरचितं यमुनाष्टकविवृतिटिप्पणं समाप्तम् ॥

३९७ राधाकृष्णगणोद्देशदीपिका ।

आ.—ये सूत्रिताः सतां रत्या प्रसिद्धाः शास्त्रलीकयोः ॥ व्याह्रियन्ते परिवारास्ते वृन्दावननाथयोः ॥ १ ॥

च.—शाके दृग्दृशके नभसि नभोमणिदिने पष्ठयाम् ॥ व्रजपतिसन्नि राधाकृष्णगणोद्देशिकादीपि ॥ १३ ॥

इति श्रीराधाकृष्णगणोद्देशदीपिका समाप्ता ॥

३९८ राधाकृष्णभक्तिचन्द्रिका-प्रद्युम्नगुरोः शिष्यः ।

आ.—आनन्दमानन्दकरं प्रसन्नं ज्ञानस्वरूपं निजभावयुक्तम् ॥ योगीन्द्रमीड्यं भवरोगवैद्यं श्रीमद्गुरुं नित्यमहं स्मरामि ॥ १ ॥

श्रीमन्नारायणं मिश्रं शुक्रदेवकृपाभृतम् ॥ विष्णुस्वामिमताचार्यं प्रणौमि जगतां गुरुम् ॥ २ ॥

सर्वशास्त्रार्थयन्तारमदभ्रकरुणाकरम् ॥ श्रीभागवतहार्द्वं श्रीप्रद्युम्नं गुरुं भजे ॥ ३ ॥

स्त्रौमि वंशीधराचार्यं सत्समज्ञासु संस्तुतम् ॥ राधाराद्वातकर्तारं तत्सुखे निरतं सदा ॥ ४ ॥

च.—देवी कृष्णमयी प्रोक्ता राधिका परदेवतेति अलमतिपल्लवितेन ॥ पुराणवाक्यानि नित्यलीलामयूखे वक्ष्यामः ॥

इति श्रीराधाकृष्णभक्तिचन्द्रिकायामुपोद्घातात्मकः प्रथमो मयूखः ॥

३९९ राधेयसिद्धान्तः-वंशीधरः ।

आ.—स्वसौन्दर्यमहाराशौ निरयं सक्ता किशोरिका ॥ राधास्माकमुपास्यास्ति तदनन्येन चेतसा ॥ १ ॥

शक्तेर्वो ब्रह्मणो वापि तथा भगवतोपि हि ॥ कर्त्री श्रीराधिका ज्ञेया अधिष्ठात्री तथैव च ॥ २ ॥

च.—ललिताभजनं यावद्धृदि नैवावतिष्ठति ॥ तावद्राधापदाम्भोजधूलिगंधोपि दुर्लभः ॥ ७ ॥

इति श्रीमद्वंशीधरविरचितः श्रीराधेयसिद्धान्तः समाप्तः ॥

४०० रामनाममाहात्म्यम्-अच्युताश्रमस्वामी ।

आ.—चिदा यं चिद्रूपं चैव चिद्रूपं त्वखिलं जगत् ॥ कवीनां भाति यज्ञानं [ज्ञानं] तं विष्णुं नौमि चिद्रूपम् ॥ १ ॥

यस्य स्मरणमात्रेण न औहो नैव दुर्गतिः ॥ न रोगा नैव दुःखानि तमनन्तं नमाम्यहम् ॥ २ ॥

यस्य स्मरणमात्रेण जन्मसंसारबन्धनात् ॥ विमुच्यते नमस्तस्मै विष्णवे प्रभविष्णवे ॥ ३ ॥

पूर्वं मन्वाद्यष्टादशस्मृतिषु मन्वादिभिः श्रीविष्णुनाम जाप्यं पापकृतां प्रायश्चित्तं स्मृतम् ॥
तत्र विष्णुराह । तज्जाप्यं जपनं ध्यानं तत्कयाश्च — — — —

च.—इदमस्तु परार्यं वा स्वकीयार्थं तथैव च ॥ श्रीरामभजनं को नु न कुर्यात्पुरुषार्थमः ॥
इति च परमभक्त्या रामचन्द्रस्य विष्णोः पठति च धनपापक्षालिनीं नाममालाम् ॥
दृढतरमभिमानं लोकलज्जां च हित्वा य इह च शृणुयात्तद्रामतत्त्वं स याति ॥
पादारविन्दमकरन्दमधुव्रतेन सन्नामकीर्तनपरेण दृढव्रतेन ।
श्रीरामकीर्तनमिदं सुखवत्प्रयुक्तं धाष्ट्यं तु मे रघुपतेः क्षमयन्तु भक्त्या ॥
इति श्रीरामनाममाहास्ये श्रुतिस्मृतिपुराणेतिहासोक्ते चतुश्चत्वारिंशं प्रकरणम् ॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

४०१ वशिष्ठसंहिता ।

आ.—भरद्वाज उवाच । वेदवेदान्तसारज्ञ विरंचिप्रभवोत्तम ॥ भवता यत्परिक्षातं तन्न जानाति कश्चन ॥ १ ॥
अतस्त्वां परिपृच्छामि हरेर्द्वाभ्यां हि कारणम् ॥ किं तत्परतमं धाम माधुर्यैर्धर्म्यभूषणम् ॥ २ ॥
च.—नमामि नित्यं च तवास्मि किकरः ॥ १७६ ॥ इति श्रीमद्वशिष्ठसंहितायां श्रीमद्वशिष्ठभरद्वाजसंवादे श्रीमद्रामधाम-
नित्यस्वरूपवर्णनो नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

४०२ वार्तामाला ।

आ.—स्वस्वरूपसीमा तदीयशेषत्वं परस्वरूपसीमा अर्चावतारः विरोचिस्वरूपसीमा अहंकारममकारौ उपायस्वरूपसीमा
भगवत्कृपा उपेयस्वरूपसीमा तत्सुखोल्लासः ॥ एषानं विद्वगारि वार्ता — — — — —
च.—ते व्यापकधारकत्वे स्वरूपोदयहेतुर्न भवति ॥ इति वार्तामाला सम्पूर्णा ॥

४०३ विष्णुधर्ममिमांसा ।

आ.—ननु पञ्चरात्रस्य कुतः प्रामाण्यं कूर्मपुराणे शतशो विगीतत्वात् ॥
कापालं पञ्चरात्रं च यामलं वाममार्हन्तम् ॥ एवंविधानि चान्यानि मोहनार्थानि तानि तु ॥
ये कुशास्त्राभियोगेन मोहयन्तीह मानवान् ॥ मया सृष्टानि शास्त्राणि मोहयैषां भवान्तरे ॥
इति दक्षं प्रति पार्वतीवचनम् ॥
तस्माद्वै वेदबाह्यानां रक्षणार्थाय पापिनाम् ॥ विमोहनानि शास्त्राणि करिष्यावो वृषध्वज ॥
एवं सञ्चोदितो रुद्रो माधवेन मुरारिणा ॥ चकार मोहशा — — — — —
च.—शातातपोपि—
क्षये कृत्वा गुरुदारांश्च गत्वा मद्यं पीत्वा ब्रह्महत्यां च कृत्वा ॥
भस्मच्छन्नो भस्मशय्याशयानो रुद्राध्यायी मुच्यते सर्वपापैः ॥
इति रागिसेव्यत्वमाहेति दिक् ॥ विष्णुधर्ममिमांसा ॥ संवत् १९१२ ॥

४०४ सङ्कल्पकल्पद्रुमः-सटीकः ।

- मू. आ.—वृन्दावनेधरि वयोगुणरूपलीलासौभाग्यकेलिकरुणाङ्गलधेऽवधेहि ॥
दासीभवानि सुखयानि सदा सकांतां त्वामालिभिः परिवृतामिदमेव याचे ॥ १ ॥
- टी. आ.—राधिकायाश्चरणतलमारभ्य मस्तकपर्यन्तं वर्णयित्वा अधुना तस्या निकटे प्रार्थनां करोति शतश्लोकैः हे वृन्दावनेधरि...
- मू. च.—द्वित्वान्याः किल वासना भजत रे वृन्दावनं तत्र तं ग्राधारुणाविलासवारिदरसास्वादं न चेद्विदय ॥
त्यक्तुं शक्नुय न स्पृहामपि पुनस्तत्रैव हृदवृत्तयो विश्रब्धः श्रयते ममेव सततं सङ्कल्पकल्पद्रुमः ॥ १०४ ॥
इति संकल्पकल्पद्रुमः समाप्तः ॥
- टी. च.—इति भावः ॥ इति संकल्पकल्पद्रुमटीका समाप्ता ॥

४०५ संप्रदायप्रदीपः-गदः ।

- आ.—योऽनुग्रहार्थं श्रुतिगोपिकानां गिरीन्द्रधर्तजनि रासमध्ये ॥
बभूव भूयः स कलौ कलेशः स्वाम्यन्तविष्णवादिपदैकनामा ॥ १ ॥
स एव भूयोऽजनि वल्लभाख्यः स्वकीयमाहात्म्यमावदि येन ॥
नत्वा त्रिरूपं तमहं करोमि तत्सम्प्रदायक्रममुक्तपूर्वम् ॥ २ ॥
श्रीवल्लभस्यात्मजविठ्ठलेशे प्रशासति प्राणिहितैकहेतौ ॥
मार्गं तदीयं किल तस्य शिष्यो गदाभिधो चक्र इदं यथामति ॥ ३ ॥
- च.—इति श्रीसम्प्रदायप्रदीपे श्रीकृष्णाख्यब्रह्मनिर्णये पञ्चमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

४०६ सिद्धान्तचन्द्रोदयः ।

- आ.—आदौ उद्दीपनादिश्च साधकादिस्ततः परः ॥ क्रमाधिकारसंप्राप्तविधिनैपिधि किञ्चित् ॥ १ ॥
- च.—अवैष्णवस्य पाण्डित्यं सर्वशास्त्रसमन्वितम् ॥ तस्य वाक्यं न गृह्णीयादनालीढं हरिर्यथा ॥
इति श्रीसिद्धान्तचन्द्रोदये उपासनातत्त्वादिनिरूपणं सम्पूर्णम् ॥

४०७ स्वमनोबोधवाक्यानामन्तःकरणप्रबोधापरनाम्नां विवृतिः-वल्लभः ।

- आ.—दर्शयन्स्वस्य सौभाग्यं स्वीयानां भक्तिवर्त्म च ॥ स्वमनोबोधवाक्यानि प्रकटीकृतवान्प्रभुः ॥ १ ॥
- च.—चित्तप्रबोधकाचार्य्यवचांसि विवृतानि वै ॥ तेनाचार्य्याः प्रसीदन्तु स्वीये मायि सदा स्वतः ॥ १ ॥
इति श्रीपितृपादाब्जपरागधनिना मया ॥ श्रीवल्लभेन रचिता विवृतिः पूर्णतामगात् ॥

४०८ हरिनामव्याख्या-जीवगोस्वामी ।

- आ.—हरे कृष्ण हरे कृष्ण कृष्ण हरे हरे ॥.....
त्वं माधुर्येण प्रथमं मम चेतो हरसि तत्र हेतुः हेकृष्णेति ॥

च.—आगरय दुःखं हतवान्सर्वेषां व्रजवासिनाम् ॥ श्रीराधाह[हा]रितो हरिः श्रीकृष्णो नन्दनन्दनः ॥ १६ ॥
इति श्रीजीवगोस्वामिविरचिता हरिनामव्याख्या सम्पूर्णा ॥

४०९ अर्कप्रकाशः-रावणः ।

आ.—ओषधीपतिनेत्राय पद्मनीपतिमूर्तये ॥ कालकालाय नीलाय पार्वतीपतये नमः ॥ १ ॥
गर्भभारपरिक्लिन्ना कन्या मंदोहरी शुभा ॥ रावणं परिपप्रच्छ पूजंते तुष्टमानसम् ॥ २ ॥
च.—एवमुक्त्वा तु भैषज्यरहस्यं स दशाननः ॥ सायंसंध्याविधिं कर्तुमुक्त्वा तां मंदिरं ययौ ॥ १०० ॥
इति श्रीलंकानायरावणकृतेऽर्कप्रकाशे धातुशुद्धिदर्शकं शतकं समाप्तमिति सम्पूर्णम् ॥

४१० आयुर्वेदमहोदधिः-सुखेनः ।

आ.—नत्वा धन्वंतरिं देवं गणाध्यक्षं दिवौकसाम् ॥ अन्नपानविधिं वक्ष्ये समस्तमुनिसंमतम् ॥ १ ॥
च.—इत्यायुर्वेदमहोदधौ श्रीसुखेनकृतौ शारीरं परिपूर्णम् ॥

४११ आयुर्वेदसंग्रहः-चक्रदत्तः ।

आ.—गुणत्रयविभेदेन मूर्तित्रयमुपेयुषे ॥ त्रयीभुवे त्रिनेत्राय त्रिलोकीपतये नमः ॥ १ ॥
नानायुर्वेदविख्यातसद्योगैश्चक्रपाणिना ॥ क्रियते संग्रहो गूढवाक्यबोधकवाक्यवान् ॥ २ ॥
च.—गौडाधिनाथरसवत्यधिकारपात्रं नारायणस्य तनयः सुनय्योत्तरंगान् ॥
नाभोरथ प्रथितलोभ्रवलीकुलीनः (!) श्रीचक्रदत्त इह कष्ट [अ] पदाधिकारी ॥
यः सिद्धयोगाल्खिताधिकसिद्धयोगात्तत्रैव निक्षिपति केवलमुद्धरेद्वा ॥
भट्टत्रयत्रिपथवेदविदा जनेन दत्तः [तोऽ] पतत्सपदि मूर्द्धनि तस्य शापः ॥
इति श्रीगौडाचार्यचक्रदत्तकृत आयुर्वेदसंग्रहः समाप्तः ॥

४१२ क्षेमकुतूहलम्-क्षेमशर्मा ।

आ.—कपोलतलनिर्गतप्रमदवारिधारासत्त्वडंघ्रिकुलकाकलीकलितमंजुकोलाहलः ॥
गिरीशतनयो गुरुः सकलसिद्धिवारांनिधिर्भिनत्तु दुरितानि वः सततमोदकादः सदा ॥ १ ॥
भारद्वाजकुलंभोपौ वल्लभः पक्षयोर्द्वयोः ॥ द्विजराजमणिर्जातो निष्कलंकः सदाऽक्षयः ॥ २ ॥
सन्नाहकूटान्वयभूषणोऽभूत्सलक्ष्मणो लक्षणपूर्णगात्रः ॥ भिषग्वरो राक्षसराजधान्यां विभीषणं यो विगदं विधत्ते ॥ ३ ॥
तदन्वये धर्मधरः समजनि भिषजां शिरोरत्नम् ॥ येनाघाति जगत्स्थः सुश्रुतविदुषा रुजां निचयः ॥ ४ ॥
अजनि तदनुसारः सत्सुहृत्पूर्णकामः सुकृतगमितयामः पुण्यकर्मस्वभावः ॥
गदनिचयविदारी वैद्यविद्याविहारी बुधजनरतिकारी साधुमार्गप्रचारी ॥ ५ ॥

अभूत्यतिस्त्रस्य सुतो महौजा विज्ञानभैषज्यकलाकलापः ॥
 हर्षोक्तचक्रं प्रथमं विज्ञित्य यज्ञेष्टया [जग्नेचयो] व्याधिचक्रं प्रजानाम् ॥ ६ ॥
 यशोराजो महाराजः प्रह्लादः कामराजकः ॥ हृदनिस्त्रिपुरारिज्यः षट्सुनारत्य [सुतोस्त्रस्य] जज्ञिरे ॥ ७ ॥
 शीलचातुर्यविज्ञानकलाकौशल्यसंपदः ॥ षण्णां समाजे भाग्येच महाराजोऽधिकोऽभवत् ॥ ८ ॥
 येनाराधि शकेश्वरो निजकलाकौशल्यमातन्वता दिल्यानां स्त्रिपुरे (?) स्वपाटवबलैर्बदी च निर्मोचिता ॥
 नीतौ ग्रामजडो नरो दशपुरः साकं शकाधीशतो धन्योऽमूमहारज एव भिषजां चक्रैकचूडामणिः ॥ ९ ॥
 हृदनिस्त्रिपुराजो बहुवेत्ता वाग्भटचक्रसुश्रुतशास्त्रम् ॥ शील्यन्निशमीशशारदाः शर्म कस्य न ततान भूतले ॥ १० ॥
 मन्मथो जयशर्मा च वामदेवोथ पंडितः ॥ सूर्यदासस्तु विख्यातो हृदनेः पंच सूनवः ॥ ११ ॥
 यदुताविवेकविषयः [युक्तायुक्तमहाविवेकविषयं] कौलीनभैषज्यश्रितचातुरीप्रियवचःपांडित्यसत्संमतम् ॥
 पुण्यापायविरक्तिशक्तिमतयो दीने सदा दानता सर्वो मन्मथमाश्रितो गुणगणः श्रीकांतपूजारतम् ॥ १२ ॥
 क्षेमशर्ममल्लिनाथसंज्ञकौ तत्सुतावभवतां मनोरंभौ ॥ यौ विलोक्यजनुवंशुमागतौ [भुवमागतौ गतौ] लज्जयेवभिषजौ दिवःपुनः
 अकृतनिष्पक्षस्त्वर्कविद्यापिपक्षः फलितराजनरक्षः काव्यकोशेषु दक्षः ॥
 विधिविहितसुकर्मा संचितानेकधर्मा विदितसुकविकर्मा राजते क्षेमशर्मा ॥ १४ ॥
 क्षेमो विक्रमसेनभूपतिलकं संसेव्यविद्वद्गुणैर्मंत्रक्षान्नकलावनिः समभवद्वैषज्यविद्याविभुः ॥
 पात्रापात्रविवेकवान्प्रहिताधाने सदा सादरस्तुते च पुरे सुधामयजलापूर्णा व्यधाद्वापिकाम् ॥ १५ ॥
 सीतेव शीता जननी यदीया नेयाग्ररेखा पतिदेवतानाम् ॥ स क्षेमकर्मा कृतपुण्यकर्मा शर्माणि धत्ते न कथं परेषाम् ॥ १६ ॥
 वैकुण्ठलोकमगमद्दहनं प्राविश्य शीतासती सुकृतवारविचारदक्षा ॥
 भर्त्रा सह प्रथितशीलगुणोदयेन श्रीनिबशास्त्रकुलभूषणरत्नशोभा ॥ १७ ॥
 श्रीसूर्यदासगुरुदाससरोजसेवाकेना[हेवाकिना] परहितार्थपरायणेन ॥
 क्षेमेण तर्कपदवाक्यविचारदक्षा ग्रंथस्य कर्मविधये धिषणा व्यधायि ॥ १८ ॥
 ग्रंथं व्यधत् सुरसं त्वमृतौघपूर्णं क्षेमः क्षमाजलनिधिर्द्विजदेवभक्तः ॥
 भूमंडले कृतनिवासजनायदीयाः पादार्घ्यभावरसिका ननु शोधयन्ति ॥ १९ ॥
 गौरीमतं च नलवाग्भटभीमसूक्तं हारीतसुश्रुतमतं रविसिद्धपाकम् ॥
 ज्ञेयो[यं] भिषग्वरसुधीरवलोक्य सम्यग्रंथं व्यधत् खलु क्षेमकुतूहलाख्यम् ॥ २० ॥
 च.—भोजनान्ते च यः पठेत् ॥ — — — — स भवेद्वल्लभो राज्ञां शतमायुरवाप्नुयात् ॥ इति क्षेमकुतूहलम् ॥

४१३ चिकित्साञ्जनम्-विद्यापतिः ।

आ.—सहस्रकरसंशोभिधनुर्बाणमभीष्टदम् ॥ कार्तवीर्यार्जुनं वन्दे रक्तांबरविभूषणम् ॥
 चिकित्साज्ञानतिमिरच्छन्ननेत्रप्रसाधनम् ॥ भिषजां प्रीतये सूक्ष्मं सुयोगाञ्जनमुच्यते ॥ १ ॥
 ये प्राकृतैर्वैद्यवचोभिरुक्ता योगाः सतां यन्न भवन्ति मान्याः ॥
 प्राचां निबध्नाति वचोभिरेव विद्यापतिस्तान्बहुशोऽनुभूतान् ॥ २ ॥
 च.—इति श्रीमदुपाध्यायविद्यापतिकृतं चिकित्साञ्जनं समाप्तम् ॥

४१४ चिकित्सासारसंग्रहः-त्रिपुरारिः ।

आ.-नत्वा शिवं सन्निदेशधारिणा त्रिपुरारिणा ॥ लिख्यते मितबुद्धीनां शिक्षायै रूक्प्रतिक्रिया ॥ १ ॥
 च.-परिणाशूलशांत्यर्थं वमनानि प्रयोजयेत् ॥ त्रिफला क्वाथगोमूत्रक्षीरमांसरसैर्हिता ॥ .....

४१५ आनन्दमालिका-आनन्दभारती ।

आ.-जयति जगति विष्णुः श्रीनृसिंहाख्य एष दितिजदनुजदावज्जालनांतःरुशानुः ॥
 सकलनिजजनानां ज्ञानविज्ञानहेतोः प्रकटितनिजदेहं तं हरिं संनतोऽस्मि ॥ १ ॥
 श्रीनृसिंहं नमस्कृत्य देवदानववर्दितम् ॥ जगत्स्थाननिरोधादिकारणं परमेश्वरम् ॥ २ ॥
 आनन्दभारतीनाम्ना यतीन्द्रेण प्रकाशिता ॥ आनन्दार्थं पंडितानामानन्दस्य तु मालिका ॥ ३ ॥
 च.-इति श्रीआनन्दसिद्धिकृते योगज्ञाने वैद्यकसारसंग्रहे आनन्दमालिका समाप्ता ॥

४१६ ज्वरतिमिरभास्करः-चामुण्डः ।

आ.-स्फुरत्त्रिपुरसुंदरीचरणयुग्ममाराधयन्प्रणम्य च रुजां रिपुं प्रथमवैद्यमभोधिजम् ॥
 विलोक्य विविधगमान्करणवीरकुंभात्मजश्चिकित्सितमतिं निजां प्रययतीह चूडाभिवः ॥ १ ॥
 कारणमंडलविततं लक्ष्मरयं भेषजोद्योतम् ॥ ज्वरतिमिरभास्कराहं ग्रंथं तनुते सरोगिणस्त्रातुम् ॥ २ ॥
 च.-देशे श्रीमेदपाटे रसयुगशरभूमत्सुवर्षे १५४६ दशम्यां शुक्लायामाधिनस्य त्रिदशगुरुदिने योगिनीपतनस्य ॥
 भूपे श्रीराजमल्ले विलसति वसुधामंडले कुंभसूनुः कायस्थश्चंडनामा ज्वरतिमिरहरं भास्करं संव्यधत् ॥
 इति श्रीकायस्थचामुण्डकृते ज्वरतिमिरभास्करो ज्वरोपद्रवचिकित्सा नाम षोडशोऽध्यायः ॥

४१७ त्रिशती सटीका । मू०-शार्ङ्गधरः । टी०-वैद्यवल्लभभट्टः ।

टी. आ.-नमस्कृत्वा महादेवं सोमं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ क्रियते त्रिशतीव्याख्या मुग्धवैद्यभूषणे मया ॥ १ ॥
 शार्ङ्गधरनामवैद्यस्त्रिशतीनामग्रंथमारभते श्रीमतीति ॥ .....

मू. आ.-उदयगिरिशिरःस्थो निद्रयामूढमेतज्जगदगदमशेषं निर्मिमीतेऽनिशं यः ॥
 अमिततममस्त्रोहामदारिद्र्यहारिप्रसूमरकिरणौघः स्नान्मुदे वः स देवः ॥ १ ॥

मू. च.-सुधीरभूत्संसदि भूपतीनां सन्मानभुङ्क्तागरवंशजन्मा ॥
 दोषज्ञमान्यः सुकविः कलावान्दयान्निदानं भुवि देवराजः ॥ ३३२ ॥
 तस्यात्मजः शार्ङ्गधरस्त्रिलोकीपतिं त्रिनेत्रं त्रिपुरां च शाश्वत् ॥
 ध्यायन्निमां वैद्यमुदे त्रिदोषज्वरच्छिदे च त्रिशतीं चकार ॥ ३३३ ॥
 मर्यनुग्रहबुद्ध्या वा कृत्वित्वश्रुतिकौतुकात् ॥ संतः सततमैवैनामाद्रियध्वं मनोरमाम् ॥ ३३४ ॥
 इति श्रीयतिवरवैकुण्ठाश्रमश्रीचरणशिष्येण शार्ङ्गधरेण विरचिता श्रीत्रिशती समाप्तिमगमत् ॥

टी. च.-इति श्रीवैद्यवल्लभभट्टविरचिता वैद्यवल्लभाख्या त्रिशतीटीका समाप्तिमगमत् ॥

४१८ भिषक्चक्रचित्तोत्सवः-हंसराजः ।

आ.-ध्यायेद्दालां प्रभाते विकसितवदनां फुल्लराजीवनेत्रां मुक्तावैदूर्यगर्भै रूचिरकनकजैर्भूषणैर्भूषितांगीम् ॥
 विद्युत्कोटिच्छटाभां परिमलबहुलां दिव्यसिंहासनस्थां गीर्देवी तस्य दासी भवति सुरवनं नंदनं केलिगेहम् ॥ १ ॥
 च.-भिषक्चक्रचित्तोत्सवे वैद्यशास्त्रं कृतं हंसराजेन पद्यैर्मनोहीः ॥ सुहृद्यैरदोषै रूजो ध्वांतनाशं हरेरग्निसंसेवनानंदमूर्ति ॥ ११ ॥
 महामङ्गल विधेश मङ्गलेश जगत्पते ॥ मंगलं कुरु मे देव वासुदेव नमोस्तु ते ॥ १२ ॥
 महामंगले [मंगले] मंगलेशे शिवे कालिकंठे मुरारे किलेशे ॥
 शुभे वा किल [बालिक] विश्वरूचंद्रकांते नमस्ते नमस्ते नमस्ते नमस्ते ॥ १३ ॥
 इति श्रीभिषक्चक्र चित्तोत्सवे हंसराजवैद्यकृते रोगिमूललक्षणं समाप्तम् ॥

४१९ मधुकोशः-जयपारदीक्षितः ।

आ.-शशिरूचिरहरार्द्धव्यक्तशक्त्यार्द्ध[कृत्यर्द्ध]देहो दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः ॥
 त्रिदशसर्पिर्दशीतद्योतजा[द्योतितं]वारिमध्यप्रभमिव भवनाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥ १ ॥
 भट्टारजैज्जटगंदाधरवाप्यचंद्रश्रीचक्रपाशिवकुलेधरसेनभव्यैः ॥
 ईशानकाशीवभुवीरसुकीरस्त्रै[द्यौ]र्मेत्रेयमाधवमुखैर्लिखितं विचिन्त्य ॥ २ ॥
 च.-अनेन श्लोकेन समदोषः समाग्नश्चेति श्लोकस्य सकल एवार्थो निबद्ध इति शुभम् ॥
 इति श्रीवैद्यमहामहोपाध्यायजयपारदीक्षितकृतौ मधुकोशे विषनिदानव्याख्यानम् ॥

४२० योगतरङ्गिणी-त्रिमल्लभट्टः ।

आ.-कपोलविगलल्लोलदानपानीयपिच्छिलम् ॥ भ्रमद्भ्रमरसंकारं वंदेऽहं द्विरदाननम् ॥ १ ॥
 आपस्त्रंबर्यारवेलोपनाम्नो धाम्नो भासां कीठपल्लीभवस्य ॥
 तैलंगस्य प्रीतिभाजो गिरीशे काशीवासं कुर्वतो भूरिकीर्तः ॥ २ ॥
 राज्ञां मान्यस्पात्रगुग्म[स्यात्रिगोत्रस्य]भट्टस्यासीत्पुत्रो वल्लभो वेदविद्यः ॥
 तस्यासीरसूनवोऽमी त्रिभल्लो रामो गोपश्चेति नाम्ना त्रयोपि ॥ ३ ॥
 तेषु त्रिमल्लभट्टेन नाम्ना योगतरङ्गिणी ॥ चिकित्सा लिख्यते भूरिग्रंथेभ्यः स्वपराधिना ॥ ४ ॥
 च.-स्वार्थं चापि परार्थमादरतया दृष्ट्वा चतुःपंचपान्त्रंथान्वैद्यकृतप्रसिद्धपथगान्भट्टैस्त्रिमल्लभैः ॥
 एषा योगतरङ्गिणीसमभिधा साध्वी कृता संहिता संक्षिप्ता सरसा सुखेन सुचिरं जीयादनेकाः समाः ॥ १९ ॥
 इति श्रीत्रिमल्लभट्टप्रयिता योगतरङ्गिणी समाप्ता ॥

४२१ योगतरङ्गिणी-त्रिमल्लभट्टः ।

आ.-जयति जगति जनताजयहेतुः संकलदुरितचयवारिधितेजुः ॥ - - - - - गणपतिरचलसुतासुखसिंधुः ॥ १ ॥
 कुचकलसपयोभिर्मैतया[मैतया] साधुसिक्ता पुरमथनसुदृक्षांवा[सुरदृक्षांवा]मालंबमाना ॥
 करकिंशलयकांता मंदहासप्रसूना ददद्बु फलमभीष्टं कल्पवल्ली शिवा नः ॥ २ ॥

ब्रह्मादीनभिवंदे सदेहध्वांतभास्करानभिषजः ॥ सुभ्रुतचरकाचार्यानार्यानुज्ञैश्च वैद्यके शास्त्रे ॥ ३ ॥
 सकायादिरसैर्निदानसहितैरात्मानुभूतैर्नितैः[जैः] स्तौत्रिगस्त्रिपुरांतकस्य नगरे योगैस्त्रिमल्लो द्विजः ॥
 नाम्ना योगतरंगिणीं प्रययति ग्रंथं ज्वराद्यामयश्रेणीपावककीलजुष्टवपुषां नृणामिह श्रेयसे ॥ ४ ॥
 अत्र ग्रंथे भूरितंत्रातसारं सद्भिर्दत्तं दूषणं भूषणं नः ॥
 छिन्नं दग्धं घृष्टमष्टापदं हि छायामपृच्छा [छायामच्छाम्] च्छति स्वेच्छयैव ॥ ५ ॥

च.—उद्धर्तितं तदनु ये महिणी[षी]पुरीषैर्धनूरकां धुनवनीतविलेपितं च ॥

तत्साधनं — — — — — ॥

४२२ योगमुक्तावली-श्रीबल्लालदेवः ।

भा.—श्रीमत्कदंबाभिकासमाशः [विकाशिताशौः] भासा जगद्वाणविभातकीर्तिः ॥

बल्लालदेवः क्षितिपालदेवो नारायणोऽयं विजयी जगत्याम् ॥ १ ॥

च.—इति श्रीबल्लालदेवविरचितायां योगमुक्तावल्यां समाप्तं चि० भे० संपूर्णा ॥

४२३ योगसमुच्चयः-नवनिधिरामः ।

भा.—वंदेऽहं श्रीशं तु धन्वंतरि वै देवादेवैरर्चितां ध्यञ्जयुग्मम् ॥ त्रैलोक्ये विख्यातमानंदकंदं कर्तारं चान्योषधीनामधीशम् ॥ १ ॥

च.—युग्मेदुवस्वीदुमितेऽब्दवंदे भौमे नभे शुक्लत्रयोदशीषु ॥ निधीकृतो योगसमुच्चयोऽयं ग्रंथोऽचिरं तिष्ठति मंगलार्थे ॥ २ ॥

इति श्रीमन्महात्मन्साहिमल्लात्मजेन नवनिधिरामेण विरचिते योगसमुच्चये संकीर्णयोगनिरूपणो नाम पंचमो बृंदः ॥ ५ ॥

४२४ राजेन्द्रकोशः-रामचन्द्रः ।

भा.—ध्यात्वा श्रीरामचन्द्रं प्रणतसुरवरं प्रोक्ष्यसन्मौलिमालामणिक्वयोद्योतभास्वद्विचिकचलसत्पादपाथोजमीशम् ॥

सर्वाघौघातिरेकांधतमसदलनप्रोक्ष्यसन्मामदीपं ध्वस्तप्रत्यह्जालं निखिलनिजजनाभीष्टकल्पदुमीशम् [हे] ॥ १ ॥

कृत्स्नार्थिस्त्रोमजाप्रद्विधिरचितललाटस्थदरिद्रलेखाऽजस्रं नानाप्रदानोदकबहु — — — रयैराशु येन प्रमृष्टा ॥

विद्वद्बृद्धैः कगोष्ठीप्रचुरपरिसरत्सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञानप्रख्यातकीर्तिर्विपुलरसमतः कोविदैर्नानुयातः ॥ २ ॥

एकेनैव प्रयुक्तं निखिलगुणचयं द्रव्यसंघप्रसक्तं विद्वत्सद्वैद्यनानाविधरचितनिघंटुवर्थजातं विविच्य ॥

गौडोर्वीशावतंसः क्षितिपतितिलकः प्रादिशच्छ्रीद्रसिंहो राजा सर्वोपकृत्यै निखिलबुधवरानिद्रकोशं चिकीर्षुः ॥ ३ ॥

नानाद्रव्यार्थसंघाननवरतमतश्चाक्षर्यादिद्रकोशादर्थिप्रत्यर्पितार्थादमलसुमतयो मत्सरत्वं विहाय ॥

गृह्णीध्वं वै यथेच्छं निखिलजनमनोहारिणोन्यलभ्यानासाद्यैतान्प्रदिक्षु प्रभवत् गुणविख्यातकीर्तिन्दुभाजः ॥ ४ ॥

प्रभाकरतनूजनिर्विबुधरामचंद्राभिधो बुधेन्द्रसमनुव्रतो नृपवरैर्द्रसिंहाज्ञया ॥

समीक्ष्य विविधागमानस्त्रिलैद्यसहस्रं कृताङ्करोति विविधार्थसंग्रहसदिद्रकोशाभिधम् ॥ ५ ॥

च.—किञ्चा वीर्यविवर्द्धनी च कथिता पिंडाख्य एता — — — — —

४२५ रसरत्नप्रदीपः-रामराजः ।

भा.-मैत्रोच्छत्स्फुटनीलनीरजदलद्वैतप्रतीतिः प्रभोर्दृष्टिर्दोष्टि[धु] तमालनीलिमगुणग्राहिण्यनन्तरस्य वः ॥
 लक्ष्म्याः सासु[श्रु]सुखाय चितितवती या भाति नीलांबुदश्यामश्रीयमुनाप्रवाहजठरे लोलैव मीनाङ्गना ॥
 जयति विदितसारः सृष्टविधोपकारः प्रबलमदकुठारः संहिताकण्वहारः ॥
 सकलगुणसमाजः सिद्धविद्यानिकुंजस्त्रिपुरहर - - - - - ॥
 - - - - - खिन्द्रनामाटाकान्वये-मुकुटः क्षितिपो बभूव ॥
 तस्यात्मजः क्षितिपतिर्जगति प्रसिद्धः साधारणो रणविनिर्जितशत्रुसेनः ॥
 त्रिस्थानमार्गमधिगम्य जगद्विर्चिर्भूतं स्थितं च पुरवास्यकरोत्प्रतापात् ॥
 तस्यात्मजास्त्रय इमे विदिता जयन्ति ज्यायानयं समिति लक्ष्मणासिंहनामा ॥
 शत्रून्विजित्य कृतवान्निपुकाभिनीनां वर्षां विलोचनयुगे हृदये निदाघम् ॥
 श्रीमान्प्रः सहजपाल इति क्षितिन्द्रः स्वयं सुकवि[चंद्रः स्वयं सुकवि]लोचनकैरवाणाम् ॥
 स्त्रीणां नृणां हृदयपंकजकर्णिकायां तुह्यानुरागप्रव [इव] भाति गुणैः सदा यः ॥
 यत्कीर्तिकांतिविमलो वचसां विलासो हारावलीव लुठति स्तुतिपाठकानाम् ॥
 कण्वे कवित्वधनिनां मदनो नरेन्द्रो लक्ष्मीविलासनिलयो बलिवद्वदान्यः ॥
 वंशेऽथ विश्वविदिते नृपतरुमालः प्रादुर्बभूव करुणावरुणालयोऽस्मिन् ॥
 यस्मादभूत्सुतजयो विनयाम्बुराशिः श्रीरामरत्न इति रम्यतया श्रिया च ॥
 साधारणक्षितिपतेः सुनियोगयोगात्संप्राप्य सेवकपदं खलु रामराजः ॥
 नानामयाधतमसः प्रशमाय धन्यो रम्यं करोति कुतुकाद्रसरत्नदीपम् ॥
 च.-इति श्रीटीकाव्यमण्डनरत्नदेवसुतश्रीरामराजविरचिते रसरत्नदीपे गणगण्डमालादिकफकेत्वन्ताधिकारः स० ॥

४२६ रसरत्नसमुच्चयः-सिंहगुप्तसूनुः ।

भा.-यस्यानन्दभवेन मंगलकलासंभावितेन स्फुरद्वाग्ना सिद्धरसा[यि]तेन करुणाद्दीक्षासुधासिंधुना ॥
 भक्तानां प्रभवप्रसङ्गतिज्जरारागादिरोगाः क्षणाच्छांतिं यांति जगत्प्रधानभिषजे तस्मै परस्मै नमः ॥ १ ॥
 रत्नकोशश्च शंभुश्च तथैको नरवाहनः ॥ इन्द्रो गोमुखश्चैव कंबलिव्याडिरेव च ॥ २ ॥
 नागाज्जुनः सुरानंदो नागबोधिर्यशोधनः ॥ खंडः कपालिको ब्रह्मा गोविंदो लंपको हरिः ॥ ३ ॥
 आदिमश्वद्वंसेनश्च लंकेशश्च विशारदः ॥ कपाली मतमांडव्यो भास्करः झूरसेनकः ॥ ४ ॥
 सप्तविंशतिसंख्याका रससिद्धिप्रदायकाः ॥ रसांकुशो भैरवश्च नंदी स्वच्छंदभैरवः ॥ ५ ॥
 मंयानभैरवश्चैव काकचंडीधरस्तथा ॥ बासुदेव ऋषिः शृंगः क्रियातंत्रसमुच्चयी ॥ ६ ॥
 रसेन्द्रतिलको भोगी भालुकिर्मुष्कलाह्वयः ॥ महादेवो नगेन्द्रश्च बासुदेवो हरीधरः ॥ ७ ॥
 एतेषां क्रियतेऽन्येषां तंत्रान्यालोक्य संग्रहः ॥ रसानामामयघ्नानां चिकित्सार्थोपयोगिनाम् ॥ ८ ॥

सूनुना सिंहगुप्तस्य रसरत्नसमुच्चयः ॥.....

च.—देवदालीरसो व्योषलेपनाद्विषनाशनः ॥ रसेन चक्रमर्ह्य — — — — — ७

४२७ रससारः-गोविन्दाचार्यः ।

आ.—गणेशं प्रणिपत्यादौ शिवं च शिवया सह ॥ गुरुभैरवसिद्धेभ्यो योगिनीग्रहमंडलम् ॥ १ ॥

च.—कटुतिक्तकपायाम्लैः क्षारतैलादिसेवनम् ॥ अश्लोपवासकच्छूणि वर्जयित्वा विचक्षणः ॥

इति गोविन्दाचार्यविरचिते रससारे पंचविंशतितमः पटलः ॥ स० ग्रंथः ॥

४२८ रोगारोगवादः-वीरेश्वरः ।

आ.—नमामि ओंनमः सिद्धं सर्वमक्षरमंडलम् ॥ यदाश्रितसरस्वत्या अंतं कोपि न गच्छति ॥ १ ॥

नमामि ग्रंथकर्तृस्तान्वाणीपूर्वाग्निहाशयान् ॥ यद्व्याख्यल्लिखामादाय विज्ञानं जायते नृणाम् ॥ २ ॥ इति मंगलम् ॥

अथ पूर्वैरंगः । मंगलोक्तमार्गेण जातविज्ञानः इष्टकापयनामग्राहवासी कान्यकुब्जधोसरिहा द्विवदी दुवंशात्मज-
देवीदासात्मजः आयुर्वेदाध्ययनकृतश्रमः वीरेश्वरः आयुर्वेदादिसर्वशास्त्राध्यापकाध्येतृणां ग्रंथकारकाणां चाश्चर्यजनकैः
पूर्वाचार्यकृतरोगारोगलक्षणैर्नवीनं वाग्विलासं करोति । इति पूर्वैरंगः ॥

च.—पञ्चद्विसप्तचंद्राब्दे माघशुद्धितीयके ॥ रोगारोगस्य वादोयं समाप्तो मरामध्रुवं[समाप्तिमगमद्भ्रुवम्] ॥ ७ ॥

इति श्रीवीरेश्वरविरचिते रोगारोगवादः समाप्तः ॥

४२९ लङ्घनपथ्यनिर्णयः-काशिनाथः ।

आ.—श्रीसर्वज्ञं नमस्कृत्य तापत्रयनिवारकम् ॥ चतुर्गतिप्रहर्ता च[तारं] सर्वसौख्यप्रदायकम् ॥ १ ॥

च.—विद्वज्जनान्सं[नार्थसं]पूज्य नमस्कृत्य गुरुन्प्रति ॥ सर्वशास्त्राणि संवीक्ष्य आत्मबुद्धयनुसारतः ॥ २७ ॥

द्विनंदमुनिभूवर्षे मासे च माघसंज्ञके ॥ शुद्धे प्रतिपदायां तु वारे च भृगुवासरे ॥ २८ ॥

संपूर्णः क्रियते ग्रंथ निर्णयः पथ्यलंघने [ग्रंथो लंघने पथ्यनिर्णयः] ॥ श्रीजैपुरे महारम्ये राज्ये जैसिधभूपके ॥ २९ ॥

पूर्णे ग्रन्थो मनोज्ञश्च वैद्यानां च हिताय वै ॥ मुखाधीत[ती]कृतो येन विद्वद्मध्ये तु[स]शोभते ॥ ३० ॥

कपोलकल्पितं नास्ति पूर्वाचार्यानुसारतः ॥ वाचकेन लक्ष्मीनार्थेनैकत्रीकृतशास्त्रतः ॥ ३१ ॥

मया च मंदबुद्ध्या च यत्कुर्यात्पथ्य[चायं कृतः पथ्य]निर्णयः ॥ शुद्धाशुद्धं च विज्ञाय मम कोपो न कार्प्यताम् ॥ ३२ ॥

कृपां कुरुष्वं भो संतो मम विद्वप्तिरेव च ॥ तावद्विजयते ग्रंथो यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ३३ ॥

इति श्रीलंघनपथ्यनिर्णयः समाप्तः ॥

४३० लक्ष्मणोत्सवः-लक्ष्मणः ।

आ.—प्रणतविबुधमौलिस्फाररत्नांशुगर्भाश्च[मंच]रणनखरभासो[सा] भाति यो भक्तिभाजाय् ॥

द्व[द]दभिमतसिद्धयै[द्वि]कल्पवल्लीरिवाग्र्या [वल्लीव रम्यः] स जयति गणनाथो दाननीरप्रसिक्ता [क्तः] ॥ १ ॥

यस्मिन्नुदं च द्युतिरलक्षेदसौधेषु कांतावदनैः समलम् ॥ व्रजत्यधः प्राप्तुमिवाकलं स्पष्टप्रकाशी सकलोऽपि चन्द्रः ॥ ४ ॥
 तस्मिन्पुरे श्रीषयनाग्नि बन्धे यशोविधुः सङ्गुणरत्नसिधुः ॥ आसी शकेशो महामंदस्नानः शौर्यप्रतिक्षिप्तपराभिमानः ॥ ५ ॥
 हर्म्येषु शून्येषु समीक्ष्य चित्रद्विपान्समाकुंचितनिश्चलांगाः ॥ पराक्रमे भांति यदीयवैरिपुरेषु सिंहा अपि चित्रतुल्याः ॥ ६ ॥
 तत्सन्महीभृद्ब्रजमौलिमालास्त्रलत्परागारुणपादपद्मे ॥ तस्मिन्क्षितौ राजपदं दधाने ग्रंथः कृतः श्रीमहमंदस्नाने ॥ ७ ॥
 श्रीमत्पुरी सर्वजगत्प्रसिद्धा निवासलोभादिव यत्र विष्णुः ॥ जन्माददे सर्वसतीर्विहाय त्रैलोक्यबन्धा मयुरेति नाम्ना ॥ ८ ॥
 तस्यामशेषकुलपालवयोभिरामः कायस्थवंशसरसीरुहकाननार्कः ॥
 कामाधिकोत्तमधनार्थितमार्गणाढ्यो भास्वङ्गुणौघमहिमाक्षयनागनामा ॥ ९ ॥
 तस्यात्मजो लोहडनामधेयः सच्छीललोकैर्हृदि सन्निधेयः ॥ आसीत्सदा सज्जननेत्रपेयः पुण्यात्ममध्ये प्रथमाभिधेयः ॥ १० ॥
 तत्पुत्रः सहदेव इत्यनुगतः क्षमादेवसेवोऽभवद्विज्ञाने सहदेव एव किमसौ सद्धर्मबंधुः सदा ॥
 लोकालोकविलोकनाय विलसत्कीर्तिप्रदीपोऽखिलक्षोणीमंडलमंडने मलयजालेपानुकारोऽभवत् ॥ ११ ॥
 सत्पूज्यः सहदेवसूनुरभवद्दामोदरो नामतो यो दामोदरपादपंकजतरुत्वांतद्विरेफः सदा ॥
 गाभीर्येण सरित्पतिं वितरणैः कल्पद्रुमं धैर्यतो मेरुं देवगुरुं धिया च जितवान्यज्ञेश्वरं संपदा ॥ १२ ॥
 तस्मात्संमुद्रादिव धर्मदेवश्चंद्रो यथाऽभूत्कृतविप्रसेवः ॥ सौंदर्यसंतर्जितकामंदेवः सदा हृदि स्थापितका[वा]मदेवः ॥ १३ ॥
 जातो यो धर्मदेवात्सकलगुणनिधिर्दम्भदेवादिवाभूत्पार्थाश्रयं पार्थिवाश्रयाद्भविष्यमहारत्नसन्मानपात्रम् ॥
 सोऽजस्रं भूमिदेवार्पितविविधवसुद्धर्मवक्षं सुमलं चक्रे संकल्पनीरैर्दिविरकुलवरः खेतलः प्रोजितश्रीः ॥ १४ ॥
 रैपालस्तनयोस्पृश[स्यस]ङ्गुणगणोदचद्यशोमंडलो जातोऽसौ दिविरोत्तमः कविवरत्वांतैकतुल्यप्रभः ॥
 आवासोऽखिलसंपदामधिपदं धर्मश्रियामाश्रयः साधूनामवधिः समस्तसुहृदामास्थानकं सद्भियाम् ॥ १५ ॥
 तस्याभवद्गजपतिर्द्विजराजकांतिः पुत्रोऽपरः स्थिरपि[य]शाः स्थिरराजनामा ॥
 दासूक इत्यधरजः सुरविष्णुदासो लोकत्रयोद्धतसुरत्ननिभास्त्रयस्ते ॥ १६ ॥
 कीर्तिर्भाति जगद्वये गजपतेर्विद्वन्मुदाधायिनी शत्रुग्लानिविधायिनी गुणगणस्वच्छांबुसद्वाहिनी ॥
 शीतांशोः परिभाविनी शुचितया भूयो जगत्पाविनी साधुत्वांतनिवासिनी सुरपतेराश्रयसंदायिनी ॥ १७ ॥
 आसंस्त्रयो गजपतैः प्रयिताः पृथिव्यां पुत्राः पवित्रचरिताः स्त्रु कामराजः ॥
 ख्यातस्ततोऽप्यमरसिंह इति प्रसिद्धस्त्रयानुजो विदितजालपनामधेयः ॥ १८ ॥
 पुत्राः पवित्रचरिताः स्थिरराजनाम्नो जातास्त्रयोप्यमितविक्रमविक्रमश्रीः ॥
 ज्येष्ठोऽपरः पृथुगुणैकनिधिः पृथुश्रीः कीर्त्यानुजो धनदजिद्धनराजनामा ॥ १९ ॥
 पद्मापतिपदांभोजभ्रमरीभूतमानसः ॥ श्रीमान्भ्रमरराजोऽभूद्दासूकस्यात्मसंभवः ॥ २० ॥
 ज्येष्ठः सुतो गजपतेरपि कामराजो नो कामराजवशागो द्विजकामधामा ॥
 यः सङ्गुणार्जितयशःशशिमंडलेन प्राकाशयत्सुकविकैरवकाननानि ॥ २१ ॥
 कामराजसुतो जातो ख्यातौ कीर्त्या यथा सुरौ ॥ अभूदुद्धरणो ज्यायान्महीचंद्रोनुजस्तयोः ॥ २२ ॥
 प्राप्तोदयो गजपतिप्रवरोदयाद्रेः स्फूर्जत्प्रभावमहिमामरसिंहभानुः ॥
 उत्सादयन्नपि समस्ततमःप्रवृत्तिं चित्रं न जातु जनतापमयं तनोति ॥ २३ ॥

येनाकारि समस्तमानसमलस्यागो रतिं बधता शांतौ येन भवार्णवैकतरणिस्तत्पार्थवीराहता ॥
 येनासादि निजापरैकमतिना अष्टैकशर्मोदयः श्रीमान्सीऽमरसिंह एष जयति क्षौणौ सुकल्पद्रुमः ॥ २४ ॥
 येनाशेषसकोतमात्मविलसत्प्रोढप्रतापानलज्वालीटसमस्तवैरिनिबहारेणयात्पदं प्रोक्तम् ॥
 लब्ध्वा श्रीमहमंदखानसुनृपात्मत्यर्थि कांताननोदं चंद्रपराभवाय सततं शौर्येण सूर्यायितम् ॥ २५ ॥
 योलाउमाख्यजननीशुभकल्पवह्म्याः प्रादुर्भवन्प्रसवसुखवकाभिरामः ॥
 अर्थिब्रजोचितचित्रकलैकधामा क्षौणौ स भाति दिविरोऽमरसिंहनाम्ना ॥ २६ ॥
 येनाप्रापि दयालुना क्षितितले बंदीः समस्ता धनैर्नित्यं मोक्षयता विमुक्तिरमणीलीलाकटाक्षोत्सवः ॥
 सिक्तो धर्मतरुर्निजाश्रितजेनेष्वातन्वता रत्नजां वृष्टिं सोऽमरसिंह एवमभवत्कल्याणपात्रं मुदा ॥ २७ ॥
 दाने कल्पद्रुमो यः परहितकरणे भास्करः सिंधुराजो गांभीर्ये वापि धैर्ये संकलजनिजुषां तापनाशे शशांकः ॥
 विधांभोधौ निमज्जल्ललितवृषतरिगौरवे रत्नसानुः श्रीमान्कायस्यवर्षो भवतु बहुमुदामास्पदं सोमराजः ॥ २८ ॥
 तस्य द्वौ तनयौ प्रशस्तविनयौ जातौ सदा सद्गुणैः ख्यातौ मूर्तिधरौ धरामधिगतौ किं भानुचंद्रावुभौ ॥
 सर्वाशापरिपूरितार्चितवभू[तन्] भास्वत्प्रतापोज्ज्वलौ ज्येष्ठो लक्ष्मणसंज्ञकः समभवत्स्यानुजो रावणः ॥ २९ ॥
 सर्वाशाः परिपूरयन्नापि हरंल्लोकेषु तापव्यथां शुष्म[प्य]द्रुसुमनोव्रजानपि सुधाहस्तोदकैः पोषयन् ॥
 वृष्टिं सत्कमलोद्भवमपि शुभां मुंचन्सदा रावणाभोदश्चित्रमिदं न यत्प्रकुरुते क्वापि क्षितौ दुर्दिनम् ॥ ३० ॥
 विश्वप्रशस्तमहिमा गुणरत्नसिंधुस्तैलोक्यवन्द्यपरमोत्तमधर्मबंधुः ॥
 दिक्कामिनीहृदयमंडनकीर्तिहारः प्रोद्भाति रावण इह क्षितिलोकसारः ॥ ३१ ॥
 प्रसूतोऽमरसिंहाख्यकासारात्कमलोपमः ॥ लक्ष्मणो भाति भूलोके करुणावरुणालयः ॥ ३२ ॥
 जयति सदसि दक्षः क्षिप्तविद्वेषिपक्षः फलितसुकृतवृक्षः स्वीकृतश्रेष्ठशिक्षः ॥
 यशसि विद्वितरक्षः सत्कृतात्मीयपक्षः सुधनविजितयक्षो लक्ष्मणः कल्पवृक्षः ॥ ३३ ॥
 यस्योदारविवेकमंदरगिरिप्रभुबुधनानागुणाकूपारोत्थयशोविधुर्बलयस्तैलोक्यमुज्जृम्भते ॥
 अर्थिब्रातचकोरलोचनमुदं कुर्वन्पीत्यद्भुतं यन्मित्रोदयमीहते[ते]ऽत्र जनतातापं हरन्सर्वदा ॥ ३४ ॥
 दीर्घयेन[ण] मनोभवो न हि यतो नो संयमिद्वेषणश्चंद्रो नैव यतः कलंकरहितो दक्षोऽपि नैको यतः ॥
 भूमौ संचरतीति वाग्मनयना चेतोहरं न क्षमा वक्तुं यं कवयोऽपि स क्षितितले प्रोद्भासते लक्ष्मणः ॥ ३५ ॥
 प्राग्लीनो जलधौ चिरं तदनु यो जातः सुमेरोः शिरो बाहुशामात्रफलप्रदः प्रकटितः स्तब्धश्च कल्पद्रुमः ॥
 बांछातीतवसुप्रदोऽपि च मृदुर्नम्रः सदा लक्ष्मणस्तैलोक्ये प्रकटीभवन्निजगुणैस्तैलोपमेयः कथम् ॥ ३६ ॥
 त्रैलोक्यप्रसरन्सुकीर्तिसलिलभाजत्पु[त्सु]शीलोच्छसद्दीचित्रातपवित्रितास्त्रिलज्जगत्प्रासूतं यं निर्विलम् ॥
 देवी मौलिकसंक्षिका सुरसरित्प्रीत्यब्जिर्गोदयं धर्मं मूर्तिमिवोदितं स जयति श्रीमान्सखा लक्ष्मणः ॥ ३७ ॥
 येनाकारि जनार्तिहारिणि नवग्रामे शुभा दीर्घिका नित्यं सज्जनमार्गणैकवसति यो धर्मशाळां न्यधात् ॥
 सोऽयं सर्वजनान्विलोक्य विविधातंकार्हितान्लक्ष्मणः कर्तुं तान्निवृजः करोति करुणासिद्धिनिबंधं शुभम् ॥ ३८ ॥
 दृष्ट्वा स्मृत्तबाग्मटाच्चित्रकाचार्योदिताः संहिता मेदाचार्यमतं विलोक्य बहुशः श्रीनिश्चनायाविभिः ॥
 प्रोक्तं चापि विविच्य सर्वमस्त्रिलं सारं गृहीत्वा ततो ग्रंथं नाम सुलक्ष्मणोत्सवमिमं कृते सुभीकलक्षणः ॥ ३९ ॥

च.—औदार्यगाभीर्यविवेकधैर्यदाक्षिण्यशीलादिगुणैककेतोः ॥ ज्येष्ठमनूजोमरसिंहनामः सर्वातिदुष्पारसमुद्रसेतोः ॥
 कायस्यमायुरकुलाभिजकृष्णदत्तः श्रीलक्ष्मणः सकललोकहितैकदक्षः ॥
 विद्वन्मुखेन कुरुते स्म शुभं निबन्धं संतः समीकुरुत तत्र यदस्त्यबद्धम् ॥ युग्मम् ॥
 आयुर्वेदपयोनिभेरभिन्नं पीयूषसारं सुधां नीत्वा यं प्रकटीकरोति सकलं श्रीक्षेमशर्मा भिषक् ॥
 तस्मादिदमुदीरयन्नपि कविः स्याद्देवशर्मा न किं तं सम्यग्लिखति स्म सन्भतिवरो व्यासश्च दामोदरः ॥
 क्षीर्णाधन्वतारिः साक्षादभवत्पुरुषोत्तमः ॥ कियमाणनिबन्धस्य युक्तमयुक्तविवेचकः ॥
 अभूज्जगच्छीरितिचादसन्धः सद्धर्मसाहित्यविवेकभण्डः ॥ आसीद्वितीयोऽत्र तथार्हदासः साधूत्तमः कीर्तितप्रकाशः ॥
 रसव्योमशरैर्द्वैकैर्वीते विक्रमवत्सरे ॥ मार्यो[र्गे] शृङ्गे हरिदिने पूर्णो ग्रंथो नवो बुधे ॥
 कल्याणभाजः सकला भवन्तु लोके धनो बर्धनु साधुकाले ॥ संतो लभन्तां सततं यज्ञांसि प्राप्नोतु धर्मो जयमत्र नित्यम् ॥
 यावन्नरिनिधौ नीरं दिवि भानुनिशाकरो ॥ क्षोणौ मेरुः कुलं तावल्लक्ष्मणस्येह नंदतात् ॥
 इति श्रीमायुरकायस्यवंशावतंसामरसिंहात्मजश्रीलक्ष्मणनामप्रथितो लक्ष्मणोत्सवग्रंथः समाप्तः ॥

४३१ वङ्गसेनः चिकित्सासारसंग्रहापरनामा-वङ्गसेनः ॥

आ.—नत्वा शिवं प्रथमतः प्रणिपत्य चंडीं वाग्देवतां तदनु तातपदं गुरुंश्च ॥
 संगृह्यते किमपि यत्सुजनास्तदत्र चेतो विधातुमुचितं मदनुग्रहेण ॥ १ ॥
 हे दुर्जनाः परगुणेषु भवादृशानां द्वेषः किमेष सहजो गुणतापहारी ॥
 यो बापि दैन्यकलमूरिफलात्तदानीं तमृग्विधस्य म्रियुनस्य विमोचनाय ॥ २ ॥
 कांतिकावासनिर्योसुश्रीगदाधरसूनुना ॥ क्रियते वंगक्षेत्रेण चिकित्सासारसंग्रहः ॥ ३ ॥
 च.—छिन्नोयुतोवनसकौतुकमीक्षितानाः । .....
 इति वैद्यश्रीगदाधरसेनसुतवैद्यविद्याचार्यश्रीवङ्गसेनेति ॥ .....
 चतुर्दशसहस्राणि संख्या पंचशताधिका ॥ क्रियते वङ्गसेनेन चिकित्सासारसंग्रहः ।

४३२ छन्दः-छन्दः ।

आ.—ध्यात्वा शिवं प्रथमतस्त्वविचारवेद्यं चंडीमभीष्टफलदां सगणं गणेशम् ॥
 भ्रन्वन्तारि मुनिवरं मुनिसुश्रुतादीनात्रेयमुग्रतपसं मनसा प्रणम्य ॥ १ ॥
 नानामतप्रमथितं दृष्टि[तेर्वि]कल्पप्रयोगैः प्रस्ताववाक्यसहितैरिह सिद्धियोगः ॥
 इंद्रेण मंदमतिनात्महितार्थिनायं संलिख्यते मदविनिश्चयजः क्रमेण ॥ २ ॥
 च.—इति वृद्धः सम्पूर्णः ॥

४३३ वैद्यकदम्बम्-कदम्बः ।

आ.—लंबोदरं प्रणतभक्तजनानुकंपं विज्ञाधिकारक्षरणि (मणपं) प्रणम्य ॥
 नानाविधप्रथितग्रंथसमुद्भूतं च वैद्येन मंदमतिना क्रियते कदम्बम् ॥ १ ॥

च.-वैद्येनैव कदंबेन स्वनाम्नेदं कृतं शुभम् ॥ ५७ ॥

लोकाणि - - - - -

इति कदंबनाम्ना महावैद्यमणिना कृतं वैद्यकदंब - - - - -

४३४ वैद्यचन्द्रोदयः-त्रिमलः ।

भा.-श्रीमत्सिद्धपूरारुणतनुरतनुद्योतिविद्योतिताशो दानांभःपानलोभोपगतमधुकरश्रेणिमुच्चैर्द्धानः ॥

बन्दीकृत्यांधकारार्भकवितर्तमिवावस्थितो बालभानुर्निर्विघ्नं विघ्नराजो वितरतु विपुलं सर्वदा मंगलं नः ॥ १ ॥

च.-हेमन्ते यद्यदुक्तं हितमिहभिषजा वासरे शैशिरिऽस्मिंस्तत्सर्वं हिताय प्रभवति क[व]रुणाव्याणिनां प्राणभूतम् ॥

किं चाप्यन्यत्सतूलीशयनमभिनवं प्राणरामाभिरामा श्रेयस्याः श्लक्ष्णचूर्णं रुचिरमगवजायुक्तमुक्तानुपानम् ॥

इति ऋतुचर्या ॥

४३५ वैद्यजीवनटीका-हरिनाथः ।

भा.-यस्याधिपंकजमरंदलिहोलयोऽमी व्यासादयो विविधबाङ्मयमाचिकीर्षुः ॥

भक्तार्तिदैत्यदलनाय कृतावतारो विघ्नं स नो नरहरिर्निखिलं निहन्त्यात् ॥ १ ॥

जम्बूद्वीपप्रथितसुयशोरशिरुद्रासितद्यौरब्धे राकापतिरिव हरेराविरासीद्विजेशः ॥

लक्ष्मीदासः सकलजगतां वंदनीयानुभावो ध्वस्तादानान्धकारः करगलदमतानंदिताशेषविधः ॥ २ ॥

भक्त्या प्रसाद्य नृहरिं स तदीयपादपाथोजपूजनपवित्रविचित्रकीर्तिः ॥

गोस्वामितां समधिगम्य हरिप्रधानधर्मेः शशास वसुधां तपवर्त्मनिष्ठः ॥ ३ ॥

श्रीमन्मनोहर इति प्रथितः पृथिव्यां तस्मात्सज्जोऽखिलमहीपशिरःस्थरत्नैः ॥

प्रद्योतितांघ्रियुगलो भिषजाधिपत्यमापादि वैद्यरचनासु कृतश्रमोऽलम् ॥ ४ ॥

तस्यात्मजो निखिलवैद्यकतंत्रवेत्ता भेत्ता द्विपां प्रबलदुर्जनमानछेत्ता ॥

लक्ष्मीनृसिंहकृपयाप्तसमस्तशर्मा टीकां व्यचीकृत्पदिमां हरिनाथशर्मा ॥ ५ ॥

च.-इति श्रीमन्मनोहरसूनुहरिनाथकृतायां वैद्यजीवनटिकायां पंचमोऽयं विलासः ॥

४३६ वैद्यदर्पणः-प्राणनाथः ।

भा.-गीता मधुमिःस्फीता मुनिवृंदैरवितथा कथा यस्य ॥ रुचिजितनवजीमूतं प्रणवाहूतं महः कलये ॥ १ ॥

निरसरोऽप्यहो यस्य प्रसादात्साक्षरो भवेत् ॥ अबालविक्रमं बालं बटुकं तमुपाश्रये ॥ २ ॥

रुजां संशमनोपायः सुखं विज्ञायते यतः ॥ क्रियते प्राणनाथेन सोऽयं वैद्यस्य दर्पणः ॥ ३ ॥

च.-अन्यष्ट[अन्यष्ट]नर्विदुमिते सं[च]वत्सरे वैशाखमासस्य सितेतिरे वले ॥

हरेस्त्रिपौ वासरे चंद्रपुत्रे संपूर्णमेतद्विषगाख्यदर्पणम् ॥

४३७ वैद्यरत्नम्-शिवानन्दभट्टः ।

आ.—शारदादिमुनिवृन्दसेविता पारदादपि नितांतमुज्ज्वला ॥ शारदामृतमरीचिभावना शारदा वसतु मे हृदंबुजे ॥ १ ॥
च.—इति श्रीगोस्वामिशिवानन्दभट्टविरचिते वैद्यरत्नेऽष्टमः प्रकाशः ॥ ८ ॥

४३८ वैद्यविलासः-राघवः ।

आ.—अलिकुलसंकुलगडं धृतशशिखंडं वरादि[द]दोर्दण्डम् ॥ वंदे सुंदरशुद्धं दमनवचं द्विरदतुंडम् ॥ १ ॥
पुराविदां वीक्ष्य हि योगसारं सतां मुदे द्राम्गदखंडनाय ॥ सदुक्तिभाजां कविराघवेण वितन्यते वैद्यविलास एषः ॥ २ ॥
च.—ग्रहेन्दुरसचन्द्रे च १६१९ शके मासि च कार्तिके ॥ अयं वैद्यविलासश्च रचितो वृषवत्सरे ॥
किल बालमृगांकिराटदयादस्य गुणप्रतिभाविता ननु तर्कमुखाशिल वाग्रचा[वाग्रचना]घटिकशतपद्यानिषण्णामते ॥ ५२ ॥
मनोहरकुलांभोजरघुनायविधोर्मुखः ॥ वागस्त्रैश्च रसज्ञानां हृत्पद्मविकसात्विह ॥ ५३ ॥
चंपावतीपुरनिवासवतादरेण संदर्भितश्च रघुनायकवीधरेण ॥
मोदाय-वैद्यविदुषां गदखंडनाय मान्यः सतां जयति वैद्यविलास एषः ॥ ५४ ॥
इति श्रीवैद्यविलासे महाकाव्ये कविकुलावतंसराघवकविकृतौ दशमस्तरंगः ॥ १० ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥

४३९ वैद्यसर्वस्वम् ।

आ.—शिवं धन्वन्तरिं नत्वा वासुदेवं द्विजोत्तमः ॥ करोति वैद्यसर्वस्वं विलोक्य विविधागमम् ॥ १ ॥
अथ पाकावलीं वक्ष्ये कटुतिक्तादिभेषजैः ॥ विचिकित्सावतां नृणां राजसानां हिताय वै ॥ २ ॥
च.—जीर्णज्वरं तथा दाहं पीनसाशांसि नाशयेत् ॥ अंगपुष्टिबलारोग्यजनको वीर्यवर्द्धनः ॥

४४० वैद्यामृतम्-मोरेश्वरः ।

आ.—नत्वा ब्रह्ममहेशावैष्णुगिरिजानागास्यधन्वंतरीन्पूज्यान्सुश्रुतवाग्भट्टप्रभृतिकान्सर्वांश्च वैद्यान्गुरुन् ॥
श्रीमन्माणिकभट्टवैद्यतनयो मोरेश्वराख्यो भिषङ्नानावैद्यमतं विलोक्य कुरुते वैद्यामृतं सुंदरम् ॥ १ ॥
च.—इताशनाकाशरसेन्दुयुक्ते १६०३ संवत्सरे दुर्गतिनामभाजि ॥
वैद्यामृतं नाम दधान एष ग्रंथः स्मरारिः रूपया समाप्तिम् ॥ २४ ॥
इति महमदानगरस्थितमाणिकभट्टवैद्यात्मजमोरेश्वरविरचिते वैद्यामृते चतुर्थोऽलंकारः ॥

४४१ शतश्लोकीटीका-द्योपदेवः ।

आ.—भेषज्यद्विजतारकाधिपतिः — — — — —
च.—देशानावरदातुटंवरमनः सार्याभिधानं महास्थानं वेदविदः सदयजगणायण्याः सहस्रं द्विजाः ॥
तत्राभीष्टभनेक्षकेशवविधौ वैद्यो बरिष्ठः क्रमाच्चक्रे शिष्यसुतस्तपो कृतिमिति श्रीद्योपदेवः कविः ॥

केलाशाखलमौलिमंडनमणेनृत्योत्सवे यद्यशो गायन्ति त्रिदशांगनाः कलरणप्रभिरतारस्वरैः ॥

चक्रो चंद्रकलाशुभोपितशतश्लोकीं पदोल्लासिनीं तल्लैलोक्यमहाकवीन्द्रतिलकः श्रीबोपदेवः कविः ॥ ४ ॥

इति बोपदेयविरचिता शतश्लोकीविवृतिः ॥

४४२ शाङ्गधरदीपिका-आढमल्लः ।

आ.—कराशिरसान्युतमिशं भवभवपुष्टिक्षयालयमुपायम् ॥ स्वर्गोपवर्गयोरपि तापत्रयनाशनार्थमभिवंदे ॥ १ ॥

सगणगणेशं मतिदं विघ्नसमूहं च हन्ति यः स्मरणे ॥ तदनु गुरोरपि चरणं शरणं गदहीनमनुजानाम् ॥ २ ॥

ये दुर्जनाः परगुणाननुसूचयन्ति तेऽपि स्वभाववशाः किमु वारणीयाः ॥

ये शास्त्रबोधगुणदोषविचारदक्षास्ते सज्जनाः सुमतिभिः खलु वंदनीयाः ॥ ३ ॥

श्रीवास्तव्यकुलप्रकाशमणयो ये पूर्वजा विश्रुताः श्रीहम्मीरपुरे महाजनततो[नता]येषां स्थितिः कथ्यते ॥

ये कामं मदविह्वलोद्भवविक्षीराक्षिरुद्योगतः सत्साश्चर्यसुचंद्रकांतविततां प्रख्यातकीर्तिं गताः ॥ ४ ॥

तदन्वये किं बहुना प्रसिद्धः श्रीचक्रपाणिः कुलकैरवेन्दुः ॥ नानागुणालीयमभूच्च यस्य समस्तवैद्यो घटनादिरूपा ॥

तस्य बुद्धिसुभगस्य तनूजो भावासिंह इति भूपतिमान्यः ॥

सुश्रुतादिकरहस्यविधिज्ञो यो यशांसि विपुलानि च लेभे ॥ ६ ॥

तस्यात्मजो दीर्घमतिः प्रहृष्टो नाम्नाढमल्लोरपनिबंधदर्शी ॥ तेन स्वगुर्वर्चनतत्परेण विन्यस्यते शाङ्गधरप्रकाशः ॥ ७ ॥

केचिच्छास्त्रविशारदाः कतिपये दिव्यौषधीकोविदा नानाव्याधिपरीक्षणेषु चतुराः कर्मोत्सुकाश्चापरे ॥

कामं तानधिकर्तुमुत्सुकमना नाहं समर्थो यतस्तेषां सन्निधिमेत्य चात्र रचितं यत्किंचिदेव श्रुतम् ॥ ८ ॥

हस्ति[स्त्री]कांतिपुरी परा पुरजितः काश्मीरविद्वज्जनैर्व्याप्ता यत्र सरःसरिद्गणवरा चर्मण्वती पापहा ॥

यस्या हस्ततवासुदेवचरणद्वंद्वंबुजः क्षमापतिः ख्यातो धर्म इवास्ति धर्मगतिषु श्रीजैत्रसिंहः प्रभुः ॥ ९ ॥

तस्यां शाङ्गधरोक्तानां योगानां च प्रकाशिनी ॥ क्रियते चाढमल्लेन संहितायाः प्रदीपिका ॥ १० ॥

च.—एकादशसहस्राणि तथा द्वादश शतानि च ॥ श्लोकानामाढमल्लो हि पंजिकायां विनिर्ममे ॥ ३ ॥

४४३ सद्योगरत्नावली-गङ्गारामः ।

आ.—श्रीशमच्युतमनंतं चतुर्वर्गप्रदं विभुम् ॥ विश्वनाथमहं वंदे कारणं पुरुषोत्तमम् ॥

गिरिजानंदनं वंदे विघ्नं हन्ति [विघ्नहं तं] दिवाकरम् ॥ सर्वसिद्धयेकदातारं गजवक्त्रं महाबलम् ॥

अगदागमगं सारं समुद्धृत्य यथामति ॥ गंगारामेण लिखिता सद्योगरत्नावली ॥

च.—विलोक्य सुश्रुताशुक्तशास्त्राणि विविधानि च ॥ स्वगदानि [नां] संग्रहोयं स्वकपोलकल्पितः [न कपोलविकल्पितः] ॥

महेशशक्तियंत्रितो गंगारामो यथा शुकः ॥ आयुर्वेदाब्धिगं रत्नं समुद्धृतकृतावली [समुद्धृत्याकृतावलीम्] ॥

इति श्रीसद्योगरत्नावली समाप्ता ॥ पंचमः खंडः ॥

४४४ सन्निपातचन्द्रिका सटिप्पणीका । टि०-माणिक्यः ।

मूः आ.—अम्लक्षिण्णतीक्ष्णैः कटुमधुररसातापसेवाकषायैः कामक्रोधातिवृद्धैर्गुस्तरपिशाताहारनीहारशीतैः ॥

शोकव्यायामचित्ताग्रहगणबनितात्यंतसेवाप्रसंगैः कुप्यन्ति — — पुसां मधुसमयशरद्वर्षे सन्निपाताः ॥ १ ॥

- टि. आ.—नत्वा वैद्यपति शंभुं सन्निपातार्णवस्य च ॥ सनिदानचिकित्साया व्याख्यानं क्रियते मया ॥ १ ॥
 मू. च.—जिह्वकेषोडशाहान्यभिन्त्यासे पक्षसंख्यया ॥ परमायुरिति प्रोक्तं तदवाग्वा मृतिर्भवेत् ॥ ६२ ॥
 • इति सन्निपातचंद्रिका समाप्ता ॥
 टि. च.—टिप्पनं [णी] सन्निपातस्य माणिक्येन कृता खलु ॥ पद्मनाभात्मजेनैषा नामतः पदचंद्रिका ॥
 इति सन्निपातपदचन्द्रिकायां सन्निपातार्णवः समाप्तः ॥

४४५ सर्वरोगनिदानम् ।

- आ.—स जयति सिधुरवदनो देवो यत्पादपंकजस्मरणम् ॥ वासरमणिरिव तमसां राशिं नाशयति विघ्नानाम् ॥ १ ॥
 अथातः सर्वरोगनिदानं व्याख्यास्यामः .....
 च.—जलसंत्रासनामानं दृष्टं तमापि वजीयत् ॥ इति मूषिकाऽलर्कविषनिदानम् ॥

४४६ सर्वसंग्रहः ।

- आ.—क्षीराब्धेरुत्थितं देवं पीतवस्त्रं चतुर्भुजम् ॥ वंदे धन्वन्तरि नित्यं नानारोगनिषूदनम् ॥ १ ॥
 देहादुत्पद्यते पुंसः पुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ न नीरोगः स कुत्रापि स[त]च्छांतिस्तु चिकित्सया ॥ २ ॥
 च.—आयुर्हिताद्वितं व्याधिनिदानं शमनं तथा ॥ विद्यते यत्र धीमाद्भिः स आयुर्वेद उच्यते ॥
 ब्रह्मदक्षसर्पदेवेन्द्रभूचंद्रार्कानिलानलाः ॥ ऋषयः सौषधिग्रामा भूतसंवाश्च पांतु वः ॥
 इति श्रीसर्वसंग्रहः सम्पूर्णः ॥

४४७ सर्वौषधनिदानम्-भावमिश्रः ।

- आ.—गजमुखममरप्रवरं सिद्धिकरं विघ्नहर्तारम् ॥ गुरुमनगमगयन[मागमनयन]प्रदमिष्टकरीमिष्टदेवतां वंदे ॥ १ ॥
 परमोपयोगिकतिचिद्द्रव्याणां भावमिश्रेण ॥ संगृह्यते र[स्व]भावो नानामुनिभिः समाख्यातः ॥ २ ॥
 च.—अथ पित्तस्य गुणाः ॥ पित्तमुष्णं द्रवपीवश्चालयवहूणोत्तरं कटुतिक्तरस — — —

४४८ सारसमुच्चयः-बिलहणः ।

- आ.—येन ज्ञानवता हिमालयतरुच्छायासु विक्रीडितं यः स्नातो हयपक्षवातशिशिरैर्गंगाजलैः पावनैः ॥
 रेमे यस्तु तुरंगयूयजनिनैर्नानाविधैर्हृषितैः पायादः स तुरंगघोषतनयः श्रीशालिहोत्रो मुनिः ॥ १ ॥
 श्रीशालिहोत्रं जन्मघोषपुत्रं महामुनीन्द्रं प्रणिपत्य तस्मात् ॥
 श्रीमद्यशःश्रुतं चिकित्साविशारदं कल्हणमात्मतातम् ॥ २ ॥
 श्रीशालिहोत्रादिमुनिप्रणीतशास्त्रोदधेः संग्रहणं विधाय ॥ विचार्य्य वस्तूनि च बिलहणेन विरच्यते सारसमुच्चयोऽयम् ॥ ३ ॥
 प्राक्शास्त्रविज्ञानविमूढबुद्धिः संक्षेपविज्ञानपरो भिषग्यः ॥ अस्मत्कृते सारसमुच्चयेऽस्मिन्बुद्धिं करिष्यद्यबुधो बुधो वा ॥ ४ ॥
 च.—संकोचिता आहतपूर्णरथा प्रसार्यते सकुंचतीतिवाधा ॥ ३४ ॥
 इति श्रीबिलहणकृते सारसमुच्चये बाह्यविधिः समाप्तः ॥

४४९ सिद्धमन्त्रः प्रकाशसहितः । प्र०-बोपदेवः ।

- प्र. आ.—आरोग्यवैद्यानायाभ्यां नमः सत्त्वादिसप्रना ॥ मातापितृभ्यां दातृभ्यामायुःसुखदितार्हितम् ॥ १ ॥
 येनोच्चारितमात्रेण पुरः स्फुरति भेषजम् ॥ सोऽयं चिकित्सकप्रीत्यै सिद्धमन्त्रः प्रकाशते ॥ २ ॥
 प्रंपारंभे ग्रंथरुदभीष्टसिद्धये स्वेष्टदेवतामभिष्टौति.....
 मू. आ.—आयुर्वेदसुभांभोधिसारमारणिका गिरः ॥ सल्लासितौषधप्रामा जयंत्यमृतजन्मनः ॥ १ ॥
 प्र. च.—अनेकजन्माराधनेन संतुष्टार्त्तिसहराजान्नरसिंहमूर्तदेवात्सर्वतः ॥ सन्मानं लेभे
 धनेशाध्यापितो वेद पदौकाः पितृकर्तृकः ॥ सिद्धमन्त्रं विवृतवान्बोपदेवः सतां मुदे ॥
 इति श्रीबोपदेवविरचितः सिद्धमन्त्रप्रकाशः समाप्तः ॥

४५० अब्दरत्नम्-दुर्गासहायः ।

- आ.—गणाधिपं विघ्नहरं जनानां प्रणम्य पादांबुजसेवकानाम् ॥ विलोक्य सत्प्रोदितमब्दरत्नं दैवज्ञकण्ठाभरणं तनोमि ॥ १ ॥
 च.—उदारमतिरात्मधीर्विविधशास्त्रनिष्ठः प्रधीः सुधीभिरभिपूजितो विमलकीर्तिविद्योतितः ॥
 विलासरुदुवास सत्पुरि विलासनामेशितुः सतोऽस्य सुखदं सताममलमब्दरत्नं व्यधात् ॥ ८८ ॥
 इति श्रीदैवज्ञदुर्गासहायविरचिते अब्दरत्ने संज्ञाकृतिः समाप्ता ॥ संवत् १९१२ ॥

४५१ अमरभूषणम्-अमरसिंहः ।

- आ.—प्रणिपत्य महादेवं शारदां च गणेश्वरम् ॥ वक्ष्येऽहं ज्योतिषं शास्त्रं बालानां बुद्धिवर्द्धनम् ॥ १ ॥
 विलोक्य नानामुनिनां [सं]मतानि संशोधितं सारसुसंग्रहं च ॥ कृते [तं] द्वितार्यं द्विजबालकानामबोधिनां सत्प्रतिबोधनाय ॥ २ ॥
 शास्त्रे शूरश्च दाता च पृथ्वीपालनत्वरः ॥ अमरसिंहो महाराजः क्षत्राणां नायको महान् ॥ ३ ॥
 तन्नाम्ना च कृतो ग्रंथः पूर्वशास्त्रानुसारतः ॥ बालानां च विनोदाय बुद्धिवर्द्धनहेतवे ॥ ४ ॥
 अत्र अंगभूतकालो निरूप्यते ज्योतिःशास्त्रे ॥ तत्र पञ्चाङ्गप्रकरणं प्रथमं प्रारभ्यते ॥.....

४५२ अरिष्टनवनीतं सटीकम् । मू०-नवनीतरामः । टी०-श्रीधरः ।

- मू. आ.—श्रीरंगेशं नत्वा होराशास्त्राब्धुन्समालोच्य ॥ नवनीतनर्तनकविररिष्टनवनीतमाजन्हे ॥ १ ॥
 टी. आ.—अरिष्टनवनीतं यद्द्वोराशास्त्रात्समुद्धृतम् ॥ व्याख्या विरच्यते तस्य श्रीधराख्या मनोहरा ॥
 प्रथमं प्रबंधारंभे अभिमतदेवतां नमस्कृत्य प्रबंधसंज्ञां कर्तृसंज्ञां च प्रकाशयति ॥
 मू. च.—दिक्स्थानकालादिपृथग्बलानि रिष्टेशतद्वज्रकयोर्विमृश्य ॥ यस्याधिकं तद्वलमेव योज्यं समानतायामपरिष्टमेव ॥.....
 टी. च.—अत्रादिशब्देन चेष्टा नैसर्गिकी लुच्यते । अरिष्टेशः अरिष्टयोगेषु च यद्ग्रहोद्देशेनारिष्टमुक्तं सोरिष्टेशः तद्वज्रकारिष्टा-
 पवादयोगेषु यद्ग्रहोद्देशेनारिष्टनाश उच्यते सोरिष्टभंजकः । (य) सोरुभयोश्च स्थानदिकालचेष्टादिसंचितानि बलानि पृथग्-
 बलान्याह कापिष्ठलः । स्वोच्चसुहृत्स्वन्निकोणनवांशैः स्थानबलं स्वगृहोपगतैश्च । इत्यादिना संक्षेपेणोक्तानि । श्रीपतिस्तु-

स्पष्टमाह । जे[ते]योऽत्र प्रथमं हि जन्मसमय इत्यादिना । एवमुक्तप्रकारे बलानि विचार्य रिष्टेशग्रहस्य बलमादि
चेद्विष्टमस्तीति जानीयात् रिष्टपदग्रहस्यबलमधिकं चेदरिष्टं नास्तीति । उभयोर्बलसाम्येऽपरिष्टमस्त्येव ॥
इत्यरिष्टनवनीतव्याख्यानेऽरिष्टापवादो नाम षष्ठः परिच्छेदः ॥

४५३ अष्टैश्वर्यफलम् ।

आ.—अष्टैश्वर्यफलं वक्ष्ये सर्वशास्त्रसमुद्भूतम् ॥ अत्र यामाष्टकफलं भूभुजामपि सर्वदा ॥ १ ॥
च.—मंदः स्यात्तत्र पापक्षे योगे वा राहुमंदयोः ॥ तत्र श्रीगुरुदृष्टिश्चेद्विरक्तो वा यतिर्भवेत् ॥ ५ ॥
इत्यष्टैश्वर्यं भोजनभक्त्यादिकं सम्पूर्णम् ॥

४५४ आरवेटकचक्रम् ।

आ.—चक्रमाखेटकं वक्ष्ये मृगयासिद्धिदं नृणाम् ॥ पापारिष्टकरैर्योगैर्मृगयासिद्धिरुत्तमा ॥ १ ॥ .....

४५५ करणकण्ठीरवः-केशवः ।

आ.—कमलजकमलेश्वयोमकेशाकंवाणीगजवदनगुरूणामांघ्रियुग्मं प्रणम्य ॥
गणककर्षिकुलेन्दुः केशवः सत्प्रकारं सृजति करणमेतद्ब्रह्मसिद्धान्ततुल्यम् ॥ १ ॥
च.—अभूद्रद्वजमहर्षिवंशे विश्वावतंसे श्रुतिशास्त्रवेदी ॥ उदीच्यचारित्र्यपयप्रवर्त्ती जनार्दनो याज्ञिकचक्रवर्त्ती ॥ २९ ॥
अस्ति श्रियादित्य इति स्म तस्य सूनुः श्रियादित्य इति [इव] द्वितीयः ॥
त्रिस्कंधपारांगतरंगमल्लस्तदात्मजो राणिग इत्युदासे ॥ ३० ॥
जयादित्यस्तस्मादजनि गणकप्रेणितिलकः कनीयानस्यासीन्मतिरुचिरविः केशवकविः ॥
ततः कृष्णो ज्ञानी जलधिजलजंघालतपतीतटोत्तंसांवेनुस्त्रिनयनममीराजनगरम् ॥ ३१ ॥
श्रीकेशवेन कविना गणितार्णवांतर्विभ्रांतशिष्यकरुणातरुणार्जवेन ॥
चक्रेञ्जलिस्करदनस्यविकल्पकुंभीकंठीरवं रचयता करणं कृतिभ्यः ॥ ३२ ॥
अशंकं शिष्याणां विदधति विकल्पद्विपघटास्तटाक्षेपक्षोभैर्मतिसरसि तावत्कलुषताम् ॥
सं यावद्भूगोलग्रहगहनमूर्च्छं त्यतिरवः श्रवःपांयो न स्यान्मम करणकंठीरव[रवः] ॥ ३३ ॥
अभूद्रणकमंडलीमुखसरोजराजीविनीपतिर्जगति विश्रुतः श्रुतिविदां द्विजो राणिगः ॥
तदीयतनुजन्मना जलधिचुंबितापीपदप्रतेन करणे कृते भमुनिस्त्रेचराणां युतिः ॥ ३४ ॥
इति श्रीकेशवाचार्यविरचिते करणकंठीरवे नक्षत्रमुनिग्रहाणां युत्यधिकारो दशमः ॥ १० ॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

४५६ करणप्रकाशः-ब्रह्मदेवः ।

आ.—ब्रह्माप्युतत्रिनयनार्कशशांकभौमसौम्येज्यशुकशनिवागविपागणेशान् ॥
नत्वाहमार्यभटशास्त्रसमं करोमि श्रीब्रह्मदेवगणकः करणप्रकाशम् ॥ १ ॥

च.—आसीत्पार्थिववृन्दं बन्दितापदांभोजद्वयो मायुरः श्रीश्रीचन्द्रबुधो गुणैकवसतिः ख्यातो द्विजेन्द्रः क्षितौ ॥
नत्वा तस्य सुतोषिपंकजयुगं खड्गद्वन्द्वमणोर्वते स्पष्टाभिदं चकार करणं श्रीब्रह्मदेवः कृती ॥ ११० ॥
इति श्रीब्रह्मदैवज्ञगणकविरचिते करणप्रकाशे ग्रहयुद्धाधिकारो नवमः ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥

४५७ कालचक्रम्-वररुचिः ।

आ.—वन्देऽहं गोपिकानाथं भारतीं गणनायकम् ॥ पार्वत्यै कथितं पूर्वं कालचक्रं पिनाकिना ॥ १ ॥
तच्चक्रसारमुद्धृत्य लघुमार्गेण कथयते ॥ भूतैकविंशतिगिरियो ७ नवदिक् १० षोडशाब्दवयः ॥ ४२ ॥
सूर्यादीनां क्रमादायूराशीनां स्वामिनां वशात् । .....
नवमं दिनसंप्राप्तिर्गतिः सिंहावलोकने ॥
च.—संदेहमाप्नोति कन्याफलं मिथुनवत् तुला ॥ सर्वसंपत्करं लाभं मेदे[जे] शुक्रदशागमे ॥
इति श्रीकालचक्रं संपूर्णम् ॥

४५८ कुण्डलीकल्पतरुः-जागेश्वरः ।

आ.—श्रियं वक्रतुण्डं गुरुसूर्यमुख्यान्ग्रहान्पञ्चजं पञ्चनाभं सुरेशम् ॥
हृदाहं च नत्वा नराणां हिताय प्रकुर्वे फलं भावजं सुकितव्यक्तम् ॥ १ ॥
च.—गुंजरे गुरुतरे च सुदेशे नारदोपुरवासविलासी ॥ टागईश्वरपदं च यदीयं नाम तेन कृत एष निबन्धः ॥ २५ ॥
इति श्रीकुण्डलीकल्पतरौ द्वादशभाष्यज्ञानप्रकाशशाखा समाप्ता ॥

४५९ कृपापद्धतिः-देवकीनन्दनः ।

आ.—श्रियं गिरामेकनिदानभूतां निदानभूतामरवंदमानाम् ॥ सहस्रनिष्कल्मषपूर्णचन्द्रच्छाविं जगन्मातरमानतोऽस्मि ॥ १ ॥
नतोऽस्मि तेषां च पदारविदं न शक्यतेहो मनसापि ज्ञेयम् ॥ पयोनिधिर्गौरवसङ्गणानां विलंघितुं ख्याताधियां गुरुणाम् ॥ २ ॥
इति स्थिताः काश्चिदजीर्णयुक्तीः सुधीभ्य आलोकयितुं सुखाय ॥ अथामयाद्यागमसम्भतिस्त्यामहं कृपापद्धतिमातनोमि ॥ ३ ॥
च.—आसन्ने तुहिवाचलस्य कमठादौ सोमनाथातिके गोत्रे चांगिरसे बभूव सुरुतो लक्ष्मीधरो दैववित् ॥
जीवानन्द इति प्रथमधिगतः पुत्रो महादैववित्तस्याभूत्कणिराजभाषितमहाभाष्यादिवाचस्पतिः ॥ ११ ॥
तत्पुत्रस्त्वच्चरणकमलद्वन्द्वसंप्राप्तबोधः श्लाके षड्विंशतिगविधुमिते देवकीनन्दनोऽहम् ॥
चैत्रे मासे व्यरचयमिमां पद्धतीनां कृपाख्यां भोअम्बैतत्कृतिजसुकृतं पादयोस्तेऽर्पयेऽहम् ॥ १२ ॥
इति श्रीमन्महामहिमजीवानन्ददैवज्ञतनयदेवकीनन्दनदैवज्ञविरचितायां कृपापद्धताविष्टशोधनं समाप्तम् ॥

४६० केशवीपद्धतिः प्रौढमनोरमाटीकासमेता । मू०-केशवः । टी०-दिवाकरः ।

टी. आ.—आदित्यमज्ञानघनांधकारच्छिदं मुदं संततमादधानम् ॥ जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतुं श्रीभास्करं भास्वरूपमीडे ॥ १ ॥
विघ्नविघ्नमहं वन्दे विघ्नं विघ्नधाक्षितम् ॥ यस्य स्मरणतः साध्यां सिद्धिं प्राप्नोति सत्वरम् ॥ २ ॥
श्रीकेशवार्थवचनानि जयन्ति तानि निर्दूषणानि बहलार्थसुपुरितानि ॥
धन्यानि शिष्यजनबुद्धिविबुद्धिदानि स्वल्पाक्षराणि बुधतोषविधायकानि ॥ ३ ॥

- अपि स्फुरत्पण्डितमण्डिनेन प्रचंडपाण्डित्यमखंडि मेन ॥ ज्ञानाधिराजस्य गुरुं नृसिंहं प्रचंडचंडांशुमतिं तमीडे ॥ ४ ॥
 श्रीमच्छिवाख्यं गणितज्ञचक्रचूडामणिं सज्जनवृंदवन्द्यम् ॥
 विदुर्विदो यं धिषणेन तुर्यं तं नौमि नित्यं धिषणासिहेतोः ॥ ५ ॥
 श्रीकेशवार्थैर्गणनाम्निवृत्तबद्धोदिता जातकपद्धतिर्या ॥ तैरेव तस्या विवृतिः कृतास्ति परं न तत्रास्ति सुयुक्तिरुक्ता ॥ ६ ॥
 संप्रार्थितः शिष्यगणेन युक्तिः कार्यातिवर्धेति दिवाकरोऽहम् ॥
 सवासनां तद्विवृतिं करोमि यत्ते[यतो]जनो मे सकलोऽपि रंज्यः ॥ ७ ॥
 यद्यप्यशक्या विवृतिर्विधातुं मया जडेनामलकेशवोक्तेः ॥
 तथापि कुर्वे शिवपादपद्मप्रसादतः प्रौढमनोरमाख्याम् ॥ ८ ॥
 अथ श्रीकौशिकमुनिवरवंशोद्भवोऽपरपारावारतीरनिकटवर्तिर्नदीग्रामनिवासकण्डमृते[दमृते]श्वरसुन्दरचरणकमलयुगलभज-
 नावाप्तसमस्तविद्याः सकलागमाचार्यवर्यः सांवत्सराणि[णा]माचार्यः श्रीकमलाकरदैवज्ञानंदनः श्रीकेशवो ग्रहकौतुकादिग-
 णितस्कंधं प्रथमतो विधिवद्[द]वस्याप्याधुना संक्षिप्ताक्षरवृत्तैर्निबद्धां बह्व्यां सुलघुप्राक्रियां जातकपद्धतिं चिकीर्षुर्जन्मजन्मा-
 तराजितदुरितोत्पन्नप्रत्यूहव्यूहनिराग्नग्रंथसमाप्त्यर्थं समाप्तेऽपि ग्रन्थे तत्प्रचयगमनार्थं शिष्टाचारपरिपालनेन शिष्य-
 शिक्षार्थं च नमस्कारलक्षणं मंगलमाचरणग्रंथारंभं शार्दूलविक्रीडितपूर्वार्द्धेन प्रतिजानीते ॥
 मू. आ.—नृत्वा विघ्नपशारदाव्युत्तशिवब्रह्मार्कमुख्यग्रहान्कुर्वे जातकपद्धतिं — — — — —
 टी. च.—भास्वान् श्रीसूर्यः शिवो महारुः । शेषं स्पष्टम् ॥
 शाके गजांभोधिशरैर्दु १५४८तुल्ये सिद्धांतवित्प्रौढमनोरमाख्या ॥
 दिवाकरोक्ता श्चुधकेशवोक्तेर्वृत्तिः सयुक्तिः समगात्समाप्तिम् ॥
 इति श्रीसकलगणकचक्रचूडामणिश्रीकृष्णदैवज्ञसुतश्रीमन्मृसिहगणकस्य सुतेन संप्रदायप्रवर्तकाचार्यश्रीमत्पितृव्यशिर्वे-
 ज्योतिर्विल्लङ्घ्य(ब्ध)विद्येन दिवाकरेण विरचितायां श्रीमत्केशवसांवत्सरोक्तजातककर्मपद्धतेष्टीकायां सवासनायां प्रौढमनो-
 रमाभिधायान् ग्रंथसमाप्त्यलंकारः ॥

४६१ कौतुकलीलावती-रामचन्द्रः ।

- आ.—नृत्वा नारायणं रुद्रं गणेशं भारतीं गुरुम् ॥ सारोद्धारं प्रवक्ष्यामि ज्योतिषां क्षीरधरेव ॥ १ ॥
 च.—श्रीमालिङ्गातिविप्रेण विद्याधरसुतेन च ॥ व्यवहारनिबन्धोऽयं रामेणाकृत कौतुकम् ॥ १ ॥
 इति श्रीकौतुकलीलावत्यां भट्टरामचन्द्रेण कृतो निबन्धोऽयम् ॥ .....
 पक्वे फले तु बीजानि निराख्ये प्रस्फुटं फलम् ॥ .....
 इति श्रीकौतुकलीलावती समाप्ता ॥

४६२ क्रान्तिपातार्यात्रयं सविवरणम् । मू०-भास्करः । वि०-विश्वरूपः ।

- मू. आ.—विषुवत्क्रान्तिबलर्याः सम्पातः क्रान्तिपातः स्यात् ॥ तद्गणनाः सौरोक्ता व्यस्ता अयुतत्रयं कल्प इति ॥ २ ॥
 वि. आ.—गणेशं भारतीं नृत्वा रामं नारायणं गुरुम् ॥ भास्करोक्तक्रान्तिपातार्यात्रयं विवृणोम्यहम् ॥ १ ॥

अयोपोद्घातसंगत्या क्रांतिपातस्वरूपमुपगीत्याह ॥ विषुवत्क्रान्तिबलयोः प्रागुक्तयोः सञ्जातः संयोगाश्रितश्च [भू]
गोलप्रदेशविशेषः ॥ क्रान्तिविषुवद्वृत्तसम्पात इत्यत्र मध्याक्षरलोपात्क्रान्तिपातः ॥

वि. च.—मया निष्काशितं ह्येतन्मरीचिः—कृतात्पृथक् ॥ एकनाथनिरासार्यं गणकानन्दहेतुकम् ॥ १ ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमरङ्गनाथगणकात्मजनुनीश्वरापरनामकविश्वरूपगणकविरचितं क्रांतिपातार्थात्रयविवरणमेक-
नाथमुखभञ्जनं समाप्तिमगमत् ॥

४६३ गजयोगार्णवः ।

आ.—श्रीपार्वत्युवाच । देवदेव महादेव गजानामपि यो भवेत् ॥ यैर्योगैर्वेदं तं क्षिप्रं गजयोगार्णवाभिधम् ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच । शृणु देवि प्रवक्ष्यामि गुह्यानां गुह्यमुत्तमम् ॥ न प्रकाश्यं न देयं वा कदापि ज्ञानहेतवे ॥ २ ॥

गुरुपदिष्टमार्गेण वक्तव्यं योगजं फलम् ॥ तथापि न प्रकाश्यं तु हृदिस्थं फलते ध्रुवम् ॥ ३ ॥

मया दत्तं गणेशाय गणपेनाच्युताय वै ॥ विष्णुना ब्रह्मणे दत्तं ब्रह्मणा गुरवे मुदा ॥ ४ ॥

गुरुणा दिननाथाय दिनेशेन प्रकाशितम् ॥ ततः कदाचित्कालेन मागधो द्विजपुंगवः ॥ ५ ॥

चरिष्यति तपस्तीव्रं दिनेशाभिमुखं सदा ॥ ततः कदाचिद्भगवान्दिवसो विश्वमूर्तिधृक् ॥ ६ ॥

प्रसन्नोऽस्मि द्विजश्रेष्ठ तीव्रेण तपसा च ते ॥ दास्याम्यद्य मुनिश्रेष्ठ वरं तेऽद्य सुनिश्चितम् ॥ ७ ॥

तस्याग्रे कथयामास सविता योगजं फलम् ॥ यत्तच्छृणु महादेवि वदाम्ययं पशु (स्येव सु) निश्चितम् ॥ ८ ॥

श्रीसूर्य उवाच । शृणु विप्र महादेवादुपदेशं गणाधिपः ॥ प्रार्थ[प्राप]यं तं वदाम्यद्य भव सुस्थिरमानसः ॥ ९ ॥

जन्मलभे यदा कर्कं कर्कांशे कर्कणे रवौ ॥ तत्रैव यामिनीनाथे स गजाधिपतिर्भवेत् ॥ १० ॥

४६४ गणकमण्डनम्-नन्दिकेश्वरः ।

आ.—नत्वा दुर्गां गणेशं च श्रीमद्वेदांगरायजः ॥ नन्दिकेश्वरसंज्ञोऽहं वक्ष्ये गणकमण्डनम् ॥ १ ॥

च.—इति श्रीमद्वेदांगरायात्मजनन्दिकेश्वरविरचिते गणकमण्डने गृहाद्यारंभः प्रवेशांतः सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

४६५ गणिततत्त्वचिन्तामणिः-दिवाकरः

आ.—अथ विप्रविधाताय ग्रन्थकृन्निजगुरुप्रणामपूर्वकं मङ्गलमाचरति ॥

श्रीमच्छिवाख्यमिति स्पष्टम् । चिकीर्षितं प्रतिजानीते श्रीकेशवेति.....

च.—दिवाकराराधनलब्धबुद्धिर्दिवाकराख्यो नरसिंहसूनुः ॥ रम्यं निजोक्तेर्गणितस्य तत्त्वचिन्तामणिं

यन्मयात्र समकारि कुत्रचित्त्वेकदेशिभर्ता[मत]स्त्वं वरम् ॥ तच्छिवस्य सुगुरोर्दयाभरालोकनप्रभवैवैभवं किल ॥

यो योऽदुपयुतोर्दितो भवति भं सैकं यमाभ्यां हतं मासः स्याच्छशिहीनितोऽग्निविद्धतो वारो भवेत्तद्वलात् ॥

पक्षः स—तिर्युतिः शशिगुणैः ३१ रेयो हताकाधियुक्शाकः सर्वयुतिर्यदा नृपशते रामैर्विहीना १५९७ तदा ३ ॥

सिद्धान्तसिद्धान्तविदग्रगण्यो दिवाकरो ग्रंथमिमं लिलेख ॥ यः शास्त्रमन्त्राय पतिर्द्विजेन्द्रो मन्यामहे विद्वद्विदां वरं तम् ॥

आक्रान्ता ननु बटुना जगत्प्रथियं निर्वीर्यो मणिशकलेन जायतेभिः[भिः] ॥

अर्चातः कलशभुवा सवाडवोऽब्धिर्दुर्ज्ञाना खलु विदुषां जनेन शक्तिः ॥
इति श्रीदिवाकरविरचितो गणिततत्त्वचिंतामणिः समाप्तः ॥

४६६ गणितलता-वल्लभः ।

- आ.—शंकर ईश निशम्य वचः पुरुहूतमुखैः कथितं जगदीश्वर सिंधुरतुण्डजनुःपरिसूचकर्मिदुःकरोज्ज्वलादिव्यकलेवर ॥
तेभ्यश्चामा मुदितो हरितो व्यतरोर्वसनानि निजानि दिगंबर देहि कवित्वविशेषचमत्कृतिमेकरदाश्रयणस्य विपद्हर ॥ १ ॥
निखिलगणितविद्याप्रभुं विभाकरं प्रणमामि ॥ तदनुवराहोदितवचःप्रसूहमेव भजामि ॥ २ ॥
ज्योतिर्विद्यायाम् ब्रह्मगुप्तदेवो जयतु ॥ द्विजवरसकुलललामभास्करोऽपि भास्करगुणः ॥ ३ ॥
तेषां वचनैश्चोदितबुद्धेर्गणिते विलसितमेव विशुद्धे ॥ भवत्पुत्रतामेव मनीषा(शा)स्त्राभ्यासे यदप्यनीशा ॥ ४ ॥
श्रीवालाभिधदीक्षितैर्निजयशःशुक्लीकृताशांतरैर्भूदेवोपकर्तृगितैश्च गुरुभिः पाटीविधौ दीक्षितः ॥
अंबाशंकरदीक्षितात्मजपटुः श्रीवल्लभो गुर्जरः पृथ्वीनिर्जर ईशदत्तधिषणो ग्रंथप्रबंधोद्यतः ॥ ५ ॥
विकसितरुचिशास्त्रकंजवृंदोत्कटमकरंदविमत्तचित्तवृत्तेः ॥
रासिकजनमधुव्रतस्य प्रीत्यै गणितलता भवतात्सुपुष्पिताया ॥ ६ ॥
च.—इति गणितलतायां विपुलरसयां श्रीवल्लभगणकेन वरैः कलवृत्तदलाढ्यैः पंचसुकुसुमैः संयुक्तं मधुगंधधरैः ॥
मुनिस्वैदुःसमानैः सुललितगनै रचिततयां वृत्तै रम्यं प्रकीर्णसंज्ञकं पंचमसंख्यं स्वबकमिदं सुजनैर्गम्यम् ॥ १०७ ॥
इति प्रकीर्णस्वबकः पंचमः ॥ ५ ॥
इति गणितलतेयं सप्तरामेषुवृत्तै रसभुजसुमनोभिः संयुता पंचगुणैः ॥
मुदितहृदय एनामभ्यसेन्मानुषो यो दिशतु बहुलभव्यं तस्य गौरीगिरीशः ॥ ५३७ ॥
इति श्रीवल्लभगणककृता गणितलता समाप्ता ॥

४६७ गार्गीय(बृहद्गार्गीय)संहिता ।

- आ.—जगद्विधात्रे तमसां निहन्त्रे गोप्ते प्रजानां फलसंप्रदात्रे ॥ गन्त्रे क्षणं स्रोतसि भावकर्त्रे तस्मै नमो धीविधये सवित्रे ॥ १ ॥
अथातः संवत्सरनिर्देशं व्याख्यास्यामः । तदा सस्यमनारोग्यमनावृष्टिं च निर्दिशेत् ॥ .....
बृहद्गर्गकृते ज्योतिषे मयूरचित्रके .....
अथ नक्षत्रारिष्टाध्यायं व्याख्यास्यामः .....
च.—भरण्यां दुःखमाप्नोति सुदारुणमिति ॥ २३ ॥
इति बृहद्गार्गीयसंहितायां ज्योतिःशास्त्रे मयूरचित्रके नक्षत्रारिष्टकनामाध्यायः ॥ ६६ ॥
बृहद्गर्गेण कृता चेयं गार्गीयसंहिता संपूर्णा मया लिखिता ॥ संवत् १९१२ ॥

४६८ गौतमजातकं सटीकम् । टी०-लक्ष्मीपतिः ।

- टी. आ.—गणपदिनपषावर्तीर्ष[र]मेशप्रकृतिगुरुनतिभक्तितः प्रणम्य ॥
लिखति मतिमतां सुखाय कश्चिन्मुनिवचनैर्मुनिगौतमोक्तभाष्यम् ॥

अथ परमकारुणिको मुनिर्गौतमः शिष्टाचारं परिपालयन् जगदादिकारणं प्रणमन् ग्रंथस्य समूलकत्वमभिव्यञ्जयञ्-
शिष्यप्रशिष्याञ्शिक्षयन्प्रत्यह्व्यहनिर्मूलनपूर्वकग्रंथपरिसमाप्तिमभिलषन्मंगलमाचरति ॥

मू. आ.—क्षुब्धप्रकृतिपुरुषाभ्यामिति ॥.....

टी. च.—एवमित्यनेन ग्रन्थोपसंहार इति ॥ ३१ ॥

गौतमोदितसूक्तस्य टिप्पणं यन्मया कृतम् ॥ योग्यायोग्यं विचार्यैतच्छोधनीयं विचक्षणैः ॥ १ ॥

इति मुनिर्गौतमसूक्तपद्यटीका गुरुपदसत्कृपया यथाकथंचित् ॥

गुरुमुखसुश्रुततत्त्वसारमध्वामनसि निधाय विनिर्मिता किलेयम् ॥ २ ॥

वृत्त्या शंभुवलीवर्दो जात्या ब्राह्मणपुङ्गवः ॥ नाम्ना लक्ष्मीपतिः ख्यातश्रीकेयं तेन निर्मिता ॥ ३ ॥

इति लक्ष्मीपतिशर्मणा कृतेयं सुजनसुखाय च गौतमभ्रसादात् ॥

उपहासाय च दुर्जनस्य भूयात्फलकथनाय विचारसारधीनाम् ॥ ४ ॥

इति गौतमवाक्यार्थानुमानायोपलब्धिदाम् ॥ काशीवासी द्विजः कश्चिदकरोच्छ्रुभुष्टये ॥ ५ ॥

गौतमस्य कृपादृष्ट्या विधेशप्रीतये मया ॥ लिखितेयं क्रीडनाय बालानां धीमतां मुदे ॥ ६ ॥

४६९ ग्रहकल्पतरोष्टीका-रघुनाथः ।

आ.—श्रीगणेशं नमस्कृत्य देवैर्देवैर्दत्तं पदम् [सदा] ॥ ग्रहकल्पतरोर्व्याख्या रघुनाथेन रच्यते ॥ नत्वेति.....

च.—ब्रह्मणो गणनया जातः पर्वशोभिः ॥ इति कल्पतरोष्टीका समाप्ता ॥

४७० ग्रहकौस्तुभः-मापिदासः ।

आ.—विभुर्जयति सद्गुणः स्फुरदधिज्यचापेषुभिः प्रभन्नखलपद्मतिर्निगमपद्मतिः सद्भितः ॥

गुरुर्गुरुमतानुगः सकलसाध्यसिद्धिप्रदः क्षमीकृतसमागणो रघुपतिर्निबन्धोऽप्ययम् ॥ १ ॥

अन्यत्र कर्माधिकतां बहुत्वं प्रत्यक्षवाचां च विलोक्य सारम् ॥ श्रीमापिदासो ग्रहकौस्तुभाख्यं सौरानुसारं करणं करोति ॥ २ ॥

च.—इत्थं मया विबुधरामगुरोः प्रसादात्सिद्धांततत्त्वमनुकीर्तितमब्धिरूपम् ॥

निर्मथ्य दर्शितमनेन परावरेणो तुष्टो विभुर्भवतु शिष्यसुखद्विवृद्धयै ॥ ११ ॥

कंठे विलब्धं नितरां मुदितस्वभावस्त्वाद्यान्तविद्विदिषुः समयावबुद्धः ॥

प्रौढेल्प[प्रौढेड्य]बुद्धिविबुधेशसदोगतः सन्निभ्राजतां हरिरिव ग्रहकौस्तुभेन ॥ १२ ॥

योऽभूहर्जरदेशजो गणितविज्ञापीतनूर्जोऽशुमानौदीच्यः सुसहस्रवंशतिलकः शांडिल्यगोत्रो द्विजः ॥

नाम्नापि प्रथितः प्रयाग इति तत्सूनुः स रामाप्तधीश्चक्रे च ग्रहकौस्तुभं बुधमुदे श्रीमापिदासः कृती ॥ १३ ॥

इति श्रीसूर्यसिद्धान्ततुल्ये श्रीग्रहकौस्तुभे मापिदासरुतौ पातसाधनम् ॥

४७१ चन्द्रप्रदीपिका ।

आ.—अधिन्यादि लिखेद्द्वि[द्व]क्षं सव्यापसव्यमेव च ॥ साभिजित्सहितं लेख्यं यात्राचन्द्रप्रदीपनिम् ॥ १ ॥

च.—भंगो मृत्युविनाशाय जायते नात्र संशयः ॥ १६ ॥ इति चन्द्रप्रदीपिका ॥

४७२ चन्द्रोन्मीलनम् ।

आ.—दितितनयक्षतविहिताकृतैवाहिन्या मृगैर्द्रवाहिन्याः ॥ सकलचराचरशिरसि स्फुरितपरागं पदं नौमि ॥ १ ॥
 करबदरसदृशमखिलं भुवनतलं यत्प्रसादतः कवयः ॥ हंसारूढां वीणावादनशीलां नमामि तां वाणीम् ॥ २ ॥
 पापाणान्निःसृताः सर्वे हिरण्याद्या यथाक्रमम् ॥ तथा हि सर्वशास्त्राणां सारभूतं मयोदितम् ॥ ३ ॥
 अतीतानागतं चैव वर्तमानं शुभाशुभम् ॥ लाभो हानिर्जयो युद्धे अपमृत्युर्वनागमः ॥ ४ ॥
 मनोमध्ये च या चिन्ता मुष्टिभेदोप्यनेकधा ॥ लूका च द्रव्यशब्दं च ग्रामनाम च तत्स्करः ॥ ५ ॥
 दिशो भेदश्च ज्ञातव्यं सकलं निश्चलानि च ॥ गमनागमनं चैव यादृशं यस्य कर्म च ॥ ६ ॥
 आतुरे व्याधिरूपं च गर्भश्च प्रसवः स्त्रियाः ॥ मृगयां कुरुते यत्र आस्वादो भोजने तथा ॥ ७ ॥
 कोटभंगश्च दुर्भिक्षं प्रावृट्च जलदागमः ॥ छत्रभंगो नरैर्द्राणां राष्ट्रभंगस्य लक्षणम् ॥ ८ ॥
 वापीकूपजलोद्देशमुद्यानं मठमंदिरम् ॥ त्रिशतं पष्टिसंयुक्तं चार्थकाण्डस्य निश्चितम् ॥ ९ ॥
 गजादिसुर्वजीवेषु वाणिज्ये क्रयविक्रयम् ॥ परोक्षे मंत्रभूषाणां पत्रलेख्यं समुद्रितम् ॥ १० ॥
 पारधीरुमते यत्र जीवमृत्युमुपेक्षया ॥ नृपस्य संधियुक्तस्योद्वाहो नष्टं च जातकम् ॥ ११ ॥
 भूमिभागश्च ज्ञातव्यं सफलं निष्फलं च यत् ॥ मंत्रिभावो यथा राज्ञः स्त्रीपुरुषनपुंसकम् ॥ १२ ॥
 अन्यजन्मनि या योनिः स्वर्गपातालमेव च ॥ मृतः स गच्छते यत्र मुक्तिः स्वर्नरकाभिधाः ॥ १३ ॥
 अन्यत्र त्रिषु लोकेषु वर्तते सुरदानवाः ॥ उद्धृतं तन्मया ज्ञानं ज्ञातव्यं च चराचरम् ॥ १४ ॥
 समुद्रस्थं यथा रत्नं पुष्पमध्ये यथा मधु ॥ तथा हि सर्वशास्त्राणां सारभूतं मयोदितम् ॥ १५ ॥
 दृष्ट्वा चक्राण्यनेकानि कोटिभेदशतानि च ॥ तेन दृष्टेन मार्गेण चन्द्रोन्मीलनभाषितम् ॥ १६ ॥
 इति चन्द्रोन्मीलने मूलतत्त्वसंबन्धं प्रकरणम् ॥ १ ॥
 अत उर्ध्वं प्रवक्ष्यामि वर्गवर्णं यथाविधि ॥ एकैकस्य यथा भेदं कथयामि न संशयः ॥ २ ॥
 उत्तरं चाधरं चैव — — — — —

च.—इति श्रीचन्द्रोन्मीलनाख्यग्रंथः समाप्तः ॥ संवत् १९०७ ॥

४७३ चन्द्रोन्मीलनदीपिका प्रभाषास्त्री ।

आ.—शङ्करजगदंबिकयोरंके पङ्क्तौ — — — न खेलन्तम् ॥ लम्बोदरमवलम्बे यं न वेद तत्त्वतो वेदः ॥ १ ॥
 हेतवे जगतामेव संसारार्णवसेतवे ॥ प्रभवे सर्वविद्यानां शंभवे गुरवे नमः ॥ २ ॥
 अमरीकबरीभारभ्रमरीमुखरीकृतम् ॥ दूरीकरोतु दुरितं गौरीचरणपङ्कजम् ॥ ३ ॥
 श्रीचन्द्रोन्मीलनव्याख्या प्रभाष्या भासते यदि ॥ इति संख्यावतां संख्या कुत्र कुत्र न जायते ॥ ४ ॥
 संपूर्णावप्युपोद्घाताध्यायौ स्पष्टत्वात् व्याख्यातौ ॥
 इदानीमुत्तराधरसंज्ञां ब्रूयति प्रथमेति ॥ प्रथमवर्गा क्षरास्तृतीयवर्गाक्षरा उत्तराक्षराः ते केअएकचटतपयशाः ॥ प्रथमो वर्गः ॥
 च.—इति चन्द्रोन्मीलनदीपिकायां व्याख्यादिषु जलनिर्णयः ॥ सप्तविंशतिः पटलः ॥ २७ ॥

४७४ चन्द्रोन्मीलनदीपिकाया उदाहरणम् ।

आ.—इदानीमुत्तरसंज्ञां वक्ष्ये प्रथमेति । प्रथमवर्गे तृतीयवर्गाक्षरयोगेति । ते के । एकचटतर्पयशाः । प्रथमवर्गाः इउगजड-
दबलसा ॥ तृतीयवर्गाः । एते परस्परयुक्ता यत्र दृश्यन्ते त एवोत्तराख्याः । इदानीं अधराः कथ्यन्ते ॥ .....
च.—इति श्रीचन्द्रोन्मीलनदीपिकाया उदाहरणं सम्पूर्णम् ॥

४७५ चूडामणिसारः-लक्ष्मणभट्टः ।

आ.—नमस्कृत्य परं देवं ज्ञानमूर्तिं सनातनम् ॥ अव्यक्तं सत्त्वं सूक्ष्मं व्योमव्यापिनमीश्वरम् ॥ १ ॥
पुरा प्रोक्तमिदं ज्ञानमनेनाव्यक्तमूर्तिना ॥ चूडामणिश्च नामेदं सर्वप्रत्ययकारकम् ॥ २ ॥
तस्यार्थसुखबोधाय संक्षेपात्सारमुद्धृतम् ॥ नानाचूडामणोः सारं भट्टलक्ष्मणनिर्मितम् ॥ ३ ॥
बहुभिर्ग्रन्थभेदैश्च ज्योतिर्ज्ञानैः स्वरोदयैः ॥ शारीरैः शाकुनैर्ज्ञानैः प्रोक्तं ज्ञानमनेकधा ॥ ४ ॥
सर्वेषामेव ज्ञानानामुत्तमं सर्वमूर्द्धनि ॥ स्थितं चूडामणोः सारं नृपादीनां सुखप्रदम् ॥ ५ ॥
ज्ञानदीपकमादाय वर्ति कृत्वा सदाक्षरैः ॥ स्वरत्नेहेन संयोज्य ज्वालेद्युत्तराधरैः ॥ ६ ॥
एनं दीपकमादाय त्रैलोक्यं दृश्यते स्फुटम् ॥ प्रवक्ष्यामि विधानेन व्यापारं भुवनत्रये ॥ ७ ॥
च.—अधरैश्च भवेद्भानिः शिवाकाले विशेषतः ॥
इति श्रीचूडामणिसारे सटिप्पणीके भट्टलक्ष्मणविरचिते वर्णधर्मप्रकरणं समाप्तम् ॥

४७६ जातककामधेनुः ।

आ.—त्रिभुवनजननं त्रिलोकदीपं त्रिभुवनपालनतत्परं दिनैशम् ॥
तनुसुखभवनाधिपाश्रितोत्थं निखिलगृहेषु फलं मियः प्रवक्ष्ये ॥ १ ॥
च.—सुभोजनो जीवधनाम्बरान्वितो नरः स्ववंशस्य सुधर्मतरुः ॥ १२ ॥
इति जातककामधेनौ लग्नादिमान्त्यभास्वस्थितद्वादशभावेशफलनिरूपणाध्यायः ॥ १ ॥ संवत् १९१२ ॥

४७७ जातकचन्द्रिका-व्येङ्कटेशः ।

आ.—सिद्धान्तमौपनिषदं शुद्धांतं परमेष्ठिनः ॥ शोणाधरं महः किचिद्दीणाधरमुपास्महे ॥ १ ॥
फलानि नक्षत्रदशाप्रकारेण विवृण्महे ॥ [दशा] विशोत्तरी चात्र ज्ञेया न[ना]ष्टोत्तरी मता ॥ २ ॥
वयं पाराशरीहोरोमनुसृत्य यथामति ॥ उड्दायप्रदीपाख्यं कू[कु]र्मो देवविदां मुदे ॥ ३ ॥
च.—यज्ञनारायणेत्याख्या यायजूकतनूद्वा ॥ श्रीव्येकटेशेन कृता शुभा जातकचन्द्रिका ॥ ७६ ॥
इति श्रीकेरलशास्त्रे पाराशरीमतानुसारेण जातकचन्द्रिका समाप्ता ॥

४७८ जातकपद्धतिः-दिवाकरः ।

आ.—श्रीमन्निष्ठवाख्यं गणितज्ञज्ञकचूडामणिं सज्जनवृन्दवन्द्यम् ॥
 विदुर्विदो यं धिषणेन तुल्यं तं नौमि नित्यं धिषणासिद्धेतिः ॥ १ ॥
 श्रीकेशवश्रीपतिसुन्दरीदिप्रणीततन्त्रादधिगम्य सारम् ॥
 प्रकाशयते सुज्ञदिवाकरेण पद्यांशुभिर्जातकमार्गपटनम् [पाटी] ॥ २ ॥
 च.—१०४ इति दिवाकरकृता जातकपद्धतिः ॥ संवत् १९१२ ॥

४७९ जातकपद्धतिकल्पवल्ली-विठ्ठलः ।

आ.—गौरीं च गौरीपतिमादरेण गौरीसुतं च प्रणिधाय चित्ते ॥ तोषायं होराविदुषां तनोति श्रीविठ्ठलः पद्धतिकल्पवल्लीम् ॥ १ ॥
 च.—रुष्णाग्निगोत्रे सुतरां पवित्रे पवित्रशर्माजनि ब्रूवशर्मा ॥ तत्सूनुना विठ्ठलदीक्षितेन चक्रे लघुः पद्धतिकल्पवल्ली ॥ १२ ॥
 होरापथे द्यौरिकापायवृन्दश्रमच्छिदे विठ्ठलोपितायाम् ॥ समुल्लसत्पद्धतिकल्पवल्ली दशद्यमेतत्कुसुमं समामम् ॥ ५ ॥
 वृत्तसंख्यां ६४ इति श्री० ॥ संवत् १९१२ ॥

४८० जातकपारिजातः-वैद्यनाथः ।

आ.—अथाष्टकवर्गः
 चक्रं विलिख्य सह लग्नदिवाकराद्यैः सूर्यादिलग्नभवनात[च]वियच्चराणाम् ॥
 वाक्याष्टकोपगतवर्णवियोजिताश्चेद्भिन्नाष्टवर्गजनिताखिलविदविष्णु ॥ १ ॥
 श्रीवैद्यनाथकृतजातक[पारिजात]पाराशरादिफलसाररसोपयाते ॥
 प्रस्तारभिन्नसमुदायकविदुशीलः संकीर्तितस्तु सकलद्युचरप्रसादात् ॥ ७१ ॥
 इति दशमोऽध्यायः ॥ अथ कालचक्रगतिः ॥
 प्रणम्य परमानन्दं शिवं परमकारणम् ॥ खेचरे चक्रमध्यस्थं चतुःपष्टिकलात्मकम् ॥ १ ॥
 तं दृष्ट्वा देवदेवेशमीश्वरं सर्वमंगलम् ॥ कालचक्रगतिं सर्वां विस्तराद्ब्रू मे प्रभो ॥ २ ॥
 ईश्वर उवाच ॥ .....
 च.—इति पाकेष्वखिलेषु चितयेत् ॥ १११ ॥ इति श्रीजातकपारिजाते कालचक्राध्यायः ॥

४८१ जातकसारदीपः-नृहरिः ।

आ.—यद्वासा खलु नैशमंधतमसं विध्वंसमेति क्षणाच्चन्द्रादीनि तथाम्बुगोलकमयान्पृक्षाणि दीव्यन्ति च ॥
 यो विधोद्भवसंस्थितिप्रलयकृतत्वं परं योगिनां द्वाग्वाचं प्रकटीकरोतु भगवांस्त्रैलोक्यदीपो रविः ॥ १ ॥
 प्रोक्तानि होरागणितानि पूर्वैर्वसिष्ठगर्गात्रिपराशराद्यैः ॥ बराहल्लघुप्रमुखैश्च तेषु फलक्रमो नैव कृतो हि यस्मात् ॥ २ ॥
 सारावली जातकशास्त्रतोऽपि होराप्रदापादपि जन्मदीपात् ॥ आदाय सारं यवनादिशास्त्रात्फलक्रमार्थं खलु जन्मपण्याः ॥ ३ ॥
 निजजा[ता]तपदारविन्दयुग्मं स्वमनोनीरजपञ्जरे निधाय ॥ लिखनक्रमसंयुतं प्रवक्ष्ये नृहरिर्जातकसारदीपमस्मात् ॥ ४ ॥
 च.—जातकदीपिकायां — — — — दावुरानयलो — — — —

४८२ जातकादेशः-दामोदरः ।

भा.—तं दुर्दं हृदये स्वीये भावयामि पुनः पुनः ॥ भक्त्या पश्यन्ति कार्यादौ प्रसन्नमुखपंकजम् ॥ १ ॥
 प्रश्नकालधरागोलोत्पातानां च स्वरस्य च ॥ मुहूर्तानां तथादेशमुक्ता वक्ष्येऽथ जातकम् ॥ २ ॥
 च.—आदेशोऽयं जातकस्य यथाबुद्धिं प्रकाशितः ॥ दुर्दिराजप्रसादेन श्रीमद्भास्करतुष्टये ॥ ५० ॥
 इति श्रीदैवज्ञदामोदरकृतजातकादेशे स्त्रीजातकाधिकारोऽष्टाविंशः ॥ समाप्तोऽयं जातकादेशः ॥

४८३ जैमिनीयसूत्राणि ।

भा.—उपदेशं व्याख्यास्यामः । अभि पश्यन्पुत्राणि पार्थमे च । तन्निष्ठाश्च तद्वत् .....
 च.—बुधकेतुराषी [केतू रवि] शुभचंद्राभ्यां स्वलग्ननाथश्च ॥ .....
 इति जैमिनीये उपदेशसूत्रे वियोनिभेदो नाम चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थपादः ॥ समाप्तोऽध्यायोऽयम् ॥

४८४ जैमिनीयसूत्राणां टीका-कृष्णानन्दसरस्वती ।

भा.—भूमानं पुरुषार्थसारमखिलाधारं प्रकाशं परं सीमानं भवसागरस्य सकलानंदामृताभोनिधिम् ॥
 सन्मानं सततं प्रमाणपदवीदूरं विदूरं हृदि स्वात्मानं श्रुतिशेखरैकहृदयं स्फूर्तिस्वरूपं श्रये ॥ १ ॥
 भावयामो हृदि श्रीमद्गोपालानंददेशिकम् ॥ श्रीमत्स्वयंप्रकाशार्यान् श्रीश्रीधरगुरुनपि ॥ २ ॥
 सम्यग्ग्यंजयितुं समस्तजगतां कर्मानुरूपं फलं संपूर्णानि विचित्रभावनिचयैर्नानाविधैर्व्याचिनोत् ॥
 सूत्राणि स्फुरिताखिलविहृदयाकृतानि योऽसौ मुनिः सोऽयं नः पुरतः सदा विजयतां साम्नां खर्निर्जैमिनिः ॥ ३ ॥
 कैलासाधिपतिं बटुं ननु महादेवाभिधं मोदयन्नाचार्यो द्रमिलो नवः श्रुतिपुरीनेता यतिर्बालकः ॥
 स्कंधे जातकनाम्नि जैमिनिमुनींद्रेणाहते सर्वतः कृष्णानन्दसरस्वती वितनुते भावस्य संशोधनम् ॥ ४ ॥
 उपदेशमित्यादि जैमिनीयसूत्रनिकरमयं जातकं तस्याल्पग्रंथा विवृतिरारभ्यते ॥
 च.—सर्वमपि विचारणीयमिति दिक् ॥ इत्युपदेशसूत्रे जैमिनीये तृतीयपादविवृतिः ॥ संवत् १८१२ ॥

४८५ जैमिनीयसूत्राणां टीका-ज्येष्ठदेशः ।

भा.—विष्णोः पादपयोर्वहं प्रतिदिनं प्रक्षालयन्ती पुनः खेलन्ती हरमूर्धि पातकपराण्यूर्ध्वयन्ती वृगान् ॥
 कालिका सह संगता किल चतुर्वगान्दिशन्ती भृशं भूयाद्भूधरभूषणं भुवनभूर्भवाय वो भीष्मसूः ॥ १ ॥
 अभ्यस्तशास्त्रजाला यशोविशाला विधूतकलिकालाः ॥ व्यातश्रीशिवचरणा वोमैय्याख्या जयन्ति पितृचरणाः ॥ २ ॥
 श्रीमद्भगवद्गीतायां विजयवर्तनयो ज्यैतिषाभोधिपारावारीणो दाक्षिणात्यो निखिलबलमहीपालकप्रेमभावः ॥
 मत्वा सोमेश्वराख्यांघ्रियुगसरसिजे जातके जैमिनीये व्याख्यां कुर्वेऽर्थरम्यां विशादसुवचनेव्येकदेशाभिधानः ॥ ३ ॥
 उपदेशमित्यादि जैमिनीयसूत्रनिकरमयं जातकं तस्याल्पग्रंथा विवृतिरारभ्यते ।
 उपदेशं व्याख्यास्यामः । उपदिश्यत इत्युपदेशो रहस्यार्थः ।
 च.—इति श्रीव्येकदेशविरचितायां जैमिनीयसूत्रव्याख्यायां द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥

४८६ ज्योतिःसारः-कीर्तिकरः ।

आ.—यस्मिन्मभ्युदितेऽभ्युदेति भुवनं यत्रास्तभाजि व्रजत्यस्तं ध्वस्तसमस्तदुस्तरतमस्तोमाग्निपूरोदरे ॥
 यद्दोषागमने तनोति सदृशामाशु प्रसन्नां दृशं ज्योतिर्भातिहरं हरेस्तदमलं भूयात्सतां भूतये ॥ १ ॥
 अनेकतंत्रसिद्धांतनिर्मातासक्तचेतसाम् ॥ ज्योतिर्विदां मुदेऽस्माभिः क्रियते सारसागरः ॥ २ ॥
 मांडव्यगर्गादिमुनिप्रणीतं ग्रंथार्थतत्त्वं विदुषां वचांसि ॥ आचिन्वतो लल्लवराहभोजादीनां न मे चापलमस्ति तत्र ॥ ३ ॥.....

४८७ ज्योतिःसारसंग्रहः ।

आ.—नत्वा श्रीकृष्णचंद्रं नवघनरुचिरं श्यामलं वेणुहस्तं देवीं लक्ष्मीं तथा श्रीं करधृतकमलां शंकरं लोकपूज्यम् ॥
 वार्णीं सूर्यं सुरेशं गणपतिसहितं श्रीगुरुं ज्ञानमूर्तिं कुर्वे ज्योतिर्विदां वै सकलशुभकरं [रीं] संहितां ज्योतिषस्य ॥ १ ॥
 त्रिकालज्ञानसंदर्शी श्रीभृगुर्ऋषिसत्तमः ॥ शृङ्गाय वै स्वपुत्रस्य कथयामास यां पुरा ॥ २ ॥
 तां दृष्ट्वा विस्तरां श्रेष्ठां संहितां भृगुभाषिताम् ॥ तस्याः सारं समादाय क्रियते ग्रंथसंग्रहः ॥ ३ ॥
 प्रकाशाः पंच विज्ञेयाः संहिताया मनोहराः ॥ मुहूर्तजातकौ चैव ताजकप्रश्नमिश्रकाः ॥ ४ ॥ .....

४८८ ज्योतिःसारसिद्धान्तः-मथुरानाथः ।

आ.—सिद्धारुणभालं कालं विघ्नस्य शर्मगणपालम् ॥ मोदकपूरितवदनं सत्सुखसदनं नमस्यामः ॥ १ ॥
 कर्मण्युत्तरभयान्युदयाद्यस्य क्षितौ प्रवर्तन्ते ॥ लोकानामयमात्मा त्रयीतनुः श्रीरविर्जयति ॥ २ ॥
 जय जय भारति भव्ये विचित्रवेपे विभूषिताशेषे ॥ कविजनधनविभूषे अतिशयितानंदमंजुषे ॥ ३ ॥
 जयति, श्रीगुरुचरणं मादृशजडवर्गजीवनं शरणम् ॥ हरणं स्वदृढयतमसां करणं सज्ज्ञानसंपत्तेः ॥ ४ ॥
 सदृहदृढदयसरोजं विकाशयति स्वपुष्टतरसुकैः ॥ परिपूरितजगदाशा जयंतु जीवंतु मित्राणि ॥ ५ ॥
 कथमहमेकरसनया सज्जनगणगौणवर्णनं कुर्याम् ॥ श्रीव्यासो वाल्मीकिः क्षमो गणेशोऽयं वा शेषः ॥ ६ ॥
 अतिविचित्रशक्तिभाजः सन्तो सन्तोषमुख्यस्य गुणव्रतः ॥ परगुणदोषारोपे पटवः कटवः क्षमान्विताः संतु ॥ ७ ॥
 किमिह विशेषबहूक्त्या नामं नामं तृ[क्ष]णादथ ब्रह्म ॥ मालवमथुरानाथस्तनोति वसुधाभ्रमीमांसाम् ॥ ८ ॥
 तत्र यथारुचिपद्यैर्द्वैः स्वापेक्ष्यविवृतिसंयुक्तैः ॥ कालिता कालकलेयं व्योमपदादर्शचित्राढ्या ॥ ९ ॥
 अथ ग्रंथारंभे परिभाषा ॥
 विभागाहं न यच्छिङ्गं दृश्यं तद्विदुरुच्यते ॥ तदेकतो विभागाहं रेखा स्यात्सा द्विधा मता ॥ १ ॥

च.—इति निगदितं मानं सर्वं निरीक्ष्य पुरातनं गणितकुशलैर्न्यस्तं शास्त्रे विभिक्षमतानुगैः ॥
 तदिह सकलं बुद्ध्वा शास्त्रात्स्वकादपि भो बुधा जनयत मनो हर्षं किं चान्तरं च विविध्यताम् ॥ १०८ ॥
 अति हि कठिनं ज्योतिःशास्त्रं ततो विषयो ह्ययं किमिह सुतरां बोध्यं शोध्यं मनुष्यचतुष्टयैः ॥
 जगदधिपतिर्ब्रह्मा विष्णुस्तथा च सदाशिवो निजरुतिमिमां वेदध्वस्तांतरीयतमागुरुः ॥ १०९ ॥
 यद्वै हैयतुहैपतेति यवनैरुद्धुष्यते प्रायशो यदज्ञानादखिलैस्तदंगकुशलोऽत्रत्योऽयं वा गण्यते ॥

तच्चैदं गुरुपादपद्मयुगले भृगांयमाणः सदा शुक्लोपाङ्गयमालवीयमयुरानायो मुदेऽबीभवत् ॥ ११० ॥
 पूर्वं यद्यपि संस्थितिस्त्रिदिवपत्नोतस्वनीरोधसि श्रीमत्पाटलिपुत्रनामनगरे विद्वज्जनोपाश्रये ॥
 तत्राप्यालमगंजनामसुपरे ज्योतिर्विदा धीमता वंदात्रेः स्वपितामहस्य विमलभ्राजत्सदाचीरिणः ॥ १११ ॥
 अन्वर्थं प्रथितं जगत्यय सदानंदाङ्ग्यं बिभ्रतो ह्यासीदस्ति तथाप्यनेकादिवसैः श्रीविधनायाज्ञया ॥
 काश्यां श्रीमदशेषेशलधियां वंदास्य राज्ञां गुणैर्गुणश्रीयुतडा[भा]लचंद्रनृपतेः संगे विचिता स्थितिः ॥ ११२ ॥
 तत्राहं द्विज ईशप्रेरितधिया छात्रान्समध्यापयन्नासेन्मखिलभूतभः स्थितिगतेः शास्त्राणि प्राङ्मूलयोः ॥
 तारत्वेतद्विषयांक्तपेशलधियो दृष्ट्वा नृपाङ्गभवन्मन्त्रिते च भवेत्सुहृयतवपुर्गोर्वाणवाण्या ऋजुः ॥ ११३ ॥
 त्यक्त्वा तत्र दुरूहदुर्घटपदं तस्योपपत्तिं बह्वं स्वल्पं सारमिदं च बालजनताबोधाय पूर्वं व्यधात् ॥
 ज्ञात्वैतत्प्रभवेच्चमत्कृततरा सूक्ष्मास्य बुद्धिर्यदि स्यादेवखिलशास्त्रकष्टनिरमेक्षोयं सुधीर्वदितः ॥ ११४ ॥
 अपूर्वेयं विद्या यदियमतिकष्टादतिबलात्परेषां सच्छास्त्रादमितजलधेः श्रीरिव मया ॥
 प्रकाशं संनीता [ह्य] तिशयविनीता पुनरियं सदानंदायास्तां जगदधिपतेः श्रीयुतगुरोः ॥ ११५ ॥
 वेदाभ्रनगभूगण्ये शके ज्येष्ठे सिते कुजे ॥ समाप्तिमगमदग्रयस्तिथौ विश्वसृजः शुभः ॥ ११६ ॥
 इति श्रीमद्विधिविद्याविनोदितांतःकरणाखिलगोलगणितविदावलीनीराजितचरणपीठश्रीमद्गुरुनाथांसिरोजमधुपमाल-
 वीयशुक्लमयुरानायविरचितो ज्योतिःसारः समाप्तिमकाणीत् ॥

४८९ ज्योतिःसारोद्धारः-हर्षकीर्त्तिसूरिः ।

भा.—उत्तमामि समाधीनां सर्वज्ञं सर्वसिद्धिदम् ॥ प्रतिबिंबितमाभाति जगत्सदज्ञा[ज्ञा]नदर्पणे ॥ १ ॥
 कैश्चित्पुरातनैः कैश्चिन्नवैवृत्तैर्मया मुदा ॥ क्रियते बालबोधाय ज्यौतिषे सारसंग्रहः ॥ २ ॥
 च.—नागपूरीयतपोगणराजाःश्रीचंद्रकीर्त्तिसूरिवराः ॥ तच्छिष्यहर्षकीर्त्तिः सूरिः संकलितवानेतम् ॥ १ ॥
 श्रीहर्षकीर्त्तिसूरिसंकलिते ज्यौतिषसारोद्दारे ग्रहस्त्रोत्रनवग्रहजपनवग्रहदानतुरकीमासवारनक्षत्रादिविचारः
 केतूदयविचारःउत्पातादिविचारः१२दुष्टडियाविचारःशिवालिखितमुहूर्तदोषकेवलीदोषलभसामुद्रिकः४स्त्रीकीर्त्तिकांमका-
 बासाको विचारः ॥
 अष्टनायिकास्वप्नविचारः शकुनविचारः पल्लीपतनविचारः अंगंस्फुरण नेत्रस्फुरण मुहरापरीक्षा मुहराचलावणविधिः शांतिक-
 विधिः कुलदेवी सती पितरः[पितृ]प्रतिष्ठाविधिनिरूपणो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ इति संपूर्णोऽयं ग्रंथः ॥

४९० ज्योतिर्निबन्धसर्वस्वम्-शिवदासभट्टः ।

भा.—वेदाद्यं यांतमर्द्धेन्दुभालयुक्विन्दुतत्पुनः ॥ मायनत्यंतमगणौमनुयस्य नमामि तम् ॥ १ ॥
 अंभीष्टफलदो देवः सर्वज्ञः परमेश्वरः ॥ आदधातु गणाध्यक्षः स्थितो मनसि नः सदा ॥ २ ॥
 तिथ्यष्टदिकालावयवस्वरूपां ज(ग)त्प्रतीत्यादिकहेतुभूताम् ॥
 कालत्रयज्ञानविधायिनीं तां वंदेऽहमांद्यामिह शास्त्रदेवीम् ॥ ३ ॥
 नारदः । ब्रह्माचार्यो नशिष्टोऽन्निर्मनुः पौलस्त्यरोमशौ ॥ मरीचिरंगिरा व्यासो नारदः शौनको भृगुः ॥ ४ ॥

च्यवनो यवनो गर्गः कैश्यपश्च पराशरः ॥ अष्टादशैते गंभीरा ज्योतिःशास्त्रप्रवर्तकाः ॥ ५ ॥
 वराहमिह्राचार्यः श्रीपतिः सत्यभास्करो ॥ लल्लः सूरिब्रह्मगुप्तौ वेदानाथश्च रेणुकः ॥ ६ ॥
 एषां शास्त्राणि संवीक्ष्यं सारमादाय यत्नतः ॥ तदुक्तवचनैः कुर्वे फलग्रंथं मनोरमम् ॥ ७ ॥
 यथैवारोपयत्येकं श्रेयोऽर्थी सद्गुमे पथि ॥ सत्स्वारांसेषु शास्त्रेषु तथैनां विद्वि मत्कृतिम् ॥ ८ ॥

च.—वित्तिनिवृत्ता च या शूद्रा उदके समुपस्थिता ॥ तदा पश्यति ते विप्रा इति धर्मविदो विदुः ॥ ४३ ॥
 इति श्रीसूरिमहाभट्टशिवदासनिर्मिते ज्योतिर्निबंधसर्वस्वे सूतकादिनिर्णयः ॥ समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥ संवत् १९०२ ॥

४११ ज्योतिर्मणिमाला-केशवः ।

आ.—श्रीमच्छ्रीजगदीशपादकमलं नत्वा त्रिसंध्यं मुदा वेदांगाजडधीस्तमोपहरणा सद्गुह्यसंबंधिना ॥
 तस्याः पादसरोजयुग्मत्रिविधं [मनिशं] ध्यायामि पद्मावलां [लं] विद्याबुद्धिसुधर्मदं स्वकगुरुं श्रेयस्कृतेऽहं भजे ॥ १ ॥
 लमाजं स्वेचरं नत्वा पूर्वग्रंथमतं मतम् ॥ विलोक्य मणिमालाख्यं ज्योतिःशास्त्रं करोम्यहम् ॥ २ ॥
 प्रमोदशीलस्त्वगुरुत्वा मातसखीलघो ॥ हरिनाथस्य पुत्रेण क्रियते मणिमालिका ॥ ३ ॥
 च.—व्यवहारचंडीधरं रत्नमाला व्यवहारं च त्रिविक्रमः ॥ व्यवहारचूडामणिनारचंद्रनृपतिर्जयं चैव तु बालबोधम् ॥ २७ ॥
 शतं शतं च शिल्पं च शौनार्कं च स्वरोदयम् ॥ विवाहपटले तानि शास्त्राणि च मतो [यो] धृतम् ॥ २८ ॥
 जन्माभिधानकेशवगुरुणा दत्तं च देवशीलश्च ॥ तस्य श्रीगुरुचरणान्नत्वा मणिमालिका कृत्वा ॥ २९ ॥
 इति श्रीकेशवविरचितायां ज्योतिर्मणिमालायां गोरजलप्राधिकारे अष्टादशस्तवकः ॥

४१२ ज्योतिर्विदाभरणं सटीकम् । मू०-कालिदासः । टी०-भावरत्नः ।

टी. आ.—श्रीमान्पार्थजिनोतिशेपकगणं प्राप्तः प्रभुः पूर्णगीर्वाक्षिसंप्रचलत्कुयोगकमठप्रौढिः प्रजानां पुरः ॥
 सत्कीर्त्यानकनादपूरितजगत्साकल्य इष्टार्थदो गीर्वाणेश्वरसेवितो विजयते विश्वैकचित्तमणिः ॥ १ ॥
 नत्वा गुरुं गिरमपीभमुखं च खेटाञ्ज्श्रीकालिदासकविशक्रविनिर्मितस्य ॥
 ज्योतिर्विदाभरणनामवरागमस्य संतन्यते गुरुकृपासुखबोधिकेयम् ॥ २ ॥
 श्रीपत्तने प्रवरपौर्णिमिकाह्नगच्छे ढंढेरपाठकशुभाश्रयसंश्रितानाम् ॥
 श्रीयुक्तपूज्यमहिमप्रभसूरिराजशिष्येण भावमुनिना मयका यथावित् ॥ ३ ॥ युग्मम् ॥
 अथ ग्रंथारंभे ग्रंथकृत् श्रीकालिदासकविशक्रो वसंततिलकावृत्तेन समुचितेष्टदेवतानमस्काररूपमंगलमाचरन्नुबध्चतु-
 ष्यमाह ॥ रैभ्येति ॥ .....

मू. च.—इति श्रीकविकुलचूडामणिश्रीकविकालिदासोदिते श्रीज्योतिर्विदाभरणे ग्रंथाध्यायनिरूपणक्रमनृपश्रीविक्रमार्कवर्णनं
 नाम द्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥
 गच्छे श्रीमहिमप्रभाख्यसुगुरोः श्रीपौर्णिमीयाभिधे शिष्यः सूरिवरस्य मांडणसुतो यो भावरत्नाभिधः, ॥
 बादलाकुक्षिसमुद्भवः स कृतवाञ्छीपत्तने पत्तने छन्दोव्याकरणाभिधास्मरणतोऽलंकारयुक्तामिमाम् ॥ १ ॥

वक्तुवालधिमारुडो वरडाहो महाबली ॥ सुखाय क्षेत्रपालोऽस्तु राकापक्षकारिणाम् ॥ २१ ॥

टी. च.—अथ सुखबोधिकारुत्तमशालिमाह ॥

ध्वस्तैकांतगृहध्वान्तं स्यात्काराऽशीतरश्मिना ॥ सदनुष्ठानफलोपेतं जयताञ्जैनदर्शनम् ॥ १ ॥

विशदकनकगात्रो रत्नपात्रो गुणाढ्यो विविधफलविशुलीमागमालीं दधानः ॥

सकलसुरविभूनां सेव्यसामीप्यदेशो जयति सततमहं न [मीनो] वर्द्धमानः स्वरद्रिः [सुरेन्द्रः] ॥ २ ॥

श्रीवर्द्धमानात्सुपरंपरासे पदेऽभवत्सूरिवरः श्रियाढ्यः ॥

चन्द्रप्रभाख्यो विधुकान्तिकीर्तिः श्रीपौर्णिमीयाऽभिधपक्षगच्छे ॥ ३ ॥

श्रीसिद्धराजसदसीह विजित्य सूरिन्वादं विधाय बत षष्ठिमतमासकालम् ॥

यः पूर्णिमां जिनवरागमसूक्तियुक्त्या सत्योद्धार दृढधीरनवद्यविद्यः ॥ ४ ॥

तत्पदेऽभूच्छ्रिया युक्तो धर्मधोषस्ततो यतिः ॥ षड्विचन्द्रमिता १२६ जाताः शाखाः पौर्णिमिकाभिधाः ॥ ५ ॥

परंपरासे क्रमतस्ततः श्रीविद्याप्रभः सूरिवरोऽत्र पेदे ॥ बभूव सार्यः ससुधासमुद्रप्रोच्छासने चन्द्रसमानधर्मा ॥ ६ ॥

ललितप्रभसूरिकुंजरोऽजनि पदे — आश्रितः श्रियम् ॥ विनयप्रभसूरिपुंगवोऽजनि पदे तत आश्रितः श्रियम् ॥ ७ ॥

तत्प[ट्ट]पूर्वाचलभानुमतो जयति शशत्किल सूरिराजाः ॥

नामार्पयतश्चापि गुणैरशेषैः सर्वोत्तमैः श्रीमहिमप्रभाख्याः ॥ ८ ॥

येषां प्रतापतपनश्च यशःसितांशुर्भुव्यंबरे स्वरि समस्तपदे प्रतापः ॥

नित्योदयौ विदधतो [तः] खलु राहुनाशं चित्रं यतो न महसामभितोनभावः ॥ ९ ॥

आप्तोक्तौ परिपूर्णनिर्मलमतिः शब्दानुशास्तौ प्रधीः काव्ये कर्कशतर्कशास्त्रकलनागाणित्यशास्त्रे तथा ॥

संगे श्रीमहिमप्रभाख्यसुगुरुः सूरिधरो राजते ख्यातः सर्वगणैः परोपकरणाद्विद्यादिदानेन वै ॥ १० ॥

तच्छिष्योभूद्वावरत्नाभिधानस्तत्पादाब्जोपासनासक्तचित्तः ॥

एतत्कृत्याः कालिदासस्य गुर्व्यां ज्ञानार्थो यस्तद्वुरोर्ज्ञानलाभात् ॥ ११ ॥

तेनासौ सुखबोधिका सुललिता ज्योतिर्विदां तुष्टये शास्त्रस्यास्य कृता ययामति मया शोध्यं सुधीभिर्यतः ॥

संश्लिष्टानि पदान्यनेकश इहैकैकाक्षराख्यान्यपि काठिन्यं कविना गिरां समुदितं न्याज्यं खलत्वं जनः ॥ १२ ॥

परिश्रमोऽयं सफलो मम स्यात्तद्वाच्यमानेन विलेखनेन ॥

सतां प्रसादाच्च ततो दधानैः खलैः खलत्वं जगतीहि किं स्यात् ॥ १३ ॥

सज्जनेभ्यो नमो नित्यं खलेभ्योऽपि नमो नमः ॥ भवन्त्येके गुणज्ञाय दोषज्ञायापर दृढम् ॥ १४ ॥

उभयेषां कृपादृग्भिः कतिमे यावु शुद्धताम् ॥ अग्निकारे यथा हेम निर्दोषं च सुदानताम् [विशुद्धताम्] ॥ १५ ॥

श्रीविक्रमार्कादहिषड्दयोर्विमिते गतेऽब्दे खलु राधमासे ॥

शुद्धे तृतीयेऽयं त्रिथौ गभस्तिवारे समाप्ता सुखबोधिकेयम् ॥ १६ ॥

इति श्रीपौर्णिमीयगच्छाधिराजभट्टारकपुरंदरश्री५श्रीमहिमप्रभसूरिधरचरणसरोरुहचंचरीकायमाणशिष्यभावरत्नविरचितायां श्रीकालिदासकृतज्योतिर्विदाभरणस्य सुखबोधिकायां ग्रंथाध्यायनिरूपणक्रमश्रीविक्रमार्कनृपवर्णनो नाम द्वाविंश-

तितमोऽध्यायः सम्पूर्णः ॥ संवत् १९११ ॥

४९३ ज्योतिषन्द्रार्कः-रुद्रमणिः ।

- आ.—श्रीगौरी वचसां प्रियैः स्वविधया ध्याता ध्रुवं मानसे सूर्याग्निदेव एव जन्म[न्य]नुकलाः सर्वार्थसिद्धये सदा ॥
 ब्रह्माण्डानि परार्द्धभूरिगुणितान्युद्यंति यत्र स्फुटं बीजानीव वटेरुत्वनंतमहिमा श्रीभूतिवाक्सिद्धये ॥ १ ॥
 श्रीविश्वमूर्ति त्रिजगद्भवादेर्निमित्तमूलं प्रणिपत्य भानुम् ॥ यद्दर्शने संस्कृतियज्ञसिद्धिदे विप्रप्रभोदो जगदप्रबोधः ॥ २ ॥
 काश्यां हि गंगाधरबोधितोऽसौ ब्रह्मर्षिविद्वत्कलितं सुबुद्ध्वा[ध्य] ॥
 विद्वन्महादेवजरुद्रदेवो ज्योतिःसुधांधर्करूचि व्यनक्ति ॥ ३ ॥
- च.—यो वेदवक्तुकुशलोऽभिधकाव्यतर्कसाहित्यविस्मदयः श्रुतिमौलिनिष्ठः ॥
 सिद्धांतबीजगणितागमसन्मूर्तसामुद्रशाकुनविदूहतु मञ्जमंभसः ॥ ४७ ॥
 हिमाचले या सरजू[यू]रसाक्षिजा शिवः पिनाकीश इतोस्ति पश्चिमे ॥
 तत्कौशिकी पूर्वनगस्ति मल्लिका तत्राश्रयः श्रीगणकाग्रणीरभूत् ॥ ४८ ॥
 पुरंदरोऽयः स्वशिरोहविर्भुजि जुहाव काश्यां पठितो हि तत्सुतः ॥
 पद्माकरो भूमनतोऽप्रतिग्रहो हरीश्वरस्तत्तनयः सुसाधुधीः ॥ ४९ ॥
 हेरंबनामास्य सुतः सुदैवविद्वीरामणिर्बीजबहादुरार्चितः ॥
 तज्जो मह्यदेव इतीवसा[इवास]सत्कृतो वागीशकाश्यां स्वतनुर्य [तनुं य] उज्जहौ ॥ ५० ॥ त्रिभिः कुलकम् ॥
 यं[यः] श्रीमार्हेद्रमत्यामजनि सुगणकः श्रीमहादेवशर्मा काश्यां सर्वस्वदोषः कविवरगणितो वैद्यनायप्रसादात् ॥
 गायत्रीश्रीशचिद्या मधुत हि हृदयं श्रीप्रयाणादिपीठे गोविप्रस्त्रीसुरेज्यांघ्रिषु नमितशिरा एकपत्नीव्रतोऽसौ ॥ ५१ ॥
 काश्यां हि गंगाधरबोधितोऽब्रवीत्कूर्माचली योंगिरसः कुलाग्रणीः ॥
 शाकेऽष्टवेदतुंधरा १६४८ मितैर्यदं सर्वोपकाराय मुनीरितादमुम् ॥ ५२ ॥
 वर्षेशाद्यनर्तुमासदिवसैर्योगं मनोब्रह्मणो मानं तिथ्यहनी भयोगकरणैर्महूर्त्तलगांशकः ॥
 खेटर्क्षस्फुटवर्गभावगमना गुर्वस्त्वपूर्वाखिला दोषा प्राह्यगुणा नृदि—विषया मौहूर्त्तवेक्षः खिलाः ॥ ५३ ॥
 स्मृत्वाद्यं जनुषि, ग्रहादिजफलं योगा दशाब्दं फलं शंकुर्जातकनाम कर्मपुरवोन्नप्रासचौलव्रतम् ॥
 सामुद्राणि च लक्षणानि रमणीपाणिग्रहो भूभुजां नीतिः साहृतवर्णनान्वधरणीगोलः फलं कू[क]र्मजम् ॥ ५४ ॥
 युद्धानां विषयोंगप्रश्नकथनं सद्दंशचारेधराः बालाद्या अथ कोटचक्रकलनं सच्छत्रसिंहासनम् ॥
 स्वप्रांगस्फुरणानि शार्ङ्गकुंफलं यात्रादिगीशावनं यात्रायाः समयः सयोगशकुनः प्रस्थानसंकीर्तनम् ॥ ५५ ॥
 मारुतव्यावनिवीक्षणं द्विजनुपादीनां च वेधो दिशे विस्मायव्ययवक्त्रशालरचना दिक्पालवास्त्वर्चनम् ॥
 प्रविश्यं [भावश्यं] रविसंक्रमोबुदकपात्रार्थं फलं गोचरं खेटानां क्रमशोऽष्टवर्गजफलं चक्रे हि सौदर्शने ॥ ५६ ॥
 आयुर्दोषमिहाब्दमासदिनजात्याकाहुतस्वामि[मि]कं प्रश्नाद्यं हि समीरितं च त्रिशरा तत्सर्वतोभद्रकम् ॥
 दोषाबासविधिष्वरिष्टकलनं छाया न रायं फलं सर्वात्मेशतया ग्रहार्चनमिहैद्वर्कदुतौ कीर्तितम् ॥ ५७ ॥
 संज्ञाहे यो मिश्रसंस्कारक्रांतोद्वाहे यात्रावास्तुखेटप्रचारः ॥
 अष्टौ षड्भिश्चित्रिता ज्योतिषांगैरध्यायास्तैः श्रीशदेवद्विजेष्टः ॥ ५८ ॥
 इति श्रीज्योतिर्विद्वद्रुद्रमणिकृतज्योतिषन्द्रार्कग्रंथः समाप्तिमगात् ॥

४९४ ज्योतिष्केदारः-रूपाशंकरः ।

- आ.—तत्त्वं ज्ञानात्मकं दिव्यं ज्ञानगम्यं सनातनम् ॥ भेदं प्राप्तं विहारार्थं तं नमामि परं महः ॥ १ ॥
 ज्योतिष्केदारं संहितागणितहोराप्रभलघुताव्यम् ॥ करोति सारसहितं रूपाशंकरः शिशुबोधनाय लघुम् ॥ २ ॥
 सारं सारं संगृहीत्वा कृतोऽयं ज्योतिःशास्त्रे यस्य वेत्ताऽखिलज्ञः ॥
 स्याद्वातव्यः साधुशिष्यं परीक्ष्य दुष्टायान्यद्वेषिणे नो खलाय ॥ ३ ॥
- च.—ज्योतिष्केदारजातं फलममृतसमं ह्यश्रतो लोकपूज्यास्तस्मात्स्वीकार्य एषः सुविशदहृदयैः पंडितैः शास्त्रविद्विः ॥
 तैस्मिन्हृष्टदोषो न भवति गुणवर्तिकं मणौ लग्नलोहमग्रे स्वीकुर्वतां मे बहुशतनतये कोटिपां[पं]चांजलिर्वा ॥ ७७ ॥
 शकेष्टवस्वंगशशीमिते च १६८८ त्रिद्वयष्टचंद्रे १८२३ नृपविक्रमाब्दे ॥
 सौम्यायनेऽर्के किल माघमासे शुक्लचतुर्थे सौम्यदिने च षष्ठ्याम् ॥ ७८ ॥
 श्रीमन्महारावगुमानसिंहराज्ये तथा मालवके च देशे ॥
 चर्मण्वतीपूर्वतटस्थिते च कोटाभिधाने नगरे विशाले ॥ ७९ ॥
 सहस्रौदीच्यजातीयो द्विवेदीत्यवटककः ॥ भार्गवो देवकृष्णोऽभूच्छाजूरामश्च तत्सुतः ॥ ८० ॥
 तत्सूनुना कृतो ग्रंथः रूपाशंकरशर्मणा ॥ बालानां सुखबोधाय स्वेष्टदेवार्पणं शुभम् ॥ ८१ ॥
 इति श्रीमदैवज्ञाजूरामसूनुरूपाशंकरविरचिते ज्योतिष्केदारे प्रभवहृष्यां प्रभप्रकरणं नाम द्वितीयः पल्लवः ॥ २ ॥

४९५ ज्योतिष्कौमुद्यां प्रश्नप्रकरणम्-नीलकण्ठः ।

- आ.—तत्र प्रश्नविचारस्य प्रयोजनमाह वराहः ।
 दैवज्ञस्य हि दैवेन सदसत्फलवाञ्छया ॥ अवश्यो गोचरं मर्त्यैः सर्वैः समुपनीयते ॥ १ ॥
 अश्रौषीच्च पुरा विष्णोर्ज्ञानार्थं समुपस्थितः ॥ वचनं लोकनाथोऽपि ब्रह्मा प्रश्नादिनिर्णयम् ॥ २ ॥
 आदिशब्देन स्वरशकुनादिकम् । .....
- च.—श्रीगर्गान्वयभूषणं गणितविश्वितामणिस्तत्सुतोऽनंतोऽनंतमतिर्व्यधास्त्वलमतध्वस्त्यै च उत्पद्यते ॥
 तत्सूनुः खलु नीलकण्ठविबुधो विद्वच्छिवानुज्ञया ग्रंथालोकनकं चकार विदुषां प्रीत्यै जगद्विश्रुतः ॥ १ ॥
 इति श्रीनीलकण्ठरचितज्योतिष्कौमुद्यां प्रश्नप्रकरणं संपूर्णम् ॥

४९६ ज्योतिष्प्रकाशः-हीरानन्दः ।

- आ.—श्रीगणेश तव पादपंकजं नौमि तद्विबुधबन्धवंदितम् ॥ यत्समृतिर्विषमविघ्नमार्दिनी वर्द्धिनी सुमत्तिसिद्धिसंपदाम् ॥ १ ॥
 श्रीमन्मंगलमूर्तेः पुनः पुनः स्मरणम् ॥ प्रत्यूहव्यूहनिवारकमेवेति पद्यान्तरम् ॥
 गणनायमभीष्टसिद्धिदं प्रणिपत्यार्थकरी च भारतीम् ॥ अभिवन्द्य रविं तथा गुरुं मतिदं तंत्रमिदं तनोम्यहम् ॥ २ ॥
 श्रीवाग्देवीं सुमत्तिसुखदां भास्करादींश्च खेटाज्योतिःश्रेष्ठाक्षरहरिगुरुन्भक्तितश्चाभिवन्द्य ॥
 दृष्ट्वा ग्रंथान्विबुधविततान्संहितास्कंधसारांहीरानन्दो नरहरिसुतो ग्रन्थमेतं करोमि ॥ ३ ॥

गोमत्याः पुलिने विमुक्तिभवे धर्मार्थकामप्रदे श्रीमल्लक्षणपत्तनं क्षितितले व्यक्तं वरीवर्त्तते ॥
 इन्धोद्भासितसभ्यसंभृतसमां सं-रवितं — — हर्म्यं रम्यतलैस्त्रिधात्रिभुवनैकीभूतशोभान्वितम् ॥ ४ ॥
 विख्यातादिह देवखातविषयाभिर्गम्य धर्मद्रवैर्व्यक्ता नैमिषमुख्यतीर्थमखभुग्न्नार्पिहर्षप्रदा ॥
 लोकानां किल मज्जतां कलिमलप्रक्षालनं कुर्वती गंगातीरतरंगसंगमवती यस्यांतिके गोमती ॥ ५ ॥ अन्यच्च ॥
 यद्रक्ता ननु पातकादिरहितास्त्यक्त्वा तनुं भौतिकीं दीव्यन्ति त्रिदिवे तु दैवतगणैर्गोमंडलोद्भासिताः ॥
 गोस्वामी किल कोऽपि कश्चिदपि गोगामी च गोपालकः कश्चित्तेष्वपि जायते विजयते साऽन्यथैकलोमती ॥ ६ ॥
 अथ लक्ष्मणपुरवर्णनम् ॥

च.—टिकैतरायस्य मुदे मयायं ग्रंथः कृतोऽभीष्टफलोक्तिभवेः ॥

मुनिप्रणीतव्रतनिर्णयाय ज्योतिष्प्रकाशोऽस्तु जगत्प्रसिद्धः ॥ ५६ ॥

अथ ग्रंथसमाप्तिप्रसूचकज्ञानं बीजगणितेनाह ॥

राशिः सकोऽस्ति त्रिगुणः सकुर्याद्घनं भवेत्तस्य घनस्य मूलम् ॥

एती[की]कृतं तद्गुणितं च राशैः सोम्यान्वितं स्यात्कृतिरेव भूयः ॥ ५७ ॥

नन्दवर्गगुणिते नगाऽन्विते स्याच्छकस्त्रिविधवर्जिते तुमाः ॥

तद्वलं च तिथिवासरौ रसैरुन्नितैर्भवति भे नगोद्धृते ॥ ५८ ॥

तद्युतिर्भवति सायकोनिते तत्र तत्करणमिन्दुसंयुते ॥ बीजसूत्रगणितैर्मया कृतं ग्रंथपूर्तिसमयादिवर्णनम् ॥ ५९ ॥

टिकैतरायनिदेशाद्वीरानन्देन रचितेऽस्मिन् ॥ ज्योतिष्प्रकाशनामा उल्लासो धर्मशास्त्रीयः ॥ ६० ॥

इति श्रीदैवज्ञवर्धनरहरितनयहीरानन्दविरचिते टिकैतरायज्योतिष्प्रकाशे धर्मशास्त्रीय उल्लासोऽष्टादशः परिपूर्णः ॥

अथ ग्रंथलिखनसमाप्तिप्रसूचकं पद्यं शार्दूलविक्रीडितेनाह ।

अथ ग्रंथसमाप्तिप्रसूचकं पद्यम् ॥

नन्दवर्गऽगुणिते नगाऽन्विते स्याच्छकस्त्रिविधवर्जिते तुमाः ॥

तद्वलं च तिथिवासरौ रसैरुन्निते भवति भे नगोद्धृते ॥ १ ॥

तद्युतिर्भवति सायकोनिते तत्र तत्करणमिन्दुसंयुते ॥ बीजसूत्रगणितैर्मया कृतं ग्रंथपूर्तिसमयादिवर्णनम् ॥ २ ॥

राशिः २१ अयं नन्दवर्गः ८१ गुणितः १७०१ असौ नगाऽन्वितः १७०८ जातः शालिवाहनशकः १७०८ । राशिः

२१ असौ त्रिविधु १३ हीनः जातो मासः चैत्रादिगणनया कार्तिकः । राशिः २१ तद्वलं विभक्तं जातः शुक्लपक्षः ।

राशिः २१ रसै ६ रुन्नितः १५ जाता तिथिः पूर्णिमा । सप्ततष्टे भेऽयं १ जातो रविवारः । अथ राशिः २१ असौ

नगभक्तः लब्धं ३ कृत्तिकानक्षत्रं । अथ राशिः २१ असौ सायकोनितः १६ जातः षोडशः सिद्धियोगः । अथ

राशिः २१ असौ इन्दुसंयुतः सप्ततष्टे जातं बवकरणम् १ । एवमत्र शकादिः प्रसिद्धः शके १७०८ कार्तिक शुक्ल पूर्णिमा

रविवारः कृत्तिकानक्षत्रं सिद्धियोगः बवकरणम् । अस्मिन्समये टिकैतरायज्योतिष्प्रकाशनामा ग्रंथोऽयं परिपूर्णः ॥

संवत् १९१२ ॥

४९७ ज्योतीरत्नमाला सविवरणा । मू०-श्रीपतिः । वि०-चतुर्भुजः ।

मू. आ.—प्रभवविरतिमध्यज्ञानबन्ध्या नितातं विदितपरमतत्त्वा यत्र ते योगिनोऽपि ।

तमहमिह निमित्तं विश्वजन्मात्ययानामनुमितमभिवंदे भग्नहैः कालमीशम् ॥ १ ॥

- वि. आ.—गोपालपादकमले भ्रमरायितमानसः ॥ चतुर्भुजो रत्नमालां विवृणोति यथामति ॥
 अथ निर्विघ्नपरिसमाप्तिकामो ग्रंथकृन्मङ्गलमाचरति ॥ विदितपरमतत्त्वा विदितं ज्ञातं परमतत्त्वं ईश्वरप्रद्वयं यैस्ते
 कपिलादियोगिनः .....
 वि. च.—पद्यांतरेः पुनर्निमित्तमेव दर्शितमित्यर्थः ॥ इति श्रीमिश्रचतुर्भुजकृतं रत्नमालाविवरणम् ॥

४९८ ज्योतीरत्नमाला सविवरणा । मू०-श्रीपतिः । वि०-महादेवः ।

- मू. आ.—प्रभवविरतिमध्यज्ञानवध्या नितांतं विदितपरमतत्त्वा यत्र ते योगिनोऽपि ॥
 तमहमिह निमित्तं विश्वजन्मात्ययानामनुमितमभिवंदे भग्नैः कालमीशम् ॥ १ ॥
 वि. आ.—प्रणम्य भानुं त्रिजगत्तमोऽपहं समस्तसर्गस्थितिनाशिहेतुकम् ॥
 दैवज्ञबोधाय मृदुस्फुटाख्या व्याख्यायते ज्योतिषरत्नमाला ॥ १ ॥
 आमशर्मप्रसादेदुविशुद्धमतिवारिधिः ॥ महार्थो विवृणोम्येनां रत्नमालामलंतराम् ॥ २ ॥
 अत्र सतां तावदयमाचारो यत्प्रवक्तुश्रोत्रध्येतृणामात्मनश्चशेषांतरायोपशमायेष्टदेवतानमस्कारं विधत्ते तदयमपि
 कश्यपवंशपुंडरीकखंडमार्तडो दैवज्ञचूडामणेः केशवस्य पौत्रो ज्योतिःशास्त्रं समुद्रदृष्टपारस्य गणकगणवंदितपदद्वयस्य
 श्रीमन्नागदेवस्य सूनुर्योतिःशास्त्रमहार्णवस्य तरणे हनुमान् अवगाहने मंदराद्रिः पाने कुम्भोद्भवो निर्माणे प्रजापतिरंत-
 र्निवासे यथार्थनामा समस्तमौहूर्तिकशिरोभुक्तमाणिक्यकान्तिनीराजितपदद्वंद्वो महाकारुणिकः श्रीपतिर्ग्रहगणितपाटी-
 गणितबीजगणितरूपसुनिश्चलमूलस्य बहुविधविततहोरांतत्रशास्त्रस्य ज्योतिःशास्त्रवनस्पतेः संहिता एव फलानीत्यवधार्य-
 जातकर्मेनामकर्मकरणमौजीवंधविवाहयात्रादौ गंगादि संहिताभिर्विस्तीर्णविसंभूलत्वात्प्रतिदिवसमायास्यमानदैवज्ञनिव-
 हपवेक्ष्य संजातदयोदयो निखिलसंहितार्यमल्पग्रंथेनाभिधातुमिच्छुः समुचितेष्टदेवतानमस्कारं मालिन्याह ॥ अहं श्रीपति-
 नामा तं कालं अभिवंदे नमस्करोमि ॥
 वि. च.—शश्वद्वाक्यप्रमाणप्रवणपटुमतेर्वेदेवेदांगवेत्तुः सूनुः श्रीलूणिगस्याच्युतचरणनतिः श्रीमहादेवनामा ॥
 तद्योक्ते रत्नमालारुचिरविवरणे ज्ञानदीपाख्यशास्त्रे भर्तृव्यत्वप्रसिद्धे प्रकरणममु-स्थापनं विशमेतत् ॥ २० ॥
 श्रीजन्यालयवंशमौक्तिकमणिः श्रीकर्णभूभूत्सखो धीमान्बंधुक इत्यसीममहिमाऽभूद्भूमिदेवाग्रणीः ॥
 सर्वज्ञस्तनयस्ततोऽस्य स महादेवाभिधोऽभूद्बुधो यश्चक्रे स्फुटशब्दसिद्धिममलां कालापकीद्वोधनीम् ॥ १ ॥
 सूनुस्तस्यामशर्मा गणकपरिवृटः सर्वशास्त्रांतदृष्टा ख्यातस्तस्यानुजस्त्वाजइ इति विबुधो भीमभूपस्य मित्रम् ॥
 विद्वद्वैकवंशस्तबनुज उदयद्वद्धिनिर्दूतमोहः ख्यातः श्रीलूणिगाख्यो गरुडपतिपदद्वंद्वपदद्विरेफः ॥ २ ॥
 शरवसुशशिसौमैः ११८५ संमि ते शाककाले नभसि तिथिचतुर्थ्यामिदुपुत्रस्य वारे ॥
 निजमतिपरिणामात्तत्तनुजेन तेन विवृतिरिति किल श्रीश्रीपतिप्रोक्तशास्त्रे ॥ ३ ॥
 इति पंडितश्रीमहादेवविरचितं रत्नमालाविवरणं समाप्तम् ॥

४९९ ठाकुर्दासविलासः-हीरानन्दः ।

- आ.—श्रीमन्मंगलमूर्तिमार्तिशमनं विघ्नौघविध्वंसनं स्वातर्घ्वातविदारणं कुजविदां ज्ञानोद्धतेः कारणम् ॥
 सिंदूराखण्डमिदुशकलमोलासिमौलिस्यलं वंदेऽहं सुरवंदवंदितपदं देवं द्विषेन्नाननम् ॥ १ ॥

विश्वं स्याद्वरजंगमं सृजति यो रसस्त्यजस्रं ततो भूयस्तं हवति स्वयं विरचितैर्नृणां च्युतस्याणुभिः ॥
 श्रीसूर्यादिनवग्रहैर्भगणैर्नित्यं जगत्पूजितैर्लोकैः प[र]क्षति यः शुभाशुभफलं कालाय तस्मै नमः ॥ २ ॥
 श्रीमच्छङ्खमणपत्तनान्मनु १४मितक्रोशांतरेऽवाग्दिशि व्यक्तं श्रीरघुवीरसंज्ञकपुरं वर्वर्ति सर्वोर्तिहत् ॥
 इभ्योद्भासितरम्यहर्म्यमभितः सभ्यास्पदैः शोभितं वापीकूपसरोभिर्निरचितपदैर्देवालयैश्चावृतम् ॥ ३ ॥
 योजनद्वयविहारिणी ततो जाह्नवी सकलपापहारिणी ॥ तद्रतश्रुतिविदुद्धतध्वनिः शृण्वतीव मुदिता तरंगिता ॥ ४ ॥
 यस्याः कारणमच्युताधिकमलं धातुश्च पात्रे स्थितिः श्रीकंठस्य जटासु मेरुशिखरे काश्यां प्रथामे तथा ॥
 प्रांत्या [प्राच्यां] सागरसंगता प्रतिपदं या भुक्तिमुक्तिप्रदा सा गंगा रघुधीरपूर्वकपुरे सद्भिः सदा सेव्यते ॥ ५ ॥
 च.—ज्योतिःसिद्धान्तवेत्ता सकलगुणयुतः शीलसौजन्यसिधुर्विश्वामित्रान्वये श्रीनरहरिभक्त्यालवत्यां नगर्ण्याम् ॥
 द्वौ पुत्रौ तस्य जातौ नयनसुख इति ज्येष्ठ आसीत्कनिष्ठो हीरानंदोऽस्त्युभावप्यखिलफललसज्जौतिषज्ञाननिष्ठौ ॥ १८ ॥
 आज्ञसो जयसिंहभूमिपतिना सूर्यादिकान्धेचरान्यत्रैः स्पष्टतरान्विधाय विविधैर्धृत्वा स्वगोलं स्फुटम् ॥
 सिद्धान्तं जयसिंहकौस्तुभमिति ख्यातं च जीवं नवं पूर्वं पंडितराजनामपदवीं दिल्लीधरादाप्तवान् ॥ १९ ॥
 गंगाद्यैर्नदितास्तया मुनिवैर्येयता शशिष्ठदिभिः सर्वैराधुनिकैर्विचार्य रचिता ये ये निबन्धा बुधैः ॥
 तांस्तान्धीक्ष्यं मुहुः प्रणम्य गणपं वाणीं गुरुं च क्रमाद्वीरानंद इमं चकार रुचिरं ग्रंथं तदर्थानुगम् ॥ २० ॥
 दृष्ट्वा त्रिविधं समस्तफलदं ज्योतिःप्रबंधं ततः स्कंधं साहितिकं विचिंत्य सुतरां श्रेष्ठं चतुर्वेगदम् ॥
 श्रीमहाकुरदासभूपतिमुदे ग्रंथः कृतोऽयं मया वृत्तैर्जातकताजकादिगणितप्रोक्तप्रकारान्वितैः ॥ २१ ॥
 यावच्छ्रुतिस्मृतिपुराणकथातिपुण्या यावच्च रामचरितं रुचिरं विभाति ॥
 तावत्समुल्लसतुं ठाकुरदासनाम्ना ग्रंथो विलास उदितः (सततं) पृथिव्याम् ॥ २२ ॥
 येन श्रेमेण रचितोऽच्युत चारुवृत्तैर्ग्रंथो मयैव न हि कोऽप्यपरोऽस्य वेत्ता ॥
 त्वामंतरेण त्रिदुषां रसनासने तु सम्यङ्निवेश्य करुणालय पालयस्व ॥ २३ ॥
 अथ ग्रंथसमाप्ति सूचकं पद्यं बीजगणितेनोच्यते ॥
 यो राशिर्गुणगुणितो मकरसहितो घनं भवति ॥ घनमूलं वर्गीकृतमग्नि[मग्निः]उर्विनिघ्नं कृतिः सैका ॥ २४ ॥
 राशिर्वाजिगजा ८७ इतः ससहितो विधैस्तु १३ संवत्सरो माः पक्षस्त्रियवारभप्रभृतयो विश्वो १३ नराशोः समाः ॥
 ठाकुर्दासविलास उद्यतपदैर्ग्रंथोऽत्र घटे शुभे हीरानंदकृतः सदा विजयतां विद्वज्जनैः पूजितः ॥ २५ ॥
 अथ ग्रंथसमाप्ति सूचकं पद्यम् ॥
 बाष्पाकाशमुनीदुभिः १७०५ परिमिते शाके तथा कार्तिके मासे कृष्णदलेन शंकरतियौ पुण्यार्कयोगे शुभे ॥
 ठाकुर्दासविलासनाममहितं ग्रंथं मुहूर्तैर्वृतं हीरानंददुधोत्र पूर्तिमनयत्पंचांगशुद्धे दिने ॥ २६ ॥
 श्रीमहाकुरदासभूमिद्विलासे हीरानंदप्रोक्तवृत्तप्रकाशे ॥ ग्रंथेऽन्वर्थे संहितास्कंधसारः संपूर्णोऽयं शुद्धिपूर्वोऽधिकारः ॥ २७ ॥
 इति श्रीदैवज्ञवर्येनरसिंहतनयहीरानंदविरचिते ठाकुर्दासविलासे शुद्धिनिरूपणतियिवर्ज्यशाकाद्यधिकारः १६ समाप्तः ॥

५०० तत्त्वपञ्चाशिका-हरिरसकाविः ।

भा.—कस्तुरीकोशाभासः कमलदलदृशः कौस्तुभांकः कपालः कालिंदीकूलकेलीकुलिकुलिशरतः कामिनीकंठमालः ॥
 कंसारिः कैटभारिः कलिकुलकदनः कौणपानां करालः कल्पस्याणुः कवीनां कलयतु कुशलं केशवः केशिपालः ॥ १ ॥

मत्वा कृष्णांघ्रियुग्मं परमपदप्रदं रम्यराजीवरूपं विश्वोक्तस्येकबीजं भवभयहरणं कामधेनुः कृपालुः ॥
काशीस्थो गौडविप्रो हरिरसकवयो[विपः]सेवकः साधकानां कुर्वे सिद्धांतसारं मुनिमनुजमतं तत्त्वपंचाशिकेयम्[क्राव्यं] ॥

५०१ ताजिककौस्तुभः-बालकृष्णः ।

आ.-ध्यात्वा तत्समयः[ये]पयःप्रदनिभं विंध्यादिसंस्थं महौ यश्चासीत्सकलागमार्थकलितः श्रीरामजित्पंडितः ॥
तद्वंशोद्भवमष्टयादवसृतः श्रीबालकृष्णाभिधः कुर्वे ताजिककौस्तुभं सुललितं विद्वद्वज्राभूषणम् ॥ १ ॥
सत्ये विधिः शास्त्रमथान्न तन्मुधा त्रेतायुगे यन्मुनिवादरायणः ॥
यद्वापरे गर्गकृतं यथा भवेत्तिष्ये तथा ताजिकशास्त्रजं फलम् ॥ २ ॥
स्थूलकालफलदं हि जातकं तन्न धीर्न वरिवर्ति धीमताम् ॥ ताजिकं विशदिमादिताजिका ताजिकज्ञसुखदं वदाम्यतः ॥ ३ ॥
समरसिंहकखिन्नकरोमकप्रभृतिभिर्गदिता बहुताजिकाः ॥
य इति ते सुगमा न भवन्ति मे स्फुरति धीरिव ते सुगमस्य वै ॥ ४ ॥
ललितपदपराणां चित्रवृत्तादराणां फलविधिचतुराणां प्रीतये कीर्तयेऽदः ॥
विमलमतिविचार्य पंडितैश्चापि धार्य सततमपरिहार्य बालकृष्णोक्तकान्यम् ॥ ५ ॥
संबंधं निजगदुरन्वयेतराभ्यां प्राचीना गणितफलाभिधानयोर्यत् ॥
कुर्वेऽतोऽहमिह विलेखनक्रमेण निर्देशं गणितविधेः फलान्वितस्य ॥ ६ ॥
च.-या ताप्युत्तरतीरसंश्रयवती ख्याता प्रकाशीपुरी यश्चासीदिह याज्ञवल्क्यतिलकः श्रीरामजित्पंडितः ॥
पटशास्त्राध्ययनाधिराट्समभवन्नारायणस्तत्सुतस्तत्सुनुर्यवेदवित्समभवद्यो रामकृष्णाभिधः ॥ १५ ॥
तदंगो यादवभट्टनामा नानागमार्थकलितो बभूव ॥ साहित्यपीयूषमु[सु]पोषितांगः श्रितप्रकाशो जगति प्रसिद्धः ॥ १६ ॥
इह यादवभट्टजातजन्मा जनकाध्यंबुजपटपदस्ततान् ॥ स हि ताजिककौस्तुभाभिधानं कमनीयं भुवि बालकृष्णभट्टः ॥ १७ ॥
श्रीनारायणशंकरस्तवनके स्तोत्रं शिवायस्त्वतो यन्त्रोद्धारयुतं महागणपतेः स्तोत्रं त्रिकोण्यां[त्रिवेण्या] स्ततः ॥
योगिन्यष्टदशाक्रमश्च तरणेः संकांतिजो निर्णयः पल्या यस्य विराजते कृतिरियं पांडित्यचिंतामणिः ॥ १८ ॥
एनं नरस्ताजिककौस्तुभं यः कंठे विदध्यात्समनीषिमन्यः ॥ सर्वं सभामंडलमंडनाय भवेन्नरेशाप्तगजाभिवित्तः ॥ १९ ॥
नाभ्यर्थ्यते चंद्रिकायां चकोराश्वद्वेणायो कल्पपुष्पैर्न भृंगाः ॥
तद्वत्स्यादस्मिन्[तस्मादस्मिन्स्याद्]गुणोत्कर्षलेशः कश्चिन्नूनं पंडिताः संतु शक्ताः ॥ २० ॥
यादवो मम मतेः परिपाकस्त्रिदानवशतोयमकारि ॥ शोधयंस्त्विह बुधा यदशुद्धं प्रार्थनं सफलंयंतु ममैतत् ॥ २१ ॥
इति श्रीमद्भट्टयादवात्मजबालकृष्णभट्टविरचितो ताजिककौस्तुभः समाप्तः ॥ संवत् १८६१ ॥

५०२ ताजिकनीलकण्ठः रसालाटीकासहितः । मू०-नीलकण्ठः । टी०-गोविन्दः ।

टी. आ.-वागीशाढ्याः 'सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ॥ यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ १ ॥
श्रीसिद्धिबुद्धिप्रदमंबुदाभं विघ्नावलीसंतमसांशुमंतम् ॥ सिद्धूरपूराखण्डयुग्मं वेतदनुदं शरणं प्रपद्ये ॥ २ ॥
ऋग्भिः प्राङ्गे यजुर्भिर्दिन इह तरुणे सामभिश्चापराहणे लघ्नापि स्पष्टमष्टावपि हरिद्विपाश्वोपतिष्ठन्ति राते[त्रौ] ॥
एतज्ज्योतिःसवित्रात्मकमखिलजगताणजन्मसंयादिप्रीडाकर्मस्वबंधं त्रिभुवननमितं तद्विसंधं नमामि ॥ ३ ॥

यस्याः प्रवाहनिवहानैवगाहमानः पारं न पश्यन्ति परं चक्षुःशान्तोऽपि ॥
 किं तत्र चिंतयतु चित्रशिखंडिजन्मा स्रोतस्विनीमिव नमामि सरस्वतीं ताम् ॥ ४ ॥
 अनन्तपुत्रं बुधनीलकण्ठं सचंद्रिकं भूमिभूदभ्यमान्यम् ॥ समस्तविद्यास्त्रनिमीशमीडे वाराणसीशं कमलानिवासम् ॥ ५ ॥
 आसीद्विध्यमहीध्रभूषिततनुर्विद्यावतामाकरो नानाभूमिपतीन्द्रसेविततलो देशो विदभार्हवः ॥
 कूलद्वन्द्वविर्वीरपत्तनयुता योगीश्वरैः सेविता यत्र स्थाणुजपाद्यपास्तदुरितैर्गोदावरी त्याज्यते[राजते] ॥ ६ ॥
 तत्रासीदपरो वशिष्ठ इव स स्वाचारनिष्ठः कृती ज्योतिःशैस्त्रकलाकलापनिपुणो देवज्ञचिन्तामणिः ॥
 यत्कर्मधवलीकृतं त्रिभुवनं भोगीन्द्रगंगेन्दवो व्रीडाभारमिपादयांधकरिपोरद्यापि सेवापराः ॥ ७ ॥
 तस्यात्मजोऽभवदनन्त उमातनूजः पादारविन्दमकरन्दमधुव्रताख्यः ॥
 ज्योतिर्नयत्रिनयनेह गदा(त्र)वाये येन त्रिकालविदुषा खलु गर्भभावः ॥ ८ ॥
 सूनुस्तस्य बभूव गौतममते निष्ठैकतामागतो भीमासास्मृतिशास्त्रवेदनिपुणः साहित्यपारंगमः ॥
 गाणेशो भुजगाधिराजमणिर्नि शिष्यान्सदाध्यापयज्ज्योतिःशास्त्रसरोजमानसरविः श्रीनीलकण्ठो बुधः ॥ ९ ॥
 यन्नाम प्रथितं हि भूमिवलये शिष्यप्रशिष्यैर्महद्भूमिपालसमूहसेवितपदाद्योक्त्वरेणान्वितः ॥
 श्रीदिल्लीप्रभुणा हि टो[टो]डरविभोरानंददं ज्योतिषं त्रिस्कंधं स्वकृतैः सुपदानिवहैस्तत्ताजिकं चाकरोत् ॥ १० ॥
 तस्यपुत्रो रामविधिज्ञ आसीत्सिद्धान्तवेत्ता नृपमान्यमान्यः ॥
 ग्रंथं च यो रामविनोदसंज्ञं मुहूर्तचिंतितमणिमप्यकार्षीत् ॥ ११ ॥
 गोविन्दो नैलकण्ठविधिविधिविदां मूर्द्धहीरः सुधीरोऽभूद्वानुश्रुद्रिकाया हृदयसरसिजोह्लासने वासरेशः ॥
 योऽज्ञासीच्छेषवाणीः पितृत इह तथा ज्योतिषं भूरिभेदं भीमांसायामधीतो स्मृतिषु सुनिपुणो वक्तुं वैकभक्तः ॥ १२ ॥
 योऽकार्षीद्वि मुहूर्तचिन्तनमणेः पीयूषधाराभिधां टीकां रामविनोदनामकरणव्याख्यां च सोदाहृतिम् ॥
 सिद्धान्ते ऋतुवर्णनस्य विवृतिं विद्वन्मनोहारिणीं काव्येऽल्पे घटखर्परे सुविवृतिं सत्प्रीतये व्यातनोत् ॥ १३ ॥
 सकलबुधविधिज्ञः प्रार्थनोद्युक्तचेता गुरुपदयुगभक्तिः प्राप्तबुद्धिप्रसादः ॥
 पितृविरचितमेतद्वर्षसंपादिवेकं सुललितपदबंधं संप्रति व्याकरोति ॥ १४ ॥
 संज्ञाविवेकोदधिसिंधुमाशुं प्रमथ्य सद्वृत्तसमेतदिव्याम् ॥ गोविन्दनामा कुरुते सुखाय भूमीधराणां विवृतिं रसालाम् ॥ १५ ॥
 तत्र तावत्सकलमुनिश्रेष्ठगुर्गवंशावतंसरूपो निखिलविद्वद्देवज्ञमुकुटहारास्त्रिस्कंधज्योतिःशास्त्रनिबंधकृत् चिन्तामणिज्योतिः
 विस्तौन्नानंतज्योतिर्वित्पुत्रश्रीनीलकण्ठो ज्योतिर्वित्संज्ञातंत्रवर्षतंत्रप्रश्रुपप्रकरणत्रयात्मकजीर्णताजिकशास्त्रस्य प्रथम-
 प्रकरणं संज्ञाविवेकनामकं सद्यः सदसत्कलौपयिकवंशस्थविराडादानेकच्छंदःसहितं चिकीर्षुरनेकजन्मोपाज्जितदुरितसंभू-
 तविघ्नध्वंसकामो निर्विघ्नग्रंथसमाप्तिप्रचयगमनाय शिष्टाचारपरिपालनाय च विशिष्टदेवतानां गणेशसूर्यपितृचरणकमलानां
 नमस्काररूपेण मंगलमाचरन्निषयप्रयोजनसंबन्धाधिकारिणश्च सूचयन्कर्तव्यमुपजातिकातृतीयभेदेन प्रतिजानीते ॥.....

मू. आ.—प्रणम्य हेरंबमयादिकारणम् — — — — —

टो. च.—इति स्वप्रचिन्ता ॥

देवज्ञाभिर्मनीलकण्ठविदुषः श्रीचन्द्रिकायास्तथा पुत्रेणाहिगवीप्रसारितधिया नव्याब्दतंत्रस्य हि ॥
 गोविन्देन विनिर्मिते नयनिधौ दिव्ये रसालाभिधे व्याख्याने मृगयाभुजिप्रभृतिकव्याख्यागमत्पूर्णताम् ॥ १ ॥

५०३ ताजिकरत्नाकरः-रत्नाकरदैवज्ञः ।

- आ.—तमोगुणविनाशिनी सकलकालमुद्योतिनी धरातलविहारिणी जडसमाजविद्वेषिणी ॥
 कलानिधिसहायिनी लसदलोलसौदामिनी मदंतरविलंबिनी भवतु कापि कादंबिनी ॥ १ ॥
 कालो व्योमचरोदयो व्यवहृतिर्यात्राप्रवेशः स्वरस्तिथ्याद्यानयनं च वत्सरफलं भूव्योमगोलाकृतिः ॥
 पश्चाज्जातकताजके शकुनकः प्रश्नाश्च संकीर्णकं रत्नैरेभिरितभ्यनुईशमितैर्दैवज्ञरत्नाकरः ॥ २ ॥
 ज्योतिर्वर्त्मनि लक्ष्यलक्षणकृते न्यायादिशास्त्रोल्लसद्यद्बुद्धिविशुद्धकौतुकतया श्रेयान्मया निर्मितः ॥
 यः सिद्धांतगभीरनरनिचयो दैवज्ञरत्नाकरस्तस्मात्ताजकरत्नमुद्रतमिदं भूदेवभूषायताम् ॥ ३ ॥
 दृष्ट्वा ताजकभूषणं गणपतेर्गौडस्य चूडामणेः सारं कल्पतरोस्तथैव गदितं श्रीनीलकण्ठस्य च ॥
 अन्येषां कृतिनां कृतानि बहुशः संवीक्ष्य निष्कण्य च श्रेयो यद्बहुसमतं मतमिह ब्रूमः स्वपद्येन तत् ॥ ४ ॥
- च.—वाग्देवीवदनादनादिरचनाविन्यासदीव्यन्नवद्वीपप्राप्तजनैरेनेकदिवसं वाराणसीवासिनः ॥
 विद्यासागरजागरोन्नतमतमेर्भाव्या ममैषा कृतिर्विद्वद्भिः कृपया कयापि सहसा स्मृत्यर्थमुत्सृज्यतैः ॥ २८ ॥
 द्वैताद्वैतमतादिनिर्णयविधिप्रोद्बुद्धबुद्धिश्रुतो भट्टाचार्यशतावधान इति यो गौडोद्भवोऽभूत्कविः ॥
 नानाशास्त्रविदा तदात्मजचिरजीवेन यन्निर्मितं दिव्यं ताजकरत्नसम्प[्र]दशमी पूर्णा प्रभाभूदियम् ॥ २९ ॥
 इति श्रीशतावधानभट्टाचार्यसुतदैवज्ञरत्नाकरोद्भूते ताजिकरत्नाकरे दशादिकलभकाशिका दशमी प्रभा ॥ १० ॥
 श्रीरस्तु ॥ संवत् १९०९ ॥

५०४ तात्कालिकचन्द्रः-सटीकः ।

- टी. आ.—सर्वज्ञत्वप्रकाशाद्ये[धे]धरेण भगवता महादेवेन नित्यज्ञानवता रविचंद्रभ्रमाभ्यामन्येषामपि भ्रमणमनुदिनं लग्ननवांशा-
 दिभागमिन्वुजोगतारलभ्येन ननु वेधवक्रोद्भूतमाह ॥ अथात इति । अयंशब्दो मंगले ॥
- मू. आ.—अथातः संप्रवक्ष्यामि तत्कालेन्दुं परिस्फुटम् ॥ येन विज्ञानमात्रेण त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १ ॥
 एनलानानि सर्वाणि सत्यतापतिभूतले ॥ तत्कालचन्द्रजज्ञानं समानं नैव भूतले ॥ इति तत्कालचन्द्रजमानम् ॥
 मया तत्कालचन्द्रगतं तात्कालिकचन्द्रमूर्तिज्ञानं कथितमिति ॥ इति तात्कालिकचन्द्रे ननु वेधविवर्णनम् ॥
 अयं जातिज्ञानार्थम् ॥ तिथिवारक्षयोगानां करणस्य च संख्यकाः तत्काललग्नांशयोगात्सिद्धा ॥
- टी. च.—इति श्रीसामान्यतो द्वादशभावविचार्यपदार्थजातकं समाप्तम् ॥

५०५ त्रिविक्रमशतकम्-त्रिविक्रमः ।

- आ.—नमस्कृत्य परं ब्रह्म गणकैर्दुस्त्रिविक्रमः ॥ मुनिप्रणीतमखिलं व्यवहारं प्रवक्ष्याति ॥ १ ॥
- च.—नारायणस्य तनयो ज्ञानविज्ञानविद्[म्योतिरिहलानुजो]द्विजः ॥ त्रिविक्रमः शतश्लोकं व्यवहारममुं व्यधात् ॥ १०५ ॥
 किंचिद्विकल्पेन याते ब्रूते ब्रह्मा त्रिविक्रमम् ॥ तव जिह्वाग्रसंस्थः सन् [स्थेन]शास्त्रमेतन्मया कृतम् ॥ १०६ ॥
 इति श्री बि० शतकं सं — — — — —

५०६ त्रिविक्रमशतकं सटीकम् । टी०-हृषीकेशः ।

टी. आ.—नारंगरंगिवसनं धम्ममाहतं सदंगे परिस्फुरति यस्य तडिल्लतेव ॥

पादारविंदमकरन्दजुषः शुकाद्या देवं तमन्वहमहं शरणं प्रपद्ये ॥ १ ॥

यस्य गर्जितमाकर्ण्य वित्रस्ताः कविकुंजराः ॥ व्यासं श्रीसोमचंद्रं तं नौग्यहं पितरं निजम् ॥ २ ॥

प्रणम्य भास्करं सोमचन्द्रं च पितरं गुरुम् ॥ करिष्ये वृद्धिं ब्रह्मव्यवहारे यथामति ॥ ३ ॥

इति जगति सर्वेऽभीष्टवस्तुनि प्रवर्तमाना अधिकताभीष्टदेवतानमस्कारपुरस्सरं प्रवर्त्तत इति मत्वा श्रीमौद्गल्यगोत्रो-
द्भवगणकचक्रचूडामणेनारायणास्यांगजो महाकारुणिकस्त्रिविक्रमाचार्यः प्रथमश्लोकेनास्य प्रपञ्चजातस्याधारभूतं ब्रह्मवादौ
नमस्कृत्य संबंधप्रयोजनाभिधेयान्याह ॥

मू. आ.—नमस्कृत्य परं ब्रह्म — — — — —

मू. च.—नारायणस्य तनयो ज्योतिरिह्लानुजो द्विजः ॥ त्रिविक्रमः शतश्लोकं व्यवहारममुं व्यधात् ॥ १०१ ॥

किंचित्कलियुगे याते ब्रूते ब्रह्मा त्रिविक्रमम् ॥ तव जिह्वाग्रसंस्थेन शास्त्रमेतन्मयाकृतम् ॥ १०२ ॥

टी. च.—इदानीं ग्रंथकर्ता निजजनकज्येष्ठभातृस्वनामानि ग्रंथाग्रं चाह ॥ त्रिविक्रमस्त्रिविक्रमनामा गणकः इमं व्यवहारं व्यधात्
व्यवहारे उपनिबन्धं किंभूतं शतश्लोकं शतश्लोकाह्वयं तथा किंविशिष्टो द्विजः द्विजन्मा पुनः किंविशिष्टः नारायणस्य
तनयः नारायणस्य नाम्नो दैवज्ञस्य पुत्रः पुनः किंभूतः ज्योतिरिह्लानुजः लघुभ्राता ॥ अधुना शास्त्रस्यापौरुषेयत्वमाह ॥
किंचित्स्तोत्रं कलियुगे याते गते सति ब्रह्मा हिरण्यगर्भस्त्रिविक्रमं ब्रूते ब्रवीति यदेतच्छास्त्रं तव जिह्वाग्रस्थेन मया कृतमिति ॥
इति शास्त्रस्यास्य ब्रह्मवाक्यत्वात्स्वरूप[श्रौष्ठ्य]मुक्तम् ॥ इति व्यवहारविवृतिः समाप्ता ॥

इति श्रीव्याससोमचन्द्रात्मजेन प्रतिपक्षलक्षमुखकमलसंकीर्तितुसकलेन महाकविना हृषीकेशेन त्रिविक्रमोक्तौ विरचिता
कर्णामृतधाराप्रवर्धिणी परोपयोगिनी नाम टीका समाप्ता ॥ संवत् १९१३ ॥

५०७ दोषज्ञानरत्नावली-जयरत्नः ।

आ.—यस्योत्तमामलविभांचितपादपद्मद्वंद्वं सुरासुरकिरीटमणीमयूखैः ।

संरज्यते कनकरत्नसुपीतसंस्थं तं देवदेवमहमात्मनि चिंतयामि ॥ १ ॥

श्रीमद्गुरुदेवशूषणमणिस्त्रिबावतीनामके श्रीपूर्णे नगरे बभूव स गुरुः श्रिभावरत्नाभिधः ॥

तच्छिष्यो जयरत्न इत्यभिधया यः पूर्णिमागच्छवांस्तेनेयं क्रियते जनोपकृतये श्रीज्ञानरत्नावली ॥ २ ॥

च.—इति प्रश्नलघोपरिदोषरत्नावली संपूर्णा ॥

५०८ धीकोटिकरणम्-श्रीपतिः ।

आ.—चन्द्राङ्गनन्दो९६ १ नशकोर्क १२ निम्नश्चैत्रादिमासैर्युगतो द्वि२ निम्नः ॥

पंचो५ निताः स्वीयनृपांक९६ १ भागलब्धं शरांगाप्त६ ५ फलेन युक्तः ॥ १ ॥

च.—स्पर्शस्थितौ चंद्रमसोर्कमुक्तिः स्पर्शोऽब्जमुक्ताविति ते क्रमेण ॥

धीकोटिदं सत्करणोत्र सिद्धियुक् श्रीपतिः सारतरं चकार ॥ १९ ॥

इति श्रीश्रीपतिविरचिते धीकोटिदे करणे सूर्यपर्वाधिकारः ॥

५०९ नरपतिजयचर्या-नरपतिः ।

आ.—अव्यक्तमव्ययं शांतं नियतं योगिनां प्रियम् ॥ — — — — —

च.—स्वरवमंत्रैर्बलिपूजां विधाय तदनु व्रजेत् ॥ २८ ॥

इति नरपतिविरचितानि यात्राप्रवेशनिमित्तशकुनानि, समाप्तानि ॥

पूजयित्वा गणाधीशं तस्मै कार्यं निवेद्य च ॥ गृहीत्वा कुडवादिस्थं गंतव्यं रजकालये ॥ १ ॥

एकाग्रमानसः स्थित्वा तत्रोपश्रुतिमाहरेत् ॥ वाक्यकालिप[कालपनि]कां शुद्धां यथोक्तफलदायिकाम् ॥ २ ॥

इति प्राणिनामुपश्रुतिज्ञानम् ॥

विद्यालये मालवसंज्ञदेशे धारापुरिरभ्यनिवासवासी ॥

नानागमज्ञो नृपलोकपूज्यो नाम्ना प्रदेवो [नाम्नाप्रदेवो] विबुधः प्रसिद्धः ॥ १ ॥

स्वरबलफलवेत्ता देहतत्त्वेष्वभिज्ञो विदितशकुनशास्त्रस्तंत्रमंत्रप्रवीणः ॥

कलितगणितसारश्चारुचूडामणिज्ञो नरपतिरिति नामां तस्य पुत्रो बभूव ॥ २ ॥

ज्ञाने यः सर्वज्ञो नृपगणपूज्यः सरस्वतीसिद्धः ॥ तेन कृतं शास्त्रमिदं प्रचुरगुणं दोषरहितं च ॥ ३ ॥

यो वेत्ति शास्त्रमेतद्गुरुमुखकथितं सुयुक्तिसंयुक्तम् ॥ निवसति सदा समप्ता ज्ञानज्ञाश्रितस्य करकमले ॥ ४ ॥

हत्वा रिपुं नृपलक्ष्मीं दत्ते निजभूपतये न संदेहः ॥ एतच्छास्त्रज्ञबुधश्चतुर्विधे चैव संग्रामे ॥

श्रीमत्पण्डितलनगरे ख्याते अजयपालनृपराज्ये ॥ श्रीमन्नरपतिकविना रचितमिदं तत्र संस्थेन ॥ ५ ॥

विक्रमार्के गते काले पक्षाम्निभानुवत्सरे ॥ मासे चैत्रे सिते पक्षे प्रतिपद्द्वौमवासरे ॥ ६ ॥

षड्भिरंगैश्चकारेदं नृपतीनां जयावहम् ॥ अनुष्टुप्छंदसां श्लोकैः सार्द्धैः षष्ठसहस्रकैः ॥ ७ ॥

समाप्तोऽयं नरपतिजयचर्याग्रंथः ॥

५१० पञ्चपक्षिष्टिप्यणम्-कल्याणकरः ।

आ.—आदौ शापविमोचनं कुर्यात् ॥ उँ अस्य श्रीपञ्चपक्षिणां शापविमोचनविद्यामंत्रस्य महादेवऋषिर्गायत्री छन्दः पार्वती

देवता शापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ॥

उँक्रीपञ्चपक्षिणां शापं मोचय मोक्षय क्षत्यं वद इवाहा ॥

अस्य पुरश्चरणं दशसहस्रं प्रश्नादौ दशवारं त्रिवारं वा जप्त्वा पुनः प्रश्नं विचारयेत् इति ॥

च.—कमेण कमल इति सिद्धम् ॥

इति कल्याणकरशुक्लविरचितं पञ्चपक्षिष्टिप्यणम् सम्पूर्णम् ॥

५११ पञ्चश्लोकी सटीका । मू०-टी०-बालकृष्णः ।

आ.—श्रीमद्गुरुपदयुगलं नत्वा कुर्वे सुबोधिनीं टीकाम् ॥ लघुतरपञ्चश्लोकी[की]ताजिकजातैकभूषार्थम् ॥ १ ॥

अथ विघ्नभञ्जसपूर्वकपरिसमाप्तिकामो ग्रन्थकृद्देवबोधितशिष्टाचारागतमंगलाचरणपूर्वकस्वविघ्नोच्चाटनादिसविशेषेण हेतु-

ग्रंथकरणप्रतिज्ञा समाकलयति ॥ देवं ध्यात्वेति ॥ बालकृष्णः पञ्चश्लोकैस्तान्त्रिकं करोतीत्यन्वयः ॥

च.—अथोपसंहारः ॥

गुह्यतरताजिकशास्त्राद्गुह्यतरमिदमुद्धृतं समूलं च ॥ ताजिकताजकभूषं लघुवितति प्रकाशतां यावु ॥ १ ॥

इति श्रीबालकृष्णविरचिता पंचश्लोकी सटीका संपूर्णा ॥

५१२ पञ्चस्वराटिप्पणम्-गौडभट्टाचार्यः ।

आ.—मृत्युवर्षज्ञाननिर्णये यथा ॥

ययोराशीश्वरानेकीकृत्य गणनां कृत्वा मृत्युवर्षज्ञानम् । गणनायां कृतप्रां सप्त शून्यानि यस्मिन्वर्षे भवन्ति तस्मिन्वर्षे मृत्युर्वाच्यः । स च यत्स्वरे यदि कुजसौरराहूणां पापानां सम्बन्धि भवति तदैव मृत्युर्भवति नान्यथा इति ॥

च.—इति श्रीगौडभट्टाचार्यकृतमिदं पंचस्वराटिप्पणं सम्पूर्णम् ॥

५१३ पञ्चस्वराटीका-परमसुखोपाध्यायः ।

आ.—श्रीगणेशं नमस्कृत्य सिद्धिबुद्धिप्रदायकम् ॥ पंचस्वराभिधानस्य कियते ग्रंथसंगतिः ॥ १ ॥

परमादिसुखेनापि ग्रंथं दृष्ट्वा सुविस्तरम् ॥ असमंजसमालोक्य कियते ग्रंथसंगतिः ॥ २ ॥

श्रीगुरुश्वरणौ नत्वा परमादिसुखाभिधः ॥ पंचस्वराभिधानस्याकृत ग्रंथस्य संगतिम् ॥ ३ ॥

अपास्य भरणं जीवं बाहयन्ति शुभाशुभम् ॥ मरिष्यन्ति यदादैवात्को भुङ्क्ते हि शुभाशुभम् ॥ ४ ॥

बालस्य जन्ममात्रे तु जन्मारिष्टं विचारयेत् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन आयुर्दायं विचारयेत् ॥ ५ ॥

च.—समादाय यथारिष्टं यदुक्तं लग्नसंग्रहे ॥ पापयोगे भवेद्विष्टं शुभयोगे भवेच्छुभम् ॥ ४४ ॥

इति श्रीसनाढ्यकुलावतंसपरमसुखोपाध्यायकृते पंचस्वराग्रंथे आयुर्दायाख्यो द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

५१४ पञ्चस्वरोदाहरणम्-प्रजापतिदासः ।

आ.—इष्टदेवं नमस्कृत्य गोपालं कुलदैवतम् ॥ श्रीप्रजापतिदासेन कियते ग्रंथसंग्रहः ॥ १ ॥

ब्राह्मकृतसूत्रेण यत्किञ्चित्कियते मया ॥ ज्योतिर्विदः प्रपश्यन्तु ग्रहाणां सुविचारतः ॥ २ ॥

अपास्य भरणं मूढाः प्रपश्यन्ति शुभाशुभम् ॥ मरिष्यन्ति यदा दैवात्को भोक्ताऽत्र शुभाशुभम् ॥ ३ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन आयुःस्थानं विचिंतयेत् ॥ बालस्य जन्ममात्रेण जन्मारिष्टं विचिंतयेत् ॥ ४ ॥

चतुर्विंशतिवर्षाणि यावद्भ्रंशंति जन्मतः ॥ तावद्विष्टं विचार्य तु गुप्तरूपं न चान्यथा ॥ इति ॥ ५ ॥

५१५ पाराशरसूत्रम् ।

आ.—पाराशरस्यानुमतानुसारं दायस्य संस्कारमहं प्रवक्ष्ये ॥ मेषादिराशिस्थनभोग्रहेषु लग्नादिभावेषु गतेषु वाक्यैः ॥ १ ॥

अथ पाराशरमतेन मेषादिराशिस्थितेषु विलग्नदिभावगतेषु ग्रहेषु सत्सु वाक्य एवाकैः पृथग् पृथगायुः स्फुटाक्रि[त]योच्यते ॥

तत्रादौ सूर्यस्य वाक्यानि लिख्यन्ते ॥

वदे त्रैलोक्यनाथं च ॥ १ ॥ पार्वतीपरमेश्वरैः ॥ २ ॥ नारायणो जगन्नाथः ॥ ३ ॥ शिवानीपतिपूजितः ॥ ४ ॥ गोपालप्रतिपादकः ॥ ५ ॥

च.—विष्णुः स्यात्सदा विभुः ॥ ११ ॥ इति लग्नस्य वाक्क्षेपि ॥ गुणानभाजनयोजनवियोजनहन्यादिकं सर्वं गुरूपदेशतो
 ब्राह्म सुधीमिरायुःस्पष्टीकरणं विधेयं इदमायुः प्रतीतिजनकं भवतीति ॥
 नमोऽस्तु गुरवे तस्मै इष्टदेवस्वरूपिणे ॥ यस्य वागमृतं हन्ति विषं संसारसंज्ञकम् ॥ १ ॥
 इति श्रीपराशरविरचितं सूत्रं समाप्तम् ॥

५१६ पाराशरहोरायाष्टीका-लक्ष्मीपतिः ।

भा.— — — श्रीमतिमा[श्रीपतिमा]प्रणम्य भक्त्या सुहृदां हृत्कमलप्रकाशहेतोः ॥
 उड्डापोत्यफलप्रदीपटीका क्रियते सज्जनरंजनी मयैषा ॥ १ ॥
 पराशरमतागमार्थगहनोदधिकोदगा शुभाशुभफलघन — इतेन्दुबिम्बप्रभा ॥
 पुरातनकथा कथं प्रकथितुं क्षमा धीर्ममेत्यजस्रमनुधावतीव हि न याति पारं यतः ॥ २ ॥
 न पदच्छेदपदार्थविग्रहार्थान्वयसद्भावनिवृत्तियुक्तिबुद्धिः ॥
 कुत आक्षेपसमाधृतिस्तथापीरयति श्रीगुरुगोर्लिखत्यजस्रम् ॥ ३ ॥
 पराशरपरापारापारासारपरम्परा ॥ गुरोर्गीः श्रुतिगा हत्स्या लिपीरूपा बह्व्यसौ ॥ ४ ॥
 अस्य विप्रनिपत्यु[तिपत्यु]क्तौ योग्यत्वं न बृहस्पतेः ॥ का कथाधुनिकासा[नां] च प्रोतोक्षाकल्पमादृशाम् ॥ ५ ॥
 अतो गुरुका व्याख्यैव न्यस्त्येयं न स्वकल्पिता ॥ अत आगमवन्मान्या स्वकल्याणमभीप्सुभिः ॥ ६ ॥
 अथ पराशरमतानुभावितांतःकरणः कश्चित्कविः तदुड्डायायप्रदीपाख्यं ग्रन्थं कर्तुमुद्यतः स्वेष्टदेवं प्रणमति सिद्धान्तमिति ॥
 च.—कान्यकुब्ज[ब्जाख्य]विषये पैतियाख्यप्रगात्मके ॥ श्रौतस्मार्तक्रियोपेतस्त्रोरग्रामनिवासिना ॥ १ ॥
 पांडेइत्युपनाम्ना श्रीभारद्वाजसगोत्रिणा ॥ नेपालाधीशराजेन्द्रविक्रमप्रार्थिताङ्गिणा ॥ २ ॥
 कृष्णानंदात्मजेनेयं लक्ष्मीपतिद्विजन्मना ॥ कृता सन्धोड्डायायस्य टीका सज्जनरंजनी ॥ ३ ॥
 बाल[ज]पेयिकुलोद्भूतरामचंद्राक्षया मुदा ॥ प्रीयतामनया श्रीमाम्बिधेशो भगवान्स्वयम् ॥ ४ ॥
 योड्डायायप्रदीपाख्या टीका सज्जनरंजनी ॥ तस्याः पूर्तिमगाद्यायाध्यायव्याख्या सुनिर्मला ॥ ५ ॥
 इत्युड्डायायप्रदीपिका टीका ययामति लिखिता संपूर्णा ॥

५१७ प्रश्नग्रन्थः-विघ्नराजः ।

भा.—भूतं भविष्यत्प्रश्नांश्च विज्ञातं ज्योतिषं कृतम् ॥ आयुःप्रश्नमिमं ग्रंथं चमत्कृतिकरं परम् ॥ १ ॥
 च.—प्रश्नप्राप्तिमिमं ग्रंथं विघ्नराजेन निर्मितम् ॥ वाग्देवतामिषं भक्त्या त्वत्प्रसादात्करोम्यहम् ॥ ५६ ॥
 इति प्रश्नांतरग्रंथः संपूर्णतामगात् ॥

५१८ प्रश्नतन्त्रम्-चिन्तामणिः ।

भा.—शुभाशुभफलप्रश्ने प्रथमं सकलं शुभम् ॥ तदा सर्वं शुभं ज्ञेयं अशुभे त्वशुभं भवेत् ॥ १ ॥
 अथ कथं भविष्यतीति प्रश्नः ॥
 तन्त्रवृत्तशकलं सौम्यं हन्तीतं च वदेत्सुधीः ॥ कामराजगुरुवं च यशोवर्द्धि च संवेदत् ॥ २ ॥

च.—इति श्रीदेवहस्तबुद्धामाणिश्रीमन्महाराजवन्दितपदांस्तुजशिष्यवर्गानन्ददायकसर्वविद्याकुशलसर्वशास्त्रलतभ्रमश्रीमन्मिता-
मणिपण्डितवर्यविरचिते ज्योतिःशास्त्रे रमलशास्त्रं संपूर्णतामगमत् ॥

५१९ प्रश्नमाणिक्यमाला-परमानन्दः ।

आ.—श्रीमदभ्रमदभ्रमराजिविराजमानगण्डस्थलस्त्रलदमंदमदप्रवाहः ॥
प्रत्युहैनाशविधये भुवनैकवन्द्यः पायादपारमहिमा गिरिजात्मजन्मा ॥ १ ॥
ब्रह्मादयोऽपि निजकार्यसमर्पभावं यस्य प्रसादकणतः समुपेयिवांसः ॥
तत्तत्त्वबोधजनने किल हेतुमेकं वाग्देवताचरणपद्मयुगं नमामि ॥ २ ॥
यस्य प्रसादमधिगम्य भवन्ति मूढाः सिद्धान्ततंत्रकरणैकपद्माबिरूढाः ॥
तं श्रीमहाजनिमहाशिवनामधेयं वंदामहे निजगुरुं गणकाग्रायम् ॥ ३ ॥
संप्राप्तसारस्वतवैभवस्य सारस्वतब्राह्मणपुंगवस्य ॥ सारस्वतार्थप्रतिलब्धहेतोः पितुः स्वकीयस्य पदं नमामि ॥ ४ ॥
नत्वाद्यार्याभ्यगर्गप्रमुखमुनिगणांस्तत्प्रीतितात्पर्यपूर्णग्रंथान्बुद्ध्वा समग्राभिजगुर्ब्रह्मपया प्रश्नचन्देधरादीन् ॥
वेणीदत्तात्मजन्मा ग्रथयति परमानन्दशर्मा प्रशस्तां प्राचीनैरेवं पद्यैर्गणकवरमुदे प्रश्नमाणिक्यमालाम् ॥ ५ ॥
आलोच्य निखिलान्प्रश्नतंत्राज्जातकताजिकान् ॥ उभयोः संग्रहः सम्यक्क्रियते गुर्वनुज्ञया ॥ ६ ॥ .....
इति श्रीसारस्वतज्ञातीयापाठकवंशावतंससमस्तविद्याविशारदमौनतंत्रज्ञवेणीदत्तात्मजदैवज्ञपरमानन्दविरचितायां प्रश्नमा-
णिक्यमालायां नवमस्यानपृच्छाप्रकरणं द्वादशम् ॥

अथ दशमस्यानपृच्छा । तत्र राज्यलाभप्रश्ने — — — — —

च.—तद्वत्कलत्रे हिमगौ विलग्नयोः ॥ १४२ ॥ .....

५२० प्रश्नमार्गः-मुरारिसुतः ।

आ.—मध्याटव्यधिपं दुग्धसिंधुकन्याधवं धिया ॥ ध्यायामि साध्वहं बुद्धेः शुद्धये वृद्धये च सिद्धये ॥ १ ॥
गुरुभ्यश्च ग्रहेभ्यश्च मया बद्धोऽयमंजलिः ॥ प्रसन्नमनसस्ते मे सत्यां कुर्वतु भारतीम् ॥ २ ॥
नमः श्रीमंगलश्रेणिनिवासाय महात्मने ॥ सर्वं जानन्ति दैवज्ञा यदुक्तिश्रुतिचक्षुषः ॥ ३ ॥
चेत्पु[त्रिपु]री[रे]भरमानस्य शैलजावल्लभं मया ॥ शिष्याय देशिकायातुं प्रश्नपत्रोपलक्ष्यते ॥ ४ ॥ .....
सुतो मुरारेल्लब्धोदये — — — मध्ययनाये — — नाथ — — ॥
स प्रश्नमार्गोऽयमकार्षमेतच्छास्त्रं सुखं बोधयितुं स्वशिष्यान् ॥ .....
ब्रान्यां चैव त्रिंशता प्रश्नमार्गैः पूर्णोऽध्यायैः संप्रदिष्टोऽयमासीत् ॥
दृढं गृहीत्वैधरपक्षपातं जनो यया निंदति विष्णुमक्तान् ॥ तथैव ये मत्कृतिर्निंदकाः स्युस्तेषामसौ तिष्ठति दूरदूरे ॥
स्वकल्पितः कश्चिदिहापि नार्थो ग्रंथातरे क्वापि विनात्यदृष्टम् ॥
विश्वस्य शिष्याः प्रयतन्ममेवं भवन्तु सत्याः सकला गिरो वः ॥
इति प्रश्नमार्गे द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥
श्रीगणेशाय नमः ॥ प्रसूतप्रतिहंतारं प्रतिपत्य गणाधिपम् ॥ मुहूर्तोवगमे मार्गमृजुं कर्तुं यतामहे ॥ १ ॥

उहकीबीचलनोपरागगुलिका षष्ठाष्टमं त्येदवो दृष्टाल्लविमुक्तराशिसितद्वकसायाहसंख्यादयः ॥
 गंढांतोडविषं स्थिरं च करणं रिक्ताष्टमीविष्टयोर्लाटैकागलैवैधुतांमिशिर(स)स्सर्वत्र वज्यां अमी ॥ २ ॥
 च.-हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वकं संतुमर्हति समीक्ष्य सज्जनः ॥
 इति श्रीप्रश्नमार्गः समाप्तिमगात् ॥ संवत् १९१२ ॥

५२१ प्रश्नरत्नसागरः-विजयदयासूरिः ।

आ.-चंचत्कांचनरुचये देववधूटीसुनेत्रमुखराय ॥ नाभेयाय नमोऽस्तु केवलकमलात्मने तुभ्यम् ॥ १ ॥
 उत्पत्तिस्थितिसंहतिप्रभृतिभिर्योचितकरं [चीकरत्] जंगमस्याणुप्राणभूतां प्रवृत्तिनिरतः स्वच्छंदलीलामलः ॥
 धर्मं यो दशधानयत्सुकृतिनां योऽजीगणत्केवलो ब्राह्मी वाचमनन्तसाररसिकः कश्चिद्विभुस्तं श्रये ॥ २ ॥
 कौमारे युगधर्मिभिश्च सवयैः साकं सभायां स्थितस्तेषामग्निमयुग्मिना च कुतुकाविष्टेन पृष्टः प्रभुः ॥
 देवास्मानमलं त्रिकालविषयं ज्ञानं शुभं दर्शयेत्युक्तः स्माह चमक्रियासु कुशलं शास्त्रं स्वयं रामलम् ॥ ३ ॥
 आरभ्य तद्दिनमिदं सकलोपकारि प्रापत्सुविस्तरमनेकजनस्थलेषु ॥
 तैस्तैर्वितत्य निहितं निजपुस्तकेषु वाचा स्वया जयति तद्रमलं त्विदानीम् ॥ ४ ॥
 भूते भाविनि वर्तमानविषये यद्यदाकांक्षितं तत्तत्प्रष्टुरभीष्टमिष्टमखिलं साक्षात्करोति स्वयम् ॥
 प्रश्नोद्देशविधासु चितितमुखास्वेतत्तदा वाङ्मय सत्याकूतविभावेन सुधिर्या चेतश्चमत्कारकम् ॥ ५ ॥
 संत्यन्येऽपि सहस्रशो यदि भुवि ग्रंथाः सुखप्रभदास्तेषामध्ययनक्रियासु कुशला भूयोऽपि ते भूरिशः ॥
 संदेहप्रतिघातनाय सबलं नान्यद्विना रामलं तेनैतत्प्रतिसावधानमनसा यत्नं कुरुष्वं बुधाः ॥ ६ ॥ अथ च ॥
 श्रीपुण्डरीकः प्रथमं सुधर्मा ततश्च जम्बूप्रमुखा बभूवुः ॥ संपूर्णपूर्वांगविदो महान्तः स्वष्टांगनैमित्तिकशास्त्रविद्वाः ॥ ७ ॥
 श्रीभद्रबाहुमुनिपुंगव एष पूर्व सर्वाक्षरार्थनिपुणः प्रकटप्रभावः ॥
 विद्याचमत्कृतिवेशेन जगत्यखंडे चक्रे सुरासुरनरात्मनि चित्रमेकम् ॥ ८ ॥
 श्रीभद्रबाहुगुरुणा बहुमुग्धबुद्धिबोधप्रदप्रकरणानि कृतानि पूर्वम् ॥
 उद्धृत्य सारमाखिलं च निवेश्य तेषु दत्तानि तानि पठनाय तदर्थिन्युभयः ॥ ९ ॥
 अथ रमलशास्त्रस्यादिः ।
 कालिकनामाचार्यो भगिनीबंधनवितर्कगतयवनः ॥ तेन च तत्रस्थेन ददृशे चित्रं च विद्यायाः ॥ १० ॥
 यवनाचार्यात्तस्माद्विज्ञातानेकशास्त्रसंभारः ॥ चक्रे रमलं विमलं तत्त्वचतुष्टयमिदं शास्त्रम् ॥ ११ ॥
 अथ प्रवक्ष्ये यवनेषु यादृशी प्रसिद्धिरस्यास्ति तथैव तादृशीम् ॥
 कुतः समुत्पन्नमिदं च रामलं कथं प्रवृत्तं किल केन भाषितम् ॥ १२ ॥
 पेंगंवराः कियंतो[तः]स्म संजाता भुवि विश्रुताः ॥ आदम् १ तथेदरिम् २ भूपः लुकनासा ३ रमिभां ४ स्त्रया ॥ १३ ॥
 असहयात् ५ दानीआल् ६ एते चात्यंतपूजिताः ॥ यवनेषु महामान्या रमलस्य विदोऽभवन् ॥ १४ ॥
 एकस्मिन्समये ऋद्धिं विपुक्तो भार्यया सुतैः ॥ शोकाक्रान्तमनास्त्रक्षणेकं स्थितः स्वयम् ॥ १५ ॥
 पुत्रधारविशुद्धार्थमाहूयनारदं मुनिम् ॥ कथितस्तत्पुत्रस्त्वेतद् दत्तांतः शोकसंभवः ॥ १६ ॥

अब्रवीच्च कथं शास्त्रे भगवतागमने तथा ॥ दुःखित्वं च सुखित्वं च स्त्रीसुतानां च तद्वद ॥ १७ ॥
 श्रुत्वेति नारदः शीघ्रं गगाम परमेश्वरम् ॥ स्थित्वा च प्राह वृत्तान्तं प्राञ्जलिः सुसमाहितः ॥ १८ ॥
 भगवानपि तद्वाक्यमाकर्ण्यैकां च पत्रिकाम् ॥ ददौ तस्मै स चोत्थाय पुनः प्रत्यागतश्च तम् ॥ १९ ॥
 आदाय पत्रमेकं स भूमौ चारोपयत्स्वयम् ॥ तत्क्षणेन तदारोपाच्चत्वारो बिन्दवोऽभवन् ॥ २० ॥
 महानादिमशिष्येपि बिन्दूश्च चतुरोऽपि तान् ॥ समादाय चतुर्दिक्षु निचिक्षेप पृथक्पृथक् ॥ २१ ॥
 चतुर्धुं चैकमाग्रेयं वायव्यं च द्वितीयकम् ॥ तृतीयं तु भवेदाप्यं पार्थिवं च चतुर्थकम् ॥ २२ ॥
 आग्रेयं दिशि पूर्वस्यां पश्चिमायां तु मारुतम् ॥ न्यस्तमाप्यं तयोदीच्यां दक्षिणस्यां च पार्थिवम् ॥ २३ ॥
 एवमादिमशिष्टेन चत्वारि रचितानि च ॥ तत्त्वानि वद्विवाय्वम्बुभूमिजानि क्रमादिह ॥ २४ ॥
 ऊर्ध्वाधो निहता एते चत्वारो बिन्दवः क्रमात् ॥ तस्मिन् शकलं जातं जायन्तेऽस्माच्च षोडश ॥ २५ ॥
 —दुर्गा शंकरवल्लभा भगवती वागीश्वरी शारदा काली पर्वतपुत्रिका च विजया गौरी च लक्ष्मी जया ॥
 हेमंकार्यं भैरवी च शबरी तारा शती त्र्यंबिका मातोमा कदा सदा विजयतामेभिश्चिरं धामभिः ॥ ८ ॥
 इत्थं स्तुता शुभरदा वरदा भवानी श्रीशारदा चपलकुण्डलभासमाना ॥
 स्वप्ने वरं निजमुखोद्धृतचारुचंचतांबूलपिण्डसहितं च ददौ ममांबा ॥ ९ ॥
 दत्त्वा वरं भगवती किल दिव्यवाणी नाम प्रदत्तमपि मेऽत्र महाकवीति ॥
 दिव्यप्रभावचिराशु तिरोदधे सा वागीश्वरी हृदयमिष्टुष्टु युतं भि[वि]धाय ॥ १० ॥
 सोऽहं श्रीविजयादयागणधरः श्रीवर्द्धमानार्हतः पटे दिग्गजतर्कसंमतिवरेऽकार्षं स्वयं रामलम् ॥
 शास्त्रं प्रश्रविचारसारसहितं लोके चमत्कारदं वर्षे चाष्टभिधानसंयममिते पौषे दशम्यां शितौ ॥ ११ ॥
 यः सर्वातिशयैः श्रितः फणिपतिर्यं सेवते भक्तितो येन ध्वस्तमूढः कठोभवदरं यस्यै नमो योगिने ॥
 यस्मादाविरभूदखंडितवृषो यस्यामलं शासनं यस्मिञ्ज्ञानमुखा गुणा गणनयातीताः स पार्थः श्रिये ॥ १२ ॥
 श्रीपार्थनाथः स्तुतनाकिनाथो यन्नामपायोधिरघप्रभायः ॥ वामाप्रसूमानसरांजहंसो जयत्यसौ पूर्व[सूर्य]पुरावतंसः ॥ १३ ॥
 श्रीसूर्यमंडनजिनेश्वरपादपद्ममाहात्म्यतो विरचितो रमले निबन्धः ॥
 पद्यात्मकः प्रवरमाठकभोजनाम्ना निर्विघ्नशास्त्रपरिपूर्तिरपीह तस्मात् ॥ १४ ॥
 प्रथमाद्दु[द]र्शे लिखितं सूर्यपुरे भोजसा[ना]गरेणैवम् ॥ पाठकवरेण सम्यक्श्रीपूज्यादेशतः शास्त्रम् ॥ १५ ॥
 इति श्रीयवनाचार्यप्रणीतरमलमहोदधिधर्मधारकश्रीविजयदयाम्भूरिसमर्थिते प्रश्रवन्नसागरे पाठकभोजनागरसंदर्भि-
 तपदप्रकारे श्रीरमलतंत्रे सबीजमंत्रे परिसमाप्तोऽध्यायो द्वाविंशतितमः ॥ संवत् १९०९ ॥

५२२ प्रश्रविनोदः ।

आ.—लंबोदरं महाभीमं गजवक्त्रं गणाधिपम् ॥ एकदंतं विशालाक्षं तं बंदे गिरिजासुतम् ॥ १ ॥
 च.—क्षीपाणि यानि ऋक्षाणि धनधान्यप्रदानि च ॥ इति नौकाचक्रम् ॥ इति प्रश्रविनोदः समाप्तिमगमत् ॥

५२३ प्रश्रशिरोमणिः—रुद्रमणिः ।

आ.—प्रणम्य केशाध्युतविध्युतापदं सदा सदानंदपदं शिवापदम् ॥
 त्रिपाटिवाल्मीकिजर्द्वपंडितस्नोति सद्यश्चशिरोमणिं मणिम् ॥ १ ॥

च.—इति रुद्रमणिप्रकल्पितो जगदंबापदयोः समर्पितः ॥ भवताच्छुभदः सुकर्मिणां वठतां प्रशशिरोमणिर्नृणाम् ॥ ८ ॥
 इति श्रीबालमीकिवंशावतंसश्रीमन्निपाठिरुद्रमणिप्रकल्पिते प्रशशिरोमणौ विशेषाध्यायः समाप्तः ॥ संपूर्णोऽयं प्रशशिरोमणिः ॥
 शकेद्रिनंदभूपाख्ये शुचौ शुक्ले कथे [तथा] गुरौ ॥ मनसोपपदो रामो व्यलिखत्स्वार्थमेव वा ॥ संवत् १८४३ ॥

५२४ प्रशसंग्रहः-काशिनाथः ।

आ.—तिमिरांबुनिधौ, मग्नं करैरुद्धृत्य यो जगत् ॥ प्रीणयत्यानुरं प्रीत्या तस्मै सर्वात्मने नमः ॥ १ ॥
 मिहरेऽस्तमुपायाते तमसाढ्ये धरातले ॥ प्रशगेहे प्रदीपोऽयं काशिनाथकृतो बभौ ॥ २ ॥
 च.—लग्ने च मकरे नारी नीचा नृस्वा च चेटिका ॥ विधवा पृच्छकस्येह मार्गे मिलति गच्छतः ॥ ६ ॥
 इति काशिनाथकृतप्रशसंग्रहप्रकरणम् ॥

५२५ प्रशसारः-जीवाज्योतिर्वित् ।

आ.—वन्दे श्रीबगलमुखीं शाशिकलाकोटिप्रभाभासुरां वीणापुस्तकधारिणीमभयदां मुक्ताफलैर्भूषिताम् ॥
 यन्नामस्मरणेन मूकजडधीः काव्यादिकं प्राप्नुयात्कूर्पूरागरुचन्दनादिधुसृणैर्देवीः सदा चर्चिताम् ॥ १ ॥
 नरहरेर [नृहरितोऽ] प्रचितस्तनयः कविः सकलप्रशमजुं कुरुते हि सः ॥
 निखिलकाव्यमिदं प्रकटीकृतं रसमयं बहुशास्त्रविनिर्मितम् ॥ २ ॥
 च.—इत्येतत्प्रशसाराख्यं शिष्यार्थं हितकाम्यया ॥ भक्तियुक्ते सदा देयं जीवागुर्जरभाषितम् ॥ ६२ ॥
 इति श्रीयाज्ञिकनरहरिसुतजीवाज्योतिर्वित्कृतः प्रशसारः संपूर्णः ॥

५२६ बीजगणितटीका कल्पलता-कृष्णगणकः ।

आ.—शिवयोर्भोजनातिगौरवाद्यस्तुतलीलाधृतकुञ्जराख्यरूपम् ॥ अपहन्तु ममांतरं तमस्तत्सततानन्दमयं महो महीयः ॥ १ ॥
 यदीयचरणाभोजस्मर्तुः सकलसिद्धयः ॥ भवन्ति वशवार्तिन्यः सिद्धेशीं तामहं भजे ॥ २ ॥
 मिहिरमिव वराहमिहिरं वन्दे संदेहभेदिनं जगताम् ॥ ज्योतिश्चक्रविभावनहेतुं जगदेकचक्षुरक्षुद्रम् ॥ ३ ॥
 कविबुधजनमूर्धनि स्फुरंतं कविबुधसंततसेवनीयपार्श्वम् ॥ गणितनिपुणतां प्रवर्तयंतं प्रणमत आस्करमीप्सितीर्यसिद्धये ॥ ४ ॥
 कदापि नैव सभूमः स्थितश्च भौममण्डले ॥ अपूर्वमार्गमाश्रयं जयत्यपूर्वभास्करः ॥ ५ ॥
 आसिदसीमगुणरत्ननिधानकुंभः कुम्भोद्भवाभरणदिग्ललनाललाम् ॥
 आशैश्वर्यार्जितविशेषकलानुवर्ती श्रीकेशवः सुगणितागमचक्रवर्ती ॥ ६ ॥
 तस्माद्बहुवनभूषणभूतमूर्तिः श्रीमानगण्यगुणगौरवगेयकीर्तिः ॥
 ज्योतिर्विदागमगुरुर्गुरुसंप्रदायप्रज्ञातशास्त्रहृदयः सद्यो गणेशः ॥ ७ ॥
 भातुः सुतस्तस्य ययार्थनामा नृसिंह इत्यद्भुतरूपशोभः ॥ अवर्द्धयद्यो जगतामभीष्टं प्रह्लादमाश्चर्यकरः सुराणाम् ॥ ८ ॥
 तच्छिष्यो विष्णुनामा स जयति जगतीजागरूकप्रतिष्ठः शिष्टानामगण्यः सुभणितगणिताक्या[न्ना]यविद्याशरण्यः ॥
 यद्वक्तव्यमुक्तमुक्ताफलविमलवचोवीचिमालागलंतो द्वित्राः सिद्धांतलेशा जगति विदधतेऽहोऽपि सार्वभयवर्धम् ॥ ९ ॥

तस्मादधीत्य विधिवन्निस्कंधं ज्योतिषं गुरोः ॥ कृष्णो दैवविदां श्रेष्ठस्तनुते बीजपल्लवम् ॥ १० ॥
 अव्यक्तत्वादिदं बीजमित्युक्तं शास्त्रकर्तृभिः ॥ तद्व्यक्तकीकरणं शक्यं न विना गुर्वनुग्रहम् ॥ ११ ॥
 अथ शांडिल्यगोत्रमुनिवरवंशावतंसजडविडनगरनिवासिकुम्भोद्भवभूषणदिग्भूषणसकलागमाचार्यवर्यश्रीमहेधरोपाध्याय-
 तनयनिखिलविद्यात्मचस्पतिगणितविद्याचतुराननधराणितरणिश्रीभास्कराचार्यः स्वगणितरूपं सिद्धांतशिरोमणिं चिकीर्षु-
 स्तदुपयोगितया तदध्यायभूतं व्यक्तगणितमुक्त्वा तथाभूतमव्यक्तगणितमारभमाणः प्रत्यह्निरासाय शिष्टाचारपरि-
 पालनार्थं च मंगलमाचरन्निष्पद्यशिक्षार्थं तदुपजातिकया निबध्नाति .....

च.—गणक भणतिरम्यं बाललीलावगम्यं सकलगणितसारं सोपपत्तिप्रकारम् ॥
 इति बहुगुणयुक्तं सर्वदेवैर्विमुक्तं पठ पठ मतिवृद्धयै लब्धिवदं प्रौढिसिद्धयै ॥ १२ ॥
 गणकेति संबोधनम् । भणतयः शब्दास्तै रम्यं पदलालित्वयुक्तमित्यर्थः । शेषं स्पष्टम् ॥
 अभूत्पृथिव्यां प्रथितो गुणौघैश्चितामणिर्देवविदां वरिष्ठः ॥ संपूजनानेहसि यस्य गौरी स्मृता स्तुता प्रत्यहमाविरासीत् ॥ १ ॥
 तत्सूनवः पंच बभूवुरेषां ज्येष्ठोऽभिरामः किल रामनामा ॥ भविष्यदर्थज्ञतया हि यस्य विदर्भराजोऽपि निदेशवर्ती ॥ २ ॥
 रामादमृतां सीतायां पुत्रौ कुशलवद्विव ॥ त्रिमल्लो गोपिराजश्च गुणैः सर्वैस्समन्वितौ ॥ ३ ॥
 त्रिमल्लसूनुर्याति द्विजेंद्रो बल्लालसंज्ञः क्षितिकण्ठभक्तः ॥ यः सन्ततं रुद्रजपातिसङ्गाद्ब्राह्मं महो मूर्तमिवावभाति ॥ ४ ॥
 दैवज्ञज्ञयगणसन्ततसेव्युपाधौ बल्लालसंज्ञगणकस्य सुतोऽस्ति कृष्णः ॥
 रामानुजः स परमेश्वरतुष्टिहेतोर्बीजक्रियाविवृतिकल्पलतामकार्षीत् ॥ ५ ॥
 यद्भास्करेण निजधामगुणातिरेकात्सम्पादितं सगुणवर्गघनं हि बीजम् ॥
 तत्कृष्णभूमिजधिगम्य विचारवारिसंस्कृतमंकुरजनुष्यभवत्समर्थम् ॥ ६ ॥
 यैर्यैः श्रमैर्विरचितोऽस्ति नवांकुरोऽसौ तेषामभिज्ञ इह कः पश्मात्मनोऽन्यः ॥
 इत्थं विचिन्त्य जगदीश तैव तृष्ट्यै सर्वज्ञ ते चरणयोर्निहितस्ततोऽयम् ॥ ७ ॥ संवत् १९१२ ॥

५२७ बीजगणितटीका-रामकृष्णः ।

आ.—सर्वज्ञ भास्करं नौमि सोमनाथं च सद्गुरुम् ॥ मुनीश्वरमहाप्रौढतन्त्रतत्त्वार्थपारगम् ॥ १ ॥
 ज्योतिर्विद्वामकृष्णः स च विधिं विदुषां शीलतत्त्वं प्रपन्नो भ्रात्वा पुण्यौघदेशान्गुरुपदभजनात्प्राप्तबोधो बुधोऽहम् ॥
 प्रौढश्रीभास्करीयं लघुतरगणितं बीजसंज्ञानिषण्णं तस्योपायं च कुर्वे दिक्करसमुदे सौदपालस्य भूयात् ॥ २ ॥
 अथ शांडिल्यगोत्रोत्पन्नजड(विड)नगरनिवासी सकलागमाचार्यवर्यश्रीमहेधरोपाध्यायतनयनिखिलविद्यातत्त्वार्थविष्णुमद्भा-
 स्कराचार्यो ग्रहगणितस्वरूपसिद्धांतशिरोमणिं चिकीर्षुस्तदुपयोगितया दध्यायात्मकं व्यक्तं गणितमुक्त्वा तथाभूतम-
 व्यक्तगणितं प्रारब्धमानः [प्रारभमाणः] प्रत्यह्न्यूह्निरासाय शिष्टाचारपरिपालनार्थं च मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थं
 तदुपजातिकया निबध्नाति ॥ उत्पादकं .....
 इति श्रीमन्मृसिंहदैवज्ञात्मजलक्ष्मणदैवज्ञसुतसिद्धांतविद्दैवज्ञरामकृष्णविरचिते बीजविवरणे बीजप्रबोधाख्ये अनेकवर्ण-
 समीकरणखंडविवरणं समाप्तम् ॥
 अथ ग्रंथसंख्या एवमादितो ग्रंथसंख्या एकमनेकवर्णसमीकरणखंडं प्रतिपाद्य मा[म]ध्यमाहरणसंज्ञं तद्विशेषं निरूपयितुं
 तदारम्भं प्रतिजानीते ॥ .....

५२८ बीजगणितोदाहरणम्-रूपारामः ।

भा.—महेशानं गौरीगणपतियुतं शुद्धमनसा प्रणम्य ज्ञानाभोनिधिमथ गुरुं कायवचसा ॥

रूपारामो मिश्रः प्रकुरुत ऋजुं बीजगणिते अबोधध्वांतौघप्रहरणपरोदाहृतिमिमाम् ॥ १ ॥

उत्पादकमिति ॥ .....

च.—देशे गुर्जरनामि धामि यशसः स्थानेऽमदावादके भारद्वाजकुलप्रसूतिरभवन्मोदद्विजौघाग्रणीः ॥

विद्यावेदकलामलाचलगतिः स्पुर्जन्मनि योजिता [स्फूर्जन्मतियोजितो]

मिश्रः श्रीमदमं(दवं)दितपदद्वंद्वश्चतुर्वेदिकः ॥ ३१ ॥

लक्ष्मीनारायण इति मतिख्यातकीर्तिर्धरिण्यां तस्मादामीद्गगनगगतिज्ञाज्ञगीर्वाण एव ॥

सूनस्तस्याध्ययनविधिर्नोपात्तसिद्धांतविद्यो लक्ष्मीनायान्निजगुरुवराच्छ्रीरूपारामनामा ॥ ३२ ॥

भुवनात्यष्टिमे शाके सुनभःपूर्णमा गुरौ ॥ बीजस्योदाहृतिमिमामकरोद्बालबोधिनीम् ॥ ३३ ॥

इति श्रीगुर्जरब्राह्मणमोदचातुर्वेदिमिश्रलक्ष्मीनारायणात्मजमिश्ररूपारामदैवज्ञविरचिते बीजोदाहरणे बालबोधिण्याख्य-
ग्रंथः समाप्तः ॥ संवत् १९१२ ॥

५२९ बीजबोधसुधाकरः-सूर्यगणकः ।

भा.—भाले प्रालेखरश्मिः सुनयनयुगलोन्मीलने सिद्धयोऽष्टौ कंठे श्रीकंठपीठे स्फुरति कणिकणासन्मणीनां प्रकान्तिः ॥

आस्ते ब्रह्मादिमौलिस्थलमधुपगणो धन्यदां यो[यत्पदांभो] जपीते

प्राते[तो] नन्तप्रभावं गणपतिरिति यं ज्योतिरव्याहृ[दि]हास्मान् ॥ १ ॥

प्रसादांबुरुप्रसादं [यत्पादांबुरुहप्रसादं] कणिकासंजातबोधादहं पीठी[पाटी]कुंदकबीजतंत्रगहनाकूपारपारंगमः ॥

छंदोलंकृतिकाव्यनाटकमहत्संगीतशस्त्रार्थवित्तं वंदे निजंजातपुत्रमगुणं [श्री]ज्ञानराजं गुरुम् ॥ २ ॥

चकतेचकत[व्यक्ताव्यक्त] विहंगयोरिवयुति[युति] मि[नि]ब्रन्विमोदक्षयं

विच्छेपे गणितार्थयोः कविमुखांभोजं समुल्लासयन् ॥

शृंगारादिरसानुसक्तविबुधैर्द्राशामसौ पूरं[र] यन् शश्वद्विष्णुपदस्थिरो विजयते संबोधसूर्योदयः ॥ ३ ॥

स्फुरद्बीजांभोधौ विविधरचनागाधसलिले तितीर्षणामभ्यूद्यमतमतीनां श्रमभरः ॥

विमुग्धानामित्यादृतसदयचेताः परिमितामिमां व्याख्यां नाच[क्षा]सपादि रचये सूर्यगणकः ॥ ४ ॥

बीजाक्षरार्थः प्रथम दुरापः का वासना तत्र विचारणीया ॥ तथापि सूर्योद्दामुदारबुद्धिर्बीजं सबीजं विशदीकरोमि ॥

तत्र श्रीमार्तंडमंडलाखंडप्रचंडकरनिकरविस्फारविधृतविततध्वांतकांतप्रदे शेषरूपोपकल्पितब्रह्मांडमंडपातविधिविविध-

लीलाविकसितत्रिलोकीमध्यवर्तिसकललोकानुगृहीतविग्रहेण विव्रणातदैहिकामुष्मिकफलसमर्थककर्मसात्पुण्यप्रयोजना-

भिलाषिणा निखिलागमागमीलिकलिकालमहिम्नालुप्तमिन्दुमुद्धर्तुमज्ञानतमो निहंतुं जगदुपकर्तुमाविष्कृततनुरसौ

भास्करः प्रकृतोपक्रमानुसारं व्यक्तं गणितं विरचय्य तद्बीजभूतमिदमतिगहनमव्यक्तगणितं विवक्षुरारब्धसमाप्ति-

कामनया प्रतिबन्धकविघ्नोत्सारणासाधारणकरणविशिष्टशिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितकर्तव्यताकं स्वेष्टदेवतानमस्काररूपं

मंगलं स्वयमनुतिष्ठन् व्यक्तप्रयोगमात्रेणानेकार्थैः पदैः संक्षिप्योपेक्षजावृत्तेन ग्रन्थतो निबध्नाति उत्पादकमिति ॥

च.—स्वमतिपरिचयादा—दितः सोपपत्तिः सुजनगणकनय्य [वर्गः] संनिरीक्ष्य प्रयातुम् ॥
 सुदमिहम—दुक्त्वा सद्दिशेषो[षा]नशेषान्सुखविवरविकासेयाहिसंतोष्यसंते ॥ ३ ॥
 बृहद्भूतमोहस्योर्किं दर्शयन्ते
 षष्टिशतगणिते कृते प्राप्यमिदुगुणवत्सरे निजम् ॥ पंचविंशतिशतान्यनुष्ठुभा ग्रंथसमितिरीहास्ति केवलम् ॥
 व्याख्ये वासनयान्विते गणितयोर्लीलावतीबीजयोस्तद्वच्छीर्षतिपद्धतं [ते]श्च गणितं बीजं तथैकं व्यधात् ॥
 एवं रूपा[ता]जकमन्युवाममपरं काव्यद्व[द्व]यं प्रौढधीः सूर्यो बोधसुधाकराख्यमकरोदध्यात्मशास्त्रेष्टमम् ॥
 परोपकारार्थमुदाहृतेन मद्वाग्विलासेन रसोज्ज्वलेन ॥ शब्दाभिधं ब्रह्म द्युतः प्रवृत्तं स प्रीयतां यादवराजसिंहः ॥

५३० बृहच्चिन्तामणिः. सभाष्यः । मू०-गणेशः । टी०-विष्णुदेवज्ञः ।

आ.—यत्पादांबुजदर्शनात्परमतिर्दीप्यत्स्फुरद्दूषिणी, स्वस्याज्ञानघनांधकारमनया चेतोमृदं शुद्ध्यति ॥
 शुद्धे चेतसि चात्मचिन्तनमतो मुक्तिः किमस्यापरं तस्मात् 'गुरुमात्मरूपमपरं नित्यं नमस्कुर्महे ॥ १ ॥
 वर्यं सङ्गणितार्णवं निजधिया संशोध्य निष्काशितो हारः सहस्रगुणा गणेशगुरुणा चिन्तामणिर्यो बृहत् ॥
 अत्यंतं सुलघुक्रियः परमथोयं वासनादुर्गमस्तज्जिज्ञासुभिरार्यैश्शिष्यगणकैः कार्येति संप्रार्थितः ॥ २ ॥
 तस्मात्तस्य सवासनां स्फुटतरां टीकां प्रकुर्वे कृती श्रीमत्सद्गुरुपादपंकजयुग्मध्यानप्रसादाप्तधीः ॥
 वर्यं सद्गुणतागमेतिचतुरः श्रीविष्णुनामा द्विजः पश्यंस्वार्यधियो विदः प्रवरधीचित्रं विचित्रं मम ॥ ३ ॥
 मद्दुरितरिवासाविशेषं परिबुधैव हि तोषमेतु मुक्तः ॥ अथवा तदबोधहेतुनैव प्रहसन्मां परितोषमेतु वाक्ताः ॥ ४ ॥
 श्रीमत्कौशिकमुनिश्रेष्ठवंशोद्भवापरपारावारतीरनिकटनन्दिग्रामनिवासकृत् अगणितगणितशास्त्रविचारसारचतुरोनेककला-
 कलापचतुरो ज्योतिर्विष्कुलावतंसः श्रीमत्केशवदेवज्ञसुतो गणेशनामा गणितस्कंधैकदेशभूतं ग्रहलाघवाख्यं करणमादौ
 कृत्वेदानीं पंचांगसाधकमपूर्वमल्पक्रियं बृहच्चिन्तामणिसंज्ञं ग्रंथं चिकीर्षुर्जन्मजन्मान्तरार्जितदुरितोत्पन्नप्रसूहव्यूहनिरासेन
 ग्रंथसमाप्त्यर्थं समाप्तेऽपि ग्रंथे तत्परिचयार्थं शिष्टाचारपरिपालनेन शिष्यशिक्षणार्थं नमस्कारलक्षणं मंगलाचरणं शार्दूल-
 विक्रीडितेनाह ॥ नत्वेति ॥
 च.—इति श्रीसकलांगमाचार्यवर्यदिवाकरदेवज्ञसुतविष्णुदेवज्ञविरचिते बृहच्चिन्तामणौ वासनाभाष्ये सूक्ष्मक्षेदेशान्तरादि-
 साधनप्रयायः ॥

५३१ बृहज्ज्ञानकटीका सुबोधिनी ।

आ.—आत्मायते वासरयो[षो]ऽखिलानां मार्गायते जन्मविवर्जितानाम् ॥
 दीपायते यो जगतामभीष्टं ददातु नः सोऽन्यतरानपेक्षम् ॥ १ ॥
 या होरा रचिता बराहमिहाराचार्येण नानार्थिनी तस्या महारूढेवताननसरोजन्यप्रसादागतम् ॥
 एकार्थं परिगृह्य तस्य रचये टीकां सुबोधार्थिनीं माहृङ्मंदाधियामनुग्रहकृते लोकोपचा[का]राय च ॥ २ ॥
 अथाचार्येणास्य शास्त्रस्याविबिनेन परिसमाप्त्यर्थम् आदिमश्लोकेन इष्टदेवतानमस्कारः क्रियते । मूर्तिस्त्वे परिकल्पितः ॥.....

५३२ ब्रह्मतुल्यः सटीकः । भू०-भास्करः । टी०-पद्मनाभः ।

- मू. आ.—गणेशं गिरं पद्मनाभ्युतेशान्महान्भास्करो भास्करादींश्च नत्वा ॥
लघुप्रक्रियं प्रस्फुटं खेटकर्म प्रवक्ष्याम्यय ब्रह्मसिद्धान्ततुल्यम् ॥ १ ॥
- टी. आ.—ज्ञातुं सद्भक्तिलवयुग्विवृतिं तु शिष्यैः संप्रार्थितोत्पविदपि प्रतिपद्य सूक्तिम् ॥
श्रीभास्करोदितपितामहदुल्यकीर्तिष्टीकां विधातुममलामृदमुद्यतोऽस्मि ॥ १ ॥
गणेशं नार्मदं तातं शुभं सूर्यं सरस्वतीम् ॥ प्रणम्य पद्मनाभोऽहं कुर्वे टीकां सवासनः ॥ २ ॥
तत्रादावविग्रपरिसमाप्त्यर्थं ग्रंथारम्भेऽभिमतदेवतानमस्कारमाचार्यः प्रकुरुते ॥ अहं भास्करः ब्रह्मसिद्धान्ततुल्यं खेटकर्म प्रवक्ष्यामि ॥
- मू. च.—आसीत्सज्जनधात्रि विह उविडे शांडिल्यगोत्रो द्विजः श्रौतस्मार्तविचारसारचतुरः सौजन्यरत्नाकरः ॥
उद्योतिर्विल्लिको महेश्वर इति ख्यातः क्षितौ स्वैर्गुणैस्तूनुः करणं कृतुहलमिदं चक्रे कविर्भास्करः ॥
- टी. च.—इति श्रीभास्कराचार्यविरचितब्रह्मतुल्यस्य श्रीनार्मदतात्मजपद्मनाभविरचितायां नार्मदटीकायां ग्रहणसंभवाधिकारोदशमः

५३३ ब्रह्मस्फुटसिद्धान्तः-ब्रह्मगुप्तः ।

- आ.—जयति प्रणतसुरासुरकिरीटरत्नप्रभाच्छुरितपादः ॥ कर्ता जगदुत्पत्तिस्थितिधिलयानां महादेवः ॥ १ ॥
परिकर्म्मविंशतिं यः सङ्कलिताद्यां पृथग्विजानाति ॥ अष्टौ च व्यवहाराज्ज्ञायां तान्भवति गणकः सः ॥ २ ॥
- च.—दिङ्मात्रमेतदन्यज्ज्योत्पत्तौ कुट्टके च कथयिष्ये ॥ सङ्कलितादिष्वार्याः षट्षष्टिर्द्वादशोऽध्यायः ॥ ६६ ॥
इति श्रीभिच्छमाचार्यभट्टजिष्णुसुतब्रह्मगुप्तविरचिते ब्रह्मस्फुटसिद्धान्ते पाटीगणिताध्यायः द्वादशः ॥ १२ ॥
कुट्टकाध्याये ॥
गुणकञ्छेदञ्छेदो गुणको घनमृणमृणघनं कार्यम् ॥ वर्गे पदं पदे कृतिरन्ताद्विपरीतमाद्यं तत् ॥ १ ॥
योगोत्तरयुतहीनो द्विद्वतः संक्रमणमन्तरत्रिभक्तम् ॥ वर्गान्तरमन्तरयुतहीनं द्विद्वतं विषमकर्म्म ॥ २ ॥
तन्त्रपरीक्षाध्याये ।
जानात्येकमपि यतो नार्यभटो गणितकालगोलानाम् ॥ न मया प्रोक्तानि ततः पृथक्पृथग्दूषणान्येषाम् ॥ १ ॥
आर्यभट्टदूषणानां संख्या वक्तुं न शक्यते यस्मात् ॥ तस्मादयमुद्देशो बुद्धिमत्तान्यानि योज्यानि ॥ २ ॥
अन्यैरप्युक्तमिदं यो यं सम्यग्रहं विजानाति ॥ याति स तद्ग्रहलोकं ग्रहाष्टकज्ञः परं ब्रह्म ॥ ३ ॥

५३४ भद्रबाहुसंहिता ।

- आ.—अथ भद्रबाहुकृतनिमित्तशास्त्रसंहिता लिख्यते ।
मागधेषु पुरं ख्यातं नाम्ना राजगृहं शुभम् ॥ नानापदजनाकीर्णं नानागुणविभूषितम् ॥ १ ॥
तत्रास्ति सेनजिद्राजा युक्तो राजगुणैः शुभैः ॥ तस्मिन्सैषु [देशे सु]विख्यातो नाम्ना पांडुगिरिः शुभः ॥ २ ॥
नानाबृक्षसर्माकीर्णो नानाविहगसेवितः ॥ चतुष्पादैः सरोभिश्च साधुभिश्चोपसेवितः ॥ ३ ॥

तत्रासीनं महात्मानं ज्ञानविज्ञानसागरम् ॥ तपोयुक्तं च श्रियासं भद्रबाहुं निराश्रयम् ॥ ४ ॥
 द्वादशांगस्य वेत्तारं निर्गयाशं महाद्युतिम् ॥ वृतं शिष्यैः प्रशिष्यैश्च निपुणं तत्त्ववेदिनाम् ॥ ५ ॥
 प्रणम्य शिरसाचार्यमूचुः शिष्यास्तदा गिरम् ॥ सर्वेऽपि प्रीतिमनसो दिव्यज्ञानं ब्रुमुस्तं वः ॥ ६ ॥
 पार्थिवानां हितार्थाय शिष्याणां हितकाम्यया ॥ मनुजानां हितार्थाय दिव्यज्ञानं ब्रवीहि नः ॥ ७ ॥
 शुभाशुभसमुद्भूतं श्रुत्वा नानानिमित्ततः ॥ विजिगीषु[षुं]स्थिरमभि[ति]सुख[मुप]यातिमे[म]ही सदा ॥ ८ ॥
 राजाभिपूजिताः सर्वे भिक्षवो धर्मचारिणः ॥ विहरन्ति विरुद्धिमास्तेन राजाभिपूजिताः ॥ ९ ॥
 पापमौल्याति[मौत्यति]कं दृष्ट्वा जस्युर्देशांश्च भिक्षवः ॥ स्फीताञ्जनपदांश्चैव संश्रयेयुर्योदिताः ॥ १० ॥
 श्रावकाः स्थिरसंकल्पा दिव्यज्ञानेन हेतुना ॥ शंश्रयेयुः परं तीर्थं यया सर्वज्ञभाषितम् ॥ ११ ॥
 सर्वेषामेव देवानां दिव्यं ज्ञानं सुखावहम् ॥ भिक्षुकाणां विशेषेण परपी[पिं]डोपजीविनाम् ॥ १२ ॥
 विस्तीर्णं द्वादशांगं तु भिक्षुकाश्चाल्पमेधसः ॥ भवितारो हि बहवस्तेषां वै वेदमुच्यताम् ॥ १३ ॥
 सुखग्राहं लघुग्रंथं स्पष्टं शिष्यहितावहम् ॥ सर्वज्ञभाषितं तथ्यं निमित्तं तु ब्रवीहि नः ॥ १४ ॥
 उन्कां समासतो व्यासात्परिवेषांस्तथैव च ॥ विद्युतोभ्राप्ति[गि]संध्याश्च मेघान्वातात्पवर्षणम् ॥ १५ ॥
 गन्धर्वनगरं गर्भान्यात्रोत्पातांस्तथैव च ॥ ग्रहचारं पृथक्त्वेन ग्रहयुद्धकृतस्ततः ॥ १६ ॥
 वार्तिकं चाथ स्वप्नांश्च मुहूर्तांश्च स्थितिं तथा ॥ कारणानि निमित्तं च शकुनं पाकमेव च ॥ १७ ॥
 ज्योतिषं केवलं कालात्मनोस्तु व्ये च[न्सर्वास्तु च] सुसंपदा[दां] ॥ लक्षणं व्यंजनं चिह्नं लग्नं स्वप्नांस्तथैव च ॥ १८ ॥
 बलाबलं च सर्वेषां विरोधं च पराजयम् ॥ तत्सर्वमा[म]नुरूपेण प्रब्रवीहि महामते ॥ १९ ॥
 सर्वानेतान्यथप्रदिष्टान्भगवन्वक्तुमर्हसि ॥ प्रश्नशुश्रूषवः सर्वे वयमन्ये च साधवः ॥ २० ॥
 च.—स्वप्राध्यायमिमिं [यमिमं] मुख्यं योधियंत [योऽधीते हि] शुचिः स्वयम् ॥
 संपूज्यलभतेराज्ञो नामापुन्यश्च [स पूजां लभते राज्ञो मानमायुश्च] साधवः ॥ ५६ ॥
 इति श्रीज्योतिर्मये भद्रबाहुके निमित्ते स्वप्राध्यायः षड्विंशतितमोऽध्यायः समाप्तः ॥ २६ ॥ संवत् १८४६ शा०
 १७११ वर्षे मिति वैशाखशुदि ८ मीसूर्यवारयेकाम्या[दश्या]दिने एषा पुस्तके लिपिः कृता ॥

५३५ भास्वती, उदाहरणटीकासहिता । मू०-शतानन्दः । उ०-गङ्गाधरः ।

- उ. भा.—गणाधिराजं च नमामि नित्यं तां भास्वतीं च[च] विषण्णामिहेतोः ॥
 यन्नामधेयानि शुभानि सन्ति शास्त्रेषु बोधो यदनुक्रमे[ग्रहे]ण ॥ १ ॥
 पश्चाद्यत्कुरुक्षेत्रं पुरवरं सन्मानकाख्यं शुभं तस्मिन्नेव गृहेऽभवत्तु यो विधिचंद्रज्योतिर्वित् ॥
 तत्सूनुस्तु तदंघ्रियुग्मभजनाल्लब्धवावबोधांशकः सिद्धांतेषु परिश्रमो द्विजवरो गंगाधराख्यः सुधीः ॥ २ ॥
 शाके चाद्रिस्ततर्कभूपरिमिते मासे तथा भाद्रके शुक्ले बाणतिथौ मृगांकदिबसे शेषेऽधितुर्ये दिने ॥
 कुर्वे बुद्धितरंगतः पितृपदद्वंद्वं द्वात्मभक्तौ रतो भास्वत्या हि स्मो[उ]दाहतिं च विवृतिं व्यक्तां संतां प्रीतये ॥ ३ ॥
 अथ श्रीशतानन्दनामा सकलविघ्नोपशमनार्थमिष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं संबंधादिकमाह ॥
 मू. भा.—नत्वा मुरारेश्वरगारविन्दम् — — — — —

मू. च.—स्वस्वाधिवेदैः ४२०० प्रमिते युगाब्दे दिव्योक्तिस्तः श्रीपुरुषोत्तमस्य ॥

श्रीमाञ्जशतानन्द इतीदमाह सरस्वतीशङ्करयोस्तनूजः ॥

उ. च.—इति श्रीशतानन्दविरचितपञ्चसिद्धांतमतभास्वत्युदाहरणटीकायां गंगाधरविरचितायां परिलेखाधिकारोऽष्टमः ॥

५३६ भास्वतीविवरणम्-माधवः ।

आ.—सदानन्दं सर्गस्थितिहालयहेतुं त्रिजगतो हृदिस्थं ध्यायति द्रुहिणहरमुख्या दिविषदः ॥

यमाद्यं योगेशं निगमनतमव्यक्तममरं नमस्तस्मै धाम्ने भवभयभरध्वंसपटवे ॥ १ ॥

कंसारिपादकमलार्चनपूतचित्तः श्रीकान्यकुब्जवसतिः करणोत्तमस्य ॥

कंदर्पयो गणितविद्वज्जकाभिरामां टीकां व्यधादनुपमामिह माधवाख्यः ॥ २ ॥

च.—शतानन्द इति प्रसिद्धः सरस्वतीशंकरयोस्तनूजः स्पष्टार्थोऽयमिति ॥

असर्ववित्त्वान्मतिविभ्रमाच्च यदन्यथास्मिन्कथितं मया स्यात् ॥

कृत्वानुकंपां मयि तद्विशोधयं सद्भिः समुद्रिर्गणितार्थविद्भिः ॥

इति मिश्रश्रीमाधवविरचिते भास्वतीविवरणे परिलेखाधिकारोऽष्टमः ॥ सम्प्रतिमिदं भास्वतीविवरणम् ॥ संवत् १९१३ ॥

५३७ भास्वती सटीका । मू०-शतानन्दः । टी०-बलभद्रः ।

मू. आ.—नत्वां मुरारेश्वरणारविदं श्रीमाञ्जशतानन्द इति प्रसिद्धः ॥

तां भास्वतीं शिष्यहितार्थमाह शाके विहीने शशिपक्षखेकेः ॥ १ ॥

टी. आ.—आदिमध्यान्तशून्याय त्रिधा विभ्रहधारिणे ॥ ग्रहर्ताय स्वरूपाय निदयाय हरये नमः ॥ १ ॥

प्रसिद्धजन्मा विमलाकराख्यः ख्यातः सुशीलो द्विजदेवभक्तः ॥

तस्यात्मजः श्रीहरिपादभक्तो नित्यं हराराधनशक्तिः[सक्त]चित्तः ॥ २ ॥

त्रिस्कन्ध(तः) श्रीमान् दैवज्ञः श्रीवसंतनामा (सीत्) ॥ शास्त्रार्थविदो गुणवान्द्विजगुरुपादार्चने सदा निरतः ॥ ३ ॥

बलभद्रस्तस्य सुतो हरिगुरुचरणार्थिदकृतसेवः ॥ कुरुते गुणोपयुक्तां सदर्पणीं भास्वतीटीकाम् ॥ ४ ॥

मू. च.—स्वस्वाधिवेदैः प्रमिते युगाब्दे दिव्योक्तिस्तः श्रीपुरुषोत्तमस्य ॥

श्रीमाञ्जशतानन्द इति प्रसिद्धः सरस्वतीशङ्करयोस्तनूजः ॥ ८ ॥

इति श्रीसर्वपृथ्वीशपूजिताङ्घ्रिपद्मसरस्वतीशंकरपुत्रशतानन्ददैवज्ञकृता भास्वती समाप्तेयम् ॥

टी. च.—व्याख्यायां यन्मया त्यक्तं यच्च युक्तिविवर्जितम् ॥ भ्रान्त्या वा लिखितं यच्च तत्कार्यं क्षम्यतां बुधैः ॥ इति मङ्गलम् ॥

इति श्रीवसन्तात्मजबलभद्रदैवज्ञविरचितायां बालबोधिन्यां भास्वतीटीकायां परिलेखाधिकारोऽष्टमः समाप्तोऽयम् ॥

५३८ मकरन्दटिप्पणम् अभिनवनामरसारख्यम्-पुरुषोत्तमभट्टः ।

आ.—कौमारकेलिकलकूजितमैन्द्रनीलकैलासशैलशिखरेक्षणं निशम्य ॥

संज्ञातंकांतपुषदं वदनं भवान्या दृष्ट्वा स्मितांचितमुखोऽवतु विश्वमीशः ॥ १ ॥

सेवतु सन्मधुलिहो मकरंदलुब्धा नित्यं शुभाभिनवतामरसं रसाब्जम् ॥

सद्वाज्यराजिकरराजिविराजिताच्छतर्कासंकरकृतातिविकाशकाशि ॥ २ ॥

बह सदाचारपरंपराप्राप्तमंगलं मनसि कृत्वा प्रेक्षावत्प्रवृत्तये ग्रंथादनु[दावनु]बंधचतुष्टयमाह । श्रीसूर्येति ॥

च.-इति श्रीपुरुषोत्तममठविरचितं मकरंदटिप्पणमभिनवतामरसाख्यं संपूर्णम् ॥

५३९ मञ्जीरं सटीकम् । मू०-रामसेवकः ।

मू. आ.-पूर्णानन्दं परं ब्रह्म निर्विकल्पसमाधिना ॥ अधिगम्यमुदासीनं नमामि जगदीश्वरम् ॥ १ ॥

टी. आ.-पूर्णेति । जगदीश्वरं नमामि कीदृशमुदासीनं पुष्करपलाशवन्निर्लेपं.....

मू. च.-स्ववंशावली ॥

जातो गोरक्षवंशे हरिपदकमलाराधने जृम्भितश्रीविद्यापीयूषधारापरिसरलहरीशक्तिदत्तपद्मनालः ॥

राधासाधारणांतःकरणवस[हर]हरिरक्षयन् कुक्षपुच्छे मञ्जीरं मञ्जुनादं मधुमधुरयशास्वं [मधुमधुरयशा] रामनामा विधत्ते ॥ ८१ ॥

इति श्रीरामसेवकत्रिवेदिकृतमञ्जीरं समाप्तम् ॥

५४० मनुष्यजातकं कर्मप्रकाशापरनाम सटीकम्-समरसिंहः ।

टी. आ.-उद्यत्कोटिदिवाकरद्युतिनिभं रक्तांगरागांशुकं हस्ते मोदकपाशमंकुशरदं वीणाद्यगीःसंयुतम् ॥

ब्रह्मेन्द्रप्रमुखैश्च किन्नरगणैः सिद्धैश्च विद्याधरैः सेव्यं सत्सुखदं गजेन्द्रवदनं वाक्सिद्धिदं तं भजे ॥ १ ॥

अहं गजेन्द्रवदनं भजे ध्यायामि कथंभूतं वाक्सिद्धिदं वाचां सिद्धिः वाक्सिद्धिः वाक्सिद्धिः ददातीति वाक्सिद्धिदं पुनः कथंभूतं उद्यत्कोटिदिवाकरद्युतिनिभं पुनः कथंभूतं रक्तांगरागांशुकं पुनः कथंभूतं वीणाद्यगीःसंयुतं ब्रह्मेन्द्रमुखैः किन्नरगणैः सिद्धैः विद्याधरैः संसेव्यं पुनः किंभूतं सत्सुखदं सुतां सुखदमित्यर्थः ॥ इदानीं निर्विघ्ननेन ग्रंथसमाप्त्यर्थं ग्रंथादौ मंगलाचरणं नमस्काररूपं करोमि । गिरीशमित्यनेन श्लोकेन वृत्तिं करोमीति या प्रतिज्ञा सा शिष्यावधानार्थम् ॥

गिरीशं दिनेशं गिरां [रं] विष्णुरामां गुरुं सिद्धिकं रमेकाचार्यवर्यान् ॥

प्रणम्याय कर्मप्रकाशस्य वृत्तिं करोमीह बालावबोधाय सग्यम् ॥

गिरीशान्दीप्तत्वा कर्मप्रकाशस्य वृत्तिं बालावबोधायार्हं कुर्वे इति ॥ न त्वेति कर्मप्रकाशकर्तुः प्रथमश्लोको व्याख्यायते ।

न त्वेति गिरां [रं] नत्वा पुनः किंत्वा गणपतिं नत्वा .....

मू. आ.-नत्वा गिरां [रं] गणपतिं ग्रहवर्गमुख्यं तं कर्मसाक्षिणमलक्ष्यगुणं गुरुं च ॥

श्रीसिद्धिं कोक्तगुरुताजिकतंत्रदीपात्कर्मप्रकाशमणुदीपकमुद्धरामि ॥ १ ॥

मू. च.-श्रीसिद्धिं कोक्तगुरुतन्त्रमिहाब्जवंदादयैदुर्बिदुमुपजीव्य मदुक्तिशुक्त्या ॥

वातमृ[आमृत्यु]जन्मफलसौ[मौ]क्तिकमेतदेव लब्धा गुणं सद्दयो रविहारलीलाम् ॥ ८ ॥

जिह्वास्य जन्मफलं निधिमियदिति कीर्तिवृद्धये विबुधाः ॥ तं नियतनिर्विकल्पं जातकतत्रोद्धृतं कल्पम् ॥ ९ ॥

त्रैलोक्यसितिपालमौलिसकलव्यापारपारंगमः प्राग्वाटान्वयभूर्बभूव सचिवः श्रीचंडसिंहाद्वयः ॥

श्रीमान् शोभनदेव इत्यभिजने तस्याभवत्सज्जनः श्रीसामंत इति प्रसातसुमतिस्तस्माद्भूदंगभूः ॥ १० ॥

.तस्यात्मजः समरनिष्ठकुमारसिंहनामा गुरुगणितगीतरिभाष्यगेहः ॥

तत्सूनुना गणकभृंगमुदे स्मरेण गन्धोऽभ्युदप्रियत ताजिकपत्रकोशात् ॥ ११ ॥

इति श्रीकुमारसिंहात्मजसमरसिंहसमुद्भूते ताजिकतंत्रसारे कर्मप्रकाशिका मनुष्यजातको[किं]नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥
संवत् १८४८ ॥

टी. च.—इति श्रीकर्मप्रकाशिकावृत्तौ प्रकीर्णकाधिकारविंशतिः ॥ समाप्तं चेदं मनुष्यजातकाभिधं नाम जातकम् ॥

५४१ मिताङ्कविवरणम्-ताण्डवकविः ।

आ.—सूरिः श्रीविश्वनाथो जगदुपकृतये सूर्यसिद्धांतसारं संगृह्यातिप्रयत्नादकुरुत करणं यन्मितांकाभिधानम् ॥

स्पष्टीकर्तुं तदेतद्विवरणसहितं ताण्डवः संविधत्ते तल्लब्ध्वा चांकविद्याजलनिधिः[जलधिमिह] बुधा गोभ्यदं कल्पयंतु ॥१॥

ज्योतिःशास्त्रप्रकरणारंभे प्रत्यह्निरासाय सूर्यस्यैव समुचिताभीष्टदेवतारूपत्वेन स्तुतिं चिकीर्षन्मन्त्रकारस्तस्य स्वरूपतः
स्तोत्रमशक्यतया तदीयकरांस्तदुपकरणत्वेन स्तौति उपकरणस्वरूपोपक्रियमाणं स्तवपर्यवसनं नत्वादिति.....
जयंतीति व्याख्यानं सुगमम्.....

च.—तदा दक्षिणशृंगोन्नतिज्ञेया.....

इति श्रीताण्डवकविराजकृते मितांकविवरणे शृंगोन्नत्यधिकारः समाप्तः ॥

५४२ मुहूर्त्तकल्पद्रुमः-विठ्ठलः ।

आ.—भनाथबंधुं गणनाथमंतश्चित्ते निवेश्य क्षपितांतरायम् ॥ प्राचीनवाक्यानि विचार्य सम्यङ्मुहूर्त्तकल्पद्रुममारभेऽहम् ॥१॥

श्रीवाणि कल्याणि परंपराभिः संपूरयैनं मम वाङ्निगुणम् ॥ मुहूर्त्तकल्पद्रुमनामधेयं विज्ञापनेयं तव पादपदे ॥ २ ॥

शाकः सार्कः १२ षष्टि ६० हन्मानवोऽब्दः शेषः ख्यातो दक्षिणे नर्मदायाः ॥

सोऽयं नदी २ रन्वितो जैवसंज्ञो ह्यस्मिन्देशे वत्सरः संधिदिष्टः ॥ ३ ॥

अथ नारदीकैरेव षड्भिः श्लोकैः षष्टिवत्सरानाह । प्रभवो १ विभवः २ शुक्लः ३ .....

च.—ग्रंथाननेकानवलोक्य सम्यक्संदर्भिते विठ्ठलदीक्षितेन ॥ मुहूर्त्तकल्पद्रुमनामधेये विचित्रसंज्ञं कुसुमं समाप्तम् ॥ २१ ॥

कृष्णाग्निगोत्रे सुतरां पवित्रे पवित्रकर्माजनि ब्रव[ब्रूव]शर्मा ॥ तत्सूनुना विठ्ठलदीक्षितेन मुहूर्त्तकल्पद्रुम एष चक्रे ॥२२॥

कल्पद्रुमश्चेत्किमु रत्नमाला चितामणिं कर्करमेव मन्ये ॥ यदेकदेशं किल मंजरीयं सारं विचारं कुर्व तत्त्ववेदिनू ॥२३॥

नानाफलाब्जैः कुसुमैः समेतः कल्पद्रुमः कल्पितवस्तुदायी ॥

आकल्पमाकल्पविभूषितानां गेहैऽस्तु नित्यं विबुधाधिपानाम् ॥ २४ ॥

ग्रंथाननेकाणि — — — — — ॥ — — — — — सद्रंशसंज्ञं सफलं समाप्तम् ॥२५॥

इति मुहूर्त्तकल्पद्रुमः समाप्तः ॥

५४३ मुहूर्त्तचिन्तामणिः पीयूषधाराटीकासहितः । मू०-रामः । टी०-गोविन्दः ।

टी. आ.—दधानं भृंगालीमनिशाम्रमले गंडयुगले ददानं सर्वार्थान्निजचरणसेवासुकरतिने ॥

द्वयाधारं सारं निखिलनिगमानामनुदिनं गजास्यं स्मेरास्यं तमिह कल्पे चित्तनिलये ॥ १ ॥

- विधीतधर्माय प्रसूमैकरायोग्रमहसे निकामं कामानां वितरणविनोदव्यसनिने ॥
 समस्तप्रत्युहप्रशमनकृते श्रीदिनकृते नमस्तस्मै यस्मै स्पृहयति समस्ताम्बुजवनी ॥ २ ॥
 लसद्भूमीलीलावसतिरनिशं वेदविहितस्फुरद्दर्माधारः श्रितसुखपयोदः प्रतिदिनम् ॥
 अतीवप्रख्यातः स जयति गुणानां जननभूर्विदर्भाख्यो देशो हरिरिव सदानन्दजनकः ॥ ३ ॥
 तस्मिन्विदर्भविषये विषये वितृष्णश्चित्तामणिर्दुर्मणिरेव बभूव मूर्तः ॥
 जाग्रच्चतुर्मुखचतुर्मुखशायिविद्यामाद्यां प्रवर्त्तयितुमत्र पवित्रकीर्तिः ॥ ४ ॥
 वौर्ध्वैर्जित्य धरणीतलमासमुद्रमुन्निद्रतर्कशतकर्कशबुद्धिसिद्धैः ॥
 चत्वार ऊर्जितसमर्जितकीर्तिदम्भस्त्रिंशद्दिशासु रचिताः सकलासु येन ॥ ५ ॥
 ज्योतिर्विदुज्ज्वलयशोहरणाय किं वा चंद्रांशुनिर्मलकुलाभरणाय किं वा ॥
 विद्यासरोरुदृष्टः शरणाय किं वा श्रीमाननंत इति तत्तनयोऽजनिष्ट ॥ ६ ॥
 तस्मात्पद्माख्यपद्म्यामतिविमलमती वाक्पती दिक्पतीनामाशः, कासारजाभस्फुरदविकयशोराशिभिर्व्याप्यमानौ ॥
 प्राभूतां, तौ तनूजौ श्रुतिगणगणिताचारधारापवित्रो ज्येष्ठः श्रीनीलकण्ठस्तदनु गुणगुणालङ्कृतौ रामनामा ॥ ७ ॥
 सीमा श्रीमांसकानां कृतसुकृतचयः कर्कशस्तर्कशास्त्रे ज्योतिःशास्त्रे च गर्गः कणिपतिभणितिव्याकृतौ शेषनामः ॥
 पृथ्वीशाकम्बरस्य स्फुरद्दुलसंभामण्डनं पण्डितेन्द्रः साक्षाच्छ्रीनीलकण्ठः समजनि जगतीमंडले नीलकण्ठः ॥ ८ ॥
 रामो हरेर्बभूवतेरधिगतविशदनेकविद्योऽनवद्यो बुद्धिप्रद्योतमानो गणितगुणवतां मानवानां सुखाय ॥
 ग्रथैर्नानाप्रकारैरतिकठिनतरग्रंथिनको विशाले ज्योतिःशास्त्रार्णवे द्रागदृढतरमतुलं सेतुबंधं चकार ॥ ९ ॥
 श्रुतिस्मृतिप्रोक्तसमस्तकर्मोपयुक्तमानंदितशिष्टलोकम् ॥ मुहूर्त्तचित्तामणिनामकं स ग्रंथं व्याचष्टर्षपुरे स्वपद्यैः ॥ १० ॥
 श्रीनीलकण्ठस्य बभूव पत्नी सा चंद्रिकाख्योभयवंशदीपा[पः] ॥
 नारायणस्यैव समुद्रकन्या शर्वस्य गौरीव विराजते या ॥ ११ ॥
 तस्माद्देविद्विदप्रगण्यातिलकाच्छ्रीनीलकण्ठातया गोविंदाख्यसुतोऽजनि स्वगुरुतः संप्राप्तविद्यागणः ॥
 यः शास्त्रामृतार्सिधुबंधुरबचोवीचीषु निष्णाततां सानंदं समवाप्य भूरि कृतवान्ग्रंथे श्रमं ज्योतिषे ॥ १२ ॥
 अनेकबुधमण्डलीविरचितां हि टीकाकृतौ निधाय हृदयेऽर्थनामिह मुहूर्त्तचित्तामणेः ॥
 निगूढतरतद्गद[त]प्रचुरभावनात्युक्तिभिर्बुधा विवरणे कशमलकमाशु कर्तुं यते ॥ १३ ॥
 मुहूर्त्तचित्तामणिदुग्धसिधुमामय्य युक्तिव्रजमंदरेण ॥ गोविंदसंज्ञस्तनुते सुखाय पीयूषधारां भुवि भूसुराणाम् ॥ १४ ॥
 तन्नादितौ गणपति[श्रीगणपं] प्रणम्य पादाब्जयुग्मं विदुषां सुतुष्टयै ॥
 शुभाशुभाभ्यायभवां हि टीकां गोविंददेवज्ञ इमां करोति ॥ १५ ॥
- मू. च.—इति श्रीदेवज्ञानंतसुतदेवज्ञरामविरचिते मुहूर्त्तचित्तामणौ शुभाशुभप्रकरणं समाप्तम् ॥
 टी. च.—इति हेतुप्रकरणप्रकर्षादिसमाप्तिष्वित्यमरः ॥ श्रीशब्दो वाक्यालंकारे शुभः सिद्धियोगादिः अशुभं सिंहस्थादि तयोः प्रकरणं निरूपणम् । अन्यत्स्पष्टम् ॥
 ज्योतिर्विद्वन्नीलकण्ठविदुषः श्रीचंद्रिकायास्तथा पुत्रेणाहिगवीप्रसारितधिया मौहूर्त्तचित्तामणेः ॥
 गोविंदेन विनिर्मिते नयनिधौ पीयूषधाराभिषे व्याख्याने हि शुभाशुभप्रकरणं पूर्णत्वमध्यामम् ॥

इति श्रीदेवशमुकुटालंकारनीलकण्ठज्योतिर्वित्युन्नगोविदज्योतिर्विद्विरचितायां मुहूर्तचिंतामणिटीकायां पीयूषधाराभिधायां
शुभाशुभप्रकरणं समाप्तम् ॥

५४४ मुहूर्तदर्पणः-लालमणिः ।

आ.—तिथ्यादिकालावयवस्वरूपां जगत्प्रसूत्यादिकहेतुभूताम् ॥ कालत्रयज्ञानविधायिनीं तां वंदेऽहमाद्यामिह शास्त्रदेवीम् ॥ १ ॥
जगद्रामतनूजन्मा नृत्वा लालमणिः शिवम् ॥ मुहूर्तदर्पणं कर्तुमुपक्रममथाकरोत् ॥ २ ॥
च.—प्रयागादक्षिणे कूले विंध्यादुत्तरमार्गगे ॥ जह्नुकन्यायमुनयोस्त्रीरे परमपावने ॥ ७३ ॥
आस्तेऽलर्कपुरं नाम नगरं भुवि विश्रुतम् ॥ चतुर्वर्णजनाकीर्णं वेदाध्ययनसंकुलम् ॥ ७४ ॥
त्रिरस्कंधवेत्ता तत्रासीद्वंगारामो द्विजाग्रणीः ॥ येन बंविध्यो जनपदो यशोभिर्धवलीकृतः ॥ ७५ ॥
तस्मादभूज्जगद्रामः सर्वशास्त्रेषु कोविदः ॥ स्वकुलानंदकः श्रीमान्क्षीराब्धेश्वद्रामा इव ॥ ७६ ॥
तस्यासंख्ययशःसुधाकुमुदिनीप्रालेयभानोरय श्रीमल्लालमणिर्बभूव तनयस्तेनापि कौतूहलात् ॥
यत्प्राज्ञां चानि वचनप्रपंचरचनामालम्ब्य भव्योक्तिभिर्मौहूर्तग्रयनं व्यधाय मुदितो भूयात्तया ॥ ७७ ॥
इति ज्योतिर्विद्विरचितायां लालमणिविरचिते मुहूर्तदर्पणे मिश्राख्यप्रकरणं त्रयोदशं संपूर्णम् ॥ संवत् १९१२ ॥

५४५ मुहूर्तमञ्जरी-यदुनन्दनः ।

आ.—कारुण्यपूर्णां चरणौ शरण्यौ वंदे गुरुणां तरुणांबुजाभौ ॥ ययोः स्मृतेर्ज्ञानसुखप्रदायाः प्रत्यहपुंजः प्रलयं प्रयाति ॥ १ ॥
च.—कार्तिके पांडुरे पक्षे पूर्वैकैकादशीषु च ॥ षट्द्वयद्विभूमिते १७२६ वर्षे समाप्तिमियमागता ॥ ४९ ॥
गुच्छैश्चतुर्भिः सहिता सुमंजुला श्लोकैर्धरादिक्रम १०१ मितैः समन्विता ॥
विनिर्मितेयं यदुनन्दनेन सतां सुखायास्तु मुहूर्तमञ्जरी ॥ ५० ॥
इति श्रीमत्पण्डितयदुनन्दनविरचितायां मुहूर्तमञ्जर्यां सकलव्यवहारमुहूर्तविचारो नाम चतुर्थगुच्छः ॥ ४ ॥ समाप्तं
मुहूर्तमञ्जरी ॥ संवत् १८५० ॥

५४६ मुहूर्तमुक्तावली-योगीन्द्रः ।

आ.—श्रीशं श्रीहरशारदां गणपतिं ब्रह्मेन्द्रनाभौकसः श्रीसूर्यप्रमुखान्ग्रहानृषिगणान्भक्त्या नमस्कृत्य तान् ॥
नानाग्रंथसमस्तसारमखिलानालोक्य सम्यग्धियां वक्ष्येऽहं शिशुबोधनाय विशदां मौहूर्तमुक्तावलीम् ॥ १ ॥
च.—दस्युग्रामनिवेशनव्यनगरं उच्छेषणं चानिधिमल्लस्तोरणसध्वजं वसतरं स्याच्छत्रकं बाटिका ॥
मौहूर्तक्रमतो मया निगदितं षड्वेदमुक्तावली बालानां हि विबोधनाय सततं मौहूर्तमुक्तावली ॥ ६८ ॥
इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्ययोगीन्द्रकृतमुहूर्तमुक्तावली संपूर्णा ॥

५४७ मुहूर्तशिरोमणिः-धर्मेश्वराचार्यः ।

आ.—गणपतिमभिवंदे विप्रविध्वंसनार्थमभिमतफलसिद्धौ भारतीं भास्करादीन् ॥
सुललितपदगुंफज्ञसथे रामचंद्रं पितरमपि गुहं श्रीमाधवं विठ्ठलं च ॥ १ ॥

नानामुनिप्रवचनानि विचार्य सम्यग्धर्मेभरो निखिलदैवविदां हिताय ॥

संक्षिप्तमर्थबहुलं वितनोति रामचंद्रात्मजः शुभमुहूर्त्तशिरोमणिं तु ॥ २ ॥

च. इति श्रीदैवज्ञरामचंद्रात्मजश्रीधर्मेभराचार्यविरचिते मुहूर्त्तशिरोमणौ राजाभिषेकादिप्रकरणम् ॥

५४८ यन्त्रचिन्तामणिः-दामोदरः ।

आ.—या यागमाया परमायांवेद्या विशेषपूज्या भृगुवंशजाता ॥ तस्यात्मजोऽभूद्वि धर्मशीलो नाम्नामहादेव इति प्रसिद्धः ॥ १ ॥

नै[नि]सर्गवैरं प्रजहुश्च सत्त्वा यं प्राप्य दुष्टाहितरक्षकाद्याः ॥ — — — — — ॥ २ ॥

तस्मादासीत्सुसमन्तिकदेवदत्तकलाचात्मान्यो राक्षां सदसि विदुषामाद्यगङ्गा[ज्जा]प्रवाहः ॥

उत्कल्लोली दिशि दिशि जनाः कीर्तिपीयूषसिंधुर्यस्यास्यापि श्रवणपुटकैः कूजि[कुञ्चि]ताक्षाः पिबन्ति ॥ ३ ॥

गंगाधरस्तत्तनयो वशी च विवेकगांभीर्यगुणैरुदारः ॥

यां प्राप्य लक्ष्मीश्च सरस्वती च तत्पादयुग्मे स्थिरतांतनूनम्[गते नु] ॥ ४ ॥

दामोदरः सर्वकलाप्रवीणो बभूव तस्माद्गणनाथभक्तः ॥ लब्धप्रतिष्ठो गुरुदेवभक्तो मान्यः सतां धर्मपरायणोऽयम् ॥ ५ ॥

दृष्टानेकशिवांगमांश्च बहुधा चालोक्य सौरागमान्देवीशास्त्रमहागमांश्च विविधानालोक्य विस्तारतः ॥

कर्तुं बांछति संग्रहं सुगतिमान्दामोदरः स स्वयं लोकानां च हिताय यन्त्रनिकरं मंत्रेण युक्तं स्फुटम् ॥ ६ ॥

प्रेरितश्चंद्रचूडेन स्वप्नेन द्विजपुङ्गवः ॥ चकार कल्पं यन्त्राणां चिन्तामणिरिति स्फुटम् ॥ ७ ॥

येनाचिंतो देववरो महेशः — — — — —

इति श्रीयन्त्रचिन्तामणिनाम्नि महाकल्पे प्रत्यक्षसिद्धिप्रदे उमामहेश्वरसंवादे दामोदरपंडितोद्धृते षोडशपीठिकायां महाप्रभावो नामाष्टमः कल्पः संपूर्णः ॥

५४९ यन्त्रचिन्तामणिः सटीकः । मू०-चक्रधरः । टी०-रामदैवज्ञः ।

टी. आ.—नत्वा गणाधिपं राज्ञो मधुसूदननन्दनः ॥ यन्त्रचिन्तामणेष्टीकां कुर्वेऽहं सोपपत्तिकाम् ॥ १ ॥

विलोकितानि यन्त्राणि कृतानि बहुधा बुधैः ॥ मतः शिरोमणिस्तेषां यन्त्रचिन्तामणिर्मम ॥ २ ॥

यन्त्रचिन्तामणिः श्रेष्ठः कथं न गणिताद्भवेत् ॥ यस्माद्गणितविज्ञानं क्षेत्रज्ञमुपजायते ॥ ३ ॥

श्रूयते कल्पितार्थान्नं दाता कल्पतरुर्दिवि ॥ अकल्पितार्थदो दृष्टो यन्त्रचिन्तामणिर्भुवि ॥ ४ ॥

इच्छाफलप्रदः स्वर्गे यथा चिन्तामणिस्तथा ॥ यन्त्रचिन्तामणिर्भूमौ शीघ्रमिच्छाफलप्रदः ॥ ५ ॥

यन्त्रचिन्तामणेरब्धेः पारगामी स एव यः ॥ सिद्धान्तवित्कर्णधारां मटीकां नावमाश्रयेत् ॥ ६ ॥

तत्र तावज्ज्योतिःशास्त्रफलस्य लग्नबलमूलकत्वात्तस्य च महाश्रयत्वात्तेषां च कालगणितत्वात्तस्य यन्त्रसाध्यत्वाद्यन्त्र-
चिन्तामणिनामकं यन्त्रं विवक्षुश्चक्रधरो नामाचार्यः पूर्वाद्धेनेष्टदेवतानमस्काररूपं मंगलमाचरन्पराद्धेन स्वचिकीर्षितमा-
ख्यानकीर्तुं दसा व्यंजयन्नाह । अहं चक्रधरस्तथा यन्त्रं प्रवक्ष्ये इत्यन्वयः ॥

मू. आ.—नत्वा भवानीं प्रमथाधिनाथं रविं गुरोरेंद्र्यरविंदयुग्मम् ॥

यन्त्रं प्रवक्ष्ये गणितानपेक्ष्यं यथाशु बोधः समयादिकानाम् ॥ १ ॥

- मू. च.—आसीदग्रजराजवदितपदः श्रीवामनो विश्रुतो ज्योतिःशास्त्रमहार्णवामृतकरः सत्सूक्तिरत्नकरः ॥
तत्सूनुः क्षितिपालमौलिविलसद्भवं ग्रहज्ञाग्रणीश्चक्रे चक्रधरः कृती सविवृति सद्यंत्रचिंतामणिम् ॥ ५ ॥
- टी. च.—अग्रजराजैर्ब्राह्मणैर्वदितचरणः तथा विश्रुतो नामप्रसिद्धः । तथा ज्योतिःशास्त्रमहार्णवी नाम समुद्रः तस्मिन्मृतकरो नाम चंद्रः । सत्यो याः सूक्तयः तद्रत्नानामाकरः श्रीवामनो नामासीत् । तस्य सूनुः क्षितिपाला राजानस्तेषां मौलिषु विलसत् शोभमानं रत्नमिव रत्नम् । ग्रहज्ञा ज्योतिर्विदस्तेष्वग्रणीः तथा कृती कुशलः चक्रधरः सद्यंत्रचिंतामणिं सविवृति सटीकं चक्रे कृतवाग्नित्यर्थः ॥ अत्राचार्येण केवलश्लोकव्याख्यानरूपा टीका कृतास्तीति सविवृतिमित्युक्तम् ॥
पदव्याख्यानरूपैव टीका ग्रंथकृता कृता ॥ अतो मया विदां प्रीत्यै कृतेयं सोपपत्तिका ॥
इति श्रीदैवज्ञमधुसूदनात्मजराजदैवज्ञविरचितायां यंत्रचिंतामणिटीकायां प्रकीर्णकाध्यायश्चतुर्थः ॥ संवत् १८५० ॥

५५० यन्त्रराजः सटीकः । मू०-महेन्द्रसूरिः । टी०-मलयेन्दुः ।

- टी. आ.—प्रणम्य सर्वज्ञपदारविदं सूरिर्महेन्द्रस्य पदाम्बुजं च ॥ तनोति तद्भुक्तयंत्रराजग्रन्थस्य टीकां मलयेन्दुसूरिः ॥ १ ॥
अस्य प्रथमतः प्रतिचिकीर्षितस्य सकलगणितसारभूतस्य यंत्रराजग्रन्थस्य निरंतरांतरायनिवारणाय शिष्टाचारपरिपालनाय शिष्यप्रशिष्यपरंपरासु प्रचयगमनाय च भक्तजनमनःसंकल्पकल्पदुमायमाणस्वाभीष्टदेवतागुरुनमस्कारपूर्वं प्रयोजनसहितं ग्रंथमभियेममभिधत्ते ग्रंथकारः ॥
- मू. आ.—श्रीसर्वज्ञपदाम्बुजं हृदि परामृश्य प्रभाव्यं परं श्रीमंतं मदनाख्यसूरिसुगुरुं कल्याणकल्पद्रुमम् ॥
लोकानां हितकाम्यया प्रकुरुते सद्यंत्रराजागमं नानाभेदयुतं चमत्कृतिकरं सूरिर्महेन्द्राभिधः ॥ २ ॥
स्पष्टार्थमेतत् ॥
- टी. च.—अभूद्भृगुपुरे च [महा] गणकचक्रचूडामणिः कृती नृपतिसंस्तुतो मदनसूरिनामा गुरुः ॥
तदीयपदशालिना विरचिते सुयंत्रागमे महेंद्रगुरुणोदितजनि विचारणा यंत्रजा ॥ ७ ॥
श्रीपेरारामहेंद्रसर्वगणकः पृष्ठो [कप्रष्ठो] महेंद्रप्रभुर्जातः सूरिवरस्तदीयचरणांभोजैकभृगैर्द्युता[गायता] ॥
सूरिश्रीमलयेन्दुना विरचितेऽस्मिन् यंत्रराजागमव्याख्याने प्रविचारणादिकथनाध्यायोऽगमत्पञ्चमः ॥ ८ ॥
श्रीयंत्रराजः सटीकः समाप्तः ॥

५५१ युद्धजयोत्सवः-गङ्गारामः ।

- आ.—नत्वा श्रीरघुनाथपत्कजयुगं सिद्धेधरीं भैरवीं गौरीपुत्रमथो समीरतनयं रुद्रं यशोदासुतम् ॥
वक्ष्ये युद्धजयोत्सवं ग्रहविदां प्रीतिप्रदं प्ररफुटं नानायामलतो विलोक्य रचितं राज्ञां परं प्रीतिदम् ॥ १ ॥
- च.—ग्रंथं युद्धजयोत्सवाख्यमुररीकुर्वतु रागाद्बुधा गंगारामकृतं सधर्मपृथिवीपालारिविध्वंसकम् ॥ ७७ ॥
इति श्रीगंगारामकृते चारुग्रंथे युद्धजयोत्सवे दुर्गादिवृत्तौ प्रकाशः शारसंमितः समाप्तः ॥

५५२ योगरत्नावली-द्विवेदियुगराजः ।

- आ.—क्षित्यादिभिः पञ्चभिरात्मरूपैर्व्यनक्ति विश्वं विविधं सदा नः ॥
यो व्यवतभावावयवादिहीनः पायादपायात्स जगन्निवासः ॥ १ ॥

नत्वा वागीश्वरीं देवीं सर्वशास्त्रार्थदायिनीम् ॥ योगरत्नावलीं वक्ष्ये महार्णवसमुद्भवाम् ॥ २ ॥

अथ मनोहययोगमाह ॥ -----

च.—अन्मांगुतो जन्मनि जातकज्ञैर्योगाः सदैवेति विचिन्तनीयाः ॥ वर्षप्रवेशे मुखहागृहाद्वा विचारणीयाः खलु जातकज्ञैः ॥ २८ ॥
इति श्रीद्विवेदयुगराजविरचिता योगरत्नावली संपूर्णा ॥

५५३ योगसिद्धान्तः ।

आ.—अथ योगसिद्धान्तयात्रायोगा लिख्यन्ते ॥ काश्यपविक्रितः ॥

पंचमे ज्ञो रविः षष्ठे वर्त्तते नवमे गुरुः ॥ भाग्ययोगाभिधे योगे निहता वैरिणः सदा ॥ १ ॥

च.—यावत्सिन्दूरवर्णं गगनतलगतं भानुर्विंबं च नास्ति यावन्नो दिक्षु शांतिं व्रजति स्वरवृत्तेरुद्धतो रेणुसंघः ॥
तावन्नैवास्ति दोषः प्रभवति तरसा क्रूरदृष्टिग्रहाणां यात्रायां वा विवाहे सकलशुभकरी सर्वकार्येषु सिद्धिः ॥ ७७ ॥
इति योगसिद्धान्तग्रन्थः समाप्तः ॥

५५४ योगार्णवः-व्येङ्कटेशः ।

आ.—नत्वा तं मनसा मतंगवदनं श्रीव्येङ्कटेशः सतां श्रीमानप्ययभूसुरात्मजवरो होराविदां प्रीतये ॥

ज्योतिःशास्त्रमहार्णवप्रतरणे संप्रदाय शास्त्रांतराद्वदये जातकशास्त्रमार्गफलदं योगार्णवाख्यं स्फुटम् ॥ १ ॥

ऊहापोहविशारेदः पटुमतिः श्रीतुण्डदेशोद्भवः श्रीमत्काश्यपवंशजो गुरुकपालब्धप्रसादो भुवि ॥

त्रिरस्कंधार्थविदां विनायकपुरे जातः प्रशिष्यः कविर्जंबूनाथपदार्णवदरसिकः स्कंधत्रयीमर्मवित् ॥ २ ॥

द्वितीये द्वादशे पार्श्वद्वये खेचरसंयुते ॥ शीतांशोः सुनफायोगस्त्वनफायोग उच्यते ॥ ३ ॥

च.—आचार्यवर्यो निगमांगशास्त्रे विनिश्चितार्थः सुमतिः सुशीलः ॥ श्रीव्येङ्कटेशो भुवि मानवानां चकार योगार्णवमत्र भूत्यै ॥ ३५ ॥

इति योगार्णवेऽष्टमोऽध्यायः ॥ संवत् १९१२ ॥

५५५ योगिन्यादिदशाविभागः ।

आ.—स्फुरच्छरच्चन्द्रमरीचिपांडुरो नगात्मजोल्लासितवामभागः ॥ जटाकलापं दधदुग्धपिङ्गलः सदाशिवो मे विदधातु मङ्गलम् ॥ १ ॥

अमूर्मङ्गला पिङ्गला धान्यका च तथा भ्रामरी भद्रिका च कटा[चोल्किका] च ॥

तथा सिद्धिका संकटाष्टौ शिवस्तु शिवायाः पुरो योगिनीरुक्तवांश्च ॥ २ ॥

दशानामथान्तर्दशानां सदैव प्रपूजां विशेषाद्विरुद्धार्चनं च ॥

प्रकुर्वन्नरः सर्वसिद्धिं प्रयाति रिपूणां जयं कीर्त्तिमारोग्यमायुः ॥ ३ ॥

च.—सुखसदनविहारी देवतारीन[रिप्]हारी मदनकदनकारी सच्चिदानंदरूपी ॥

सकलदुरितहारी शूलधारी करोतु प्रचुरशिवमनादिर्मे सदा वासुदेवः ॥ १३ ॥

इति श्रीउमामहेश्वरसंवादे रुद्रयामले योगिनीदशान्तर्दशोपदशाविदशाविभागः सम्पूर्णः ॥

५५६ रमलतन्त्रशिरोमणिः-शिवरामः ।

आ.—अविरलमदनिर्वहं भ्रमरकुलाऽनेकसेवितकपोलम् ॥ अभिमतफलदातारं कामेशं गणपतिं व्रन्दे ॥ १ ॥
 मोहमदं अताकविरभूदिद्रप्रस्थे विशेषवित् ॥ तेन रमलं विनिर्णीतं मग्नदलम् इतीरितम् ॥ २ ॥
 तन्मतं च विलोक्याऽथ कुर्वे रमलशिरोमणिम् ॥ शिवरामद्विजो विधग्ग्रमलशास्त्रार्थकीर्तिव[वि]त् ॥ ३ ॥
 च.—इन्द्रप्रस्थप्रशस्तराजनगरे योऽभून्महमदअता तस्येयं कृतिरुत्तमातिविमला प्रभैर्मनोजैर्युता ॥
 नुक्तासारविचारसारचतुरो रमलार्थवित्कोविदः — — — — — ॥ १ ॥
 श्रीमत्कायस्थकुलजसदानन्द इति स्मृतः ॥ पारसी तेन लिखि[स्त्रि]ता विमला विशदाक्षरा ॥ २ ॥
 तस्मान्मया व्यलोकित शिवरामेण चादरात् ॥ पुस्तकं संस्कृतयुतं स्पष्टार्थं विशदाक्षरम् ॥ ३ ॥
 वर्षे वि[क्र]मके ष[ड]ष्टसुभूमाभाद्रे सिते चाष्टमीजीवे मैत्रभसंयुतेऽपि च सदा योगे तथा वैधृतौ ॥
 — — — — — उल्लासत्रयसंयुतं च नगरे कोले मनोज्ञे मया ॥ ४ ॥
 अधुना पठनाय पाठकानामत्राशीति च [रिति] यद्वदामि सम्यक् ॥
 मेषां बुद्धिप्रकाशनाय यस्माद्वाचः सिद्धिसुपेशला भवतु ॥ ५ ॥
 ज्ञात्वा ग्रंथं नत्वा विप्रान्पूजयित्वाऽक्षतैर्वनपुष्पै रमलं लिखितम् ॥ योग्यं शुभशकुलैः[नैः] शुभान्चनैरुभौ युक्तौ ॥ ६ ॥
 इति रमलशास्त्रे रमलतन्त्रे तृतीयं प्रकरणम् ॥

५५७ रमलदिवाकरः-रामप्रसादः ।

आ.—श्रीगोपालं नमस्कृत्य गणेशं भारतीं रविम् ॥ गुरुमादांभुजं चैव सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ १ ॥
 यमनानि[यवनानां][विलोक्यैव रमलापारसागरम् ॥ रत्ननिष्कासयत्नेन सुशिष्यसुखहेतवे ॥ २ ॥
 कृतो रामप्रसादेन ग्रंथो रमलदिवाकरः ॥ देयः शिष्याय पुत्राय न देयो यस्य कस्यचित् ॥ ३ ॥
 गुरोर्द्विधात्याखिलरमलविद्याः पीयूषवक्ता कुशलं[लः] क्रियासु ॥
 स्वेष्टं सदाराधयतस्तपस्वी गुरोः पदंभोरुहभक्तिशीलः ॥ ४ ॥
 च.—गौडान्वये रामप्रसादशर्मा करोमि ग्रंथं जगकारणहेतुः [जगतो हिताय] ॥
 प्रश्नार्थगर्भं च मितक्रियान्वितं सद्योपकारी फलशीघ्रदाता ॥ ४६ ॥
 सर्वोपरि विजानीयाद्ग्रंथं रमलदिवाकरम् ॥ देशपांचालकप्राप्तगुरुयवनप्रसादतः ॥ ४७ ॥
 इति श्रीगौडान्वये रामप्रसादशर्मणः कृतौ रमलदिवाकरग्रंथः समाप्तः ॥

५५८ रमलनवरत्नम्-परमसुखोपाध्यायः ।

आ.—लंबोदरं विन्नविनाशनं च नत्वा भवानीतनयं गजास्यम् ॥
 यस्य प्रसादेन सुराः समस्तास्तिष्ठन्ति स्वे स्वे च पदे सदैव ॥ १ ॥
 नत्वा श्रीरमलाचार्यान्परमाद्यसत्ताभिधैः ॥ उद्धृतं रमलांभोधेनवरत्नं सुशोभनम् ॥

श्रीकाशिराजद्विजगौतमवंशमुख्यो बलवन्तसिंहनृपतेरवसानसिंहः ॥
 मंत्री तदन्वयभवोऽतिपराक्रमाख्यस्सस्माच्च तस्य तनयात्सलु लब्धवृत्तिः ॥ ३ ॥
 मृनादयोपाध्यायद्विजवरकुले मे जनिरभूत्पिता सीतारामो वरमतिरनुपा च जननी ॥
 वसन्काश्यां तीर्थाटनकृतधियादौ च विहितादवंत्यां संप्राप्तो रुधिरनवरत्नान्यकुर्वन् [न्यकरवम्] ॥ ४ ॥
 व.—प्रोतं द्विजानां प्रीत्यर्थं रमले च नवरत्नके ॥ ६ ॥
 इति श्रीसनाढ्यकुलावतंसपरममुखोपाध्यायकृतं रमलनवरत्नानां कथनं समाप्तम् ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥ संवत् १९१२ ॥

५५१ रमलबिन्दुः ।

आ.—तत्रादौ रमले पातिते रमलमलबिन्दवो गणितव्याः ॥ अथ द्रव्यप्राप्तौ प्रश्नः । विंदुगणनाकृतेन द्वाभ्यां २ भागः एक
 १ शेषे धनप्राप्तिः द्विशेषे न प्राप्तिः ॥
 च.—तदा कार्ये सिद्धिपरिणामं षोडशगृहे विचारणीयम् ॥ १६ ॥ इति श्रीरमलबिन्दुः संपूर्णः ॥

५६० रमलरहस्यम्-भयभञ्जनशर्मा ।

आ.—गणनाथं नमस्कृत्य प्रणवाद्यं गुरुं तथा ॥ कुर्वे सारतरं प्रश्नं येन मानसिकं वदेत् ॥ १ ॥
 रमलरहस्यं नामेदं शास्त्रं सारतरं ब्रुवं ॥ .....
 इति श्रीभयभञ्जनशर्माकृतौ रमलरहस्ये सारसंग्रहे वज्रदहकमनामद्वितीयप्रकरणस्य पंचमोऽध्यायः ॥
 अथ संख्याक्रमं विवक्षे ॥
 च.—तत्त्वावस्थाध्यायो यतो मनोभिलपितसिद्धौ दिनावधि वदेत् ॥ .....
 रमलरहस्यं संपूर्णम् ॥

५६१ रमलसंहिता ।

आ.—श्रीकृष्णं शिरसा प्रणम्य कमलां भक्त्या तथा शङ्करं श्रीनागेन्द्रसुतासुतं गणपतिं वाणीं सदा वै गुरुम् ॥
 दृष्टानेकविधान्बहून्सुविमलग्रन्थान्सुमर्या शुभान्कुर्वे प्रश्नविधानरम्यरुचिरां स्कंधत्रयां संहिताम् ॥ १ ॥
 पुरा शिवेन यत्प्रोक्तमादमाय द्विजन्मने ॥ दानीयालाय तेनैव लिख्यतेऽत्र मयाऽधुना ॥ २ ॥
 संज्ञास्कंधं तु प्रथमं द्वितीयं प्रश्नसंज्ञकम् ॥ तृतीयं मिश्रसंज्ञं तु ज्ञेयमेव प्रयत्नतः ॥ ३ ॥
 च.—करोति मुद्रां संख्यां वै चागमं वाञ्छति ध्रुवम् ॥ इति रमलसंहिता संपूर्णा ॥

५६२ रमलेन्दुप्रकाशः-रुद्रधरः ।

आ.—जेयाजेयाञ्जयति दितिजान्यत्प्रसादेन विष्णुर्जिष्णुर्लोकानवति सकलान्यत्प्रसादात् ॥
 स्रष्टा स्रष्टांहरति च हरः प्राप्तकाले च सांबा विमेशो वा हरतु दुरितं मे सुसिद्धिं विधत्ताम् ॥ १ ॥
 गौरत्रिपाठिभगवान्भगवत्सुतोऽभूद्वाल्मीकिनामविस[श]दो विशदो गुणौघैः ॥
 वाल्मीकिवज्जगति यः कविचक्रवर्ती श्रीमच्छिवाचरणलब्धवरप्रसादः ॥ २ ॥

.प्राचि प्रागब्धिवेलां वरुणदिशि तथा पश्चिमांभोधिबेलां याम्यायां याम्यशैलं तुहिनदिशि हिमं यावदन्योन्य[न] तादृक् ॥
 सर्वज्ञोऽस्ति तेन स्वगुणसमगुणः काण्वरत्नेन रुद्रः श्रीमद्वाल्मीकिनाम्नी [म्ना] स्वजनि समुदितेनेव दीपेन दीपः ॥ ३ ॥
 ज्योतिर्विदां सुबोधाय रमलांभोधिसारतः ॥ रमलेन्दुप्रकाशोऽयं शकैल्लेन तन्यते ॥ '४' ॥
 च.—इति रुद्रधरत्रिपाठिकल्पितो रमलेन्दुप्रकाशः संपूर्णः ॥

५६३ रात्रिसंवित्प्रदीपयन्त्रम्-दामोदरः ।

भा.—नत्वा सूर्यं मृडानीं गिरिशमथ गणधीश्वरं शार्ङ्गपाणिं चंडीदासद्विजाग्र्यो गणकगणशिरोरत्ननीराजितांग्रिः ॥
 ज्ञात्वा सिद्धान्ततत्त्वं स्वगुरुवचनतो रात्रिसंवित्प्रदीपं सुस्पष्टं येन विद्यानिशिसमयमिमं [दं] यन्त्रमेतद्भवीमि ॥ १ ॥
 च.—दहनगिरियुगैर्दौ १४७३ संमिती शाककाले मधुसिताश्विवाद्ये वासरे तिथिरश्मः ॥
 कृतमिदमथ यन्त्रं रात्रिपूर्वं प्रदीपं सुगणकसुखकृत्याद्ब्रह्मणो वासरांतम् ॥ ३ ॥
 श्रीमत्पंडितशालिधेयधनगरे श्रीमल्लदेवे नृपे राज्यं ज्ञासति राघवो द्विजवरः शांडिल्यगोत्रोऽभवत् ॥
 यः ख्यातः स्वगुणैः क्षितौ पृथुयशा दामोदरस्तस्मिन् यन्त्रं श्रेष्ठमिदं चकार महितं रात्रिप्रदीपं बुधैः ॥ ४ ॥
 इति श्रीराघवमुतदामोदरेण विरचितं रात्रिप्रदीपयन्त्रं समाप्तम् ॥

५६४ रामविनोदः-रामभट्टः ।

भा.—गणपतिमभिवन्द्य श्रीशपादारविंदस्मरणविदिततत्त्वोऽनंतजो रामचन्द्रः ॥
 अकबरनृपशाकाद्वक्ति पंचांगपत्रं ग्रहगतिसमवेतं रामभूपालतुष्ट्यै ॥ १ ॥
 सूर्यभूर्पार्मातविक्रमशका लब्धवानखिलभूमिपतित्वम् ॥
 ख्यापयन्निजशकः [कं] किल सम्राट्भारत्यसावकबरः क्षितिमालः ॥ २ ॥
 साहीअकबरराज्यतो गतसमाः पञ्चाग्निं ३५हीना गुणैर्निघ्नाः क्षेपयुतास्तिथिप्रमुखतो वारादिकेंद्रं तथा ॥
 ऊर्ध्वोकोऽभ्रगुणैर् ३० स्तिथेर्नगयमैर् २७ भस्याश्वनेत्रैर् २७ युतेर्वाराधैः ७ खगुणैर् ३० स्तथा तिथिभयुक्केन्द्रस्य तष्टस्ततः ॥ ३ ॥
 च.—रामेण यत्नादिह रामदासप्रीत्यै कृते रामविनोदनाम्नि ॥ श्रीसूर्यसिद्धान्तमतानुसारी पाताधिकारः परिपूर्तिमागात् ॥ २७ ॥
 दैवज्ञभूषणमिदं कण्ठे धृत्वा विपश्चितः ॥ मदमायान्तु सिद्धान्तसंदोहामृतनिर्भराः ॥ २८ ॥
 इति श्रीप्रौढप्रचंडदोईडकुंडलितकोदंडविनिस्सरत्कांडखंडितारातिमुंडमंडलीमंडितचंडीशमूर्तिमहिमंडलमंडनश्रीमदक-
 बरसाहिपरमामात्यधुर्यश्रीमहाराजाधिराजश्रीरामदासकारिते दैवज्ञानंतभट्टसुतदैवज्ञरामभट्टविरचिते रामविनोदाख्ये
 पाताधिकारः ॥

५६५ लम्पाकः सटीकः-पद्मनाभः ।

भा.—गणनाथं रत्निमुख्यखेचरान्कुलदेवीविधिविष्णुशंकरान् ॥
 प्रणिपत्य सदाशिवः स्वमूर्धा लंपाके तिलकं करोति सम्यक् ॥ १ ॥
 अरुपल्लुपनामकोऽथ कर्णाटकमुख्यो जनिरस्य शौनकाख्ये ॥ बह्मशास्त्रविचारसारभूतं गिरिजेश[स्य]मुदे विदां च तुष्ट्यै ॥ २ ॥
 अथ लंपाकशास्त्रस्य प्रारंभनिमित्तं नमस्कारात्मकं मंगलमाहुरध्यासीनमिति ॥

मू. आ.—अध्यासीनं महादेवं महापदे द्विषद्दले ॥ विघ्नराजं नमस्कृत्य वक्ष्ये लंपाकमुत्तमम् ॥ १ ॥

मू. च.—नागाष्टलोकसंबद्धं धीमतां भूभुजां मुदे ॥ पद्मनाभकृतं शास्त्रं लंपाकं लोकभूषणम् ॥ १२ ॥

इति श्रीपद्मनाभविरचिते लंपाकशास्त्रे नष्टादिचिंताप्रकरणं सप्तमोऽध्यायः ॥

टी. च.—नागाष्टीति स्पष्टम् ॥ १२ ॥

इति श्रीपद्मनाभविरचितायां लंपाकशास्त्रव्याख्यायां नष्टादिचिंताप्रकरणं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ संपूर्णो ग्रंथः ॥

५६६ लीलावतीटीका निसृष्टार्थदूती-मुनीश्वरः ।

आ.—पश्योदं चन्मधुश्रीकुसुमपरिमलकण्टारुण्यपूर्णहुंजत्पुष्पधृतां धया लीमुखरितककुभो निष्कृतक्षोणिभागान् ॥

चंडि त्वं मुंच मानं मयि वितर दृशं सुभ्रु लीलावतीत्यं द्वाधां लक्ष्मीनिवासश्चटुभिरनुनयन्नाविराखां सदांतः ॥ १ ॥

बह्वर्थस्फुटचारुकोमलपदा लीलावती मानतो यन्नाविष्कुरुते प्रसादमनूनुप्राचीनमंदोक्तिभिः ॥

तस्मात्तच्चतुरप्रसादजननीखट्वर्णी मृष्टां निष्ठाधिकं दूतीं सुज्ञमुनीश्वरः प्रयतते लीलावतीच्छुप्रियाम् ॥ २ ॥

त्रुट्यादिप्रलयांतकालकलनामानप्रभेदः क्रमाच्चारश्च द्युसदां द्विधा च गणितमित्याद्युक्तक्रमेण सिद्धांतशिरोमणिग्रंथ-

रुद्रास्कराचार्यः पाताधिकारानंतरं द्विधा गणितं वक्तुकामः प्रथमं ग्रहगणितज्ञानोपजीव्यां व्यक्तगणितपरिपार्टी

विविस्तरादौ तन्निर्विघ्नसमाप्तिकामनया कृतं गणेशनमस्काररूपं मंगलं शिष्यशिक्षायै शार्दूलविक्रीडितवृत्तेन निबध्नन् चिकीर्षितं सप्रवृत्त्यंगं प्रीतिजानीते प्रीतिमिति ॥ .....

च.—अयं लीलावत्याः पटुदुरवगाहोऽतिगहनो मनोभावो भूयांस्तदधिगतये यां व्यरचयत् ॥

मुनीशस्तामेतां, कतिमकतिदुष्प्राप्यविषयां निसृष्टार्थां दूतीमिव भजत भावेन चतुराः ॥ १ ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमबल्लालदैवज्ञात्मजरंगनाथगणकात्मजमुनीश्वरगणकविरचिता लीलावतीविवृतिर्निसृष्टार्थ-
दूती संपूर्णा ॥

५६७ लीलावतीटीका-परशुरामः ।

आ.—नत्वा रमापतिगणेशसरस्वतीनां पादाम्बुजानि परशूपपदो हि रामः ॥

लीलावतीप्रकरणं प्रकरोति तच्च विद्वज्जनाः स्वमतितः परिशोधयंतु ॥ १ ॥

शिष्टाचाराद्देवतानमस्काररूपं मंगलमाचरन्प्रयोजनाभिधेये प्रीतिजानीते ॥ प्रीतिं भक्तजनस्य .....

च.—त्यक्तं न यत्र समये क्षममर्थजातं नो वा किमप्यनुपयुक्तमतं व्यलेखि ॥

रामेण तेन परशूपपदेन तच्च लीलावतीविवरणं कृतिनां मुदेऽस्तु ॥

इति श्रीश्रीहर्षसूनुः परशुरामस्य कृतौ लीलावतीविवरणेकपाशः समाप्तः ॥ संवत् १९१२ ॥

५६८ लीलावतीटीका बुद्धिविलासिनी-गणेशः ।

च.—मया सदुपपत्तयः कतिचिदन्यम[द]प्यग्र[त्र]यत्स्वधीलवविकासितं यदि सदोषमन्नास्ति यत् ॥

तदीयपरिशोधनं सुजनसुज्ञवयोचितं यतो दिनकरोदये क्व तमसो जनेऽवस्थितिः ॥ १ ॥

दृष्ट्वा केचिदिहोपपत्तिममलां तुष्यंतु ये सज्जनाः केचित्सत्कविताविशेषरचनां व्याख्यादिकं केचन ॥

केचिद्ब्रुवतेऽथ किंचिदपि नापूर्वं चि[व]चोऽस्तीति ते तुष्यंतु स्वगिरैव तेऽपि निखिलं पश्यन्ति संतः समम् ॥ २ ॥

श्रीमत्सज्जनधामबृन्दरुचिरे क्षारांबुधेः प्राक्तटे नदिग्राम इहावसन्निजवरः श्रीकेशोऽस्यात्मजः ॥
 तत्पादाब्जयुगामशास्त्रविभवः श्रीमद्रणेशः कृती नानायुक्तिमतीमिमां हि कृतवाल्लीलावतीव्याकृतिम् ॥ ३ ॥
 श्रीशालिवाहनशेकट्रिरसेन्द्रनुलये १४६७ विधावसौ शरदि मासि मधौ सिताने ॥
 लीलावतीसुवृष्टिकृतिं [सुविवृतिं कृत] वान्गणेशः श्रीकैशविर्गणकवर्यकुलावतंसः ॥ ४ ॥
 इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीगणेशदैवज्ञकृता लीलावतीटीका बुद्धिविलासिनी समाप्ता ॥

५६९ लोकभास्करः सटीकः-लोकनाथः ।

मी. आ.—निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं आदौ विष्णुदेवताचरणकमल(ध्यान)रूपं मंगलमन्यच्च वेदोक्तं पंचदेवताध्यानमेव नमस्कार-
 रूपमंगलमातनुते । श्रीमन्नंदेति ॥
 मू. आ.—श्रीमन्नंदमुदावहं भगवतः पादारविन्दद्वयं पूर्णाचंद्रकर्चंद्रिकानखरुचिध्वान्ताधिविध्वंसनम् ॥
 ध्यात्वाद्भृत्य शिवाशिवार्कगणपान्सारं च सिद्धान्ततो वक्ष्येऽहं खलु लोकभास्करमिदं [मं] श्रीलोकनाथः कृतम् [ती] ॥ १ ॥
 मू. च.—इति श्रीलोक(नाथ)विरचिते लोकभास्करे ग्रहपुत्राधिकारः प्रथमः ॥ १ ॥

५७० लोमशसंहिता ।

आ.—परजातं कथं ज्ञेयं कथं ज्ञेयं शुभाशुभम् ॥ दशा कस्य कदा ज्ञेयं ग्रहाणां राशीनां फलम् ॥ .....
 भावानां द्वादशानां च सर्वेषां फलमादिशेत् ॥ भावस्थानां ग्रहाणां च फलं ते कथितं मया ॥ १०७ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि दशाभेदाननेकशः ॥ .....
 यच्च भूमिस्थितं द्रव्यं शल्यं तोयं च दैवतम् ॥ कथं ज्ञानं भवेत्तस्य केनोपायेन लभ्यते ॥ १ ॥ .....
 च.—इति श्रीलोमशसंहितायां त्रयोदशोत्थाने लोमशऋषिसुजन्मविप्रसंवादे अष्टष्टाश्रुतवस्तुनिर्णयो नामैकचत्वारिं-
 शतित[शत] मोऽध्यायः ॥ संवत् १९१२ ॥

५७१ वर्षतन्त्रविद्यनिः शिशुबोधिनी-माधवः ।

भा.—हेरंबं भुवनस्य शीर्षमधुलिट्संसक्तपादाध्वजं गौरीहृत्कमलप्रकाशतरणिं विम्राटवीपावकम् ॥
 हृष्यद्वैरिकुलांतकं सुमनसां श्रीसिद्धिवुद्धिप्रदं सिंदूरारुणगंडयुग्ममनिशं भालौषधीशं भजे ॥ १ ॥
 प्रभाकरं सर्वजगत्प्रभाकरं त्रयीतनुं ब्रह्महरीधरात्मकम् ॥ लोकस्य सृष्टिस्थितिनाशकारकं वन्दे ग्रहाधीशमभीष्टसिद्धये ॥ २ ॥
 श्रीचिंतामणिदैववित्तनुभवोऽनंतो द्विजन्माग्रणीर्भूमीमण्डलशोभिभूपतिकुलैः संमानितः सादरम् ॥
 सर्पाधीशगवीविचारचतुरो गर्गो मुनिज्यैतिषे देशादेश्य[ष] विदर्भतो बुधवरो वाराणसीमाविशत् ॥ ३ ॥
 तत्सूनुर्गणितार्णवैकतरणिः श्रीनीलकण्ठो बुधोऽभूद्धेदस्मृतितर्कशास्त्रनिपुणो भूमीपमालार्चितः ॥
 ज्योतिःशास्त्रमिदं त्रिधा समकरोद्यटोऽडरानंददं श्रीशेषादिसरस्वतीं सविवृतिं शिष्यान्सदाध्यापयत् ॥ ४ ॥
 गोविंदः एकरुपादसरोजभृंगस्तस्मादभूद्गुणराजगवीप्रवीणः ॥
 ज्योतिर्नयप्रचुरटिप्पणकृत् [च्छु]तिज्ञः श्रीगार्ग्यवंशतिलको गणकावतंसः ॥ ५ ॥

तस्मादभूवन्विबुधेज्यैकल्पास्त्रयः सुता ज्यौतिषशास्त्रनिष्ठाः ॥

ज्येष्ठो ह्यनन्तोऽनु च माधवाख्यश्चिंतामणिस्तत्परतो विपश्चित् ॥ ६ ॥

तुषु श्रीगणनाथभक्तविलसद्विद्यागणो माधवः शिष्यप्रार्थनयोररीकृतवच्चाः संक्षिप्तटीकाकृतौ ॥

श्रीगोविंदगुरोः प्रणम्य चरणाभोजन्म कुर्वे ततो लब्ध्वा बोधलवं पितामहकृते सत्ताजिके व्याकृतिम् ॥ ७ ॥

जीर्णाम्निटीकामद[ह]तीति मूलं तत्स्थं विचारं मुनिसंमतिं च ॥

हित्वाहमल्पां शिशुबोधनीं तां संज्ञाविवेकस्य करोमि टीकाम् ॥ ८ ॥

च.—अस्ति प्रशस्तधरणीसुरसंघसेव्यो गोदावरीजलपवित्रितभूमिजातः ॥

नानाविधापणिकषुडनगराकरालो देशो विदर्भ इति दैवतहर्म्ययुक्तः ॥ १ ॥

तत्र धर्मनगरीति राजते पूर्वजाश्च[च] अनता रथोद्धता ॥ स्वीयपूर्वजनिवासभूमिका शैवमंत्रजपनिष्ठमुक्तिदा ॥ २ ॥

तत्राभूद्गार्ग्यवंश्यो विविध(विधि)विधां[दा]मूर्द्धि हीरो ह्यनन्तो श्रीमदैवज्ञचिंतामणितनयवरोऽध्यापितानेकशिष्यः ॥

भूर्मीन्द्राधीशमान्यो व्यतनुत विबुधानंददां जातकीयां वार्द्धक्ये — — — सावकृत सुरसरिच्चारुकाशीनिवासम् ॥ ३ ॥

तस्मात्प्रसाख्यपत्न्यां समजनि विधुवन्नीलकण्ठः स्तुति[सुतो]क्षणः स्वाचारात्यन्तनिष्ठो विजितमुनिगणः — — — ॥

त्रिस्कंधं ज्यौतिषं यः समकृत विशदं दोडरानन्दसंज्ञं सादित्यज्ञानपूर्णः स्मृतिषु च निपुणोऽकब्बरक्षमेशमान्यः ॥ ४ ॥

गोविन्दश्चंद्रिकायां समभवदमुतो दैवविद्वद्व्यापादो विश्वप्रख्यातकीर्तिः स्मृतिनिपुणमतिगार्ग्यवंशावतंसः ॥

त्रिस्कंधज्यौतिषज्ञः प्रचुरगुणनिधिः श्रीमहाभाष्यवेत्ता यो ज्योतिर्ग्रंथकर्ता नृपतिवरजहांगीरसाहातिमान्यः ॥ ५ ॥

श्रीहिरंबपदांबुजन्मविलासद्वक्तिः श्रुतिज्ञः स्मृतिज्ञाता पाणिनिशास्त्रवित्पितृरूपासंप्राप्तविद्यागुणः ॥

ज्योतिःशास्त्रविचारणादुपमतिर्दैवज्ञचूडामणिर्गोमत्यां समभूत्क्षितीधरनुतस्मात्सुतो माधवः ॥ ६ ॥

श्रीमत्पितामहकृतस्य सुताजिकस्य सच्चिद्रूपसंघविहितार्थतया प्रसन्नः ॥

स्वल्पामुदाहृतियुतां शिशुबोधनीं तां श्रीवर्षतंत्रविवृतिं सुगमामकार्षीत् ॥ ७ ॥

सुजनगणकवर्या अत्र चेदोषलेशस्तमखिलमपनीय प्रामुदध्वं गुणेषु ॥

यदि नववसनेस्मिन्नीलिकासूत्रमार्थैस्तदपसरणतो हि ब्राह्ममेवास्ति वस्त्रम् ॥ ८ ॥

अक्षबाणशरभूषित १५५५ शाके शुक्लपक्षकशुचौ शिवपूर्वा[पुर्या]म् ॥

ग्रंथपूरि[ति]सुकृताप्यर्णप्रस्मान्मद्यमिष्टफलदो गणनाथः ॥ ९ ॥

इति श्रीविद्वदैवज्ञमुकुटभूषणगोविन्दज्योतिर्विद्विरचितायां 'समाविवेकटीकाविवृतौ' शिशुबोधिन्यां मासाधिफल-
साध्याध्यायः समाप्तेः ॥

५७२ वर्षपद्धतिः-मिश्रमोतीरामः ।

आ.—उं प्रणम्य बासवेशितुः पदाम्बुजद्वयं मया ॥ तदज्ञबोधदायिनी विंतन्यतेऽब्दपद्धतिः ॥ १ ॥

ष.—रामशैलधृतिश्चापि १८७३ मधुशुक्लद्विके शनौ ॥ मोतीरामबुधेनेयं निर्मिता वर्षपद्धतिः ॥

इति श्रीमिश्रमोतीरामविरचिता वर्षपद्धतिः संपूर्णा ॥

५७३ वर्षप्रबोधे मेघमहोदयः-मेघविजयगणिः ।

आ.—श्रीतीर्थनाथवृषभं प्रभुमाधसेनिं शंखेश्वरं नृत्तसुरेंद्रनरेंद्रचक्रम् ॥

ध्यायन्स मेघविजयं सुखभावबुद्धयै शास्त्रं करोमि किल मेघमहोदयार्थम् ॥ १ ॥

येनायं प्रभुपार्थमाप्तवृषभं विधैकवीरं हृदि स्मारं स्मारमहर्निशं प्रटुधिया ग्रंथः समारभ्यते ॥
 त्रेधा तस्य सुवर्णासिद्धिकमला मेधाबलात्पैधते राजद्राजसभागु[सु] भासुरतया कीर्त्तिर्निरीनृत्यति ॥ २ ॥
 दीपोत्सवदिने प्रातर्ग्रथः प्रारभ्यते मया ॥ अस्मिञ्जगद्गुरोर्भक्त्या भूयाद्वाक्सिद्धिसंनिधिः ॥ ३ ॥
 स्थानागे दशमस्थाने न्यवेदि सुख[ष]मोदयः ॥ श्रीमद्वीरजनेन्द्रेण सर्वलोकहितैषिणा ॥ ४ ॥
 वृष्टेः कालाकालरूपस्थानाद्यर्थनिरूपणात् ॥ सौत्रं विवरणं स्पु[स्प]ष्टं ग्रंथेऽस्मिन्नाभिधीयते ॥ ५ ॥
 च.—त्रयोदशोऽधिकारोऽभूच्छास्त्रेऽस्मिञ्छकुनाश्रयः ॥ तदेकविंशतिद्वारैर्ग्रथोऽलभत पूर्णताम् ॥ ८८ ॥
 स्थानागसूत्रविषयीकृतवर्षबोधज्ञानाय तत्प्रकरणं विहितं वितर्य ॥
 भक्त्या व्यदीपि जिनदर्शनमेव तेन लोकः सुखी भवतु शाश्वतबोधलक्ष्या ॥ ८९ ॥
 श्रीमत्पागणविभुः प्रसरत्प्रभावः प्रद्योतते विजयतः प्रभनामसूरिः ॥
 तत्पट्टप्रतरणिर्विजयादिरत्नः स्वस्मी[श्री]गण(स्य)महसा विजितद्युत्तम[त्नः] ॥ ९० ॥
 तच्छासने जयति विश्वविभासनेऽभूद्विद्वान्कृपादिविभयो दिविजन्मसेव्यः ॥
 शिष्योऽस्य मेघविजयाद्वयवाचकोऽसौ ग्रंथः कृतः सुकृतलाभकृतो[ते]ऽत्र तेन ॥ ९१ ॥
 क्वचित्पाच्यैर्वाच्यैरतिशयरसाच्छलोककथनैः क्वचिन्नव्यैः श्रव्यैः प्रकरणमभूदेतम[द]खिलम् ॥
 सतां प्रामाण्याय — — — क्वचिल्लोकोक्तिरुचिरं जिनश्रद्धाभाजामपि चतुरराजां समुचितम् ॥ ९२ ॥
 अनुष्टुभां सहस्राणि त्रीणि सार्द्धानि मानतः ॥ ग्रंथोऽयं वर्षबोधाख्यो यावन्मरुः प्रवर्ततात्[म्] ॥ ९३ ॥
 यतः[त्] पुनरुक्तमयुक्तं दुरुक्तमिह तद्विशोधितं युक्तम् ॥ बद्धांजलिनेति मया न्यर्थ[्य]ते सकलगीतार्थाः ॥ ९४ ॥
 मेराविजयकृद्देयादलंघ्या मेरुविद्विया ॥ भक्त्या मेरोचितः शिष्यः श्रीमेरुविजयः कविः ॥ ९५ ॥
 भाविवत्सरबोधाय तस्य बालस्य शालिनः ॥ कुरुतां गुरुतां ग्रंथो हिताद्वालस्य पालनात् ॥ ९६ ॥
 इति श्रीतपागच्छीयमहोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचितवर्षबोधे मेघमहोदयसाधने शकुननिरूपणं नाम त्रयो-
 दशोऽधिकारः संपूर्णः ॥ संवत् १८४९ ॥

५७४ वास्तुमण्डनम्-सूत्रधारः ।

आ.—स्वष्टारं जगतामीशमनेकाश्चर्यरूपिणम् ॥ पालकं सर्वसत्त्वानां वन्दे शक्तिमयं शिवम् ॥ १ ॥
 वास्तुवेदोदधेः किञ्चित्सारमादाय मंडनः ॥ बालानामवबोधाय तनुते वास्तुमंडनम् ॥ २ ॥
 च.—सुतेन देवसिंहेन प्रार्थितः क्षेत्रनन्दनः ॥ स्थपतिः सृजति स्मेदं मंडनो वास्तुमंडनम् ॥
 इति श्रीसूत्रधारविरचिते वास्तुमंडने वास्तुशास्त्रे प्रकीर्णकाध्यायोऽष्टमः ॥ श्लोकसंख्या १०९ ॥

५७५ वास्तुशास्त्रं राजवल्लभाख्यम्-मण्डनः ।

आ.—आनन्दं वो गणेशार्कविष्णुगौरीमहेश्वराः ॥ कुर्युः श्रियं(तथा)सौख्यमारोग्यत्वं[यं च] गृहे सदा ॥ १ ॥
 देवं नमामि गिरिजात्मजमेकदंतं सिंदूरचर्चितवपुःसुविशालतुन्दम् ॥
 नागेन्द्रमण्डिततनुं युतसिद्धिबुद्धिं सेव्यं सुरोरगनरैः सकलार्थसिद्धये ॥ २ ॥

या ब्रह्माद्यैरलक्ष्या[क्षया] त्रिभुवननमिता ब्रह्मपुत्री शिवाद्या ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रः प्रणमति बहुशो यां सदानंदरूपाम् ॥
 वाण्नि चैतन्यरूपे वसति च सकले प्राणनिद्राक्षधातृ सा नित्या सुप्रसन्ना वितरतु त्रिभवं विश्वरूपा च लोके ॥ ३ ॥
 कंबासूत्रांबुपात्रे वहति करंतले पुस्तकं ज्ञानसूत्रं हंसारूढस्त्रिनेत्रः सुरमुकुटाशिरःसर्वतोवृद्धकायः ॥
 त्रैलोक्यं येन सृष्टं संकलसुरगृहं राजहर्म्यातिहर्म्यं देवोऽसौ सूत्रधारो जगदखिलहितः पातु वो विश्वकर्मा ॥ ४ ॥
 स्त्रीपुत्रादिकभोगसौख्यजननं धर्मार्थकामप्रदं जंतूनां लयनं सुखास्पदमिदं शीतांबुधर्मापहम् ॥
 बापीदेवगृहादिपुण्यमखिलं गेहात्समुत्पद्यते गेहं पूर्वमुज्ञाति येन विंबुधाः श्रीविश्वकर्मादयः ॥ ५ ॥
 च.—श्रीभेदपादे[टे]नृपकुंभकर्णस्तदंघ्रिराजीवपरागसेवी ॥ स मण्डनाख्यो भुवि सूत्रधारस्तेन[ना] कृतो भूपतिवल्लभोयम् ॥ ४३ ॥
 गणपतिगुरुभक्त्या भारतीपादतुष्ट्या मुनिमतमिदमुक्तं वास्तुशास्त्रं सुवृत्तम् ॥
 गणितममितसारं शाकुनं सारभूतं भवतु चतुरयोग्यं विश्वकर्मप्रसादात् ॥ ४४ ॥
 इति श्रीवास्तुशास्त्रे राजवल्लभमंडने शकुनलक्षणं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

५७६ वास्तुशिरोमणिः-शंकरः ।

आ.—मंडव्यामुग्धरोलंबमंबाक्रोडावलंबिनम् ॥ लंबोदरमहं वंदे सिंदूरद्युतिसुन्दरम् ॥ १ ॥
 केले[लौ] कदंबे विहितावलम्बो विंबाधरालंबितरम्यवेणुः ॥ सविदुदंभोदनिभः शुभं मे पीताम्बरः श्यामतनुस्तनोतु ॥ २ ॥
 पुष्पाणामिबं वृष्टयः सरभसं वृन्दारकैः कल्पिता
 — — लैर्बहुसंगलाय कुतुकं मु [स्त्रीरलैर्बहुसंगलाय कुतुकाद्] त्क्षितलजा इव ॥
 नृत्योद्भूतशशांकशेखरजटाजूटाचलप्रस्वलङ्गाम्भःकणिका ममाभिलषिते कुर्वन्तु विघ्नक्षतिम् ॥ ३ ॥
 पर्युद्यत्प्रकटप्रतापविजितक्षमापालनमो[म्री]भवच्चूडामौलिमणिप्रभातिशुभगः प्रोतुंगसिंहासनः ॥
 दानोद्यत्करकल्पवृक्षजनितासंख्यानकल्पद्रुमः श्रीमन्माननरेन्द्रजो विजयते श्रीस्यामसाहो नृपः ॥ ४ ॥
 विद्वद्भिः परिशीलितानि बहुशास्त्राणि संख्यावतां पूर्वेषां प्रविलोक्य सारमखिलं ज्ञात्वैव संक्षेपतः ॥
 साहस्यामनृपाज्ञया बुधवारः श्रीमान्गुरुः शंकरो स्थं वास्तुशिरोमणिं वितनुते विद्वज्जनप्रीतये ॥ ५ ॥
 च.—इति श्रीमन्महाराजाधिराजस्यामसाहगुरुशंकरकृतौ वास्तुशिरोमणौ ग्रहप्रवेशप्रकरणं नामाष्टमम् ॥

५७७ विजयकल्पलता-चक्रपाणिः ।

आ.—नृत्वा गुरून्समालोक्य स्वरशास्त्राणि भूरिशः ॥ वक्ष्ये युद्धजयो[य]ज्ञानं धार्मिकाणां महीक्षिताम् ॥ १ ॥
 बहुधा विदधे सदाशिवोऽत्र स्वरतंत्राणि तदेकवाक्यतां तु ॥
 भगवानयमेव वेद सम्यग्गुरुमार्गानुगतोऽपरस्तु लोकः ॥ २ ॥
 वक्ष्याम्यहं ह[य]दिह किंचन सर्वसारमेतावदेव परिचित्य नृपः प्रवृत्तः ॥
 एकोऽपि कोटिभटलोलपतंगदीपलीलां मुदानुभवतु स्फुटकौतुकेन ॥ ३ ॥
 च.—बल्लालसंज्ञनगरे सुजनालयेऽभूद्विप्राग्रणीर्विमलकाश्यपवंशजन्मा ॥
 निःशेषपंडितनमस्कृतपादपद्मः ख्यातिं गतो निजगुणैर्भुवि वासुदेवः ॥ ३० ॥

तस्यात्मनो जयति जातकवेदिबुद्धचूडामणिर्गजमुखं ध्यारविंदभृङ्गः ॥

श्रीकामराजगणकः क्षितिपालवांछाविस्पष्टबालकुशलः स्वरविद्वरिष्ठः ॥ ३१ ॥ .....

५७८ विजयप्रशस्तिः-रत्नजित् ।

आ.—नत्वा वामे यमोरूपं वर्णानामिव मुख्यगम् ॥ विजयप्रशस्तिसंज्ञं ग्रथं लिखति रत्नजित् ॥ १ ॥

अरुणधवलनीलैर्यो भयस्त्रैरभिख्यां रचयति यमुनायाः शोणगंगानुषक्तेः ॥

भवलयभवहेतुमुद्रणोन्मुद्रणान्यां कलयतु कुशलं नः कालिकायाः कटाक्षः ॥ २ ॥

शतमखमुखलेखैर्लालितायाः शिरोभिः कविषु किमपि बीजं काव्यकर्तृत्वशक्तिः ॥

मुनिजनमनसां या मोहपाशैकहर्त्री जयति गिरिसुतायाः पादपंकेरुहश्रीः ॥ ३ ॥

परवचनविलासे तोषमायाति संतो रटति कटुवचोभिर्दोषमन्ये हसंतः ॥

यदपि शबरपोतः श्यामिकारोपणेन त्यजति मृगमर्दं तत्सौरभे को नु दोषः ॥ ४ ॥

नवरसमयमूर्तिः सद्गुणा दोषहीना वदनकमलरङ्गस्का[स्था]नमामंडयती ॥

ध्वनिभिर्भिहरंती चित्तवित्तं जनानां जयति जयति भव्या भारती भारती नः ॥ ५ ॥

सद्वर्णचक्रविपुला यलराजमाना विस्तीर्णकालकलना विधिमंत्रसारा ॥

श्रीरुष्णमूर्तिरिव भूपतिराजलक्ष्मीर्मन्त्रिभिर्भिता विजयतां विजयप्रशस्तिः ॥ ६ ॥

स्वर्णोज्ज्वला जयकरी कमनीयबंधाप्यालोकिता वितनुते मनसोऽनुभावम् ॥

धर्मात्मनोवति यत्तेस्तरवारिसो[शो]भां गृह्ण[ह्णा]तु वा कथमियं न कृतिर्मदीया ॥ ७ ॥

शास्त्रं स्वरोद्भवमिदं स्वयमाह रुद्रस्तत्त्वं हि तस्य निखिलं च स एव वेत्ति ॥

अश्रौषमाननसरोरुहतो गुरुणां संक्षिप्य तद्विरचयामि दिताय राज्ञाम् ॥ ८ ॥ .....

५७९ विवाहदीपिका-वासुदेवकविः ।

आ.—श्रियं कवीनामनुवर्णगामिनी कविक्रियाकारणबोधदायिनी ॥ प्रबुद्धहृतामरसाधिवासिनी सदैव नो यच्छंतु वागधीश्वरी ॥ १ ॥

यस्याः प्रसादादपि माहशः शलिः क्रियामभिज्ञोदितनीतिसम्भताम् ॥

क्षमोऽहमासाधयितुं कलावर्ती प्रणम्य तां वच्मि विवाहदीपिकाम् ॥ २ ॥

ख.—विवाहदीपिकाकाव्यं तथापि मदुदीरितम् ॥ विधाय करुणां सन्तः शोभयन्तु दयालवः ॥ ७४ ॥

इति श्रीनीलकंठात्मजवासुदेवकविविरचितायां विवाहदीपिकायां त्रयोदशी कला १३ ॥ समाप्तोऽयं दीपिकाग्रंथः ॥

संवत् १८६९ ॥

५८० वीरसिंहोदयः-विश्वनाथः ।

आ.—प्रसूतिः सर्ववस्तूनां यतेः संपत्तिरेव च ॥ दीर्घायुर्भोगसंपन्नः प्रभवे जायते नरः ॥ १ ॥

ख.—इति श्रीमहाराजाधिराजवीरसिंहकारिते सर्वशास्त्रविशारददैवज्ञरामसुतविश्वनाथविरचिते वीरसिंहोदये जातकखंडे

चंद्रस्य राशिबिम्बोपकलानि ॥

५८१ वृद्धयवनजातकम्-मीनराजः ।

भा.—मृष्यै विधात्रे जगतां शिक्य संहारकाले स्थितयेष्यताय ॥ तुभ्यं नमः सर्वगताय नित्यं त्रयीमयायामलभास्कराय ॥१॥
यदुक्तवान्पूर्वमुनिस्तु शास्त्रं होरामयं लक्षमितं प्रमाय ॥ तं मीनराजो निपुणं स्वबुद्ध्या विचिंत्य चक्रेष्टसहस्रमत्र ॥२॥.....

५८२ वृद्धवशिष्टसंहिता महासंहितापरनाम्नी-ब्रह्मर्षिः ।

भा.—प्रह्लांभोजभवामरैर्निकरस्फूर्जत्किरीटोल्लसत् — — — — —
व.—इति वृद्धवशिष्टब्रह्मर्षिविरचितायां महासंहितायां नक्षत्रजतिथिजवारजतद्योगजयोगतत्फलतत्तुल्यजपहोमबलिदान-
विधानतदंतर्गतकुहूयोगविधानाध्यायः पंचचत्वारिंशत्तमः संपूर्णः ॥ ४५ ॥ संवत् १९०६ ॥

५८३ व्यवहारवृन्दः-शुकदेवः ।

भा.—श्रीकृष्णेशगणेशसूर्यप्रमुखान्वंदे पदाब्जं गुरोर्वक्ष्येऽहं व्यवहारवृन्दमग्नौलाक्षियाते कलौ ॥
विप्राग्र्यार्चितगौडवंशप्रवरो दामोदरो वेदवित्तसूनुः शुकदेवमिश्रमथुरापुरी कविर्ज्योतिर्वित् ॥ १ ॥
व.—सांवत्सरं मासतिथिश्च ज्ञानि सप्तोच्चरं संस्कृतयोविवाहाः ॥ प्रकीर्णयात्राविधिवास्तुभेदाः क्रमेण ग्रंथेऽत्र उदाहृतास्ते ॥२८॥
इति श्रियाब्जं व्यवहारवृन्दं विलोक्य नानासुनिप्रोक्तसारम् ॥ कृतं हि मिश्रेण शुकेन रम्यं वास्तुप्रभेदं च ग्रहप्रवेशः ॥२९॥
इति श्रीमिश्रशुकदेवविरचिते व्यवहारवृन्दे वास्तुप्रकरणं दशमं समाप्तम् ॥

५८४ शाकुनशास्त्रं सटीकम्-भानुचन्द्रगणिः ।

टी. भा.—स्वस्तिश्रीसदनं यदीयवदनं वेधा विधायाद्भुतं तीक्ष्णश्चार्यमवाप सस्पृहतया सन्मार्ज्जयन्वाससा ॥
क्षिप्तं तच्च तथाविधैरणुगैर्वैश्यस्य माम्नादितं मन्ये सम्प्रति लक्ष्यते घनपथे शीतद्युतेर्मण्डलम् ॥ १ ॥
आनम्रत्रिदशेन्द्रमौलिमुकुटप्रोहामरत्नांशुभिर्यस्याद्वितयं विचित्ररचनाभंगीभिरंगीकृतम् ॥
दिङ्नागैश्च यदीयकीर्तिरतुला कर्णावतंसीकृता स श्रीवीरविभुर्दधातु भवतां शधन्मनोवाञ्छितम् ॥ २ ॥
यत्त्रैलोक्यरमभिरस्पृहतया सानन्दमालोकितं तीक्ष्णैः स्वर्गबधूकटाक्षविश्वैर्यो लक्षतां नागमत् ॥
ज्ञानैः स्वात्मसमुत्थितैश्च निखिलान्भवान्समावेदयन्स श्रीमान्भुवनावतंसकमणिः पर्यादपायात्प्रभुः ॥ ३ ॥
प्रादुर्भूता यदा[दं]गात्प्रसरति भुवने भारती भव्यरूपा वक्तुं यत्सृष्टिजाता न हि विभुरविभुः सद्विशेषानशेषान् ॥
तद्वक्त्रं स्फीतिभावं दधदहिमरूचान्यक्षितिर्निर्मि(मी)ते ज्ञानद्वैतप्रकाशः स भवतु भवतां भूपते[तये] नाभिजातः ॥४॥
नमस्त्यु[ः]सुकृतसंदोहशालिने परमात्मने ॥ संभवे सर्ववेदार्थवेदिने भवभेदिने ॥ ५ ॥
आग्रज्योतरकद्वरक्षितिपतेरन्यर्णमातस्थिवान्सिद्धार्द्रैः करमोचनादिसुकृतं योऽकारयत्साहिनाम् ॥
जीवानामभयप्रदानमधिकं सर्वत्र देशे स्फुटं श्रीमद्राचकपुगवः स जयतां श्रीभानुचन्द्राभिधः ॥ ६ ॥
तच्छिष्यः सुकृतैकभूर्मेतिमताम्रसरः केशरी शाहिस्वांतविनोदनैकरसिकः श्रीसिद्धिचन्द्राभिधः ॥
पूर्वं श्रीविमलाद्रिचैत्यरचनां दूरीकृतां शाहिना विज्ञाप्यैव मुहुर्मुहुस्तमधिपं योऽकारयत्तां पुनः ॥ ७ ॥

यावन्त्या किल भाषया प्रगुणितान्ग्रन्थानशेषांश्च तान्विज्ञाय प्रतिभागुणैस्त्वमधिकं योऽध्यापयन् शाहिराट् ॥
 दृष्टानेकविधानवैभवकलां चेतश्चमत्कारिणीं चक्रेषु स्फुटमेति सर्वविदितं गोत्रं यदीयं हि सः ॥ ८ ॥
 तद्बुद्धिवैभवकृतेऽत्र वसन्तराजसंज्ञाकुनस्य विवृतिं प्रणयत्यभिज्ञः ॥
 श्रीसूरिचन्द्रचरणानुजचंचरीकः श्रीशाहिराजकृतसंस्कृतिभानुचन्द्रः ॥ ९ ॥
 इह हि ग्रन्थकृन्निर्विघ्नसमाप्तिकामो मंगलमाचरेदित्यलौकिकाविगीतशिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितकर्तव्यताकत्वेन प्रथमतः
 एव मंगलमाविष्कर्वन्नाह ॥

मू. आ.—विराञ्चनारायणशंकरेभ्यः शचीपतिस्कन्दविनायकेभ्यः ॥ लक्ष्मीभवानीपतिदेवताभ्यः सदान्वयोऽपि नमो ब्रह्मेभ्यः ॥ १ ॥
 अस्यार्थः । एभ्यो नमः अस्तु इत्यन्वयः ॥
 टी. च.—इति श्रीशत्रुञ्जयकरमोचनादिसुकृतकारिमहोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणिधिरचितायां वसन्तराजटीकायां ग्रंथप्रभावकथनं
 नाम विंशतितमो वर्गः २० ॥ इति वसन्तराजटीका संपूर्णा ॥ संवत् १९०७ ॥

५८५ संवत्सरकल्पलता-सोमदैवज्ञः ।

आ.—स्वानंदाय सनंदनादिनुतनयत्पादारविंदद्वयं नानानंदनिदानमेकरदनं — — — सद्द्वयम् ॥
 भालेंदुं मदमत्तदंतिवदनं दानं दधानं सदा तं देवं मदनारिन्दनमहं वंदे सतुदं मुदा ॥ १ ॥
 मदि[त्स्ये]द्रनाथचरणस्मरणप्रवीणः श्रीरुद्रभट्टतनयो विनयोपपन्नः ॥
 सोमाभिधानगणकोल्ह — — — तुष्ट्यै संवत्सरादिफलकल्पलतां तनोति ॥ २ ॥
 च.—वृष्ट्यादिपातकांता ये क्रमात्प्रोक्ता विशोपकाः ॥ तद्योगो नखर २० हृच्छेषात्सर्वे निष्पत्तिरीरिता
 इति विशोपकानयनम् ॥ इति श्रीरुद्रभट्टात्मजसोमदैवज्ञविरचिता संवत्सरादिफलकल्पलता समाप्ता ॥ संवत् १९१२ ॥

५८६ संहिताखण्डरत्नम्-शिवरामः ।

आ.—नित्यं श्रीमच्छक्तियुक्तं गणेशं ब्रह्मेशाद्यैः पूजितं विघ्नराजम् ॥
 गौरीहृत्पद्मावबोधैकभानुं भक्ताभीष्टार्थमिदातारमीडे ॥ १ ॥
 दैवज्ञश्रीराममानस्य तातं तत्पादांभोजेनमसेवामविद्यः ॥ दैवज्ञानां समुदे नात्पसारं कुर्वे नूनं संहिताखंडरत्नम् ॥ २ ॥
 विद्यापारावारपारप्रपातदैवज्ञश्रीरामसूनोः शिवस्य ॥
 प्रोक्तं सूक्ते संहिताखंडरत्ने पूर्णः सूयोद्घात[सूर्योद्घात]आद्यो हि रश्मिः ॥ १ ॥
 च.—ज्ञेयं चैतन्नोचरे नो व्यपश्चेद्वेधे वेधक्षीत्यमेवादिशोहः ॥ ९ ॥
 विद्या — — — — — ह्येकत्रिंशो गोचराख्यो हि रश्मिः ॥ ३१ ॥

५८७ संहितादीपकः-अनन्तः ।

आ.—पातैष्यकालविषयागमने स्फुटाय वेदेषु[वेदाम्] तैकनिलयाय तमोहराय ॥
 भूयोर्भिसंमतगुणैर्विलसन्महिम्ने पित्रेऽमराय च नमः पुरुषोत्तमाय ॥ १ ॥

दृष्ट्वा गर्गपराशरादिमुनिभिः शास्त्रं प्रणीतं चिरं, तद्वल्लवराहपूर्वकृतिभिर्भूयः प्रसादाद्गुरोः ॥

वक्ष्ये दुर्गमसंहिता[ता]ल्यगतालोकप्रदीपं स्फुटं रम्यं स्वल्पमनल्पसारममलं होराविद्वां प्रीतये ॥ २ ॥

च.—इति श्रीभट्टपुरुषोत्तमात्मजपण्डितानंतविरचिते संहितादीपके उत्पातलक्षणं समाप्तम् ॥ संवत् १९१२ ॥

संकेतचन्द्रिका-नन्दरामः ।

आ.—श्रीगोविंदपदांभोजं नमस्कृत्य स्वचारिणाम् ॥ स्वभावचेष्टावस्थानां कुर्वे संकेतचन्द्रिकाम् ॥ १ ॥

भावाः षड्द्वादशावस्थास्तिस्रश्चेष्टाः प्रकीर्तिताः ॥ खेटानां शंभुना तस्मात्तत्तत्फलमिह ब्रुवे ॥ २ ॥

लज्जितः क्षुधितः क्षुब्धो मुदितो गर्हितस्तथा ॥ तृपितश्चेति खेटानां षट्स्वभावाः प्रकीर्तिताः ॥ ३ ॥

च.—इति श्रीमिश्रनंदरामविरचिता शतश्लोकी संकेतचन्द्रिका सम्पूर्णा ॥

५८९ सज्जनवल्लभः-भानुपण्डितः ।

॥—श्रीशं श्रीशिवमीश[मीश]तनयं विश्वस्तुतां भारतीं नत्वाकंप्रसूतांश्च स्वेचरवराञ्श्रीविश्वनाथं गुरुम् ॥

ज्योतिःशास्त्रमनेकसूरिरचितं भानुर्विलोक्यादराच्छास्त्रं सज्जनवल्लभं वितनुते श्रीविश्वनाथात्मजः ॥ १ ॥

॥—श्रीमान्धातृपुरं चकास्ति जगति श्रीगुंजरे मंडले तस्मिन्वे[स्वे]टकविप्रमंडनमणिः कोटिन्यगोत्रो गुणी ॥

विद्वाञ्श्रीपतिभक्तिमान्समवसदंग्रंघ्रि यो याज्ञिको येनादायि मखे रसायुतयुतं लक्षं द्विजेभ्यो वसु ॥ २२ ॥

वंशे तस्य गुणान्वितो द्विजवरः सारंगपुत्रोऽभवद्दीमानाश्रितकेशवः श्रितवृषः श्रीविश्वनाथाभिधः ॥

सत्यानंदितसज्जनोऽन्नवसुगोवस्त्रैर्द्विजांस्तोषयन्सत्कीर्तिः कमलापतिर्धिनयवान्गांभीर्यरत्नाकरः ॥ २३ ॥

यज्वा दानवराभिनंदितबुधः श्रीविश्वनाथाह्वयो यं पुत्रं कमलाभिधा च सुषुप्ते भानुं ततः श्रीशिवम् ॥

स श्रीविद्वत्स्विश्वनाथचरणाब्जप्राप्तविद्याऽस्त्रिलः शास्त्रं सज्जनवल्लभं समतनोज्ज्योतिर्विदां तुष्टये ॥ २४ ॥

आदौ सत्तिथिजो विधिर्निगदितो वाराहव्यस्त्याज्यको भाव्यः संसृतिजस्ततो व्रतविधिर्वैवाहिकोऽभ्याहुतिः ॥

वेश्माहः शुभयात्रिको ग्रहवरः सांक्रांतिको लग्नजो देवस्थापनिको विधिर्ग्रहदशाख्योऽत्र प्रयुक्तो मया ॥ २५ ॥

इति श्रीभानुपण्डितविरचिते सज्जनवल्लभे ग्रहदशांतर्दशाप्रकरणं समाप्तम् ॥

५९० सज्ज्ञातन्वं सटीकम् । मू०-नीलकण्ठः । टी०-विश्वनाथः ।

टी. आ.—चंडी[कुं]डलमाकलय्य कुतुकाहं डाभशुं डाभ्रगं कृत्वा तांडवडंबरे पशुपतेः खलन्खलूच्छृङ्खलम् ॥

झंडाशोरिव मंडलं तदपरं संदर्शयन्मंबरे हेरंबो जगदंबिकां विहसयन्वः श्रेयसे गज्जताम् ॥ १ ॥

दिवाकरो नाम बभूव विद्वान्दिवाकरोभो[राभो]गणितेषु नन्ये[नान्यः] ॥

स्वकल्पितैर्येन निबध्नन्दैर्बद्धं—जगद्दिव्यविश्वरूपम् ॥ २ ॥

तस्यात्मजाः पंच समा बभूवुः पंचैद्रकल्पा गणितागमेषु ॥ पंचानना वादिगजेन्द्रभेधे पंचाग्निकल्पा द्विजकर्मणा च ॥ ३ ॥

अजनिष्ठ कृष्णनामा ज्येष्ठस्तेषां कनिष्ठानाम् ॥ विद्यानवद्यवाचां प्राचीं[चां] वेत्ता जगद्ग्रासः ॥ ४ ॥

तस्माज्जातः कनिष्ठो विबुधयु[बु]धगणश्रेष्ठतां प्राप जाग्रज्ज्योतिःशास्त्रेण शश्वत्प्रकटितविभवा यस्य शिष्याः प्रशिष्याः ॥

विष्णुज्योतिर्ध्रुवर्षातिविदितगुणो भूमिदेवाकरेद्रो ग्रंथव्याख्यानस्वर्षीकृतविबुधगुरुर्गर्वहा गर्वभाजाम् ॥ ५ ॥

आसीदासिंधुदासीरुतगणकगणग्रामणीगर्वभेता वेता ग्रंथांतराणामतिगुरुरनुजस्तस्य कस्याऽथ[प्य] जेयः ॥
 मरुवा[छा]रिर्वाकवदप्रशमनविधये कोऽपि मल्लारिनामा व्यक्ताव्यक्तप्रवक्ता जगति विशदयन्सर्वसिद्धांतवेत्ता ॥ ६ ॥
 तस्यानुजः केशवनामधेयो ज्योतिर्विदानंदसमुदचंद्रः ॥ वाणीप्रवीणान्वचनामृतेन संजीवयामास कलाविलासी ॥ ७ ॥
 तस्यानुजः संप्रति विश्वनाथो विष्णुप्रसादाङ्गुणमार्त्तजिष्णुः ॥ सर्वज्ञदैवज्ञविलासविज्ञो नृसिंहतः साधितसर्वविद्यः ॥ ८ ॥
 आसीद्वेदांतवेदी स्मृतिनिगमपटुग्रामणीगर्वभेता कर्ता ग्रंथांतराणां फणिपत्तिनिगमस्यापि वेताधिकाशि ॥
 वक्ता श्रीनलिकंठारमजभजनपटुर्नलिकंठः स चक्रे संज्ञातंत्रं दुरूहं सकलशुभदशादुर्दशादर्शभूतम् ॥ ९ ॥
 गोदातीरस्थगोलाभिधपुरवसतिः पार्थदेशैकभूषा संज्ञातंत्रस्य टीकां व्यदधदभिनवां गद्यपद्यानवद्याम् ॥
 शश्वद्विधोपकृत्यै विशदतरतया दैवविद्विधनाथो ग्रंथोग्रग्रंथिभेता ग्रहगणितविदामग्रगण्योप्यवर्गः[गर्वः] ॥ १० ॥
 निर्विघ्नग्रन्थसमाप्त्यर्थं मङ्गलमाचरञ्चिकीर्षितं प्रतिजानीते ॥

मू. आ.—प्रणम्य हेरंबमथो दिवाकरं — — — — —

मू. च.—अथ स्ववर्णनमाह ।

पद्यावयासावि ततो विपश्चिच्छ्रीनलिकण्ठः श्रुतिशास्त्रनिष्ठः ॥ विद्वच्छिबप्रतीकरं व्यधातुं संज्ञाविवेकं सदमावतंसम् ॥
 इति श्रीनलिकंठविरचिते संज्ञातंत्रे सहमाध्यायस्य व्याख्यातोदाहृतिः समाप्ता ॥

टी. च.—अकारि विश्वनाथेन संज्ञातंत्रप्रकाशिका ॥ टीका टीकाकृतं कुर्यात्सहमज्ञानबंधनम् ॥ १ ॥

५९९ सन्तानदीपिका ।

आ.—गुरुनाथं नमस्कृत्य गणनाथं प्रणम्य च ॥ वाग्देवीवन्दनं कृत्वा स्मृत्वा तं कमलोद्भवम् ॥ १ ॥
 शंकरं विष्णुमभ्यर्च्य संपूज्य च नवग्रहान् ॥ वासुदेवं गुरुं ध्यात्वा वक्ष्ये संतानदीपिकाम् ॥ २ ॥
 बराहहरीना[आ] लोक्य तथा जातकपद्धतिम् ॥ सारावलीं ततो दृष्ट्वा पराशरमतं तथा ॥ ३ ॥
 प्रश्नशास्त्राणि चान्यानि समालोक्य मुहुर्मुहुः ॥ ततस्तत्सारमुद्धृत्य वक्ष्ये संतानदीपिकाम् ॥ ४ ॥
 अज्ञातमरूपबुद्धीनां हितार्थं वक्ष्यते मया ॥ संतानदीपिकाशास्त्रमुपदेशार्थदर्शनम् ॥ ५ ॥
 नराणां चानपत्यत्वं दक्षपुत्रादिलक्षणम् ॥ पुत्रशोकमपुत्रत्वं बहुपुत्रत्वमुच्यते ॥ ६ ॥
 च.—संतानदीपिकाशास्त्रं दशाधिकशतं च यत् ॥ इदौः पदौश्च यत्प्रोक्तं तज्जनैः परिगृह्यताम् ॥ १११ ॥
 इति संतानदीपिका संपूर्णा ॥ संवत् १८०६ ॥

५९२ सम्राट्सिद्धान्तः-जगन्नाथः ।

आ.—गजाननं गणाधिपं सुरासुरार्चितं सदा समस्तभक्तकामदं शिवासुतं सुखप्रदम् ॥
 वितंडचंडयोमिनीसमाजमध्यवर्तिनं प्रशस्तभूतिभूषितं नमामि विघ्नवारणम् ॥ १ ॥
 लक्ष्मीनृसिंहधरणाभ्वरूढं सुरेशैर्वन्द्यं समस्तजनसेवितरेणुगन्धम् ॥
 वाग्देवतां नेखिलमोहतमोपहन्त्रीं वंदे गुरुं गणितशास्त्रविशारदं तम् ॥ २ ॥

श्रीगोविंदसमाह्वयादिविबुधान्वन्दाटवीनिर्गतान्यस्तत्रैव निराकुलं शुचिमनोभावः स्वशक्त्याऽनयत् ॥
 म्लेच्छान्मानसमुन्नतान्स्वतरसा निर्जित्य भूमंडलं जीयाच्छीजयसिंहदेवनृपतिः श्रीराजराजेश्वरः ॥ ३ ॥
 करं जगद्गर्जनं नाम दूरीकृत्य स्वतेजसा ॥ भ्राजते दुःसहोऽरीणां युथा ग्रैष्मो दिवाकरः ॥ ४ ॥
 राजाधिराजो जयसिंहदेवो यो मत्स्यदेशाभिपतिश्च सम्राट् ॥
 श्रीरामपादाम्बुजसक्तचित्तो यज्वा सदा दानरतः सुशीलः ॥ ५ ॥
 गोलादियंत्रेषु नवीनयुक्तिप्रचारदक्षो गणितागमज्ञः ॥ सत्यप्रियः सत्यरतः कृपालुस्तिग्मप्रतुपो जयति क्षमायाम् ॥ ६ ॥
 येनेष्टं वाजपेयाद्यैर्महादानानि षोडश ॥ दत्तानि द्विजवर्यैः श्यो गोभ्रामद्विपवाजिनः ॥ ७ ॥
 स धर्मपालो गणितप्रवीणाञ्ज्योतिर्विदो गोलविचारदक्षान् ॥
 कारुस्तथाहूय चकार वेधं गोलादियंत्रैर्दुःसदां च भानाम् ॥ ८ ॥
 तेन श्रीजयसिंहेन प्रार्थितः शास्त्रसंविदा ॥ करोति श्रीजगन्नाथः सम्राट्सिद्धान्तमुत्तमम् ॥ ९ ॥
 च.—अध्यायत्रयमेकोनपष्टि ५९ क्षेत्राणि सन्ति ॥ इति ० ॥

५९३ सर्वतोभद्रम् ।

आ.—अथातः सम्प्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकम् ॥ विख्यातं सर्वतोभद्रं सद्यः प्रत्ययकारकम् ॥ १ ॥
 च.—दीपो यथा गृहस्थांते उद्योतयति सर्वतः ॥ तथैवं सर्वतोभद्रं सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ १ ॥
 व्यवहारराजसर्वार्थं संग्रामग्रामधाममंदिरेषु ॥ ज्ञातेऽपि च जन्मराशौ फलमुन्नेयं नामराशिवत् ॥
 इति सर्वतोभद्रम् ॥

५९४ सिद्धान्ततत्त्वम्-त्रिविक्रमाचार्यः ।

आ.—यः स्रष्टा सचराचरस्य जगतो भूयोऽपि गोपायिता संहर्ता च गुणत्रयेण तनुते मूर्तित्रयं सर्वदा ॥
 तं केशाख्यमजं पुराणमुमरं सम्यक्प्रणम्याधुना वक्ष्ये शिष्यसुखावबोधकरणं सिद्धान्ततत्त्वं स्फुटम् ॥ १ ॥
 च.—शांडिल्यासितदेवलप्रवरके वंशे महादेव इत्यासीत्सप्रणुको गुणैकनिलयो विप्रः प्रतिष्ठानके ॥
 वृत्तैस्तसनयस्त्रिविक्रम इदं संक्षिप्य शास्त्रार्णवं चक्रे सज्जनतोषकारि करणं सिद्धान्ततत्त्वं स्फुटम् ॥ ४३ ॥
 अविज्ञाय शास्त्रं गतिं श्री ग्रहाणामिमां वक्ति सांवत्सरस्तच्च[स्य] भावात्[न्] ॥
 स वक्षत्यचंद्रक्षपायां घनतीं व्यतीतं चिरं कैर्भुजंगमयातम् ॥ ४४ ॥
 इति श्रीत्रिविक्रमाचार्यविरचिते सिद्धान्ततत्त्वे ब्रह्मगुप्तसिद्धान्तसंमते चित्रकाध्यायः ॥ ११ ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥

५९५ सिद्धान्ततत्त्वविवेकः-कमलाकरः ।

आ.—ब्रह्माण्डोदरसंस्थितावनजलान्धूर्ध्वेन्दुपूर्वग्रहर्क्षोर्ध्वस्यप्रवहांतगोलरचनासृष्टिर्यथावस्थिता ॥
 कालेऽस्मिन्गहनेव्ययेस्ति सततं यस्मादियं तज्जपत्याद्यं निर्गुणमीशमव्ययपरं ब्रह्मैकतत्त्वं शुभम् ॥ १ ॥
 यदुत्पत्तिलयौ साम्यौ सृष्टिर्यस्माच्च देहिनाम् ॥ ब्रह्मादीनां विभुः सोऽयं व्यक्तीभूतः सनातनः ॥ २ ॥

ब्रह्माण्डांतस्तमोहता भगवांस्तेजसा निधिः ॥ नाम्नानिरुद्धः कालात्मा सूर्योऽयं सवितेति च ॥ ३ ॥
 मण्डलांतरगोऽजलं भुवनानि परिभ्रमन् ॥ जलगोलग्रहर्क्षाणां भास्करः सर्वगोऽव्ययः ॥ ४ ॥
 शास्त्रप्रवर्तको ध्येयस्तत्त्वज्ञैः कालबोधकृत् ॥ ऋषीमयः सर्ववन्दो जयत्येकोऽबरस्थितः ॥ ५ ॥
 केचित्प्रत्यक्षसूर्याच्च भिन्नोऽयमिति यद्वलात् ॥ वदन्तीहार्थवादस्याप्रामाण्यात्तदसद्भुवम् ॥ ६ ॥
 यच्छास्त्रब[व]द्वा नयनानुसारं ब्रह्मेन्दुपूर्वा ऋषयोऽपि चक्रुः ॥
 एवं स्वं च सिद्धान्तमनल्पकार्यं गूढं सतां गोलविदां सुबोधम् ॥ ७ ॥
 अस्ति चाधमपरंपरयाज्ञैर्नाशितं सदपि सौमनसं तत् ॥ तत्कृतेरनवबोधत एवेत्थं किलोद्यमधुनातनवर्यैः ॥ ८ ॥
 सा[स्या]ज्ञोलवासानाबाह्यैः करणग्रंथयुक्तितः ॥ सुस्थूलव्यवहारार्थस्वाचार्यत्वप्रसिद्धये ॥ ९ ॥
 वस्तुतस्तमबुधैव स्वार्थैः साकं विरोधतः ॥ बहुभिर्बहुधा पूर्वं सिद्धांताः स्वधिया कृताः ॥ १० ॥
 अतः सांत्सराचार्यं गुरुं श्रीमद्विवाकरम् ॥ नत्वा नृसिंहजोऽर्कस्य मताञ्छ्रीकमलाकरः ॥ ११ ॥
 कृती तत्त्वविवेकाख्यं पूर्वास्प[स्पृष्टं] सवासनम् ॥ सिद्धान्तं गोलविनुष्टयै करोति स्वधियोत्तमम् ॥ १२ ॥
 ब्राह्मं दिव्यं तथा पित्र्यं प्रजापत्यं गुरोस्तथा ॥ सौरं च सावनं चांद्रमाक्षं मन्त्रानि वै नव ॥ १३ ॥
 च.—ये पाठयन्ति च पठन्ति लिखन्ति चैनं सार्थं सवासनमलं निखिलं समीक्ष्य ॥
 तेषां यशोविनयगैरवैनैपुणानि प्रज्ञेदिरादिसहितानि भजन्ति वृद्धिम् ॥ २८ ॥
 इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीविद्वन्मृसिहात्मजश्रीमद्देवशकमलाकरविरचितः सिद्धांततत्त्वविवेकः संपूर्णः ॥ संवत् १९०२ ॥
 अधिकमासज्ञानम्
 नागद्वयंकै२८र्वियुक्शाको भक्तोकाब्जै१९र्नभो हयः ७ ॥
 भूपे१६षु५विधा१३क्षि२दिशो १० शेषे मासोऽधिको मधोः ॥ १ ॥
 अन्यदपि ॥
 शाके बाणशरांकै९५५र्विरहिते नन्देदुभिर्भाजिते शेषोऽग्नौ ३ तु मधुः शिवे ११ तदपरो ज्येष्ठोऽबरे चाष्टके ८ ॥
 आषाढो नृपतौ १६ नभश्च शरके ५ विश्वे १३ नभस्यस्तथा बाहौ २ चाश्विनसंज्ञको मुनिर्वैर्मासोऽधिकः कथ्यते ॥ २ ॥
 अथ मस्तकभाद्रात्रिज्ञानम् ॥
 अ० ध० पू० उ० रे० अ०
 तारा यवानीर शिखा स्वरूपं भवांगनाकावकरीव केशवाम् ॥
 क० रो० आ० पु० पु० अ०
 कोपामरागेश पुनानुते कचं गोनासि मारोसि गवासिलोर्किजम् ॥ १ ॥
 पु० उ० ह० चि० स्वा० वि० अ० ज्ये०
 नैलाजमीमाज विरोधि मांगधी शूरान्य वावन्य विनाप्पसूययुक् ॥
 म० पू० उ०
 सालीक्य वै कार्यं विगोर्यते क्रमात्पदार्थनाडी भगणादिवैष्णवात् ॥ २ ॥
 कावे नवांकानवरादयश्च याद्याः शरांका वसुयादयश्च ॥
 इत्यधिमासज्ञानं लग्नज्ञानं च नक्षत्रतः समाप्तम् ॥

५९६ सिद्धान्तराजः-नित्यानन्दः ।

- आ.-नित्यानन्दं नित्यमव्यक्तभीशं सच्चिद्रूपं निर्गुणं निर्विकारम् ॥
एकं व्यापि ब्रह्मवेदान्तवेद्यं यत्तं वन्दे विश्वरूपं मुकुन्दम् ॥ ११ ॥
- श्रीसूर्यसोमपरमेष्ठिवशिष्ठगर्गाचार्यात्रिरोमकपुलस्त्यपराशराद्यैः ॥
तंत्राणि यानि गदितानि जयन्ति तानि स्फूर्जद्विभागपितगोलपरिस्फुटानि ॥ २ ॥
मयार्यभटजिष्णुजाः स्वचरवधार्धने वेधसो वराहमिहरादयो यदनुसारमात्रं ययुः ॥
द्विधा गणितचानुरी निखिलगोलनैपुण्ययोर्विभुर्जयति भास्करो गणकचक्रचूडामणिः ॥ ३ ॥
सिद्धान्तेषु विनिर्भितेषु दिनकृत्सोमादिभिर्देवतैः पाटीकुट्टकबीजगोलरचनासद्युक्तियुक्तेष्वपि ॥
अन्यैः क्वापि चिरान्नरैर्मिजधिया यत्क्षिप्तमूहं विना तस्यालोकनकौतुकाय भवति प्रायो मदीयोद्यमः ॥ ४ ॥
लघूपकरणेन चेद्ववति कुत्रचित्स्थूलता हितोलसयु[जु]पां नृणां त्वरितकार्यसंसिद्धये ॥
किमर्थमसकृत्फलैर्मृदुचैलरमी सत्कृताः रुपालुहदयैः पुरा मुनिवरैर्ग्रहाः प्रस्फुटाः ॥ ५ ॥
- श्रौतस्मार्तविधौ पुरा मुनिवरैर्यैः काल उक्तः स्फुटः सोद्याज्ञानविलुप्तवास्तवफलैरन्यैर्गृहीतोऽन्यथा ॥
प्रायेणांधपरंपरेव पतिता दुर्लक्ष्यकूपे च ये तेषां सत्यदर्शनाय सुहृदां ज्ञानांजनं निर्ममे ॥ ६ ॥
तस्मात्कैश्चित्प्रमेयैर्विमलबहुधियामेक विज्ञानवेद्यैर्वक्ष्ये सिद्धांतराजं नवनवरचनं दोषकुहलरूपम् ॥
सम्यग्विज्ञाय विज्ञा गुणमगुणमिह प्रस्फुटं प्रस्तुवन्तु प्रायो वा दूषयन्तु क्वचिदपि न भयं केवलं मौढ्यतो भीः ॥ ७ ॥
सर्वांगमेषु निष्णा गुणिपक्षपाताः स्वीकुर्वते यदि मदीयकृतिं स्वरूपा ॥
किं तैस्तदा कुमतिभिः कुवचोभिरन्यैः सूर्योदयैऽबुजमुदे न घर्जोऽतरायः ॥ ८ ॥
इहानेकैश्चक्रे स्वकृतिरकृतार्थैव कृतिभिः पुरा पारंपर्यमदनवरचनैश्चारुचनैः ॥
ममापि ग्रंथोऽयं नवनवसुयुक्त्युक्तिसहितो विलोक्यो धीमद्विः कुतुकिमिव सिद्धान्तकुशलैः ॥ ९ ॥
सिद्धांत इत्यनुगतार्थपदप्रयोगाद्यद्वस्तु सूक्ष्मतरमत्र तदेव सिद्धम् ॥
नान्यच्च गोलगणितद्वययुक्तिहीनं किं वोपलब्धिरहितं सुधियेति चिंत्यम् ॥ १० ॥
अस्त्यन्तुसूक्ष्मतरमूहविदामपीष्टं ब्रह्मापि यन्न खलु सार्धयितुं समर्थः ॥
आसन्नतां तदपि किंचिदिहानयामि स्थूलं न केवलमलंकुरुतां कृतिर्मे ॥ ११ ॥
लघ्वी क्रिया भवतु कापि महत्तरा वा का नः क्षतिर्विविधचारुविचारभाजाम् ॥
युद्धे पदातिगु[ग]ण एव नियोजितश्चेत्किं नाद्विधेत गजवाजिरथादिरूढैः ॥ १२ ॥
ततोऽल्पया प्रक्रियया महत्या किं वा ययार्थं वितनोमि वस्तु ॥
सूक्ष्मप्रकारं बहुयुक्तियुक्तं दृष्टिप्रतीतं खलु वासनाढ्यम् ॥ १३ ॥
दृष्ट्वा रोमकसिद्धं सौरं च ब्रह्मगुप्तकम् ॥ पृथक्स्पष्टान्ग्रहान्ज्ञात्वा सिद्धांतं निर्ममे स्फुटम् ॥ १४ ॥
रोमकोदितस्वचारिचानुरी दृक्कुलां व्रजति सर्वथा सदा ॥ सौरतंत्रमिह वेदवद्विद्वज्जिष्णुजोक्तमपि युक्तयुक्तियुक्तम् ॥ १५ ॥
अथ कः किल रोमकोऽभवन्मुनिदेवादिषु गण्यते तु यः ॥ कथयामि तदीयमुत्तरं शृणु सूर्यारुणपूर्वमंत्रमत्र ॥ १६ ॥
इतिहासकथाप्रसंगतो विदितो भास्कर एव रोमकः ॥ पुरुहूतविरंचिशापतो यवनो रोमकपत्तनेऽभवत् ॥ १७ ॥

पुनरेव तयोरनुग्रहाच्चयुतशापः सविता स्वयं पुरा ॥ कृतवानिह तन्त्रमुत्तमं श्रुतिरूपं किल रोमकच्छलात् ॥ १८ ॥
 अथ तेन निजप्रसादतो हृदि मे तत्सकलं प्रकाशितम् ॥ न मय्यधुनिकोदितं पुनर्गणितं स्वीकृतमत्र केवलम् ॥ १९ ॥
 च.—चादकस्य किल वेधविधानं सर्वलोकविदितं बहुधात्र ॥ तेन विस्तरमपास्य यदुक्तं तत्स्वर्बुद्धिवस[श]तः प्रथयन्तु ॥ २० ॥
 इत्येतस्यामिन्द्रपुर्यां वसन्सन्निव्यानंदो देवदत्तस्य पुत्रः ॥
 सारोद्वारे सर्वसिद्धांतराजे यन्त्राध्यायं प्रापयंस्त[यत्त]त्रं पूर्तिम् ॥ ४८ ॥
 श्रुतिस्मृतिव्याकरणप्रनीतैर्विशिष्टशिष्टाचरणैकदक्षैः ॥ श्रीमत्कुरुक्षेत्रसमीपसंस्थद्विजोत्तमैरिंद्रपुरी विभाति ॥ १ ॥
 तस्यां वसन्गौडकुलप्रसूतानुशासनेनापि डुलीनहट्टः ॥ इच्छाभिधो मुद्रलगोत्रजन्मा बभूव पूर्वं स तथा मनीषी ॥ २ ॥
 तस्यात्मजः श्रौतविधिप्रयुक्तो वेदांतशास्त्रादिकपारगामी ॥
 तपोधनो ज्यौतिषशास्त्रदक्षो विचक्षणो लक्ष्मणसंज्ञकोऽभूत् ॥ ३ ॥
 तदीयपुत्रस्तपसा वरिष्ठः सदा गरिष्ठो द्विजमण्डलीषु ॥ सदा सदाचारयुतो मनीषी नारायणो धर्मपरायणोऽभूत् ॥ ४ ॥
 तस्यात्मजो ज्यौतिषशास्त्रदक्षो विद्याविनोदेषु विलग्नचेताः ॥ जितेंद्रियः सत्यतपःसमेतः श्रीदेवदत्तोस्ति नरेन्दमान्यः ॥ ५ ॥
 नित्यानंदस्तस्य पुत्रो द्विजानामाज्ञाकारी सूर्यलब्धप्रसादः ॥ षड्गोभूपैर्विक्रमार्कस्य शाके याते चक्रे सर्वसिद्धांतराजम् ॥ ६ ॥

५९७ सिद्धान्तशिरोमणिगोलाध्यायस्य वासनावार्त्तिकम्-नृसिंहः ।

आ.—विधेश्वरं नमस्कृत्य मल्लारं च गजाननम् ॥ भास्करीयस्य गोलस्य वार्त्तिकं क्रियतेऽधुना ॥ १ ॥
 कविज्ञमार्गादुपरि स्फुरंतं समं व्रजंतं कविना बुधेन ॥ अधस्थितिं चाप्यवलंबमानमुच्चं गुरोर्भास्करमानतोऽस्मि ॥ २ ॥
 च.—श्रीमत्कौकिलवासिकेशवसुतप्रासावबोधाद्बुद्ध्याचार्यसुताद्विवाकर इति ख्याताज्जनिं प्राप्तवान् ॥
 यः कृष्णस्तनयेन तस्य रचिते सद्वासनावार्त्तिके सत्सिद्धांतशिरोमणेः सुविषमा ज्योत्स्यतिरेषागम् ॥
 इति श्रीसकलगणकचक्रचूडामणिकृष्णदैवज्ञसुतनृसिंहगणकविरचिते सिद्धांतशिरोमणिवासनावार्त्तिके ज्योत्स्यतिः ॥
 बुद्धेर्विबुद्धयै गणितप्रबंधविचारसाराभूतमावहन्ती ॥ सद्वासनावसितमानसानां मदुक्तिरेषा मुदमादधातु ॥ १ ॥
 गुणवेदशरैर्दुः१५४३संमिते शककाले नगरे पुरोहितुः ॥ वसता वरणासिमध्यगे नरसिंहेन विनिर्मितं स्विदम् ॥ २ ॥
 निजतत्त्वमिते वर्षे सौरभाष्यं मया कृतम् ॥ पंचत्रिंशन्मिते वर्षे वासनावार्त्तिकं कृतम् ॥ ३ ॥
 नवीनयुक्तिप्रतिपादनेन पूर्वोक्ततंत्रादपराद्विशेषम् ॥ नरप्रणीतानुहरिप्रणीतं स्वीकार्यमायैः स्वधिया विचार्य ॥ ४ ॥
 गोदावरीसौम्यतटोपकंठग्रामे च गोलाभिधया प्रसिद्धे ॥ विप्रो महाराष्ट्रसुमीतकीर्तिर्बभूव रामो गणकार्यवंदः ॥ ५ ॥
 अग्रणीसैत्तिरीयाणां भट्टाचार्यस्तु तत्सुतः ॥ आसीन्मीमांसकश्रेष्ठः कुमारिल इवापरः ॥ ६ ॥
 गोत्रे भरद्वाजमुनेः पवित्रे दिवाकरस्तनयो बभूव ॥ वेदांतशास्त्राभ्यसनेन काश्यां यः पुण्यराश्यां तनुमुत्सर्ज ॥ ७ ॥
 सांवत्सरार्यस्य दिवाकरस्य श्रीकृष्णदैवज्ञ इति प्रसिद्धः ॥ बभूव पुत्रः सुतरां पवित्रः सतीर्यकर्त्ताखिलशास्त्रवेत्ता ॥ ८ ॥
 तज्जस्तु तस्यैव रुपालवेन तातानुजावाप्तसमस्तविद्याः ॥ सद्वासनावार्त्तिकनामधेयं ग्रंथं नृसिंहो रचयाम्बभूव ॥ ९ ॥
 न या वराहेण च जिष्णुजेन पृथूदकेनार्यभटेन जुष्टाः ॥ असंस्तुता भास्करदर्शनेन ता वासना वार्त्तिक एव लभ्याः ॥ १० ॥
 मदुक्तिसाधूक्तितज्जालीभिः संदेहमंदेहवधं विधाय ॥ बुधः —भास्करदर्शनोत्थामास्वादयंतोभिमत्तानि कुर्युः ॥ ११ ॥
 इति गणकचक्रचूडामणिनृसिंहकृते सिद्धांतशिरोमणिवासनावार्त्तिके ग्रंथसमाप्त्यलंकारः ॥

५९८ सिद्धान्तशिरोमणिटीका गणितार्थतत्त्वचिन्तामणिः-लक्ष्मीदासः ।

आ.—सिद्धांतोक्तप्रगुणगणितज्ञानगोष्ठ्यां सनिः स्या[भूतिश्चे] द्रोले छेदेप्यमलविपुलोच्छासभृद्वासनायाम् ॥

तेषां चित्ते निवसतिमियाद्युक्तियुक्ता स[म]मैषा व्याख्या विद्याभिरतिनिरतस्याच्युतार्चापरस्य ॥ १ ॥

शिष्टा अभीष्टग्रंथारंभे प्रत्युह्निराकरणकारणमिष्टदेवतानमस्कारं संबंधाभिधेयप्रयोजनानि च प्रतिबध्नेति तदपि भास्कराचार्यः सिद्धांतशिरोमणिं चिकीर्षुर्निजेष्टसूर्य मनोवाक्यायैर्नमस्कृत्य तस्मादेवाभीष्टार्थस्याशंसनं प्रतिजानीते । यत्र त्रानुं—

च.—सिद्धांतोक्तप्रगुणगणितज्ञानगोष्ठ्यां मतिश्चेद्द्रोले छेदेप्यमलविपुलोच्छासभृद्वासनायाम् ॥

तेषां चित्ते निवसतिमियाद्युक्तियुक्ता ममैषा व्याख्याविद्याभिरतिनिरतस्याच्युतार्चापरस्य ॥

इति श्रीमद्वाचस्पतिमिश्रसूनुलक्ष्मीदासमिरचिते सिद्धांतशिरोमणिव्याख्याने गणितार्थतत्त्वचिन्तामण्याख्ये ज्योत्स्निःसंपूर्णौ

५९९ सिद्धान्तशिरोमणिटीका मरीचिः-विश्वरूपः ।

आ.—प्रातर्बोधितपद्मपत्रविकसन्नेत्रो नवीनांबुदश्यामः पीतदुकूलशोभिततनुः श्रीवत्समुद्रान्वितः ॥

वंशीवादनतत्परो रविसुतातीरोपगो नैचकी गोपीभिः परिवेष्टितो मम मनस्यास्तां रमावल्लभः ॥ १ ॥

यः पूरयन्ननुदिनं प्रणतस्य क्रामान्स्त्रांतस्थितान्सकलविघ्नचयं तिरस्य ॥

सिंदूरपूरपरिपूरितकुंभयुग्मो भूयान्मुदे गणपतिर्गजराजवक्त्रः ॥ २ ॥

या भारती सर्वबुधावलीनां मुखाब्जरंगे नटनं करोति ॥ सा मे मुखे वास्तुविधिं करोतु वस्तुं सदालंकृतिभूषितांगी ॥ ३ ॥

यो बोधयत्यनुदिनं विबुधारविंदं तत्पूर्वपक्षरजनीतिमिरं तिरस्य ॥

ज्योतिर्विभावनविधेस्तु निदानभूतं श्रीमद्ब्राह्मिहिरं मिहिरं च वन्दे ॥ ४ ॥

येनाधायि कुतूहलादतितमां परिसुधांभोनिधिं प्रौढाहं कृतिवादिवारणगणन्यक्कारट[ट]क्कारवम् ॥

ज्योतिःशास्त्रदुरंतकाननमहासंचारपंचाननं तं चानुर्यकलौकलापकुशलं श्रीभास्करं भावये ॥ ५ ॥

गौरीभर्तुर्भजनकलया नीतकालः पितृव्यः श्रीमद्रामो निखिलविषये लब्धबुद्धिप्रकाशः ॥

ज्योतिस्त्वनलकवलने मूलभूतश्चकोरः कृष्णः[ष्ण]भ्राता जयति नितरां महूर्वर्यवर्यः ॥ ६ ॥

सिद्धांतबुजबोधनैकमिहृत्स्त्रिस्कंधपारंगमो न्याये नीतमतिः कवित्वकरणे साक्षात्पराणो मुनिः ॥

आम्नाथप्रतिपादितार्थघटनाविख्यातसारस्वती विष्णुः कृष्णगुरुर्जयत्यतिवरां श्रीमद्गुणेशायूधीः [मद्गुणेशात्मधीः] ॥ ७ ॥

यः श्रीकृष्णपदाङ्कुजाद्वितमतिः सिद्धांतवारानिधेः पोतः श्रीजहगीरभूमितिलकस्यानन्यविश्वासभूः ॥

षुटशास्त्रेषु कृतश्रमोखिलगुरुमन्यो वदान्यो विदां श्रीकृष्णः किमु वर्णनीयविभवः श्रीकृष्ण एवापरः ॥ ८ ॥

श्रीरंगनाथाभिधतातपादाः कृष्णानुजाः श्रीकमलाधिपास्ते ॥ त्रिस्कंधपारंगमरंगमल्ला बल्लालजा भूमितले जयंति ॥ ९ ॥

नारायणो गणितशास्त्रकलाकलापः श्रीसेवितः सकलशास्त्रसरोजभृंगः ॥

दैवज्ञकृष्णगुरुपादरतो गुरुर्मे क्षमायां जयत्यखिलपंडितवंद्यपादः ॥ १० ॥

मुनीश्वरापराख्येन विश्वरूपेण घृण्यते ॥ मरीच्यर्थं बुद्धिशाने सत्सिद्धांतशिरोमणिम्[णिः] ॥ ११ ॥

अत्रोपपत्तिविषये तु भया यदुक्तं तत्सर्वमेव परिभाषितमस्ति मन्ये ॥

मान्यान्प्रणम्य विहितांजलिरेष याचे सद्भिस्तथापि परिभाष्य विशोधनीयम् ॥ १२ ॥

ग्रन्थारम्भे विशिष्टशिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितनिर्विघ्नप्रारम्भितसमाप्तिकारणं मंगलमाशीरूपं च शिष्यशिक्षायै निबध्नाति
यत्र त्रातुमिदं — — —
च.—दैवज्ञवर्यगणसंततसेव्यपार्थ[र्ध्व]श्रीरंगनाथगणकात्मजनिर्मितेऽस्मिन् ॥
मध्यः शिरोमणिमरीच्यभिधे समाप्तिं यातोऽधिकार इति स्वेचरनिर्णयोऽयम् ॥ १ ॥
इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीबल्लालदैवज्ञसूनुरंगनाथगणकात्मजमुनीश्वरापरनामकविश्वरूपनिर्मितसिद्धान्तशिरोमणि-
मरीचौ मध्यमाधिकारः संपूर्णः ॥

६०० सिद्धान्तसिन्धुः-नित्यानन्दः ।

आ.—सिद्धं साध्यामिदं विधेरपि जगद्यज्ञेतसि ध्यायतो यत्स्मृतैव पुरा पुराणपुरुषोऽपीच्छावतारानन्दधौ ॥
यज्ज्योतिः परमं निधाय हृदये तेपे तये[पो]पीधरस्तस्मै मंगलमूर्तये त्रिविधाराध्यैक तुभ्यं नमः ॥ १ ॥
वेदाक्षापरिपालनाय जगतो निःशुंखलस्य स्थितौ यंश्चक्रे श्रुतिसम्मतार्थकलना नाना पुराणस्मृतीः ॥
आचारव्यवहारमस्य कृपया सत्यं परं दर्शयन्संसारार्णवतारणौ[णो]विजयते क्षोऽयं मुनीनां गणः ॥ २ ॥
यस्योपदेशवचनौषधभक्तिपथ्यप्रायोनिसे[पे]वन[ण]निरस्तसमस्तमोहः ॥
विद्वत्सभामुपविविक्षुरिवास्मि तस्मै विज्ञानकल्पतरवे गुरुवे नमोऽस्तु ॥ ३ ॥
जंबूद्वीपांतमालावनिकमलदृशो यास्ति कर्णस्य भूषा वर्षस्मिन्भारताख्ये जनपदनगरीनागरीमौलिमाला ॥
यस्याश्वाग्रे समग्रा विबुधवसतयः किं पुनर्यक्षपुर्गः सेयं दिङ्मोमतल्ली वरधरणिभुजां राजते राजधानी ॥ ४ ॥
आसीत्तंमूरनामा चतुरदधिधराधीश्वरो यश्च गंता मीरासाहाभिधानस्तदनु सुतनयस्तस्य राजाधिराजः ॥
तद्वाः[ज्जः] सुल्लामहंक्षितिपतितिलकोस्यात्मजो ब्रूयदीदो भूभृन्नक्षत्रचंद्रो रिपुकुलदलनोद्दामधामैकमल्लः ॥ ५ ॥
तदनु तत्तनयोऽतिपराक्रमः सकलराजगजोद्धतकेशरी ॥ उमरशेष[स्व] इति प्रथितो नृपः समभवन्नृपवंशविभूषणम् ॥ ६ ॥
यवनवरचंगंतानामवन्ता समेहस्तिमुरनृपतिवंशे स्यौतकर्णावतंसः ॥
निखिलधरणिचक्रे चक्रवर्त्यस्य सूनुः क्षपितरिपुगणोऽसौ बाबरोस्यावरोऽभूत् ॥ ७ ॥
तदीयतनयो नयोवितत[नयान्वित]पदे पदं प्रक्षिपन्प्रतापतपनातपैररिकुलं परं तापयन् ॥
विचारचतुरः स्वयं गणकचक्रशक्रो यतो रराज हिमदीधितिच्छवियशा हुमाजनृपः ॥ ८ ॥
तत्सूनुर्द्वर्ममूर्तिः सकलगुणनिधिः ख्यातकीर्तिप्रतापः शत्रूनुत्कृत्य सर्वोन्निखिलवसुमतीमंडलाखंडलोऽभूत् ॥
गंगापानीयसिक्तप्रतिविधिसलसत्[पथविलसत्]सत्यसंतानवल्लिश्चक्रे सप्तांगराज्यं नृपतिरकबरः शाहजल्लालदीनः ॥ ९ ॥
येन स्वल्पप्रसादादपि तृणलम[घ]वो निर्मिता मेरुतुल्या यददंडत्रासतो न प्रबलतनुरापि स्वल्पसत्य[त्वं]ध[ब]बाधे ॥
यश्चातुर्वर्ण्यधर्माचरणददमना रक्षको गोहिना[द्विजा]नां सोयं रेजे पृथिव्यामकबरतनरा[यः]श्रीजहांगीरभूपः ॥ १० ॥
तत्पुत्रः प्रबलप्रबलविलसद्देवदंडखंडीकृतारातिव्रातधृतातिनिर्मलयशःप्रक्षालितक्ष्मांबरः ॥
प्रत्यक्षप्रतापप्रतापतपनध्वस्तांधकरव्रजः श्रीमान्साहजहां समस्तजगतीराजाधिपो राजते ॥ ११ ॥
द्वेप्येऽभीष्टे भवति समता न्यायमार्गेण यस्य प्रायो नीत्या पशुभृगस्त्रगा सर्व — — — ॥
आनेतिता[किं]सकलकमला षड्गुणैर्भूषतीनां सद्यो जेतुं मनसि यतता शक्तिभिर्लोकपालान् ॥ १२ ॥

साम्ना साधून्वशयति तथा दुर्गतान्द्रव्यदानैर्भेदैरन्यान्नयति वशातां भेदसाध्यान्पालान् ॥
 दंडैर्दंड्यान्विषयपथिकान्दंडयत्येव योऽसौ सर्वोपायप्रखरचतुरो राजते राजराजः ॥ १३ ॥
 श्रीगंगीक्ष[निर्गंभीरु]तसर्वहाटकगिरिश्रीश्रीदरलाकरः कोशो यस्य पुनः स्वयं सुरतरुः स्वामीव शं[सं]शोभते ॥
 यस्यामात्यगणो बृहस्पतिसमो देशोखिला मेदिनी दुर्गो व्यूहपरिस्थितिर्बलमितिस्त्वसौहिणीकोटयः ॥ १४ ॥
 गर्जत्कुंजरपुंजकुंजनिलयो विंध्याचलोऽगोक्रतो येनास्यैव च पारसीकविषया दत्तोपहाराः सदा ॥
 प्रायो भानुशशांकयोरपि रथौ यस्यालये तिष्ठतो यस्याग्रेसरवच्चलंति पदगाः सर्वे नृपालाः पुरः ॥ १५ ॥
 मित्रं यस्य समस्तकामफलदो विश्वभरो वर्तते राज्यांगानि शदेति पूर्णक्षपया [सदातिपूर्णक्षपया] ससैव संपूरयन्
 यश्चोत्पात्र्य महीरुहानिव परान्भूयः समारोपयंस्तत्रैव स्थितये नृपानिति क्ष[क]ती भूमंडलं रक्षति ॥ १६ ॥
 यो दृष्यद्वराहिनीपतिरपि प्रायास्त्वतो वीर्यवान्योपीन्दुत्ववर्द्धमानमहसा वेलं निजां नोज्झति ॥
 दुष्प्रापोपि च मत्स्यकच्छपगणो यो रत्नदाता सतां स श्रीशाहजहा समुद्रवदसौ वर्तते दिछीपतिः ॥ १७ ॥
 आक्रम्य क्षितिमंडलं क्षितिभृतां चूडामणीयं स्या[णिर्यः स]त्तुं जंबूद्वीपविभूषणं कनकवान्प्रत्यक्षंतजोनिधिः ॥
 पं[यं]क्षमिद्वयशक्तिं सर्वविधवा गंधर्वविद्याधराः स श्रीशाहजहो नृपो विजयते दिछीधरो मेरुवत् ॥ १८ ॥
 हस्तन्यस्तेरुकुंतारणिमथनभवो दीप्ततप्तप्रतापज्वालाजिह्वाकरालज्वलनपरिपतद्वैरिदृष्यत्पतङ्गः ॥
 रिंगद्रंगातरङ्गोच्छलदमलजलस्वःसरित्कीर्तियुक्तो योसौ शाहेजहार्यो जयति च जगतीमंडलाखंडलः सः ॥ १९ ॥
 यस्य प्रस्थानवेलाहयखुरगलितोद्धतभूलप्रपूर्वबद्धे सेतो समुद्रे समलयवलये सेनया पूर्यमाणे ॥
 लंकेशः शंकितोभूदिति रघुतिलको भूय एवावतीर्णः स श्रीशाहेजहार्यो जगति विजयते द्वीपदीप्यत्पतापः ॥ २० ॥
 तस्यामात्यगणेषु भेषु विधुवद्वक्षे कल्पद्रुवत्पृथ्वीभृत्सु सुमेरुवद्ग्रहचये ध्वांतक्ष—द्विवत् ॥
 यो यक्षेषु कुंवरवत्सुरगणे देवेंद्रवद्वात्यसौ मंत्री वासफखौ बृहस्पतिसमो वर्तते सर्वोपरि ॥ २१ ॥
 तेजोभिर्द्युतिमान्विशुद्धमतिमद्वात्कलानां निधिर्दध्वा[ध्वा] मंगलमूर्तिरेव विबुधैर्बुद्ध्या बुधो बुध्यते ॥
 ज्ञाचिदो[साचिव्ये]न गुरुः कविः सुवचनैर्भेदोऽपकारे सतां सोयं वासफखौ विभाति भुवने सर्वप्रहात्मा कृती ॥ २२ ॥
 यो राज्याह्वयमंडपस्य सुदृढः स्तंभः स्थितो निश्चलः संसारार्णवधर्मपोततरणे यः कर्णधारः क्ष[क]ती ॥
 यः पृथ्वीपतिरज्ञयोज्यकमकं भूपार्थशब्दोद्यवा सोयं वासफखौ विभाति सकलान्वर्णाश्रमान्पालयन् ॥ २३ ॥
 तस्य प्रेरणया नृपालमुकुटालंकारचूडामणेर्माज्ञापितकोन्सुतंत्रकरणे लोकोपकाराय यत् ॥
 श्रमेत्साहजहाप्रकाशममलं सिद्धांतसिंधुं स्फुटं निरयानंद इति प्रसिद्धगणकः कर्तुं समीहे ततः ॥ २४ ॥
 सत्यं सत्यपयोनिधे तव यशोमुक्ताफलानां गणास्तेजोरत्नचयाश्च कुत्र न महीपृष्ठे विकीर्णा स्थिताः ॥
 किं ते तान्गुणवत्तयेव सुधियो बध्वा स्वकीयैर्गुणैः कंठेषु श्रवणेषु च त्रिजगतामाभूषणीकुर्वते ॥ २५ ॥
 अपारसंसारगभीरनीरधौ स्वतंत्ररत्नानि किर्यति सति न ॥
 तथापि दृक्प्रत्ययकारस्वचरं तनोमि तंत्रं यवनोक्तिउ[यु]क्तिभिः ॥ २६ ॥
 यत्किंचित्कथितं मयात्र विशदं तत्रास्ति यो विस्तरो बालानामवबोधनाय तदहो दोषो न मे द्वीयताम् ॥
 एतस्मादपि यावनेऽधिकतरस्तंत्रोत्तमे[मे]विस्तरः किं वा किं भयमि[म]त्र तंत्रविदुषां ब्रह्मांडविज्ञानिनाम् ॥ २७ ॥
 ये केचिज्जबुद्धयोपि गणितं ज्ञातुं विधातुं तथा किं वा तंत्रविचारसारचतुराः सद्बुद्धयोऽपि स्वयम् ॥
 किं वा मध्यमबुद्धयोऽपि गणका बांछन्ति चेछीलया सिद्धांतं यवनोक्तिउ[यु]क्तिकमिमे सर्वे फुटन् स्फुटम् ॥ २८ ॥

प्रत्येकलिप्तागणितं सुसूक्ष्मं सद्वास्तवं वासनया समेतम् ॥
 अस्माभिरस्मिंस्त्रिखितं समरूतं विलोक्यतां सप्रणैकैः प्रवीणैः ॥ २९ ॥
 यद्ब्रह्मिहोदितं मया भ्रमतस्तद्विबुधैर्विभूष्यताम् ॥ न भवंति कदापि सज्जना गुणवन्तः परदोषसंग्रहाः ॥ ३० ॥
 पंचाष्टभूपोन्मितसौरवपैः १६८५ श्रीविक्रमार्कस्थ शकेछ[ग]ते(सौ) ॥
 तस्यै समस्तक्षितिपालसिंहः सिंहासने शाहजहाननरैः ॥ ३१ ॥
 श्रीशालिवाहनहाको-गतस्तदैव व्योमाक्षपंचशशिभिः १५५० स्फुटसौ(र)वर्षैः ॥
 जल्लालदीननृपतेरपि वर्तमानः शाकः खपंचविंशसि ५५० रिह सौरवर्षैः ॥ ३२ ॥
 च.—यः श्रीशाहजहानपालमुकुटालंकारचूडामणिस्तस्याज्ञामवलंब्य दुस्तरममुं सिद्धांतसिंधुं तरन् ॥
 नित्यानंद इति द्विजोत्तरकतः[मकविः]श्रीदेवदत्तात्मशस्त्रीप्रश्नप्रचुरोक्तिधुक्तिसहितं कांडं द्वितीयं दद्यात् ॥

६०१ सुन्दरसिद्धान्तः-ज्ञानराजः ।

आ.—भाले यस्य कलानिधिमधुमिलद्वङ्गावली गंडयोः कण्ठेहिर्विलसत्पलं पदयुगे ग्रीवाणचेतो गणः ॥
 ब्रह्मायत्र जगत्सिद्धुरभजन्निर्विघ्नसंसिद्धये श्रीमन्मङ्गलमूर्तिमाघ[द्य]मल्लयं तं नौमि भक्तप्रियम् ॥ १ ॥
 यन्नामाक्षररश्मिभस्तनुगतैश्चंचत्कलावान्भवेद्भक्तस्वांतनिशाकरो हन[त] तमास्तत्रोच्चरद्भिः क्रमात् ॥
 नत्वा तां भुवनेश्वरीमपि गुरुन्सिद्धान्तसत्सुन्दरं सुज्ञानंदकरं करोमि चतुरं ज्ञानाधिराजः स्फुटम् ॥ २ ॥
 यन्नारदाय गदितं चतुराननेन ज्ञानं ग्रहर्क्षगतिस्थितिरूपमग्र्यम् ॥
 शाकल्पसंज्ञमुनिना निखिलं निबद्धं पदैस्तदैव विवृणोमि सवासनं स्वैः ॥ ३ ॥
 च.—कान्तयोः साम्यं मुहुरिति भवेत्सन्मुनीनां सुगम्यम् ॥ १५ ॥
 इत्थं श्रीमन्नागनाथात्मजेन प्रोक्ते तत्रे ज्ञानराजेन रम्ये ॥ ग्रंथागाराधारभूते प्रभूते पाताध्यायो युक्तिसंयुक्त उक्तः ॥ १ ॥
 इति श्रीनागनाथात्मजज्ञानराजविरचितः सिद्धांतसुन्दरः सम्पूर्णः ॥

६०२ सूर्यसिद्धान्तगूढार्थप्रकाशकम्-रङ्गनाथः ।

आ.—यत्स्मृत्याभीष्टकार्यस्य निर्विघ्नां सिद्धिमेष्टयति ॥ नरस्तं बुद्धिदं वन्दे वक्रतुंडं शिवोद्भवम् ॥ १ ॥
 पितरौ गोविन्दलालौ जयंतोम्नाशिवात्मकौ ॥ याभ्यां पञ्च सुता जाता ज्योतिस्संसाध्यहेतवः ॥ २ ॥
 सार्वभौमजहंगीरविधासास्पदभाषणम् ॥ यस्य तं भ्रातरं कृष्णं बुधं वन्दे जगद्गुरुम् ॥ ३ ॥
 नानाग्रन्थान्समालोच्य सूर्यसिद्धान्तटिप्पणम् ॥ करोमि रङ्गनाथोऽहं तद्गूढार्थप्रकाशकम् ॥ ४ ॥
 अथ ग्रहादिचरितजिज्ञासून्मुनींस्तत्प्रकारकान्प्रति स्वविदितं यथार्थतत्त्वं सूर्याशपुरुषमयासुरसंवादं वक्तुकामः कश्चिद्-
 विः प्रथममारम्भणीयतत्कथननिर्विघ्नसमाप्त्यर्थं कृतं ब्रह्मप्रणाममंगलं शिष्यशिक्षायै निबध्नाति । अचिन्त्याव्यक्त — — —
 च.—रङ्गनाथेन रचिते सूर्यसिद्धान्तटिप्पणे ॥ पाताधिकारः पूर्णोऽयं तद्गूढार्थप्रकाशके ॥
 सूर्यसिद्धान्तगूढार्थप्रकाशकमिदं दलम् ॥ रंगनाथकृतं दृष्ट्वा लभंतां गणकाः सुखम् ॥ १ ॥
 इति श्रीसकलगणकसार्वभौमबल्लालदैवज्ञात्मजरंगनाथगणकविरचिते गूढार्थप्रकाशके पूर्वखंडं परिपूर्तिमगमत् ॥

६०३ सूर्यसिद्धान्तसारणी-गोकुलनाथः ।

- आ.—लोका यत्प्रोक्तमार्गेण कालं विज्ञाय तत्त्वतः ॥ व्यवहारे प्रवर्तते तस्मै श्रीभास्वते नमः ॥ १ ॥
 ज्योतिरलंकारगुणसंख्यावत्प्रणयनायतनुजन्मा ॥ गोकुलनाथस्तनुते कौतुकमेतन्मुदे विदुषाम् ॥ २ ॥
 इह हि सर्वव्यवहारसिद्धये भगवता सूर्येण रूपापरवशतया सिद्धांतोभिहितः स्वल्पयत्नेन तद्वर्णितसिद्धये श्रीमकरंदा-
 चार्यः सारणो कु[क]तवान् ॥ इदानीं लेखकदोषतया भिन्नभिन्नानि दृश्यते सूर्यसिद्धांते गणितभेदस्तु न दृश्यते ।
 अतस्तदुपपत्तिज्ञानमंतरा पुस्तकशोधनं कथं स्यादित्याशंक्य लोकानामुपपत्तिज्ञानाय यन्नोयमारभ्यते ॥
 च.—कृष्णचतुर्दशीशुक्लाप्रतिपदोरंतस्योचितकालात्पूर्वं सत्त्वेऽपि चन्द्रास्तमयोदययोरुपसि प्रदोषे वा व्यपदेशवदिति ॥
 इत्युदयास्तमयकेंद्रांशोपपत्तिः ॥

६०४ हस्तसंजीवनटीका-मेघविजयगणिः ।

- आ.—ऊनमः सिद्धमहंतं ध्यायन्निति कृतांजलिः ॥ हस्तसंजीवनव्याख्यां कुर्वे स्मृत्वा गुरोरिहम् ॥
 तत्रादौ शिष्टाचाराय निमित्तशास्त्रे देवसांनिध्यादेव वाक्सिद्धये च मंगलमाह ॥ श्रीशंखधरपार्थमिति ॥
 अर्हन्सिद्धो हि भगवानेको ध्येयः स तार्त्त्विकैः ॥ नानानामाकृतिस्थानध्यानज्ञानासनादिभिः ॥
 यथा स्याद्गुरुवाक्येन स्याद्वादपरिशिलनात् ॥ लभ्यः सभ्यजनैः शुद्धज्ञानभक्तिवृत्तैर्विभुः ॥
 तत्तद्देवादिसांनिध्यातत्तत्कामित्पूरणात् ॥ इष्टः शास्त्रकृतः पार्थः श्रीमान् शंखधराश्रयः ॥
 तेन तं प्रणमन् ॥ .....
 अथाभिधेयस्याकारमाह । अंगेति ॥
 अष्टानां निमित्तानां भूतभविष्यद्वस्तुज्ञानस्य कारणानां न तु पदार्थोत्पादहेतूनां मुख्यानां सर्वनिमित्तानां तदंतर्भावात्
 तिर्यङ्मनुष्याणां सत्त्वादिस्वभावात्तादिप्रकृतिरसादिधातुशारीरवर्णादिनिष्पन्नतांगप्रत्यंगदर्शनादिसुखदुःखादिज्ञानमंग-
 मिति प्राचाभुक्तेः । तत एवोक्तम् श्रीममवायांगसूत्रवृत्तौ अंगविद्यासूत्रं लक्षश्लोकप्रमाणं वृत्तिः कोटिप्रमाणा वार्त्तिकम-
 परिमितं शेषनिमित्तानां सूत्रं सहस्रं श्लोका वृत्तयोऽलक्षमिताः वार्त्तिकं कोटिश्लोकप्रमाणमिति । सांप्रतं तु कालदोषान्मे-
 धाद्यपचयेन अंगविद्यां प्रवक्ष्यामि नारदेन स्वयंकृताभिध्यादिरंगविद्या स्वल्पा लभ्यते तथापि ग्रंथान्तरानुमानात् उच्यते
 तत्र पूर्वं तिर्यचक्रं कामशास्त्रात् यदुक्तं गौरिकापुत्रेण ॥
 मूर्द्धोरःस्थलवामदक्षिणकरे वक्षोरुहोरुद्रये नाभिर्गुह्यललाटजाठरकटीपृष्ठेषु तिष्ठत्यसौ ॥
 कक्षश्रोणिभुजेषु च प्रतिपदं प्रारभ्य कृष्णामधः श्वेतायाः प्रभृतिक्रमेण मदनो मूर्द्धनमारोहति ॥
 अनंगरंगे तु ॥
 सीमंता १ क्षय २ धरे ३ कपोल ४ तदधः ५ कक्षा ६ कुचो ७ रःस्थले ८
 नाभि ९ श्रोणि १० वरांग ११ जानुविषये १२ गुल्फे १३ पदे १४ गुष्ठके १५ ॥
 कृष्णाकृष्णविभागतो मनसिजस्तिष्ठेत्कमाद्योषितां वामांगेष्वय मूर्द्धतोभिगमनान्मासस्य पक्षद्वये ॥
 नंदिकेश्वरमते सर्वजातिसाधारणत्वे पुनरेवम् ॥
 अंगुष्ठे १ पद २ गुल्फ ३ जानु ४ जघने ५ नाभौ ६ च वक्षःस्थले ७

कक्षे ८ कंठ ९ कपोल १० दंतवसने ११ नेत्रा १२ लके १३ मूर्धनि १४ ॥

शुक्लाशुक्लविभागतो मृगदृशमंगेष्वनंगस्थितिरूर्ध्वोर्धोगमनेन वामपदगा पक्षद्वये लक्षयेत् ॥

दक्षिणपादांगुष्ठमारभ्य आशिरसं पंचदशस्थानेषु पूर्णिमापर्यंतं कंदर्प ऊर्ध्वं दक्षिणभागेनारीहति । कृष्णाप्रतिपदमारभ्य वामभागे मस्तकादंगुष्ठपर्यंतं क्रमेणावरोहति इत्यर्थः ॥

विवेकविलासे तु पादांगुष्ठेनेत्याद्यग्रे वक्ष्यते । इति तिथिचक्रम् ॥

च.—शास्त्रैर्मिस्तत एव श्लोत्रतिपदं भूयात्सुदृष्टिः सीताम् ॥

इति श्रीहस्तसंजीवनव्याख्यायां सामुद्रिकलहर्ष्या महोपाध्यायश्रीमेषविजयगणिविरचितायां द्वितीयः स्पर्शाधिकारः सम्पूर्णः ॥

६०५ हिल्लजताजिकम् ।

आ.—विशेषं जगदम्बिकां रविमखाञ्छ्रीकेशवाख्यं गुरुं ज्योतिःशास्त्रविदम्बुजैकतरणिं नत्वा ब्रुवे जातकम् ॥

शास्त्रे ताजिकसंज्ञके प्रकथितं श्रीरोमकाद्यैस्तथा श्रीमत्ताजिकसिद्धिकादिविष्णुवैर्हिल्लजसंज्ञं शुभम् ॥ १ ॥

अन्यैस्ताजिकशास्त्रतः पृथगिदं स्पष्टं च नोक्तं यतस्तस्मिन्नप्यतिदुर्गमं त्विह जने सम्यक्प्रतीतिप्रदम् ॥

तस्मात्ताजिकशास्त्रवारिनिधितो रत्नं किलोद्धार्यते नाम्ना ताजिकरत्नमत्र खगविद्वैवेयकं ज्ञोतमम् ॥ २ ॥

वाङ्मन्त्राणां वापि वशिष्ठजं शिवशिवासंवादि सौरं खेयैल्लब्धं तु मयेन रोमकसुते म्लेच्छोद्भवार्कोदितम् ॥

म्लेच्छे रोमककेऽथ यन्मुनिगणैः श्रीपौलिशोक्तं परं ज्योतिःशास्त्रमिदं हि षड्विधमभूद्विषयं रहस्यं परम् ॥ ३ ॥

पूर्वं रोमकपतने दिनपतिम्लेच्छेभ्य आदिष्टवान्म्लेच्छत्वाधिगतो हरीशकमुखोद्भूतान्तु शापादिदम् ॥

सृष्ट्यादावपि रोमके तु रविजं शास्त्रं भवेत्ताजिकं सम्यक्प्रत्ययदं जनेषु च ततोऽध्येतव्यमेतद्विज्ञैः ॥ ४ ॥ .....

६०६ हिल्लजदीपिका-नृसिंहः ।

आ.—श्रीशार्ङ्गिषातृगिरिशदिकमौलिकोटिसंघटिताधिकमलांग — — — कांतिम् ॥

विघ्नौघवंददलनं स्मरणाभराणां वंदे गजाननमुमाप्रियसूनुमेकम् ॥ १ ॥

पविमत्स्यकजार्चिह्वयुक्ते सुकुमारत्वजिताब्जकेसरौघे ॥ गुरुवर्यगणेशपादयुग्मे मम मूर्द्धा भ्रमरायितोऽस्तु नित्यम् ॥ २ ॥

श्रीरोमकप्रभृतिस्त्रिदिककोविदैर्यच्छास्त्रे पुरा प्रकथितं किल ताजिकाख्ये ॥

हिल्लजजातक[ताजिक]मिदं प्रकटीकरोमि गूढार्थतः पृथगिदं न कृतं यदन्यैः ॥ ३ ॥

कृते पितामहप्रोक्तं त्रेतायां बादरायणः ॥ गार्गेयं द्वापरे प्रोक्तं कलसू[कलावु]क्तं च ताजिकम् ॥ ४ ॥

कल्पियुगे घटते किल ताजिकं स्वनुभवावहमेतदनाकुलम् ॥ सुविमलैः सुमनोहरवृत्तकैरविदुषामतिबुद्धिविबुद्धये ॥ ५ ॥

ब्राह्मं वशिष्ठगदितं शिवजं मयाय प्राक्सौरमर्ककथितं मुनिपौलिशं च ॥

म्लेच्छेषु रोमकमतं त्वनुभूतसिद्धं स्याज्ज्यौतिषं रसविभेदमिति क्रमेण ॥ ६ ॥

केशविष्णुमुखनिर्गतछायांम्लेच्छताधिगततिग्ममरीचेः ॥ रोमकेण परिलब्धमशेषं तद्विज्ञातिभिरतोऽध्ययनीयम् ॥ ७ ॥

च.—क्षोणीमंडलमंडनं द्विजकुलालंकारहीरः सितौ श्रीमत्कौशिकंशभूषणमणिः श्रीकेशवस्तत्सुतः ॥
 नंदिप्रामनिवास्यनेकगुणवान्नामाभिधौ दैवविभ्रानाशास्त्रकलाकलापचतुरः सौजन्यरत्नकरः ॥ १ ॥
 तदात्मजः सर्वजनाभिराभी नृसिंहनामा ग्रहविद्वरिष्ठः ॥ पितृव्यतः श्रीगुरुतो गणेशाद्रणेशरूपात्समवाप्तबुद्धिः ॥ २ ॥
 खिंदिकादिमताद्युक्तं जातकं वीक्ष्य यत्नतः ॥ हिंलाजदीपिका[का]नाना वृत्तैश्च सुगमं[मा]स्फुटम्[टा] ॥ ३ ॥ .....
 इति श्रीनृसिंहदैवज्ञविरचिता हिंलाजदीपिका समाप्ता ॥

६०७ होरारत्नम्-बलभद्रः ।

भा.—होरापाथोनिधेः पारं दुष्पारं तर्नुमिच्छतः ॥ महागणपतेः शृङ्गावलंबाय प्रजायताम् ॥ १ ॥
 अस्ति श्रीमत्कान्यकुब्जाभिधानं सद्विप्राणां संभवे यन्निदानम् ॥
 तत्रैवाभूच्छ्रीभरद्वाजवंशे श्रीमल्लालः कीर्तिविद्याविशालः ॥ २ ॥
 तदात्मजोभूतकृतिदेविदासो विद्यारामाकीर्तिसुखैकवासः ॥ ..
 सत्पद्मैः श्रीपतिनिर्मितायां व्यक्तं च टीकामकरोद्विचित्राम् ॥ ३ ॥
 तस्मात्तुल्यघुर्ज्यौतिषशास्त्रविज्ञः श्रीस्वैकर्मणः समभूद्विधिज्ञः ॥
 नारायणोऽभूच्च ततः कनिष्ठः सर्पाधिपोकृतौ सुतरां यविष्ठः ॥ ४ ॥
 ततोऽभवन्मिश्रचतुर्भुजाख्यः सत्कर्तृवेदान्तविदग्रगण्यः ॥ समस्तभूमीपतिलब्धमानः श्रीरामभक्तो विहितैकतानः ॥ ५ ॥
 ततोऽभवद्भूपसभास्वजेयः कृती च दामोदरनामधेयः ॥
 श्रीभास्करोक्तौ[क्ते]रकरोन्मनोज्ञां टीकां मनोज्ञां बुधबृन्दयोग्याम् ॥ ६ ॥
 दामोदरस्य पुत्रौ जातौ बलभद्रहरिरामौ ॥ बलभद्रहरिकृतं प्राक्तनवासनं टिप्पणं च मकरंदे ॥ ७ ॥
 ततष्टिप्पणं भास्करीये च बीजे कृतं ताजिके वर्षरत्नं त्वपूर्वम् ॥
 निबन्धं गुरोः पादपद्मप्रसादात्ततो जातके सन्निबन्धं करोमि ॥ ८ ॥
 यद्यपि कृता निबन्धाः सुविस्तरा जातके पूर्वैः ॥ विद्वंस्ततो विशेषा मयोदिता बुद्धिपूर्वकं वीक्ष्य ॥ ९ ॥
 नत्वा दामोदरं तातं गुरुं श्रीरामसंज्ञकम् ॥ होराबलं वितनूते बलभद्रः सतां मुदे ॥ १० ॥
 ।—वाशिष्ठगर्गादिमुनिप्रणीतान्वराहकल्याणकृतान्निरीक्ष्य ॥ सज्जातकाब्जजन्मफलक्रमार्थं सुसंप्रदायाद्रचितं मयेदम् ॥ १ ॥
 बौदार्यगाभीर्यविराजमानः स्वतेजसारातिहताभिमानः ॥ कलान्वितः सद्रूपतानिधानः पृथ्वीपतिः साहसुजाधिनायः ॥ २ ॥
 तदंतिकस्थेन कृतं मयैतत्स्वचन्द्रससेन्दुमिषेष्टकाले ॥ मधौ चतुर्थ्या सितपक्षजायां विमत्सराणां कृतिनां सुखाय ॥ ३ ॥
 इति श्रीदैवज्ञवर्यपंडितदामोदरात्मजबलभद्रविरचिते होरारत्ने स्त्रीजातकाध्यायो दशमः ॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

६०८ अगस्त्यसंहिता ।

भा.—संध्याये स्तवराजेन प्रोक्तरूपां परात्पराम् ॥ आह्लादिनीं हरेर्वेदाः [वन्द्यां] शक्तिं सात्वतसेविताम् ॥ १ ॥
 च.—इत्युक्त्वा भावनामूर्तिः सीताजनकनंदिनी ॥ रुपापात्राय तस्मै सा प्रादाद्वरंतरं पुनः ॥ ६६ ॥
 इति श्रीअगस्त्यसंहितायां एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

६०९ अज्ञानध्वान्तदीपिका-सोमनाथः ।

- ॥—सीताकांतं हृदि ध्यात्वा सोमनाथो महेशजः ॥ कुर्वे बालबोधार्थमज्ञानध्वान्तदीपिकाम् ॥ १ ॥
 सिद्धिदा मातृकाणां च देवज्ञानां यशःप्रदा ॥ सिद्धिदा बालवैद्यानां सांगीतानां सुखप्रदा ॥ २ ॥
 शान्तिदा शान्तिकर्तृणां विषज्ञानां विषापहा ॥ कौतुका शाकुनीनां तु रसज्ञानां तु वृद्धिदा ॥ ३ ॥
 इति शास्त्रप्रशंसा ॥
 न मंत्रेण विना सिद्धिर्जायते भुवि देहिनाम् ॥ तैनात्र मंत्रसिद्धयर्थं क्रियते मंत्रपद्धतिः ॥
 ॥—सर्वग्रहकरा देवी सर्वग्रहविनाशिनी ॥ अक्षतैः सर्पैश्चैव रक्षायां विधिबंधनैः ॥
 इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीमहेशभट्टसुतश्रीसोमनाथभट्टविरचितायामज्ञानध्वान्तदीपिकायां शावरमंत्रकथनं नाम
 दशमः प्रकाशः ॥ १० ॥

६१० अष्टश्लोकी सटीका । मू०-पराशरभट्टार्यः । टी०-वैष्णवदासः ।

- ॥ आ.—अकारार्थो विष्णुर्जगदुदयरक्षाप्रलयकृन्मकारार्थो जीवस्तदुपकरणं वैष्णवमिदम् ॥
 उकारोऽनन्याहं नियमयति संबंधमनयोस्त्रयीसारख्यात्मा प्रणव इममर्थं समुदिशत् ॥ १ ॥
 ॥ आ.—श्रीपराशरभट्टार्यः श्रीरंगेशपुरोहितः ॥ श्रीवत्सांकसुतः श्रीमाञ्जरेयसे मेऽस्तु भूयसे ॥ १ ॥
 अखिलचिदचिदीशः श्रीनिवासो दयालुः स्वपदकमलयुग्मप्रापकः संश्रितानाम् ॥
 निगमशिखरिगम्यो नित्यमव्याजबंधुर्विलसतु मम चित्ते व्यंकटेशो मुकुंदः ॥ २ ॥
 प्रणम्य देशिकान्सर्वानष्टश्लोक्या यथाश्रुतम् ॥ अर्थो वैष्णवदासेन बालबोधाय वर्ण्यते ॥ ३ ॥
 अयं परमकारुणिको भगवान् श्रीपराशरभट्टार्यः सकलचेतनोज्जीवनाय सर्ववेदसारतया स्वरूपोपायपुरुषार्थप्रतिपाद-
 कतया च सदा मुमुक्षुभिरनुसंधेयस्य रहस्यत्रयस्य संप्रदायपरंपराप्राप्तमर्थं दर्शयितुकामः स्वरूपज्ञानपूर्वकत्वादभी-
 ष्टोपायप्रवृत्तेः स्वरूपप्रतिपादनपरं सकलशास्त्ररूपचिपरिगृहीतमष्टाक्षरमन्त्रमादौ विवृणोति चतुर्भिः श्लोकैः ।
 ॥ च.—इत्थं हि बालबोधार्थमष्टश्लोक्या यथोचितम् ॥ वर्णितोर्थो महात्मानः क्षन्तुमर्हथ साहसम् ॥ १ ॥
 इति श्रीअष्टश्लोकीव्याख्यानं समाप्तम् ।

६११ आपदुद्धारवटुकभैरवपञ्चाङ्गम् ।

- आ.—प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य देवीप्रणवमुद्धरेत् ॥ बधुकायेति वै पश्चादापदुद्धारणाय च ॥
 च.—एतच्छ्रुत्वा ततो देवं नामाष्टशतमुत्तमम् ॥ भैरवाय प्रहृष्टाभूत्स्वयं चैव महेश्वरी ॥
 इति श्रीविश्वसारे तन्त्रे आपदुद्धारकल्पे वटुकभैरवस्तवराजः समाप्तः ॥

६१२ ऋभुगीता ।

- आ.—शिवरहस्ये षष्ठांशे ऋभुगीतायाम् ॥
 आकाशो भूर्जलं वायुरग्निर्ब्रह्मा हरिः शिवः ॥ यत्किंचिदन्यत्किंचिच्च सर्वं चिन्मयमेव हि ॥ १ ॥
 च.—लक्ष्मीमेवासनं ब्रह्म सुखमेव हि केवलम् ॥
 इति ऋभुनिर्दाघसंवादे गी० समाप्ता ॥

६१३ कर्पूराख्यं स्तोत्रं महाकालसंहितान्तर्गतं सटीकम् । मू०-आदिनाथः ।

- मू. आ.—कर्पूरं मध्यमान्त्यस्वरपरिरहितं सेनु वामाक्षिसुक्तं बीजं ते मातरेतन्निपुरहरवधू[धु]त्रिकृतं ये जपन्ति ॥
तेषां गद्यानि पद्यानि च मुखकुहरादुल्लसन्त्यैव वाचः स्वच्छन्दं ध्वान्तधाराधररुचिरुचिरे सर्वसिद्धिं गतानाम् ॥ १ ॥
- टी. आ.—या सूते सचराचरं जगदिदं यद्भासया भासते यत्कारूप्यकणार्पणामविभवं स्वस्य परं तिष्ठति ॥
----- ॥
- टी. च.—चिरं जीवन्मुक्तः प्रभवति स भक्तः प्रतिजनुः २२ ॥
इति श्रीमदादिनाथविरचितायां पञ्चाशत्साहस्र्यां महाकालसंहितायां कर्पूराख्यस्तवस्य टीका समाप्ता ॥

६१४ कल्पसूत्रम्-परशुरामः ।

- आ.—अथातो दीक्षां व्याख्यास्यामो भगवान्परमशिवभट्टारकः श्रुत्वाद्यष्टादशविद्याः सर्वाणि दर्शनानि लीलया तत्तदवस्था-
पन्नैः प्रणीय सविमत्या भगवत्या भैरव्या स्वात्माभिन्नया पृष्टः पञ्चभिर्मुखैः पञ्चाभायान्परमार्थरूपान्प्रणिन्ये । तत्रायं
सिद्धान्तः षट्त्रिंशत्तत्त्वानि विश्वशरीरं कंचुकितः शिवो जीवि[वो] निष्कंचुकः परमशिवः सविमर्षः[र्षः]
- च.—ये इमां दशखण्डिमहोपनिषदं महान्निपुरसिद्धान्तसारसर्वस्वभूतामहरहरधीते स सर्वेषु यज्ञेषु यष्टा भवति यं यं क्रतु-
मधीते तेन तेनास्येष्टं भवतीति श्रूयस्ते ॥ इत्युपनिषदिति शिवम् ॥ १० ॥
इति श्रीदुष्टसत्रियकुलकालांतकरेणुकागर्भसंभूतमहादेवप्रधानशिष्यश्रीमन्नारायणावतारमहामहोपाध्यायश्रीपरशुराम-
विरचितं कल्पसूत्रं समाप्तम् ॥

६१५ कौमारसंहिता ।

- आ.—द्वाभ्यां विभ्राजमानं वरकनकमहाशृङ्खलाभ्यां भुजाभ्यां बीजापूर्वादिभिर्भद्रशृङ्खललितं चंद्रचूडं त्रिनेत्रम् ॥
संध्यासिदूरवर्णं सुरभरनमितं तुंदिलं सस्मितं तं कंठादूर्ध्वं करीन्द्रं युवतिमयमधः स्तौमि विद्यागणेशम् ॥ १ ॥
रत्नसिंहासनारूढं दृष्टुं देव्या महेश्वरम् ॥ समागतोऽहं ब्रह्मास्मि प्राणिपत्यं कृपानिधिम् ॥
बद्धांजलिपुटो भूत्वा तुष्टोऽव परमेश्वरम् ॥
- च.—इति कौमारसंहितायां सुप्तमोऽध्यायः ॥

६१६ गङ्गालहरीटीका-सदाशिवः ।

- आ.—पितुः स्कन्धे स्थित्वा विमलमुकुरालोकनधिया हिमांशुं व्याकर्षन्नहिभयविद्व[दा]नेन मनसा ॥
विधुं हित्वा बद्धिं सरसमणिबुद्ध्या गिरिभुवा शुभं भीतो नीतो दिशतु भवतामेकरदनः ॥ १ ॥
अत्रैवं श्रूयते । कविर्जगन्नाथो दिवि[ल्ली]वल्लभाश्रितस्तद्यवनीसंसर्गदोषभाक्सन् गंगासकाशात् द्विपञ्चाशत्सोपाना-
न्तरितनिजगृहे स्थितः सन् तत्रैव जाह्नव्यागमनस्पर्शनात्मशुद्धिं कामयमानः सन्
काव्यं यशसेऽर्थकृते व्यवहारविदे शिवेतरक्षतये ॥ सद्यः परनिर्वृतये कांतासंभिततयोपदेशयुजे ॥

इति काव्यप्रकाशोक्तेः शिवेतरक्षसिफलकं गंगास्तुतिरूपं काव्यं चिकीर्षुर्विघ्नविघाताय वस्तुनिर्वेशात्मकं मंगलमाचस्व-
भिमतं प्रार्थयते । समृद्धमिति ॥

च.—यद्यप्यहं मंदमतिस्तथापि टीकासमाप्तिर्हि बभूव शीघ्रम् ॥

नात्रापारं कारणमस्ति किञ्चिच्छ्रीभास्कराज्ञा किल किं त्वमोघा ॥ १ ॥

शाके कीलकसंज्ञके नृसुखके सन्मासके चैत्रके वारे शार्गवके त्रिंशत् करणके सर्पस्य संबालवे ॥

मूले भे विबुधैश्चित्तसुखदा टीका समाप्तानया तोषं यातु समस्तपापहरणी गंगा महेशांगगा ॥ २ ॥

नृपं द्विपं वा तुरगं मृगं वा शुकं बकं वा ऋषिपं वृषं वा ॥ हरीकरोष्यंगं न कं हि गंगे स्नातं भवत्यां सरुदीशसंगे ॥ ३ ॥

नारायणो यस्य पितामहोऽभून्माणीकभट्टश्च पिता यदीयः ॥

गोपी यदीया जननी सुशीला टीका कृता तेन सदाशिवेन ॥ ४ ॥

भक्तोद्गम[पद्म]हेतोः केदारकिपर्वते सित्वा[स्थित्वा] ॥ तत्राप्यागत्य हित्वास्य शिवं याचे हि तत्कृत्स्नवः ॥ ५ ॥

इति गंगालहरीटीका समाप्ता ॥

६१७ गङ्गाष्टकं सटीकम् । मू०-वाल्मीकिः । टी०-हरिनाथः ।

मू. आ.—मातः शैलमुतासपत्नि वसुधाङ्गारहारावलि स्वर्गारोहणवैजयन्ति भवतीं भागीरथीं प्रार्थये ॥

त्वत्तीरे वसतस्त्वदंघ्रि पिवतस्त्वद्वीचिषु प्रेक्षतस्त्वन्नाम स्मरतस्त्वदर्पितदृशः स्यान्मे शरीरव्ययः ॥ १ ॥

टी. आ.—श्रीमांलायाद्विधो [लायद्विजो] नत्वा नृहरेः पादपंकजम् ॥ वाल्मीकिरुतगंगाष्टटीकां वितनुतेऽमलाम् ॥ १ ॥

टी. च.—यद्य(द)र्धं पठितं तत्तदेवार्थदमित्यर्थः ॥

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमद्भैवर्द्धनधरानंदपुरीपादपद्मपरागंजितभालस्थूलश्रीगोस्वामिहरिनाथेन श्रीगोस्वा-
मिहरसूनुना विरचिता गंगाष्टकटीका समाप्ता ॥

श्रीगंगाष्टकटीकेयं हरिनाथेन कल्पिता ॥ कृपाकटाक्षैः सत्कुर्वन्तेनां संतो दयालवः ॥

६१८ गायत्रीपुरश्चरणचन्द्रिका-काशीनाथः ।

आ.—भनन्ताख्यं गुरुं नौमि कवित्वप्रतिभास्करम् ॥ शास्त्रवल्मीकलंघनं स्फुरत्कीर्तिकरं परम् ॥ १ ॥

अनाथा[द्या]याखिलाद्या[द्या]य मायिने गतमायिने ॥ अरूपाय सरूपाय दक्षिणामूर्तये नमः ॥ २ ॥

नत्वा ब्रह्ममयीं देवीं सच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ काशीनाथः प्रतनुते पुरश्चरणचन्द्रिकाम् ॥ ३ ॥

तत्र मूलवचनानि श्रीशारदातिलके ॥ अयं वक्ष्यामि गायत्रीम् .....

च.—गायत्र्यास्तु महाचक्रं लिंगरूपं विचिंतयेत् ॥ इति ॥ ३ ॥

इति श्रीमद्भट्टोपनामजयरामभट्टसुतवाराणसीगर्भसंभवकाशीनाथभट्टविरचिता गायत्रीपुरश्चरणचन्द्रिकाख्या — — —

६१९ चक्रन्यासकवचम् ।

आ.—कैलासशिखरे स्थिते सुखासीनं सुरार्चितम् ॥ गिरिशं गिरिजां स्तुत्वा स्तोत्रैर्वेदार्थगोचरैः ॥ १ ॥

च.—धरणी क्षेत्रतां याति यावद्वा दशयोजनम् ॥ इति चक्रन्यासकवचं समाप्तम् ॥

६२० चण्डिकार्चनदीपिका-काशीनाथः ।

- भा.—कुरधृतवीणां वाणीं जगत्प्रवीणां प्रसूनभृद्वेणीम् ॥ विद्वत्प्रवीणतास्यै शोभनवाणीमहं प्रणमे ॥ १ ॥
एकवीरपदद्वंद्वं निधाय हृदि सुंदरम् ॥ काशीनाथः प्रतनुते चण्डिकार्चनदीपिकाम् ॥ २ ॥
च.—इति श्रीमद्भट्टोपनामकजयरामभट्टसुतवाराणसीगर्भसम्भवकाश्चिनायविरचिता चण्डिकार्चनदीपिका समाप्ता ॥

६२१ चण्डीकुचपञ्चाशती-लक्ष्मणाचार्यः ।

- भा.—श्रीचण्डीचरणौ वंदे — — — — —
प्रियं नौमि देवीं परां पारिजातां पदाभोजरेणूषसेवापराणाम् ॥ — — — — — ॥
च.—यद्यत्कृतं यदपि भाव्यमशेषमातर्यद्यत्करोम्यखिलमस्तु तवार्पणं तत् ॥ ४२ ॥
इति श्रीसामगोपनामकवेणीमाधवाचार्यसूनुरंसांलंकारधुरीणलक्ष्मणाचार्यकृता श्रीचण्डीकुचपञ्चाशती समाप्ता ॥

६२२ ज्ञानार्णवः ।

- भा.—देव्युवाच । गणेश नंदिचन्द्रेश सुरेन्द्रपरिचारित ॥ जगद्वंद्य कलाधीश किं त्वया ल[ज]प्यते सदा ॥ १ ॥
अक्षमालेति किन्नाम संशयो मे हृदि स्थितः ॥ शेषेऽष्टा[सृष्टय]तीतं परं ब्रह्म त्वमेव परमात्मवित् ॥ २ ॥
च.—योगिन्यो योगिनश्चैव ब्राह्मणा विविधा गणाः ॥ पूज्या हि परमेशानि यदीच्छेत्सिद्धिमात्मनः ॥ २३ ॥
इति श्रीज्ञानार्णवे निर्यातत्रे पवित्रार्पणविधिस्त्रयोविंशतितमः पटलः ॥

६२३ तन्त्रराजः ।

- भा.—अनाद्यंतोऽपराधीनः स्वाधीनभुवनत्रयः ॥ जयत्यविरतो व्याप्तविश्वः कालो विनायकः ॥ १ ॥
देव्युवाच । भगवन्सर्वतंत्राणि भवतोक्तानि मे पुरा ॥ नित्यानां षोडशानां च नव तन्त्राणि कृत्स्नशः ॥ २ ॥
तेषामन्योन्यसापेक्षाज्जाग्रते मतिविभ्रमः ॥ तस्मात्तु निरपिक्तं मे तंत्रं तासां[तेषां] वद प्रभो ॥ ३ ॥
च.—यत्तंत्रमेतत्सकलं निर्या विद्यास्तु षोडश ॥ शक्त्या संगृह्य विधिवद्भजते स मदंशकः ॥ १०० ॥
शिवतत्त्वमयी व्याप्तिरिति सम्यक्समीरिता ॥ अस्या निःशला[निश्चलता] चित्ते तत्तत्त्वं स्वात्मसात्कृतम् ॥ १०१ ॥
इति श्रीतन्त्रराजः समाप्तः ॥

६२४ तन्त्रराजटीका मनोरमा ।

- भा.—श्रीमद्वाग्निपुरसुंदर्यै नमः । आद्यश्लोकेन प्रबंधवाक्यार्थगर्भविनायकस्तुतिः कियते तत्र अनाद्यंतः कालस्याद्यन्तरहितत्वात्
च.—नित्यनैमित्तिकादिप्रोक्तक्रमात्सः भजनपरः मदंशकः चित्स्वरूप ईश्वर इति यावत् ॥ १०० ॥
इति श्रीषोडशानित्यातत्रेषु श्रीकादिमताख्यस्य परिपूर्णस्य तन्त्रस्य प्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभिधानेन सुभगानंदनाथेन

विरचितायां मनोरमाख्यायां देवतादेशिकशिष्यप्रबंधादीनां परमार्थस्वरूपप्रकाशनपरं षट्त्रिंशं पटलं परिपूर्णम्
 ३६ ग्रंथसंख्या ॥
 षट्त्रिंशे पटले ज्ञेया शिवतत्त्वमयेऽत्र च ॥ अर्धयद्वैसमषष्टिश्च व्याख्या ग्रंथाशतद्वयम् ॥ १२६७ ॥
 तंत्रे प्रकरणान्यत्र श्रीमत्कादिमनोह्वये[रमे] ॥ शतानां नवकं त्वेकत्रिंशता च समन्वितम् ॥ ९३१ ॥
 भुक्तिभूमानमाधुर्यभाग्यगंधेर्द्वैसिद्धिगा ॥
 संक्षतसुरश्रीरित्तेकविंशत्यसरसंख्यया यंत्राणि स्युः २२७७७७३९० ३११९५०५४६४ कादिमते तंत्रे प्रोक्तानि
 तत्र तु कोष्ठत्रये यंत्राण्यनंतानि आदिवर्णोत्थितानि च संभूय श्रीकादिमते तंत्रे व्याख्यानसंख्यया ॥
 श्रीमत्कादिमते तंत्रे व्याख्यानं ग्रंथसंख्यया ॥ सहस्राणां द्वादशकं न्यूनं पंचाशतेरितम् ११९५० ॥
 काश्मीरराजस्य गुरुः श्रीकंठेशो द्विजेश्वरः ॥ दक्षिणाप्यपुण्यौघपरिणामाद्वयोदधिः ॥
 कदाचिदागतो द्रष्टुं रामसेतुं स्वलीलया ॥ तेनैवानुगृहीतोभून्मध्येमार्गं नृसिंहराट् ॥
 तंत्राण्यधीतवांस्तस्मान्नित्यानां तेषु निर्मिता ॥ व्याख्या मनोरमाभिख्या तेन कादिमतस्य तु ॥
 सुभगानंदनाथेन द्वाविंशपटलावधि ॥ तदाज्ञयावशिष्टानां पटलानां विनिर्भेदे ॥
 चतुर्दशानां तच्छिष्यः प्रकाशनन्ददेशिकः ॥ तां सुदरवरक्ष्मातै[भृ]द्व्याख्यां प्राक्संप्रदायमः[तः] ॥
 समाप्ता चेयं तंत्रराजटीका मनोरमाख्या ॥
 आकाशरसतर्कैन्दुमितेऽब्दे कार्तिके सिते ॥ तंत्रराजस्य टीकेयं पूर्णयां पूर्णतामगात् ॥ १ ॥

६२५ ताराभक्तिसुधार्णवः-नरसिंहः ।

आ.—सौनासीरपणप्रवीणजलदध्रामाभिरामच्छविं नृत्यत्पीतपटद्वयैककपटप्रोद्यत्परागोज्वलम् ॥
 वंशीवादनकैतवप्रविलसद्गंधीरधीरध्वनिं वन्दे किञ्चिदहं मुदा मधुलिहं हृत्पद्ममध्यस्थितम् ॥ १ ॥
 हासव्याजविराजमानकुसुमां वक्षोजराजत्फलामुद्यत्कुन्तलकैतवप्रविल(स)न्मलालिमालाकुलाम् ॥
 स्थाणुस्थां रमणीयनूपुरकु[यु]तां बालामपर्णामहं काञ्चित्करुण(ल)तां नमामि ललितां शैलाधिराजोद्भवाम् ॥ २ ॥
 ललाटतटसंगमाद्भवति बालचंद्रात्मतां शिरोरुहनिवेशनाद्भवति जाह्नवीरूपधृक् ॥
 विभाति हृदि कौस्तुभात्मकतया सतां श्रुः सदा गुरोश्चरणरेणवे निरुपमाय तस्मै नमः ॥ ३ ॥
 नाना तन्त्राणि विज्ञाय गदाधरगुरोर्मुखात् ॥ करोति नरसिंहोऽयं ताराभक्तिसुधार्णवम् ॥ ४ ॥
 शंभुप्रणीतवचनानि विचिन्वतोऽपि नैपुण्यमन्यजनतो न विभाति किं मे ॥
 मध्येसमुद्रमुपजातमहामणीनां न्यासो गुणेन गुणिनां किमु कौतुकाय ॥ ५ ॥
 श्रीरुद्रयामले श्रीमहादेव उवाच । अतः परं किं वक्तव्यं कथयस्व हरिप्रिये ॥
 पार्वत्युवाच । महर्षिभिर्वा महादेव कथयस्व मम प्रियाम् ॥
 च.—आसीत्कीर्तिकरस्ततो हरिहरस्तस्माद्भूत्सत्कविः श्रीमान्पण्डितपुंगवो रुचिकरः श्रीकृष्णशर्मा ततः ॥
 तस्मादेव गदाधरः समभवत्तर्काम्बुधेः पारगस्ताराभक्तिसुधार्णवं समतनोत्तन्नन्दनः कौतुकात् ॥
 इति श्रीमहामहोपाध्यायसत्तठ्कुरश्रीनरसिंहविरचिते ताराभक्तिसुधार्णवे विंशतितमस्तरंगः ॥ ७ ॥

६२६ त्रिपुरार्चनमञ्जरी-ज्ञानानन्दः ।

- आ.—विमर्शनाय स्वगुरुं विविधं प्रकाशनाथं परमं गुरुं च ॥ अनन्तनाथं परमेश्वरं परात्परं यामलसंज्ञकं च ॥ १ ॥
 आनन्दमध्यान्प्रणमामि सांवाञ्चितामणौ वासुप्र[गृ]हे स्थितांश्च ॥
 पाशांकुशौ चापशरान्दधानान्कामेशकामेशिसमानरूपान् ॥ २ ॥
 च.—विद्याप्रदान्सर्वगुरुर्वन्दे सर्वसमृद्धिदान् ॥ वराभयकराञ्चाङ्गान्सर्वेश्वरविशारदान् ॥ ११ ॥
 विलोक्य सर्वतंत्राणि यामलानि तथैव च ॥ अर्णवां[आगमां]श्चापि सर्वेषां मतमालोक्य तत्त्वतः ॥ १२ ॥
 मांत्रिकाणां प्रकाशाय गृहीत्वा स्वगुरोर्मतम् ॥ ज्ञानानन्देन रचिता त्रिपुरार्चनमञ्जरी ॥ १३ ॥

६२७ त्रिपुरासारसमुच्चयः-नागभट्टः ।

- आ.—प्रह्लादाचीनवीहप्रमुखसुरवरानीकोकोटीरकोटिश्छलष्टस्पष्टद्रनीलामलमणिरुचिरश्रेणिजुष्टं कृषीष्ट[ऋषीष्टम्] ॥
 श्रीमद्भाग्युग्मं नखमुखविलसद्द्रुमिर्किञ्जल्कपुञ्जगुञ्जमञ्जीरहंसीमुखारितमनिशं मंगलं वो भवान्याः ॥ १ ॥
 भक्त्या गुरोर्भवपयोनिधिसेतुहेतुच्छीपादपद्मयुगरेणुकणान्प्रणम्य ॥
 चम्बोदरं च कथयामि गुरुरूपदिष्टमाराधनक्रममहं कुलनायिकायाः ॥ २ ॥
 स्नात्वा यथाविधिविधौतकराननांघ्रिरुचम्य सम्यगमलांबरयज्ञसूत्रः ॥
 प्रागाननो धनददिग्बदनोऽथवापि बद्धासनो गणपतिं च गुरुं च नत्वा ॥ ३ ॥
 च.—मन्त्रश्च स्ववशोदितः प्रतिपदं तत्प्रत्यगाशामुखं लिङ्गं च स्थितमित्ययं विजयते नित्यो जपस्त्रैपुरः ॥ ७७ ॥
 इति श्रीनागभट्टविरचिते त्रिपुरासारसमुच्चये दशमः पटलः ॥ समाप्तो ग्रन्थः ॥

६२८ दक्षिणामूर्तिसिद्धिका-काशीनाथः ।

- आ.—यत्पादांबुरुहं ध्यायन्क्षुद्रो भवति वाक्पतिः ॥ तं नौमि परमात्मानं गुरुमद्वैतरूपिणम् ॥ १ ॥
 नत्वा गणेश्वरं देवीं पितृरौ राघवं शिवे[वं] ॥ क्रियते तत्प्रसादेन दक्षिणामूर्तिसिद्धिका ॥ २ ॥
 तत्रादौ गुरुलक्षणं पद्यपुराणे .....
 च.—मंडलेशु[पुरा]धीशः श्रीमद्रंगणवैकटः ॥ तस्याश्रयप्रतापेन निर्मिता कतिरुत्तमा ॥
 इति श्रीभट्टोपनामकशिवरामभट्टांगजयारामभट्टाभिधशिवभक्तसूनुमंत्रशास्त्रप्रवीणकाशीनाथविरचिता दक्षिणामूर्तिसिद्धिका
 समाप्ता ॥

६२९ दक्षिणामूर्तिसंहिता ।

- आ.—श्रीमच्छ्रीकोशहृदयं पंचसिंहासनात्मकम् ॥ फलं कल्पलतानां तु पंचरत्नस्फुरत्कलम् ॥ १ ॥
 चतुरायतनानंदिचतुरन्वयकोशगम् ॥ नित्यानंदिपरं ब्रह्म धाम नौमि सुखामये ॥ २ ॥
 श्रीदेव्युवाच ॥ दयां कुरु महादेव कथयानंदमंदिरम् ॥ किं तद्ब्रह्ममयं धाम श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ३ ॥
 च.—एवं च कुरुते विद्वान्दमनारोपणे क्रमम् ॥ तस्य सांवत्सरी पूजा श्रीविद्याधिष्ठिता भवेत् ॥ २५ ॥
 इति श्रीदक्षिणामूर्तिसंहितायां दमनारोपणनैमित्तिकाभिधाननाम ६६ पटलः ॥

६३० दत्तात्रेयगोर्षनाथसंवादः तन्त्रमहार्णवान्तर्गतः ।

ग.—गोर्षनाथ उवाच । गुरुनाथ महायोगिन्सर्वशास्त्रविशारद ॥ नमस्तुभ्यं सदा देव कृपां कुरु मम प्रभो ॥ १ ॥
 भक्तानां च हितार्थाय सद्यज्ज्ञानं कथस्व मे ॥ छवमात्रे[यच्छवमात्रे] भवेत्सिद्धिः का नु विद्याकलौ युगे ॥ २ ॥
 च.—योगशास्त्रं पठेन्नित्यं किमन्यैः शास्त्रविस्तैरः ॥ यत्स्वयं चादिनाथस्य निर्गतं वदनांबुजात् ॥ ९८ ॥
 ज्ञातं तेन समस्ततीर्थसलिलैर्दत्ता च पृथ्वी द्विजे यज्ञानां च द्रुतं सहस्रमयुतं देवाश्च संपूजिताः ॥
 सत्यं तेन सुतर्पिताश्च पितरः स्वर्गं च नीताः पुनर्येषां ब्रह्मविचारणे क्षणमपि प्राप्नोति धैर्यं मनः ॥ ९९ ॥
 इति श्रीगोर्षनाथशतं० सम्पूर्णम् .....

६३१ दीक्षातत्त्वप्रकाशिका-रामकिशोरः ।

आ.—नत्वमेशपदं रामकिशोरेण विरच्यते ॥ सारं निर्णीय तंत्राणां दीक्षातत्त्वप्रकाशिका ॥ १ ॥
 च.—मंत्रमात्रप्रकथनमुपदेशः स उच्यते ॥
 इति श्रीरामकिशोरन्यायालंकारभट्टाचार्यकृतायां दीक्षातत्त्वप्रकाशिकायां षष्ठः परिच्छेदः समाप्तः ॥

६३२ दुर्गाटीका-गदाधरः ।

आ.—चंडि चंडिमपराक्रमांचिते भर्गभामिनि ममांतरं तमः ॥ संहर त्रिदशशत्रुनाशिनि हारिणि त्रिजगति प्रकाशनि ॥ १ ॥
 प्रणम्य गुरुमिष्टार्थदायिनं सर्वसिद्धिदम् ॥ कुर्वेऽहं चंडिकास्तोत्रव्याख्यानं च यथामति ॥ २ ॥
 तपस्यन्तं महात्मानं मार्कण्डेयं महामनुम् ॥ व्यासशिष्ये महातेजा जैमिनिः पर्यपृच्छत ॥ ३ ॥
 अथ चतुर्वर्गकलेप्सुर्जैमिनिः पप्रच्छ तपस्यंतमिति जैमिनिर्महामनुं मार्कण्डेयं पर्यपृच्छत जैमिनिनामा मुनिर्महांश्चासौ मनु-
 श्च महामनुस्त्वं चंडिकाया महामंत्ररूपं स्तोत्रं मुख्यं कर्मदं मार्कण्डेयात्पर्यपृच्छत अकथितं चेति पृच्छतेर्द्विकर्मकत्वात्.....
 च.—प्रोक्षणीयैरिति पाठे प्रोक्षणं यज्ञियपशूनां सेकस्वदहति प्रोक्षणीयास्तैर्मध्यपशुभिरित्यर्थः । अहर्निशं दिवारात्रौ अह-
 दिवमिति पाठ उचितः दिने दिने इत्यर्थः .....

६३३ दुर्गाटीका लघुशान्तनवी-नारायणः ।

आ.—नत्वा रामं घनश्यामं दृष्ट्वा शान्तनवीकृतम् ॥ नारायणेन दुर्गायाः क्रियते सारसंग्रहः ॥ १ ॥
 प्रारिप्सितस्य ग्रंथस्य निष्पत्त्युहपरिसमाप्त्यर्थं नमस्क्रियावस्तुनिर्देशलक्षणं मंगलमाचरति उैनमश्वंडिका इति उं
 अवस्यद्यादुपासकमिति विगृह्य अव रक्षणे अवतेष्टिलोपश्चेति मन[न्]तस्य प्रत्ययस्यैव टिलोपो न तु प्रकृतेः ॥
 च.—काश्यपान्वयसंभूतनरसिंहात्मजो मुदे ॥ लघुशांतनवीं दुर्गाटीकां नारायणोऽव्यधात् ॥
 इति श्रीवेदरकरोपनामश्रीनृसिंहपंडितात्मजनारायणकृतायां लघुशांतनवीसमाख्यायां दुर्गाटीकायां त्रयो-
 दशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

६३४ दुर्गाटीका चण्डीप्रसादिनी-भट्टमूरिः ।

आ.—प्रत्यङ्गव्यूह — — —

इह खलु बाह्यमयामृताभोधिभगवाहमानस्य काव्यनाटकालंकारनवरसावर्त्तभ्रममाणचित्तस्य साहित्योपमानतरंगलोलायि-
तस्य प्रकृतिस्थपरमजाड्यजडबुद्ध्यादिकरणस्य परमाग्रहश्रीहास्यनिपतितस्य च सकलापचुमनाय श्रीपरदेवतास्व-
रूपस्य च गुरोरुभयोश्चरणपंकजवन्दनमेव मंगलमुररीकृत्य प्रयोजनमुद्दिशति ॥

च.—अतिप्रख्याताख्यो गणपतिरभूत्कश्यपकुले परः शास्त्राख्याता तपसि मरिनिष्ठायितमतिः ॥

त्रिकालज्ञो निःस्वोप्यखिलजनयाञ्चानिविमुखः स्वसंनुष्ट्या तुष्टो वचसि रसवान्वाक्पतिरिव ॥

सुतस्तस्याप्यासीदनुलगुणवांरुयंबक इति प्रतीतः सत्कर्माचरणपरितुष्टांबचरणः ॥

स वक्ता शास्त्राणां तदनु च पुराणार्थचतुरः सभाचंद्रस्तस्याप्यनुगुणगणः सूनुरभवत् ॥

महाराष्ट्रो[महाराष्ट्रे सर्वो]तमगुणवति श्रीशिर्वागरेः समीपे गोदायाः पु[र]मपि च यस्योत्तरपुरम् ॥

तपस्वेन ज्ञातात्मा सकलविबुधप्रेमनिलयः श्रिया वाचा पूर्णो[ललित]ललिताश्रीचरणदृक् ॥

पिता भट्टेत्याख्यामवददवदंस्तमभिज्जना यमंबाण्यंभावत्परिचरति कारुण्यकलया ॥

स संविद्व्यात्मा सुगमनिर्गमार्थागमगणप्रचारज्ञंष्टीकामरचयदिमां सज्जनकृते ॥

इति श्रीमत्सकलनिर्गमगमप्रपंचप्रपंचितायां चरणारुणश्रीत्रिलोचनात्मजश्रीमद्भट्टसूरिविरचितायां चंडीप्रसादिन्यां
सप्तशतीटीकायां प्रारुतिकं तृतीयं मूर्तिरहस्यं नामादि(त)स्त्रयोदशोऽध्यायः ॥

६३५ दुर्गाटीका गुप्तवती-भास्कररायः ।

आ.—श्रीरामं प्रति पुष्कराभिधमहायक्षेण वेदत्रयव्याख्यानार्वसरे विशिष्य कथितं श्रीविष्णुधर्मोत्तरे ॥

एतां धेनुमुपह्वयामि सुदुधामित्युग्रतं शंकराचार्यं शिष्यचतुष्टयेन सहितं वंदे गुरुणां गुरुम् ॥ १ ॥

विधिविष्णुमुखामरोदयस्यतिनाशेषु शिवोऽप्यमीधरः ॥ जगदंब तव त्वयं क्रमः क्षणमुदालकपुष्पभंजिका ॥ २ ॥

कवचांगले च कीलकमादौ मध्ये त्रयोदशाध्यायी ॥ अंते प्राधानिकवैकृतिके मूर्तिऽत्रयं रहस्यानाम् ॥ ३ ॥

इति मांकेड्यपुराणाध्यायेषुनविंशतौ गुप्तान् ॥ अर्यान्प्रकटीकुरुते भास्कररायोमिचिरकतिचित् ॥ ४ ॥

सप्तशती लुप्तसृती रामवती सत्यतीव तप्तवती ॥ मम तु मती रचितवती गुप्तवतीनाम बिभ्रतीं विवृतिम् ॥ ५ ॥

काव्यव्याकृतितार्किकौपनिषदेष्वेकैकविद्धिः कृताष्टीकाः संति चतुर्विधा अपि चमत्कारावहास्तद्विदाम् ॥

ताश्चंडीजपहोमतर्पणमुखानुष्ठानमात्रोपयोग्यर्थज्ञानमभीप्सतां न विदुषां चित्ते चमत्कृते ॥ ६ ॥

एतदंधरसास्वादसामर्थ्यं विदुषां यदि ॥ किमिति प्रार्थनीयास्ते न चेत्प्रार्थनयापि किम् ॥ ७ ॥

कैः पुष्पैरक्षतान्दत्त्वा भृंगा भुवि निमंत्रिताः ॥ केन वा चंपकेनार्धचंद्रं दत्त्वा निराकृताः ॥ ८ ॥

यत्सप्तशत्यापुषि गुप्तवत्यामपेक्षणीयं तदपेक्षणीयम् ॥ चंडीसपर्याक्रमकंरूपवृहयां यत्तत्र गुप्तं तदिहास्ति कृत्यम् ॥ ९ ॥

बह्वच इति विशेषणेन काण्वबुद्धिसिद्धवदायातग्राह्यबुद्धिमितेयं न भवतीति ध्वनितम् ॥

इति गुप्तवत्यां तंत्रान्तरोक्तमंत्रविभागनिष्कर्षः ॥ .....

६३६ दुर्गाटीका-रघुनाथभास्करः ।

भा.—शंके, हे[ऽहं] तव धाम वामन विभो पृथ्वी भवेद्वा कथं किं वा तत्र तवैव शक्तिरपरा संसृचितैव स्वया ॥ ...
 सा किं तेन भवेद्द्वितीयधरणीसंपादने वा क्षमा तस्माद्याचनवंचना तव विभो भृत्येषु नैवोचिता ॥ १ ॥
 अबंध्यगाधे रघुनाथनाम्ना व्याख्यानरूपः स्वधियैव सेतुः ॥ सर्वदितः सप्तशतीसमुद्रे गतागतं साधुजनस्तनोतु ॥ २ ॥
 च.—विख्याते शुभचंद्रवंशतिलके नारायणे क्षमापतौ टीकेयं रघुनाथभास्करकृतायायात्समाप्तेः फलम् ॥
 इति श्रीमद्रघुनाथभास्करकृतसप्तशतीटीकायां सुरथवैश्ययोर्वरदाननामात्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

६३७ दुर्गाटीका पुष्पाञ्जलिसमाख्या-लालमणिः ।

भा.—या श्रीर्वक्षसि शार्ङ्गिणो हरतनौ गौरी विधेः प्रेयसी वाणी याति निहंनि संवितनुते विधं गुणैरुज्वलम् ॥
 आत्माप्येष न यां विना प्रभवति श्रेयस्करां देवतां तां मूलप्रकृतिं प्रपंचभयतो मुक्त्यै सदोपास्महे ॥ १ ॥
 अथ ग्रंथकर्तृजातिप्रस्तावना ।
 पुरा हि जनमेजयो मत्स्यचिकीर्षुरादौ द्विजानयाविषुवरान्कुरुननयदात्मना गौरुतः ॥
 चतुर्दशशतीमदाद्विविधशशासनानां तदा तदागमनहर्षितो मुनिकुलाय तस्मै नृपः ॥ ३ ॥
 स्वर्णं भूर्यपि दियमानममुना नो गृह्णते स्म प्रभुर्गोमाख्यात उदंतदानपिश्रुतं पत्रं विलेख्य स्वयम् ॥
 तांबूलं तदथो निधाय च ततस्त्वांबूलमग्र्यं ददौ प्रत्याख्येयमिदं न हीति जगद्भविष्याः स्मृतिज्ञा यतः ॥ ४ ॥
 आत्मानं परिवर्चितं द्विजकुलं मत्वा निजभ्रातृभूभागेऽतिष्ठदहर्निशं सुनिगमव्याख्यानदशं ततः ॥
 उत्पन्नास्तनयाः स्वशासनजुषस्तेषां कुलान्यद्भुतैर्नृप्रस्यादिसमाश्रितानि कुरुषु भ्राजति गौडाख्यया ॥ ५ ॥
 महीं[हा]रंग्रामो जयति कुरुभूभागतिलकं षडंगानां साक्षां क्युमकठशास्त्राप्रणयिनाम् ॥
 सदैवाध्येतारो विदधति निवासं तदभिधा द्विजा यत्र क्षोणीपरिवृष्टपरिक्षित्ताहिताः ॥ ६ ॥
 कुले तेषां जातो मनुरेव मनुर्नामसु कृती ततः श्रीमान्विद्वानजनि जगदीशो द्विजवरः ॥
 सुतस्तस्य व्याख्यातपसि बलभद्रः सुविदितो नये तर्कं जेतुं धिषणमपि योऽवाञ्छुदनवः ॥ ७ ॥
 शिवरामसदारतिस्ततः शिवरामोऽजनि शास्त्रपारगः ॥ यदुनाथपदांबुजालिनस्तनयस्तस्य बभूव नंदनः ॥ ८ ॥
 विद्यारत्नसमुद्रकः सुजनतासदैर्यरत्नाकरः पीयूषद्रववाक्सुरेज्यधिषणः पाश्चात्यगौडाग्रणीः ॥
 या[प्रा]ज्ञः सामसु पाणिनीयमतविद्वेदांतवेला हरेर्भक्तो लालमणिश्चकास्ति तनयस्तस्य क्षमासागरः ॥ ९ ॥
 दृष्ट्वा शास्त्रपुराणसंघमस्त्रिलं वेदोपवेदांस्तथा यो गोविंददयावशांवदतया चक्रे निबंधान्बहून् ॥
 सोऽहं लालमणिर्गिरीशदयितापरकंजपुष्पंधयः कुर्वे सप्तशतीस्तवस्य विवृतिं पुष्पाञ्जलिं नामतः ॥ १० ॥
 च.—मंत्रपर्यायत्वादेतस्य स्तोत्रस्य मंत्रत्वं सूचयति ॥ मंगलार्थं च मनुपदम् ॥ १७ ॥
 इति श्रीकुरुदेशोद्भवगौडवर्यमहारंगकुलोद्भवशिवरामसूरिप्रियतनयविद्यारण्यविहारिकंठीरवश्रीनंदशर्मज्येष्ठपुत्रेण विद्वद्वरेण
 लालमणिसूरिणा गोविंदनाम्नः स्वकनिष्ठभ्रातुः सुखबोधाय कृतायां सप्तशतीटीकायां पुष्पाञ्जलिसमाख्यायां देवीमाहा-
 र्त्म्यपठनश्रवणवैश्यसुरथवरलाभो नाम त्रयोदशोऽध्यायविवेचनं नाम कुसुमावचयः ॥ १६ ॥

६३८ दुर्गाटीका दंशोद्धारभाम्नी-राजारांमः ।

भा.—मदोन्माद्यदुहामदिन्दितुण्डो मदोन्माद्यदिन्दिरालीविराजन् ॥

अनायासमायासमायासपन्नः स पायादपाय्यदुमायास्तनूजः ॥ १ ॥

विद्वत्कुलशिरोरत्नं नत्वा तातं समासतः ॥ दंशोद्धारं सप्तशत्यास्तनोमि विदुषां मुदे ॥ २ ॥

च.—सप्तशत्या मया यस्तु दंशोद्धारो यथामति ॥ निबद्धस्तेन गिरिजा ग्रीयान्नः कुलदैवतम् ॥ १८ ॥

इति श्रीमत्समस्त — — — अनवद्यविद्योद्योतितदिक्चक्रश्रीमद्बुद्धोपनामदुन्दिराजमट्टसूरिसूनुराजारांमेण विरचिते सप्तशतीदंशोद्धारे त्रयोदशोऽध्यायः ॥

६३९ दुर्गाटीका-भीमसेनः ।

भा.—जाग्रद्वेलोक्यराज्योद्भवविभवपरिरंभसंभावितान्नितीराकूपारकन्याललितकरतलोन्मृष्टपादारविन्दम् ॥

कांक्षीश्रिवत्सहारांगदमुकुटलसत्कौस्तुभोद्भासितांगं लक्ष्मीकान्तं प्रसन्नं हृदयसरसिजातःस्थितं संस्मरामि ॥ १ ॥

मार्कण्डेयमुनीश्वरेण मनुज-न्यव्याजमालामनुः प्रोक्तो ध्यासविकासितोऽपि मलिनैर्मूढैः कदर्पीकृतः ॥

कश्चिन्नैर्द्वारोऽभवद्गवतीभवतोऽय तेनोद्धृतो बद्धेः सोऽपि खलः स्वकल्पितपदैर्नीतो विपतिं पराम् ॥ २ ॥

प्राचीनान्बहुपुस्तकांश्चिरतरं दृष्ट्वा धृष्ट्वा मुहुः शिष्टान्मन्त्रविवेकविद्वद्रुमुखात्संप्राप्य तत्त्वं पुनः ॥

अराध्याय हृदं बुजोदरगतश्रीलृणपादांबुजद्वंद्वं द्वंद्वविबर्जितेन मनसा लब्धं यदेतत्परम् ॥ ३ ॥

सारं सप्तशतीभिनोस्तदखिलं भूयः करोमि स्फुटं पौत्रः श्रीमुरलीधरस्य सुकवेः श्रीभीमसेनाभिधः ॥

श्लोकाः पर्वतवह्निबाणविदिताः ९३७ काष्ठार्दयुक्तास्तथा वंशस्थप्लव्ययुग्मसंततिलकाग्न्यक्षीं २३ द्रवजा दिशः १०॥ ४ ॥

च.—पाठार्थं च विवेकशून्यहृदयाः पश्यं(ति) नात्मानयं शास्त्रे दीपमुदाहरति कलिकाले वा ब्रूयाद्वा नराः ॥

एतन्मत्कृतचंद्रिकाप्रकटितं श्रीसप्तशत्याः परं सारं साध्ववधार्य साधयति चेत्सिद्धं न किं (किं) फलम् ॥

इति सप्तशतीटीका समाप्ता ॥

६४० देवीमहिम्नः स्तोत्रं सटीकम् । मू०-दुर्वासाः । टी०-नित्यानन्दः ।

मू. भा.—श्रीमातस्त्रिपुरे परात्परतरे देवि त्रिलोकीमहासौंदर्यार्णवममनोद्भवसुधाप्राचुर्यवर्णोज्ज्वलम् ॥

उद्यद्गानुसहस्रनूतनपद्मपुष्पप्रभं ते वपुः स्वांते मे स्फुरतु त्रिलोकनिलयं ज्योतिर्मयं वाङ्मयम् ॥ इति ॥ १ ॥

टी. भा.—श्रीश्रीविद्यानंदनाथांश्रियुग्मं स्मृत्वा स्वांतश्चान्तभानुप्रभावम् ॥

सर्वोत्कृष्टं क्रोधमट्टारकोक्तं स्तोत्रं श्रीमत्सुंदरीश्रीमहिम्नः ॥ १ ॥

पूर्वं कैश्चिद्व्याकृतं नेति भीतो गूढार्थत्वादस्पृष्टस्तथापि ॥

शिष्टैरिष्टैरीरितोऽहं गुरुकृत्या नित्यानन्दः सादरं व्याकरोमि ॥ २ ॥

न शब्दशास्त्रव्युत्पत्तिर्न न्यायनिपुणा मतिः ॥ केवलं गुरुपदानुस्मृतिरत्र मतिप्रदा ॥ ३ ॥

इह खलु सकलागमाचार्यचक्रवर्ती साक्षाच्छिव एवानुष्ठापार्भसंभूतः क्रोधमट्टारकाख्यदुर्वासा महामुनिः श्रीमहात्रि-
पुरसुंदर्याः सानुभावं महिम्नः स्तोत्रं चिकीर्षुरादौ कूटत्रयदेवताभावनात्कथं मंगलमाचरति हे मातस्ते वपुः .....

टी. च.—सिद्धये च — — —

सतां साधकानां सुविद्यैः सुशीरैश्चिरं लोकनीयं हृदा निश्चलेन ॥ १ ॥

इति दुर्वाससा कृतं महिम्नः स्तोत्रं सटीकं समाप्तम् ॥

६४१ नवार्णपञ्चाङ्गम् ।

आ.—नवार्णपटलं वक्ष्ये सर्वाभीष्टप्रदायकम् ॥ वक्ष्यादिषट्प्रयोगेषु विधिना त्विष्टदं सदा ॥ १ ॥

च.—पुत्रार्थी लभते पुत्रं मोक्षार्थी मोक्षमुत्तमम् ॥

इति श्रीरुद्रयामले तन्त्रे नवार्णहृदयस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

६४२ नागार्जुनम् ।

आ.—यः शांतः परमान्वयः परशिवः कंकालकालात्मको ध्यानातीत अनानि निरयनिचयः संकल्पसंकोचकः ॥

आभासांतरभास्करः समरसः सर्वात्मना बोधकः सोऽयं सर्वमयो ददातु जगतां विद्यादिसिद्धयष्टकम् ॥ १-५ ॥

या नित्या कुलकेलिशोभितवपुर्बोधोदिता जंभते पूर्णाभाभृतकुंडला परपरा मंत्रात्मिका सिद्धिदा ॥

मालापुष्पकधारणी त्रिनयना कुंदेदुवर्णाचला नित्यानंदकुलप्रसादजननी वरदेवतामाश्रये ॥ २ ॥

येषां वक्त्राश्रुतं किञ्चिन्मणिमन्त्रौषधादिकम् ॥ तत्कर्माणि[तेषां कर्माणि] तत्पूर्वं प्रणमामि महात्मनः ॥ ३ ॥

संसारे बह्विस्तीर्णे विद्यासिद्धिमेनेकधा ॥ प्रोक्तवाञ्छांकरः पूर्वं यदि पृच्छसि[ति]पार्वति[ती] ॥ ४ ॥

अन्यैर्देवगणैः सिद्धैर्मुनिदेशिकसाधकैः ॥ यद्यदुक्तं हि शास्त्रेषु तत्सर्वमवलोकितम् ॥ ५ ॥

शांभवे यामले शाक्ते कौले मौले य[च]ङ्गमरे ॥ स्वच्छन्दैलाकुले शैवे राजतन्त्रेभूतेधरे ॥ ६ ॥

उड्वीशे वातुले तन्त्रे उच्छिष्टसिद्धिसावरे ॥ किंकिनीमेरुतन्त्रे च क्रियाकालगुणोत्तरे ॥ ७ ॥

हरमेखलके ग्रंथे इंद्रजाले रसार्णवे ॥ अथर्वणे महावेदे चार्थिके गरुडेऽपि च ॥ ८ ॥

इत्येवमागमोक्तं च वक्त्राद्वक्त्रेण यच्छ्रुतम् ॥ .....

च.—महाभूताक्षरं यन्त्रहृदयपरं एतावत्पुत्रं — — — — —

६४३ नामामृतस्तोत्रम्-गोकुलचन्द्रः ।

आ.—यदास्यजलजालोकाञ्जनानां प्रेमपूरितम् ॥ भवत्यहर्निशं चित्तं तन्नामानि भजे सदा ॥ १ ॥

च.—आनंदलिप्सुभिः स्तोत्रं पाठ्यमेतदहर्निशम् ॥ किमन्यत्साधनायासैस्तेषामिति मतिर्मम ॥ ३० ॥

इति श्रीगोपीजनवल्लभचरणैकतानश्रीगोकुलचंद्रविरचितं नामामृताभिधं स्तोत्रं समाप्तम् ॥

६४४ पञ्चाशन्नाम-शंकराचार्यः ।

आ.—अकारे विजयं विद्याद्वनप्राप्तिं तथैव च ॥ सिध्यति सर्वकार्याणि पुत्रलाभो भवेद्भुवम् ॥ १ ॥

च.—सर्वत्र लभते सिद्धिं रुद्रवाक्ये न संशयः ॥ ११ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं पञ्चाशन्नामं संपूर्णम् ॥ — — — — —

६४५ परात्रिंशिकालघुवृत्तिः तत्त्वविमर्शनी ।

- आ.—यत्र तेजांसि तेजांसि न प्राप्तिं च न यान्त्यलम् ॥ एनेतांसि च न प्रांस्ये तद्वन्दे ज्योतिरनुत्तरम् ॥ १ ॥
 सदागमप्रवाहेण ब्रह्म व्याकृतं त्रिकम् ॥ श्रीमदुत्पलदेवीयं मंत्रसारं नु वर्णयते ॥ २ ॥
 सदाभिनवगुप्तं यत्पुराणं च प्रसिद्धिमतम् ॥ हृदयं तत्परोक्षस्यै रचयं स्फूर्जन्यनुत्तरम् ॥ ३ ॥
 तत्र स्वात्मदेवतैव प्रबोध्यमानावस्थायां स्वात्मानं परामर्शशिनावतरंती पृच्छति यत उच्यते देव्युवाचेति तदाह
 अनुत्तरं कथं देव स्वनः[वद] लौकिकसिद्धिदम् ॥ येन विज्ञानमात्रेण स्वेचरीसमतां व्रजेत् ॥ १ ॥ इति ॥
 च.—समाप्तेयमनुत्तरतत्त्वविमर्शनीपरात्रिंशिका लघुवृत्तिरित्यभिनवगुप्तस्येति शिवम् ॥

६४६ प्रपञ्चसारविवरणम् ।

- आ.—अवर्णविग्रहं देवं वर्णविग्रहवर्जितम् ॥ वर्णविग्रहवेत्तारं नमामि स्तौमि संश्रये ॥ १ ॥
 इह स्फुल्ल लोकानुग्रहैकरसतया कृतशरीरपरिग्रहो भगवान् शंकराचार्योऽपरोक्षीकृतदेवतात्मतत्त्वः परमां विभूतिकाष्ठां
 प्राप्तः स्वबमेकाकी संपदा लज्जमाना[नो] दुःस्त्रिजनकारुण्याक्रांतमानसश्च सन् तदनुग्रहाय समस्तागमसारसंग्रहप्र-
 पञ्चागमसारसंग्रहरूपं ग्रंथं चिकीर्षुरभिमतसकलप्रयोजनसिद्धये प्रयमतः परदेवतातत्त्वानुस्मरणलक्षणमाशीर्लक्षणं च
 मंगलमाचरन् ग्रंथारंभौषयिकं विषयादिकमप्यर्थात्सूचयति ॥ अकचटतपयाद्यैरित्यादिना ॥
 च.—अवदानद्वितीयं विभागद्वयादपि आमलप्रमाणं हविरादाय मिश्रीकृत्यावदानद्वयं स्त्रीपुंसयोः — — — — —
 इति श्रीप्रपञ्चसारविवरणे षष्ठः पटलः ॥ ३६ ॥

६४७ प्रपञ्चसारसंग्रहः-गीर्वाणेन्द्रसरस्वती ।

- आ.—नत्वा श्रीशंकराचार्यमरेन्द्रयतीश्वरम् ॥ कुर्वे प्रपञ्चसारस्य सारसंग्रहमुत्तमम् ॥ १ ॥
 तत्र प्रपञ्चसारे यद्यच्छंकराचार्यैरुक्तं मंत्रयंत्रप्रयोगादि तत्सर्वमपि सारभूतमेव तथापीदानीं विस्तरतो ज्ञातुमनुष्ठानं
 चाशक्यमित्युक्त्यन्तोपकारभूतत्वेन यत्सारतरं तदल्पग्रंथेनैव यथा सर्वं मंत्रयंत्रतंत्रसारग्रहणं स्यात्तथा सर्वतः सारं गृहीत्वा
 मया सत्संप्रदायसर्वस्वाभिधव्याख्यानोक्तमार्गेण वक्ष्यते । तत्र पुनः प्रसंगात्तत्र तत्र मंत्रकल्पांतरे मंत्रसारक्रमदीपिका-
 सनत्कुमारोक्तशारदातिलकमंत्रदेवताप्रकाशिकादौ यद्यन्मंत्रतंत्राद्युक्तं तदपि किञ्चिद्वक्ष्यते ॥ तत्र प्रपञ्चसारे प्रथमं तावत्स्त्री
 राब्धौ शेषपर्यंकशायिनं महाविष्णुं प्रति ब्रह्मादिभिस्त्रिमूर्तिभिः स्वेषामुत्पत्त्यादिविषयः प्रश्नप्रकारः प्रथमे पटले निरूपितः ॥
 च.—इत्यक्षमालाजपविधिः
 इति श्रीमदमरेन्द्रसरस्वतीशिष्यश्रीविश्वेश्वरसरस्वत्याः प्रियशिष्येण गीर्वाणेन्द्रसरस्वत्या संग्रहीतः प्रपञ्चसारसंग्रहः समाप्तः ॥

६४८ भार्गवार्चनदीपिका-सावाजी ।

- आ.—इश्वर दुवाच । वामदक्षिणसिद्धांतं कथितं च महद्गुणम् ॥ पुण्यानां परमं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ॥
 रुद्राक्षधारणं श्रेष्ठं इह लोके परत्र च ॥
 कार्तिकेय उवाच .....

च.—नियमेनैकसंध्यं वा जपेदष्टोत्तरं शतम् ॥

इति श्रीमदविनाशिरामभक्तश्रीप्रतापराजापरपर्यायश्रीसावाजीपांडितविरचितायां भार्गवार्चनदीपिकायां पुरश्चरण-
प्रकारनिरूपणम् ॥

६४९ भूतडामरतन्त्रम् ।

आ.—स जयति सिंभुरवदनो देवो यत्पादपंकजस्मरणम् ॥ वासरमणिरिव तमसां राशिं नाशयति विघ्नानाम् ॥ १ ॥

कैलासशिखरे रम्ये नानाभातुविचित्रिते ॥ नाना द्रुमलतोपेते नानागणसमन्विते ॥ २ ॥ .....

एकाकी यतचित्तात्मा समाधिष्ठो महेश्वरः ॥ १० ॥

सर्वैः पर्यंकवधेन समासीनोचलो यथा ॥ तत्रागतस्तदा क्षीप्रं स्वर्णकर्षणभैरवः ॥ ११ ॥ .....

प्रणम्य दंडवद्भूमौ कृतांजलिर्भापत ॥ १२ ॥

च.—तस्मात्त्वमेनं सततं मुदा युतोऽभ्यासेन मंत्रैस्तपसाराधनेन ॥

स्वतर्गतं वा कुरु माविलंबं स्थिताः करेऽष्टौ तव सिद्धयः स्युः ॥ ४३ ॥

इति श्रीभूतडामरे महातन्त्रे पातालखंडे शिवपौलस्त्यसंवादे मंत्रफलस्तुतिकथनं नामाष्टाविंश उक्तासः ॥ समाप्तिऽर्थं खण्डः ॥

६५० भैरवस्तोत्रं सटीकम् । मू० अभिनवगुप्तः ।

वू. आ.—उं व्यासचराचरभावविशेषं चिन्मयमेकमनंतमनादिम् ॥ भैरवनाथमनापशरण्यं त्वन्मधचित्ततया इदि वदे ॥ १ ॥

टी. आ.—प्रथमार्थः सैव[शैवे]स्पष्टः ॥ अथ वैष्णवार्थः हेनाथमनाथ नाथानां प्रजापतीनां मालक्ष्मीस्तस्या मंत्रणं कारणानामपि
कारण नाथ कीदृश[श] भैः सूर्योदिभिरेकं केवलं व्यासचरं भूतपूर्वं चरत् — — — — —

मू. च.—वसुरसपौषे कृष्णदशम्यामभिनवगुप्तः स्तवमिममकरोत् ॥

येन विभुर्भवमरुसंतापं शमयति जगति जनस्य दयालुः ॥ १ ॥ इति स्तवः समाप्तः ॥

टी. च.—अभिनवशब्देन निर्मलशब्दो लक्ष्यते योभिनवः स निर्मलः निर्मलवादि त्वमत एव निर्मलेन गुप्तो निर्मलगुप्तः शैशवं
गुप्ततत्त्वा निर्मलतनुजस्य ख्याप्यते ॥ अतश्च निर्मलगुप्त इव निर्मलगुप्तः निर्मलवद्वा पंडितवेदवादितनुजः इत्यमभिनव-
गुप्तपद्यनवकं स्तवं शिवस्तवं न तु विवृतिमकरोत् । अथवा निर्मलगुप्तः यो निर्मलः स शोभाकारः अत एव निर्मलशब्देन शोभा-
करोति नाम तस्य ख्याप्यते शोभाकरश्च गुप्तः निर्मलगुप्त इति स्तवमिममकरोत् । किमर्थमित्याह । येन वेदसंख्यापेक्षाचित्त्वेन
यो विभुर्नारायणादिः स तस्य भवमरुसंतापं शमयति । कुत इत्याह कृपालुरिति वचनात् १० । इति स्तवं[स्तोत्रं]
समाप्तं स्तवं[स्तोत्रं]मिदं अभिनवगुप्तस्तवाख्यं पद्यनवकम् एतस्य तु संकेताभिप्रायः समाप्तः ॥

इति श्रीमदभिनवगुप्तकृतं भैरवस्तोत्रं समाप्तम् ॥

६५१ मन्त्रकोशः-आशादित्यः ।

आ.—प्रणम्य सूर्यं विघ्नेशं शिवदुर्गां हरेः कलान्[लाः] ॥ प्रकटीकृत्य सन्मंत्रान्वस्ये संगमन्त्र[प्र]मोक्षितान् ॥ १ ॥

आगमेषु मया ज्ञाताः प्रयोगा गुर्वनुमहात् ॥ पूजामात्रं तथाप्यत्र लिख्यते ग्रंथगौरवात् ॥ २ ॥

च.—एतद्व्यतिरिक्तानपि मंत्रान् ज्ञानीमः तानि[ते] ग्रंथगौरवाद् लिखितानि[ताः] ॥
 भो सज्जना मम नतिः सततं भवत्सु कार्ये न जातु खलु सर्वजनीनमेतत् ॥
 ..व्यक्तीकृता यदिह भुक्त[युक्त]तमास्तु मंत्राः सौकर्यतौऽत्र भवतां कतिचित्तदेतत् ॥
 इति श्रीमहा[दा]क्षादित्यत्रिपाठिसंगृहीते मंत्रकोशे विंशतितमः परिच्छेदः ॥

६५२ मन्त्रदर्पणः ।

आ.—प्रथमकोष्ठोद्वारे अकहथचक्रअक्षराणां कोष्ठोद्वारदेशिका प्रथमा तृतीय रुद्राणां ग्रहपक्षयुग्मं तथा — — —
 च.—इति प्रत्यंगिराविधानम् ॥ इति श्रीमन्त्रदर्पणग्रंथे मन्त्रराजविधानं संपूर्णम् ॥

६५३ मन्त्ररत्नाकरः-विजयरामाचार्यः ।

आ.—पंचैते प्रभवन्ति पंचसु यतः सृष्ट्यादिकार्येषु कः शार्ङ्गी रुद्रमुखाः स्वशक्तिकरणाः शुद्धाध्वेतौ परम् ॥
 तत्त्वस्फीतमनंतशक्तिविभवं नित्यं निरीहं विभुं संभाव्यं निखिलात्मभिः किमपि तच्छुद्धं महाश्रितये ॥ १ ॥
 सरहस्याभि तंत्राणि ज्ञात्वा गुरुमुखं बुजात् ॥ साधूपकृतये वक्ष्ये मन्त्ररत्नाकराभिधम् ॥ २ ॥
 सांकर्यं संप्रदायानां ग्रंथेष्वधुनिकेषु वै ॥ विलोक्य शुद्धद्रविडसंप्रदायोऽत्र कथ्यते ॥ ३ ॥
 त्रिपदार्थं चतुष्पादं महातंत्रं प्रचक्षते ॥ पादाः पदार्थनिष्कर्षः संक्षेपेणात्र कथ्यते ॥ ४ ॥
 भोगमोक्षक्रियाचर्याभिद्राः पादास्तु कीर्तिताः ॥ एतेषां लक्षणान्यग्रे कथयिष्यामि तत्त्वतः ॥ ५ ॥
 च.—उच्चाटयेन्महाघोरं दारुणं ब्रह्मराक्षसम् ॥
 इति श्रीमन्मनुर्भुजाचार्यचरणसरोजनिवासितमनश्चंचरीकास्वादितचिन्मकरंदश्रीमद्विजयरामाचार्यविरचितो मन्त्ररत्नाकरः समाप्तः ॥

६५४ मन्त्राराधनदीपिका-यशोधरः ।

आ.—यन्नामस्मरणेन पातकमलप्रक्षालनं जायते यस्मिन्कर्णपथं गते तु सुमहत्पुण्योदयं[यः] प्राप्यते
 यत्र न्यस्तमतिः प्रयाति पुरुषो मोक्षं महादुर्लभं वंदे तं परमेश्वरं त्रिजगतामाद्यन्तमध्येध्वरम् ॥ १ ॥
 पाणौ पायसपिंडमार्हितरसं बिभ्रन्मुदा दक्षिणे सव्ये शारदचंद्रमंडलनिभं हैयंगवीनं दधत् ॥
 कंठे कल्पितपुंडरीकनखमत्युद्दामदीप्तिं बहन्देवो दिव्यदिगंबरो दिशतु वः सीढ्यं यशोदाशिशुः ॥ २ ॥
 मरवाहान्वये जातो राजन्यकुलदीपकः ॥ बभूव नयमल्लो वै नृपो भूमिपुरन्दरः ॥ ३ ॥
 स्वपक्षपरिपोषकः सकलशत्रुदावानलः समस्तनृपसेवितो विविधदानविद्यारतः ॥
 प्रभूतधनवाहनो धरणिदेवदुःखापहो बभूव तदनन्तरं जगति कालिदासो नृपः ॥ ४ ॥
 तस्माद्भ्राजाराजानीः सकलनृपयुतः शत्रुपक्षस्य हंता वक्ता भोगी वदान्यः सुरपतिसदृशः सर्वलोकैकजेता ॥
 संग्रामे स्कंदतुल्यो हरिचरणरतः पुत्रपौत्रप्रपौत्रैः संयुक्तो बंधुवर्गैस्तुरगनाजयुतो राज्यमुर्व्यां करोति ॥ ५ ॥
 स्पृह्यन्ते यत्प्रदत्तैर्बसुभिरनुदिशं भिक्षवो वित्तनाथं यद्दुर्दीनां विलासास्त्रिदशकुलकविं लीलया लंघयन्ते ॥
 यस्याह्ना विश्वचक्रे प्रभवति भुवनाधीश्वरस्येव विष्णोरस्ति श्रीमान् राजानीर्नृपवरतिलकः कल्पशास्त्री द्विजानाम् ॥ ६ ॥

आनन्दो नृपमण्डलस्य नितरां संतापनो विद्विषां श्रिदेव्याः सरसीदहं सुरतरोर्दैनिकदक्षः करः ॥
 आर्त्तानाममृतं समस्तजगतां रत्नावतंसः सतामावासे भुवि राजते नृपगुणैः श्रीमद्रजानीनृपः ॥ ७ ॥
 आरव्य वारिधिमैखलां वसुमतीं यत्कीर्तिहंसी गृता रंतुं दुःसहकामबाणानिहता धातुर्मरालील्यम् ॥
 तत्रानेकविधप्रभूतसुरतकीडावतं शुण्वती स्वर्गंगा निजनाथमंजुलजटाजूटे चकारास्पदम् ॥ ८ ॥
 मौलिर्माधववन्दनैः श्रुतियुगं विष्णोः कथाकर्णनैर्नैत्रे तक्षप्रतिमेक्षणै रसना नामग्रहैः श्रीपतेः ॥
 पाणी तस्य सपर्वया ब्रह्मविधैर्ध्यानैश्च चेतस्तया येनैवं सफलकृतं स जगतां रायोऽर्जुनः शोभते ॥ ९ ॥
 तस्याज्ञामुपलक्ष्य वीक्ष्य च महामोहांधकाले जगन्मग्नं तस्य कृते दयांचितमनाः सारं समुद्धृत्य वै ॥
 मन्त्रार्थाश्रितरां द्विजातिद्वयानंदैकसंदायिनीं मंत्राराधनदीपिकां वितनुते कंसारिसूनुः कृती ॥ १० ॥
 लक्ष्मीकांतं नमस्कृत्य भवानीं तदनंतरम् ॥ यशोधरेण क्रियते मंत्राराधनदीपिका ॥ ११ ॥
 च.—एता मुद्रा महेशानि त्रिपुराया मयोदिताः ॥ पूजाकाले प्रयोक्तव्या यथानुक्रमयोगतः ॥
 हाके नागगजाब्धिचंद्र १४८८ प[स]हिते पक्षे च कृष्णोत्तरे मासे चाधिनसंज्ञके शशिदिने विष्णौ दशम्यां तिथौ ॥
 आदेशादरजानिदेवनृपतेरानंदसंदायिनीं मंत्राराधनदीपिकां रचितवान्कंसारिमिश्रात्मजः ॥
 इति श्रीराजकुलकमलप्रकाशनैकभास्करश्रीमन्महारायकालिदासात्मजमहाराजाधिराजारजानीदेवकारितायां कंसारिमि-
 श्रात्मजमिश्रयशोधरविरचितायां मंत्राराधनदीपिकायां षोडशः प्रकाशः समाप्तः ॥ १६ ॥

६५५ मन्त्रार्थरहस्यं सटीकम् ।

- मू. आ.—श्रीमद्वसं प्रणम्याथ कुमारान्नारदं मुनिम् ॥ ब्रह्मविद्यां प्रवक्ष्यामि गुह्याद्गुह्यां सनातनीम् ॥ १ ॥
 टी. आ.—सारं सर्वस्य शास्त्रस्य कल्याणगुणसागरम् ॥ अनन्ताचित्यशक्तिं श्रीकृष्णं सर्वेश्वरं गुरुम् ॥ १ ॥
 प्रणम्य चाद्यमाचार्यमज्ञानतिमिरापहम् ॥ ब्रह्मविद्यारहस्यस्य व्याख्यां कुर्वे यथामति ॥ २ ॥
 तत्र तावद्ब्रह्मविद्यां व्याचिकीर्षुः शिष्यशिष्यां मंगलं निबध्नन् ब्रह्मविद्यां प्रस्तौति श्रीमद्वसमित्यादिना ॥
 मू. च.—इति गुह्यतमं मन्त्ररहस्यं साधुसत्तमैः ॥ ऋते शिष्यान् देयं श्वानुष्ठेयं गुरुयोगतः ॥ १५ ॥
 इति श्रीरहस्यमीमांसायां मन्त्रार्थरहस्यं समाप्तम् ॥
 टी. च.—यन्मयत्वेन गोविंदे ये नरा न्यस्तचेतसः ॥ विषयत्यागिनस्तेषां विज्ञेयं च तदंतिके ॥ इत्यादिस्मृतेश्च ॥
 इति श्रीमन्त्रार्थरहस्यटीका समाप्ता ॥

६५६ महालक्ष्मीरत्नकोशः ।

- आ.—भद्रकृत्यामनोर्दिवि अंगिरा ऋषिरुच्यते ॥ छंदो गायत्रमेव स्याद्भद्रकृत्या तु देवता ॥ १ ॥
 छं बीजं न्ही ततः शक्तिः फट् कीलकमुदाहृतम् ॥
 च.—एतासामपि पूर्वोक्तं यंत्रयोगं च पार्वति ॥ कृत्यासूक्तेन सहस्रो नैव लोकेस्ति कश्चन ॥ १ ॥
 गोप्यानामपि गोप्यं च (पर) कृत्याविनाशनम् ॥ सर्वसुद्वहं श्रेष्ठं तव प्रीत्या मयोदितम् ॥ २ ॥
 इति श्रीमहालक्ष्मीरत्नकोशे त्रिसप्ततितमः कुमारसंहितायां अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

६५७ महिम्नः स्तोत्रस्य टीका-मधुसूदनसरस्वती ।

आ.—विश्वेश्वरं गुरुं नत्वा महिमाख्यस्तुतेरयम् ॥ पूर्वोच्चार्यकृतव्याख्यासंग्रहः क्रियते मया ॥

एवं किलाख्यायते • कश्चिद्ब्रह्मवैराजः कश्चिद्ब्रह्मः प्रमदवने • कुसुमानि हरभासीत् तज्ज्ञात्वा च शिवनिर्माह्यलंघनेन मत्पुण्यचौरस्यान्तर्द्धानादिका सर्वापि शक्तिर्नश्यतीत्यभिप्रायेण राज्ञा पथि शिवनिर्माह्यं निक्षिप्तम् । तदप्रतिसन्धाय च गन्धर्वराजस्तत्र प्रविशन्नेव कुण्ठशक्तिर्बभूव । ततः शिवनिर्माह्यलंघनेनैव भूमैतादृशवैकल्यमिति प्रणिधानेन विदित्वा परमकारुणिकं भगवंतं सर्वकामदं तमेव तुष्टाव ॥

च.—हरिशङ्करयोरभेदबोधो भवतु क्षुद्राधियामपीह यत्नात् ॥ उभयार्थतया मयेदमुक्तं सुधियः साधुतयैव शोभयन्तु ॥ यत्रतो वक्रमार्गेण कर्तुं शक्यं विधान्तरम् ॥ यद्यपीह तथाप्येवं ऋजुमार्गः प्रदर्शितः ॥ श्लोकानुपात्तमिह न प्रसंगार्त्तिकचिदीरितम् ॥ श्लोकोपात्तमपि स्त्रोक्तरक्षैः प्रतिपादितम् ॥ महिमाख्यस्तुतेर्व्याख्या प्रतिवाक्यं मनोहरा ॥ इयं श्रीमद्गुरोः पादपद्मयोरर्पिता मया ॥ भूतिभूषितदेहाय द्विजराजेन राजते ॥ एकात्मने नमो नित्यं हरये च हराय च ॥ इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीविश्वेश्वरसरस्वतीचरणारविन्दमधुकरश्रीमधुसूदनसरस्वतीविरचिता महिम्नः स्तोत्रस्य व्याख्या समाप्ता ॥

६५८ महेश्वरतन्त्रम् ।

आ.—पार्वत्युवाच ॥ देव देव महादेव करुणार्णव शंकर ॥ हर शंभो शिव मूढ पशुनाथ नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

च.—इति ते कथितं देवि तदारधनलक्षणम् ॥ समासेन महेशानि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ८५ ॥

इति श्रीमहेश्वरतन्त्रे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरखंडे एकत्रिंशत्तमं पटलं समाप्तम् ॥

६५९ मातृकानिघण्टुः ।

आ.—श्रीनृसिंहं गणेशानं भारतीमीश्वरीं शिवाम् ॥ नत्वा वक्ष्ये मातृकाद्या[या] निघण्टुं बालबद्धये ॥ १ ॥

च.—मातृकाक्षरसंज्ञास्तु ज्ञात्वा तांश्चोदरेन्मनून् ॥ ५७ ॥

इति मातृकानिघण्टुः समाप्तः ॥

६६० मानसिकपूजा-शंकराचार्यः ।

आ.—अनंते सच्चिदानंदे निर्विकल्पैकरूपिणि ॥ स्थिते द्वितीयभावे वै कथं पूजा विधीयते ॥ १ ॥

च.—किं करोमि कं गच्छामि किं गृह्णामि त्यजामि किम् ॥ आत्मना पूरितं सर्वं महाकल्पाश्रुना यथा ॥ १० ॥

इति परमहंसपरिव्राजकाचार्यशंकराचार्यविरचिता निर्गुणस्य निर्द्रव्यमानसिकपूजा समाप्ता ॥

६६१ मुद्रापकाशः-रामकिशोरः ।

आ.—हृदिगहिरिहया[रा]द्यैर्देवबन्दैर्नमस्यं दददभिमतमर्थं भक्तिभाजां जनानाम् ॥

परिहृतसकलार्थैर्योगिभिर्ध्यायमानं हरचरणसरोजं क्षेमकामा भजध्वम् ॥ १ ॥

नत्वा गुरुपदं रामकिशोरिणेष्टसिद्धिदम् ॥ साधकानां मुदे मुद्राप्रकाशोऽयं विरच्यते ॥ २ ॥
च.—संपूर्णोऽयं परिच्छेदः ॥

यो जज्ञे सुकृती धरासुरवरादीरीतमाद्राधवस्सुमाद्रामकिशोर ईश्वरसमाद्यो रुद्रनारायणात् ॥
जातो युग्मशरस्थिराधरधरामाने शकाब्दे मते तेनासौ त्रिपुरारिराजनगरे मुद्राप्रकाशः कृतः ॥
इति श्रीरामकिशोरशर्मविरचितमुद्राप्रकाशः समाप्तः ॥

६६२ यन्त्रचन्द्रिका-काशीनाथः ।

आ.—विधेश्वरं नमस्कृत्य मातरं पितरं तथा ॥ काशीनाथः प्रतनुते सिद्धिदां यन्त्रचन्द्रिकाम् ॥
च.—नित्यार्चिता[त्य]स्वात्मशुद्धिकृत्यमात्मवतां सदा ॥ विधेश्वरं विशालाक्षीं दुर्दिराजं च माधवम् ॥
दण्डपाणिं कालराजं स्मरन्सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ इति दिक् ॥
इति श्रीभडोपनामकशिष्यरामभट्टांगजयारामभट्टाभिधक्षिणभक्तसूनुमन्त्रप्रवीणदक्षिणाचारमतप्रवर्तकब्रह्मशर्माथ-
चिता यन्त्रचन्द्रिका समाप्ता ॥

६६३ योगिनीहृदयटीका-अमृतानन्दनाथयोगी ।

आ.—जगद्वावेतौ गणपदुक्तौ विश्वविनतौ जगद्रक्षाशिलौ जयनिरतसाहित्यवरदौ
रथाङ्गे सन्नद्धौ रविशशिकृशानुज्ज्वलद्वौ मृषि स्यातां रक्षापरवशधियौ महारुमयौ ॥ १ ॥
यन्नित्यं ज्योतिषां ज्योतिर्जयत्येकमनुत्तरम् ॥ न तद्भासयते सूर्यो न शशाङ्को न तारकाः ॥ २ ॥
विमर्शरूपिणी शक्तिरस्य विश्वगुरोः परा ॥ परिस्फुरति मेकापि नानानामानुरूपिणी ॥ ३ ॥
पश्यन्त्यादिक्रमादेतौ जातौ प्रश्नोत्तरात्मना ॥ तन्त्रावतारं तन्वी[न्वा] ते सर्वत्रानुजिघृक्षया ॥ ४ ॥
तद्भामकेधरे तन्त्रे सूचितार्थान्परापरान् ॥ व्यक्तीकर्तुं प्रयत्नेन योगिनीहृदयेभुना ॥ ५ ॥
मानुषीहृदयं मर्त्यो वेति नैकोपि तत्त्वतः ॥ योगिनीहृदयं ब्राह्मं कः समर्थः शिवं विना ॥ ६ ॥
अनन्योद्घाटितं दिव्यागमकोशगृहांतरम् ॥ उद्घाटयते मयेदानीं महार्थो गृह्यतां बुधैः ॥ ७ ॥
तदनेकार्थसंदर्भं नानासंकेतसंकुलम् ॥ विवृणोम्यमृतानन्दः शिष्येरेव शासनात् ॥ ८ ॥
अन्यथावादिसंसारे केनेदं व्याकृतं पुरा ॥ तदा न किं संति संतः किं वा नात्र प्रयोजनम् ॥ ९ ॥
शिवादिगुरुपर्यंतं पारंपर्यक्रमगतम् ॥ एतज्ज्ञानं मया लब्धमक्रमाणांमगोचरम् ॥ १० ॥
इह खलु भगवान् प्रकाशमूर्तिः परमशिवः स्वात्मानं विमर्शाशेन विभज्य पश्यन्त्यात्मादिक्रमात्पुच्छति । श्रीदेव्युवाचेति
* शिव एवाहं वैश्वरूपयुतं व्यावृत्तं विमर्शाशेन पृष्ठवानिति यावत् ॥
च.—शिवेनातिरहस्यत्वादविस्पष्टतयोद्धितम् ॥ तद्रूपनाथचरणाद्वितं योसमप्युतम् ॥
इति श्रीमत्परमयोगिन्द्रपुण्यानंदशिष्यमृतानन्दनाथयोगिप्रवरविरचितायां योगिनीहृदयटीकायां पूजासंकेतस्तुतीय
समाप्तः ॥ ३ ॥

६६४ राममहिम्नः स्तोत्रम्-विजयरामाचार्यः ।

आ.—महामोहावर्ते पतितमिह मां ते शरणं शरण्यस्त्वतोऽन्यः प्रभवति न कोऽप्यत्र जगति ।

अतस्त्वत्पादाभिरुह्युगलमाश्रित्य नितरन्मति[ती]हे संसाराङ्गजिननिचयादुद्धर विभो ॥ १ ॥

च.—मोहश्चेद्ब्रह्मचर्ययोगे मम भवतु पुनर्मत्सरोमत्सरे वै त्वतोऽ—द्रामसौख्यस्थितिमिह नितरां नैव यस्यापि भूमौ ॥ ८५ ॥

इति श्रीमच्छतुर्भुजाचार्य्यचरणसरोजनिवासितमनश्चंचरीकश्वादितमकरंदश्रीमद्विजयरामाचार्य्यविरचितं श्रीराममहिम्नः स्तोत्रं समाप्तम् ॥

६६५ लावण्यलहरी-केशवः ।

आ.—भवानि स्तोतुं त्वां प्रभवति चतुर्भिर्न वदनैः प्रजानामोशानस्त्रिपुरमथनः पंचभिरपि ॥

कुमारः पडभिर्वा दशशतमुखैरप्यहिपतिस्तदन्त्येषां केषां कथय कथमस्मिन्नवसरः ॥ १ ॥

च.—श्रीलौगाक्षिकुलारविंदतरणिर्मोर्ध्यदिनाभ्यायविन्मीमांसायुक्तकतंत्रचतुरः साहित्यरत्नाकरः ॥

गौरीसंस्तुतिमाततान सुकृती गोदातटप्रोल्लसत्पुण्यस्तंभनिवासिकेशवसुताऽनंतात्मजः केशवः ॥ २८ ॥

संसारसिंधुलहरीदूरीकस्याचातुरीम् ॥ गौरीलावण्यलहरीमुररीकुरुतामिमाम् ॥ २९ ॥

इति श्रीमार्थ्यदिनीयलौगाक्षिगोत्रसंभूतसकलपण्डितमण्डलाकारचूडामणिश्रीमद्भट्टकेशवसुतानंतभट्टसुतकेशवविरचिता लावण्यलहरी संपूर्णा ॥ लि० सं० १७८३ ॥

६६६ वरिवस्यारहस्यं सटीकम्-भासुरानन्दनाथः ।

आ.—विद्यानां चैव मनूनां मनुसंख्यानां च विद्यानां हि रहः ॥ उपदेष्टा जयतितरां नरसिंहानन्दनाथगुरुः ॥

वरिवस्यारहस्याख्यो ग्रंथो यः स्वेन निर्मितः ॥ सत्र दुर्घटशब्दानामर्थः संक्षिप्य कथ्यते ॥

च.—गुरुचरणैकसहायो भास्कररायो जगन्मातुः ॥ वरिवस्यारहस्यं वीरनमस्यं प्रजग्रथ ॥ १६५ ॥

वीरैरहस्मिरांगणै इदमो वैरिणो नाशं कुर्वाणैः परापंचाशिकादौ प्रसिद्धैरिति सर्वमनवद्यम् ॥ १६५ ॥

इति श्रीमत्पद्मवाक्यप्रमाणपारावारपारीणधुरीणसर्वतंत्रस्वतंत्रश्रीनृसिंहानन्दनाथचरणारविंदमिलिंदेन श्रीमद्भूरराज-
भारतीदीक्षितात्मजेन भास्कररायापरनाम्ना भासुरानन्दनाथेन प्रणीतं वरिवस्यारहस्यं सव्याख्यं समाप्तिमगमत् ॥

७ विद्योपास्तिमहानिधिः-शिवरामः ।

—तद्वामाधिजयत्यनंतविभवं यत्तारकव्याहृतिप्रासादार्कगंगावर्णविजयादेव्यात्मवाक्यात्मताम् ॥

गायत्रीललितात्मतां च विलसद्भिदुत्रयीविग्रहां भक्तेच्छावशतः प्रयाति सकलातीतं जगद्विग्रहम् ॥ १ ॥

तंत्रराजरहस्यार्थान्यग्रपादप्रसादतः ॥ याधिगम्याकरोत्सूत्रं तां वंदे बिम्बसुंदरीम् ॥ २ ॥

नानैकागमतन्मताङ्गिकमहाविस्तारशंकातमोव्याप्तस्वांतशिवोपसक्तिविरमलेशाकुलानां सताम् ॥

विद्योपास्तिमुखानुभूतिसुगमोपायाय संग्रथ्यते तादृक्कादिमतार्थसंततिरिह श्रीमत्प्रकाशात्मना ॥ ३ ॥

- स्वतंत्रतंत्रसंप्रोक्तविद्योपास्तिमहानिधिः ॥ प्रकाशमागतो नन्तपुण्याय सुभगोदयः ॥ ४ ॥
 प्रंतिष्ठानिधिराद्योऽत्र नायपूजानिधिः परः ॥ विद्यानिध्यक्रमनिधिः संक्षेपार्चानिधिद्वयम् ॥ ५ ॥
 महाश्वक्रगदिश्रात्मविग्रहार्चानिधिस्ततः ॥ नैमित्तिकनिधिः पूर्णाभिषेकाख्यः प्रकीर्णकः ॥ ६ ॥
 नवोपनिधयो ह्यत्र विद्योपास्तिमहानिधौ ॥ विद्योद्वारेस्तु नायैकलभ्यत्वाग्नेह कीर्त्यते ॥ ७ ॥
 च.—इति श्रीमदशेषागमपरिकर्मितांतःकरणसुभगानंदनायशिष्यगोदापरिसरसमीरुपुनीतपुण्यस्तंभनिवासिदुल्लूपनामकुमट्टगो-
 पालतनूजशिवरामप्रकाशीये[शिते] विद्योपास्तिमहानिधौ नित्योपासनादिप्रकाशनपरः प्रकीर्णनिधिर्नवमः ॥ ९ ॥
 केरलामृतसिंधूत्यद्विजराजः श्रुतिप्रियः ॥ सुभगानंदनायाख्यः सर्वतंत्रार्थतत्त्ववित् ॥ १ ॥
 पुरी वाराणसी गच्छन्मुक्तसंगः स्वदेशतः ॥ दैवात्प्राप्तस्त्रिसंध्याख्यं क्षेत्रं त्र्यंबकभूषितम् ॥ २ ॥
 अट्टाजूटाटवीतिर्यंगंगा यत्र शिवापतेः ॥ गंगाधरत्वं लोकानां प्रत्यक्षं दर्शयत्यसौ ॥ ३ ॥
 स वसंस्तत्र दिव्येन चक्षुषा ब्राह्मणात्मजान् ॥ परीक्षयन्प्रकृतियोग्यगुणस्तोमविभूषितान् ॥ ४ ॥
 गणरात्रमयैकस्मिन्दिने संपूजयन् शिवाम् ॥ तस्त्रेतासिद्धिदस्थाने त्रिसंध्येश्वरसन्निधौ ॥ ५ ॥
 कौशिकान्वयसंभूतभट्टगोपालसंभवम् ॥ शांढिल्यवंशसंभूतद्वारिकामातृनन्दनम् ॥ ६ ॥
 प्रदक्षिणीकृत्य शिवं कामदं त्र्यंबकेश्वरम् ॥ सुनियत्येरितं द्रष्टुं त्रिसंध्येश्वरमागतम् ॥ ७ ॥
 तत्रत्यमपि केनापि पुण्यस्तंभकतस्थितिम् ॥ सिषेवयिषया शंभोः पुत्रस्तत्र निवासिनम् ॥ ८ ॥
 दृष्ट्वानुकंप्य विधिवद्दीक्षयित्वा निजेच्छया ॥ तंत्राण्यध्यापयामास प्राधान्यात्संप्रदायतः ॥ ९ ॥
 • अभिषिच्य प्रकाशं यं शिवरामाभिधं व्यधात् ॥ स तत्कटाक्षविज्ञानतंत्रसारो मुहुर्मुहुः ॥ १० ॥
 विमृश्य तानि गणशो वर्षाण्यथ तदाशया ॥ नानातंत्रनिबद्धार्थग्रंथोपप्लुतचेतसाम् ॥ ११ ॥
 संप्रदायविदां सम्यगुपास्त्यै गुरुसंमतात् ॥ तंत्रात्कादिमृतात्पूर्णादुद्धृत्यार्थान्निधीभव ॥ १२ ॥
 भमुना पूरयामास विद्योपास्तिमहानिधौ ॥ एतानालोच्य विधिवद्विज्ञातः स्वार्थलाभतः ॥ १३ ॥
 गुरुभक्तात्मविज्ञानाः सर्वभूतानुकंपिनः ॥ भवंतु ललितात्मानः संप्रदायमहोदयाः ॥ १४ ॥
 याताब्देषु कलावंगखाष्टवेदमितेषु ४८०६ वै ॥ शकाब्देषु च यात्रेषु सप्तद्वयगंदुसंख्यया १६२७ ॥ १५ ॥
 पार्यवीयनभस्याष्टमंगलायां कुजाहनि ॥ सस्वभूमिमरुद्वह्निनित्यायां च चरोदये ॥ १६ ॥
 त्रैलोक्यमोहनेकारे परावृत्तेभित्तोततः ॥ समाप्तिमगमद्ग्रंथो विद्योपास्तिमहानिधिः ॥ १७ ॥

६६८ वैकुण्ठस्तोत्रं सटीकम् । मू०-श्रीवत्साङ्कमिश्रः । टी०-तच्छिष्यः ।

- मू. भा.—यो नित्यमच्युतपदांबुजयुग्मरुक्मव्यामोहितस्तदितराणि तृणाय मेने ॥
 अस्मद्गुरोर्भगवतोऽस्य दयैकसिंधो रामानुजस्य चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १ ॥
 टी. भा.—श्रीवैकटाचार्यवर्यस्य चरणौ शरणं वृणे ॥ यदीयसेवा सर्वेषां सूते तत्त्वार्थनिर्णयम् ॥ १ ॥
 वेदांतवेदाविभवं विविधावतारमादित्यवर्णमुदितं तमसः परस्तात् ॥
 वैकुण्ठनायकमनायकमादिमूलं पक्षीपरिच्छदविभूतियुतं नमामि ॥ २ ॥
 यो विष्णुरेव परतत्त्वमिति प्रतिज्ञां प्रत्यर्थिसंसदि समर्थयते स्म सत्याम् ॥
 वेदांतवाक्यगतिभिर्विधैश्च तर्कैः श्रीवत्सचिद्गुरुमेनमुपाश्रयामि ॥ ३ ॥

- अथ भगवद्भाष्यकारसकाशात्समधिगतपरापरतत्त्वयाथार्थज्ञानः श्रीवत्सांकमिश्रो वेदांतैकसमधिगम्यं पक्षीपरिच्छद-
समेतं परमप्राप्यं, नित्यमुक्तभोग्यं श्रीवैकुण्ठनाथं वेदांतवाक्यार्थानुसंधानक्रमेण सकलजगदुज्जीवनार्थं स्वोज्जीवनार्थं
च स्तोतुकामः प्रथमं स्वाचार्यं प्रबंधादौ प्रणमति पादांबुजयु - - - - -
मू. ज्ञ.-निर्बंध एव यदि ते यदशेषवैधसंसेविनो रक्षसिनेतरास्त्वम् ॥
तर्हि त्वमेवमपि शक्यविकारवांछुप्रत्यहशांतिभितरश्च विधेहि विश्वम् ॥ १०० ॥
इति श्रीमद्रामानुजाचार्य्यशिर्यश्रीवत्सांकमिश्रविरचितं वैकुण्ठस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥
टी. च.-कर्मज्ञानभक्तिसंपादने बाहं रक्षणीय इति सर्वं समञ्जसम् ॥ १ ॥

६६९ शारदातिलकं सटीकम् । टी०-राघवभट्टः ।

- मू. आ.-नित्यानन्दवर्णनिरंतरगलपंचाशदर्शैः क्रमाद्व्याप्तं येन चराचरात्मकमिदं शब्दार्थरूपं जगत् ॥
शब्दब्रह्म यदुचिरे सुकृतिनृपितन्यमंतर्गतं तद्वोऽव्यादनिशं शशांकसदनं वाचावधीशं महः ॥ १ ॥
अंतःस्मितोल्लासितमिदुकलितसमिन्दीकोदरः पुरेनेत्रशोभि ॥
हेतुत्रिलोकविभवस्य नवैदोल्लेखितः पुरं दिशतु मंगलमादरहिः ॥ २ ॥
संसारसिंधोस्तरणैकहेतुत्वं हि गुरुन्मूर्ध्नि शिवस्वभावान् ॥ रजांसि येषां पदपंकजानां तीर्थोभिषेकश्रियमावहति ॥ ३ ॥
सारं वक्ष्यामि तंत्राणां शारदातिलकं शुभम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां प्राप्तं प्रथमकारणम् ॥ ४ ॥
शब्दार्थसृष्टिर्मुनिभिर्ज्ञेयं मिदैवैतैः सह ॥ विविधैश्च मंत्रयंत्राणां तंत्रेऽस्मिन्नभिधीयते ॥ ५ ॥
टी. आ.-श्रीकण्ठं वृजितां प्रणवतामोदोदयं पश्यत्याः कुतुकाद्भुतप्रियतया संजातभावं मुहुः ॥
मंदादोल्लितमुग्धसिंधुः हरीलीलालसं लोचनप्रांतालोकनमातनोतु भवतां भूतिः श्रवण्याः शुभम् ॥ १ ॥
संसेव्यमानमृषिभिः शनकादिमुख्यैर्यौगैकगम्यमविनश्वरमादिभूतम् ॥
संसारहृन्निगमसारविचारसारं शैवं महो मनसि मे मुदमादधातु ॥ २ ॥
भग्नय भवतां भूया रती भक्तिभाविता ॥ स्मृतेरुज्ज्वलते यस्या वग्विलासोऽतिदुर्लभः ॥ ३ ॥
शारदातिलके तंत्रे गुरुणामुपदेशतः ॥ पदार्थादर्शटीक्षेयं राघवेण विरच्यते ॥ ४ ॥
संप्रदायागतं किंनिर्गुणतागमसंमतम् ॥ यदुक्तमत्र तत्संतो विचारयितुमर्हन् ॥ ५ ॥
पिशुनो दूषकश्चेरुपाश तद्दोषाय दूषणम् ॥ दोषावहा हि विकृतिर्नृस्वभावोऽतिदुरत्यजः ॥ ६ ॥
अथेधरः सर्वा आश्रुतीर्भवपाशबद्धानां जंतूनां स्वर्गाय मुक्तये च समुपदिशति स्म अन्येषां स्मृतिशास्त्रादीनां तन्मूल-
कत्वेन तदर्थमिति पदकत्वेन प्रामाण्यमिति सुप्रसिद्धतरम् ॥
मू. च.-अनाद्यन्ता भोर्वपुषि कलिताद्धेन वपुषा जगद्रूपं शश्वत्सृजति महनीयामपि गिरम् ॥
सदयां शब्दार्थं नभरन्तां शंकरवधूर्भवद्वृत्यै भूयाद्भवजनितदुःखौघशर्मन्नी ॥
इति श्रीशारदातिलके पंचविंशतितमः पटलः ॥ २५ ॥
टी. च.-पुरं गोदाती विलसदुपकंठे जनततं जनस्थानं नाम प्रथितमभवदक्षिणदिशि ॥
महाराष्ट्रे देशे तत्कतनयालक्ष्मणवृतः पुरा रामस्मिन्नवसदतिष्ठेन मनसा ॥ १ ॥

तस्मिन्पुत्रे ब्राह्मणसत्तमानां कुले विशुद्धे महति प्रसिद्धे ॥ श्रीभट्टरामेश्वर इत्युदारो गुणैरभूद्भादिमहेमसिंहः ॥ ३ ॥
 तस्मादभूत्तीक्ष्णकुशाग्रबुद्धिः श्रीभट्टपृथ्वीधरनामधेयः ॥ अनेकधाध्यायपदेश्य[ष]भाटवेदांतशास्त्रं फणिभाषितानि ।
 भूमीर्भाणार्थवर्ण्यो दिवि कृतवसतिर्यद्भयादेव शंके शेषः पातालमूलं स च सपदि पराभूतिभीत्या विवेश ॥
 अन्येषां केव वार्ता कृतकृतकवचश्चापलानां कृतं तैः संयक् शक्योऽस्य वर्कतुं न हि वदनशतैरप्यशेषप्रभावः ॥ ४ ॥
 कैश्चिद्दैनैरतिपवित्रचरित्र एष वाराणसीमभिगमच्छिवराजधानीम् ॥
 तत्रैव वासमकरोत्तदनुप्रतीतकायावसानमवधिं परिचिंत्य धीरः ॥ ५ ॥
 तस्माद्राघवभट्ट एष समभूद्वेदांतसंन्यायवित्ख्यातो भट्टाये समस्तगणिते साहित्यरत्नाकरः ॥
 आयुर्वेदनिधिः कलासु कुशलः कामार्थशास्त्रे गुरुः संगीते निपुणः सदा निगमधेः पारं प्रयातः परम् ॥ ६ ॥
 श्रीदुर्गे गणनायक महगुरो गोविंद गौरीपते युष्मानर्थवशेन तेन शिरसा सोयं प्रवद्धोञ्जलिः ॥
 मंत्रार्चादिविवेचने यदि भवेद्बालत्वमत्र भ्रमात्का[त्स्व]चित्कं मम भक्तिभावितहृदो दासस्य तत्क्षम्यताम् ॥ ७ ॥
 अत्युष्णं तीक्ष्णधीभिर्जगदुपकृतये राघवो यद्विवरे गूढार्थं मन्त्रशास्त्रं निधिमिव परं संप्रदायांजुने[यार्जवे]न ॥
 संतः संतोषमस्मिन्वितरत तरसा स्वादितः स्वस्वकामादृष्ट्वा दौष्ट्यं स्वकीयं जहितद्विषधिया नान्वधार्थांगमो वः
 पिशुनजर्नोतर्मलिनः पप्रगुणसंतोषविषसुखमतिः ॥ तत्र मनो न विषीदति दूषणमात्रात् यच्च विरतोऽयम् ॥ ९ ॥
 कायस्था इव वाचकः कति च न प्रायेण मूका इव श्रोतारस्त्वपरे शुका इव परे साधुः लापाः पुनः ॥
 ग्रंथग्रंथिविवेचनैकचतुरा ये कोविदाः केवलं द्वित्राले तदुदीरितावगतये विज्ञाः पुनः पञ्चषाः ॥ १० ॥
 आकाशेषुशरसमापरिमिते १५५० रौद्राभिधे वत्सरे पौषे मासि सिते दले रवितिथौ पक्षे च सिद्धयन्विते ॥
 तत्रेऽस्मिन्सुधिया व्यधायि रुचिरा श्रीराघवेण स्फुटा टीका सद्गुरुसंप्रदायविमला विश्वेश्वर्यामिति ॥ ११ ॥
 इति श्रीशारदातिलकटीकायां राघवभट्टविरचितायां सत्संप्रदायकृतव्याख्यायां पदार्थदर्शाभिख्यायां पंच
 पटलः ॥ २५ ॥

६७० शिवताण्डवं सटीकम् । टी०-प्रेमनिधिशर्मा

टी. आ.—स्वभक्तत्वाभावेऽप्यपरसुरभक्तत्वविरहात्स्वपाल्यत्वं भूत्वा रुचिरतमकामात[न] नुजनः ॥
 प्रयच्छंतं लय्यप्यकृतवसतीन्सत्वरतरं रतिं माहिष्मत्याः कमपि भज चेतः प्रतिदिनम् ॥ १ ॥
 कौबेय्यां दिशि ताकमेत्यभिधया ख्यातोऽस्ति कश्चिद्भिरिर्गडक्याः सविधे हि तत्र नृपतिः अस्त्य हिमालोऽभवत्
 यं प्राप्याऽमृतभानुमानुबलभिरकंदर्पकल्पद्रुतासदेहं बहुवेदिनोपि मनुजा आकल्पमापेदिरे ॥ २ ॥
 तस्माज्जातः श्रीघनश्याममल्लः संतं तातं राज्यलक्ष्मीर्विहाय ॥
 यक्तं [व्यक्तं] भजे सूचितं तद्धि कोन्यो लक्ष्मीनायः श्रीघनश्यामदेवात् ॥ ३ ॥
 तदीयः सुतः श्रीमल्लैवर्म्मनामा नृपालः स्वदं[वं]शावतंसोभवतः ॥
 बरेण्यं यमाहुर्हि संतोऽयमीशो जयत्यर्थिसार्थार्थितायुष्यबुद्धिः ॥ ४ ॥
 सत्यातंत्रागिरो भवति तदनुध्यानेन तस्या गुणा ध्यातव्यैवमसौ नृपो भगवतः श्रीरामचंद्रस्य ॥
 ध्यानादेकलत्रता सुरवराबासोक्तसत्सेवता शंभुस्थापकतादिकानिह गुणानावासयत्यतमान ॥ ५ ॥

अमुष्यैवानलपी भवति करुणा लोकनिवहे सतां दत्वा प्रत्यप्रभृति बहुदुःखं शमयतः ॥
समुद्रा व्यथ्यौद्यौर्दिव दमितदुःखव्ययकृते दुरुहां यन्त्रालीं प्रकटयितुमाज्ञां रचयतः ॥ ६ ॥

यन्त्रावलीं रचयतः शिवतोपि चासौ भूयान्कपालुरिह तं प्रकटीकरिष्यन् ॥ ७ ॥
नृपालेनादिष्टो दिनकरगुरुच्छिष्टभजनः प्रभोर्माहिष्मत्याश्चरणनखशीतांशुकिरणैः ॥
गतापात्तज्ञानव्रजतिमिरशब्दार्चरचनः कथं बालो[लः] कुर्यादयमेपि जनो ग्रंथममलम् ॥ ८ ॥

शिवतांडवयंत्राणां ग्रंथार्थादर्शतां गतः ॥ मल्लादर्शो मम ग्रंथः परं जयतु पांडितान् ॥ ९ ॥
शिवतांडवटीकेयं स्वल्पाल्पापि सुधीरणां — — — ॥ व्याख्येयार्थगुणोद्यैः सर्वार्थाकर्षिणी भवति ॥ १० ॥
अथ जगदेव स्वस्वपूर्वजन्मसंचितदुरदृष्टसामर्थ्यनियमितदारिद्र्यादिनानाविधदुःखपंकुनिमग्नमुद्दिषुः परमकारुणिको
भगवान्सदाशिवः संहितोद्गमरयामलादिनानातंत्रैर्बुद्धदम्पिमहादीपजपहोमपुत्तलादिरूपममितमुपायमुदाजहार । तस्य
चासामर्थ्यानाधिकारादिना न सर्वविषयत्वं भवतीत्यपरितुष्टोऽल्पक्लेशतो धारणामात्रादेव समीहितपरंपरामव्यभिचारीकुल्ला-
सयंतीमंकयंत्रावलीमाविर्भावयितुं नेदमजिज्ञासवेनापि स्वप्रियं भावमदधात्तेनापि स्वभक्तायोपदेश्यमिति सूचयितुं
शिवतांडवाख्ये तंत्रविशेषे देवीशरीरं प्रविष्टत्वेन स्वीकृत्य तदुत्तरकथनव्याजेन पूर्वं वक्ष्यमाणयंत्रोपयोगिपदार्थसार्थमाह
दक्षिणामूर्तिरूपाचेत्यादिना ॥

मू. आ.—दक्षिणामूर्तिरूपाच । अर्थ देवि प्रवक्ष्यामि परमाद्भुतकारणम् ॥ यन्न कस्यांचिदाख्यातं तत्ते वक्ष्यामि सांप्रतम् ॥ १॥
मू. च.—डाकिन्यादिभयं न चौरांशखिनोद्धारि-स्थिते वेश्मनां नारीगर्भविबन्धमोक्षमचिरात्प्राप्नोत्यवश्यं भुवीति ॥ ९॥
इति श्रीदक्षिणामूर्तिप्रतिष्ठासंज्ञादे सर्वतंत्रोत्तमोत्तमे नगेन्द्रप्रमाणे शिवतांडवे षोडशकोष्टलिखनप्रकारकथनं चतुर्दशः
पटलः ॥ १४ ॥

टी. च.—अधीतं नैवैतन्न च सुगमवाक्यं न मिलितो मदाशंकोच्छेदी न हि च मम सिद्धत्वपदवी ॥
तथाप्येष ग्रंथो यदिह परिपूर्णोऽत्र करुणा प्रभोर्माहिष्मत्याश्चरणयुगयोर्हंतुरुदितः ॥ १ ॥
शिवादिष्टे तंत्रे विषममदकध्वांतनिबिडे बुधानां मत्याथ व्रजनकृतिकं चेन्मम गतिः ॥
अखंडा तर्हि श्रीदिनकरगुरोर्हैहयपतेः प्रदीपस्योपास्तेरपि किमपि जाने फलमिति ॥ २ ॥
रविविश्वशक्रपटलैर्व्याख्यातैः सर्वमेवेष्टम्[वमनवद्यम्] ॥ व्याख्यातप्रायमिदं तंत्रं तस्माद्विरम्यतां चेतः ॥ ३ ॥
इद्या लघ्वनिबंधलोपजनिका इद्या तु मद्भास्यकहुता व्यर्थपरिश्रमा प्रकटिता दुष्टेषु दोषावहा ॥
सम्यक्चेतसि भवितान्यविषयव्यावृत्तिदा भाविता दुर्बोधासिकृते विचित्रचरिता त्वं केशवायार्थिता ॥ ४ ॥
महर्षो[महार्थो]पि ग्रंथः खलखलगतः खंडितपदः समल्पस[ल्पायो]ग्रंथोप्यमलगृहगः पूजितपदः ॥
भवत्यस्माज्जनैः खलविषयगौ दूषणगुणौ स्वभावाभ्युत्थानौ पितुखलबुधाधीनजनकौ ॥ ५ ॥
शिवतांडवटीकेयं मल्लादर्शाभिधा चार्वा ॥ प्रेमनिधिश्मर्विहिता दात्री स्याद्विबुधप्रेमनिधितायाः ॥ ६ ॥
य[या]ल्पोद्योतमती सती गुणवती माता पितोमापतिर्भामप्रेमनिधिर्गुरुर्दिनकरः कूर्माचला जन्मभूः ॥
सूपास्यं कृतवीर्यजाच्युतपदं वाराणसीवासभूर्मल्लादर्श इति श्रुतो विरचितो ग्रंथोमुनी[ना]धीमता ॥ ७ ॥
इति श्रीशिवतांडवटीका समाप्ता ॥

६७१. शिवपूजातरङ्गिणी-काशीनाथः ।

आ.—विश्वनाथपदद्वंद्वं निधाय हृदि सुन्दरम् ॥ काशीनाथः प्रतनुते शिवपूजातरङ्गिणीम् ॥ १ ॥

श्रीमान्साधकैर्द्रो ब्राह्मे मुहूर्त उत्थाय स्वशिरसि गुरोः.....

च.—स्वयमपि भुक्त्वा शिवरूपः सुखं विहरेत् ॥

इति श्रीमद्भट्टोपनामकजयरामभट्टसंगवाडाथरीगर्भसंभवकाशीनाथविरचिता शिवपूजातरङ्गिणी समाप्ता ॥

६७२ श्रीस्तवः सटीकः । मू० श्रीवत्साङ्गमिश्रः ।

मू. आ.—स्वस्ति श्रीदिशतादशोपजगतां सर्गोपसर्गस्थितीः स्वर्गं दुर्गतिमापवर्गिकपदं सर्वं च कुर्वन्हरिः ॥

यस्या वीक्ष्य मुखं तदिदं गितपराधीनो विधत्तेऽखिलं क्रीडेयं खलु नान्यथास्प[स्य]रसदा स्यादेकरस्यातया ॥ १ ॥

टी. आ.—अथ सर्वेश्वरानुरूपगुणविभवां सकलचेतनानां सकलपुरुषार्थप्राप्तौ पुरुषकारभूतां सर्वेश्वरवत्स्वयमपि प्राप्यप्रापकभूतां लक्ष्मीं स्तोतुकामः श्रीवत्साङ्गमिश्रः सकलजगज्जीवनार्थं आशीर्वादमेव प्रबध्मुखेन निबध्नाति । स्वस्तीति ॥

मू. च.—यस्याः कटाक्षवीक्षाक्षणलक्षिता महेशाः स्युः ॥ श्रीरंगराजमहिषी श्रीसप्तभिषीकतां लक्ष्मीः ॥ ११ ॥

६७३ सिंहसिद्धान्तसिन्धुः-शिवानन्दभट्टः ।

आ.—यस्यांघ्रिद्वयपूजनेन निखिलाः सिद्धीर्लभन्ते नरा बृद्धीः प्राप्य वसन्ति वैश्वसु परास्त्रेष्वां समाः संपदः ॥

भक्तस्वान्तनितान्तमोहदलने दक्षं विपक्षं वरं विधानां प्रणमाम्यनारतमहं तं श्रीगुणाधीश्वरम् ॥ १ ॥

सर्वं संतमसा वृतं जगदिदं भाभिः समद्रासयन्ममोजानि विकासयन्विरहिणः कोकान्समाधासयन् ॥

शीतांशुं परिहासयन्गतरुचिं सन्नासयन्वैरिणो भक्तकेशमुदासयन्स भवतु क्षेमाय भासां पतिः ॥ २ ॥

कर्पूरस्फुटकैरवैश्वरगिरिप्रालेयगोत्राधरः स्वः सिंधूदकपूर्णशारदविधुस्वच्छप्रभाभासुराम् ॥

सद्गुणामलमौकितकावलिकृतैर्भूषागणैर्भूषितां वाग्गुणा[का]द्रुतशक्तिद्वाननिपुणां वागीश्वरोमाश्रये ॥ ३ ॥

हृष्यद्वैरिसमुच्चयस्यकरः कीर्तिशुतिद्योतिताशोकाकाशदिगंतरः पटुतरः प्राज्ञौघवित्तार्पणे ॥

राजद्राजसभासभाजितगुणग्रामोभिरामोऽभवत् भक्तः श्रीनहरोर्विभाति भुवने बुंदेलभूपान्वयः ॥ ७ ॥

यत्पाणी नृहरेः सदैव चरणावानर्चतुः सांदरं दाने चांग्रियुगं महीदिविषदां प्रक्षालयांचक्रतुः ॥

युद्धे चिक्षिपतुश्च मार्गगणं हंतुं परानीकिर्नि त्रैलोक्यप्रियताह्वयो मधुकरो राजा स यत्राभवत् ॥ ८ ॥

संफुल्लानि तनोति सर्वसुजनस्वांतांबुजन्मानि या सौख्यं व्यातनुते श्रुता श्रवणयोः स्तुत्या कवीन्द्रव्रजैः ॥

स्वर्लोके बलिसद्यनिकसितितले यस्याः प्रकाशोऽनिशं ख्याता चित्रचरित्रयुग्विजयते यत्कीर्तिसत्कौमुदी ॥ ९ ॥

यदीयनाराचहता रणां नाराचतामापुरहो द्विषन्तः ॥

तीक्ष्णाः सपशस्तपनेस्य बिम्बं भित्त्वा द्रुतं यद्विविशुर्दिवं ते ॥ १० ॥

सन्मानदाननिपुणस्तु तदात्मजन्मा सन्मानसस्थहरिभक्तिरुदारशक्तिः ॥

कौक्षेयकक्षतविपक्षजनो जगत्यां श्रीरामसादिरिति नाम नृपो बभूव ॥ ११ ॥

रौमास्त्रयो भक्तिभरेणं तुष्टास्तस्मै ददुः स्वीयगुणान्समस्तान् ॥
 लोकास्ततस्तं प्रथितप्रभावं श्रीराम द्वयेव समाख्ययोचुः ॥ १२ ॥
 युद्धे युद्धविदोर्जुनं नृपविधौ धीरा गिरामीधरं सौंदर्ये सुदृशः स्मरं महसि यत्तेजस्विनो भास्करम् ॥
 धर्मं धर्मविदोऽपि धर्मतनयं दानेधिसार्यावलिं मन्यते स्म महीतले समभवच्छीरामसादिनृपः ॥ १३ ॥
 आसीत्तदीयतनयो विनयोपपन्नः स्वच्छाशयो बहुदयो विबुधव्रजेषु ॥
 युद्धे निकाममभयो विनयोजितश्रीः संग्रामसाहिरिति भूमिपतिः प्रसिद्धः ॥ १४ ॥
 यत्सैन्ये चलिते प्रचेतुरचला जातास्थिराप्यक्षिरा धूलीभिर्निचितेऽबरे समभवास्वानभास्वानलम् ॥
 अशुच्यध्वजसंकुले सुरपथे भूदासगोनाशुगो मेदिन्यां स बभूव भूरिविभवः संग्रामसाहिनृपः ॥ १५ ॥
 तस्यात्मजो बलरजोभररुद्धभानुर्दृष्टिपद्मलनतीव्रमदः कशानुः ॥
 अत्यद्भुतो गुणगणैः प्रथितो धरण्यां श्रीभारतीबहुलदानरतो बभूव ॥ १६ ॥
 यत्सैन्यास्ववेवाजिब्रजस्वरनिकरक्षुण्णभूमीरजोभिः कृतं मार्तण्डबिंबं समभवदखिलं वृष्टिकाले यथाभैः ॥
 यस्येभान्वीक्ष्य मेघप्रतिमतनुरूचीन्संपराये जनौघा नैद्विभाति तदायुर्यदिह मघवता संति ते लूनपक्षाः ॥ १७ ॥
 तेरुः केपि नदीर्वनेषु विकलाश्चेरुर्निगूढाः परे शैलानारुहः श्रमेण मुमुहुश्चान्ये क्षुधाबाधिताः ॥
 भूजुः केचन भिक्षुवेषमपरे रेजुर्वधूरूपिणः श्रुत्वा शत्रुनृपाः प्रयाणपटहं श्रीभारतदम्पापते ॥ १८ ॥
 अत्युच्चैर्द्विरदा घना भटरवो भीमो भृशं गर्जितं दीप्ताः खड्गलताश्च यत्र तडितोन्वाणास्तु धारोत्कराः ॥
 येनेत्थं विपयो व्यधायि समस्ते मेघागमस्तद्भवा रक्तौघाः सरितोऽसृजन्निरूपमो वीरोद्धवद्भारतः ॥ १९ ॥
 यत्कीर्तिः कविकीर्तनीयमहिमा चक्रे त्रिलोकीं सितां हित्वा यद्रिपुभुजामपयशो विद्वेषबुद्ध्यापरम् ॥
 तत्तु श्वेत्यमवाप्तमात्मकलुपं त्यक्तुं द्विजानां पतिं शुभांशुं शरणं गतं तदधुनाप्यास्ते तदंकच्छलात् ॥ २० ॥
 यस्माद्दानमवाप्य भूरि भवनं स्वीयं यतामर्थिनां मार्गेऽन्ये मिलिता वनीपकगणास्तद्रूपतो लिप्सवः ॥
 तेभ्यस्तैस्तु तथा समीहितधनं दत्तं यथा तोपितास्तो याताः स्वगृहानभूद्वि नृपो दातेदृशो भारतः ॥ २१ ॥
 तत्सूनुः परिपन्थिमार्थिविलसद्दीरोतिधीरो रणे ब्रुवा तुंगतुरंगनिष्ठुरखुरक्षुण्णक्षमामण्डलः ॥
 दानांभःशमितार्थिनैस्त्यदहनः ख्याताभिधानः क्षितौ देवीसिंहनरेश्वरो निरूपमो राजोत्तमो राजते ॥ २२ ॥
 निकामं कामं यो जयति निजरूपेण सुधिया नये देवाचार्यं हरिचरणसेवावशमनाः ॥
 स किं दारिद्र्यारिर्विबुधनगतो लोचनपथं नृपो देवीसिंहो यदसि विपदा विद्वलतमः ॥ २३ ॥
 व्यक्तीकुर्वति दानं मदकलकरिणो विश्वे यत्स्वकीये तन्मन्ये स्वप्रभूणां स्वविषयकमतीन्बोधयत्येव दानम् ॥
 एतत्तद्भावबोधस्त्वपरमभवद्भारताधीशसूनो यत्त्वं मत्तान्मदंभान्वितरसि सततं दानिनो याचकेभ्यः ॥ २४ ॥
 देवीसिंहमस्मिहेन्द्रं भवतः प्रोदप्रतापोदये त्रासादौद्विक्ल परस्परं क्षितितले वैरं समस्तैर्नरैः ॥
 तच्चित्रं न यतस्तदीयविदुषां गेहेषु वासोऽनिशं हित्वान्योन्यविरोधमद्भुततमो देवप्रोद्वेष्टयोऽपि श्रीगिरोः ॥ २५ ॥
 या नैवोष्णकरं कदापि ददृशुर्यासां न चेलांचलं कंपं गंधवहश्चकार न दधुर्भूमौ स्वतल्पात्पतम् ॥
 देवीसिंह तवारिवर्गवनिता धर्मेण शुष्कानना वात्याप्रोत्थरजोमलीमसरुचो व्यग्रा भ्रमन्त्यद्रिषु ॥ २६ ॥
 देवीसिंह भवद्भयेन रिपवस्त्रस्ताः समस्तास्तथा वाक्यानि ब्रुवते हि यत्र भवतो नामाक्षराणि स्फुटम् ॥
 भिक्षां देहि नृपाधिराज न वयं वीरा न सिंधोरपि प्रांते सन्नतिरस्ति देवशरणं त्वं मथनैको हरिः ॥ २७ ॥

- सौंदर्यं कुसुमेपयन्ति विबुधाः श्रीभारतेशात्मजं प्यी[शी]लत्वे शचिकांतयन्ति विनये वाग्मीशयन्ति हर्षी ॥
दाने कल्पपलाशयन्ति समरं सेनानयंत्युद्धटे तेजस्युष्णगयन्ति पालनविधौ श्रीविष्णुयन्ति क्षितौ ॥ २८ ॥
राजानः केपि शूरा अधिधरणापदे स्थूललक्षा नयज्ञाः केचिक्काव्येष्वभिज्ञा नृपतिलक परे केपि सौजन्यवन्तः ॥
देवीसिंह त्वमन्यैः प्रगुणगुणगणैस्तेष्व युक्तस्तस्ते सभ्यद्रोराजवाच्यास्त्वमसि परमिह प्राणतो ब्रह्म यद्वत् ॥ २९ ॥
आसते भुवि नृपाः सहस्रशो भारतात्मज न ते भवत्समाः ॥
नंत्रने कति न संति शाखिनः कोपि कल्पतरुस्मन्नभः श्रुतः ॥ ३० ॥
सिंधुर्यथा निजजलं बहुलं घनेभ्यो विश्राणयन्नपि सदा परिपूर्ण एव ॥
एवं भवानपि ददन्द्रविणं द्विजेभ्यः श्रीभारतात्मज तदाढ्यतमोस्तु नित्यम् ॥ ३१ ॥
यावद्वाज्यं विधत्ते विबुधपुतिरसौ स्वर्गलोकस्य शक्रः सृष्टिं नाना प्रकारां रचयति रुचिरां यावदार्यः स्वयंभूः ॥
यावच्छोके स्वकीये विलसति विबुधैर्वर्णितः पद्मनाभो देवीसिंहः क्षितीन्द्रः प्रगुणगुणयुतस्त्वावदव्यादनंताम् ॥ ३२ ॥
आसीतस्य गुप्ते[रो]र्गुरुगुणगणैर्मात्राधिपारंगमः श्रीगोस्वामिजगन्निवास इति सन्नाम्ना जगद्विश्रुतः ॥
यस्याज्ञावशवर्त्तिनः क्षितिभुजस्ते तेऽभवन्भूरिशो येषां कीर्त्तिरतीव भाति भुवने दाने कृपाणेऽपि च ॥ ३३ ॥
तत्तातस्तु तथाभवद्वचसमः श्रीश्री[नि]वासः कृती ज्ञानोदारकुटारदारितजगज्जाह्न्योर्भूमीरुहः ॥
नानातंत्रविबोधमाप्य अनुजा यस्यानुकंपानिधेः शिष्या देवतसेवनैरभिमतामग्रीयसिद्धिं गताः ॥ ३४ ॥
यस्यांघ्रिपद्मरूपया प्रथितः पुद्गल्यमेतादृगत्र जयति स्म जगन्निवासः ॥
यः सर्वसिद्धिसहितो जगति द्विजानां तोषं व्यधादविरतं विविधोपकारैः ॥ ३५ ॥
ज्येष्ठस्तस्य सुतो जनोदितशिवानन्दभिधानः क्षितौ श्रीविद्याचरणारविंदयुगलध्यनैकतानोऽविशम् ॥
देवीसिंहनृपेण धर्मकलितस्वातेन संप्रार्थितस्तत्प्रीत्यै वितनोति धार्मिकजनश्रव्यं निबंधोत्तमम् ॥ ३६ ॥
गुरुचरणसरोजानुग्रहप्राप्तबोधः श्रवणजनितभक्तस्वांतभूरिप्रमोदः ॥
निखिलमनुरहस्योद्बोधकोऽयं निबंधो जयतु जगति नाम्ना सिंहसिद्धांतसिंधुः ॥ ३७ ॥
अत्र प्रातःकृत्यमादौ प्रोक्तं ज्ञानविधिस्ततः ॥ पश्चाद्वासोधारणं च ततस्त्रिलोकधारणम् ॥ ३८ ॥
च.—साधयेदित्यथर्वणलक्षं तत्तद्विधायहयमारैश्च लोहितैः रक्तकरवीरपुष्पैरित्यर्थः ॥
इति श्रीजगन्निवासात्मजगोस्वामिशिवानन्दभट्टविराचते सिंहसिद्धांतसिंधौ अष्टाशीतितमस्तरंगः २८ समाप्तः ॥

६७४ सुदर्शनसंहिता ।

- आ.—पार्वत्युवाच । जय शंकर सर्वात्मनीलकंठ नमोऽस्तुते ॥ ममेकः संशयश्चास्ति वक्तुमर्हसि तं प्रभो ॥ १ ॥
पुरा नारायणः साक्षादवतीर्क्ष्य युगे युगे ॥ संहृत्यास्त्रिलक्षांसि महाबलपराक्रमः ॥ २ ॥
एतत्कलियुगे देवं विष्णोः स्वस्थानवासतः ॥ केन वा रक्षते विश्वं रक्षोभूतगणादिभिः ॥ ३ ॥
च.—इदं गुह्य कुलेशानि न देयं यस्य कस्य चित् ॥ ३२ ॥
इति सुदर्शनसंहितायां उग्रास्त्रप्रयोगो नाम षड्विंशतितमः पटलः ॥ २६ ॥

६७५ सुन्दरबाहुस्तोत्रं सटीकम् । मू०-श्रीवत्साङ्कः । टी०-तच्छिष्यः ।

- मू. आ.—श्रीमत्तौ हरिचरणौ समाश्रितोऽहं श्रीरामानुजमुनिर्द्विमुनिवर्यो लब्धबोधः ॥
निर्भीकस्तत इह सुन्दरोरुषाहुं स्तोत्र्ये तच्चरणविलोकनाभिलाषी ॥ १ ॥
- टी. आ.—यो विष्णुरेव परतत्त्वमिति प्रतिज्ञां प्रत्यर्थिसंसदि समर्थयते स्म सत्याम् ॥
वेदान्तवाक्यगतिभिर्भिवैश्वर्यं तर्कैः श्रीवत्सचिद्गुरुमेनमुपाश्रयामि ॥ १ ॥
अथ श्रीमद्भगवद्राष्यकारसकाशाह्वयपरावरतत्त्वयाप्यारम्भ्यावबोधः श्रीवत्सांकमिश्रः केवेरीमध्यगतात् श्रीरंगक्षेत्रार्हा
णस्यां दिशि वनगिरिवृषगिरिसिंहगिरिप्रभृतीनामपि प्रसिद्धे महापर्वते कृतावतारं सुन्दरबाहुं सुन्दरालंकारादिना
भिव्यक्तव्यमाणादिव्यप्रबंधवैभवं महाविष्णुं स्वजीवनार्थं सकलप्राणिहितार्थं च स्तोत्रकामः प्रथमं स्तोत्रारं
प्रतिजानीते ॥
- मू. च.—इदं भूयो भूयः पुनरपि च भूयः पुनरपि स्फुटं विज्ञिप्स्यामीत्यगतिरबुधोऽनन्यशरणः ॥
कृतगोदुष्टान् कलुषमतिरस्मीत्यजवैर्दयायास्तं पात्रं वनगिरिपते सुन्दरभुज ॥ १३३ ॥

६७६ सूर्यशतकस्तोत्रम्-राघवेन्द्रसरस्वती ।

- आ.—सांख्यो मुख्यं प्रधानं पुरुषमविकृतं कर्म मीमांसमानाः काणादाश्चाक्षपादाः प्रणयपरिचयादीभिरं सावधानाः ॥
• यं विद्वानवद्यं विदुराधिकधियौ ब्रह्मवेदांतवेद्यं सोऽयं विश्वप्रकाशः प्रदिशतु भगवान्, भावुकं वो विवस्वान् ॥ १ ॥
- च.—शाके वेदेन्दुबाणप्रक्षिततलगणने भूमिपालप्रवीणो रज्यं जालालदीने स भवति सुतरो त्रातुसंघप्रलीने ॥
प्रसज्यभगवत्यं वृंदाविपिनसुसदने राघवेन्द्रेण गौडात्संतोषाय प्रणीतं रविशतकमिदं याति साहस्य तस्य ॥ १०१ ॥
इति श्रीराघवेन्द्रसरस्वतीप्रणीतं सूर्यशतकं नाम स्तोत्रं समाप्तम् ॥

६७७ सौभाग्यशुभादयः-श्रीनिवासभट्टः ।

- नमस्तस्मै गणेशाय सर्वविघ्नविनाशिने ॥ कार्यारंभेषु सर्वेषु पूज्यते यः सुरेश्वरि ॥ १ ॥
सुन्दराचार्यशिष्येण श्रीनिवासेन धोमता ॥ वक्ष्ये सौभाग्यविद्याया जननं सर्वकामदम् ॥ २ ॥
सौभाग्यशुभादयं नाम प्रकाशांशं समुच्चरेत् ॥ नित्यं नैमित्तिकं कर्म संक्षेपेण वदाम्यहम् ॥ ३ ॥
इति पंचपंचिकात्मकसिंहासनपूजा ॥
इति श्रीश्रीनिवासाष्टाविरचितः सौभाग्यशुभादयः संपूर्णः ॥

६७८ प्राकृतव्याकरणम्-विद्याविनोदाचार्यः ।

- भा.—प्राक्सर्गादेक एकास्मिन्बहुधा योऽवभासते ॥ तं वन्दे नित्यमानन्दं नन्दनन्दनमीश्वरम् ॥ १ ॥
पूर्वं ग्रामिकुले कलानिधनिभर्त्तुः सुमेरुः स्थितो भ्राता तस्य जटाधरो द्विजवरो बाणेश्वरस्तत्सुतः ॥
तत्पुत्रः प्रथितोऽभवत्कविरो नारायणो नामतस्त्रेनेदं क्रियते सुखाय विदुषां यत्प्राकृतं लक्षणम् ॥ २ ॥
कृतिना यत्कृतं पूर्वं तन्निरखं दुरात्मना ॥ इदानीं तत्समुद्भूतं संक्षेपेणोच्यते मया ॥ ३ ॥
प्राकृतं संस्कृतयोनि । अथाजादेशाविधिः । समूहवादिष्वादेरत आह्वा । आह्वा इत्यधिकारः । पासिद्धी पसिद्धं
प्रसिद्धिः ।
इति श्रीविद्याविनोदाचार्यकृतौ प्राकृतपादे प्रथमः परिच्छेदः ॥ १ ॥
- व.—असंयुक्तस्यानादौ कगचजतदपयवः प्रायोलोपः ।
इति श्रीविद्याविनोदाचार्यविरचिते प्राकृतव्याकरणेऽष्टमः परिच्छेदः समाप्तः ॥

